

**ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІНАНСІВ»**

ПРАКТИКУМ

**з дисциплін циклу професійної
та практичної підготовки
фахівців напряму «Фінанси і кредит»**

Київ–2015 рік

УДК 336.71

Практикум з дисциплін циклу професійної та практичної підготовки фахівців напряму «Фінанси і кредит» [текст]: навч. - метод. посіб. /Докієнко Л. М., к.е.н., доц. (р.5), Михайлик О. М., к.е.н. (р.1, р.7), Наконечна О. С., к.е.н. (р.3, р.6, р.8), Щербина О. В., к.е.н. (р.2, р.4) – К.: ДКС-Центр, 2015. – 570 с.

Рекомендовано

*Вченою радою Міжнародного університету фінансів
протокол № 5–14/15 від «30» грудня 2014 р.*

Рекомендовано

*кафедрою фінансів та кредиту
протокол № 4/14–15 від «27» листопада 2014 р.*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

ЯЛОВОЙ Г. К., д.е.н., професор, завідувач кафедри теоретичної та прикладної економіки НУТУ «КПШ»

ОВЧАРИК Р. Ю., к.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту Міжнародного університету фінансів

Практикум охоплює теми навчальних програм з дисциплін з циклу професійної та практичної підготовки галузі знань 0305 «Економіка і підприємництво» напряму підготовки 6.030508 «Фінанси і кредит»: «Гроші і кредит», «Фінанси», «Банківські операції», «Фінанси підприємств», «Фінансова діяльність суб'єктів господарювання», «Інвестування», «Фінансовий ринок», «Міжнародні валютно-кредитні відносини». За кожною темою наведено визначення основних понять та категорій, методичний інструментарій, подано приклади розв'язування типових задач, практичні та тестові завдання для самостійного опрацювання. Всі цифрові дані вважаються умовними.

Навчально-методичний посібник призначений для студентів, аспірантів та викладачів ВНЗ, а також стане у нагоді керівникам і спеціалістам фінансово-економічних підрозділів підприємств, інвестиційних компаній та банків, слухачам бізнес-шкіл, центрів перепідготовки та підвищення кваліфікації управлінських працівників.

© Міжнародний університет фінансів

© Докієнко Л. М., Михайлик О. М., Наконечна О. С., Щербина О. В., 2015

З М І С Т

Вступ	6
1. Гроші і кредит	
1.1. Сутність і функції грошей.....	8
1.2. Грошовий обіг і грошові потоки.....	13
1.3. Грошовий ринок.....	24
1.4. Грошові системи.....	31
1.5. Інфляція і грошові реформи.....	35
1.6. Валютний ринок і валютні системи.....	40
1.7. Кількісна теорія грошей і сучасний монетаризм.....	44
1.8. Кредит у ринковій економіці.....	48
1.9. Фінансові посередники грошового ринку.....	54
1.10. Центральні банки.....	59
1.11. Комерційні банки.....	62
1.12. Міжнародні валютно-кредитні установи та форми їх співробітництва з Україною.....	68
Список основної літератури з дисципліни.....	72
2. Фінанси	
2.1. Предмет фінансової науки. Фінансові категорії.....	73
2.2. Генезис і еволюція фінансів.....	76
2.3. Фінансове право і фінансова політика.....	79
2.4. Податки. Податкова система.....	82
2.5. Бюджет. Бюджетна система.....	86
2.6. Страхування. Страховий ринок.....	89
2.7. Фінансовий ринок.....	94
2.8. Фінанси суб'єктів господарювання.....	97
2.9. Міжнародні фінанси.....	100
2.10. Фінансовий менеджмент.....	104
Список основної літератури з дисципліни.....	107
3. Фінанси підприємств	
3.1. Основи фінансів підприємства та організація грошових розрахунків... ..	108
3.2. Поточні витрати підприємства.....	112
3.3. Грошові надходження та собівартість продукції.....	120
3.4. Фінансові результати підприємств.....	131
3.5. Оподаткування підприємств.....	143
3.6. Оборотні кошти підприємства.....	151
3.7. Кредитування підприємств.....	161
3.8. Фінансове забезпечення відтворення основних засобів.....	171
3.9. Оцінка фінансового стану підприємств та планування їх діяльності... ..	178
3.10. Економічна безпека підприємств.....	189
Список основної літератури з дисципліни.....	195
4. Фінансовий ринок	
4.1. Фінансовий ринок: сутність, функції та роль в економіці.....	197

4.2.	Регулювання фінансового ринку.....	200
4.3.	Фінансові посередники.....	204
4.4.	Ризик та ціна капіталу.....	207
4.5.	Ринок капіталів.....	219
4.6.	Ринок похідних фінансових інструментів.....	230
4.7.	Грошовий ринок та ринок банківських позичок.....	239
4.8.	Валютний ринок.....	247
4.9.	Фондова біржа та біржові операції.....	249
	Список основної літератури з дисципліни.....	260
5.	Інвестування	
5.1	Методологічні основи інвестування.....	261
5.2	Інвестиційна діяльність підприємства, її суб'єкти та об'єкти.....	271
5.3	Оцінка та прогнозування розвитку інвестиційного ринку.....	278
5.4	Реальне інвестування підприємства та обґрунтування його доцільності.....	285
5.5	Фінансове інвестування підприємства.....	299
5.6	Фінансове забезпечення інвестиційного процесу.....	312
5.7	Інвестиційна стратегія підприємства та етапи її розробки.....	323
	Список основної літератури з дисципліни.....	327
6.	Фінансова діяльність суб'єктів господарювання	
6.1.	Основи фінансової діяльності суб'єктів господарювання та особливості фінансування різних форм бізнесу.....	328
6.2.	Формування власного капіталу суб'єктів господарювання.....	341
6.3.	Внутрішні джерела фінансування суб'єктів господарювання.....	350
6.4.	Дивідендна політика суб'єктів господарювання.....	358
6.5.	Фінансування суб'єктів підприємництва за рахунок запозичених ресурсів.....	368
6.6.	Фінансові аспекти реорганізації підприємств.....	378
6.7.	Фінансування інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання.....	386
6.8.	Оцінювання вартості підприємства.....	394
6.9.	Фінансова діяльність суб'єктів господарювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності.....	400
6.10.	Фінансовий контролінг та бюджетування діяльності суб'єктів господарювання	408
	Список основної літератури з дисципліни.....	416
7.	Міжнародні валютно-кредитні відносини	
7.1.	Міжнародна валютна система.....	418
7.2.	Еволюція світової валютної системи.....	422
7.3.	Європейська валютна система.....	425
7.4.	Платіжний баланс.....	428
7.5.	Валютні ринки.....	435
7.6.	Валютні курси.....	446
7.7.	Національні системи регулювання валютно-кредитних відносин.....	454
7.8.	Макроекономічна політика у відкритій економіці при фіксованому та плаваючому валютних курсах.....	459

7.9.	Сучасні міжнародні фінансово-кредитні відносини.....	463
7.10.	Міжнародні валютно-фінансові інститути.....	468
	Список основної літератури з дисципліни.....	473
8.	Банківські операції	
8.1.	Сутність, види та організація діяльності банку.....	474
8.2.	Операції банків з формування власного капіталу.....	482
8.3.	Операції банків із залучення та запозичення коштів.....	490
8.4.	Операції банків з обслуговування платіжного обороту.....	502
8.5.	Кредитні операції банку.....	511
8.6.	Особливості операцій з надання та погашення окремих видів кредитів.....	526
8.7.	Операції банку з вексями.....	538
8.8.	Операції банку з цінними паперами.....	545
8.9.	Операції банку з іноземною валютою.....	551
8.10.	Операції із забезпечення фінансової стійкості банку та банківські послуги.....	560
	Список основної літератури з дисципліни.....	568

ВСТУП

Вимоги до рівня і якості професійної підготовки бакалаврів з фінансів та кредиту останнім часом суттєво зростають. В першу чергу, це стосується провідних спеціалістів вітчизняних підприємств, банків, інших фінансових установ, що займають вищу ланку управління. На ріст іміджу спеціальності «Фінанси і кредит» впливають наступні чинники: висока роль фінансиста (фінансового директора) в управлінні фінансовими ресурсами підприємства чи банку; високі вимоги до кваліфікації фінансового менеджменту.

Вищезгадані фактори мали і мають вагоме значення при недостатньому рівні відповідних спеціальних знань у керівників і власників бізнесу. Безперечно, фінансист був і залишається тією єдиною ланкою суб'єкта господарювання, який може оцінити його реальне фінансово-економічне становище, співпрацювати з податковими та іншими контролюючими органами.

Важливе місце в підготовці бакалавра займає практика, яка закріплює теоретичні знання, створює передумови формування навичок виконання функцій керівника, є першим досвідом прикладного наукового дослідження. Поглиблений рівень підготовки бакалаврів з фінансів та кредиту забезпечується циклом фундаментальних дисциплін, поточними іспитами з використанням прогресивних технологій навчання та комплексного контролювання знань, розробкою науково-дослідницької програми, участю у проведенні навчального процесу. Фахівець готується для організаційної, управлінської, аналітичної та науково-дослідної діяльності у сфері фінансів та кредиту.

Основною відмінною рисою організації навчальної діяльності студента є орієнтація його у навчальному процесі на самостійну роботу. Перехід до такої форми організації учбової діяльності обумовлений, перш за все, відставанням темпів розвитку освітніх процесів і технологій навчання від темпів розвитку науково-технічного прогресу. Самостійну роботу можна організувати, з однієї сторони, як роботу студента з навчальною літературою, що виконується поза основним розкладом занять, з іншого – це постійна, цілеспрямована робота, що здійснюється студентом у ході обов'язкових за розкладом занять.

Кредитно-модульна система організації навчального процесу встановлює нові вимоги до самостійної роботи студентів та її організації. Згідно з нею, самостійна робота студента (СРС) – це форма організації навчального процесу, при якій заплановані завдання виконуються студентом під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі. СРС є основним засобом оволодіння матеріалом під час поза аудиторної навчальної роботи. Забезпечується самостійна робота студента системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення дисципліни: підручники, навчальні та методичні посібники, конспект лекцій викладача, практикуми тощо.

Метою СРС є засвоєння в повному обсязі навчальної програми та послідовне формування самостійності як риси характеру, що відіграє суттєву роль у формуванні сучасної моделі фахівця вищої кваліфікації.

Основними завданнями, що мають бути вирішені у процесі викладання нормативних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки є надання студентам:

- теоретичних знань з нормативних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки;
- практичних навичок з аналізу макроекономічних процесів у фінансовій сфері, оцінки фінансових інструментів, аналізу фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання;
- вміння формувати та обґрунтовувати висновки за даними проведеного аналізу.

Практикум укладено з метою удосконалення організації самостійної роботи фахівців за рахунок: підготовки до практичних занять відповідно до змісту навчального матеріалу за темами навчальних дисциплін; самостійної підготовки до складання проміжних модульних контролів (тестів); розв'язання ситуаційних завдань (задач), що виносяться на вивчення тієї чи іншої навчальної дисципліни.

Навчально-методичний посібник призначений для студентів, аспірантів та викладачів ВНЗ, а також стане у нагоді керівникам і спеціалістам фінансово-економічних підрозділів підприємств, інвестиційних компаній та банків, слухачам бізнес-шкіл, центрів перепідготовки та підвищення кваліфікації управлінських працівників.

1. ГРОШІ І КРЕДИТ

Тема 1.1. Сутність і функції грошей

☞ Основні поняття

Гроші – одне з найдавніших економічних явищ у житті людини. Вони охоплюють забезпечення життєдіяльності: здоров'я, сили, слави, краси, а їх нестача може стати причиною хворобливості, слабкості, жорстокості.

Виникнення грошей – це тривалий еволюційний процес. Він зумовлений стихійним розвитком товарного виробництва і обміну.

Сутність грошей полягає у такому:

а) гроші за походженням являють собою специфічний товар, що виділився з широкого ряду звичайних товарів;

б) гроші – це результат тривалого еволюційного розвитку товарного виробництва і ринку;

в) гроші – це специфічний товар, що має властивості обмінюватися на будь-який інший товар, тобто як загальний еквівалент;

г) гроші не можуть бути ліквідовані угодою людей або рішенням урядових структур держави. Вони існують доти, доки існують відповідні суспільні відносини, що зумовлюють їх функціонування.

Роль держави у запровадженні грошей проявляється в наступному:

а) держава бере на себе зобов'язання надавати грошам точно визначену форму;

б) встановлює контроль за створенням грошей, тобто карбуванням, фіксацією проби металу, вмісту металу в грошовій одиниці;

в) запроваджує контроль за збереженням повноцінності грошей;

г) визначає вартість (цінність) грошей і регулює масу грошей в обігу;

д) надає неповноцінним грошам сили законного платіжного засобу та приймає їх, як платежі;

е) проводить систему заходів щодо підтримання маси грошей на рівні потреби обігу за умови збереження сталих цін.

Світова економічна думка розрізняє два аспекти у питанні вартості грошей:

1. *Вартість грошей як грошей.* Вартість самих грошей формується у сфері їх обігу. Тут гроші обмінюються на реальні блага і їх вартість набуває купівельної спроможності.

2. *Вартість грошей як капіталу.* Гроші як капітал набувають своєї вартості на ринку грошей під впливом співвідношення попиту і пропозиції. Тут вартість грошей виступає у формі відсотка.

Розвиток форм грошей відбувався у напрямі від повноцінних грошей до неповноцінних, якими вони є зараз.

Повноцінні гроші мають внутрішню реальну вартість. Вона відповідає вартості товару, який виконував функції грошей. Наприклад: товарні (предмети першої необхідності, прикраси) та металеві гроші (золота та срібна монети).

Неповноцінні гроші набувають своєї вартості виключно в обігу. Вартість неповноцінних грошей може істотно відхилитися від вартості того матеріалу, з якого вони виготовлені. Наприклад: банкнота, білонна монета, електронні гроші, вексель, чек, довгострокові депозити та ін.

Функції грошей – це процес обслуговування руху вартості у суспільному відтворенні. До основних функцій грошей відносять:

1) міра вартості – спроможність вимірювати вартість усіх товарів та бути посередником при визначенні ціни;

2) засобу обігу виражає дію, в якій гроші виступають посередником в обміні товарів і забезпечують їх обіг. Гроші, у цій функції відіграють роль посередника між продавцем і покупцем;

3) гроші як засіб платежу – гроші обслуговують погашення різноманітних боргових зобов'язань між суб'єктами економічних відносин в процесі виконання фінансово-господарської діяльності;

4) гроші як засіб нагромадження – гроші обслуговують нагромадження вартості в процесі фінансово-господарської діяльності юридичних і фізичних осіб;

5) світові гроші – гроші обслуговують рух вартості у міжнародному економічному обігу і забезпечують проведення взаємовідносин між країнами.

Світові гроші виконують такі функції:

- міжнародного платіжного засобу;
- міжнародного купівельного засобу;
- засобу перенесення багатства з однієї країни в іншу.

✂ *Методичний інструментарій*

Закон вартості грошей. Маса товарів, які можна купити за грошову одиницю, визначається рівнем їх цін. Чим вищі ціни, тим менше товарів можна купити за грошову одиницю. І навпаки. Чим нижчий рівень цін, тим більше товарів можна купити за грошову одиницю.

Між вартістю грошей, тобто їх купівельною спроможністю, та рівнем цін на товари існує обернена залежність. Зміну вартості грошей за певний період можна визначити за такою формулою:

$$I_{в.г.} = \frac{1}{I_{ц}}$$

де $I_{в.г.}$ – зміна вартості грошей; $I_{ц}$ – індекс попереднього рівня цін.

Показник зміни вартості грошей – важливий економічний показник. Він відчутно впливає на всі сфери економічного життя суспільства. Зниження вартості грошей трактується економічним терміном «інфляція», а підвищення чи збільшення вартості грошей – «дефляція».

📄 *Алгоритми вирішення типових практичних завдань*

Практичне завдання 1

На 1 листопада в обігу перебувало 50,0 млрд. одиниць товару, що відповідало 100,0 млрд. грн. На 1 грудня цього ж року в обігу перебувало 40,0 млрд. одиниць товару, а грошова маса залишилася попередньою, тобто 100,0 млрд. грн. Визначити зміну вартості грошей.

Розв'язок

Якщо на 1 листопада в обігу перебувало 50,0 млрд. одиниць товару, що відповідало 100,0 млрд. грн., тоді, середня ціна однієї товарної одиниці

становила 2 грн. (100/50). На 1 грудня цього ж року в обігу перебувало 40,0 млрд. одиниць товару, а грошова маса склала 100,0 млрд. грн. Тепер середня ціна одиниці товарної маси = 2,5 грн. (100/40).

Індекс цін становитиме: $I_c = 2,5/2 = 1,25$.

Зміна вартості грошей за певний період дорівнює: $I_{в.г.} = 1/1,25 = 0,8$.

Тобто, вартість грошей знизилася на 0,2 або на 20%.

Практичне завдання 2

Обсяг валового внутрішнього продукту у 2014 р. становив 1566,7 млрд. грн. Середня швидкість обігу гривні (V) становила 3,6 разів. Визначити кількість грошей, що перебувають в обігу.

Розв'язок

Масу (кількість) грошей, що перебувають в обігу можна визначити шляхом відношення валового внутрішнього продукту до швидкості обігу грошей. Тоді: $M = \frac{ВВП}{V} = \frac{1566,7}{3,6} = 435,5$ (млрд. грн.).

Отже, кількість грошей в обігу буде дорівнювати 435,5 млрд. грн.

Практичне завдання 3

У четвертому кварталі вартість товарів, реалізованих за готівку складає 300 млн. грн., платежі за безготівковими розрахунками – 200 млн. грн., платежі готівкою – 50 млн. грн. Число оборотів грошової маси дорівнює 5 оборотів. Визначте необхідну для обігу масу грошей.

Розв'язок

Для визначення необхідної для обігу маси грошей варто скористатись наступною формулою розрахунку:

Маса грошей = (вартість товарів, реалізованих за готівку + платежі готівкою – платежі за безготівковими розрахунками) / число оборотів грошової маси = $(300 + 50 - 200) / 5 = 30$ (млн. грн.).

Отже, необхідна для обігу маса грошей складатиме 30 млн. грн.

♣ Завдання для самостійного опрацювання

✍ Практичні завдання

Завдання 1

На 1 листопада в обігу перебувало 60,0 млрд. одиниць товару, що відповідало 100,0 млрд. грн. На 1 грудня цього ж року в обігу перебувало 50,0 млрд. одиниць товару, а грошова маса залишилася попередньою, тобто 100,0 млрд. грн. Визначити зміну вартості грошей.

Завдання 2

У четвертому кварталі вартість товарів, реалізованих за готівку, 400 млн. грн., платежі за безготівковими розрахунками – 300 млн. грн., платежі готівкою – 60 млн. грн. Число оборотів грошової маси дорівнює 4 обороти. Визначте необхідну для обігу масу грошей.

Завдання 3

Розрахуйте в мільярдах гривень грошову масу, вилучену з обігу протягом року, якщо сумарна вартість товарів і послуг, проданих за рік, склала 850 млрд.

грн., швидкість обігу грошової одиниці в середньому за рік дорівнювала 10, а грошова маса становила 100 млрд. грн.

Завдання 4

Обсяг валового внутрішнього продукту становив 1500 млрд. грн. Середня швидкість обігу гривні (V) становила 5 оборотів. Якою буде кількість грошей в обігу?

Завдання 5

За даними однієї з областей України за перше півріччя вартість товарів, реалізованих за готівку, становить 500 млн. грн., платежі за безготівковими розрахунками – 260 млн. грн., платежі готівкою – 40 млн. грн. Швидкість обігу грошей дорівнює 14 оборотів. Визначте необхідну для обігу масу грошей.

✎ Тестові завдання

1. Функція, в якій гроші обслуговують нагромадження вартості в її загальній абстрактній формі, це –
 - а) засіб платежу;
 - б) міра вартості;
 - в) засіб нагромадження;
 - г) засіб обігу.
2. Які ознаки паперових грошей є вірними:
 - а) нерозмінність паперових грошей на золото;
 - б) примусове запровадження паперових грошей в обіг;
 - в) нестабільність курсу і майбутнє знецінення паперових грошей;
 - г) всі варіанти є вірними.
3. Грошовий знак, що емітується центральним банком для кредитування комерційних банків і урядових структур.
 - а) казначейський білет;
 - б) вексель;
 - в) банківський білет (банкнота);
 - г) чек.
4. Обмін товарів за допомогою грошей у функції засіб обігу здійснюється за такою схемою: Т–Г–Т. Який процес відображає Т–Г?
 - а) купівля грошей;
 - б) продаж товару;
 - в) купівля товару;
 - г) продаж грошей.
5. Функція, в якій гроші забезпечують вираження і вимірювання вартості товарів, надаючи їй форму ціни, це –
 - а) засіб платежу;
 - б) контрольна;
 - в) організаційна;
 - г) міра вартості.
6. В чому проявляється роль держави у запровадженні грошей:
 - а) надає неповноцінним грошам сили законного платіжного засобу та приймає їх, як платежі;

- б) контролює емісію грошей;
 - в) проводить систему заходів щодо підтримання маси грошей на рівні потреби обігу за умови збереження сталих цін;
 - г) всі варіанти є вірними.
7. Яку із зазначених функцій відносять до функцій грошей:
- а) засіб обмеження;
 - б) контрольна;
 - в) засіб нагромадження;
 - г) організаційна.
8. Функція, в якій гроші обслуговують погашення різноманітних боргових зобов'язань між суб'єктами економічних стосунків:
- а) засіб обігу;
 - б) світові гроші;
 - в) міра вартості;
 - г) засіб платежу.
9. Цінний папір, який засвідчує зобов'язання векселедавця сплатити після настання встановленого терміну визначену суму грошей власнику векселя, тобто векселедержателю, це –
- а) акція;
 - б) облігація;
 - в) вексель;
 - г) чек.
10. Гроші, вартість яких визначається вартістю матеріалу, з якого вони виготовлені, це –
- а) паперові гроші;
 - б) повноцінні гроші;
 - в) казначейські білети;
 - г) неповноцінні гроші.
11. Функцією грошей є:
- а) розподіл вартості;
 - б) створення фінансових фондів;
 - в) засіб обігу;
 - г) гальмування інфляції.
12. Гроші (знаки вартості), які виготовлені не з дорогоцінного металу (гроші, в яких номінальна вартість перевищує реальну), це –
- а) золоті монети;
 - б) повноцінні гроші;
 - в) срібні монети;
 - г) неповноцінні гроші.
13. Функція, в якій гроші обслуговують рух вартості в міжнародному економічному обороті.
- а) засіб нагромадження;
 - б) міра вартості;
 - в) світові гроші;
 - г) іноземні гроші.

14. Кредитні гроші – це:

- а) гроші, випущені державою для покриття своїх потреб, що фінансуються з бюджету;
- б) будь-які неповноцінні гроші;
- в) гроші, що емітуються банками для кредитування реальної економіки;
- г) гроші, що емітує центральний банк для фінансування бюджетного дефіциту.

15. Неповноцінні гроші – це:

- а) гроші, які знецінюються;
- б) гроші, які виготовлені не з дорогоцінного металу;
- в) грошові знаки, які не розмінюються на дорогоцінний метал;
- г) гроші, які емітуються для фінансування витрат державного бюджету.

Тема 1.2. Грошовий обіг і грошова маса

☞ Основні поняття

Грошовий обіг – безперервні потоки руху грошей між суб'єктами економічних відносин в процесі суспільного відтворення з метою забезпечення розвитку економіки.

Розрізняють сукупний грошовий оборот і оборот в межах індивідуального капіталу.

Сукупний грошовий оборот – грошовий оборот, який обслуговує кругообіг усього сукупного капіталу суспільства на всіх стадіях суспільного відтворення. Основне завдання грошей при сукупному грошовому обороті – доведення до споживачів з метою обслуговування безперервності відтворення ВВП.

Оборот в межах індивідуального капіталу – гроші виступають однією із форм капіталу, його складовою й елементом багатства, яким володіє власник цього індивідуального капіталу. Суб'єктами грошового ринку виступають: фірми, домашні господарства, державні структури та фінансові посередники.

Залежно від форми функціонування грошей в обороті розрізняють:

1. Готівковий грошовий оборот – це сукупність платежів готівковими коштами, які використовуються при виплаті заробітної плати, пенсій, стипендій та ін. Населення здійснює готівкові платежі при купівлі товарів та оплаті послуг.

2. Безготівковий грошовий оборот – це сукупність платежів, що здійснюється без використання готівкових грошей.

Грошовий обіг забезпечується певною масою грошей. Кількість грошей в обігу характеризує стан грошового обігу та ринкову кон'юнктуру загалом. Нормальний обсяг грошової маси сприяє інтенсивності обігу грошей, формуванню платоспроможного попиту, кон'юнктури ринку та економічного розвитку загалом. Занижений або завищений обсяг грошової маси негативно впливають на економічний розвиток. Занижений – призводить до зниження швидкості обігу грошей через недостачу грошей, а завищений обсяг – до інфляції, яка має ще більший руйнівний вплив на розвиток економіки.

Грошова маса – сукупність купівельних, платіжних та накопичувальних засобів у всіх формах, що перебувають у розпорядженні суб'єктів грошового

обігу в даний момент. Такими суб'єктами вважаються приватні особи, державні установи та інші структури, що мають у своєму розпорядженні гроші чи вклади на різних рахунках у банках.

✂ *Методичний інструментарій*

Для аналізу зміни руху грошей на певну дату і за певний період у фінансовій статистиці використовують *грошові агрегати* M_0, M_1, M_2, M_3 .

Агрегат M_0 відображає масу готівки, яка перебуває поза банками. Це готівка грошей, наявна у фізичних осіб і в касах юридичних осіб. Готівка грошей, що знаходиться в касах банків, сюди не відноситься.

Агрегат M_1 включає гроші в агрегаті M_0 та вклади в банках. Це грошові кошти, наявні у фізичних осіб, в касах юридичних осіб та вклади в банках, які можуть бути використані власниками негайно без попередження банків. Вони включають агрегат M_0 та запаси грошових коштів на поточних рахунках і на інших рахунках до запитання.

Агрегат M_2 – це гроші в агрегаті M_1 та кошти на всіх видах строкових рахунків, валютні заощадження, кошти на рахунках капітальних вкладень та інших спеціальних рахунках.

Агрегат M_3 – це гроші в агрегаті M_2 та цінні папери, крім акцій.

Грошова база включає агрегат M_0 , готівку в касах банків (M_k); резерви комерційних банків ($M_{рез}$) на їх рахунках у національному банку.

Величина грошової бази (Γ_0) визначається за такою формулою:

$$\Gamma_0 = M_0 + M_k + M_{рез}.$$

Маса грошей, яка необхідна для забезпечення грошового обігу, безпосередньо залежить від швидкості обігу грошей.

Швидкість обігу грошей – це показник, що характеризує ступінь швидкості переходу грошей від одного суб'єкта грошових відносин до іншого. Це частота, з якою гривня в середньому використовується для реалізації товарів та послуг за певний період: рік, квартал, місяць.

За рівнянням американського економіста І.Фішера, величину швидкості обігу грошей можна визначити так: $V \cdot M = \sum P \cdot Q$; $V = \frac{\sum P \cdot Q}{M}$,

де V – швидкість обігу грошей; M – середня маса грошей, що перебуває в обігу за певний період; P – середній рівень цін на товари та послуги; Q – фізичний обсяг товарів та послуг, що реалізується в даному періоді.

Показник швидкості обігу грошей відображає інтенсивність руху грошей та показує скільки разів у середньому за рік певна грошова одиниця витрачається на купівлю товарів і послуг.

У банківській практиці швидкість обігу грошей розраховується як відношення величини ВВП ($P \cdot Q$) до грошового агрегату M_0 або M_1 .

З показником швидкості обігу грошей обернено пропорційно пов'язаний коефіцієнт монетизації ВВП.

Коефіцієнт монетизації ВВП – це відношення грошової маси до номінальної величини валового внутрішнього продукту.

$$K_m = \frac{M_3}{ВВП},$$

де K_m – коефіцієнт монетизації; M_3 – маса грошей на кінець року, взята за грошовим агрегатом M_3 ; ВВП – річний обсяг, виробленого внутрішнього валового продукту (за поточними цінами); V – швидкість грошей (кількість обертів грошової одиниці).

Грошовий обіг не відображає простого повторення обороту товарів. Він підпорядковується своєму специфічному закону. Його суть полягає в тому, що протягом визначеного періоду для обміну потрібна лише певна, об'єктивно зумовлена маса купівельних і платіжних засобів.

Цей закон виражається так: фактична маса грошей в обігу (M_f) повинна дорівнювати об'єктивно необхідній масі (M_n). Тобто $M_f = M_n$.

Якщо фактична маса грошей в обігу більша від об'єктивно необхідної ($M_f > M_n$), то це означає, що в обігу з'явилися зайві гроші на величину «А», яка становить $M_f - M_n$.

Навпаки, якщо фактична маса грошей в обігу менша від об'єктивно необхідної ($M_f < M_n$), то це означає що в обігу не вистачає грошей.

Якщо врахувати усі фактори, що впливають на збільшення грошової маси в обороті і тих, що впливають на її зменшення, то величину кількості грошей необхідних для обігу протягом визначеного часу, можна розрахувати за такою

$$\text{формулою: } M_n = \frac{\sum P \cdot Q - \sum K + \sum \Pi - \sum ВП}{V},$$

де $\sum PQ$ – сума цін товарів та послуг, які реалізуються в певний період; $\sum K$ – сума продажу товарів в кредит; $\sum \Pi$ – обсяг продажу товарів і послуг, строк оплати яких настав; $\sum ВП$ – сума платежів, яка погашається шляхом взаємозаліку; V – середня кількість оборотів грошової одиниці за певний період.

📁 Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

В Україні обсяг номінального ВВП становить 1566,7 млрд. грн. Наявна грошова маса в обігу становила за грошовими агрегатами M_3 : на початок року – 909,1 млрд. грн., на кінець – 956,7 млрд. грн. Визначити середню швидкість обігу гривні за рік та тривалість одного обігу гривні.

Розв'язок

1. Середня наявна грошова маса за рік складає:

$$M = [(909,1 + 956,7) : 2] = 932,9 \text{ (млрд. грн.)}$$

2. Середня швидкість обігу гривні за рік:

$$V = \frac{\sum P \cdot Q}{M} = \frac{1566,7}{932,9} = 1,7 \text{ (об.)}$$

3. Середня тривалість одного обігу гривні = $365 : 1,7 = 215$ (днів).

Отже, середня швидкість обігу гривні за рік складає 1,7 обороти та середня тривалість одного обігу гривні – 215 днів.

Практичне завдання 2

Визначте як зміниться номінальний обсяг ВВП, якщо швидкість обігу грошей становить 1,6 оборотів і залишається незмінною, а грошова пропозиція зросте з 289 до 320 млрд. грн.

Розв'язок

Залежність між грошовою масою та номінальним обсягом ВВП – прямо пропорційна, про що свідчить формула: $ВВП = M \cdot V$.

Розраховуємо номінальний обсяг ВВП до та після зростання грошової маси:

$$ВВП_1 = 289 \cdot 1,6 = 462,4 \text{ (млрд. грн.)};$$

$$ВВП_2 = 320 \cdot 1,6 = 512,0 \text{ (млрд. грн.)}.$$

Зростання номінального обсягу ВВП під впливом зростання грошової маси становило: $512,0 - 462,4 = 49,6$ (млрд. грн.).

Отже, номінальний обсяг валового внутрішнього продукту (ВВП) зросте на 49,6 млрд. грн.

Практичне завдання 3

Маємо такі дані по двох районах за перший квартал звітного року:

Район	Сума касових надходжень M_1	Середня грошова маса в обігу \bar{M}
А	36000	6000
Б	20000	4000
Разом	56000	10000

1. Визначити число оборотів грошової маси для кожного району й для двох разом.

2. Обчислити середню тривалість одного обороту грошової маси (в днях) для кожного району й для двох районів разом.

Розв'язок

1. Число оборотів грошової маси визначимо за формулою: $n = \frac{M_1}{\bar{M}}$.

$$\text{Район А: } n = \frac{M_1}{\bar{M}} = \frac{36000}{6000} = 6 \text{ (об.)}; \quad \text{Район Б: } n = \frac{M_1}{\bar{M}} = \frac{20000}{4000} = 5 \text{ (об.)}.$$

$$\text{У цілому для двох районів: } n = \frac{36000 + 20000}{6000 + 4000} = \frac{56000}{10000} = 5,6 \text{ (об.)}.$$

2. Обчислимо середню тривалість одного обороту (в днях): $\bar{t} = \frac{D}{n} = \frac{D \cdot \bar{M}}{M_1}$.

$$\text{Район А: } \bar{t} = \frac{D}{n} = \frac{D \cdot \bar{M}}{M_1} = \frac{90}{6} = \frac{90 \cdot 6000}{36000} = 15 \text{ (днів)};$$

$$\text{Район Б: } \bar{t} = \frac{D}{n} = \frac{D \cdot \bar{M}}{M_1} = \frac{90}{5} = \frac{90 \cdot 4000}{20000} = 18 \text{ (днів)}.$$

$$\text{У цілому для двох районів: } \bar{t} = \frac{D}{n} = \frac{90}{5,6} = 16,07 \text{ (днів)}.$$

Практичне завдання 4

Маємо такі дані по області (млн. грн.):

Показник	Квартал			
	I	II	III	IV
Середня маса грошей в обігу	8,0	8,5	8,8	9,2
Надійшло наявних грошей у каси банку	36,0	42,5	48,4	55,2

1. Визначити число оборотів грошової маси по кожному кварталу і за рік в цілому.

2. Обчислити середню тривалість одного обороту гривні по кожному кварталу й за рік у цілому.

Розв'язок

1. Число оборотів грошової маси по кожному кварталу:

$$\text{I квартал: } n_1 = \frac{M1}{M} = \frac{36,0}{8,0} = 4,5 \text{ (об.)};$$

$$\text{II квартал: } n_2 = \frac{M1}{M} = \frac{42,5}{8,5} = 5,0 \text{ (об.)};$$

$$\text{III квартал: } n_3 = \frac{M1}{M} = \frac{48,4}{8,8} = 5,5 \text{ (об.)};$$

$$\text{IV квартал: } n_4 = \frac{M1}{M} = \frac{55,2}{9,2} = 6,0 \text{ (об.)}.$$

$$\text{За рік у цілому: } \bar{n} = \frac{\sum M1}{(\sum M): 4} = \frac{36,0 + 42,5 + 48,8 + 55,2}{(8,0 + 8,5 + 8,8 + 9,2): 4} = 21,11 \text{ (об.)}.$$

2. Обчислимо середню тривалість одного обороту грошової маси за квартал:

$$\text{I квартал: } t_1 = \frac{D}{n_1} = \frac{90}{4,5} = 20 \text{ (днів)};$$

$$\text{II квартал: } t_2 = \frac{D}{n_2} = \frac{90}{5,0} = 18 \text{ (днів)};$$

$$\text{III квартал: } t_3 = \frac{D}{n_3} = \frac{90}{5,5} = 16,4 \text{ (днів)};$$

$$\text{IV квартал: } t_4 = \frac{D}{n_4} = \frac{90}{6,0} = 15 \text{ (днів)}.$$

$$\text{За рік у цілому: } \bar{t} = \frac{D}{n} = \frac{360}{21,11} = 17,05 \text{ (днів)}.$$

Практичне завдання 5

1. Визначити кількість грошей, необхідних для безінфляційного обігу, за такими даними:

- сума цін реалізованих товарів, робіт, послуг (ВВП) – 1600 млрд. грн.;
- сума цін товарів, робіт, послуг, що реалізовані з відстроченням платежу – 30% обсягу реалізації товарів, робіт та послуг;
- сума платежів по зобов'язаннях, термін оплати яких настав, – 120 млрд. грн.;
- сума платежів, що взаємно погашаються, – 20% загального обсягу реалізації товарів, робіт та послуг;
- середня кількість оборотів грошової маси (M_2) за рік – 1,6.

2. Як саме зміниться обсяг грошової маси, якщо її оборотність зросте на 2 оберти?

3. Як саме зміниться обсяг грошової маси, якщо не буде проводитися взаємне зарахування боргів?

Розв'язок

1. Для знаходження кількості грошей, необхідних для безінфляційного обігу, використовуємо формулу:

$$M_n = \frac{\sum P \cdot Q - \sum K + \sum \Pi - \sum ВП}{V};$$
$$M_{i1} = \frac{1600 - 1600 \cdot 0,3 + 120 - 1600 \cdot 0,2}{1,6} = 575 \text{ (млрд. грн.)}$$

2. Якщо оборотність грошової маси зросте на 2 оберти, то:

$$M_{i2} = \frac{1600 - 1600 \cdot 0,3 + 120 - 1600 \cdot 0,2}{1,6 + 2} = 255,6 \text{ (млрд. грн.)}$$

В результаті пришвидшення обертання грошової маси потреба в ній для забезпечення безінфляційного обігу зменшиться на таку величину:

$$575 - 255,6 = 319,4 \text{ (млрд. грн.)}$$

3. Якщо не буде проводитися взаємне зарахування боргів, то:

$$M_{i3} = \frac{1600 - 1600 \cdot 0,3 + 120}{1,6} = 775 \text{ (млрд. грн.)}$$

Якщо буде припинене взаємне зарахування боргів, потреба в грошах для забезпечення безінфляційного обігу зросте на таку величину:

$$775 - 575 = 200 \text{ (млрд. грн.)}$$

Отже, $M_{н1} = 575$ млрд. грн.; $M_{н2} = 255,6$ млрд. грн.; $M_{н3} = 775$ млрд. грн.

Практичне завдання 6

Визначте середньоквартальну та річну швидкість обігу грошей в Україні за такими даними:

на 01.04 обсяг ВВП–187,717 млрд. грн.; грошова маса (МЗ)– 416,013 млрд. грн.;
на 01.07 обсяг ВВП–421,417 млрд. грн.; грошова маса (МЗ)– 450,589 млрд. грн.;
на 01.10 обсяг ВВП–697,194 млрд. грн.; грошова маса (МЗ)– 477,659 млрд. грн.;
на 31.12 обсяг ВВП–949,864 млрд. грн.; грошова маса (МЗ) – 515,727 млрд. грн.

Розв'язок

Щоб знайти середньоквартальну швидкість обігу грошей, необхідно розрахувати швидкість обігу грошей за кожний квартал окремо,

використовуючи формулу (i – порядковий номер кварталу): $V = \frac{ВВП_i}{M_i}$.

$$1) V_1 = \frac{187,717}{416,013} = 0,45 \text{ (об.)};$$

$$2) V_2 = \frac{421,417 - 187,717}{450,589} = 0,52 \text{ (об.)};$$

$$3) V_3 = \frac{697,194 - 421,417}{477,659} = 0,58 \text{ (об.)};$$

$$4) V_4 = \frac{949,864 - 697,194}{515,727} = 0,49 \text{ (об.)};$$

$$V_{cp} = \frac{0,45 + 0,52 + 0,58 + 0,49}{4} = 0,51 \text{ (об.)}$$

Розрахуємо річну швидкість обігу грошей:

$$M_c = \frac{416,013 + 450,589 + 477,659 + 515,727}{4} = 464,997 \text{ (млрд. грн.)}$$

$$; V_{cp} = \frac{949,864}{464,997} = 2,04 \text{ (об.)}$$

Отже, середньоквартальна швидкість грошей за агрегатом M_3 становить: $V_{cp} = 0,51$ об.; річна швидкість обігу грошей дорівнює: $V_{cp} = 2,04$ об.

Практичне завдання 7

Розрахуйте величину агрегатів грошової маси України, якщо:

- готівка поза банками – 145 млрд. грн.;
- готівка в касах юридичних осіб – 46 млрд. грн.;
- депозити до запитання – 89 млрд. грн.;
- строкові вклади – 149 млрд. грн.;
- валютні заощадження – 107 млрд. грн.;
- кошти за трастовими операціями – 10 млрд. грн.;
- вартість облігацій державного займу – 5,3 млрд. грн.

Розв'язок

Розрахуємо величину агрегатів грошової маси:

$M_0 =$ готівка поза банками + готівка в касах юридичних осіб = $145 + 46 = 191$ (млрд. грн.);

$M_1 = M_0 +$ депозити до запитання + кошти на спеціальних карткових рахунках = $191 + 89 = 280$ (млрд. грн.);

$M_2 = M_1 +$ строкові вклади + валютні заощадження = $280 + 149 + 107 = 536$ (млрд. грн.);

$M_3 = M_2 +$ кошти за трастовими операціями + вартість облігацій державного займу = $536 + 10 + 5,3 = 551,3$ (млрд. грн.).

Практичне завдання 8

Обчислити агрегатну структуру та середню швидкість обігу грошової маси, а також тривалість одного обороту в днях за наведеними в таблиці даними.

Таблиця 1

Показники	На початок звітнього року (млрд. грн.)	На кінець звітнього року (млрд. грн.)
Готівка поза банками	235	282
Кошти на поточних рахунках та депозити до запитання	140	152
Валютні заощадження (поточні та строкові)	52	88
Кошти у строкових депозитах	462	432
Цінні папери, крім акцій	4	2
Сума цін реалізованих товарів	1400	1600
Товари, продані в кредит	28	106
Сума платежів за кредитами	68	44
Взаємопогашення платежів	2	3

Розв'язок

Розрахунок агрегатної структури грошової маси на початок та кінець звітнього року проведемо в таблиці.

На початок звітнього року, (млрд. грн.)			На кінець звітнього року, (млрд. грн.)		
Агрегати грошової маси		Частка в грошовій масі	Агрегати грошової маси		Частка в грошовій масі
M_0	235	$235/893 = 26,3\%$	M_0	282	$282/956 = 29,5\%$
M_1	$235 + 140 = 375$	$375/893 = 42\%$	M_1	$282 + 152 = 434$	$434/956 = 45,4 \%$
M_2	$375 + 52 + 462 = 889$	$889/893 = 99,5 \%$	M_2	$434 + 88 + 432 = 954$	$954/956 = 99,7 \%$
M_3	$889 + 4 = 893$	100%	M_3	$954 + 2 = 956$	100%

Сукупна грошова маса (M_3) на початок звітнього року:

$$235 + 140 + 52 + 462 + 4 = 893 \text{ (млрд. грн.)}$$

Сукупна грошова маса (M_3) на кінець звітнього року:

$$282 + 152 + 88 + 432 + 2 = 956 \text{ (млрд. грн.)}$$

Оскільки маємо дані щодо продажу товарів у кредит, то для знаходження середньої швидкості обігу грошової маси використовуємо формулу:

$$M_n = \frac{\sum P \cdot Q - \sum K + \sum \Pi - \sum ВП}{V}$$

Знаходимо середні значення показників за звітний рік:

$$\sum PQ = \frac{1400 + 1600}{2} = 1500 \text{ (млрд. грн.)};$$

$$\sum K = \frac{28 + 106}{2} = 67 \text{ (млрд. грн.)};$$

$$\sum \Pi = \frac{68 + 44}{2} = 56 \text{ (млрд. грн.)};$$

$$\sum ВП = \frac{2 + 3}{2} = 2,5 \text{ (млрд. грн.)};$$

$$M_c = \frac{893 + 956}{2} = 924,5 \text{ (млрд. грн.)};$$

$$V_c = \frac{1500 - 67 + 56 - 2,5}{924,5} = 1,6 \text{ (об.)}; T_{об} = \frac{365}{V_c} = \frac{365}{1,6} = 228 \text{ (днів)}$$

Отже, середня швидкість обігу грошової маси складає 1,6 обороти, а тривалість одного обороту 228 днів.

Практичне завдання 9

Грошова маса, що обслуговувала грошовий обіг в Україні на кінець року, характеризувалася такими показниками: гроші поза банками склали 157029 млн. грн.; гроші на розрахункових і поточних рахунках та депозити до запитання – 76719 млн. грн.; строкові кошти в національній валюті та валютні кошти – 251024 млн. грн.; кошти клієнтів за трастовими операціями банків і цінні папери власного боргу банків – 2526 млн. грн. Визначити який відсоток становлять готівкові кошти в грошовій масі та обчислити агрегатну структуру.

Розв'язок

Гроші поза банками за грошовим агрегатом $M_0 = 157029$ (млн. грн.).

Грошова маса за грошовим агрегатом $M_1 = 157029 + 76719 = 233748$ (млн. грн.).

Грошова маса за грошовим агрегатом $M_2 = 233748 + 251024 = 484772$ (млн. грн.).

Грошова маса (грошовий агрегат M_3) = 484772 + 2526 = 487298 (млн. грн.).

У структурі грошової маси 32,2% ($\frac{157029 \cdot 100}{487298}$) становлять готівкові гроші.

Такий високий відсоток готівки грошей в структурі грошової маси негативно характеризує її структуру та стан грошового обігу в країні.

🎯 Завдання для самостійного опрацювання

📖 Практичні завдання

Завдання 1

Маємо такі дані по двох районах за другий квартал поточного року:

Район	Сума касових надходжень М1	Середня грошова маса в обігу \bar{M}
А	23435	4845
Б	27653	4554
Разом	51088	9399

1. Визначити число оборотів грошової маси для кожного району й для двох разом.

2. Обчислити середню тривалість одного обороту грошової маси (в днях) для кожного району й для двох районів разом.

Завдання 2

Маємо такі дані по області (тис. грн.):

Показник	Квартал			
	I	II	III	IV
Середня маса грошей в обігу	6,3	6,5	6,8	7,0
Надійшло наявних грошей у каси банку	24,6	25,8	27,2	30,1

1. Визначити число оборотів грошової маси по кожному кварталу і за рік в цілому.

2. Обчислити середню тривалість одного обороту гривні по кожному кварталу й за рік у цілому.

Завдання 3

Визначте середньоквартальну та річну швидкість обігу грошей в Україні за такими даними:

на 01.04 обсяг ВВП – 190 млрд. грн.; грошова маса (M_3) – 410 млрд. грн.;

на 01.07 обсяг ВВП – 422 млрд. грн.; грошова маса (M_3) – 450 млрд. грн.;

на 01.10 обсяг ВВП – 690 млрд. грн.; грошова маса (M_3) – 470 млрд. грн.;

на 31.12 обсяг ВВП – 1005 млрд. грн.; грошова маса (M_3) – 580 млрд. грн.

Завдання 4

1. Визначити кількість грошей, необхідних для безінфляційного обігу, за такими даними:

- сума цін реалізованих товарів, робіт, послуг (ВВП) – 1400 млрд. грн.;

- сума цін товарів, робіт, послуг, що реалізовані з відстроченням платежу – 20% обсягу реалізації товарів, робіт та послуг;

- сума платежів по зобов'язаннях, термін оплати яких настав, – 150 млрд. грн.;

- сума платежів, що взаємно погашаються, – 15% загального обсягу реалізації товарів, робіт та послуг;

- середня кількість оборотів грошової маси (M_2) за рік – 1,8.

2. Як саме зміниться обсяг грошової маси, якщо її оборотність зросте на 3 оберти?

3. Як саме зміниться обсяг грошової маси, якщо не буде проводитися взаємне зарахування боргів?

Завдання 5

Розрахуйте величину агрегатів грошової маси України, якщо:

- готівка поза банками – 125 млрд. грн.;
- готівка в касах юридичних осіб – 40 млрд. грн.;
- депозити до запитання – 70 млрд. грн.;
- строкові вклади – 165 млрд. грн.;
- валютні заощадження – 120 млрд. грн.;
- кошти за трастовими операціями – 8 млрд. грн.;
- вартість облігацій державного займу – 1,7 млрд. грн.

Завдання 6

Розрахуйте величину агрегатів грошової маси України, якщо:

- готівка на руках у населення – 135 млрд. грн.;
- готівка в касах юридичних осіб – 39 млрд. грн.;
- строкові депозити – 302 млрд. грн.;
- кошти на спеціальних карткових рахунках – 5 млрд. грн.;
- готівка в оборотних касах банків – 23 млрд. грн.;
- депозити до запитання – 114 млрд. грн.;
- вартість облігацій державного займу – 1,7 млрд. грн.

Завдання 7

Розрахуйте в мільярдах гривень грошову масу, вилучену з обігу протягом року, якщо сумарна вартість товарів і послуг, проданих за рік, склала 850 млрд. грн., швидкість обігу грошової одиниці в середньому за рік дорівнювала 10, а грошова маса становила 100 млрд. грн.

✍ Тестові завдання

1. Безперервні потоки руху грошей між суб'єктами економічних відносин в процесі суспільного відтворення з метою забезпечення розвитку економіки, – це:

- а) економічний обіг;
- б) грошовий обіг;
- в) валютний обіг;
- г) кредитний обіг.

2. Яким фактором можуть бути зумовлені потреби в додатковій емісії грошей:

- а) зниженням швидкості обігу грошей;
- б) перевищенням обсягу експорту над імпортом;
- в) зменшенням обсягів виробництва ВВП;
- г) зростанням швидкості обігу грошей.

3. Юридичні особи – державні, управлінські та інші структури, які забезпечують розподіл і перерозподіл національного доходу і національного продукту, це:

- а) фірми;
- б) сімейні господарства;
- в) уряд;
- г) фінансові посередники.

4. Ринок, через який здійснюється взаємодоповнюючий зв'язок економічної системи країни з зовнішнім світом, це:

- а) фінансовий ринок;
- б) світовий ринок;
- в) ринок ресурсів;
- г) ринок продуктів.

5. Який із видів потоку руху грошей не відноситься до класифікації грошового обігу?

- а) кредитний грошовий обіг;
- б) фінансовий грошовий обіг;
- в) еквівалентний грошовий обіг;
- г) бюджетний грошовий обіг.

6. Яка із зазначених ознак класифікації грошової маси є вірною?

- а) за територіями розміщення;
- б) за структурою капіталу;
- в) за грошовою вартістю;
- г) за ступенем надійності.

7. Специфічний показник грошової маси, що характеризує певний набір її елементів залежно від їх ліквідності, це:

- а) грошовий вимірник;
- б) грошовий показник;
- в) грошовий агрегат;
- г) грошовий коефіцієнт.

8. Показник, що характеризує ступінь швидкості переходу грошей від одного суб'єкта грошових відносин до іншого (частота, з якою гривня в середньому використовується для реалізації товарів та послуг за певний період: рік, квартал, місяць), це:

- а) швидкість обігу капіталу;
- б) швидкість руху грошей;
- в) швидкість обігу грошей;
- г) швидкість маси грошей.

9. Процес збільшення грошей в обігу шляхом випуску в обіг грошових знаків в усіх формах, це:

- а) збільшення грошової маси;
- б) інфляція;
- в) емісія готівки;
- г) емісія цінних паперів.

10. Сукупність грошових коштів комерційного банку, які на даний момент має в розпорядженні банк і може їх використати для активних операцій, це

- а) вільні кошти;
- б) міжнародний резерв;

- в) золотовалютний резерв;
- г) вільний резерв.

11. Коефіцієнт, який відображає процес створення банківських безготівкових грошей (банківських депозитів) при кредитуванні банками клієнтів на основі зовнішніх надходжень вільних (додаткових) резервів, це:

- а) банківський мультиплікатор;
- б) кредитний мультиплікатор;
- в) емісійний мультиплікатор;
- г) грошово-кредитний мультиплікатор.

12. Строкові вклади входять до складу грошових агрегатів:

- а) M0;
- б) M1;
- в) M2;
- г) не входять до складу грошових агрегатів взагалі.

13. Ефект мультиплікатора породжується тим, що банки можуть видавати за рахунок емітованих один раз грошей багато позичок, які збільшують депозити, а отже і масу грошей. Коефіцієнт мультиплікації при нормі (10 %) обов'язкового резервування дорівнює:

- а) 10;
- б) 0.1;
- в) 1.

14. Залучені ресурси комерційного банку становлять 1 млн. грн., а норма обов'язкового резерву 15%. Якими будуть в цьому випадку кредитні ресурси комерційного банку ?

- а) 1 млн. грн?
- б) 850 тис. грн?
- в) 150 тис. грн?

15. Якщо норма обов'язкового резервування – 12,5%, то грошово-кредитний мультиплікатор становить:

- а) 25;
- б) 4;
- в) 8;
- г) 12,5.

Тема 1.3. Грошовий ринок

☞ Основні поняття

Грошовий ринок – це економічні відносини, що виникають з приводу купівлі і продажу грошей як специфічного товару за цінами, що формуються на основі співвідношення попиту і пропозиції.

Механізм купівлі-продажу грошей на грошовому ринку зумовлює застосування фінансових інструментів, які мають на меті забезпечити рух грошей на цьому ринку. Усі фінансові інструменти грошового ринку виступають у формі певних зобов'язань покупців перед продавцем грошей. Залежно від виду зобов'язання їх поділяють на не боргові та боргові.

Не боргові зобов'язання – це зобов'язання з надання права участі в управлінні діяльністю покупця грошей та в його доходах. Такі зобов'язання виступають у формі акцій. З отриманням таких зобов'язань продавець грошей зберігає не тільки право власності на ці гроші, але і певною мірою право розпоряджатися ними.

Боргові зобов'язання – це зобов'язання, за якими покупець грошей має повернути продавцю отриману від нього суму грошових коштів і сплатити по ній обумовлений доход у формі відсотка. Такими зобов'язаннями оформляються операції купівлі-продажу грошей з передачею права розпоряджатися ними на певний строк. Боргові зобов'язання, як інструменти грошового ринку, служать засобом переміщення грошей між його суб'єктами.

Класифікація грошового ринку:

1. За видами інструментів, які застосовуються для переміщення грошей від покупців до продавців:

а) *ринок позичкових грошових коштів (зобов'язань)* – це процес залучення кредитними установами грошових коштів у фізичних і юридичних осіб та їх надання у формі кредитів, тобто на умовах повернення, строковості та платності;

б) *ринок цінних паперів* включає кредитні відносини і відносини співволодіння, які оформляються спеціальними документами або цінними паперами (акціями, облігаціями, казначейськими зобов'язаннями, ощадними сертифікатами, векселями, депозитним свідоцтвом та ін.);

в) *валютний ринок* – це процес купівлі, продажу іноземних валют за національним курсом, який формується за співвідношенням попиту і пропозиції на ці валюти.

2. За характером взаємозв'язків між суб'єктами грошового ринку, які реалізуються через потоки грошей та інструменти ринку:

а) *фондовий ринок* – це ринок, який інтегрує операції щодо боргових інструментів, інструментів власності, а також їх похідних, що виражається через випуск спеціальних документів (цінних паперів), які мають власну вартість і можуть продаватися, купуватися або погашатися;

б) *ринок банківських кредитів* – це процес залучення грошових коштів на умовах повернення платності та строковості;

в) *ринок послуг небанківських фінансово-кредитних установ* – це процес акумуляції заощаджень і розміщення їх у дохідні активи, тобто у цінні папери та кредити.

Не депозитне залучення грошових коштів може здійснюватися двома способами:

1) на договірних засадах шляхом продажу посередникам своїх цінних паперів (страхові компанії; пенсійні фонди; ломбарди, лізингові та факторингові компанії);

2) через інвестиційних фінансових посередників, які залучають кошти шляхом продажу кредиторами (інвесторами) своїх акцій, облігацій, паїв (інвестиційні фонди; фінансові компанії; кредитні спілки, товариства).

3. За економічним призначенням грошових коштів, які купуються на

ринку:

а) *ринок грошей* (на ньому купуються грошові кошти на короткий термін (до року);

б) *ринок капіталів* (на ньому купують грошові кошти на тривалий термін – більше одного року).

Грошовий ринок існує і функціонує для досягнення певного балансу між попитом і пропозицією на всі фінансові інструменти цього ринку.

Попит на гроші виступає як запас грошей, який прагнуть мати у своєму розпорядженні економічні суб'єкти на певний момент часу.

Визначення спонукального мотиву нагромадження грошей впливає з мети попиту на гроші. З боку економічних суб'єктів виділяються три групи мотивів попиту на гроші.

1. *Трансакційний (операційний) мотив* полягає в тому, що економічні суб'єкти постійно відчують потребу в певному запасі грошей для здійснення поточних платежів, щоб підтримувати на належному рівні своє особисте і виробниче споживання.

2. *Мотив завбачливості* полягає в тому, що фізичні і юридичні особи бажають мати запаси готівкових грошей, щоб у будь-який момент мати можливість задовольнити свої потреби, або скористатися перевагами несподіваних можливостей.

3. *Спекулятивний мотив* пов'язаний з тим, що економічні суб'єкти бажають мати у своєму розпорядженні певний запас грошей, щоб за сприятливих умов перетворити їх у високоприбуткові фінансові активи (акції, облігації).

Попит на гроші пов'язаний обернено – пропорційною залежністю зі швидкістю обігу грошей. Чим швидшим буде обіг грошей, тим менше необхідно грошової маси для забезпечення обігу і меншим виявиться попит на гроші.

Пропозиція грошей – це та кількість грошей, що знаходиться в розпорядженні економічних суб'єктів, яку вони можуть спрямовувати в оборот за сприятливих умов.

Чинники, що впливають на обсяг пропозиції грошей:

- 1) норма обов'язкових резервів;
- 2) облікова ставка НБУ;
- 3) типові ринкові відсоткові ставки;
- 4) обсяг багатства економічних суб'єктів;
- 5) рівень довіри до банків;
- 6) рівень «тінізації» підприємницької діяльності.

✂ *Методичний інструментарій*

Пропозицію готівкових грошей у формі готівкових грошей поза банками та депозитів на поточних рахунках можна уявити, як добуток коефіцієнта грошово-кредитного мультиплікатора та грошової бази: $M_0 = m\Gamma_6$,

де M_0 – пропозиція готівкових грошей поза банком; m – коефіцієнт грошово-кредитного мультиплікатора; Γ_6 – грошова база (сума готівки грошей поза банком, готівкових грошей в касах та резервів в грошових коштах на

банківських рахунках).

Грошово-кредитний мультиплікатор – це коефіцієнт, тобто множник, на величину якого збільшується кількість кредитних ресурсів в обігу на основі додаткових зовнішніх вільних резервів.

Величину грошово-кредитного мультиплікатора можна визначити формулою: $m = \frac{1}{MR} 100 \%$,

де m – величина грошово-кредитного мультиплікатора; MR – норма обов'язкових резервів, %.

Максимальна сума нових грошей (ΔM), яка може бути утворена банківською системою на основі даної суми понад нормативних резервів (E), визначається добутком цього понаднормативного резерву (E) і мультиплікатора (m).

Ефект кредитного мультиплікатора в грошовому вираженні визначається за такою формулою: $\Delta M = E \cdot m = E \cdot \frac{1}{MR} 100$.

Процес грошово-кредитної мультиплікації відіграє важливу роль у забезпеченні пропозиції грошей відповідно до потреб економічного обігу.

☐ Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Розрахуйте в мільярдах грошових одиниць потенційно можливе збільшення грошової маси, що може бути забезпечено виключно діяльністю банківської системи країни протягом року, якщо на банківських депозитах на 1 січня 2014 р. нараховувалося 50 млрд. грн., а через рік на 1 січня 2015 р. – 58 млрд. грн. Норма банківського резервування депозитів при цьому дорівнює 4 %.

Розв'язок

Величину грошово-кредитного мультиплікатора знаходимо за формулою:

$$m = \frac{1}{MR} 100 \%$$

Тоді, на 1 січня 2014 р. потенційно можливе збільшення грошової маси дорівнюватиме: $m = 50 \cdot \frac{1}{4} 100 \% = 1250$ (млрд. грн.).

На 1 січня 2015 р. потенційно можливе збільшення грошової маси дорівнюватиме: $m = 58 \cdot \frac{1}{4} 100 \% = 1450$ (млрд. грн.).

Отже, протягом року потенційно можливе збільшення грошової маси складає 200 млрд. грн. ($1450 - 1250 = 200$).

Практичне завдання 2

Ефект мультиплікатора породжується тим, що банки можуть видавати за рахунок емітованих один раз грошей багато позичок, які збільшують депозити, а отже і масу грошей. Чому дорівнює коефіцієнт грошово-кредитної мультиплікації при нормі обов'язкового резервування (10%)?

Розв'язок

Величину грошово-кредитного мультиплікатора знаходимо за формулою:

$$m = \frac{1}{MR} \cdot 100 \% = \frac{1}{10} \cdot 100 = 10 .$$

Це означає, що з однієї гривні приросту резервів банківська система може створити 10 грн.

Практичне завдання 3

Загальна сума вкладів банку становить 20 млн. грн., а норма обов'язкових резервів 5%. Який буде розмір позичок, що може надати банк?

Розв'язок

1. Розрахуємо обов'язковий резерв (це кошти на кореспондентських рахунках в НБУ): $20 \cdot 5\% = 1$ (млн. грн.).

2. Розрахуємо нові кредитні ресурси (вільний резерв): $20 - 1 = 19$ (млн. грн.).

Отже, розмір позичок, що може надати банк складатиме 19 млн. грн.

Практичне завдання 4

Розрахуйте максимально можливий та реальний рівень грошово-кредитної мультиплікації за такими даними: норма обов'язкових резервів становить 10%, готівка поза банками – 282 млрд. грн., банківські резерви – 320 млрд. грн., загальна сума депозитів банківської системи – 480 млрд. грн.

Розв'язок

Максимально можливий рівень грошово-кредитної мультиплікації визначається як: $m = \frac{1}{MR} \cdot 100 \% = \frac{1}{10} \cdot 100 = 10 .$

Це означає, що з однієї гривні приросту резервів банківська система може створити 10 грн.

Реальний рівень грошово-кредитної мультиплікації оцінюється, виходячи з розрахунку мультиплікатора на основі порівняння суми готівки та депозитів банківської системи із сумою готівки та банківських резервів:

$$m = \frac{M_0 + D}{M_0 + R} = \frac{282 + 480}{282 + 320} = \frac{762}{602} = 1,27 .$$

Це означає, що з однієї гривні приросту резервів банківська система фактично створила 1,27 грн.

Практичне завдання 5

Знайдіть значення грошового мультиплікатора за агрегатом M_1 , якщо обсяг готівки поза банками становить 140 млрд. грн., а розмір банківських резервів, що сформувався за короткостроковими позиками – 65 млрд. грн., величина грошового агрегату $M_1 = 280$ млрд. грн.

Розв'язок

Величину грошово-кредитного мультиплікатора за агрегатом M_1 знаходимо за формулою:

$$m = \frac{M_1}{M_0 + R} = \frac{280}{140 + 65} = 1,37 .$$

Це означає, що з однієї гривні приросту резервів банківська система може створити 1,37 грн.

🎵 Завдання для самостійного опрацювання

📖 Практичні завдання

Завдання 1

Якщо норма обов'язкового резервування – 12,5%, то чому дорівнює грошово-кредитний мультиплікатор?

Завдання 2

Залучені ресурси банку становлять 1 млн. грн., а норма обов'язкового резерву 5%. Якими будуть в цьому випадку кредитні ресурси банку?

Завдання 3

Розрахуйте максимально можливий та реальний рівень грошово-кредитної мультиплікації за такими даними: норма обов'язкових резервів становить 11%, готівка поза банками – 111 млрд. грн., банківські резерви – 120 млрд. грн., загальна сума депозитів банківської системи – 380 млрд. грн.

Завдання 4

Знайдіть значення грошового мультиплікатора за агрегатом M_1 , якщо обсяг готівки поза банками становить 120 млрд. грн., а розмір банківських резервів, що сформувався за короткостроковими позиками – 75 млрд. грн., величина грошового агрегату $M_1 = 260$ млрд. грн.

📖 Тестові завдання

- Параметри попиту на гроші визначають такі чинники:
 - обсяги виробництва;
 - процентна ставка;
 - доходи населення;
 - грошово-кредитна політика центрального банку.
- Між пропозицією грошей і грошовим мультиплікатором існує зв'язок:
 - прямо пропорційний;
 - обернено пропорційний;
 - прямо залежний;
 - обернено залежний.
- Який фінансовий інститут функціонує у секторі прямого фінансування грошового ринку:
 - банк;
 - пенсійний фонд;
 - страхова компанія;
 - біржа.
- Як впливає зміна норми обов'язкового резервування на пропозицію грошей:
 - прямо;
 - обернено;
 - не впливає.
- Які структури беруть участь у збільшенні пропозиції грошей:
 - комерційні і центральні банки;
 - уряд і центральний банк;
 - уряд і комерційні банки;
 - уряд, комерційні банки і центральний банк.

6. Зобов'язання з надання права участі в управлінні діяльністю покупця грошей та в його доходах, це:
- а) боргові зобов'язання;
 - б) не боргові зобов'язання;
 - в) позичкові зобов'язання;
 - г) кредитні зобов'язання.
7. Які ви знаєте інструменти фінансового ринку?
- а) банківські зобов'язання;
 - б) депозитні зобов'язання;
 - в) боргові зобов'язання;
 - г) не боргові зобов'язання.
8. Назвіть класифікацію грошового ринку за характером взаємозв'язків між суб'єктами грошового ринку, які реалізуються через потоки грошей та інструменти ринку:
- а) валютний ринок та фондовий ринок;
 - б) фондовий ринок; ринок банківських кредитів; ринок послуг небанківських фінансово-кредитних установ;
 - в) ринок цінних паперів; валютний ринок; ринок позичкових (зобов'язань);
 - г) фінансовий ринок; грошовий ринок.
9. Назвіть класифікацію грошового ринку за економічним призначенням грошових коштів, які купуються на ринку:
- а) ринок валюти та ринок кредитів;
 - б) ринок грошей та ринок капіталів;
 - в) ринок грошей та ринок кредитів;
 - г) ринок капіталів та ринок валюти.
10. За допомогою яких фінансових посередників здійснюється не депозитне залучення грошових коштів шляхом продажу кредиторам своїх акцій, облігацій, паїв тощо?
- а) через страхові та фінансові компанії;
 - б) через інвестиційні та фінансові компанії, кредитні спілки;
 - в) через лізингові та факторингові компанії;
 - г) через біржі та брокерів.
11. Які чинники виступають метою попиту на гроші?
- а) попит на поточний запас платіжних засобів;
 - б) попит на постійний запас грошей, що призначений давати їх власнику додатковий дохід;
 - в) попит на тривалий запас грошей для забезпечення майбутніх платежів та отримання додаткового доходу;
 - г) всі варіанти є вірними.
12. Які ви знаєте групи мотивів попиту на гроші?
- а) мотив завчасності;
 - б) трансакційний (операційний) мотив;
 - в) мотив очікуваності;
 - г) банківський мотив.
13. Чинник, який не впливає на пропозицію грошей?

- а) норма обов'язкових резервів;
- б) знецінення запасу грошей;
- в) типові ринкові відсоткові ставки;
- г) обсяг багатства економічних суб'єктів.

14. Які ви знаєте інструменти грошово-кредитної політики:

- а) регулювання норм обов'язкових резервів;
- б) регулювання курсу національної валюти;
- в) проведення операцій на відкритому ринку;
- г) всі варіанти є вірними.

15. Укажіть правильну залежність між рівнем норми резервування депозитів, обсягами кредитування економіки та прибутками комерційних банків:

- а) чим більша норма резервування, тим більші обсяги наданих кредитів і прибутки банків;
- б) чим менша норма резервування, тим більші обсяги наданих кредитів і прибутки банків;
- в) чим менша норма резервування, тим менші обсяги наданих кредитів і прибутки банків;
- г) чим менша норма резервування, тим менші обсяги наданих кредитів і тим більші прибутки банків.

Тема 1.4. Грошові системи

☞ Основні поняття

Грошова система являє собою встановлену державою форму організації грошового обігу в країні.

Сучасна грошова система складається з окремих елементів.

1. *Грошова одиниця* – це встановлений у законодавчому порядку грошовий знак. Вона служить засобом для вимірювання цін на товари та послуги.

2. *Масштаб цін* – це уособлення представницької вартості загальної маси товарів і послуг, які перебувають в обороті.

3. *Емісійна система та форми грошей*. Право емісії грошових знаків та відповідальність за їх забезпечення покладається на певний державний орган. В Україні таким органом є центральний банк. За формою грошові знаки поділяються на *банківські білети, казначейські білети і монети*.

4. *Валютний курс* – це співвідношення, за яким одна валюта обмінюється на іншу, або «ціна» грошової одиниці однієї країни, яка визначена в грошовій одиниці іншої країни. Валютний курс використовується для обміну валют під час здійснення валютних та інших економічних операцій.

5. *Регламентация готівкового та безготівкового грошового обігу* включає: визначення сфери застосування готівкового і безготівкового розрахунків; встановлення режиму використання грошей на рахунках; застосування форм розрахунків; способи і порядок здійснення платежів та ін.

Залежно від форми, в якій функціонують гроші, виділяють такі види грошових систем: систему металевого обігу та систему паперово-кредитного обігу. Система металевого обігу функціонувала в той період, коли грошовий метал безперервно перебував в обігу і виконував всі функції грошей, а

банкноти були розмінними на метал.

Металеві грошові системи виступали у двох формах: біметалізму і монометалізму.

Біметалізм – це грошова система в якій роль загального еквівалента законодавчо закріплена за двома металами: золото і срібло. Монети цих металів карбувалися і оберталися на рівних умовах, а банкноти підлягали обміну на обидва ці метали також на рівних умовах.

Монометалізм – це грошова система, за якої роль загального еквівалента виконує один метал: золото – золотий монометалізм або срібло – срібний монометалізм.

Система паперово-кредитного обігу – грошова система, за якої обіг обслуговують грошові знаки у паперовій та металевій формах. У них внутрішня вартість не відповідає номіналу. Такі грошові системи регулюються державою, яка бере на себе зобов'язання щодо забезпечення сталості емітованих від її імені грошових знаків. В історичному аспекті розрізняють паперові грошові системи та системи кредитних грошей, що нерозмінні на золото.

Залежно від ступеня втручання держави в економічні відносини грошові системи можуть бути:

а) ринковими (характерна перевага економічних методів та інструментів регулювання грошового обігу);

б) неринковими (властиві переваги адміністративних неринкових методів регулювання грошового обігу).

За характером регулювання національної валютної системи грошові системи можуть бути:

а) відкритими (характерне мінімальне втручання держави у регулювання валютних відносин в середині країни);

б) закритими (характеризуються значною кількістю валютних обмежень).

Основні завдання держави щодо розробки відповідної економічної політики є:

а) забезпечення певного рівня економічного зростання;

б) забезпечення максимальної зайнятості;

в) контроль над інфляцією з метою мінімізації та стабілізації цін;

г) урівноваження активів і пасивів платіжного балансу.

Заходи фіскально-бюджетної політики зводяться до економічного регулювання через оподаткування та інших вилучень до державного бюджету, фінансування витрат держави, пов'язаних з виконанням нею своїх суспільних функцій. Ця політика забезпечує можливість безпосереднього впливу на сукупний попит і сукупну пропозицію.

Головним результатом функціонування грошової системи вважається розробка і реалізація грошово-кредитної політики. Вона являє собою комплекс взаємопов'язаних, скоординованих цілей і заходів, спрямованих на регулювання грошового ринку, що проводить держава через Центральний банк.

Об'єктами грошово-кредитної політики виступають такі елементи грошового ринку: пропозиція (маса) грошей, відсоткова ставка, валютний курс, швидкість обігу грошей.

🎵 **Завдання для самостійного опрацювання**

📖 **Тестові завдання**

1. Грошова система – це:
 - а) сукупність платежів у національній та іноземних валютах;
 - б) сукупність грошових потоків між юридичними і фізичними особами;
 - в) форма організації грошового обігу, яка закріплена законодавством;
 - г) те саме, що й грошовий оборот.
2. Грошова система держави містить такі елементи:
 - а) назва грошової одиниці; масштаб цін; валютний курс;
 - б) види податків; види страхування, які передбачені законодавством країни;
 - в) фінансові установи, які діють у країні;
 - г) органи, що регулюють грошовий обіг.
3. Встановлений у законодавчому порядку грошовий знак, який служить засобом для вимірювання цін на товари та послуги:
 - а) валютний курс;
 - б) банкнота;
 - в) масштаб цін;
 - г) грошова одиниця.
4. Співвідношення, за яким одна валюта обмінюється на іншу, або «ціна» грошової одиниці однієї країни, яка визначена в грошовій одиниці іншої країни:
 - а) банкнота;
 - б) валютний курс;
 - в) масштаб цін;
 - г) грошова одиниця.
5. Грошова система держави містить такі елементи:
 - а) види страхування, які передбачені законодавством країни;
 - б) облікова ставка процента; організація платіжного обороту;
 - в) назва грошової одиниці; масштаб цін; валютний курс;
 - г) операції з цінними паперами на відкритому ринку; органи, що регулюють грошовий обіг.
6. За формою грошові знаки поділяються на:
 - а) банківські білети; паперові гроші; монети;
 - б) монети; казначейські векселі; банкноти;
 - в) банківські білети; казначейські білети; монети;
 - г) комерційні векселі; платіжні доручення; банкноти.
7. Грошова система в якій роль загального еквівалента законодавчо закріплена за двома металами: золото і срібло, – це...
 - а) монометалізм;
 - б) система паперово-кредитного обігу;
 - в) біметалізм;
 - г) система металевого обігу.
8. Якими рисами характеризуються сучасні грошові системи?
 - а) запровадження офіційного золотого вмісту банкнот і незабезпечення їх розміну на золото;
 - б) розширення готівкового обігу і зменшення безготівкового;

- в) здійснення державного регулювання грошового обігу;
- г) всі варіанти є вірними.

9. Залежно від ступеня втручання держави в економічні відносини грошові системи можуть бути:

- а) керованими та некерованими;
- б) ринковими та неринковими;
- в) капіталістичними та буржуазними;
- г) відкритими та закритими.

10. За характером регулювання національної валютної системи грошові системи можуть бути:

- а) зачиненими та відкритими;
- б) відкритими та закритими;
- в) прозорими та закритими;
- г) вільними та закритими.

11. Основне завдання держави щодо розробки відповідної економічної політики:

- а) забезпечення певного рівня економічного зростання;
- б) збільшення активів платіжного балансу;
- в) заохочення безробіття;
- г) жоден з варіантів не є вірним.

12. Об'єктом грошово-кредитної політики є:

- а) попит на гроші;
- б) монетарна політика;
- в) депозитна політика;
- г) швидкість обігу грошей.

13. Які ви знаєте інструменти грошово-кредитної політики:

- а) регулювання курсу національної валюти;
- б) проведення операцій на відкритому ринку;
- в) зміна банківської відсоткової ставки;
- г) всі варіанти є вірними.

14. Політика, що реалізується через регулятивний вплив держави на ринкову кон'юнктуру, на співвідношення сукупного попиту і сукупної пропозиції:

- а) політика конкуренції;
- б) соціальна політика;
- в) кон'юнктурна політика;
- г) структурна політика.

15. Передбачає заходи, спрямовані на забезпечення соціальної рівності та забезпеченості всіх членів суспільства шляхом часткового перерозподілу їх доходів:

- а) політика конкуренції;
- б) соціальна політика;
- в) кон'юнктурна політика;
- г) структурна політика.

Тема 1.5. Інфляція і грошові реформи

☞ Основні поняття

Інфляція – це тривале і швидке знецінення грошей внаслідок зростання їх маси в обігу.

Інфляція – це процес знецінення грошей, котрий проявляється, як постійне підвищення загального рівня цін у результаті перевантаження сфери обігу грошовою масою, незабезпеченої матеріальними цінностями.

За формою прояву інфляція поділяється на такі види:

а) цінова інфляція, що проявляється у формі зростання цін на товари й послуги;

б) інфляція заощаджень, коли знецінення грошей проявляється у зростанні вимушених заощаджень при зафіксованих державою цінах і доходах;

в) девальвація, за якою знецінення грошей проявляється у падінні їх курсу до іноземних валют.

За темпами знецінення грошей виділяють такі види цінової інфляції:

а) повзуча – характеризується прискореним зростанням маси грошей в обігу з незначним зростанням цін – до 5% на рік;

б) помірна або відкрита інфляція – проявляється у прискоренні знецінення грошей у формі зростання цін в межах 5 – 20% на рік;

в) галопуюча інфляція – зростання цін досягає 20–50%, а інколи і 100% на рік;

г) гіперінфляція – характеризується надзвичайно високим зростанням цін – більше 100% на рік. На цій стадії інфляції гроші не виконують або виконують не належним чином своїх функцій, купюри низьких номіналів та розмінна монета зникає з обігу, падає роль грошей в економіці, поширюється бартер.

Залежно від причин, які призводять до інфляційних процесів, розрізняють:

а) інфляцію попиту;

б) інфляцію пропозиції.

✂ Методичний інструментарій

На практиці інфляцію можна обчислити за допомогою індексів цін:

1. Індекс споживчих цін (ІСЦ). Визначається за вартістю певного законодавчо зафіксованого набору товарів і послуг («споживчого кошика»), обчисленою в ринкових цінах базового і поточного періоду. Визначається за

формулою:
$$ІСЦ = \frac{\sum (P_1 \cdot g_0)}{\sum (P_0 \cdot g_0)} 100 \% ,$$

де P_0 і P_1 – ціни одиниці товарів (послуг) базового і звітного періодів відповідно; g_0 – кількість товарів у «споживчому кошику» базового періоду.

2. Індекс цін на засоби виробництва (ІЦВ) характеризує зміну в часі загального рівня цін на засоби виробництва, які купують юридичні особи для виробничого споживання. Цей індекс виражає зростання оптових цін, темпи якого не завжди збігаються з темпами зростання роздрібних цін, за якими визначається ІСЦ.

3. Індекс цін ВВП або дефлятор ВВП (індекс Пааше). Для визначення динаміки загального рівня цін використовують індекс Пааше, який характеризує інфляційні зміни в часі загального рівня цін на всі товари і послуги, що реалізовані кінцевим споживачам. Формула розрахунку:

$$I_p = \frac{\sum (P_1 \cdot g_1)}{\sum (P_0 \cdot g_1)} = \frac{ВВП_n}{ВВП_p},$$

де P_0 і P_1 – ціни одиниці товарів (послуг) базового і звітного періодів відповідно; g_1 – кількість товарів (надання послуг) у поточному періоді; $ВВП_n$ – номінальний валовий внутрішній продукт; $ВВП_p$ – реальний валовий внутрішній продукт.

4. Загальний індекс інфляції. Темп інфляції (швидкість зростання цін) визначається за формулою: $T_{инф} = \left[\frac{P_{зв}}{P_{б}} - 1 \right] \cdot 100 \%$,

де $P_{зв}$ – рівень цін звітного періоду; $P_{б}$ – рівень цін базового періоду.

☒ Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Визначте очікуваний темп цінової інфляції звітного року, якщо в попередньому році середня маса грошей в обороті становила 860 млрд. грн., при чому вона здійснила 1,5 обороту, фізичний обсяг ВВП становив 900 млрд. од. Протягом звітного року грошова маса зросла на 60%, її оборотність знизилась на 0,1 обороти, фізичний обсяг ВВП порівняно з попереднім роком зріс на 15%.

Розв'язок

1. За рівнянням Фішера знаходимо середній цін звітного та базового (переднього років): $P_{б} = \frac{M_{б} \cdot V_{б}}{Q_{б}} = \frac{860 \cdot 1,5}{900} = 1,43$;

$$P_{зв} = \frac{M_{зв} \cdot V_{зв}}{Q_{зв}} = \frac{(860 + 860 \cdot 0,6) \cdot (1,5 - 0,1)}{900 + 900 \cdot 0,15} = \frac{1376 \cdot 1,4}{1035} = 1,86.$$

2. Очікуваний темп інфляції дорівнює:

$$T_{инф} = \left[\frac{P_{зв}}{P_{б}} - 1 \right] \cdot 100 \% = \left[\frac{1,86}{1,43} - 1 \right] \cdot 100 \% = 30,1 \%$$

Отже, очікуваний темп цінової інфляції звітного року складає 30,1%.

Практичне завдання 2

Розрахуйте у відсотках темп інфляції в економіці певної країни, якщо при збільшенні швидкості обігу грошової одиниці на 5 % і зростанні реального ВВП на 4% центральний банк прийняв рішення про 6% додаткову емісію паперових грошових знаків.

Розв'язок

Виходячи з формули Фішера $ВВП = M \cdot V$, залежність між грошовою масою та номінальним обсягом ВВП є прямо пропорційною. Розрахувати очікуваний темп цінової інфляції можна таким чином:

$$ВВП \cdot 1,04 = M \cdot V \cdot 1,05 \cdot 1,06 ; \quad ВВП = \frac{M \cdot V \cdot 1,05 \cdot 1,06}{1,04} = 1,07 .$$

Отже, темп інфляції в економіці певної країни складає 7%.

Практичне завдання 3

Індекс цін становив у 2013 р. 104%, а в 2014 р. – 124,5% (рівень цін базового 2013 р. прийнято за 100%). Визначити темп інфляції.

Розв'язок

Темп інфляції розраховують так:

$$T_{\text{інф}} = \frac{124,5 - 104,0}{104,0} \cdot 100 \% = 19,7\% .$$

Отже, у 2014 р. інфляція збільшилась на 19,7%.

Практичне завдання 4

Розрахуйте темп інфляції, якщо порівняно з минулим роком грошова маса зросла на 30%, швидкість обігу грошей сповільнилась на 15%, а приріст фізичного обсягу валового внутрішнього продукту становив 5%.

Розв'язок

1. Якщо прийняти попередній рік за одиницю, тоді:

$$M_{\text{зб}} = 1 + \frac{30}{100} = 1,3 ;$$

$$V = 1 - \frac{15}{100} = 0,85 ;$$

$$Q_{\text{зб}} = 1 + \frac{5}{100} = 1,05 .$$

2. За рівнянням Фішера середній рівень цін дорівнює:

$$P_{\text{зб}} = \frac{M_{\text{зб}} \cdot V_{\text{зб}}}{Q_{\text{зб}}} = \frac{1,3 \cdot 0,85}{1,05} = 1,05 .$$

$$3. T_{\text{інф}} = \left[\frac{P_{\text{зб}}}{P_{\text{б}}} - 1 \right] \cdot 100 \% = \left[\frac{1,05}{1} - 1 \right] \cdot 100 \% = 5\% .$$

Отже, очікуваний темп інфляції звітнього року складає 5%.

♣ Завдання для самостійного опрацювання

✍ Практичні завдання

Завдання 1

Визначте очікуваний темп цінової інфляції звітнього року, якщо в попередньому році середня маса грошей в обороті становила 648 млрд. грн., при чому вона здійснила 2,5 обороту, фізичний обсяг ВВП становив 700 млрд. од. Протягом звітнього року грошова маса зросла на 30%, її оборотність знизилась на 0,5 оборотів, фізичний обсяг ВВП порівняно з попереднім роком зріс на 20%.

Завдання 2

Розрахуйте темп інфляції, якщо порівняно з минулим роком грошова маса зросла на 50%, швидкість обігу грошей сповільнилась на 10%, а приріст фізичного обсягу валового внутрішнього продукту становив 4%.

Завдання 3

Індекс цін становив у 2013 р. 110%, а в 2014 р. – 126,5% (рівень цін базового 2013 р. прийнято за 100%). Визначити темп інфляції.

✍ Тестові завдання

1. Знайдіть правильний варіант зовнішнього вияву інфляції:
 - а) зростання цін на товари та послуги; падіння курсу національної валюти; поглиблення товарного дефіциту;
 - б) зниження цін на товари та послуги; падіння курсу національної валюти; поглиблення товарного дефіциту;
 - в) зростання цін на товари та послуги; зростання курсу національної валюти; поглиблення товарного дефіциту;
 - г) зростання цін на товари та послуги; падіння курсу національної валюти; зменшення товарного дефіциту.
2. Що таке інфляційні очікування і як вони впливають на динаміку цін:
 - а) підвищують;
 - б) знижують;
 - в) підтримують на стабільному рівні;
 - г) нічого не відбувається.
3. Грошова реформа – це:
 - а) часткова перебудова грошової системи держави;
 - б) повна перебудова грошової системи держави;
 - в) оголошення державою знецінених паперових грошей недійсними;
 - г) викуп знецінених грошових знаків державою;
 - д) оздоровлення державних фінансів.
4. Деномінація грошових знаків – це:
 - а) зростання тарифів;
 - б) зростання заробітної плати;
 - в) обмін старих грошових знаків на нові у певній пропорції з одночасним переоцінюванням у цій пропорції всіх цін, тарифів, балансових оцінок і грошових вкладів;
 - г) переоцінка балансової вартості основних фондів;
5. Знайдіть правильну відповідь на питання «Що таке інфляція?»:
 - а) перевищення витрат бюджету над доходами;
 - б) зростання цін на товари та послуги;
 - в) економія бюджетних коштів порівняно з затвердженими витратами;
 - г) зниження відсоткових ставок за кредит.
6. Види інфляції за формою прояву:
 - а) цінова інфляція; девальвація; інфляція заощаджень;
 - б) ринкова інфляція; девальвація; інфляція заощаджень;
 - в) ревальвація; цінова інфляція; інфляція заощаджень;
 - г) цінова інфляція; девальвація; інфляція запозичення.
7. Види цінової інфляції за темпами знецінення грошей:
 - а) закрыта; відкрита;
 - б) помірна; повзуча, галопуюча, гіперінфляція;
 - в) помірна; повзуча; стрибкоподібна, гіперінфляція;

- г) помірна; галопуюча; мегаінфляція.
8. Назвіть зовнішні причини інфляції:
- а) зростання цін на світових ринках;
 - б) запровадження високих податків та відсоткових ставок за кредит;
 - в) позитивне сальдо зовнішньо – торговельного балансу;
 - г) монополія держави на грошову емісію.
9. Назвіть внутрішні причини інфляції:
- а) скорочення грошових надходжень від зовнішньої торгівлі;
 - б) ревальвація національної грошової одиниці;
 - в) монопольне положення великих виробників та встановлення ними монопольно високих цін на ринку;
 - г) запровадження розмінних на золото паперових (неповноцінних) грошей.
10. Які негативні наслідки інфляції в економічній сфері?
- а) зростає платоспроможний попит населення;
 - б) прискорюється розвиток виробництва;
 - в) в умовах гіперінфляції розвивається натуралізація обміну;
 - г) зростає зайнятість населення.
11. За якими напрямками проводиться сучасна антиінфляційна політика:
- а) політика дефляцій; політика доходів; інтеграційна антиінфляційна політика;
 - б) політика дефляцій; політика витрат; інтеграційна антиінфляційна політика;
 - в) політика рефляцій; політика доходів; інтеграційна антиінфляційна політика;
 - г) політика рефляцій; політика витрат; інтеграційна антиінфляційна політика.
12. Укажіть які заходи уряду можуть бути використані для зниження інфляції:
- а) зниження облікової ставки національного банку та державних видатків;
 - б) збільшення норми резервування депозитів банків і зниження податкових ставок;
 - в) грошова емісія та збільшення державних видатків;
 - г) продаж цінних паперів державою та зростання податкових ставок.
13. Визначте, який метод фінансування дефіциту державного бюджету за всіх інших рівних умов призведе до зростання рівня цін в економіці:
- а) позика уряду в міжнародних фінансових організаціях;
 - б) збільшення податкових ставок;
 - в) додаткова емісія грошей;
 - г) зменшення державних витрат.
14. Визначте, використання якого з джерел фінансування дефіциту державного бюджету може призвести до інфляції:
- а) грошова емісія;
 - б) міжнародний кредит;
 - в) продаж облігацій внутрішньої державної позики;
 - г) продаж банків.
15. Визначте, за яких умов збільшення податкових ставок урядом є доцільним:
- а) для стримування інфляції;
 - б) для стимулювання економічного зростання;

- в) для стимулювання інвестицій приватних підприємств;
- г) для збільшення інвестицій у державний сектор.

Тема 1.6. Валютний ринок і валютні системи

☞ Основні поняття

Валюта – (від італ. *valuta* – вартість) грошова одиниця, яка застосовується для вимірювання вартості товару, що прямо чи опосередковано пов'язано із зовнішньоекономічними відносинами.

Валюта класифікується за кількома критеріями, залежно від емітента валютних коштів:

- а) національна валюта, виражена в грошах, що емітуються національною банківською системою. Для України – це гривня, для США – долар;
- б) іноземна валюта, виражена в грошах, що емітуються банківськими системами інших країн. Для України – це будуть кошти за номіналом у всіх національних грошових одиницях, крім гривні;
- в) колективна валюта, виражена в особливих міжнародних грошових одиницях. Вони емітуються міжнародними фінансово-кредитними установами і функціонують за міжнародними угодами (євро, СПЗ – розрахункова одиниця МВФ).

За ступенем конвертованості розрізняють валюти:

- а) вільно конвертовані (резервні);
- б) частково конвертовані;
- в) замкнуті (неконвертовані);
- г) клірингових розрахунків.

Валютний курс – це співвідношення, за яким одна валюта обмінюється на іншу, або «ціна» грошової одиниці однієї країни, що визначена в грошовій одиниці іншої країни.

Крос-курс – це співвідношення між двома валютами, що виникає з їх курсу щодо третьої валюти.

Валютний ринок – це економічні відносини, що виникають у процесі купівлі-продажу іноземних валют за курсом національної валюти, який складається на основі співвідношення попиту і пропозиції на ці валюти.

Валютний ринок має свою структуру. Він включає національні ринки, міжнародні ринки і світовий ринок.

За характером операцій валютний ринок поділяється на ринок конверсійних операцій (перетворення або заміна на еквівалентній основі рівновеликих цінностей шляхом їх обміну) та ринок депозитно-кредитних операцій, на якому купівля валюти здійснюється шляхом її залучення на депозитні вклади на узгоджені строки та наступний продаж у формі надання кредитів на різні строки.

За видами конвертованості операцій валютний ринок включає:

- а) ринок касових операцій, на якому купівля-продаж валюти відбувається в умовах поставки її не пізніше другого робочого дня з дня укладання угоди за курсом, узгодженим у момент її підписання;
- б) ринок ф'ючерсних операцій, де торгівля відбувається за угодою, що

передбачає оплату валюти через певний час після укладання угоди за ціною, наперед визначеною в контракті;

в) ринок опціонів – це торгівля, що здійснюється з відстрочкою поставки валюти на термін, який перевищує два робочих дні за біржовою угодою чи контрактом з наданням права купувати або продавати валюту на певних умовах у майбутньому з фіксацією ціни на час укладення угоди або на час придбання валюти.

За територіями розміщення світові валютні ринки поділяються на Європейські, Азіатські, Північноамериканські та ін.

За характером оплати валютний ринок поділяється на ринок безготівкових валютних операцій і ринок готівкових валютних операцій.

✂ **Методичний інструментарій**

Валютне котирування – це фіксування курсу національної грошової одиниці в іноземній. Валютний курс встановлюється у формі:

Прямого котирування (1, 10, 100 од. іноземної валюти = x од. національної валюти).

Непрямого котирування (1, 10, 100 од. національної валюти = x од. іноземної валюти).

Купівля та продаж валют банками здійснюється за різними курсами, які ще називаються курсами покупця та курсами продавця, або, за банківською термінологією bid та offer.

Курс покупця – це курс, за яким уповноважений банк купує іноземну валюту за національну на ринку.

Курс продавця – це курс, за яким банк продає валюту на ринку. Банки продають іноземну валюту за національну дорожче, ніж купують її за курсами продавця. Різниця між курсом продавця та покупця називається маржею. Маржа покриває витрати банку і формує його прибуток від валютних операцій.

Маржа валюто-обмінної операції розраховується як:

$$BAS = \frac{Offer - Bid}{Offer} \cdot 100 \% ,$$

де BAS – маржа (спред); $Offer$ – курс продажу валюти (курс продавця);
 Bid – курс купівлі валюти (курс покупця).

📁 **Алгоритми вирішення типових практичних завдань**

Практичне завдання 1

Чому дорівнює маржа обмінної операції, якщо курс продавця 13,12 грн. за дол, курс покупця 13,1 грн. за дол.

Розв'язок

Купівля та продаж валют банками здійснюється за різними курсами, які ще називаються курсами покупця та курсами продавця, або, за банківською термінологією bid та offer. Різниця між курсом продавця та покупця називається маржею, таким чином:

$$M = (offer - bid) / offer \cdot 100\% = (13,12 - 13,1) / 13,12 \cdot 100\% = 0,15\%.$$

Отже, маржа обмінної операції дорівнює 0,15%.

Практичне завдання 2

Курс USD в Токіо 132 єни, курс USD в Мехіко 3,045 песо. Розрахувати курс песо в Токіо і курс єни в Мехіко (крос-курс)?

Розв'язок

1. Курс Єни в Мехіко = $3,045/132=0,02$ (песо).
2. Курс Песо в Токіо = $132/3,045=43,3$ (єни).

Практичне завдання 3

Розрахувати крос-курс USD щодо GBP, якщо курс EUR в Америці 1,331 дол, а курс EUR в Англії 0,851 фунта стерлінгів.

Розв'язок

Отже, крос-курс USD щодо GBP = $0,851/1,331=0,639$.

♣ Завдання для самостійного опрацювання

✍ Практичні завдання

Завдання 1

Чому дорівнює маржа обмінної операції, якщо курс продавця 15,25 грн. за дол, курс покупця 15,4 грн. за дол.

Завдання 2

Курс USD в Токіо 125 єн, курс USD в Мехіко 2,065 песо. Розрахувати курс песо в Токіо і курс єни в Мехіко (крос-курс)?

Завдання 3

Розрахувати крос-курс USD щодо GBP, якщо курс EUR в Америці 1,201 дол, а курс EUR в Англії 0,745 фунта стерлінгів.

✍ Тестові завдання

1. Співвідношення між двома валютами, яке виникає відносно третьої валюти, має назву:

- а) лізинг;
- б) валютний паритет;
- в) крос-курс;
- г) валютний курс.

2. Здатність валюти вільно обмінюватися на інші валюти означає:

- а) валютний курс;
- б) конвертованість;
- в) паритет;
- г) котирування.

3. Валютними можна назвати такі грошові відносини в країні:

- а) будь-які грошові платежі в країні;
- б) відносини між продавцями і покупцями іноземної валюти;
- в) будь-які відносини, які реалізуються з участю валюти (національної та іноземної);
- г) валютні платежі імпортера іноземному експортеру за куплені товари чи послуги.

4. Чим відрізняються валютний курс від паритету купівельної спроможності відповідних валют? Правильна відповідь:

- а) нічим – це одне і те ж явище;
 - б) купівельна спроможність валют кількісно вища від курсу валют;
 - в) валютний курс постійно коливається, а паритет залишається стабільним;
 - г) паритет є економічною основою, навколо якої коливається валютний курс.
5. Назвіть основні види валютних курсів:
- а) фіксований та плаваючий;
 - б) вільно плаваючий та закріплений;
 - в) керовано плаваючий та вільно плаваючий;
 - г) фіксований та не фіксований.
6. Дайте визначення крос-курсу:
- а) курс конвертованої валюти до неконвертованої;
 - б) курс, офіційно встановлений центральним банком;
 - в) курс двох валют, установлений за курсами цих валют до третьої валюти;
 - г) курс однієї валюти виражений через іншу валюту.
7. На практиці валютний курс використовується з метою:
- а) відобразити взаємодію національної та світової валют;
 - б) забезпечити еквівалент обміну;
 - в) для власної вигоди;
 - г) як конкуруюча позиція в економіці.
8. Дефіцит платіжного балансу впливає на динаміку валютного курсу національної валюти в такий спосіб:
- а) сприяє стабілізації курсу;
 - б) сприяє зростанню курсу;
 - в) сприяє зниженню курсу;
 - г) ніяк не впливає.
9. Зниження курсу національної валюти називається:
- а) ревальвація;
 - б) девальвація;
 - в) конвертація;
 - г) деномінація.
10. Чим принципово відрізняється сучасна (Ямайська) світова валютна система від попередньої (Бреттон-Вудської)? Правильна відповідь:
- а) кількістю країн-членів;
 - б) у Бреттон-Вудській системі валютні відносини між країнами регулювали США, а в Ямайській регулює МВФ;
 - в) перша базувалася на двох резервних валютах (долар США і фунт стерлінгів), а друга – на одній (долар США);
 - г) перша базувалась на золотодевізному стандарті, коли банкноти США як резервна валюта обмінювались на золото, а друга на девізному стандарті, за якого долари США перестали обмінюватися на золото.
11. Золотодевізний стандарт передбачає обмін:
- а) грошових знаків (банкнот) на золото;
 - б) національних грошових одиниць на іноземну валюту;
 - в) банкнот на стандартні золоті зливки;
 - г) золотих злитків на казначейські білети.

12. Міжнародний валютний фонд (МВФ) створений на:
- а) Бреттон-Вудський конференції;
 - б) Генуезькій конференції;
 - в) Паризькій конференції;
13. Економічні відносини, що виникають у процесі купівлі-продажу іноземних валют за курсом національної валюти, який складається на основі співвідношення попиту і пропозиції на ці валюти, це:
- а) фінансовий ринок;
 - б) світовий ринок;
 - в) грошовий ринок;
 - г) валютний ринок
14. Різновид строкових операцій, що полягає у купівлі-продажу валюти між двома суб'єктами з наступним передаванням її в обумовлений строк і за курсом, визначеним у момент укладання контракту, це:
- а) форвардні операції;
 - б) ф'ючерсні операції;
 - в) опціонні операції;
 - г) кредитні операції.
15. Валютні курси могли коливатись лише в межах «золотих точок» в умовах:
- а) золотого стандарту;
 - б) Бреттон-Вудської системи;
 - в) Ямайської системи;
 - г) Європейської валютної системи.

Тема 1.7. Кількісна теорія грошей і сучасний монетаризм

☞ Основні поняття

Металістична теорія грошей. Представники цієї теорії ототожнюють грошовий обіг з товарним і стверджують, що золото і срібло за своєю природою є грошима. Вони не враховують суспільної природи грошей (ототожнюючи їх із золотом і сріблом) і вважають гроші простим засобом обміну, а резервній функції металевих грошей надають фундаментального значення.

Номіналістична теорія грошей. Суть теорії полягає в забезпеченні товарної природи грошей і визначенні їх як умовних знаків, що позбавлені внутрішньої вартості. В основі теорії лежать два положення:

- 1) гроші створюються державою;
- 2) вартість грошей визначається їх номіналом.

Основною помилкою номіналістів є положення теорії про те, що вартість грошей визначається державою.

Кількісна теорія грошей, яка стверджує, що ціни товарів визначаються обсягом платіжних засобів, що перебувають в обігу, належить до найстаріших доктрин в історії економічної думки.

✂ Методичний інструментарій

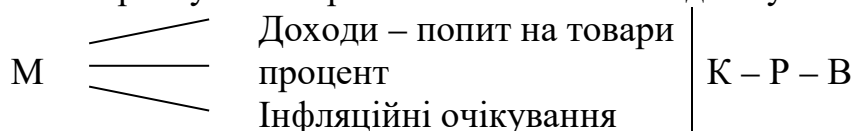
Найвідомішим прибічником і захисником класичної кількісної теорії уже в XIX ст. був американський економіст І. Фішер. Він повністю сприйняв класичні

постулати цієї теорії і спробував математично довести їх справедливість. У своїй роботі «Купівельна сила грошей» він запропонував формулу «рівняння обміну»: $M \cdot V = P \cdot Q$,

де M – кількість грошей в обороті; V – швидкість обігу грошей за певний період; P – середній рівень цін; Q – фізичний обсяг товарів і послуг, що реалізовані за цей період.

Кон'юнктурна теорія цінностей грошей М. І. Тугана-Барановського.

Передавальний механізм впливу грошей на реальну економіку на підставі кон'юнктурної теорії Тугана-Барановського можна подати у такому вигляді:

M – кількість грошей; K – кон'юнктура ринку; P – ціни; V – виробництво.

За кембріджською версією кількісної теорії грошей, нагромадження грошей в економічних суб'єктів (попит на гроші) залежне від обсягу виготовленого продукту та рівня розвитку їх мотивів до утворення касових залишків. Формула отримала назву кембріджського рівняння: $M_d = k \cdot P \cdot V$,

де M_d – попит на гроші (касові залишки); k – коефіцієнт, що виражає частину річного доходу, яку суб'єкти зберігають у найбільш ліквідній формі (коефіцієнт Маршала); P – середній рівень цін; V – обсяг виробництва у натуральному вираженні.

Неокласичний варіант кількісної теорії грошей (Дж. М. Кейнс). Головна новизна, внесена Кейнсом, – виокремлення третього елемента попиту на гроші – попиту на спекулятивні залишки. Кейнс пов'язав його з динамікою цін на фінансові активи, зокрема облігації. Головним чинником регулювання спекулятивного попиту, як і всього попиту на гроші, Кейнс вважав норму процента. Тому сукупний попит на гроші (M) у Кейнса складається з двох частин: трансакційного (M_1), що є функцією доходу, і спекулятивного, що є функцією процента (M_2): $M = M_1 + M_2 = L_1(y) + L_2(i)$,

де $L_1(y)$ – функція доходу; $L_2(i)$ – функція процента.

Ланцюг причинно-наслідкових зв'язків у грошовому механізмі впливу на економіку Кейнс вибудував за такою схемою: зміна грошової пропозиції (маси грошей) зумовлює зміну рівня процентної ставки, що, у свою чергу, веде до зміни в інвестиційному попиті і через мультиплікативний ефект – до зміни обсягів ВВП. У зв'язку з цим передавальний механізм впливу грошей на реальну економіку, що впливає з кейнсіанської концепції, може бути виражений такою формулою:

$$M \rightarrow Pr \rightarrow I \rightarrow Pz \rightarrow \text{ВВП},$$

де M – маса грошей; Pr – процентна ставка; I – попит на інвестиції; Pz – загальний обсяг платоспроможного попиту; ВВП – номінальний обсяг виробництва ВВП.

Мотиви нагромадження грошей:

- 1) трансакційний ($M1$);
- 2) спекулятивний ($M2$);

3) обачності.

Сучасний монетаризм. М. Фрідман запропонував «грошове правило» довгострокової грошової політики, за яким держава повинна не намагатися «накачувати» ефективний попит через довільне нарощування маси грошей, а підтримувати помірне збільшення пропозиції грошей пропорційно до середньорічних темпів зростання ВВП, що склалися, та очікуваної інфляції. Згідно з цим правилом приріст маси грошей в обороті визначається за формулою, яка дістала назву «рівняння Фрідмана»: $\Delta M = \Delta P \cdot \Delta \gamma$,

де ΔM – середньорічний темп приросту маси грошей, % за тривалий період; ΔP – середньорічний темп очікуваної інфляції, %; $\Delta \gamma$ – середньорічний темп приросту номінального ВВП, %.

♣ *Завдання для самостійного опрацювання*

✍ *Тестові завдання*

1. На яких постулатах базується класична кількісна теорія?
 - а) пропорційності та вибагливості;
 - б) незалежності та єдності;
 - в) причинності та пропорційності;
 - г) причинності та необхідності.
2. Який вклад зробив Кейнс у розвиток кількісної теорії грошей?
 - а) відмовився від класичних постулатів кількісної теорії;
 - б) визначив вплив грошей на реальну економіку, який здійснюється через цінні папери;
 - в) визначив вплив грошей на реальну економіку на короткострокових інтервалах, який здійснюється за постулатами кількісної теорії;
 - г) установив зв'язок грошової маси з нормою процента.
3. Визначте, як має змінитися грошова маса в обігу, якщо сумарна вартість товарів та послуг, вироблених у країні за рік, зросла на 8 %, а швидкість обігу однієї грошової одиниці зменшилася на 6 %:
 - а) зросте на 14,9 %;
 - б) зросте на 1,14 %;
 - в) зменшиться на 14,9 %;
 - г) зменшиться на 1,14 %.
4. Як впливає зміна кількості грошей в обігу на вартість грошей і рівень товарних цін? Зростання кількості грошей веде до:
 - а) збільшення вартості грошей;
 - б) підвищення цін;
 - в) зменшення вартості грошей;
 - г) зниження цін.
5. Запишіть рівняння обміну І. Фішера і вкажіть, які причинно-наслідкові зв'язки притаманні його складовим:
 - а) рівень цін на товари змінюється обернено пропорційно масі грошей в обігу;

б) рівень цін на товари змінюється прямо пропорційно швидкості грошей в обігу;

в) рівень цін на товари змінюється прямо пропорційно масі грошей в обігу;

г) рівень цін на товари змінюється прямо пропорційно обсягу проданих товарів.

6. З названих положень до монетаристської теорії М. Фрідмена належать таке: відставання М від зростання ВВП компенсується:

а) зростанням швидкості обігу грошей;

б) зменшенням швидкості обігу грошей;

в) зростанням цін;

г) зниженням цін.

7. Укажіть основні відмінності кон'юнктурної теорії грошей М. Туган-Барановського від класичної кількісної теорії:

а) заперечує вплив кількості грошей на рівень цін;

б) не визнає впливу на ціни швидкості обігу грошей;

в) визначає вплив на ціни всіх трьох чинників: маси грошей, швидкості їх обігу, обсягу реалізованих товарів і послуг;

г) визначає попит на гроші як важливий чинник зміни швидкості обігу грошей.

8. Які мотиви нагромадження грошей в економічних суб'єктів сформулювали представники «кембриджської школи»?

а) трансконтинентальний мотив; спекулятивний мотив;

б) трансакційний мотив; мотив завчасності;

в) трансакційний мотив; мотив завбачливості;

г) спекулятивний мотив; мотив попередженості.

9. Через який конкретний «передатний» механізм здійснюється вплив грошей на економіку у твердженнях Кейнсіанців:

а) дивіденди;

б) валютний курс;

в) фіскальна політика;

г) процентна ставка.

10. З названих положень до монетаристської теорії М. Фрідмена належать таке: маса грошей в обігу повинна зростати:

а) швидше від зростання ВВП;

б) відповідно до зростання ВВП;

в) відставати від зростання ВВП;

г) нічого не відбувається.

11. За рівнянням американського економіста І.Фішера визначити кількість грошей в обігу, якщо обсяг ВВП становить 200 млрд. г. о, а середня швидкість обігу г.о. – 5 разів.

а) 50 млрд. г.о.;

б) 20 млрд. г.о.;

в) 40 млрд. г.о.;

г) 100 млрд. г.о.

12. Визначте, як має змінитися грошова маса в обігу, якщо сумарна вартість товарів та послуг, вироблених у країні за рік, зросла на 8 %, а швидкість обігу однієї грошової одиниці зменшилася на 4 %:

- а) зросте на 12,5 %;
- б) зросте на 1,25 %;
- в) зменшиться на 12,5 %;
- г) зменшиться на 1,25 %.

13. Через який конкретний «передатний» механізм здійснюється вплив грошей на економіку у твердженнях Монетаристів:

- а) касові залишки;
- б) пропозиція грошей;
- в) кредити;
- г) ціна товару.

14. За рівнянням американського економіста І.Фішера визначити кількість грошей необхідних для обігу, якщо відомо, що за перше півріччя вартість товарів, реалізованих за готівку, становить 500 млн. грн., платежі за безготівковими розрахунками – 260 млн. грн., платежі готівкою – 40 млн. грн. Швидкість обороту грошової маси дорівнює 14 об.

- а) 10 млн. грн.;
- б) 30 млн. грн.;
- в) 20 млн. грн.;
- г) 50 млн. грн.

15. Розставте вказані версії кількісної теорії в порядку історичної еволюції монетаризму: 1) кейнсіансько-неокласичний синтез; 2) класична кількісна теорія грошей; 3) неокласична (монетаризм); 4) неокейнсіанський напрямок; 5) кейнсіанська версія.

- а) 3→2→1→4→5;
- б) 5→1→2→4→3;
- в) 2→3→5→4→1;
- г) 2→1→5→3→4.

Тема 1.8. Кредит у ринковій економіці

☞ Основні поняття

Кредит (від лат. «creditum» – позика, борг) – це економічні відносини між суб'єктами ринку з приводу перерозподілу вартості на умовах їх повернення, строковості і платності.

Учасниками кредитних відносин є:

Кредитори – це учасники кредитних відносин, які мають у своїй власності вільні кошти і передають їх у тимчасове користування іншим суб'єктам. Кредиторами можуть бути фізичні особи, юридичні особи (підприємства, організації, установи), держава, банки.

Позичальники – це учасники кредитних відносин, які мають потребу в додаткових коштах і одержують їх у позичку від кредиторів. Позичальниками можуть бути всі ті особи, що й кредитори.

Основні характерні ознаки кредитних відносин:

- учасники кредитних відносин повинні бути економічно самостійними;
- кредитні відносини є добровільними та рівноправними;
- кредитні відносини не змінюють власника цінностей;
- кредитні відносини є вартісними.

Основними функціями кредиту є:

1) перерозподільна функція (ґрунтується на суті кредиту, як форми зворотного руху вартості та тій ролі, яку виконує кредит в економічній системі, тобто у переміщенні грошових коштів між окремими суб'єктами на умовах повернення, строковості і платності);

2) функція забезпечення потреб обігу у платіжних засобах (функція заміщення та емісійна функція);

3) контрольна функція (забезпечує контроль за дотриманням умов та принципів надання кредиту з боку суб'єктів кредитної угоди);

4) функція капіталізації вільних грошових коштів (вона пов'язана з трансформацією вільних грошових коштів у вартість, що дає доход, тобто у позичковий капітал).

Види кредиту – це більш детальна його характеристика за організаційно-економічними ознаками (галузева спрямованість, об'єкти кредитування, забезпеченість кредиту, терміновість кредитування та ін.). Основними видами кредиту є: банківський, споживчий, міжгосподарський, іпотечний, державний, міжнародний, податковий, консорціумний та ін.

Норма позикового процента (процентна ставка) – це відношення суми річного доходу, одержаного на позиковий капітал, до суми капіталу, наданого в позичку, помножене на 100.

На практиці норма позикового процента має форму процентної ставки, тобто відношення доходу (процентних грошей) до суми боргу за одиницю часу. Визначена таким способом процентна ставка називається простою.

Період нарахування процентів – інтервал часу, до якого застосовується процентна ставка (рік, півріччя, квартал, місяць або день).

✂ *Методичний інструментарій*

Прості проценти, нараховуються за короткостроковими позиками або у випадках, коли проценти не приєднуються до основного боргу. Формула розрахунку: $S = P + I = P \cdot (1 + n \cdot i)$,

де S – нарощена сума, або сума в кінці строку; P – первісна сума боргу; I – проценти за весь період позики; n – строк позики; i – ставка нарощування (десятковий дріб).

Для визначення одноразового платежу по кредиту використовують формулу $R = \frac{S}{m \cdot n}$, де R – одноразовий строковий платіж; n – строк позики; m – число платежів за рік.

Складні проценти нараховуються тоді, коли проценти вкладникові не виплачуються після їх нарахування за певний період (місяць, квартал, рік), а приєднуються до суми боргу для нарощення. Формула розрахунку:

$$S = P \cdot (1 + i)^n,$$

де S – нарощена сума боргу, або кінцева сума боргу; P – сума позики; i – відсотки за кредит; n – строк позики.

📁 Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Банк надав позику в сумі 500 тис. грн. на термін 3 роки при ставці простого процента – 25% річних. Визначити суму нарахованих процентів і обчислити кінцеву суму боргу.

Розв'язок

1. Сума нарахованих процентів визначається як:

$$I = P \cdot n \cdot i = 500000 \cdot 0,25 \cdot 3 = 375000 \text{ (грн.)}.$$

2. Кінцева сума боргу визначається як:

$$S = P + I = 500000 + 375000 = 875000 \text{ (грн.)}.$$

Отже, сума процентів, нарахованих за користування позикою, становить 375 тис. грн., а кінцева сума боргу – 875 тис. грн.

Практичне завдання 2

Кредит для купівлі товару в сумі 300 тис. грн. відкрито на 3 роки під річну процентну ставку – 30%. Кредит погашається щомісячно. Визначити кінцеву суму боргу та обчислити суму одноразового платежу.

Розв'язок

1. Кінцеву суму боргу визначається за формулою:

$$S = P (1 + i \cdot n) = 300000 \cdot (1 + 0,3 \cdot 3) = 570000 \text{ (грн.)}.$$

2. Сума одноразового платежу визначається за формулою:

$$R = \frac{S}{m \cdot n} = \frac{570000}{12 \cdot 3} = 15833,33 \text{ (грн.)},$$

де m – число платежів за рік.

Отже, сума одноразового платежу, становить 15833,33 грн., а кінцева сума боргу – 570000 грн.

Практичне завдання 3

Кредит для купівлі товару в сумі 15 млн. грн. відкрито на 3 роки під процентну ставку 28%. Покупець у момент оформлення угоди заплатив 5 млн. грн., а решту боргу погодився сплачувати наприкінці кожного місяця. Визначити суму щомісячного погашення кредиту.

Розв'язок

Суму, яку щомісячно сплачує покупець для погашення кредиту, визначимо за формулою: $R = \frac{(P_0 - P_1) \cdot (1 + i \cdot n)}{m \cdot n} = \frac{(20 - 5) \cdot (1 + 0,28 \cdot 3)}{12 \cdot 3} = \frac{18,4}{36} = 0,51 \text{ млн. грн.},$

де P_0 – сума одержаного кредиту; P_1 – частина кредиту, що погашена під час його одержання.

Отже, сума щомісячного погашення кредиту становить 511111,1 грн.

Практичне завдання 4

Кредит у сумі 200000 грн. погашається рівними сумами наприкінці року

протягом 5–ти років. За кредит сплачуються проценти за ставкою 27 % річних. Складіть план погашення боргу.

Розв'язок

1. Обчислимо річну суму щорічного погашення основного боргу:

$$R = 200 : 5 = 40 \text{ (тис. грн.)}$$

2. Обчислимо щорічні проценти:

$$I_1 = 200000 \cdot 0,27 = 54000 \text{ (грн.); } I_2 = 160000 \cdot 0,27 = 43200 \text{ (грн.);}$$

$$I_3 = 120000 \cdot 0,27 = 32400 \text{ (грн.); } I_4 = 80000 \cdot 0,27 = 21600 \text{ (грн.);}$$

$$I_5 = 40000 \cdot 0,27 = 10800 \text{ (грн.)}$$

План погашення боргу

Рік	Залишок боргу на початок року, D	Відсотковий платіж, $I (I=D \cdot i)$	Річні витрати з погашення основного боргу, P	Річна строкова виплата, $S = I + P$
1	200000	54000	40000	94000
2	160000	43200	40000	83200
3	120000	32400	40000	72400
4	80000	21600	40000	61600
5	40000	10800	40000	50800
Разом	–	162000	200000	362000

Практичне завдання 5

Надано кредит у сумі 400 тис. грн. під 25% річних складних на термін 3 роки. Визначити яку суму боргу поверне боржник через 3 роки.

Розв'язок

$$\text{Через 3 роки боржник поверне: } S = P \cdot (1 + i)^n = 400000 \cdot 1,25^3 = 781250 \text{ грн.}$$

Отже, боржник через 3 роки сплатить за користування кредитом 381250 грн. (781250 – 400000) процентних грошей, а загальна сума боргу складатиме 781250 грн.

♣ Завдання для самостійного опрацювання

✍ Практичні завдання

Завдання 1

Визначити проценти та суму накопиченого боргу, якщо сума позики = 800 тис. грн., строк позики – 5 років, ставка простих процентів 20 %.

Завдання 2

Кредит для купівлі товару в сумі 100000 грн. відкрито на 4 роки під річну процентну ставку – 25%. Кредит погашається щомісячно. Визначити кінцеву суму боргу та обчислити суму одноразового платежу.

Завдання 3

Кредит для купівлі товару в сумі 30 млн. грн. відкрито на 3 роки під процентну ставку 25%. Покупець у момент оформлення угоди заплатив 10 млн. грн., а решту боргу погодився сплачувати наприкінці кожного місяця. Визначити суму щомісячного погашення кредиту.

Завдання 4

Надано кредит у сумі 500000 грн. під 10 % річних складних на термін 3 роки. Визначити яку суму боргу поверне боржник через 3 роки.

Завдання 5

Кредит у сумі 400000 грн. погашається рівними сумами наприкінці року протягом 5-ти років. За кредит сплачуються проценти за ставкою 25% річних. Складіть план погашення боргу.

✍ Тестові завдання

1. Економічні відносини між суб'єктами ринку з приводу перерозподілу вартості на умовах їх повернення, строковості і платності, це:

- а) позика;
- б) відсоток;
- в) гроші;
- г) кредит.

2. Які функції виконує кредит:

а) забезпечення потреб обігу у платіжних засобах; засіб платежу; світові гроші;

б) перерозподільна функція, забезпечення потреб обігу у платіжних засобах, міра вартості;

в) перерозподільна функція, забезпечення потреб обігу у платіжних засобах, контрольна;

г) контрольна, розпорядча, організаційна.

3. Назвіть основні принципи кредитування:

а) повне повернення коштів, строковість, без призначення;

б) строковість, опосередкованість, поверненість;

в) платність, строгість, строковість;

г) цільове призначення, строковість та платність.

4. Короткостроковий кредит надається на строк:

а) до трьох місяців;

б) до шести місяців;

в) до одного року;

г) до двох років.

5. Учасники кредитних відносин, які мають вільні кошти і передають їх у тимчасове користування іншим суб'єктам, це:

а) позичальники;

б) векседавці;

в) лихварі;

г) кредитори.

6. Вид кредиту, що надається банками підприємствам, домашнім господарствам і державам:

а) міжгосподарський кредит;

б) податковий кредит;

в) державний кредит;

г) банківський.

7. Надано кредит у сумі 500 тис. грн. під 20% річних складних на термін 3 роки. Яку суму за користування кредиту боржник сплатить через 3 роки?

а) 864 тис. грн.;

- б) 364 тис. грн.;
 - в) 764 тис. грн.;
 - г) 264 тис. грн.
8. Що є джерелом сплати позикового відсотка?
- а) позиковий капітал;
 - б) дохід кредитора;
 - в) прибуток позичальника;
 - г) власний капітал позичальника.
9. Положення НБУ «Про кредитування» визначає середньостроковий кредит як кредит, що надається на строк:
- а) від трьох місяців до одного року;
 - б) від шести місяців до одного року;
 - в) від одного року до двох років;
 - г) від одного року до трьох років.
10. Вид кредиту, що є формою перерозподілу вартості між функціонуючими господарськими суб'єктами за договірними умовами:
- а) міжгосподарський кредит;
 - б) податковий кредит;
 - в) державний кредит;
 - г) міжнародний кредит.
11. Формами забезпечення кредитів можуть бути:
- а) застава рухомого та нерухомого майна;
 - б) цінні папери;
 - в) гарантія й поручительство;
 - г) всі відповіді правильні.
12. Учасники кредитних відносин, які мають потребу в додаткових коштах і одержують їх у позику від кредиторів:
- а) акціонери;
 - б) позичальники;
 - в) кредитори;
 - г) страхові агенти.
13. Іпотечний кредит - це:
- а) кредит під заставу цінних паперів;
 - б) кредит під заставу нерухомості;
 - в) кредит під заставу товару;
 - г) землі.
14. Вид кредиту, що надається фінансовими органами на основі кредитної угоди, укладеної між господарськими суб'єктами і податковою адміністрацією.
- а) міжгосподарський кредит;
 - б) податковий кредит;
 - в) державний кредит;
 - г) міжнародний кредит.

Тема 1.9. Фінансові посередники грошового ринку

☞ Основні поняття

Фінансові посередники – це різноманітні установи фінансового (грошового) ринку, які акумулюють тимчасово вільні грошові кошти (капітал) і розміщують їх серед позичальників як доходні активи у вигляді цінних паперів та кредитів.

Види фінансового посередництва

Взаємодія з грошовим ринком	Вид фінансового посередництва
1. За характером зв'язку між продавцем (кредитором) і покупцем (позичальником)	а) сектор прямого фінансування (без посередників). б) сектор непрямого (опосередкованого) фінансування.
2. За характером посередництва операцій	банки, страхові компанії, інвестиційні, фінансові і трастові компанії, пенсійні фонди, кредитні товариства.
3. За місцем на грошовому ринку та роллю, яку виконують фінансові посередники на грошовому ринку	банківські і небанківські фінансово-кредитні установи

Види фінансових посередників:

1. Депозитні установи – кредитно-фінансові установи, що мають право залучати внески на депозитні рахунки. До їх складу входять: а) банки – кредитні установи, що надають клієнтам універсальні банківські послуги; б) ощадні установи (кредитні спілки).

2. Ощадні установи контрактного типу – це кредитно-фінансові установи, які залучають довготермінові заощадження на контрактних засадах.

Поділяються на: а) компанії зі страхування життя; б) пенсійні фонди.

3. Інвестиційні посередники, до складу яких відносять: а) інвестиційний банк; б) іпотечний банк – банк, що спеціалізується на видачі іпотечних кредитів; в) фінансова компанія.

Основні функції спеціалізованих небанківських кредитно-фінансових установ на ринку позикових капіталів зводяться до акумуляції заощаджень населення, наданні кредитів через облігаційні позики корпораціям та державі, мобілізації капіталу через усі види акцій, наданні іпотечних та споживчих кредитів, а також кредитної взаємодопомоги. До таких установ відносять:

Страхові компанії – спеціалізуються на наданні страхових послуг юридичним і фізичним особам їх фінансові ресурси формуються із страхових внесків за договорами страхування. За рахунок цих ресурсів здійснюються виплати грошових коштів страхувальникам в обумовлених розмірах у разі страхових випадків.

Пенсійні фонди – спеціалізуються на здійсненні пенсійних виплат громадянам після досягнення певного віку. Грошові ресурси пенсійних фондів формуються за рахунок внесків, які надходять систематично протягом тривалого часу.

Недержавні пенсійні фонди – створюються фірмами для виплати пенсій та допомоги працівникам та службовцям.

Інвестиційна компанія – це інститут колективного інвестування, який за своїм головним функціональним призначенням є установою, що об'єднує індивідуальні заощадження і надає своїм пайовикам, у тому числі й тим, хто не має значних заощаджень, можливість вкласти їх у цінні папери та інші активи.

Інвестиційні компанії та інвестиційні фонди – здійснюють кредитування малих та середніх фірм.

Фінансові компанії – здійснюють кредитування клієнтів шляхом купівлі їх боргових зобов'язань.

Кредитні спілки – є різновидом кооперативів, створених окремими групами населення з метою об'єднання коштів для вирішення практичних проблем. Кредитні спілки утворюються на паях для короткострокового кредитування їх учасників.

Ломбарди – це кредитні установи, які надають грошові позики під заставу рухомого майна.

📁 Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Через 9 місяців від моменту надання позики боржник сплатить кредитору 11125 грн. Кредит надається під 15% річних. Визначити суму виданої позики та суму дисконту.

Розв'язок

1. Суму виданої позики визначимо за формулою:

$$P = \frac{S}{1+i \cdot n} = \frac{11125}{1+0,75 \cdot 0,15} = 10000 \text{ (грн.)}$$

2. Визначимо суму дисконту: $I = S - P = 11125 - 10000 = 1125$ (грн.).

Отже, сума виданої позики складала 10000 грн., при цьому боржник сплатив кредитному товариству гроші в сумі 1125 грн., як дисконт.

Практичне завдання 2

Позика в кредитному товаристві видається на півроку за простою обліковою ставкою 28%. Розрахуйте суму, одержану позичальником та розмір дисконту, якщо треба повернути 30000 грн.

Розв'язок

1. Кінцеву суму боргу визначимо за формулою:

$$S = P(1 + i \cdot n) = 30000 \cdot (1 + 0,28 \cdot 0,5) = 34200 \text{ (грн.)}$$

2. Розмір дисконту визначимо за формулою:

$$I = S - P = 34200 - 30000 = 4200 \text{ (грн.)}$$

Отже, позичальник отримає в кредитному товаристві гроші в сумі 34200 грн. та сплатить дисконт за користування позикою в розмірі 4200 грн.

Практичне завдання 3

Фінансовій компанії повернули кредит у сумі 250 тис. грн., наданий на один рік під річну облікову ставку 25%. Визначити суму виданої позики та обчислити розмір дисконту.

Розв'язок

1. Суму виданої позики визначимо за формулою:

$$P = \frac{S}{1+i \cdot n} = \frac{250000}{1+1 \cdot 0,25} = 200000 \text{ (грн.)}$$

2. Визначимо суму дисконту: $I = S - P = 250000 - 200000 = 50000$ (грн.).

Отже, сума виданої позики складала 200000 грн., при цьому боржник сплатив фінансовій компанії гроші в сумі 50000 грн., як дисконт.

Практичне завдання 4

Кредитне товариство нараховує щоквартально відсотки за депозитом, розміром 100000 грн. за ставкою 10% річних, причому виплата відсотків та суми депозиту передбачається наприкінці терміну дії депозитної угоди. Розрахуйте вартість депозиту при його закритті через 2 роки.

Розв'язок

Так як, виплата відсотків та суми депозиту здійснюватиметься наприкінці терміну дії депозитної угоди, то для розрахунку вартості цього депозиту при його закритті використаємо метод нарахування складних відсотків. Нарахування відсотків здійснюється щоквартально, тоді $n = 2 \cdot 4 = 8$.

$$S = P \cdot (1+i)^n = 100000 \cdot (1+0,1)^8 = 214358,9 \text{ (грн.)}$$

Отже, вартість депозиту при його закритті складе 214358,9 грн.

Практичне завдання 5

Визначити теперішню вартість 30 тис. грн., які будуть виплачені через 5 років за умови, що річна ставка складних процентів – 5%.

Розв'язок

Теперішня вартість 30 тис. грн. складе:

$$S = P \cdot (1+i)^{-n} = 30000 \cdot (1+0,05)^{-5} = 23505,8 \text{ (грн.)}$$

Отже, на даний момент часу вартість майбутніх 30 тис. грн. становить 23505,9 грн.

♣ Завдання для самостійного опрацювання

✍ Практичні завдання

Завдання 1

Через півроку від моменту надання позики боржник сплатить кредитору 22 тис. грн. Кредит надається під 20% річних. Визначити суму виданої позики та суму дисконту.

Завдання 2

Позика в кредитному товаристві видається на три місяці за простою обліковою ставкою 20%. Розрахуйте суму, одержану позичальником та розмір дисконту, якщо треба повернути 10000 грн.

Завдання 3

Фінансовій компанії повернули кредит у сумі 23400 грн., наданий на два роки під річну облікову ставку 15%. Визначити суму виданої позики та обчислити розмір дисконту.

Завдання 4

Кредитне товариство нараховує щоквартально відсотки за депозитом, розміром 300 тис. грн. за ставкою 5% річних, причому виплата відсотків та суми депозиту передбачається наприкінці терміну дії депозитної угоди. Розрахуйте вартість депозиту при його закритті через 2 роки.

Завдання 5

Визначити теперішню вартість 20 тис. грн., які будуть виплачені через 4 роки за умови, що річна ставка складних процентів – 8%.

✍ Тестові завдання

1. Фінансове посередництво – це:
 - а) банківські операції з надання кредитів;
 - б) банківські операції з фінансування інвестицій;
 - в) акумуляція вільних грошей на грошовому ринку та розміщення їх серед позичальників;
 - г) операції зі створення депозитів.
2. Діяльність фінансових посередників спрямована на:
 - а) поповнення державного бюджету;
 - б) забезпечення функціонування комерційних банків;
 - в) розвиток страхової справи;
 - г) переміщення позичкових капіталів у економіці.
3. Переміщення грошей на грошовому ринку безпосередньо від власників-кредиторів до позичальників, це:
 - а) опосередковане фінансування;
 - б) пряме фінансування;
 - в) відносне фінансування;
 - г) криве фінансування.
4. Яка із функцій банків зайва:
 - а) трансформація ризиків за грошовими потоками;
 - б) трансформація обсягів грошових потоків;
 - в) трансформація строкових грошових потоків;
 - г) створення додаткових платіжних засобів.
5. Перевагою фінансового посередництва порівняно з прямими відносинами кредиторів і позичальників є:
 - а) оперативне повернення позичальниками коштів, розміщених у банківські позики;
 - б) оперативне отримання додаткових коштів позичальниками;
 - в) скорочення витрат базових суб'єктів ринку;
 - г) збільшення доходності позичкових капіталів.
6. До фінансових посередників в Україні належать:
 - а) промислові підприємства;
 - б) будівельні компанії;
 - в) ломбарди, страхові компанії;
 - г) стихійні ринки.

7. Кредитна установа, яка виконує перелік операцій, віднесених до базових банківських: мобілізує тимчасово вільні кошти, надає їх у позики, здійснює розрахунки між клієнтами, це:

- а) кредитна спілка;
- б) пенсійний фонд;
- в) іпотечний банк;
- г) комерційний банк.

8. У діяльності небанківських фінансово-кредитних установ спільним є:

- а) акумулювання посередництва в інвестиційному процесі;
- б) забезпечення посередництва в інвестиційному процесі;
- в) взаємне кредитування;
- г) страхування своїх клієнтів від непередбачуваних подій та втрат.

9. До другого рівня банківської системи в Україні відносять таку структуру:

- а) центральний банк;
- б) мале підприємство;
- в) іпотечний банк;
- г) комерційний банк.

10. На кредитуванні продажу споживчих товарів спеціалізується такий небанківський інститут кредитної системи:

- а) трастова компанія;
- б) фінансова компанія;
- в) ломбард;
- г) кредитна спілка.

11. Банківська система – це:

- а) сукупність банків у економіці;
- б) законодавчо визначена сукупність установ, які ведуть банківську діяльність на постійній професійній основі і функціонують у державі як самостійна економічна структура;
- в) фінансові органи держави та кредитні установи;
- г) сукупність кредитних установ, які виконують перелік певних операцій.

12. Інституцією, визначальною рисою якої є акумулювання і постачання довгострокових капіталів на фінансовому ринку, можна назвати:

- а) комерційні банки;
- б) емісійні банки;
- в) фінансові компанії;
- г) страхові компанії.

13. Визначте функції, що їх виконує банківська система:

- а) перерозподіл коштів фізичних та юридичних осіб;
- б) трансформаційна та емісійна;
- в) інвестиційна та стабілізаційна;
- г) золотовалютне резервування та емісія.

14. Інвестиційні фінансово-кредитні установи беруть участь в інвестиційному процесі через:

- а) вкладення коштів у акції, облігації підприємств;
- б) розміщення мобілізованих коштів у довгострокові банківські депозити;

- в) надання цільових довгострокових кредитів підприємствам;
- г) надання короткострокових кредитів підприємствам.

Тема 1.10. Центральні банки

☞ Основні поняття

Центральний банк – це емісійно-касовий центр держави, що здійснює нагляд за банківською системою і несе відповідальність за проведення монетарної політики в державі з метою забезпечення стабільного не інфляційного розвитку економіки.

Центральні банки в їх сучасному вигляді існують порівняно недавно. На ранніх стадіях розвитку капіталізму чіткого розмежування між центральними (емісійними) та комерційними банками не було. Комерційні банки випускали банкноти з метою залучення капіталу. В процесі розвитку кредитної системи проходив процес централізації банківської емісії в деяких великих комерційних банках. Підсумком такого процесу стало закріплення за одним із банків монопольного випуску банкнот. Спочатку такий банк називався емісійним, або національним, а в подальшому – центральним.

Створення центральних банків відбувалося двома шляхами:

1) еволюційний шлях – це поступове перетворення банку, який мав статус емісійного, у центральний банк. Становище емісійного банку в ролі центрального банку зміцнювалося в міру того, як він брав на себе або йому делегували певні повноваження (функції);

2) створення центрального банку на основі спеціального закону, який установлює особливий статус новоствореного банку з моменту його заснування. Цей шлях характерний також для колишніх колоній та пострадянських країн, які після завоювання політичної незалежності створювали власні національні банківські системи за принципом дворівневої побудови.

Призначення центрального банку:

1) приймає безпосередню участь у формуванні пропозиції грошей, причому як її готівкового компонента, так і безготівкового (депозитного);

2) здійснює емісію готівки для того, щоб забезпечити нею комерційні банки в обмін на їх резерви, розміщені в центральному банку;

3) забезпечує банківську систему додатковими резервами, надаючи комерційним банкам позички, купуючи цінні папери (іноземну валюту) на відкритому ринку;

4) управляє безготівковою емісією комерційних банків, зокрема забезпечуючи їх додатковими резервами, установлюючи для них норму обов'язкових резервів, але розмір надлишкових резервів, характер їх використання комерційні банки визначають самостійно, ураховуючи вплив різних чинників.

Основні функції, що здійснюються центральними банками:

1. Регулюючі. До них відносять: управління сукупним грошовим оборотом; регулювання грошово-кредитної сфери; регулювання попиту та пропозиції на кредит.

2. Контрольні. До них відносять: здійснення контролю за функціонуванням кредитно-банківської системи; проведення валютного контролю.

3. Обслуговуючі. До них відносять: організація платіжно-розрахункових відносин банків; кредитування банківських установ та уряду; виконання центральним банком ролі фінансового агента уряду.

Центральним банком України є Національний банк України, за своїми функціями принципово відрізняється від центральних банків інших країн. Він підзвітний Верховній Раді України, а тому незалежний від уряду, який співпрацює з ним. Основними функціями Національного банку є: емісія грошей та організація їх обігу; є кредитором останньої інстанції для всіх банків; організація розрахунків між банками; обслуговування державного боргу країни; проведення грошово-кредитної політики та її регулювання та ін.

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Тестові завдання**

1. У створенні грошей беруть участь такі ланки кредитної системи:
 - а) небанківські кредитні установи;
 - б) центральні банки;
 - в) комерційні банки;
 - г) фінансові посередники.
2. Право монопольної емісії банкнот належить:
 - а) спеціалізованим банкам;
 - б) страховим компаніям;
 - в) центральним банкам;
 - г) пенсійним фондам.
3. Головне завдання діяльності центрального банку:
 - а) забезпечення сталості національних грошей;
 - б) обслуговування банків;
 - в) обслуговування уряду;
 - г) контроль та регулювання стану грошового ринку.
4. На обсяги виробництва ВВП вплинуть такі заходи грошово-кредитної політики центрального банку:
 - а) зниження обсягів кредитування банків;
 - б) збільшення ресурсів, що залишаються в розпорядженні банків;
 - в) зниження ставки облікового процента;
 - г) продаж цінних паперів банкам.
5. У процесі виконання функції фінансового агента держави центральний банк:
 - а) відповідає за зобов'язання держави по ОВДП;
 - б) здійснює касове обслуговування бюджету;
 - в) надає кредити банкам;
 - г) обслуговує державний борг;
 - д) здійснює емісію банкнот.
6. Емісійним банком вважається банк, якому належить монопольне право емісії:
 - а) грошей;

- б) банкнот;
 - в) банківських грошей;
 - г) кредитних грошей.
7. Грошово-кредитна політика – це:
- а) сукупність заходів центробанку, спрямованих на регулювання попиту на гроші;
 - б) сукупність заходів уряду, спрямованих на регулювання грошового ринку;
 - в) сукупність заходів монетарної влади, спрямованих на регулювання пропозиції грошей;
 - г) сукупність заходів уряду, спрямованих на регулювання валютного ринку.
8. Якщо центральний банк купує іноземну валюту на валютному ринку, то він прагне:
- а) збільшити масу грошей в обігу;
 - б) зменшити масу грошей в обігу;
 - в) посилити контроль за діяльністю комерційних банків;
 - г) зменшити курс національної валюти.
9. Головне призначення центрального банку:
- а) емісія банкнот;
 - б) фінансовий агент уряду;
 - в) забезпечення стійкості грошей;
 - г) кредитування комерційних банків.
10. Центральний банк виконує такі функції (основні напрями діяльності):
- а) ломбардне кредитування;
 - б) касове, розрахункове та кредитне обслуговування банків;
 - в) функції емісійного центру країни;
 - г) касове обслуговування бюджету.
11. Базовою функцією Європейського центрального банку є:
- а) зберігання золотовалютних резервів учасників банку та управління цими резервами;
 - б) сприяння чіткому функціонуванню платіжних систем країн-учасниць ЄВС;
 - в) надання кредитів органам влади Європейського Союзу;
 - г) купівля боргових зобов'язань в урядів країн Європейського Союзу.
12. До складу Федеральної резервної системи США входять:
- а) банки;
 - б) національні банки;
 - в) федеральні резервні банки;
 - г) банки штатів.
13. Після 1999 року офіційною валютою Великої Британії є:
- а) євро;
 - б) фунт стерлінгів;
 - в) франк;
 - г) франк стерлінгів.
14. На другому рівні грошово-кредитної системи Японії знаходяться:
- а) банки;

- б) небанківські кредитно-фінансові установи;
- в) комерційні банки та небанківські кредитно-фінансові установи;
- г) фінансові посередники.

15. Кількість федеральних резервних банків, які діють на території США, становить:

- а) 9;
- б) 15;
- в) 12;
- г) 20.

Тема 1.11. Комерційні банки

☞ Основні поняття

Банки – кредитні установи, що здійснюють універсальні банківські операції для підприємств, установ і населення переважно за рахунок грошових коштів, залучених у вигляді внесків і позичок. Банки здійснюють на договірних умовах кредитне, розрахунково-касове та інше банківське обслуговування юридичних і фізичних осіб. Приймають і розміщують грошові вклади своїх клієнтів, ведуть рахунки банків-кореспондентів, а також можуть виконувати багато інших операцій, передбачених Законом України «Про банки і банківську діяльність».

Баланс банку – це фінансовий документ, у якому відображаються, з одного боку, джерела та обсяги надходження коштів, що є в розпорядженні банку на певну дату (пасиви), а з іншого – напрями та обсяги розміщення цих коштів (активи).

У сучасних умовах функціонує велика кількість банків. Залежно від різних критеріїв банки можна класифікувати так:

- 1) за формою власності (державні, акціонерні, кооперативні, приватні та змішані);
- 2) за організаційно-правовою формою (акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю та кооперативи);
- 3) за територіальною ознакою (міжнародні, національні, регіональні та міжрегіональні);
- 4) за національною належністю (національні та іноземні);
- 5) за функціями та характером діяльності (депозитні, універсальні та спеціалізовані);
- 6) залежно від розміру активів (малі, середні, великі).

Банківські операції – це операції, спрямовані на вирішення завдань банків, таких як: залучення грошових коштів та вкладення їх у позики, цінні папери і послуги, для розрахунків, фінансування та кредитування капітальних вкладень та ін.

Банківські операції можна поділити на:

Пасивні операції – це дії апарату банку, спрямовані на формування грошових коштів, достатніх для створення потрібних обсягів активів. Відповідно до характеру формування коштів ці операції можна класифікувати

на три групи: а) операції з формування власного капіталу; б) операції з залучення коштів; в) операції з позичання коштів.

Активні операції пов'язані із розміщенням і використанням власного капіталу, залучених і позичених коштів для одержання прибутку при раціональному розподілі ризиків і підтриманні ліквідності.

Комісійно-посередницькі операції банків (банківські послуги) – до них відносять розрахункові операції, переказні, факторингові, послуги з управління активами інших суб'єктів ринку, консалтингові, гарантійні, посередницькі, довірчі (трастові) та інші послуги.

☒ Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

1 січня 2013 р. клієнт поклав в банк 5000 грн. на банківський рахунок під 20% річних (за умовою, що відсоток на відсоток не нараховується). Якою буде сума рахунку на 1 січня 2015 р., якщо банк проводить компаундинг відсотка щорічно?

Розв'язок

Компаундинг – це процес нарахування складних відсотків, тобто нарахування відсотків на суму, що включає відсотки, які нараховані з попереднього періоду.

Для визначення вартості вкладу за простими відсотками, скористаємось формулою ($n = 2$): $S = P(1 + i \cdot n) = 5000 \cdot (1 + 0,2 \cdot 2) = 7000$ (грн.).

Отже, на 1 січня 2015 р. сума рахунку клієнта складе 7000 грн.

Практичне завдання 2

Позику в сумі 400 тис. грн. надано на період з 8-го лютого по 15 серпня поточного року під 7% річних (простих процентів). Визначити кількість днів користування позикою (наближену та точну); обчислити суму нарахованих процентів та розрахувати кінцеву суму боргу.

Розв'язок

1. Визначимо кількість днів користування позикою:

Наближену: $D_{\text{набл}} = 15,08 - 8,02 = 7,06$ дня;

$6 \cdot 30 + 7 = 187$ днів ($8 - 2 = 6$ міс. $6 \cdot 30 + 7 = 187$).

Точну: $D_{\text{т}} = 365 - 177 = 188$ днів.

2. Сума нарахованих процентів обчислюється за формулою: $I = P \cdot i \cdot \frac{D}{K}$,

де D – кількість днів, за які проводиться нарахування процентів; K – календарна тривалість періоду позики.

Сума нарахованих процентів:

а) звичайних: $I = 400000 \cdot 0,07 \cdot \frac{187}{360} = 14544,4$ (грн.);

б) комерційних: $I = 400000 \cdot 0,07 \cdot \frac{188}{360} = 14622,2$ (грн.);

в) точних: $I = 400000 \cdot 0,07 \cdot \frac{188}{365} = 14421,9$ (грн.).

3. Кінцева сума боргу:

- а) звичайних процентів: $S = 400000 + 14544,4 = 414544,4$ (грн.);
 б) комерційних процентів: $S = 400000 + 14622,2 = 414622,2$ (грн.);
 в) точних процентів: $S = 400000 + 14421,9 = 414421,9$ (грн.).

Практичне завдання 3

У контракті на 50 млн. грн. передбачено нарахування простих процентів за перші півроку 10%; за другі – 13%; за наступні півроку – 20%; а через рік – 30%. Визначити середню (еквівалентну) ставку процентів та обчислити нарощувану суму.

Розв'язок

1. Еквівалентна процентна ставка:

$$i_0 = \frac{0,1 \cdot 0,5 + 0,13 \cdot 1 + 0,2 \cdot 0,5 + 0,3 \cdot 1}{0,5 + 1 + 0,5 + 1} = 0,193. \text{Тобто, } i_0 = 19,3\%, n = 3 \text{ роки.}$$

2. Нарощена сума боргу складатиме:

$$S = P(1 + i_0 \cdot n) = 50 \cdot (1 + 3 \cdot 0,193) = 78,95 \text{ (млн. грн.)}$$

Отже, кінцева сума боргу за контрактом через 3 роки становитиме 78,95 млн. грн.

Практичне завдання 4

Запропоновано два фінансові зобов'язання: перше – сплатити через 6 місяців 500 тис. грн.; друге – сплатити через 9 місяців 700 тис. грн. Визначити чи рівноправні (еквівалентні) ці платежі, якщо проста ставка становить 8%?

Розв'язок

Визначимо суми двох платежів та порівняємо їх:

$$P_1 = \frac{S_1}{1 + i \cdot n_1} = \frac{500000}{1 + 0,08 \cdot 0,5} = 480769,2 \text{ (грн.);}$$

$$P_2 = \frac{S_2}{1 + i \cdot n_2} = \frac{700000}{1 + 0,08 \cdot 0,75} = 660377,4 \text{ (грн.)}$$

Оскільки $P_1 < P_2$, тоді платежі S_1 та S_2 не є еквівалентними.

Практичне завдання 5

Початкова сума позики 200 тис. грн., термін погашення – 5 років, складні проценти нараховуються у кінці кожного кварталу, номінальна річна ставка – 5%. Визначити кінцеву (нарощену) суму боргу.

Розв'язок

Кінцева сума боргу складе: $S = P \cdot \left(1 + \frac{j}{m}\right)^{nm} = 200000 \cdot \left(1 + \frac{0,05}{4}\right)^{4 \cdot 5} = 256407,4$ (грн.).

Отже, нарощувана сума боргу через 5 років становитиме 256407,4 грн.

Практичне завдання 6

Банк нараховує на депозити 12% номінальних. Визначити реальну дохідність вкладів при нарахуванні процентів щоквартально.

Розв'язок

Ефективна відсоткова ставка в процесі нарощення вартості грошових засобів за складними відсотками визначається за формулою:

$$i = \left(1 + \frac{j}{m}\right)^m - 1 = \left(1 + \frac{0,12}{4}\right)^4 - 1 = 0,1255 \text{ або } 12,55\%.$$

Отже, реальна дохідність вкладів складе 12,55%.

Практичне завдання 7

Визначити якою має бути номінальна ставка процентів, аби забезпечити річну дохідність на рівні 10% при щомісячному нарахуванні процентів.

Розв'язок

Номінальна ставка процентів визначається за формулою:

$$j = m \cdot (\sqrt[m]{1+i} - 1) = 12 \cdot (\sqrt[12]{1+0,1} - 1) = 0,096 \text{ або } 9,6\%.$$

Отже, номінальна ставка процентів складе 9,6%.

♪ Завдання для самостійного опрацювання

✍ Практичні завдання

Завдання 1

1 січня 2012 р. клієнт поклав в банк 6000 грн. на банківський рахунок під 22% річних (за умовою, що відсоток на відсоток не нараховується). Якою буде сума рахунку на 1 січня 2015 р., якщо банк проводить компаундинг відсотка щорічно?

Завдання 2

Позику в сумі 500 тис. грн. надано на період з 2 лютого по 20 серпня поточного року під 5% річних (простих процентів). Визначити кількість днів користування позикою (наближену та точну); обчислити суму нарахованих процентів та розрахувати кінцеву суму боргу.

Завдання 3

У контракті на 10 млн. грн. передбачено нарахування простих процентів за перші півроку 5%; за другі – 10%; за наступні півроку – 20%; а через рік – 30%. Визначити середню (еквівалентну) ставку процентів та обчислити нарощувану суму.

Завдання 4

Запропоновано два фінансові зобов'язання: перше – сплатити через півроку 300 тис. грн.; друге – сплатити через 8 місяців 500 тис. грн. Визначити чи рівноправні (еквівалентні) ці платежі, якщо проста ставка становить 5%?

Завдання 5

Початкова сума позики 400 тис. грн., термін погашення – 3 роки, складні проценти нараховуються у кінці кожного кварталу, номінальна річна ставка – 5%. Визначити кінцеву (нарощену) суму боргу.

Завдання 6

Банк нараховує на депозити 15% номінальних. Визначити реальну дохідність вкладів при нарахуванні процентів щоквартально.

Завдання 7

Визначити якою має бути номінальна ставка процентів, аби забезпечити річну дохідність на рівні 12% при щомісячному нарахуванні процентів.

✍ Тестові завдання

1. Кошти, які розміщені у банку на певний строк не менше від одного місяця і які можуть бути знятими після закінчення цього терміну або після попереднього повідомлення банку.

- а) депозити до запитання;
- б) ощадні депозити;
- в) строкові депозити;
- г) операції з позичання коштів.

2. Операції, які полягають у проведенні комплексу дій, пов'язаних із наданням і погашенням банківських позичок.

- а) строкові операції;
- б) активні операції;
- в) пасивні операції;
- г) кредитні операції.

3. Основні принципи кредитування:

- а) повне повернення коштів, строковість, без призначення;
- б) строковість, опосередкованість, поверненість;
- в) платність, строгість, строковість;
- г) цільове призначення, строковість та платність.

4. Які з нижченаведених операцій комерційного банку відносяться до активних операцій:

а) емісія акцій, отримання кредитів у центральному банку, відкриття поточного рахунку;

б) емісія акцій, розміщення акумульованих вкладів, надання споживного кредиту;

в) купівля векселів, розміщення акумульованих вкладів, надання споживного кредиту;

г) відкриття поточного рахунку, емісія акцій, купівля векселів.

5. Ризик несплати позичальником основного боргу і відсотків за користування кредитом, це:

- а) ризик ліквідності;
- б) ризик ринковий;
- в) валютний ризик;
- г) кредитний ризик.

6. Економічні відносини між суб'єктами ринку з приводу перерозподілу вартості на умовах їх повернення, строковості і платності, це:

- а) позика;
- б) відсоток;
- в) гроші;
- г) кредит.
- д)

7. Розмістіть вказані нижче банківські активи в порядку зниження їх ліквідності: а) позички у виробничу сферу; б) державні цінні папери; в) кошти в центральному банку; г) гроші в касі; д) корпоративні цінні папери; ж) будівлі, споруди.

- а) г→а→б→д→в→ж;

- б) а→в→г→ж→б→д;
- в) г→а→в→б→а→д;
- г) г→в→б→д→а→ж.

8. Угода про надання кредиту, що супроводжується відповідними записами в балансах кредитора і позичальника, це:

- а) операція з позичання коштів;
- б) депозитна операція;
- в) кредитна операція;
- г) поточний рахунок.

9. Які кошти відносяться до залучених:

- а) строковий вклад компанії; кошти, отримані в наслідок емісії облігацій, кошти для поточного рахунку;
- б) кошти, отримані в іншому комерційному банку; отримані в наслідок емісії облігацій;
- в) кошти, позичені в центрального банку; строковий вклад компанії;
- г) кошти для поточного рахунку; кошти отримані в комерційному банку.

10. Ризик, який передбачає ймовірність фінансових втрат у зв'язку з мінливістю процентних ставок на ринку протягом певного періоду в майбутньому, це:

- а) ринковий ризик;
- б) процентний ризик;
- в) валютний ризик;
- г) кредитний ризик.

11. Які функції виконує кредит:

- а) забезпечення потреб обігу у платіжних засобах; засіб платежу; світові гроші;
- б) перерозподільна функція, забезпечення потреб обігу у платіжних засобах, міра вартості;
- в) перерозподільна функція, забезпечення потреб обігу у платіжних засобах, контрольна;
- г) контрольна, розпорядча, організаційна.

12. Ризик, який визначається ймовірністю втрат, пов'язаних зі зміною курсу однієї валюти щодо іншої або цін на банківські метали.

- а) ризик ліквідності;
- б) ризик ринковий;
- в) валютний ризик;
- г) кредитний ризик.

13. Які кошти відносяться до позичених:

- а) кошти, отримані в іншому банку; кошти, позичені в центрального банку;
- б) строковий вклад компанії; кошти, отримані в наслідок емісії облігацій, кошти для поточного рахунку;
- в) кошти, отримані в іншому комерційному банку, отримані в наслідок емісії облігацій;
- г) кошти, позичені в центрального банку, строковий вклад компанії.

14. Акумуляцією заощаджень своїх членів та взаємним кредитуванням займаються:

- а) універсальні банки;
- б) страхові та пенсійні товариства;
- в) ощадні банки;
- г) кредитні спілки.

Тема 1.12. Міжнародні валютно-кредитні установи та форми їх співробітництва з Україною

☞ Основні поняття

Міжнародні та регіональні валютно-кредитні організації створюються на базі багатосторонніх угод між державами.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) – міжнародна організація, призначена для регулювання валютно-кредитних відносин між державами-членами і надання їм фінансової допомоги при валютних ускладненнях, що викликані дефіцитом платіжного балансу, шляхом надання коротко- і середньострокових кредитів в іноземній валюті, фонд має статус спеціалізованої установи ООН. Практично він служить інституційною основою світової валютної системи.

Метою створення МВФ було сприяння міжнародному валютному співробітництву та стабілізації валют, відновлення рівноваги платіжних балансів країн-членів МВФ, здійснення системи заходів, спрямованих на регулювання валютних курсів, підвищення ступеня конвертованості валют, надання короткострокових кредитів країнам – членам МВФ для покриття тимчасового дефіциту їх платіжних балансів, на ліквідацію валютних обмежень, організацію консультативної допомоги з фінансових та валютних питань.

Міжнародний банк реконструкції і розвитку, який частіше називають Світовим банком, був заснований в липні 1944 р. на валютно-фінансовій конференції в Бреттон-Вудсі (США) і почав свою діяльність в червні 1946 р.

Світовий банк має такі організації філії – Міжнародну асоціацію розвитку (МАР), Міжнародну фінансову корпорацію (МФК) і Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (БАГІ). Світовий банк, МФК і БАГІ іноді фігурують під загальною назвою Група Світового банку. Загальна мета цих інститутів: надання допомоги в реконструкції і розвитку економіки країн-членів шляхом заохочення капіталовкладень на виробничі цілі; заохочення приватних і іноземних інвестицій за допомогою надання гарантій або участі в позиках і інвестиціях приватних кредиторів; сприяння перспективному збалансованому зростанню міжнародної торгівлі і підтримка рівноваги платіжних балансів шляхом інвестицій в розвиток виробничих ресурсів. Учасники МБРР – 188 держав. Країни, що подають заявку на вступ в МБРР, повинні бути членами Міжнародного валютного фонду (МВФ).

Основними напрями діяльності МБРР в даний час є:

- середньострокове і довгострокове кредитування інвестиційних проектів;
- підготовка, технічне і фінансово-економічне обґрунтування інвестиційних проектів;

– фінансування програм структурної перебудови в країнах, що розвиваються і постсоціалістичних країнах.

Міжнародна асоціація розвитку (МАР) заснована в 1960 р. Ця філія Світового банку надає допомогу найбіднішим країнам, де річний прибуток становить менш ніж 1305 дол. на душу населення. У їх числі більше 80 країн. Перше рішення про надання кредитів Гондурасу, Індії, Судану і Чилі було ухвалене в 1961 р. Приблизно 45–50% від обсягу позик МАР припадає на країни Африки. Решта засобів направляється в азіатські країни, такі як Бангладеш, Індія, В'єтнам, Пакистан і Непал. Решта позик надається найбіднішим державам Латинської Америки, Карибського басейну, Близького Сходу, Європи і Центральної Азії.

Таблиця 12.1 – Відмінності в ролі МВФ і Світового банку (МБРР)

<i>Міжнародний валютний фонд</i>	<i>Світовий банк</i>
спостерігає за станом світової валютної системи і сприяє міжнародній співпраці у валютній сфері	прагне сприяти економічному розвитку і здійсненню структурних реформ в державах, що розвиваються
сприяє збереженню стабільності валют і підтримці впорядкованих валютних відносин між країнами	надає допомогу країнам, що розвиваються, здійснюючи довгострокове кредитування проєктів і програм розвитку
допомагає своїм членам в подоланні тимчасових труднощів у зв'язку з платіжним балансом, надаючи їм коротко- і середньострокові кредити, дозволяючи їм позбавитися від дефіциту	через Міжнародну асоціацію розвитку надає спеціальну фінансову допомогу бідним державам, що розвиваються
доповнює резерви країн-членів надаючи їм спеціальні права запозичення у разі довгострокової потреби в них	залучає основну частину своїх фінансових ресурсів шляхом запозичення на міжнародних облігаційних ринках
залучає ресурси у формі внесків країн-членів.	через свою філію – Міжнародну фінансову корпорацію – стимулює зростання приватного підприємництва в країнах, що розвиваються

Міжнародна фінансова корпорація (МФК) існує з 1956 р. Її функція полягає в сприянні економічному розвитку слаборозвинених в економічних відносинах країн шляхом надання допомоги приватному сектору економіки і мобілізації національного і зарубіжного капіталу для цієї мети. Членство в МБРР є необхідною умовою для вступу в МФК яка об'єднує зараз 146 країн. Україна приєдналася до МФК в 1993 р.

Можна виділити три основні напрями діяльності МФК: фінансування проєктів приватного сектора, допомога компаніям в країнах, що розвиваються, в залученні засобів на міжнародних фінансових ринках, і консультаційна і технічна допомога бізнесу і урядам.

МФК пропонує досить широкий спектр фінансових програм і послуг для приватних компаній в державах-членах, зокрема довгострокові позики в основних валютах з фіксованим або змінним тарифом, гарантування і резервне фінансування, управління ризиками і т.д. Всі запозичення і проєкти МФК реалізуються за ринковими тарифами, урядові гарантії не приймаються.

Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (БАГІ) засноване 12 квітня 1988 р. і є наймолодшим членом групи Світового банку. Мета БАГІ – заохочення іноземного прямого інвестування в держави-члени, що

розвиваються, для прискорення їх економічного зростання. Перш за все, йдеться про полегшення процесу капіталовкладення шляхом гарантій капіталовкладень від ризиків переказу валюти, конфіскації, політичних ризиків. БАГІ покликаний сприяти підтримці потоків капіталовкладень і поширювати інформацію щодо можливостей інвестування в державах-членах, що розвиваються.

Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР) – це міжнародний банк, створений у квітні 1991 р. для сприяння економічним реформам у країнах Східної Європи. Засновниками банку є 40 країн – всі країни Європи, крім Албанії, а також США, Канада, Мексика, Венесуела, Марокко, Єгипет, Ізраїль, Японія, Південна Корея, Австралія, Нова Зеландія і дві міжнародні організації – Європейське економічне співтовариство і Європейський інвестиційний банк. В створенні банку брав участь і колишній СРСР, членом банку є Російська Федерація.

Капітал ЄБРР у розмірі 70 млрд. франків розподіляється таким чином: 50% належить Комісії європейських співтовариств і 12 % – країнам ЄС; 11,3 % – іншим європейським країнам; 24% – не європейським державам, зокрема: США – 10% капіталу, Японії – 8,52 %, країнам Східної і Центральної Європи – 13,7%, Росії – 6%. У кредитуванні віддає перевагу недержавним структурам господарювання, 60% його ресурсів спрямовано на розвиток приватного сектору, а 40% – на розвиток інфраструктури.

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

📖 **Тестові завдання**

1. Абсолютно незалежний кредитний інститут, основним завданням якого є дотримання цін та захист від інфляції. Незалежність і гарантії стабільності відображені в Статуті цього банку. Місцезнаходження – Франкфурт-на-Майні. Це:
 - а) Міжнародний валютний фонд;
 - б) Європейський центральний банк;
 - в) Федеративна резервна система США;
 - г) Банк міжнародних розрахунків.
2. В якому році був створений Міжнародний валютний фонд:
 - а) 1940 р.;
 - б) 1970 р.;
 - в) 1944 р.;
 - г) 1960 р.
3. Які організації входять до Групи Світового банку?
 - а) МАР, МБРР, МВФ, МФК;
 - б) ЄБРР, МАР, БАГІ, МФК;
 - в) Банк міжнародних розрахунків, Лондонський клуб, Паризький клуб;
 - г) МБРР, МАР, МФК, БАГІ.
4. Яка з міжнародних організацій – філій Світового банку фінансує, в основному, проекти приватного сектору в країнах, що розвиваються:
 - а) Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій;

- б) Міжнародний банк реконструкції та розвитку;
 - в) Міжнародна асоціація розвитку;
 - г) Міжнародна фінансова корпорація.
5. В якому році Україна стала членом МВФ?
- а) 1996 р.;
 - б) 1992 р.;
 - в) 1993 р.;
 - г) 1990 р.
6. Укажіть яка з міжнародних організацій – філій Світового банку надає кредити найбільш бідним країнам світу:
- а) Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій;
 - б) Міжнародний банк реконструкції та розвитку;
 - в) Міжнародна асоціація розвитку;
 - г) Міжнародна фінансова корпорація.
7. Які форми фінансування використовує МБРР:
- а) конверсійні та компенсаційні позики;
 - б) глобальні, сезонні, натуральні позики;
 - в) державні трансферти країн-членів;
 - г) звичайні, глобальні позички та субсидії.
8. Яка організація була створена згідно з Гаагською угодою в м. Базелі?
- а) МАР;
 - б) ЄБРР;
 - в) МВФ;
 - г) Банк міжнародних розрахунків.
9. В якому році була створена Міжнародна асоціація розвитку:
- а) 1970 р.;
 - б) 1940 р.;
 - в) 1945 р.;
 - г) 1960 р.
10. Основним завданням МВФ є:
- а) розвиток міжнародної торгівлі та валютного співробітництва між країнами-членами;
 - б) сприяння багатосторонній системі платежів;
 - в) надання валютних кредитів державам-членам для вирівнювання платіжних балансів;
 - г) валютний контроль над державами-клієнтами фонду.
11. В якому році був створений Європейський банк реконструкції та розвитку:
- а) 1945 р.;
 - б) 1992 р.;
 - в) 1991 р.;
 - г) 1960 р.
12. Якими пріоритетними проектами фінансування в Україні займається ЄБРР?
- а) залучення іноземних інвестицій в транспорт та зв'язок, розвиток освіти;
 - б) залучення іноземних інвестицій на реформування політичної та судової системи;

в) залучення іноземних інвестицій в сільське господарство, приватизацію, транспорт, телекомунікації, охорону довкілля;

г) залучення іноземних інвестицій в корпоративний сектор.

13. В якому році була створена Міжнародна фінансова корпорація:

а) 1976 р.;

б) 1947 р.;

в) 1956 р.;

г) 1961 р.

14. Яка організація була створена на міжнародній валютно-фінансовій конференції в Бреттон-Вудсі (США)?

а) МАР;

б) ЄБРР;

в) МВФ;

г) Банк міжнародних розрахунків.

Список основної літератури з дисципліни «Гроші і кредит»

1. Про банки та банківську діяльність: Закон України: Затв. Постановою Верховної Ради України від 07.12.00 № 2156–12 // Урядовий кур'єр. – 2001. – №8.

2. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету Міністрів України зі змінами та доповненнями від 23.02.2006 № 3509–IV (3509–15) / zakon.rada.gov.ua

3. Про Національний банк України: Закон України: Затв. Постановою Верховної Ради України від 20.05.99 №679 – 14// Вісник Верховної Ради. – 1999. – №29. – С.238.

4. Алексєєв І.В. Гроші та кредит [Текст] : навч. посіб. / І.В. Алексєєв, М.К. Колісник. – К : Знання, 2009. – 253 с.

5. Бандурка О.М., Глущенко В.В., Глущенко А.С. Гроші та кредит [Текст]: підруч. – «Магнолія 2006», 2014. – 368 с.

6. Булеєв І.П. Гроші та кредит [Текст] : навч. посіб. (з грифом МОН України) / І.П. Тулеєв. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 120 с.

7. Гроші та кредит [Текст] : підруч. / М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М. Лазепко та ін. За заг. ред. М.І. Савлука; Київськ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. – 4–е вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2006. – 740 с.

8. Коваленко Д.І. Гроші та кредит: теорія та практика [Текст] : навч. посіб. / Д.І. Коваленко. – Центр учбової літератури, 2010. – 344 с.

9. Круш П.В. Гроші та кредит [Текст] : навч. посіб. / П.В. Круш. – К. : Центр навчальної літератури, 2010. – 216 с.

10. Щетинін А.І. Гроші та кредит [Текст] : підручник / А.І. Щетинін. – 4–е вид. – К. : Центра навчальної літератури, 2010. – 438 с.

11. www.zakon.rada.gov.ua.

12. www.bank.gov.ua.

13. www.ukrstat.gov.ua.

14. www.worldbank.org.

15. www.imf.org.

2. ФІНАНСИ

Тема 2.1. Предмет фінансової науки

Основні поняття

Предметом фінансової науки є сукупність фінансових відносин, що виникають на різних рівнях економічної системи між державою, юридичними та фізичними особами.

Фінанси – сукупність грошових відносин, пов'язаних з формуванням, мобілізацією і розміщенням фінансових ресурсів та з обміном, розподілом і перерозподілом вартості створеного на основі їх використання валового внутрішнього продукту (ВВП), а за певних умов і національного багатства.

Функціонування фінансів, пов'язане з такими поняттями, як фінансові відносини, фінансова діяльність, гроші і грошові кошти, фінансові ресурси, доходи і видатки (витрати), відображено на рисунку 2.1.

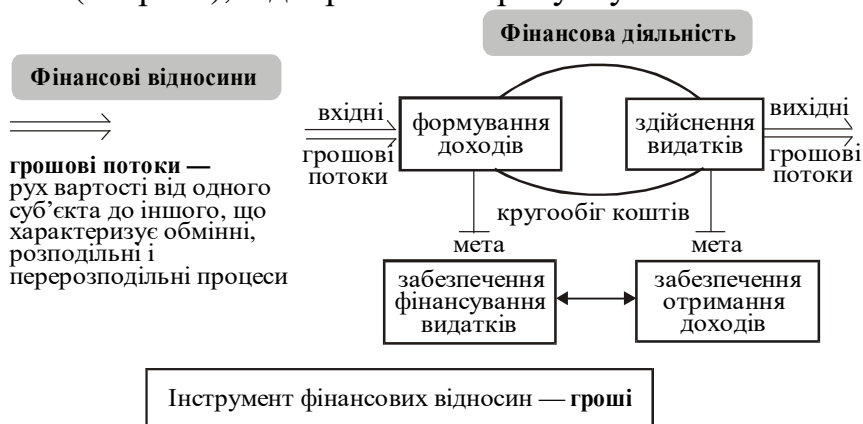

Рисунок 2.1 – Організаційні засади функціонування фінансів

Об'єктами фінансових відносин є національне багатство і вироблений ВВП.

Суб'єктами фінансових відносин, у процесі створення та використання ВВП, є підприємці, робітники і службовці, держава.

Фінанси виконують дві функції: розподільну; контрольну.

Механізм дії розподільної функції фінансів пов'язаний зі схемою розподілу ВВП. Він включає в себе три стадії:

1) Первинний розподіл – це розподіл доданої вартості й формування первинних доходів суб'єктів, зайнятих у створенні ВВП. Первинними доходами на цій стадії є: у фізичних осіб – заробітна плата, у юридичних осіб – прибуток, у держави – прибуток державного сектора, що централізується в бюджеті й надходження від державних послуг, ресурсів, угідь, а також непрямі податки.

2) Перерозподіл полягає у створенні централізованих фондів за рахунок податків та внесків. За рівнем централізації вони поділяються на загальнодержавні, відомчі й корпоративні.

3) Вторинний розподіл – це другий етап перерозподілу – використання централізованих фондів.

Сутність контрольної функції полягає в тому, що фінанси – це інструмент контролю за діяльністю суб'єктів обмінно-розподільних відносин.

Виконуючи розподільну і контрольну функції, фінанси відіграють надзвичайно важливу роль у суспільстві. Вони: забезпечують розподіл ВВП і фінансові потреби юридичних і фізичних осіб та держави; забезпечують кругообіг фінансових ресурсів, а відтак безперервність відтворення виробництва; здійснюють перерозподіл первинних і вторинних доходів між галузями, регіонами, соціальними верствами населення, окремими юридичними і фізичними особами; впливають на інтереси суб'єктів розподільних відносин і регулюють різні напрями соціально-економічного розвитку; відіграють провідну роль у системі економічних методів управління економікою країни; утворюють систему фінансових показників, які відіграють роль індикаторів стану і розвитку економічної та соціальної сфер суспільства; забезпечують всеохоплюючий контроль між суб'єктами обмінно-розподільних відносин за формуванням і використанням фінансових ресурсів та доходів.

Характерні *ознаки фінансів*: обмінно-розподільний характер; рух вартості від одного суб'єкта до іншого; грошова форма відносин; формування доходів і здійснення видатків; еквівалентний (за призначенням) характер обміну та розподілу і нееквівалентний перерозподілу.

Фінансова система як сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних сфер і ланок фінансових відносин, забезпечує задоволення різноманітних суспільних потреб як централізованим, так і децентралізованим шляхом. При цьому в кожній фінансовій ланці використовуються особливі, специфічні форми і методи акумуляції, розподілу і використання грошових ресурсів.

Фінансові категорії мають історичний характер і виступають формою теоретичного мислення, наукової абстракції, яка є зрізом реального економічного життя. З появою держави з'явилися такі фінансові категорії як податки і державний кредит. З розвитком держави і товарно-грошового господарства формувалися групи складніших категорій – державні доходи і державні видатки, які, у свою чергу, утворюють категорію державного бюджету, а всі разом вони складають найбільш загальну абстракцію фінансової науки – категорію фінансів. При цьому поява нових фінансових категорій, зокрема, таких як фінанси підприємств, фінансовий ринок, страхування тощо, їх функціонування і еволюція обумовлені розвитком усієї системи фінансових категорій.

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

📖 **Тестові завдання**

1. Фінанси – це:

- а) гроші;
- б) економічні відносини, пов'язані з формуванням, розподілом і використанням фондів грошових коштів;
- в) економічні відносини, пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції;
- г) грошові потоки.

2. Для фінансових відносин характерним є рух коштів, а саме:

- а) поворотний і оплатний;
- б) примусовий, обов'язків, безповоротний та безоплатний;

- в) безповоротний та оплатний.
3. До сфери фінансових відносин належить:
- а) виплата заробітної плати робітникам;
 - б) сплата податків підприємствами;
 - в) повернення боргу між друзями;
 - г) купівля продуктів у супермаркеті;
 - д) сплата внесків у фонд соціального страхування.
4. Фінанси є:
- а) кредитною категорією;
 - б) грошовою категорією;
 - в) фіскальною категорією;
 - г) розподільчою категорією;
 - д) ресурсоутворюючою категорією.
5. Централізовані фінанси це:
- а) грошові відносини, що опосередковують кругообіг грошових фондів підприємств;
 - б) невід'ємна зв'язкова ланка між: утворенням та використанням національного доходу;
 - в) інструмент розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту та національного доходу, засіб контролю за утворенням та використанням фондів грошових коштів;
 - г) економічні грошові відносини, які пов'язані з формуванням та використанням фондів грошових коштів держави, що акумулюються в державній бюджетній системі та централізованих грошових фондах цільового призначення.
6. Фінанси виконують такі функції:
- а) акумулюючу;
 - б) розподільчу;
 - в) контрольну;
 - г) попереджувальну;
 - д) ощадну.
7. Об'єктами фінансового розподілу є:
- а) валовий внутрішній продукт;
 - б) валовий національний продукт;
 - в) національний дохід;
 - г) національне багатство;
 - д) централізовані доходи.
8. Фінансові ресурси – це:
- а) матеріальні носії фінансових відносин;
 - б) сукупність грошових доходів, надходжень та фондів, що формуються та використовуються у процесі фінансової діяльності підприємств, фізичних осіб, держави;
 - в) економічні відносини, що виникають між суб'єктами бізнесу та держави;
 - г) грошові кошти, що знаходяться в обігу підприємства на певну дату;

д) грошові фонди, які створюються в процесі розподілу, перерозподілу та використання ВВП за певний період;

е) економічні відносини, що формуються під час створення та розподілу грошових доходів (накопичень) у держави та суб'єктів господарювання;

ж) сукупність централізованих і децентралізованих фондів цільового призначення.

9. Напрямами використання фінансових ресурсів держави є:

а) підтримка пріоритетних напрямів економіки;

б) структурна перебудови економіки;

в) створення підприємств з приватною формою власності;

г) виконання державою економічної, соціальної та управлінської функції.

10. Взаємозв'язок між грошовими та фінансовими відносинами полягає в тому, що:

а) фінансові відносини є передумовою виникнення грошових відносин;

б) усі грошові відносини є фінансовими;

в) усі фінансові відносини є грошовими.

Тема 2.2. Генезис і еволюція фінансів

☞ Основні поняття

Історично виділилися наступні передумови виникнення фінансів:

1. Поєднання двох частин (джерел) – податків та держави – в їх грошовій формі.

2. У Центральній Європі в результаті перших буржуазних революцій хоча і збереглися монархічні режими, влада монарха була значно обмежена, відбувається відторгнення монарха від казни. Виникає загальнодержавний фонд грошових засобів – бюджет, яким лідер держави не може одноосібно користуватись.

3. Формування і використання бюджету стало носити системний характер, тобто виникла система державних доходів і видатків з визначеним складом, структурою, законодавчим закріпленням. Основні групи видаткової частини бюджету, сформовані в ті далекі часи, є основними і на сьогоднішній день: а) на військові потреби; б) на управління; в) фінансування економіки; г) витрати на соціальні потреби.

4. Податки в основному надходять у грошовій формі, тоді як раніше доходи держави формувалися головним чином за рахунок натуральних податків і трудових повинностей.

У суспільствах з переважанням натуральних відносин перерозподільні процеси носили перш за все характер натуральних податків і різного роду особистих повинностей. Розвиток товарно-грошових відносин призвів до зміни форми перерозподільних відносин, – вони стали носити переважно грошовий характер. Проте суть цих відносин принципово не змінилася.

Власне, поняття «фінанси» в сучасному його уявленні можна віднести до етапу відособлення державної скарбниці, виникнення державного бюджету. Об'єднання двох клітин (джерел) – держави і податків в їх грошовій формі (що зумовили виникнення фінансів) – породжує феномен державних (публічних)

фінансів з властивими їм атрибутами – податками, державним бюджетом, державним кредитом (боргом). Це відбулося при відокремленні державної скарбниці від власності монарха (у Європі в XVI-XVII ст.) і переході в основному до грошової (вартісної) форми сплати податків, що слугувало утворенню фіскального апарату. У цей період виник і набув подальшого поширення термін «фінанси». Етимологічно він бере свій початок від латинських слів «finis», тобто кінець, і «financia» – готівка, дохід. У середньовічній латині їх вживали для позначення терміну платежу і документів, що демонструють погашення боргу після закінчення операції. Спочатку у Франції, а з кінця XVII ст. в інших європейських державах під словом «фінанси» (finance) стали розуміти всю сукупність грошового господарства держави (його доходи, витрати і борги). У XVIII ст. даний термін стали застосовувати і в Російській імперії, в складі якої перебувала Україна.

З розпадом феодалізму, розвитком товарно-грошових відносин державні фінанси сприяли первинному накопиченню капіталу, розвитку капіталістичного способу виробництва, становленню національних ринків. У кінці XIX – початку XX ст. втручання держави в економіку носило вельми обмежений характер.

До початку XX ст. поняття «фінанси» вживали в порівняно вузькому значенні – суто державних фінансів.

З розвитком капіталізму, акціонерних (корпоративних) форм підприємництва, злиттям промислового і банківського капіталу, появою різноманітних фінансових інститутів, що займаються акумуляцією і перерозподілом вільних грошових коштів (фінансових посередників), термін «фінанси» виходить за рамки його вузького розуміння тільки як державних (публічних) фінансів. Його стали використовувати в ширшому значенні, включаючи в це поняття і фінанси господарюючих суб'єктів (організацій, підприємств, корпорацій) – надалі фінанси підприємств, фінанси домогосподарств. Відповідно сформувалися і дві відносно самостійні науки про фінанси – наука про державні фінанси і наука про фінанси підприємств, організацій, корпорацій, тобто господарюючих суб'єктів (фінансовий менеджмент).

Відповідно до історичної ретроспективи можна виділити такі чотири основні етапи розвитку фінансів:

1-й етап – нерозвинута форма фінансів. Вона характеризується непродуктивним характером фінансів, оскільки основна маса фінансових ресурсів витрачається на військові потреби і майже не впливає на розвиток економіки;

2-й етап – характеризується вузькістю фінансової системи, вона складається тільки з однієї ланки – бюджету, в результаті фінансові відносини кількісно були обмежені;

3-й етап – кінець VIII – початок XIX ст. фінанси стають універсальним і досить активним елементом економічного життя: з'являється фінансове і бюджетне право. Мобілізація і використання фінансових ресурсів стає об'єктом контролю з боку законодавчих структур. Набула розвитку і відокремилась в окрему галузь знань фінансова наука;

4-й етап – друга половина ХХ ст. – відбувається розвиток неокласичної теорії фінансів, де головний акцент робиться на фінанси приватного сектора. На цьому етапі кардинально змінилася сутність фінансів: якщо раніше вона складалася виключно з державних фінансів, то на сьогодні її предмет розширився до фінансів підприємств, страхових організацій, домашніх господарств, фінансових ринків, міжнародної діяльності тощо.

Оскільки виникнення фінансів пов'язано з розвитком товарно-грошових відносин, з посиленням ролі держави, розширенням її функцій, то причиною появи фінансів можна вважати потреби суб'єктів господарювання і держави у фінансових ресурсах, які забезпечують їх діяльність.

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Тестові завдання**

1. Виникнення фінансової науки відноситься до:
 - а) 18-го сторіччя;
 - б) 12-го сторіччя;
 - в) 15-го сторіччя;
 - г) 19-го сторіччя.
2. У середньовіччі однією з найважливіших історичних передумов формування категорії фінансів була така:
 - а) виникнення поняття загальнодержавного фонду грошових коштів;
 - б) розвиток дипломатичних зв'язків між Західною Європою та країнами Близького Сходу;
 - в) інтенсивний розвиток сільського господарства та промисловості.
3. Який із факторів не належить до тих, що зумовлюють генезис категорії фінансів:
 - а) суспільний розподіл праці;
 - б) розвиток товарно-грошових відносин;
 - в) розвиток грошового господарства, чітке формування та використання основних функцій грошей;
 - г) відсутність незалежних суб'єктів господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність;
 - д) забезпечення державою системи законодавчих і правових норм;
 - е) формування загальнодержавного фонду грошових коштів – бюджету.
4. Для нерозвиненої форми фінансів властиві:
 - а) інтенсивний розвиток грошових відносин;
 - б) невиробничий характер фінансів;
 - в) велика кількість ланок фінансової системи;
 - г) розвинений страховий ринок.
5. Які ознаки характерні для первісного суспільного устрою:
 - а) наявність постійного державного апарату;
 - б) відсутність системи формування державних доходів та витрат;
 - в) виконання грошима усіх функцій.
6. Основними джерелами доходів рабовласницьких держав були:
 - а) контрибуції;

- б) військова здобич;
 - в) натуральні податки;
 - г) особисті повинності;
 - д) варіанти відповіді а), б) і в) правильні;
 - е) правильних варіантів відповіді немає.
7. Яке з тверджень не належить до закономірностей історичного розвитку фінансових відносин у рабовласницькому і феодальному суспільствах:
- а) фінанси почали відображати приватноправовий принцип діяльності держави;
 - б) фінанси органічно пов'язувалися з доходами та витратами держави;
 - в) фінанси тісно пов'язані з правовою діяльністю держави;
 - г) податки, збори, позики, а також грошові витрати держави мали врегульований характер;
 - д) більша частина витрат мала непродуктивний характер?
8. Істотне зниження масштабів ухилення від податків притаманне?
- а) індустріальному, постіндустріальному та інформаційному етапу розвитку суспільства;
 - б) етапу промислового капіталізму;
 - в) рабовласницьким державам.
9. Перші ознаки фінансових відносин в Україні належать до часів?
- а) незалежної України;
 - б) Центральної ради;
 - в) Київської Русі.
10. Причини, що послугували втратою державного контролю над фінансами на початку XVIII ст. в Україні?
- а) втрата державного суверенітету;
 - б) скасування гетьманства;
 - в) недбале управління фінансами з боку держави.

Тема 2.3. Фінансове право і фінансова політика

☞ Основні поняття

Предметом фінансового права є суспільні відносини, що виникають у процесі мобілізації коштів у публічні централізовані і децентралізовані фонди держави і органів місцевого самоврядування та інші фонди, що визначаються державою публічними, їх розподілу і використання, а також у ході контролю за рухом цих коштів, їх ефективним і цільовим використанням, а також із емісією та обігом грошових знаків.

Фінансове право закріплює загальні принципи і форми фінансової діяльності держави й органів місцевого самоврядування, методи мобілізації і розподілу коштів через публічні централізовані і децентралізовані фонди, одержання їх учасниками фінансових правовідносин. Права і обов'язки цих учасників також визначають норми фінансового права.

Фінансове право складається із правових норм, які включаються в акти різної правової форми (закони, укази Президента України, постанови Кабінету

Міністрів тощо) з фінансових питань, а в сукупності вони утворюють фінансове законодавство.

Нормативно-правовими актами, що регулюють фінансові відносини в Україні, є: Конституція України; Бюджетний кодекс України; Податковий кодекс України; щорічні закони про державний бюджет; нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України з фінансових питань; нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади, що стосуються фінансової діяльності; акти органів Автономної Республіки Крим, місцевих рад та місцевих державних адміністрацій.

Фінансова політика – це сукупність заходів держави з мобілізації фінансових ресурсів, їх розділу й використання з метою досягнення певних економічних, соціальних і міжнародних цілей, підпорядкованих реалізації інтересів суспільства. Складові фінансової політики: монетарна (грошово-кредитна), у якій виділяють емісійну, цінову, валютну; фіскальна; боргова; емісійна; у сфері фондового, страхового ринків; митна тощо.

Основою фінансової політики держави є вибір фінансової моделі суспільства. В основі побудови фінансової моделі суспільства лежать роль і місце в ній держави. Моделі розрізняються за двома ознаками: а) за послідовністю розподілу ВВП; б) за рівнем державної централізації ВВП.

Головна мета фінансової політики полягає в оптимальному розподілі ВВП між галузями національної економіки, соціальним групами населення та територіями. На цій основі мають забезпечуватися стійке зростання економіки, удосконалення її структури, поліпшення добробуту населення.

Фінансова політика розглядається у широкому і вузькому розумінні. У широкому розумінні вона відображає усі сторони функціонування фінансів і охоплює монетарну (грошово-кредитну) та фіскальну політики.

Монетарна політика являє собою комплекс дій та заходів у сфері грошового ринку. Її механізм засновується на пропозиції грошей та їх вартості як фінансових ресурсів.

Фіскальна політика характеризує дії держави щодо централізації частини виробленого ВВП та її суспільного використання. Вона здійснюється шляхом упровадження різноманітних методів мобілізації державних доходів та розподілу цих коштів за окремими напрямками державних видатків. Фіскальну політику дещо умовно можна поділити за двома напрямками:

– *податкова політика* характеризує діяльність держави у сфері оподаткування – установлення видів та співвідношення податків, визначення платників та підходів до них (уніфікований чи диференційований), установлення ставок оподаткування, надання податкових пільг тощо. Вона відображає як потреби держави у коштах, так і вплив податків на діяльність підприємств і громадян;

– *бюджетна політика* являє собою діяльність щодо формування бюджету держави, його збалансування, розподіл бюджетних коштів тощо. Залежно від структури бюджетних видатків ця політика може мати соціальне, економічне чи військове спрямування. Крім того, бюджетна політика визначає засади

бюджетного устрою країни і побудови її бюджетної системи, а також організацію міжбюджетних відносин.

Фінансова політика залежно від тривалості періоду, на який вона розрахована, і характеру завдань, що вирішуються, включає:

– *фінансову стратегію* – це політика, що розрахована на довготермінову перспективу і вирішення глобальних завдань соціально-економічного розвитку;

– *фінансову тактику* – поточна політика, спрямована на вирішення конкретних завдань відповідного періоду, що впливають із розробленої фінансової стратегії.

Залежно від завдань, на розв'язання яких спрямована фінансова політика, вона поділяється на такі види: політика стабілізації; політика економічного зростання; політика стримування ділової активності.

За характером реалізації фінансова політика поділяється на дискреційну та недискреційну.

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Тестові завдання**

1. Фінансове право – це?
 - а) Галузь публічного права;
 - б) інститут публічного права;
 - в) галузь приватного права;
 - г) підгалузь приватного права.
2. Наука фінансового права відмінна від науки про фінанси тим що?
 - а) Займається тільки теоретичним аспектом фінансів;
 - б) вивчає правову основу державного устрою;
 - в) вивчає правову форму фінансової діяльності держави;
 - г) вивчає взаємовідносини між державою та суспільством.
3. Фінансово-правові норми визначають?
 - а) методику ведення ділової документації;
 - б) гості та стандарти для послуг та продукції;
 - в) права та обов'язки учасників фінансових відносин;
 - г) підгалузь права.
4. За направленістю фінансово-правові відносини поділяються на?
 - а) зовнішні та внутрішні;
 - б) матеріальні та процесуальні;
 - в) прості та складні;
 - г) правомірні та протиправні.
5. Фінансово-правові відносини – це?
 - а) Це врегульовані нормами фінансового права суспільні відносини, учасники яких виступають як носії юридичних прав і обов'язків, які реалізують приписи цих норм у сфері фінансової діяльності держави;
 - б) це врегульовані нормами цивільного та трудового права суспільні відносини, учасники яких виступають як носії юридичних прав і обов'язків, які реалізують приписи цих норм у сфері фінансової діяльності держави;

в) це врегульовані нормами фінансового права суспільні відносини, учасники яких виступають як носії юридичних прав і обов'язків, які реалізують приписи цих норм у сфері господарської діяльності держави;

г) це врегульовані нормами фінансового права суспільні відносини, учасники яких виступають як носії юридичних обов'язків, які реалізують приписи цих норм у сфері фінансової діяльності держави.

6. Фінансова політика – це:

а) політика, яка охоплює всі напрямки діяльності держави;

б) сукупність державних заходів щодо використання фінансових відносин для виконання державою своїх функцій;

в) концепції визначення основних напрямів, цілей, головних завдань діяльності держави;

г) стратегія управління фінансовою діяльністю держави та інших суб'єктів економіки.

7. Головна мета фінансової політики:

а) перерозподіл ВВП між: окремими верствами населення, галузями, регіонами;

б) управління фінансовою діяльністю держави та інших суб'єктів економіки внутрішніми заходами;

в) забезпечення відповідними фінансовими ресурсами реалізації тої чи іншої державної програми економічного та соціального розвитку;

г) встановлення раціонального, з погляду держави, розподілу та використання фінансових ресурсів.

8. Фінансова стратегія – це:

а) основні напрями використання фінансів на тривалу перспективу;

б) діяльність, пов'язана з подоланням інфляції і спаду виробництва;

в) діяльність спрямована на вирішення завдань окремого етапу розвитку країни;

г) територіальний перерозподіл фінансових ресурсів через бюджетну систему.

9. Основними типами фінансової політики на різних історичних етапах суспільного відтворення є:

а) класична;

б) регулююча;

в) демократична;

г) планово-директивна;

д) капіталістична.

10. Основні напрямки класичного типу фінансової політики – це:

а) невтручання держави в економіку та регулювання державою циклічного розвитку економіки;

б) збереження вільної конкуренції;

в) впровадження політики дефіцитного фінансування;

г) використання ринкового механізму як головного регулятора господарчих процесів.

Тема 2.4. Податки. Податкова система

☞ Основні поняття

В умовах ринкової економіки фінансова політика держави базується на системі фінансових регуляторів. Такими фінансовими регуляторами є насамперед податки, які забезпечують вилучення і перерозподіл створеного ВВП і формування централізованих фондів грошових ресурсів держави.

Економічна сутність податків характеризується грошовими відносинами, які складаються у держави з юридичними і фізичними особами. Специфічне суспільне призначення цих грошових відносин – мобілізація грошових коштів у розпорядження держави. Конкретними *формами прояву* категорії податку є види податкових платежів, які встановлюються законодавчими органами влади.

З організаційно-правової сторони податок – це обов'язковий платіж, який надходить до бюджетного фонду у визначених законом розмірах і встановлені строки.

За формою оподаткування виділяють податки: прямі (встановлюються безпосередньо щодо платника, їх обсяг залежить від розміру доходу або майна); непрямі (в цінах товарів і їх розмір не залежить прямо від доходів; конкретні платники не завжди є їх носіями).

За економічним змістом об'єкта оподаткування податки поділяються на три групи: податки на доходи, споживання і майно.

Залежно від рівня державних структур, які встановлюють податки, вони поділяються на загальнодержавні та місцеві.

Функції податків: фіскальна (формування бюджетного фонду держави), *регулююча* (реалізується шляхом впливу податків на економічний та соціальний розвиток окремих галузей економіки, регіонів, підприємств).

Система оподаткування – це процес установа і справляння податків.
Елементи системи оподаткування:

– *об'єкт податку* вказує на те, що саме оподатковується (дохід, земля, транспортний засіб тощо). Назва податку майже завжди походить від об'єкта оподаткування. У фіскальній термінології об'єкт оподаткування ще називають податковою базою;

– *суб'єкти оподаткування* – це особи (юридичні або фізичні), на яких покладено обов'язки сплачувати, утримувати та перераховувати податки до бюджету. Платника податку треба відрізнити від справжнього носія податку (кінцевого споживача) – особи, на яку податок припадає наприкінці усіх процесів перекладання;

– *джерелом податку* називають дохід, з якого платник сплачує податок. Джерело сплати може бути безпосередньо пов'язане з об'єктом оподаткування (коли оподатковується сам дохід або майно, що приносить дохід), а може і не мати стосунку до об'єкта оподаткування (наприклад, податки на майно і землю, які перебувають в особистому користуванні і не приносять доходу їх власникам). Податок може сплачуватись із доходу (незалежно від джерел його отримання), або капіталу (майна), коли для покриття податку доводиться витратити його частку;

– *одиноцею оподаткування* (або масштабом вимірювання) є одиниця виміру (фізичного чи грошового) об'єкта оподаткування. Фізичний вимір точніше відображає об'єкт оподаткування (площа земельної ділянки в га або м², обсяг циліндра двигуна транспортного засобу в м³). Грошовий вимір може бути безпосереднім – у разі оцінки доходів і опосередкованим – якщо оцінюється земельна ділянка, майно тощо;

– *ставка податку* – це законодавчо встановлена величина податку на одиницю виміру бази оподаткування. Існують два підходи до встановлення податкових ставок: універсальний і диференційований. За способом побудови ставки податку поділяються на тверді та процентні;

– *податкова квота* – частка податку в доході платника. Вона характеризує рівень оподаткування і може бути як в абсолютному, так і у відносному вимірах. У податковій справі податкові квоти законодавчо не встановлюються.

Податкова система – сукупність загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджетів усіх рівнів, форм і методів їх установа, зміни, скасування, обчислення, сплати та стягнення, а також організація роботи по податковому контролю, яку здійснюють органи державної податкової служби.

Податковий кодекс України регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема, визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства.

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Тестові завдання**

1. Податки – це :

а) обов'язкові платежі, що безоплатно стягуються з юридичних та фізичних осіб, які сплачуються ними до бюджетів різних рівнів у відповідності з встановленими законодавством ставками та строками;

б) концентрування у розпорядженні держави грошових коштів для розв'язання економічних та соціальних завдань;

в) кошти, які стягуються для покриття державних витрат;

г) кошти, що мобілізуються державою і не потребують прямого або спеціального еквіваленту.

2. Податки виконують такі функції:

а) економічну;

б) контрольну;

в) фіскальну;

г) забезпечуючу;

д) превентивну.

3. У світовій практиці на даний момент склалися такі основні принципи оподаткування:

а) принцип вигоди;

- б) принцип платоспроможності;
 - в) принцип зручності;
 - г) справедливості за горизонталлю;
 - д) справедливості за вертикаллю.
4. Податкова політика України базується на засадах:
- а) стимулювання підприємницької виробничої діяльності та інвестиційної активності;
 - б) обов'язковості;
 - в) нерівнозначності та диспропорційності;
 - г) економічній обґрунтованості;
 - д) нерівномірності сплати.
5. Податкова система – це :
- а) система норм, яка базується на принципах гласності; загальності; обов'язковості; соціальної справедливості; фіскальної та економічної ефективності;
 - б) комплекс податкових заходів, який істотно впливає на економічну діяльність господарюючих суб'єктів, стимулюючи економічну і інвестиційну активність;
 - в) сукупність правових норм, що регулюють розміри, форми, методи і терміни стягнення податків і платежів, які носять податковий характер і необхідні державі для виконання її функцій;
 - г) сукупність податків, зборів, платежів до бюджету та внесків до державних цільових фондів, що стягуються у визначеному порядку.
6. Які з визначених податків є прямими?
- а) податок на додану вартість;
 - б) акцизний податок;
 - в) податок на прибуток підприємства;
 - г) податок на доходи фізичних осіб.
7. Які з визначених податків є непрямими?
- а) податок на додану вартість;
 - б) акцизний податок;
 - в) податок на прибуток підприємства;
 - г) податок на доходи фізичних осіб;
 - д) мито.
8. Які елементи відносять до системи оподаткування:
- а) об'єкт і суб'єкт оподаткування;
 - б) податкова адміністрація;
 - в) одиниця оподаткування, податкова ставка і квота;
 - г) податкова міліція;
 - д) джерело сплати податку.
9. Що оподатковується:
- а) об'єкт податку;
 - б) носій податку;
 - в) суб'єкт податку;
 - г) джерело податку?

10. Цільовий характер мають:

- а) обов'язкові платежі;
- б) податки;
- в) державне мито;
- г) штрафні санкції.

Тема 2.5. Бюджет. Бюджетна система

☞ Основні поняття

За економічним змістом бюджет являє собою сукупність грошових відносин між державою, з одного боку, і юридичними та фізичними особами, з іншого боку, з приводу формування і використання централізованого фонду грошових коштів, призначеного для забезпечення виконання державою її функцій.

Суспільне *призначення* бюджету – забезпечити розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту між галузями економіки, верствами населення й територіями з метою підвищення ефективності економіки та добробуту громадян.

Особливості бюджету:

1) бюджет є особливою економічною формою перерозподільних відносин, пов'язаних з відокремленням частини ВВП у руках держави і використанням її з метою задоволення потреб усього суспільства й окремих адміністративно-територіальних формувань;

2) за допомогою бюджету відбувається перерозподіл ВВП, рідше – національного багатства, між окремими галузями економіки, адміністративно-територіальними формуваннями, сферами суспільної діяльності;

3) пропорції бюджетного перерозподілу вартості більшою мірою, ніж в інших ланках фінансової системи, визначаються потребами розширеного відтворення в цілому і завданнями, які стоять перед суспільством на кожному історичному етапі його розвитку;

4) сфера бюджетного розподілу посідає центральне місце у складі державних фінансів, що зумовлено ключовим положенням бюджету порівняно з іншими ланками.

Фінансові відносини, які складаються у держави з юридичними і фізичними особами називаються *бюджетними*. Централізація частини ВВП у бюджеті є платою суспільства за виконання державою її функцій, таких як управління суспільством, оборона країни, економічна і соціальна.

Сутність бюджету як економічної категорії реалізується через розподільну (перерозподільну) і контрольну *функції*.

Завдяки *розподільній функції* відбувається концентрація грошових коштів у руках держави і їх використання з метою задоволення загальносуспільних потреб.

Контрольна функція дає змогу дізнатися, наскільки своєчасно і повно фінансові ресурси надходять у розпорядження держави, як фактично складаються пропорції в розподілі бюджетних коштів, чи ефективно вони використовуються. Основу контрольної функції становить рух бюджетних

ресурсів, який відображається у відповідних показниках бюджетних надходжень і видатків.

Правова характеристика бюджету пов'язана із його законодавчим регулюванням. Бюджет виступає документом (фінансовим планом), в якому подається розпис доходів і видатків держави та органів місцевого самоврядування на бюджетний період. Державний бюджет України затверджується у формі закону на відповідний рік.

За матеріальним змістом бюджет – це фонд фінансових ресурсів, який перебуває у розпорядженні органів виконавчої влади певного рівня й використовується для виконання покладених на них функцій, передбачених Конституцією.

Бюджетний механізм – це сукупність конкретних форм бюджетних відносин, методів мобілізації і витрачання бюджетних коштів. Через бюджетний механізм держава регулює економіку, стимулює виробничі та соціальні процеси.

Сукупність різних видів бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права являє собою *бюджетну систему* держави.

Бюджетний процес – це регламентована нормами права діяльність, пов'язана зі складанням, розглядом, затвердженням бюджетів, їх виконанням і контролем за їх виконанням, розглядом звітів про виконання бюджетів, що становлять бюджетну систему України. Учасниками бюджетного процесу є Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів, Державне казначейство, Національний банк України, Рахункова палата, головні розпорядники і розпорядники бюджетних коштів та інші органи, на які законодавством України покладені бюджетні, податкові та інші повноваження.

Учасники бюджетного процесу наділені законодавством відповідними правами й обов'язками, що становлять їх бюджетні повноваження. Основний зміст бюджетних повноважень полягає в праві отримувати доходи, розподіляти бюджетні кошти, використовувати їх за цільовим призначенням.

Під час передання державою права на здійснення видатків виникають *міжбюджетні відносини* – це відносини між державою, Автономною Республікою Крим та місцевим самоврядуванням щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією України та законами України.

За напрямками взаємовідносини між бюджетами поділяються на вертикальні – міжбюджетами різних рівнів, і горизонтальні – між бюджетами одного рівня (в Україні тільки вертикальні).

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Тестові завдання**

1. Структура бюджетної системи України визначається:
 - а) адміністративно-територіальним устроєм;
 - б) сукупністю державних фінансових інститутів;

- в) системою органів влади в Україні;
 - г) адміністративно-територіальним устроєм і побудовою системи органів влади в Україні;
 - д) наявністю централізованих і децентралізованих фінансових відносин.
2. Бюджетна система – це:
- а) сукупність бюджетів Автономної республіки Крим, обласних, районних, бюджетів районів у містах та бюджетів місцевого самоврядування;
 - б) сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного й адміністративно-територіального устроїв та врегульована нормами права;
 - в) система забезпечення напрямків витрачання коштів використання наявних закріплених джерел доходів та прав визначення пріоритетності платежів.
3. До основних принципів бюджетної системи належать:
- а) принцип єдності;
 - б) принцип новизни;
 - в) принцип самостійності;
 - г) принцип обґрунтованості;
 - д) принцип збалансованості.
4. Бюджетний процес – це:
- а) підготовка юридичного документа, що асигнує фонди коштів за групами статей;
 - б) регламентована законом діяльність органів влади та управління із складання, розгляду, затвердження та виконання бюджету;
 - в) стратегічна дія, яка охоплює багаторічний та оперативний фінансовий план з розподілу ресурсів відповідно до визначених цілей;
 - г) процес підготовки бюджетних запитів, затвердження бюджетних запитів представницьким органом, виконання бюджету і звітування про фактичні бюджетні операції.
5. Основні принципи бюджетної системи України визначаються:
- а) Конституцією України;
 - б) Постановою Верховної ради України;
 - в) Бюджетним Кодексом України;
 - г) Законом України «Про Державний бюджет» на поточний рік;
 - д) Законом України «Про бюджетну систему України».
6. Бюджетний устрій – це:
- а) сукупність державних фінансових інститутів;
 - б) сукупність бюджетів різних рівнів;
 - в) організація і принципи побудови бюджетної системи, її структури, взаємозв'язок між окремими ланками бюджетної системи;
 - г) взаємопов'язана система фінансових інститутів, визначена адміністративно-територіальним устроєм;
 - д) взаємозв'язок між окремими ланками бюджетної системи.
7. Бюджетне регулювання – це:
- а) регулювання доходів та видатків Державного бюджету;
 - б) перерозподіл грошових коштів між: різними ланками бюджетної системи;

в) перерозподіл грошових коштів між різними адміністративно-територіальними районами;

г) усі відповіді правильні.

8. Державний бюджет – це:

а) економічна категорія, що виражає фінансові відносини, пов'язані з утворенням та використанням централізованого фонду грошових ресурсів держави, призначених для виконання її функцій шляхом розподілу та перерозподілу ВВП;

б) сукупність бюджетних відносин з формування та використання бюджетного фонду країни;

в) сукупність бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного й адміністративно-територіального устроїв та врегульована нормами права;

г) сукупністю показників бюджетів, що використовуються для аналізу та прогнозування економічного та соціального розвитку держави.

9. Функціями Державного бюджету є:

а) акумулятивна;

б) фіскальна;

в) розподільча;

г) контрольна;

д) соціальна.

10. Бюджетне призначення – це:

а) повноваження, надане розпоряднику бюджетних коштів відповідно до бюджетного призначення на здобуття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів з конкретною метою в процесі виконання бюджету;

б) повноваження, надане головному розпоряднику бюджетних коштів Бюджетним Кодексом України, законом про Державний бюджет України або рішенням про місцевий бюджет, що має кількісні та часові обмеження та дозволяє надавати бюджетні асигнування;

в) будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, згідно з якими необхідно здійснити платежі протягом цього ж періоду або у майбутньому.

11. Бюджетний процес включає:

а) бюджетний устрій;

б) бюджетну систему;

в) бюджетне планування;

г) контроль за виконанням бюджету.

Тема 2.6. Страхування. Страховий ринок

☞ Основні поняття

Страхування – це система обмінно-перерозподільних відносин з приводу формування і використання колективних страхових фондів на засадах солідарної відповідальності. Воно не належить до конкретної сфери фінансової системи. З одного боку, страхування забезпечується через страхові компанії, які

є звичайними суб'єктами підприємництва, тобто їх діяльність належить до рівня мікроекономіки. З іншого боку, створювані фонди відображають перерозподіл фінансових ресурсів між окремими суб'єктами страхування і таким чином мають ознаки належності до макрорівня. При цьому колективні страхові фонди можуть створюватись і державними страховими компаніями. У цьому випадку вони належатимуть до системи державних фінансів.

Сутність страхування проявляється в його функціях:

– ризикова – це головна функція, оскільки страховий ризик, як вірогідність збитків, пов'язаний з основним призначенням страхування – з наданням грошової допомоги господарствам, громадянам, що постраждали. Полягає в переданні за певну плату страховикові матеріальної відповідальності за наслідки ризику, зумовленого подіями, перелік яких визначено законом чи договором;

– превентивна функція – страховики та страхувальники зацікавлені зменшити наслідки страхових подій, тобто зменшити страховий ризик. З цією метою вдаються до правової (протиправні дії або бездіяльність страхувальника) та фінансової (частина страхових премій зі страхового фонду йде на фінансування превентивних заходів) превенції;

– функція створення та використання страхових резервів (акумулятивна функція) – страхування стає можливим лише за наявності у страховика капіталу, достатнього для покриття збитків, заподіяних страхувальникові. Власних коштів не вистачає, тому страховики створюють систему страхових резервів. Нагромадження та використання таких резервів характерні для страхової діяльності;

– контрольна функція полягає в суто цільовому формуванні та використанні коштів страхового фонду.

Створення резервних страхових фондів може здійснюватись у трьох формах:

– *Самострахування* ґрунтується на *індивідуальній* відповідальності й полягає в тому, що кожна юридична і фізична особа формує власні страхові (резервні) фонди за рахунок власних ресурсів і доходів. Це дорога і нерациональна форма.

– *Централізоване страхове забезпечення* ґрунтується на *державній* відповідальності й передбачає відшкодування втрат за рахунок загальнодержавних коштів.

– Створення *колективних страхових фондів*, тобто страхування, ґрунтується на *солідарній* відповідальності учасників цих фондів. Сутність відносин страхування полягає в тому, що формування страхових фондів здійснюється за рахунок внесків усіх учасників, а відшкодування збитків з цих фондів проводиться для тих, хто їх зазнав унаслідок певних подій і обставин.

Організація страхової справи ґрунтується на виділенні суб'єктів страхування і форм страхових відносин.

Суб'єктами страхового ринку є *страховики* (страхові компанії), які надають страхові послуги, *страхувальники* (фізичні та юридичні особи) і *застрахований* (може одночасно бути і страхувальником). Посередниками в

проведенні страхування виступають брокери (брокерські фірми) і страхові агенти.

Страхові організації, не створюючи нового товару, активно беруть участь в процесі його перерозподілу. За рахунок акумулювання та використання грошових засобів, які вносяться страхувальниками, страхові організації беруть на себе зобов'язання з надання страхового відшкодування в разі настання страхового випадку в розмірах, які значно перевищують розміри страхового внеску. Крім цього, маючи в своєму розпорядженні великі обсяги тимчасово вільних грошових ресурсів, які акумулюються в страхових резервах, страхові організації займаються не тільки страховою, але й фінансово-інвестиційною діяльністю.

Відносини страхування, як правило, є дво- чи тристоронніми. Двосторонні відносини складаються між страховиком і страхувальником, який водночас є і застрахованим. Тристоронні відносини виникають між страховиком, страхувальником і застрахованим. В окремих випадках у страхових відносинах може брати участь кілька страховиків. Це засновується на двох формах страхових відносин: *співстрахування* – це участь у страхуванні відразу кількох страховиків; *перестрахування* – це передання договору страхування від одного страховика до іншого.

Згідно із Законом України «Про страхування» до об'єктів страхування належать майнові інтереси, пов'язані з: життям, здоров'ям, працездатністю та додатковою пенсією страхувальника або застрахованої особи (особисте страхування); володінням, користуванням і розпорядженням майном (майнове страхування); відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди застрахованій особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі (страхування відповідальності).

З позицій цільового формування і використання страхових фондів – це перерозподільні відносини між тими суб'єктами, що сплачували страхові внески, і тими, хто отримує відшкодування збитків. З погляду взаємовідносин окремих суб'єктів зі страховими компаніями – це плата за хеджування ризику (плата за спокій), тобто обмінні відносини. Розміщення коштів страхових фондів на фінансовому ринку відображає відносини з приводу торгівлі тимчасово вільними фінансовими ресурсами, тобто перерозподіл ресурсів між учасниками страхування та іншими суб'єктами фінансових відносин

Сукупність страхових компаній і послуг, що ними надаються, формують *страховий ринок*. Товаром цього ринку є страхова послуга – конкретний вид страхування. Страхові компанії, як правило, спеціалізуються на одній-двох галузях страхування. При цьому перелік їх страхових послуг та ціни на них різняться, що є предметом конкуренції. Як і на будь-якому ринку, наявність певних послуг визначається попитом на них, а ціна – урівноваженістю попиту і пропозиції.

Об'єктивними умовами функціонування страхового ринку є наявність: потреби в страхових послугах; об'єктів страхування, що мають споживчу вартість; суб'єктів страхування, що здатні задовольнити потреби або їх споживати.

Страхові відносини характеризуються рухом грошових потоків, зображених на рис. 2.2 (пунктирними лініями зображено відносини перестраховання).

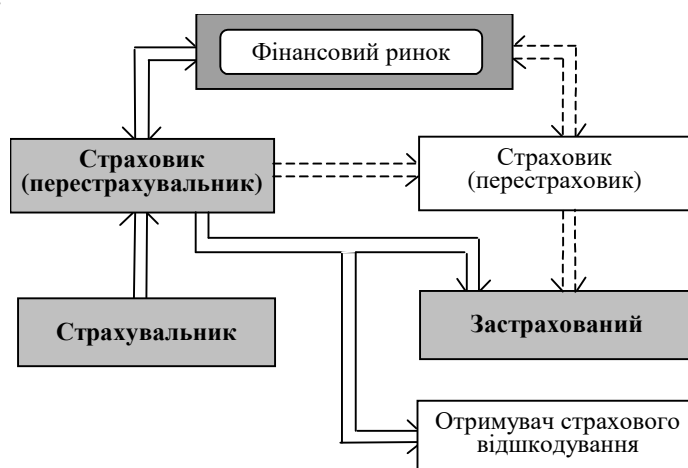

Рисунок 2.2 – Грошові потоки в страхуванні

Як видно з наведеної схеми, страхові відносини охоплюють: страхові платежі; виплату страхового відшкодування; перестраховання; розміщення тимчасово вільних коштів на фінансовому ринку; отримання доходів від розміщення коштів на фінансовому ринку.

Об'єктивними умовами функціонування страхового ринку є наявність: потреби в страхових послугах; об'єктів страхування, що мають споживчу вартість; суб'єктів страхування, що здатні задовольнити потреби або їх споживати.

Розвиненість страхового ринку є важливою передумовою стабільного функціонування економіки, забезпечення надійності у життєдіяльності громадян та досягнення раціонального використання наявних у суспільстві фінансових ресурсів.

Функціонування страхового ринку пов'язане з такими поняттями: *страхове поле* – це наявність потенційних страховувальників з певного виду страхування. Страхове поле визначає потенційні масштаби страхування; *страховий портфель* являє собою сукупність укладених певною компанією угод як з окремого виду страхування, так і з усіх видів. Страховий портфель характеризує діяльність кожної компанії на ринку. Мета – сформувати якомога більший страховий портфель, адже це збільшує доходи і здешевлює страхування.

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Тестові завдання**

1. До основних характеристик ризику належать:
 - а) реальність існування;
 - б) вірогідність настання;
 - в) стадійність;
 - г) змінність;
 - д) непередбачуваність часу і місця настання та величини заподіяного збитку.
2. Основними принципами функціонування страхових фондів є:

- а) наукова обґрунтованість на основі оцінювання ризику;
- б) комплексність відшкодування різних видів ризиків ресурсами різних фондів;
- в) урахування галузевих особливостей власності, що страхується;
- г) різноманітність організаційних форм страхового фонду для забезпечення різнобічності страхування;
- д) невтручання держави в регулювання страхової діяльності.

3. Страхування – це:

- а) вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання страхових випадків, визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів та доходів від розміщення цих фондів;
- б) страховий (майновий) інтерес страхувальника як суб'єкта страхових зобов'язань стосовно предмета страхування;
- в) законне відшкодування майнових інтересів страхувальника, що не суперечить законам країни, з якими пов'язані ці інтереси і на території якої здійснюється страхування;
- г) особливі інтереси та взаємодія учасників страхових відносин.

4. Страховий агент – це:

- а) фізична або юридична особа, яка самостійно здійснює страхові операції;
- б) штатний працівник страхової компанії;
- в) фізична особа, яка за дорученням страховика укладає договір страховика;
- г) юридична особа, котра від свого імені та за дорученням страховика виконує частину його страхової діяльності.

5. Страховий тариф – це:

- а) ставка страхового внеску з одиниці страхової суми за весь період страхування;
- б) ставка страхового відшкодування;
- в) ставка страхового внеску з одиниці страхової суми за певний період страхування;
- г) ставка страхової суми в особистому страхуванні.

6. Страховий інтерес – це:

- а) усвідомлена потреба у страховому захисті майна, доходів, життя громадян;
- б) міра економічної зацікавленості участі страховика і страхувальника у страхових відносинах;
- в) вартість застрахованого майна і можливість отримання відшкодування внаслідок настання страхового випадку;
- г) страхова сума, в яку оцінюється можливий збиток страховика під час виплати страхового відшкодування страхувальникам.

7. Що належить до обов'язків страхувальника:

- а) вчасно вносити страхові платежі та повідомляти страховика про настання страхового випадку;
- б) тримати в таємниці договірні умови страхування зі страховиком;

- в) вимагати від страховиків відшкодувати збитки в разі відмови у виплаті страхових сум;
 - г) припиняти дію договору страхування;
 - д) варіанти відповіді а), б), в) і г) правильні?
8. Страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів забезпечує захист інтересів:
- а) власника транспортного засобу;
 - б) держави;
 - в) страхової компанії;
 - г) потерпілого у дорожньо-транспортній пригоді.
9. Що вважається страховими подіями під час страхування домашнього майна громадян:
- а) нещасні випадки;
 - б) стихійні лиха;
 - в) зміни кон'юнктури ринку;
 - г) вибух парових котлів?
10. Після закінчення договору змішаного страхування життя страхувальник одержує:
- а) страхове відшкодування;
 - б) викупну суму;
 - в) страхову суму;
 - г) компенсацію витрат громадян, пов'язаних із підтримкою здоров'я.

Тема 2.7. Фінансовий ринок

☞ Основні поняття

Фінансовий ринок є важливою складовою фінансової та економічної систем. З одного боку, це елемент насамперед фінансової системи, який займає в ній особливе місце. По-перше, він являє собою своєрідну надбудову, через яку координується діяльність усієї фінансової системи. По-друге, це сполучна сфера, через яку здійснюється рух фінансових ресурсів. З іншого боку, фінансовий ринок є надзвичайно важливою складовою ринкової економіки, її визначальним елементом, без якого не може працювати весь механізм. По суті, це інфраструктура фінансової системи, яка забезпечує її функціонування.

Фінансовий ринок – це сукупність обмінно-перерозподільних відносин, пов'язаних з процесами купівлі-продажу фінансових ресурсів, необхідних для здійснення виробничої та фінансової діяльності.

Відносини обміну пов'язані з переданням одним суб'єктом іншому за відповідну плату (проценти, дивіденди тощо) права на тимчасове чи постійне використання фінансових ресурсів. Таке передання може здійснюватись прямо чи через фінансових посередників (комерційні банки, інвестиційні фонди та ін.). При безпосередніх взаємовідносинах операції з купівлі-продажу ресурсів відображають як відносини обміну (передання права використання), так і перерозподілу цих ресурсів між власником і користувачем. При участі у торгівлі фінансових посередників відносини з ними продавців і покупців

ресурсів є відносинами обміну, а перехід ресурсів від власника до користувача – відносинами перерозподілу.

Об'єктами фінансового ринку є різні фінансові інструменти (цінні папери, позичкові угоди, валютні цінності та ін.), у яких набувають відображення тимчасово вільні фонди фінансових ресурсів, що трансформуються в позичковий капітал за допомогою фінансових інститутів.

Суб'єктами відносин є держава, підприємства різних форм власності, окремі громадяни, фінансові посередники.

Основними *елементами фінансового ринку* є кредитний ринок, ринок цінних паперів і грошовий ринок. Ці елементи фінансового ринку знаходяться в тісному взаємозв'язку. Наприклад, збільшення обсягу вільних грошових коштів, що знаходяться у населення і підприємств, веде до розширення ринку кредитів і цінних паперів. І навпаки, випуск цінних паперів знижує потребу у фінансуванні народного господарства за рахунок кредитів та акумулює тимчасово вільні грошові кошти інвесторів.

Головною *функцією* фінансового ринку є забезпечення руху грошових коштів від одних власників (кредиторів) до інших (позичальників). Фінансовий ринок виступає як механізм перерозподілу фінансових ресурсів підприємств і заощаджень населення між суб'єктами господарювання й галузями економіки, «зв'язування» частини грошових коштів, не забезпечених споживчими товарами, а також як засіб покриття дефіциту державного бюджету.

Призначення фінансового ринку полягає в забезпеченні підприємствам належних умов для залучення необхідних коштів і продажу тимчасово вільних ресурсів. Держава використовує фінансовий ринок переважно для формування своїх доходів на позиковій основі, хоча певною мірою бере участь і у формуванні його ресурсного потенціалу. Фізичні особи, навпаки, більше продають тимчасово вільні кошти, ніж позичають їх.

Розгалуженість фінансового ринку, наявність у його структурі різних фінансових інституцій та використання ними широкого спектру фінансових інструментів і послуг забезпечує максимально повну мобілізацію тимчасово вільних фінансових ресурсів та ефективно їх використання.

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Тестові завдання**

1. У чому полягає сутність поняття фінансовий ринок:

а) специфічній сфері грошових відносин, яка функціонує за умов наявності в економіці реальних власників;

б) ринку, що складається з ринку цінних паперів та ринку позикових капіталів;

в) сукупності економічних відносин у сфері трансформації тимчасово вільних коштів у позиковий капітал через фінансово-кредитні інститути та ринок цінних паперів на основі попиту й пропозиції?

2. Фінансовий ринок – це механізм:

а) утворення капіталу;

б) використання капіталу;

- в) перерозподілу капіталу;
 - г) акумуляції капіталу.
3. Функціями фінансового ринку є:
- а) забезпечення взаємодії продавців і покупців валюти;
 - б) прозорість і конкурентність;
 - в) формування умов для мінімізації комерційних ризиків;
 - г) формування у населення довіри до фінансових активів.
4. Що належить до ринку капіталів:
- а) фондовий та валютний ринки;
 - б) ринок грошей і довгострокових банківських кредитів та депозитів;
 - в) обліковий, міжбанківський і валютний ринки;
 - г) ринок цінних паперів, середньо– та довгострокових банківських кредитів?
5. Грошовий ринок включає:
- а) фондовий і валютний ринок;
 - б) ринок капіталів, довгострокових банківських кредитів та депозитів;
 - в) обліковий, міжбанківський і валютний ринки;
 - г) ринок грошових сурогатів та середньострокових фінансових інструментів.
6. Хто є суб'єктами фінансового ринку, які вкладають грошові кошти в цінні папери виключно в цілях отримання доходу:
- а) фінансові посередники;
 - б) емітенти;
 - в) індивідуальні інвестори;
 - г) портфельні інвестори;
 - д) стратегічні інвестори;
 - е) інституціональні інвестори?
7. Кредитори та позичальники – це суб'єкти ринку:
- а) страхового;
 - б) позикових капіталів;
 - в) цінних паперів;
 - г) нерухомості.
8. Об'єктами фінансового ринку є:
- а) фінансово-кредитні інститути;
 - б) інститути інфраструктури фінансового ринку;
 - в) держава, суб'єкти господарювання та домашні господарства;
 - г) інструменти фінансового ринку;
 - д) продавці та покупці фінансових активів.
9. На які види поділяються фінансові інструменти за характером фінансових зобов'язань:
- а) інструменти грошового ринку, інструменти валютного ринку, інструменти страхового ринку, інструменти ринку цінних паперів, інструменти ринку золота та нерухомості;
 - б) коротко– та довгострокові фінансові інструменти;
 - в) боргові та дольові;
 - г) первинні та вторинні;
 - д) з фіксованим і невизначеним доходами?

10. Фінансові інститути на фінансовому ринку – це:

- а) емітенти;
- б) інвестори;
- в) посередники;
- г) споживачі;
- д) зберігачі.

Тема 2.8. Фінанси суб'єктів господарювання

☞ Основні поняття

Фінанси суб'єктів господарювання призначені для забезпечення діяльності підприємств. Вони є основою всієї фінансової системи, оскільки саме тут створюється ВВП який є об'єктом фінансових відносин.

Фінанси підприємств – це сукупність обмінно-розподільних відносин, що виникають на підприємстві в процесі формування, розміщення і використання фінансових ресурсів, здійснення витрат, отримання і розподілу доходів.

Обмінно-розподільні відносини, що характеризують фінанси підприємств, поділяються на дві групи – внутрішні й зовнішні. *Внутрішні* відносини характеризують грошові потоки на підприємстві й відображають процеси формування, розподілу і перерозподілу його доходів. *Зовнішні* відносини характеризують зв'язки з іншими підприємствами та сферами і ланками фінансової системи. Вони поділяються на вхідні та вихідні грошові потоки.

Діяльність суб'єктів господарювання залежить від забезпеченості фінансовими ресурсами. Можливості їх нарощення визначаються величиною отриманих доходів та рівнем їх вилучення і надходження через систему зовнішніх фінансових відносин.

Мета господарської діяльності – виробництво товарів, виконання робіт, надання послуг.

Мета фінансової діяльності – отримання прибутку.

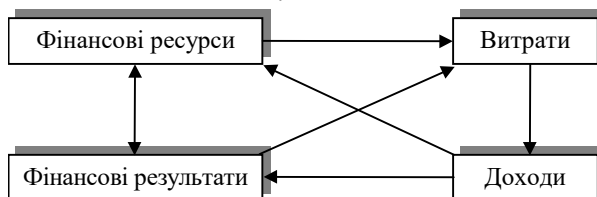
Фінанси підприємств як економічна категорія проявляє свою сутність через такі *функції*: формування фінансових ресурсів (забезпечуюча) – пов'язана із забезпеченням операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, а також кругообігу за допомогою фінансових ресурсів основних і оборотних активів; розподіл та використання фінансових ресурсів (розподільча). У процесі реалізації цієї функції повинно забезпечуватися оптимальне співвідношення інтересів підприємств, організацій і держави; контроль за формуванням і використанням фінансових ресурсів (контрольна).

Відмінності в організаційно-правовому статусі підприємств визначають особливості механізму управління підприємством, характеру майнової відповідальності й пов'язані з ними форми формування і розподілу фінансових ресурсів. Це відноситься, перш за все, до джерел формування статутного фонду, розподілу прибутку та організації взаємовідносин з бюджетом.

В умовах ринку існує три основні методи організації фінансів підприємств.

Комерційний розрахунок – метод ведення діяльності, який дозволяє за рахунок доходів покривати витрати й отримувати додатковий дохід (прибуток),

який використовується на забезпечення розширеного відтворення. Фінансова діяльність будується за такою схемою:

Визначальну роль у формуванні фінансових ресурсів при цьому методі відіграють власні кошти, котрі покривають значну частину витрат, а також є забезпеченням отриманих кредитів.

Бюджетні асигнування і надходження з цільових та централізованих фондів виконують допоміжну роль, а збалансування потреб у фінансових ресурсах здійснюється за допомогою кредиту. Метою діяльності є отримання прибутку.

Комерційний розрахунок ґрунтується на таких принципах: повна господарська і юридична відокремленість; самоокупність; прибутковість; самофінансування; фінансова відповідальність.

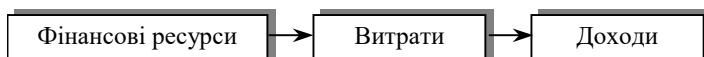
Бюджетне (кошторисне) фінансування – забезпечення витрат за рахунок зовнішніх джерел фінансування, може здійснюватися за рахунок централізованих фінансових ресурсів (бюджетне), а також з децентралізованих фондів корпоративних структур (кошторисне фінансування). Воно здійснюється за такою схемою:

Кошторисне фінансування може здійснюватися за двома напрямками: з бюджету і з централізованих фондів корпоративних об'єднань чи фондів підприємств. Установи, які фінансуються з бюджету на основі кошторису, називаються бюджетними. На внутрішньому кошторисному фінансуванні перебувають відособлені підрозділи підприємств і організацій, як правило, соціального призначення.

Кошторисне фінансування здійснюється за такими принципами: плановість; цільовий характер виділених коштів; виділення коштів залежно від фактичних показників діяльності установи; підзвітність.

Неприбуткова діяльність – метод здійснення господарювання, головною метою якого є задоволення суспільних потреб. Фінансова діяльність будується за такою схемою:

Специфічною ознакою формування фінансових ресурсів є те, що досить часто воно здійснюється за рахунок спонсорських та інших надходжень, насамперед від засновників. Цей метод організації фінансової діяльності не передбачає принципу прибутковості. Головна мета функціонування неприбуткових підприємств, організацій та установ – забезпечення певних потреб суспільства, а не отримання прибутку. Відсутність прибутку дає змогу знизити рівень цін і зробити відповідні товари та послуги більш доступними. На принципах неприбутковості можуть здійснювати свою діяльність установи соціальної сфери та підприємства муніципального господарства.

Неприбуткова діяльність ґрунтується на таких принципах: господарська і юридична відособленість; самоокупність; фінансова відповідальність.

🎵 **Завдання для самостійного опрацювання**

📖 **Тестові завдання**

1. Фінанси підприємств – це:

- а) форма фінансування та кредитування підприємницької діяльності;
- б) система грошових відносин, які виникають у процесі розподілу й перерозподілу виручки та прибутку господарюючого суб'єкта щодо формування, розподілу і використання фінансових ресурсів підприємства з метою забезпечення його функціонування та умов розширеного відтворення;
- в) система грошових відносин з приводу руху грошових фондів;
- г) економічні відносини, що пов'язані з формуванням та розподілом грошових надходжень, утворенням і використанням фондів грошових коштів для забезпечення неперервності господарської діяльності, виробничого та соціального розвитку;
- д) планомірний рух фінансових фондів, що виражають відносини з приводу необхідного, обов'язкового вилучення вартості та їх використання в інтересах суспільства нарівні господарюючого суб'єкта.

2. Фінанси підприємств мають такі специфічні ознаки:

- а) функціонують у сфері товарно-грошових відносин;
- б) відображають тільки ті відносини, які можна оцінити у вартісних вимірниках;
- в) обслуговують рух вартості створеного продукту на всіх стадіях відтворювального процесу;
- г) відображають товарно-грошові відносини з приводу купівлі-продажу;
- д) мають матеріального носія – фінансові ресурси, які одночасно є об'єктом фінансових відносин.

3. Відносини, що характеризують суть фінансів підприємства виникають між:

- а) підприємством та його інвесторами (акціонерами, вкладниками, власниками) з приводу формування та ефективного використання власного капіталу, також: виплат дивідендів та процентів;
- б) підприємством, постачальниками та споживачами з приводу розрахунків за отриманий (або реалізований) товар;
- в) державою та громадянами при сплаті ними податків та добровільних платежів;
- г) дочірніми та материнськими підприємствами з приводу внутрішньокорпоративного перерозподілу коштів;
- д) підприємством та найманими працівниками з приводу оплати праці та виплат з фонду споживання;
- є) окремими ланками бюджетної системи.

4. Передумовами ефективного функціонування фінансів підприємств є:

- а) державна форма власності;
- б) свобода підприємництва;
- в) стабільність оподаткування та його оптимальні розміри;

- г) відсутність конкуренції;
 - д) самофінансування підприємства;
 - є) державне втручання в діяльність підприємства.
5. Формування фінансових ресурсів на підприємстві – це:
- а) процес його кредитування;
 - б) виконання фінансових зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання;
 - в) страхові відшкодування;
 - г) страхові внески;
 - д) процес відтворення робочої сили;
 - є) зменшення простроченої кредиторської заборгованості на підприємстві;
 - ж) процес мобілізації грошових засобів для здійснення підприємницької діяльності.
6. Фінансові ресурси підприємства використовуються на:
- а) виконання зобов'язань;
 - б) соціальні виплати;
 - в) сплату кредитів;
 - г) видачу кредитів;
 - д) виплату страхових відшкодувань.
7. Фінансова діяльність державних підприємств організована шляхом:
- а) кошторисного фінансування;
 - б) комерційного розрахунку;
 - в) неприбуткової діяльності.
8. До принципів неприбуткової діяльності відносять:
- а) самоокупність;
 - б) фінансову відповідальність;
 - в) цільовий характер використання коштів;
 - г) самофінансування;
 - д) господарську та юридичну самостійність.
9. До власних джерел фінансових ресурсів підприємства відносять:
- а) амортизаційні відрахування;
 - б) кредиторську заборгованість;
 - в) дебіторську заборгованість;
 - г) прибуток;
 - д) страхові відшкодування.
10. До зовнішніх фінансових відносин включають:
- а) фінансові відносини з бюджетом;
 - б) фінансові відносини щодо формування резервного фонду;
 - в) фінансові відносини з банками;
 - г) фінансові відносини з інвесторами.

Тема 2.9. Міжнародні фінанси

☞ Основні поняття

Міжнародні фінанси – це сукупність обмінно-перерозподільних відносин, що виникають у зв'язку з рухом вартості між окремими країнами та у процесі

формування і використання на світовому та регіональному рівнях централізованих грошових фондів.

Відносини обміну пов'язані з міжнародною торгівлею. Вони характеризують валютні надходження та валютні платежі, які відображаються у торговельному балансі, стан якого характеризує взаємоув'язку міжнародних грошових потоків. Позитивне сальдо відображає перевищення надходжень над платежами, що є передумовою забезпечення стабільності національної валюти, і навпаки.

Відносини перерозподілу виникають у процесі формування і використання централізованих грошових фондів світових та регіональних міжнародних організацій і фінансових інституцій. При цьому існують країни-донори, у яких переважають внески до відповідних фондів, та країни-реципієнти, які отримують у різних формах фінансову допомогу за рахунок коштів централізованих фондів.

Об'єктом міжнародних фінансів є потоки грошових коштів і пов'язані з ними фінансові відносини на світовому ринку.

Суб'єктами міжнародних фінансів є фізичні та юридичні особи, уряди, міжнародні організації і фінансові інституції, а також банки та інші фінансово-кредитні установи. Суб'єкти міжнародних фінансів з позиції конкретної держави поділяються на резидентів і нерезидентів.

Міжнародні фінансові відносини виникають у зв'язку з рухом грошових потоків між національними суб'єктами різних країн: між підприємствами; між урядами країн; між підприємствами й урядами; між громадянами й урядами.

Взаємовідносини між підприємствами складаються в процесі купівлі-продажу товарів. Ці взаємовідносини насамперед відображають фінанси суб'єктів господарювання. Взаємовідносини між урядами різних країн виникають у сфері державного кредиту, коли одна країна є позичальником, інша – кредитором. Аналогічний характер мають взаємовідносини з урядом певної країни юридичних і фізичних осіб інших країн. За змістом ці всі відносини належать до державного кредиту, а за напрямом руху коштів – до міжнародних фінансових відносин.

Торговельні взаємовідносини між суб'єктами господарювання різних країн охоплюють два грошові потоки: надходження підприємству валютних доходів від експорту товарів і послуг; оплата підприємством товарів та послуг, що імпортується. Кредитні взаємовідносини є двосторонніми: з одного боку – надання позики позичальником кредитору, з іншого – погашення позики і сплата процентів.

Здійснення міжнародних фінансових відносин потребує купівлі-продажу необхідної для розрахунків валюти та визначення валютного курсу. Ці операції забезпечуються через спеціальний фінансовий інститут – валютний ринок, який є базовою ланкою сфери міжнародних фінансів

Міжнародні фінанси (у вузькому розумінні) відображають діяльність міжнародних організацій і фінансових інституцій. Це наднаціональна надбудова, сутність якої полягає в концентрації доходів і фінансових ресурсів у певних узагальнених чи цільових фондах. Діяльність таких організацій, як і

окремої держави, пов'язана з виконанням певних функцій, які визначаються їх статутами. Фінансове забезпечення виконання цих функцій здійснюється через фонди грошових коштів чи кредитних ресурсів, що формуються цими організаціями.

Міжнародні фінансові інституції мають взаємовідносини як з урядами, так і з суб'єктами господарювання окремих країн. Взаємовідносини з урядами складаються за двома напрямками. Перший відображає процес формування статутного капіталу за рахунок внесків окремих країн. Другий характеризує кредитні взаємовідносини – надання кредитів окремим країнам та їх погашення і сплату процентів. Взаємовідносини з підприємствами мають двосторонній кредитний характер. Міжнародні фінансові інституції, здійснюючи фінансове забезпечення певних проектів, надають кредити окремим підприємствам, як правило, на конкурсній основі.

Міжнародні фінанси відображають світові інтеграційні процеси. Централізація певної частини фінансових ресурсів на світовому рівні забезпечує потреби світового господарства. Саме на ці потреби й спрямована діяльність міжнародних організацій та міжнародних фінансових інституцій. Вони фінансують окремі проекти і програми, керуючись інтересами саме світового господарства загалом, а не окремих країн, якими б важливими вони для цих країн не були.

Роль міжнародних фінансів у світовій економічній системі проявляється через їх функції: розподільча – через механізм міжнародних фінансів відбувається грошовий розподіл і перерозподіл світового продукту. Ця функція базується на об'єктивних закономірностях: потоки грошових коштів знаходяться у русі з метою пошуку найвищої норми прибутку; контрольна – у процесі міжнародних фінансових відносин здійснюється облік та аналіз руху світового суспільного продукту.

♣ Завдання для самостійного опрацювання

✍ Тестові завдання

1. Міжнародні фінанси як економічна категорія – це:

а) сукупність банків, валютних та фондових бірж, міжнародних фінансових інституцій, регіональних фінансово-кредитних установ, міжнародних та регіональних економічних організацій і об'єднань, через які здійснюється рух світових фінансових потоків;

б) фонди фінансових ресурсів, які утворилися на основі розвитку міжнародних економічних (ринкових) відносин і використовуються для забезпечення безперервності й рентабельності суспільного відтворення на світовому рівні та задоволення спільних потреб, які мають міжнародне значення;

в) рух позичкового капіталу, пов'язаний із наданням валютних і товарних активів одними суб'єктами світової системи господарства іншим на умовах платності, строковості, повернення;

г) це сфера економічних відносин, які виникають при здійсненні операцій з купівлі-продажу іноземної валюти і цінних паперів, деномінованих в іноземній валюті, а також операцій з інвестування капіталу в іноземній валюті.

2. За сферою діяльності міжнародні фінансові організації поділяються:

а) на міждержавні (міжурядові) та неурядові;

б) на загальної компетенції та спеціальної компетенції;

в) на глобальні, регіональні та двосторонні;

г) на міждержавні, міждержавні з окремими наднаціональними повноваженнями і наддержавні, наднаціональні.

3. Бреттон-Вудська конференція відбулась:

а) 1937 р.;

б) 1944 р.;

в) 1980 р.;

г) 2001 р.

4. Вищим органом МВФ є:

а) Рада управляючих;

б) Рада директорів;

в) Рада уповноважених представників.

5. До структури Світового банку входять такі організації:

а) Міжнародний банк реконструкції й розвитку;

б) Міжнародний валютний фонд;

в) Міжнародна асоціація розвитку;

г) Банк міжнародних розрахунків.

6. Світовий фінансовий ринок – це:

а) міжнародна мережа офіційних центрів, де відбувається купівля-продаж іноземних валют;

б) сфера, де відбувається купівля-продаж цінних паперів, що засвідчують участь інвестора в капіталі підприємств;

в) сфера обігу боргових зобов'язань, що гарантують кредиторів право стягувати борг із боржника;

г) система ринкових відносин, що забезпечує акумуляцію та перерозподіл міжнародних фінансових потоків.

7. Яка функція міжнародних фінансів базується на тому, що міжнародні фінанси відображають рух суспільного продукту в грошовій, тобто універсальній (зіставляваній), формі (це дає можливість здійснювати у будь-який час, на будь-якому етапі облік та аналіз руху світового суспільного продукту в грошовій формі)?

а) інформаційна;

б) організаційна;

в) контрольна;

г) аналітична?

8. Міжнародні фінанси – це сукупність перерозподільчих відносин, які виникають при формуванні і використанні на міжнародному рівнях фондів фінансових ресурсів;

а) так;

б) ні.

9. Сукупність заходів і рекомендацій держави у галузі міжнародних фінансів – це?

- а) фінансова функція держави;
- б) державна політика;
- в) міжнародна фінансова політика;
- г) функція держави.

10. До валютних складових міжнародної валютно-фінансової системи належать:

- а) валютний курс, національні та міжнародні механізми регулювання обмінного курсу, національні валюти, валютний паритет, міжнародні фінансові ринки;
- б) національний паритет, національні валюти, валютний курс;
- в) міжнародні фінансові ринки, механізм торгівлі кредитами, цінними паперами, міжнародні розрахунки;
- г) національні валюти, валютний курс і паритет, умови взаємної конвертації й обігу національних валют, національні та міжнародні механізми регулювання міжнародного курсу?

Тема 2.10. Фінансовий менеджмент

☞ Основні поняття

Фінансовий менеджмент – це сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу суб'єкта фінансових відносин на формування і використання централізованих та децентралізованих фондів фінансових ресурсів, що знаходяться у їх розпорядженні з метою оптимального формування та раціонального використання.

Під *управлінням фінансами* слід розуміти свідомий вплив органів управління (фінансового апарату) на: фінанси держави, регіонів, суб'єктів господарювання, населення; фінансові процеси; фінансову діяльність з метою досягнення та підтримання збалансованості, фінансової стабільності економіки, отримання доходів, прибутку, фінансового забезпечення економічних та соціальних завдань для суспільного блага нації.

Процес перерозподілу фінансових ресурсів у межах фінансової системи завжди направлений на досягнення певної мети. Перерозподільний процес передбачає організацію певної схеми управління. У загальному вигляді управління є цілеспрямованим впливом суб'єкта управління на об'єкт управління.

Об'єктом управління є централізовані та децентралізовані фонди фінансових ресурсів, що створюються і використовуються в усіх ланках державних органів. *Суб'єкт управління* – це фінансовий апарат, що зосереджуються у фінансових службах міністерств, відомств, об'єднань, підприємств, апараті Міністерства фінансів України та багатьох інших фінансових інститутах. Усі ці підрозділи фінансового апарату мають свої функції і сфери впливу на фінансові відносини в державі.

Управління фінансами ґрунтується на знаннях економічних законів розвитку суспільства, закономірностей розподілу ВВП між державою та суб'єктами господарської діяльності, державою і населенням, між галузями економіки і територіями.

Фінансовий менеджмент реалізується через *фінансовий механізм*, за допомогою якого здійснюється цілеспрямований вплив на фінансову діяльність на всіх рівнях економічної системи. Процес управління фінансами включає наступні *методи*:

1) *фінансове прогнозування та планування* – це сукупність показників та методів оцінки стану фінансів держави з метою виявлення можливостей збільшення фінансових ресурсів та їхнього ефективного використання;

2) *фінансове регулювання* – це законодавчо визначена система впливу держави на фінансові процеси в суспільстві;

3) *стимулювання* – здійснюється з метою забезпечення розвитку тих процесів і явищ, які мають пріоритетні значення;

4) *фінансовий облік* – це науково обґрунтована система нагляду, відображення, групування, узагальнення та контролю за кількісними та якісними показниками виконання фінансових планів економічних суб'єктів;

5) *фінансовий контроль* – це специфічна діяльність, що реалізується через систему спостережень і перевірки законності процесів створення і ефективності використання грошових фондів економічних суб'єктів.

Вплив також здійснюється при використанні певних *фінансових інструментів*, до яких належать фінансові норми, фінансові ліміти, стимули, санкції тощо.

Фінансовий менеджмент базується на *принципах*: планомірності (реалізація через систему фінансових планів і прогнозів); системності (відображається в стратегії та тактиці управління фінансами); цілеспрямованості (орієнтація на конкретні цілі); врахування досвіду минулого; врахування тенденції розвитку системи і можливих змін внутрішніх і зовнішніх факторів; врахування стратегічних цілей і перспектив; чіткої постановки поточних завдань; контролю за виконанням прийнятих рішень.

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Тестові завдання**

1. Виберіть найточніше визначення фінансового менеджменту?

- а) мистецтво управління розподілом фінансових ресурсів;
- б) мистецтво управління фінансовою діяльністю;
- в) організація обігу грошових коштів;
- г) вид професійної діяльності, спрямований на досягнення цілей з використанням системи методів управління фінансовими ресурсами та грошовими потоками;
- д) система методів та принципів, пов'язаних з використанням фінансових ресурсів

2. Що є метою фінансового менеджменту підприємства?

- а) контроль за формуванням, розподілом і використанням кадрових ресурсів;

- б) виявлення найефективніших напрямів використання фінансових ресурсів;
- в) управління тактичною політикою;
- г) контроль за формуванням, розподілом і використанням виробничої бази підприємства.

3. До задач фінансового менеджменту підприємства відносять?

- а) безперервне постачання підприємства сировиною;
- б) забезпечення фінансової стабільності підприємства;
- в) забезпечення мінімального рівня непрямих витрат;
- г) вдосконалення форм збуту продукції.

4. Об'єктом фінансового менеджменту є?

- а) фінансові служби та їх підрозділи;
- б) фінансові інструменти та фінансові методи;
- в) фінанси підприємства та його фінансова діяльність;
- г) фінансова стратегія підприємства.

5. Елементом механізму фінансового менеджменту є?

- а) формування альтернативної системи управління;
- б) державне правове регулювання;
- в) розробка тактичних напрямів взаємодії із фінансово-кредитними установами;
- г) ринковий механізм регулювання фінансової діяльності.

6. До повноважень фінансового менеджера входять?

- а) бухгалтерський облік капіталовкладень;
- б) оцінка ефективності інвестиційних проектів;
- в) аналіз та контроль виконання договірних зобов'язань підприємства;
- г) юридичний супровід бізнесової діяльності підприємства.

7. Які користувачі фінансової інформації опосередковано зацікавлені в результатах фінансової діяльності підприємств?

- а) працівники цього підприємства;
- б) постачальники і покупці;
- в) фондова біржа;
- г) представники преси?

8. З якою функцією фінансового менеджменту пов'язаний моніторинг фінансової діяльності?

- а) планування;
- б) розподіл фінансових ресурсів;
- в) мотивація;
- г) контроль?

9. Фінансова стратегія – це?

- а) фінансове планування, що охоплює період часу більше одного року, на довгострокову перспективу;
- б) система довгострокових цілей фінансової діяльності і найефективніший шлях їх досягнення;

- в) процес розробки систем фінансових планів, що забезпечують необхідними фінансовими ресурсами на період, що планується.

10. Система організаційного забезпечення фінансового менеджменту – це?

- а) сукупність нормативних та законодавчих актів, що регулюють діяльність;
- б) сукупність форм звітності, складених на основі даних фінансового обліку;
- в) сукупність структурних служб та підрозділів, які забезпечують розробку та прийняття управлінських рішень у сфері фінансової діяльності.

11. Інформаційною основою фінансового менеджменту є?

- а) сукупність нормативних та законодавчих актів, що регулюють діяльність підприємства;
- б) облік та звітність;
- в) розбудова системи фінансового моніторингу на підприємстві.

Список основної літератури з дисципліни «Фінанси»

1. Лондар С. Л. Фінанси: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С.Л. Лондар, О.В. Тимошенко. – Вінниця: Нова Книга, 2009. – 384 с. – ISBN 5-7763-1304-X.

2. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посіб. / В.М.Опарін – К.: КНЕУ, 2007. – 240 с. – ISBN 966-574-285-X.

3. Романченко О. Р. Фінанси: підручник / О.Р.Романченко – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 312 с.

4. Фесенко І. А. Фінанси : навч. посіб. / Фесенко І. А., Алфьорова І. Є. ; Донбас. держ. техн. ун-т. – Алчевськ : [ДонДТУ], 2012. – 334 с. – Бібліогр.: с. 331–334. – ISBN 978-966-310-277-1.

5. Фінанси [Текст]: підруч. / С.І. Юрій, В.М. Федосов, Л.М. Алексеєнко та ін.; за ред. С.І. Юрій, В.М. Федосова; Тернопільськ. нац. екон. ун-т. – К.: Знання, 2008. – 611 с. – ISBN 978-966-346-477-0.

3. ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ

Тема 3.1. Основи фінансів підприємства та організація грошових розрахунків

☞ *Основні поняття*

Фінанси підприємств – це економічні відносини, що пов'язані з рухом грошових потоків, формуванням, розподілом і використанням доходів і грошових фондів суб'єктів господарювання в процесі відтворення.

Організація фінансів підприємств – це сукупність форм, методів, способів формування та використання фінансових ресурсів, які використовуються керівним органом у процесі контролю за їх кругообігом для досягнення поставлених цілей згідно норм чинного законодавства країни.

Фінансові ресурси – це сукупність грошових коштів, що утворюється в процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту та частини національного багатства для задоволення соціальних потреб населення та забезпечення економічного розвитку країни.

Джерела формування фінансових ресурсів підприємства – це економічна категорія, що спричиняє виникнення різних фінансово-економічних складових, які надалі, розвиваючись, формують цілісний, злагоджений комплекс, що є фінансовою основою для розвитку суб'єкта господарювання.

Фінансова діяльність підприємства – це процес під час якого суб'єкт господарювання формує, розподіляє, перерозподіляє та використовує фінансові ресурси для задоволення поставлених цілей.

Фінансова робота – це система економічних заходів по визначенню фінансових ресурсів в обсягах, необхідних для забезпечення виконання планів економічного і соціального розвитку підприємства, здійснення контролю за їх цільовим та ефективним використанням.

Фінансове планування – це цілеспрямований процес формування, розподілу та використання обсягу фінансових ресурсів, що дозволяє забезпечити досягнення стратегічних цілей та задач управління підприємством.

Фінансовий контроль – процес вивчення, порівняння, виявлення, фіксації проблем змісту і відображення в обліку господарських операцій та вжиття заходів для їх розв'язання, усунення порушень, попередження в подальшому.

Структура фінансового управління – упорядкована сукупність взаємопов'язаних елементів системи, що визначає розподіл праці і службових обов'язків між фінансовими підрозділами і працівниками апарату управління з підготовки, прийняття і реалізації управлінських рішень.

Фінансову стратегію можна визначити як формування системи довгострокових цілей фінансової діяльності підприємства і вибір найбільш ефективних шляхів їх реалізації.

Фінансовий механізм підприємства – це сукупність узгоджених між собою вироблених на основі фінансової політики управлінських рішень, пов'язаних з формуванням, розподілом та використанням фінансових ресурсів підприємства та організацією обороту його коштів.

Механізм фінансового управління підприємством – це система економічних відносин, що формується під впливом діяльності суб'єктів господарювання, а

також нормативно-правових чинників, і забезпечує формування та використання фінансових ресурсів шляхом застосування певних форм, методів та важелів, що надає можливість створити відповідні умови для підвищення ефективності функціонування системи управління фінансовими ресурсами підприємства.

Готівкові розрахунки – це платежі готівкою підприємств, підприємців і фізичних осіб між собою за реалізовану продукцію (товари, виконані роботи, надані послуги) і за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) та іншого майна.

Безготівкові розрахунки – це перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки одержувачів коштів, а також перерахування банками з доручення підприємств і фізичних осіб коштів, внесених ними готівкою в касу банку, на рахунки одержувачів коштів.

Платіжне доручення – розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника банку, котрий його обслуговує, про списання зі свого рахунка зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок одержувача.

Платіжні вимоги-доручення – це комбінований розрахунковий документ, який складається з двох частин: верхня частина – вимога підприємства-постачальника до підприємства-покупця сплатити вартість товару, виконаних робіт чи послуг; нижня частина – доручення покупця (платника грошових коштів) банку, який його обслуговує, перерахувати належну суму коштів з його рахунка на рахунок постачальника.

Платіжна вимога – це розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача (або отримувача за договірною списання) до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником перерахування належної суми коштів з рахунка платника на рахунок отримувача.

Розрахунковий чек – це розрахунковий документ, що містить письмове доручення власника рахунка (чекодавця) банку-емітенту, в якому відкрито його рахунок, про сплату чекодержателю зазначеної в чеку суми коштів.

Акредитив – це договір, що містить зобов'язання банку-емітента, за яким цей банк з доручення клієнта зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара або доручити іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж.

Вексельна форма розрахунків – це розрахунки з відстрочкою платежу між постачальником (отримувачем коштів) і покупцем (платником коштів), які оформлюються векселем.

Платіжна дисципліна – це дисципліна, що полягає в суворому дотриманні суб'єктами господарювання встановлених правил проведення розрахункових операцій і виконанні засадничих принципів здійснення грошових розрахунків.

Санкція – це примусова міра покарання за порушення встановленого порядку здійснення господарсько-фінансової діяльності.

Банківські (кредитні) санкції – це санкції, що застосовуються до підприємств за порушення ними кредитної дисципліни; за незадовільний стан обліку і звітності; нецільове використання кредитних ресурсів; порушення планових строків уведення об'єктів, на які отримано кредит, в експлуатацію; за несвоєчасне повернення отриманих кредитів.

Фінансові санкції – це санкції, що застосовуються за порушення суб'єктами господарювання фінансової дисципліни.

Договірні санкції – це санкції спрямовані на забезпечення повного й безумовного виконання господарських угод.

♪ **Завдання для самостійного опрацювання**

📖 **Тестові завдання**

1. Матеріальний зміст фінансів підприємств – це:
 - а) наявність грошових коштів на підприємстві;
 - б) наявність фінансових ресурсів на підприємстві;
 - в) наявність фондів грошових коштів на підприємстві;
 - г) немає правильної відповіді.
2. Принципи організації фінансів підприємства – це:
 - а) самоокупність і самофінансування;
 - б) господарський розрахунок і самоокупність;
 - в) фінансове планування і прогнозування;
 - г) демократичний централізм і контроль за результатами діяльності підприємства.
3. Фінансові ресурси підприємства – це:
 - а) грошові кошти підприємства;
 - б) грошові фонди підприємства;
 - в) грошовий капітал підприємства;
 - г) безготівкові розрахунки.
4. У класифікації фінансових ресурсів підприємства банківські кредити належать до:
 - а) зовнішніх і власних;
 - б) внутрішніх і власних;
 - в) зовнішніх і позичкових;
 - г) внутрішніх і позичкових.
5. Економічні відносини, пов'язані із рухом коштів – це:
 - а) організація фінансів підприємств;
 - б) принципи фінансів підприємств;
 - в) об'єкт фінансів підприємств;
 - г) немає правильної відповіді.
6. Кошти, внесені засновниками у класифікації фінансових ресурсів підприємства, належать до:
 - а) зовнішніх і власних;
 - б) внутрішніх і власних;
 - в) зовнішніх і позичкових;
 - г) внутрішніх і позичкових.
7. Грошовий оборот підприємства – це:
 - а) формування і розподіл грошових фондів;
 - б) сукупність готівкових і безготівкових розрахунків;
 - в) сукупність безготівкових розрахунків;
 - г) розподіл виручки від реалізації продукції.

8. До безготівкових розрахунків не належать:
- а) розрахунки платіжними дорученнями;
 - б) розрахунки касовими чеками;
 - в) розрахунки акредитивами;
 - г) розрахунки векселями.
9. Для проведення розрахункових операцій і касового обслуговування використовуються такі рахунки підприємства в банку:
- а) розрахункові (поточні);
 - б) депозитні;
 - в) кредитні;
 - г) всі наведені вище.
10. Підприємство може в будь-який момент отримати кошти в безготівковій формі з таких банківських рахунків:
- а) акредитивних;
 - б) депозитних строкових;
 - в) депозитних до запитання;
 - г) всі наведені відповіді є вірними.
11. Письмове зобов'язання встановленої форми, яке надає право вимоги безумовної сплати грошових коштів у визначений час – це:
- а) акредитив;
 - б) платіжне доручення;
 - в) вексель;
 - г) платіжна вимога-доручення.
12. Форма розрахунку (розрахункового документа), що поєднує вимогу продавця на отримання коштів з розпорядженням покупця щодо здійснення платежу – це:
- а) акредитив;
 - б) платіжна вимога (інкасове доручення);
 - в) вексель;
 - г) платіжна вимога-доручення.
13. Переказний вексель (тратта) – це документ, який є:
- а) зобов'язанням здійснити платіж при виконанні певних вексельних умов;
 - б) безумовним зобов'язанням здійснити платіж;
 - в) розпорядженням (наказом) здійснити платіж при виконанні певних вексельних умов;
 - г) безумовним розпорядженням (наказом) здійснити платіж.
14. Передавання векселя іншій особі з передаванням прав вимоги вексельного платежу – це:
- а) акцепт;
 - б) індосація;
 - в) аваль;
 - г) авізо.

Тема 3.2. Поточні витрати підприємства

☞ Основні поняття

Витрати – це економічна категорія, що представляє собою сукупність необхідних ресурсів для виробництва, обігу та кінцевої реалізації продукту для забезпечення досягнення поставлених цілей суб'єктами господарювання.

Валові витрати – сума будь-яких витрат у грошовій, матеріальній або нематеріальній формі, здійснюваних як компенсація вартості товарів, робіт, послуг, які придбані для подальшого використання у власній господарській діяльності.

Витрати, пов'язані зі звичайною діяльністю – це всі види витрат підприємства при його функціонуванні у звичайних умовах.

Витрати, пов'язані з надзвичайною діяльністю виникають у надзвичайних умовах: ліквідація наслідків стихійних лих, техногенних аварій, катастроф, пожеж або витрати на заходи для їхнього попередження.

Операційні витрати – це витрати підприємства, пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції.

Постійні витрати – витрати, які залишаються незмінними для різних обсягів виробництва за конкретний період.

Змінні витрати – витрати, які змінюються прямо пропорційно обсягу виробництву.

Фінансові витрати – це витрати, пов'язані з використанням кредитів, з фінансовою орендою й залученням позикового капіталу.

Витрати від участі в капіталі – це витрати, пов'язані зі збитками від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства.

Інші витрати – це витрати, що виникають під час звичайної діяльності, але не пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції.

Прямі витрати – це ті, що безпосередньо пов'язані з процесом виробництва або реалізацією продукції підприємством.

Непрямі витрати – пов'язані з роботою підприємства чи його підрозділів загалом або з виробництвом декількох видів продукції, їх не можна безпосередньо віднести на собівартість конкретного виду продукції.

Витрати на продукцію – це витрати, пов'язані з виробництвом продукції або з придбанням товарів для реалізації.

Витрати періоду – це витрати, які прямо не пов'язані з виготовленням конкретного продукту, а належать до того періоду, в якому вони здійснені.

Релевантні витрати – витрати, які змінюються в результаті прийняття певних рішень.

Нерелевантні витрати – витрати, що не залежать від прийняття управлінського рішення.

Маржинальні (граничні) витрати – це витрати на виготовлення кожної додаткової одиниці продукції.

Диференціальні витрати – витрати, які становлять різницю між альтернативними рішеннями.

Альтернативні витрати – це втрачена вигода, коли прийняття одного рішення вимагає відмовитися від іншого.

Контрольовані витрати – це витрати, які управлінці на підприємстві можуть проконтролювати або суттєво впливати на них.

Неконтрольовані витрати – це витрати, на які управлінці підприємства не можуть впливати і не можуть контролювати їх.

Собівартість продукції (робіт, послуг) – це виражені в грошовій формі поточні витрати підприємства на їх виробництво (виконання).

Виробнича собівартість – це витрати підприємства, пов'язані з процесом виробництва продукції.

Індивідуальна собівартість – це витрати на виготовлення продукції в умовах окремого конкретного підприємства.

Кошторисна собівартість – це собівартість, яка характеризує витрати на окремий виріб або замовлення, що виконується в разовому порядку.

Нормативна собівартість – це собівартість, що відбиває витрати на виробництво та реалізацію продукції, розраховані на основі поточних норм витрат ресурсів.

Планова собівартість – це собівартість, яку визначають перед початком планового періоду на основі прогресивних норм витрат ресурсів та цін на ресурси, що склались на момент складання плану.

Технологічна собівартість – це собівартість, що включає витрати, пов'язані з технологічним процесом виготовлення продукції.

Фактична собівартість – це собівартість, яка відображає фактичні витрати на виробництво продукції за даними бухгалтерського обліку.

Цехова собівартість – це собівартість, що охоплює витрати цехів на виготовлення продукції.

Структура собівартості – це поелементний її склад, обчислений у відсотковому відношенні до загальної суми витрат, тобто питома вага різних елементів витрат на виробництво продукції.

Планування собівартості продукції передбачає можливість її зниження, оскільки керівництво підприємства весь час стоїть перед необхідністю вибору оптимальних рішень, що стосуються ціни реалізації, номенклатури, асортименту і об'єму продукції, що випускається, кредитної і інвестиційної політики підприємства.

Калькулювання – це процес визначення собівартості продукції, який полягає у акумулюванні затрат на виробництво і віднесення їх на готовий продукт.

Управління витратами – це контроль за процесом формування, розподілу та використання витрат підприємства в результаті здійснення фінансово-господарської діяльності.

✂ **Методичний інструментарій**

До виробничої собівартості продукції включаються: 1) прямі матеріальні витрати, до складу яких включається вартість сировини та основних матеріалів, напівфабрикатів та комплектуючих, допоміжних та інших матеріалів, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкту витрат; 2) прямі витрати на оплату праці, до складу яких включається заробітна плата та інші

виплати робітникам, зайнятим у виробництві продукції, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкту витрат; 3) інші прямі витрати включають всі інші виробничі витрати, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат, зокрема відрахування на соціальні заходи, плата за оренду, амортизація, тощо; 4) загальновиробничі витрати, які включають витрати на управління виробництвом (оплата праці апарату правління цехами, дільницями), амортизація основних фондів загальновиробничого призначення, витрати на вдосконалення технології та організації виробництва, комунальні платежі та інші витрати на утримання виробничих приміщень, охорону праці, техніку безпеки, тощо.

Коефіцієнт розподілу загальновиробничих витрат:

$$K_{p.v.} = \frac{V_{\text{вир.}}}{V_{\text{прям.}}} \times 100\%,$$

$K_{p.v.}$ – коефіцієнт розподілу загально виробничих витрат; $V_{\text{вир.}}$ – загальновиробничі витрати; $V_{\text{прям.}}$ – прямі витрати.

Виробнича собівартість продукції А визначається за формулою:

$$C_{\text{вир.А}} = V_{\text{прямі А}} + V_{\text{вир.А}},$$

$C_{\text{вир.А}}$ – виробнича собівартість продукції А; $V_{\text{прямі.А}}$ – прямі витрати на виробництво одиниці продукції А (прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати); $V_{\text{вир.А}}$ – загальновиробничі витрати, які відносять на продукцію А.

Точка беззбитковості у грошових одиницях може бути виведена з рівняння:

$$BP = 3B + PB + П,$$

BP – виручка від реалізації; $3B$ – змінні витрати; PB – постійні витрати; $П$ – прибуток.

Оскільки прибуток у точці беззбитковості дорівнює нулю, то відповідно:

$$TB = 3B + PB, \text{ TB – точка беззбитковості.}$$

Метод маржинального доходу ґрунтується на використанні для розрахунку точки беззбитковості (Тб) з допомогою формули:

$$Tб = \frac{PB}{MДод} = \frac{PB}{(Ц - 3вод)},$$

$MДод$ – маржинальний дохід на одиницю продукції, який дорівнює ціні одиниці продукції за мінусом змінних витрат на одиницю продукції:

Обсяг реалізованої продукції визначається за формулою :

$$O = \frac{F}{(p - V)},$$

F – умовно постійні витрати, $(p - V)$ – маржинальний прибуток.

Алгоритм розрахунку обсягу реалізації продукції виходячи з визначення точки беззбитковості в натуральних одиницях визначається за формулою:

$$Q_i = \frac{F + GI}{p - v}, \text{ GI – приріст прибутку.}$$

📄 Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Виробничі витрати підприємства складають 1200 грн./шт., ціна – 2000 грн./шт., змінні витрати на збут – 140 грн./шт., середні постійні витрати – 80 грн./шт. Підприємство виготовляє 10 000 одиниць продукції. Надходить пропозиція про додаткову закупівлю 5000 одиниць продукції, але при цьому постійні витрати зростуть на 10 000 грн. і підприємство буде змушене відмовитися від виготовлення 2000 одиниць продукції в основному виробництві. Визначити мінімальну прийнятну ціну, на яку могло б погодитися керівництво товариства, тобто ціну, яка б зберігала попередню суму прибутку.

Розв'язок

1. Визначимо собівартість основного виробництва:

$$1200 + 140 + 80 = 1420 \text{ грн./шт.}$$

2. Розрахуємо прибуток від основного виробництва:

$$(2000 - 1420) \times 10\,000 = 5\,800\,000 \text{ грн.}$$

3. Розрахуємо собівартість нового замовлення:

$$1200 + 140 + \frac{(80 \times 2\,000)}{5\,000} + \frac{10\,000}{5\,000} = 1\,374 \text{ грн./шт.}$$

Підприємству не слід відмовлятися від даної пропозиції, тому що додаткових постійних витрат для виконання замовлення не вимагається і реалізація збільшить розмір прибутку підприємства.

4. Визначимо мінімальну прийнятну ціну як суму собівартості нового замовлення і прибутку, який забезпечував 2000 одиниць продукції:

$$1\,374 + \frac{((2\,000 - 1\,420) \times 2\,000)}{5\,000} = 1\,606 \text{ грн./шт.}$$

Отже, мінімальна ціна реалізації продукції – 1 606 грн./шт.

Практичне завдання 2

Підприємство виробляє продукцію, яку реалізує за ціною 100 грн. за одиницю. При цьому витрати на виробництво одиниці продукції складають: змінні витрати – 70 грн., загальна сума постійних витрат – 24 000 тис. грн. виробничі потужності дають змогу виготовляти 4 000 одиниць продукції без залучення додаткових капітальних вкладень. Визначити:

а) скільки одиниць продукції необхідно виготовити і реалізувати, щоб не отримати збитків;

б) якого обсягу реалізації необхідно досягти підприємству для одержання прибутку 8 000 грн.

Розв'язок

1. Розрахуємо точку беззбитковості: $Q_c = \frac{24\,000}{(100 - 70)} = 800 \text{ од.}$

Отже, починаючи з обсягу реалізації 800 одиниць, за ціною 100 грн. та вказаному рівні витрат на її виробництво підприємство починає одержувати прибуток.

2. Згаданий алгоритм розрахунку точки беззбитковості перетворимо на формулу для визначення обсягу реалізації продукції в натуральних одиницях:

$$Q_i = \frac{F + GI}{p - v} .$$

Таким чином, обсяг реалізації, який забезпечить підприємству прибуток в розмірі 8000 грн., становитиме:

$$Q_i = \frac{24\,000 + 8\,000}{(100 - 70)} = 1\,067 \text{ од.} \quad \text{або} \quad 1\,067 \text{ од.} \times 100 \text{ грн.} = 106\,700 .$$

Практичне завдання 3

Прямі витрати на виробництво продукції А склали 50 грн.. Загальновиробничі витрати за період встановлені у розмірі 20 тис. грн., а прямі витрати на виробництво продукції за цей же період – 40 тис. грн.. Визначити виробничу собівартість продукції А.

Розв'язок

1. Для визначення виробничої собівартості продукції А необхідно визначити коефіцієнт розподілу загальновиробничих витрат: $K_{p.v.} = \frac{V_{\text{вир.}}}{V_{\text{прям.}}} \times 100\%$

$K_{p.v.}$ – коефіцієнт розподілу загальновиробничих витрат; $V_{\text{вир.}}$ – загальновиробничі витрати; $V_{\text{прям.}}$ – прямі витрати.

$$\frac{20,0}{40,0} \times 100\% = 50,0\% .$$

2. Визначимо розмір загальновиробничих витрат, що включається до виробничої собівартості продукції А: $V_{\text{вир.А}} = 50,0 \times \frac{50,0}{100} = 25,0 \text{ грн.}$

3. Виробнича собівартість продукції А складе: $C_{\text{вир.А}} = V_{\text{прямі А}} + V_{\text{вир.А}}$,

$C_{\text{вир.А}}$ – виробнича собівартість продукції А; $V_{\text{прямі А}}$ – прямі витрати на виробництво одиниці продукції А (прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати); $V_{\text{вир.А}}$ – загальновиробничі витрати, які відносять на продукцію А.

$$C_{\text{вир.А}} = 50,0 + 25,0 = 75,0 \text{ грн.}$$

Отже, виробнича собівартість продукції А становитиме 75,0 грн.

Практичне завдання 4

Вартість сировини і допоміжних матеріалів на виготовлення 1 ц. ковбаси складає 820 грн., вартість палива і електроенергії на 1 ц. – 40 грн. Заробітна плата виробничих робітників у розрахунку на 1 ц. ковбаси складає 10 грн., загальновиробничі витрати встановлені у розмірі 45% до прямих. Визначити виробничу собівартість 1 кг. ковбаси.

Розв'язок

1. До складу виробничої собівартості включаємо прямі матеріальні витрати, які становлять: $V_{\text{прям.}} = 820,0 + 40,0 = 860,0$ грн.

2. Витрати із заробітної плати виробничих робітників згідно умови становлять 10,0 грн. на 1 ц..

3. Включення до виробничої собівартості відрахувань на соціальні потреби у розмірі 37% до заробітної плати.

$$V_{\text{соц.потреби}} = 10,0 \times \frac{37,0}{100} = 3,7 \text{ грн.}$$

Крім прямих витрат до виробничої собівартості ковбаси відносять частину загальновиробничих витрат. У даному випадку розподіл цих витрат проведемо пропорційно прямим витратам.

4. Сума прямих витрат на виробництво 1 ц ковбаси складає:

$$860,0 + 10,0 + 3,7 = 873,7 \text{ грн.}$$

5. Сума загальновиробничих витрат, що відносяться до виробничої собівартості ковбаси: $873,7 \times \frac{45,0}{100} = 393,2$ грн.

6. Звідси виробнича собівартість 1 ц. ковбаси складе: $873,7 + 393,2 = 1\,266,9$.

7. Виробнича собівартість 1 кг. ковбаси складе: $\frac{1\,266,9}{100} = 12,7$ грн.

Отже, виробнича собівартість 1 кг. ковбаси становитиме 12,7 грн.

♣ Завдання для самостійного опрацювання

✍ Практичні завдання

Завдання 1

Виробничі витрати підприємства складають 1400 грн./шт., ціна – 1800 грн./шт, змінні витрати на збут – 150 грн./шт., середні постійні витрати – 65 грн./шт. Підприємство виготовляє 12 000 одиниць продукції. Надходить пропозиція про додаткову закупівлю 4800 одиниць продукції, але при цьому постійні витрати зростуть на 12 000 грн. і підприємство буде змушене відмовитися від виготовлення 3 000 одиниць продукції в основному виробництві. Визначити мінімальну прийнятну ціну, на яку могло б погодитися керівництво товариства, тобто ціну, яка б зберігала попередню суму прибутку.

Завдання 2

Підприємство виробляє продукцію, яку реалізує за ціною 123 грн. за одиницю. При цьому витрати на виробництво одиниці продукції складають: змінні витрати – 55 грн., загальна сума постійних витрат – 30 000 тис. грн., виробничі потужності дають змогу виготовляти 5 000 одиниць продукції без залучення додаткових капітальних вкладень. Визначити:

а) скільки одиниць продукції необхідно виготовити і реалізувати, щоб не отримати збитків;

б) якого обсягу реалізації необхідно досягти підприємству для одержання прибутку 8 000 грн.

Завдання 3

Прямі витрати на виробництво продукції А склали 45 грн.. Загальновиробничі витрати за період встановлені у розмірі 17 тис. грн., а прямі витрати на виробництво продукції за цей же період – 38 тис. грн.. Визначити виробничу собівартість продукції А.

Завдання 4

Вартість сировини і допоміжних матеріалів на виготовлення 1 ц. ковбаси складає 700 грн., вартість палива і електроенергії на 1 ц. – 45 грн. Заробітна плата виробничих робітників у розрахунку на 1 ц. ковбаси складає 12 грн., загальновиробничі витрати встановлені у розмірі 40% до прямих. Визначити виробничу собівартість 1 кг. ковбаси.

Завдання 5

У звітному періоді підприємство придбало сировини на суму 169 тис. грн. і обладнання на суму 120 тис. грн.. У виробництво протягом звітного періоду було видано сировини на суму 140 тис. грн.. Обладнання введено в експлуатацію і по ньому нараховане амортизацію в розмірі 21 тис. грн.. Визначити витрати в кінці звітного періоду.

Завдання 6

Розрахувати собівартість реалізованих товарів за такими даними: собівартість залишку товарів на початок періоду і кінець періоду становить відповідно 40 та 140 грн., валове придбання – 300 грн., отримані знижки на 10 грн., повернення та уцінка придбаних товарів становила 10 грн., транспортні витрати на доставку товарів – 20 грн..

Завдання 7

Підприємство закупило протягом лютого товар у кількості 500 одиниць. Придбання товару здійснювалося у такій послідовності: 02.03 – 100 одиниць за ціною 30 грн.; 10.03 – 150 одиниць за ціною 35 грн., 20.03 – 250 одиниць за ціною 40 грн. Початкові запаси товару дорівнювали 0. Витрачання коштів здійснювалося у такій послідовності: 03.03 – 90 одиниць, 15.03 – 10 одиниць, 16.03 – 50 одиниць, 25.03 – 200 одиниць. Підприємство застосовує систему постійного обліку запасів і метод середньозваженої собівартості для їх оцінки. Необхідно розрахувати собівартість запасів, що були витрачені на виробництво, і собівартість запасів, що залишилися на складі.

Завдання 8

Розрахувати собівартість виробленої і реалізованої продукції та суму операційних витрат підприємства за такими даними: витрати на виробництво становили 45 500 грн., на збут – 10 650 грн. і на управління відповідно 8 300 грн. Собівартість залишків незавершеного виробництва на початок і кінець звітного періоду становила відповідно 10 500 і 6 000 грн.. Собівартість залишків готової продукції на початок і кінець звітного періоду становила відповідно 10 000 і 20 000 грн.. Величина резерву сумнівних боргів становила 3 000 грн.

✎ Тестові завдання

1. До прямих належать витрати, які:
 - а) здійснюються регулярно;
 - б) є постійними;
 - в) безпосередньо відносяться на окремі види послуг;
 - г) не залежать від номенклатури продукції;
 - д) обчислюються за установленими нормами.
2. До непрямих належать витрати, які:
 - а) здійснюються періодично;
 - б) змінюються в часі;
 - в) залежать від номенклатури продукції;
 - г) не відносяться безпосередньо на окремі види послуг;
 - д) обчислюються на основі їх динаміки за минулі періоди.
3. Зі зменшенням обсягу виробництва частка постійних витрат у загальній їх сумі:
 - а) зменшується;
 - б) збільшується;
 - в) залишається незмінною;
 - г) змінюється залежно від конкретних умов;
 - д) спочатку зменшується, а згодом зростає.
4. Змінні витрати – це витрати, величина яких:
 - а) змінюється на одиницю продукції внаслідок НТП;
 - б) залежать від продуктивності операційної праці;
 - в) нестабільна у часі;
 - г) залежать від обсягу надання послуг;
 - д) залежать від номенклатури продукції, що виготовляється.
5. До постійних належать витрати, величина яких:
 - а) однакова для різних видів послуг;
 - б) не залежить від обсягу послуг у межах даної операційної діяльності;
 - в) постійна на одиницю продукції;
 - г) має незмінні норми на тривалий час;
 - д) постійно зростає.
6. Граничні витрати – це:
 - а) максимальні сукупні витрати підприємства;
 - б) максимальні витрати підприємства на одиницю продукції;
 - в) допустимі сукупні витрати підприємства;
 - г) допустимі витрати підприємства на одиницю продукції;
 - д) приріст сукупних витрат підприємства внаслідок зростання обсягу виробництва на гранично малу величину.
7. Зі збільшенням обсягу виробництва в межах даної виробничої потужності собівартість продукції:
 - а) зростає;
 - б) знижується;
 - в) залишається незмінною;
 - г) спочатку знижується, а згодом зростає;

- д) спочатку зростає, а згодом знижується.
8. До собівартості продукції (послуг) відносять:
- а) поточні витрати на виробництво;
 - б) капітальні витрати;
 - в) витрати підприємства на виробництво та реалізацію продукції;
 - г) витрати на сировину, матеріали, заробітну плату працівників;
 - д) витрати на обладнання.
9. Призначення класифікації за калькуляційними статтями витрат:
- а) складання кошторису;
 - б) визначення ціни вузлів, деталей;
 - в) розрахунок собівартості конкретного виду продукції;
 - г) розрахунок прямих витрат.
10. Повна собівартість кінцевої (товарної) продукції підприємства за певний період:
- а) завжди відповідає кошторису основної діяльності;
 - б) завжди менша за кошторис основної діяльності;
 - в) завжди більша за кошторис основної діяльності;
 - г) менша, більша за кошторис основної діяльності або відповідає йому залежно від динаміки списання витрат;
 - д) не пов'язана з кошторисом основної діяльності.

Тема 3.3. Грошові надходження та собівартість продукції

☞ Основні поняття

Грошовий потік – це надходження та вибуття грошових коштів та їх еквівалентів у результаті виробничо-господарської діяльності підприємств.

Надходження – сукупність надходжень грошових коштів за продану продукції, виконані роботи чи надані послуги, а також виконання інших господарських операцій в процесі операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємства.

Чистий грошовий потік – різниця між загальною сумою валового доходу та сумою валових витрат.

Операційна діяльність – основна діяльність підприємства, пов'язана з виробництвом та реалізацією продукції (послуг, робіт), забезпечує основну частку доходу і є головною метою створення підприємства.

Фінансова діяльність – сукупність операцій, які призводять до зміни величини та складу власного і позикового капіталу.

Інвестиційна діяльність – сукупність операцій з придбання та продажу довгострокових (необоротних) активів, а також короткострокових (поточних) фінансових інвестицій, які не є еквівалентами грошових коштів.

Надзвичайна подія – це подія або операція, яка не входить у звичайну діяльність підприємства та настання котрої не очікується періодично або в кожному наступному звітному періоді.

Довгострокові фінансові інвестиції – це інвестиції зі строком погашення понад один рік, а також інвестиції, які не можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент.

Дохід від інвестицій в дочірні підприємства – це дохід, пов'язаний зі збільшенням частки інвестора в чистих активах об'єкта інвестування, зокрема внаслідок одержання дочірніми підприємствами прибутків або зростання їхнього власного капіталу внаслідок інших подій (переоцінка необоротних активів та інвестицій тощо).

Дохід від реалізації майнових комплексів – це надходження грошових коштів від продажу дочірніх підприємств та інших господарських одиниць (за вирахуванням грошових коштів, які були реалізовані у складі майнового комплексу).

Дохід від реалізації необоротних активів – це надходження грошових коштів від продажу основних засобів, нематеріальних активів, а також інших довгострокових необоротних активів (крім фінансових інвестицій).

Дохід від спільної діяльності – це дохід, пов'язаний зі збільшенням частки інвестора в чистих активах об'єкта інвестування, зокрема внаслідок одержання спільними підприємствами прибутків або зростання їхнього власного капіталу внаслідок інших подій.

Дохід від участі в капіталі – це доходи від інвестицій, що здійснені в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких ведеться за методом участі в капіталі.

Доходи від фінансових інвестицій – це доходи, що відображають суми грошових надходжень від продажу акцій або боргових зобов'язань інших підприємств, а також часток у капіталі інших підприємств (крім надходжень за такими інструментами, що визнаються як еквіваленти грошових коштів, або за такими, що утримуються для дилерських або торговельних цілей).

Інвестиційна стратегія – це формування системи довгострокових цілей інвестиційної діяльності та вибір найефективніших шляхів їх досягнення

Інші доходи від фінансових операцій – це доходи, що не знайшли відображення в дивідендах та відсотках одержаних.

Система «прискорення – уповільнення платіжного обороту» – це розроблення на підприємстві організаційних заходів щодо прискорення залучення грошових коштів, з одного боку, та уповільнення їх виплат – з іншого.

Флоут – сума грошових коштів підприємства, на яку виписані платіжні документи, але ще не інкасована їх отримувачем.

Виручка від реалізації продукції, товарів, робіт – це частина виручки, яка залишається після вирахування матеріальних, трудових і грошових витрат на виробництво і реалізацію продукції (сума коштів, які надійшли на рахунок підприємства за реалізовану продукцію).

Ціна – це грошовий вираз вартості виготовленої продукції (товарів, робіт, послуг).

Валовий дохід – визначається як різниця між виручкою та матеріальними й амортизаційними відрахуваннями у складі собівартості продукції.

Чистий дохід – це різниця між валовим доходом і заробітною платою.

✂ *Методичний інструментарій*

Планування обсягу реалізації і надходження виручки від реалізації продукції є важливим етапом фінансового планування на підприємстві.

На практиці використовують два методи розрахунку планового обсягу виручки від реалізації продукції.

Першим є метод поасортиментного (прямого) розрахунку. Цей метод простий за технікою, точний, але трудомісткий, зокрема для підприємств з широким асортиментом продукції. Суть методу прямого розрахунку полягає в тому, що планову суму виручки визначають за кожним видом продукції за такою формулою:

$$V_p = Z_p + T - Z_k,$$

Z_p – вартість залишків нереалізованого і реалізованого товару на початок планового періоду в оптових цінах періоду, який передує плановому; T – плановий обсяг реалізації товару в оптових цінах планового періоду; Z_k – вартість залишків нереалізованого і реалізованого товару на кінець планового періоду в оптових цінах планового періоду.

До залишків нереалізованої та реалізованої продукції належать: залишки готової продукції на складі підприємства; залишки товарів відвантажених, термін сплати яких не настав; залишки товарів відвантажених, не оплачених покупцями в термін; товари на відповідальному зберіганні у покупців.

Усі складові величини обсягу продажу продукції для вирахування виручки оцінюються в цінах: залишки на початок планового періоду – в діючих цінах періоду, який передує плановому; товарний випуск продукції і залишки на кінець планового періоду – в цінах планового періоду.

Для розрахунку можна застосувати такі формули:

$$Z_p = K_{Zp} \times C, \quad T = Ob \times C_{пл}, \quad Z_k = K_{Zk} \times C_{пл},$$

K_{Zp} – кількість залишків нереалізованого і реалізованого товару на початок планового періоду; K_{Zk} – кількість залишків нереалізованого і реалізованого товару на кінець планового періоду; C – оптова ціна за одиницю виробу в періоді, який передував плановому; $C_{пл}$ – планова оптова ціна за одиницю товару; Ob – обсяг реалізації товару в плановому періоді.

Оптова ціна або ціна виробника визначається за формулою: $C_1 = C + ВП$,

C – собівартість продукції, яка складається з виробничої собівартості, якщо продукція виготовлена власними силами; $ВП$ – валовий прибуток.

Ціну виробника розраховують за формулою: $C_2 = C + ВП + АП + ПДВ$,

або $C_2 = (C + ВП + АП) \times 1,2$, $АП$ – сума акцизного податку; $ПДВ$ – сума вхідного податку на додану вартість.

Поріг беззбитковості визначається за формулою:

$$P_{\text{беззбит.}} = \frac{ППВ}{ВМ_{1пр.}}$$

$ППВ$ – прямі постійні витрати; $ВМ$ – валова маржа на 1 продукції.

Операційний важіль або виробничий леверидж – інструмент управління операційним прибутком, заснований на вивченні співвідношення постійних і змінних витрат. Чим нижче питома вага постійних витрат у загальній сумі

витрат підприємства, тим у більшому ступені змінюється величина прибутку стосовно темпів зміни валової виручки (обсягу продажів за встановленими цінами).

Коефіцієнт операційного левериджу розраховується за формулою:

$$\Pi_{\text{беззбит.}} \frac{\text{ПВ}}{\text{ЗВ}},$$

ПВ – постійні витрати; ЗВ – змінні витрати.

Чим вище значення коефіцієнта операційного левериджу, тим більшою мірою воно здатне прискорювати темпи приросту операційного прибутку стосовно темпів приросту обсягу реалізації продукції. При однакових темпах приросту обсягу продажу продукції підприємство, що має більший коефіцієнт операційного левериджу, за інших рівних умов завжди буде в більшій мірі прирощувати суму свого операційного прибутку в порівнянні з підприємством з меншим значенням цього коефіцієнта. Конкретне співвідношення приросту суми операційного прибутку та суми обсягу реалізації, що досягається при визначеному коефіцієнті операційного левериджу, характеризується показником «ефект операційного левериджу». Принципова формула розрахунку цього показника має вигляд:

$$\text{ЕЛ}_{\text{опер.}} = \frac{\text{ВМ}}{\text{П}}, \text{ ВМ – валова маржа; П – прибуток.}$$

$$\text{Ефект операційного левериджу} = \Delta \text{ прибутку} : \Delta \text{ виручки: } \text{ЕЛ}_{\text{опер.}} = \frac{\Delta \text{П}}{\Delta \text{В}}.$$

Звідси, $\Delta \text{ виручки} = \Delta \text{ прибуток} / \text{Ефект операційного левериджу}$:

$$\Delta \text{В} = \frac{\Delta \text{П}}{\text{ЕЛ}_{\text{опер.}}}.$$

Обсяг виробництва продукції на рік для забезпечення беззбиткової діяльності підприємства (T_6) розраховується за формулою:

$$T_6 = \frac{V_{\text{пост.}}}{V - V_{\text{змін.}} - \text{ПДВ}},$$

$V_{\text{пост.}}$ – умовно-постійні витрати за розрахунковий період; V – виручка від реалізації однієї одиниці продукції; $V_{\text{змін.}}$ – сума змінних витрат на 1 одиницю продукції; ПДВ – сума податку на додану вартість на 1 одиницю продукції.

☒ Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

На основі наведених даних необхідно визначити грошові надходження за видами діяльності підприємства за звітний період, якщо мали місце такі операції: 1) на поточний рахунок надійшло коштів за реалізовану продукцію в сумі 350 тис. грн., у тому числі ПДВ і акцизний податок – 65 тис. грн.; 2) підприємство отримало короткостроковий кредит у сумі 50 тис. грн. і довгостроковий кредит у сумі 250 тис. грн.; 3) отримано кошти з державного бюджету для виконання державного замовлення на суму 30 тис. грн.; 4) отримано дивідендів у сумі 10 тис. грн..

Розв'язок

1. До грошових надходжень від операційної діяльності відносяться кошти на поточному рахунку, акцизний податок та кошти отримані з державного бюджету.

Грошові надходження від операційної діяльності становлять:

$$350 - 65 + 30 = 315 .$$

2. До грошових надходжень від фінансової діяльності відносяться короткостроковий та довгостроковий кредит, дивіденди.

Грошові надходження від фінансової діяльності становлять:

$$50 + 250 + 10 = 310 .$$

Отже, грошові надходження від операційної діяльності – 315 000 грн., грошові надходження від фінансової діяльності – 310 000 грн..

Практичне завдання 2

Розрахувати суму виручки від реалізації виготовленої продукції та відпускну ціну підакцизного товару, якщо на виготовлення одиниці товару підприємство витрачає: а) 1000 грн. – витрати на оплату праці робітників, зайнятих у виробництві продукції; б) 367 грн. – відрахування на соціальні заходи; в) 20 грн. – амортизаційні відрахування; г) 4500 грн. – вартість сировини і основних матеріалів. Рентабельність товару – 25% від виробничої собівартості. Обсяг виготовлених товарів – 25 000 шт.. Сума акцизного податку – 2,0 грн. за шт.. Підприємство є платником акцизного податку і ПДВ.

Розв'язок

1. Собівартість товару: $C = 1000 + 367 + 20 + 4500 = 5887$ грн.

2. Сума валового прибутку: $ВП = 5887 \times \frac{25\%}{100\%} = 1471,75$ грн.

3. Ціна з урахування акцизного податку становитиме:

$$Ц_2 \text{ з АП} = 5887,0 + 1471,75 + 2,0 = 7360,75 .$$

4. Ціна з урахування ПДВ становитиме:

$$Ц_2 \text{ з ПДВ} = (5887,0 + 1471,75 + 2,0) = 8832,5 .$$

5. Виручка = $8832500 \times 25000 = 220812500$ грн.

Отже, сума виручки від реалізації виготовленої продукції становить 220 812 500 грн., а відпускну ціна підакцизного товару становить – 8 832 500 грн..

Практичне завдання 3

Підприємство на виробництво та реалізацію продукції на наступний рік запланувало такі витрати:

Таблиця 3.1

№	Найменування виробів	Планова виробнича собівартість одиниці продукції, грн	Планова рентабельність продукції, %
1	Товар А	100,0	25
2	Товар Б	40,0	30
3	Товар С	50,0	16

Визначити:

1. Відпускну ціну кожного виробу, якщо товар С – підакцизний, сума акцизного податку – 0,9 грн. за шт.

2. Загальну суму виручки від реалізації товарів у плановому році, якщо планується випускати їх у такому обсязі:

Таблиця 3.2

№	Найменування виробів	Плановий обсяг реалізації продукції, шт.
1	Товар А	230
2	Товар Б	190
3	Товар С	450

Підприємство є платником ПДВ.

Розв'язок

1. Ціна виробника (А): $100 + \left(100 \times \frac{25\%}{100\%}\right) = 125,0$ грн.

2. Ціна відпускна (А): $125 \times 1,2 = 150,0$ грн.

3. Ціна виробника (Б): $40 + \left(40 \times \frac{30\%}{100\%}\right) = 52,0$ грн.

4. Ціна відпускна (Б): $52 \times 1,2 = 62,4$ грн.

5. Ціна виробника (С): $50 + \left(50 \times \frac{16\%}{100\%}\right) = 58,0$ грн.

6. Ціна відпускна (С): $(58,0 + 0,9) \times 1,2 = 70,7$ грн.

7. Виручка: $150,0 \times 230 + 62,4 \times 190 + 70,7 \times 450 = 78\ 171$ грн.

Отже, відпускна ціна товару А = 150 грн., Б = 62,4, С = 70,7 грн., а загальна сума виручки = 78 171 грн..

Практичне завдання 3

Визначити виручку від реалізації певного товару роздрібного торговельного підприємства, якщо воно закуповує товар безпосередньо у виробника. Визначити суму до сплати податку на додану вартість, якщо: повна собівартість виробництва партії товару промислового підприємства – 200 тис. грн.; норма прибутковості продукції промислового підприємства – 40%; ставка акцизного податку – 10%; ставка ПДВ – 20%; загальна сума витрат торговельного підприємства на збут – 50 тис. грн.; норма прибутковості торговельного підприємства – 30%.

Розв'язок

1. Знаходимо оптову ціну виробника: $200\ 000 + 200\ 000 \times 0,4 = 280\ 000$ грн.

2. На визначену ціну нараховуємо акцизний податок: $\frac{280\ 000}{1 - 0,1} = 311\ 111,11$ грн.

3. Відпускна ціна виробника знаходиться через нарахування податку на додану вартість: $311\ 111,11 \times 1,2 = 373\ 333,33$ грн.

4. При надходженні товару на торговельне підприємство товар враховується по ціні без ПДВ – 311 111,11 тис. грн., а ПДВ, як $373\ 333,33 - 311\ 111,11 = 62\ 222,22$ тис. грн. на спеціальному окремому рахунку, як

податковий кредит. Це здійснено для того, щоб уникнути подвійного нарахування ПДВ на одну і ту саму додану вартість.

5. Щоб визначити ціну роздрібної реалізації необхідно до 311 111,11 тис. грн., як закупівельної ціни без ПДВ додати витрати на збут, норму рентабельності і нарахувати ПДВ:

$$(311111,11 + 50000) \times (1 + 0,3) \times 1,2 = 563333,33 \text{ грн.}$$

6. Сума реально сплаченого ПДВ є різницею між нарахованим ПДВ і податковим кредитом. Отже, $563333,33 - 450666,67 - 62222,22 = 50444,44$ грн.

Отже, виручка від роздрібної реалізації партії товару за умовою задачі складає 563 333,33 тис. грн., ПДВ до сплати 50444,44 тис. грн..

Практичне завдання 4

Обчислити виручку від реалізації продукції та обсяг реалізації продукції в точці беззбитковості в натуральних показниках, якщо обсяг реалізації товару становить 100 шт., ціна реалізації за штуку – 15 грн., купівельна вартість одиниці товару – 10 грн., умовно-постійні витрати – 40 грн., умовно-змінні витрати – 100 грн..

Розв'язок:

1. Поріг беззбитковості (шт.) визначається як: $P_{\text{беззбит.}} \frac{\text{ППВ}}{\text{ВМ}_{\text{1пр.}}}$ і становить:

$$P_{\text{беззбит.}} \frac{40}{15 - 1} = \frac{40}{14} = 3 \text{ шт.,}$$

2. Виручка від реалізації становитиме $V = 3 \times 15 = 45$ грн.

Отже, обсяг реалізації продукції у точці беззбитковості – 3 шт., а виручка від реалізації продукції у точці беззбитковості становить 45 грн..

Практичне завдання 5

Виручка підприємства складає 1,5 млн. грн., змінні витрати на виробництво продукції – 1,05 млн. грн., а постійні – 0,3 млн. грн.. Знайти:

1) скільки відсотків прибутку вдасться зберегти підприємству, якщо виручка від реалізації продукції зменшиться на 2%;

2) відсоток зниження виручки, при якому підприємство повністю залишиться без прибутку і знову стане на поріг рентабельності;

3) на скільки відсотків необхідно знизити постійні витрати, щоб при скороченні виручки на 25% і при попередній силі дії операційного левериджу підприємство зберегло 60% прибутку.

Розв'язок

1. Розрахуємо ефект операційного левериджу за формулою $EL_{\text{опер.}} = \frac{\text{ВМ}}{\text{П}}$,

ВМ – валова маржа; П – прибуток.

$$\frac{(1,5 - 1,05)}{(1,5 - 1,05 - 0,3)} = \frac{0,45}{0,15} = 3$$

2. Якщо виручка від реалізації продукції зменшиться на 25%, то прибуток підприємства знизиться на 75% ($3 \times 25\%$). Тобто підприємство збереже лише 25% ($100\% - 75\%$) від того прибутку, що є.

3. Ефект операційного левериджу = Δ прибутку : Δ виручки: $EЛ_{\text{опер.}} = \frac{\Delta\Pi}{\Delta B}$

Звідси, Δ виручки = Δ прибуток / Ефект операційного левериджу:

$$\Delta B = \frac{\Delta\Pi}{EЛ_{\text{опер.}}} ; \Delta B = \frac{100\%}{3} = 33,3\% .$$

Якщо виручка зменшиться на 33,3%, то підприємство залишиться без прибутку.

4. ЕОЛ = (прибуток + пост. витрати) / прибуток: $EOЛ = \frac{(\Pi + ПВ)}{\Pi}$.

Пост. витрати = (ЕОЛ – 1) × прибуток (в нашій задачі новий прибуток):

$$ПВ = (EOЛ - 1) \times \Pi .$$

Прибуток новий: $(1,5 - 1,05 - 0,3) \times 0,6 = 0,09$ млн.грн.

0,6 = 60% прибутку, які повинно зберегти підприємство.

5. Постійні витрати становлять $(3 - 1) \times 0,09 = 0,18$ млн.грн.

6. Приріст постійних витрат становить $0,3 - 0,18 = 0,12$ млн.грн.

7. Розрахуємо відсоток зниження постійних витрат: $\frac{0,12}{0,3} \times 100\% = 40\% .$

Отже, 1) підприємству вдасться зберегти 25% прибутку; 2) зниження виручки від реалізації на 33,3% для того, щоб підприємство залишилося без прибутку; 3) постійні витрати необхідно знизити на 40%.

Практичне завдання 6

Розрахувати плановий обсяг виручки від реалізації продукції, якщо у плановому році підприємство передбачає: збільшити обсяг реалізації продукції у плановому році в 1,5 разу (у звітному році цей показник дорівнював 13000 шт.). Підвищити оптову ціну товару за рахунок зростання суми прибутку в плановому році на 50% (частка прибутку в ціні – 25%). Оптова ціна товару у звітному році становила 15 грн. Очікувані залишки нереалізованого товару на початок планового року – 50 шт.

Розв'язок

1. Очікувані залишки нереалізованого товару на кінець планового року – 130 шт.

2. Оптова ціна товару у звітному році – 15 грн.

3. Розмір прибутку в оптовій ціні у звітному році: $15 \times \frac{25\%}{100\%} = 3,75$ грн.

4. Оптова ціна товару в плановому році:

$$Ц_{\text{пл}} = (15 - 3,75) + 3,75 + \left(\frac{3,75 \times 50\%}{100\%} \right) = 11,25 + 5,625 = 16,88 \text{ грн.}$$

$$З_{\text{п}} = 50 \times 15 = 750 \text{ грн.}, \quad T = 13000 \times 1,5 \times 16,88 = 329\,160 \text{ грн.}$$

$$З_{\text{к}} = 130 \times 16,88 = 2\,194,4 \text{ грн.}, \quad B = 750 + 329\,160 - 2\,194,4 = 327\,715,6 \text{ грн.}$$

Практичне завдання 7

Приватне підприємство здійснює виробництво меблів. Умовно-постійні витрати підприємства на рік складають 378 тис. грн., а змінні на виготовлення

одного набору – 550 грн. Ціна реалізації набору меблів (включно з ПДВ) – 1200 грн. Розрахувати: необхідний обсяг виробництва і продажу меблів (за кількістю комплектів), який забезпечує підприємству покриття поточних витрат (точку беззбитковості); обсяг реалізації продукції для отримання прибутку у сумі 190 тис. грн. на рік.

Розв'язок

1. Обсяг виробництва продукції на рік для забезпечення беззбиткової діяльності підприємства (T_6) розраховується за формулою:

$$T_6 = \frac{V_{\text{пост.}}}{V - V_{\text{змін.}} - \text{ПДВ}},$$

$V_{\text{пост.}}$ – умовно-постійні витрати за розрахунковий період; V – виручка від реалізації однієї одиниці продукції; $V_{\text{змін.}}$ – сума змінних витрат на 1 одиницю продукції; ПДВ – сума податку на додану вартість на 1 одиницю продукції.

Визначаємо суму податку на додану вартість у розрахунку на один набір меблів: $\frac{1200 \times 20}{120} = 200,0$ грн.

$$T_6 = \frac{378000}{1200 - 550 - 200} = 840 \text{ комплектів.}$$

2. Обсяг реалізації меблів для отримання цільового прибутку у розмірі 190,0 тис. грн. на рік:

$$T = \frac{378000 - 190000}{1200 - 550 - 200} = 417 \text{ комплектів.}$$

Отже, необхідний обсяг виробництва і продажу меблів (за кількістю комплектів), який забезпечує підприємству покриття поточних витрат (точку беззбитковості) становить – 840 комплектів, а обсяг реалізації продукції для отримання прибутку у сумі 190,0 тис. грн. на рік становить 417 комплектів.

♣ *Завдання для самостійного опрацювання*

✍ *Практичні завдання*

Завдання 1

На основі наведених даних необхідно визначити грошові надходження за видами діяльності підприємства за звітний період, якщо мали місце такі операції: 1) на поточний рахунок надійшло коштів за реалізовану продукцію в сумі 300 тис. грн., у тому числі ПДВ і акцизний податок – 55 тис. грн.; 2) підприємство отримало короткостроковий кредит у сумі 60 тис. грн. і довгостроковий кредит у сумі 300 тис. грн.; 3) отримано кошти з державного бюджету для виконання державного замовлення на суму 40 тис. грн.; 4) отримано дивідендів у сумі 12 тис. грн..

Завдання 2

Розрахувати суму виручки від реалізації виготовленої продукції та відпускну ціну підакцизного товару, якщо на виготовлення одиниці товару підприємство витрачає: а) 2000 грн. – витрати на оплату праці робітників, зайнятих у виробництві продукції; б) 740 грн. – відрахування на соціальні заходи; в) 30 грн. – амортизаційні відрахування; г) 5000 грн. – вартість

сировини і основних матеріалів. Рентабельність товару – 26% від виробничої собівартості. Обсяг виготовлених товарів – 27000 шт. Сума акцизного податку – 3,0 грн. за шт. Підприємство є платником акцизного податку і ПДВ.

Завдання 3

Визначити виручку від реалізації певного товару роздрібного торговельного підприємства, якщо воно закупає товар безпосередньо у виробника. Визначити суму до сплати податку на додану вартість, якщо: повна собівартість виробництва партії товару промислового підприємства – 500 тис. грн.; норма прибутковості продукції промислового підприємства – 20%; ставка акцизного податку – 12%; ставка ПДВ – 20%; загальна сума витрат торговельного підприємства на збут – 50 тис. грн.; норма прибутковості торговельного підприємства – 20%.

Завдання 4

Обчислити виручку від реалізації продукції та обсяг реалізації продукції в точці беззбитковості в натуральних показниках, якщо обсяг реалізації товару становить 250 шт., ціна реалізації за штуку – 25 грн., купівельна вартість одиниці товару – 20 грн., умовно-постійні витрати – 60 грн., умовно-змінні витрати – 130 грн..

Завдання 5

Виручка підприємства складає 1,7 млн. грн., змінні витрати на виробництво продукції – 1,15 млн. грн., а постійні – 0,6 млн. грн. Знайти:

1) скільки відсотків прибутку вдасться зберегти підприємству, якщо виручка від реалізації продукції зменшиться на 20%;

2) відсоток зниження виручки, при якому підприємство повністю залишиться без прибутку і знову стане на поріг рентабельності;

3) на скільки відсотків необхідно знизити постійні витрати, щоб при скороченні виручки на 20% і при попередній силі дії операційного левериджу підприємство зберегло 50% прибутку.

Завдання 6

Розрахувати плановий обсяг виручки від реалізації продукції, якщо у плановому році підприємство передбачає: збільшити обсяг реалізації продукції у плановому році в 1,5 разу (у звітному році цей показник дорівнював 15 000 шт.). Збільшити оптову ціну товару за рахунок підвищення суми прибутку в плановому році на 50% (частка прибутку в ціні – 20%). Оптова ціна товару у звітному році становила 25 грн. Очікувані залишки нереалізованого товару на початок планового року – 30 шт..

Завдання 7

Визначити дохід від реалізації продукції, якщо собівартість одиниці реалізованої продукції – 117 грн., рівень рентабельності її виробництва – 27%. Протягом періоду вироблено 1 750 одиниць продукції, залишки нереалізованої продукції на початок та на кінець періоду становили відповідно 130 та 220 одиниць.

Завдання 8

Визначити валовий і чистий доходи від реалізації, якщо відомо, що підприємство реалізувало продукції на суму 120 000 грн. та отримало

повернуту покупцями продукцію на суму 2 000 грн. і надало знижки покупцям на суму 20 000 грн.

Завдання 9

Приватне підприємство здійснює виробництво меблів. Умовно-постійні витрати підприємства на рік складають 378,0 тис. грн., а змінні на виготовлення одного набору – 550,0 грн. Ціна реалізації набору меблів (включно з ПДВ) – 1200,0 грн. Розрахувати: необхідний обсяг виробництва і продажу меблів (за кількістю комплектів), який забезпечує підприємству покриття поточних витрат (точку беззбитковості); обсяг реалізації продукції для отримання прибутку у сумі 190,0 тис. грн. на рік.

✎ Тестові завдання

1. Грошові надходження підприємств – це:
 - а) виручка від реалізації продукції;
 - б) грошові надходження від фінансових операцій;
 - в) грошові надходження в касу, на поточний рахунок та інші рахунки в банку;
 - г) всі відповіді вірні.
2. До зовнішніх факторів, які впливають на величину грошових надходжень підприємств, належать:
 - а) склад і структура витрат підприємства;
 - б) обсяг виробництва;
 - в) система оподаткування підприємства;
 - г) ціни реалізації.
3. Внутрішніми надходженнями є...
 - а) виручка від реалізації продукції, товарів, послуг, робіт;
 - б) виручка від іншої реалізації;
 - в) доходи від позареалізаційних операцій;
 - г) всі відповіді правильні.
4. До доходів від операційної діяльності належать доходи від:
 - а) реалізації нематеріальних активів;
 - б) реалізації продукції;
 - в) безкоштовно отриманих активів;
 - г) немає правильної відповіді.
5. Фіксовані ціни встановлюються:
 - а) на відповідні товари на ринку;
 - б) податковою інспекцією на підакцизні товари;
 - в) державою на монополні товари;
 - г) немає правильної відповіді.
6. Регульовані ціни встановлюються:
 - а) для регулювання рівня рентабельності товарів першої необхідності;
 - б) для регулювання витрат на виробництво товарів першої необхідності;
 - в) для регулювання конкуренції на ринку;
 - г) для фіксації цін на енергоносії.

7. Метод оцінки споживної вартості ґрунтується:
- а) на оцінці вигоди, яку матиме споживач від використання товару;
 - б) на оцінці вигоди, яку матиме підприємство від продажу товарів;
 - в) на витратах, понесених підприємством при виробництві товарів;
 - г) всі відповіді вірні.
8. За якого методу ціноутворення виходять не стільки із власних витрат чи оцінювання попиту, скільки із цін конкурентів?
- а) отримання цільової норми прибутку;
 - б) методу швидкого повернення витрат;
 - в) методу «очікуваного прибутку»;
 - г) пропорційного ціноутворення.
9. До інших операційних доходів належить:
- а) дохід від безкоштовно отриманих активів;
 - б) дохід від не операційної курсової різниці;
 - в) дохід від відшкодування раніше списаних активів;
 - г) дохід від реалізації фінансових інвестицій.
9. До доходів від фінансових операцій належить:
- а) дохід від списання кредиторської заборгованості;
 - б) дохід від участі у капіталі;
 - в) дохід від одержаних штрафів, пені і неустойок;
 - г) дохід від виручки від реалізації.
10. Виручка від реалізації – це:
- а) чистий прибуток підприємства;
 - б) амортизаційні відрахування;
 - в) сума коштів, які надійшли на рахунок підприємства;
 - г) виручка від реалізації продукції.
11. Зміст методу прямого розрахунку плану реалізації продукції полягає в...
- а) розрахунку виручки від реалізації шляхом множення кількості реалізованих виробів на їхню реалізаційну ціну і додаванням отриманих сум за всією номенклатурою виробів;
 - б) розрахунку виручки шляхом додавання залишків нереалізованої продукції на кінець періоду до обсягу виробництва та віднімання дебіторської заборгованості;
 - в) множенні середнього залишку дебіторської заборгованості на період її обертання та додаванні до отриманої величини результату від множення кількості реалізованих виробів на їх реалізаційну ціну;
 - г) розрахунку виручки від реалізації основних видів продукції шляхом множення кількості реалізованих виробів на їх реалізаційну ціну, а для інших виробів користуються укрупненим методом.

Тема 3.4. Фінансові результати підприємств

☞ Основні поняття

Прибуток – це економічна категорія, яка відображає фінансовий результат операційної діяльності, який характеризується перевищенням грошових

надходжень над витратами суб'єкта господарювання в процесі фінансово-господарської діяльності.

Прибуток від звичайної діяльності визначається як різниця між прибутком від звичайної діяльності до оподаткування та сумою податку з прибутку.

Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування – це загальна сума прибутку, отримана підприємством від усіх видів діяльності (операційної, інвестиційної, фінансової).

Прибуток від операційної діяльності визначається як алгебраїчна сума валового прибутку, іншого операційного доходу, адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат.

Маржинальний (валовий) прибуток визначається як різниця між чистою виручкою від реалізації продукції та собівартістю цієї продукції (змінними витратами).

Надзвичайний прибуток – різниця між доходами і витратами в результаті надзвичайних подій.

Чистий прибуток – сума, яка залишилася в розпорядженні підприємства після сплати податків, надзвичайних збитків і підлягає перерозподілу за напрямами використання.

Обліковий прибуток – сума прибутку до оподаткування, визначена у бухгалтерському обліку і відображена у Звіті про сукупний дохід за звітний період.

Податковий прибуток – сума прибутку, визначена за податковим законодавством як об'єкт оподаткування податком на прибуток за звітний період.

Нерозподілений прибуток – це частина чистого прибутку товариства, яка залишається у розпорядженні підприємства для виплати доходів власникам у вигляді дивідендів, формування резервного капіталу, поповнення статутного капіталу та на інші потреби.

Планування прибутку – це складний процес, який включає глибокий економічний аналіз виробничих і фінансових показників за період, що передував плановому періоду.

Точка беззбитковості – це такий розмір виручки, за якого підприємство не має ні прибутків, ні збитків.

Ефект операційного (фінансового) важеля – будь-яка зміна виручки від реалізації приводить до ще більшої зміни прибутку.

Рентабельність – це співвідношення прибутку з понесеними витратами (один із основних показників ефективності діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності, який характеризує інтенсивність їх роботи).

Розподіл прибутку – процес направлення прибутку в бюджет.

Тезаврація прибутку – це спрямування прибутку на формування власного капіталу підприємства з метою фінансування інвестиційної діяльності.

Дивіденди – це частина чистого прибутку, розподілена між учасниками (власниками) відповідно до часток їхньої участі у власному капіталі підприємства.

Дивідендна політика – сукупністю принципів і методів виплати дивідендів відповідно до завдань фінансово-господарської діяльності у конкретний проміжок часу.

✂ *Методичний інструментарій*

На підприємстві прибуток планується за такими методами: 1) методом прямого розрахунку; 2) за показником витрат на 1 гривню продукції; 3) економічним (аналітичним) методом.

1. Метод прямого розрахунку використовують для планування прибутку на підприємствах, де виготовляється невеликий асортимент продукції.

Плановий прибуток розраховують за кожним видом продукції за такою формулою:

$$П_{пр} = Об \times (Оц - Спл),$$

Об – запланований обсяг продукції у натуральних одиницях; Спл – планова собівартість одиниці продукції; Оц – планова оптова ціна одиниці продукції.

$$П_{пр} = Чд - Сзаг,$$

Чд – планова сума чистого доходу від реалізації продукції (виручка без непрямих податків); Сзаг – планова сума собівартості продукції підприємства.

2. Метод планування прибутку за показником витрат на 1 гривню продукції – це укрупнений метод, який передбачає використання даних про витрати на виробництво та реалізацію продукції за звітний період, а також їхні очікувані зміни у наступному періоді.

Показник витрат на 1 гривню продукції розраховується шляхом ділення собівартості продукції на виручку від реалізації продукції у цінах виробника (чистий дохід):

$$\text{Витрати на 1 грн. продукції} = \frac{С}{Оц \times Об} \text{ або витрати на 1 грн. продукції} = \frac{С}{Чд},$$

С – собівартість продукції; Об – запланований обсяг продукції в натуральних одиницях; Оц – оптова ціна одиниці продукції; Чд – планова сума чистого доходу від реалізації продукції.

Отже, за цим методом плановий прибуток розраховують за формулою:

$$П_{пр} = (1 - \text{Витрати на 1 грн. прибутку}) \times Чд.$$

3. Економічний (аналітичний) метод планування враховує фактори, які можуть впливати на рівень прибутку та рентабельності у плановому періоді (зміна обсягу, собівартості, ціни продукції тощо).

Планування прибутку за порівняною продукцією відбувається за такою послідовністю:

а) обчислюють очікуваний прибуток від реалізації продукції та очікувану собівартість продукції.

б) обчислюють базову рентабельність продукції (Рбаз.), тобто рентабельність, яка була б у наступному році, якщо підприємство працювало би з незмінними показниками обсягу виробництва.

Проте в умовах зміни цін на готову продукцію та ресурси, які формують собівартість товару, застосовують формулу: $R_{баз} = P_0 - (1 + P_0) \times \frac{1 - I_{ц}}{I_{в}}$,

P_0 – коефіцієнт очікуваної рентабельності продукції; $I_{ц}$ – індекс відпускних цін на готову продукцію; $I_{в}$ – індекс цін на ресурси, які формують собівартість продукції.

в) Розраховують собівартість планового року з урахуванням індексу цін на ресурси і темпу зростання обсягів виробництва продукції (Спл).

4. Розраховують прибуток у плановому періоді (Ппл.): $П_{пр} = \frac{R_{баз} \times C_{пл}}{100\%}$,

Спл – собівартість продукції в плановому році; $R_{баз.}$ – базова рентабельність продукції.

Валовий прибуток = Виручка від реалізації – ПДВ – Собівартість:

$$ВП = ВР - ПДВ - С.$$

Операційний прибуток = Валовий прибуток + доходи від операційної діяльності – доходи від операційної діяльності: $ОП = ВП + ДОД - ВОД$.

До основних показників рентабельності, які використовуються у ході аналізу фінансового стану підприємства, належать: коефіцієнт рентабельності активів; коефіцієнт рентабельності власного капіталу; коефіцієнт рентабельності діяльності.

Коефіцієнт рентабельності активів (економічна рентабельність) характеризує – рівень прибутку, що створюється всіма активами підприємства, які перебувають у його використанні згідно з балансом. Даний показник розраховується за формулою: $R_a = \frac{ПД}{ВБ}$,

ПД – прибуток від звичайної діяльності до оподаткування; ВБ – валюта балансу;

Коефіцієнт рентабельності діяльності розраховується як відношення чистого прибутку підприємства до чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг). Збільшення цього показника свідчить про зростання ефективності господарської діяльності підприємства, а зменшення навпаки.

Операційна рентабельність діяльності визначається за формулою:

$$R_{опер.} = \frac{ЧП}{ЧД},$$

Чп – чистий прибуток; ЧД – чиста виручка (дохід) від реалізації

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу (фінансова рентабельність) характеризує рівень прибутковості власного капіталу, вкладеного в дане підприємство, тому найбільший інтерес представляє для наявних і потенційних власників й акціонерів й є одним з основних показників інвестиційної привабливості підприємства, тому що його рівень показує верхню межу дивідендних виплат.

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу визначається за формулою:

$$П_{ВК} = \frac{ЧП}{ВК_{сер}},$$

Чп – чистий прибуток; $ВК_{сер}$ – середньорічна вартість власного капіталу.
Крім того додатково розраховують рентабельність основної діяльності:

$$P_{од} = \frac{ВП}{С},$$

Вп – валовий прибуток від реалізації; С – собівартість.

📌 Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

У звітному році собівартість реалізованої продукції підприємства становила 200 тис. грн., а сума виручки – 280 тис. грн. У плановому році підприємство планує знизити витрати на 15% і збільшити обсяг виручки в 1,3 рази. На підставі показника витрат на 1 грн. продукції визначити суму валового прибутку підприємства і рентабельність продажу продукції в плановому році. Підприємство є платником ПДВ.

Розв'язок

1. Планова сума чистого доходу розраховують за формулою:

$Ппр = (1 - \text{Витрати на 1 грн. прибутку}) \times Чд$, Чд – планова сума чистого доходу від реалізації продукції. $\left(280\,000 - \frac{280\,000}{6}\right) \times 1,3 = 303\,333,33$ грн.

2. Витрати на 1 грн. продукції у плановому році становитимуть:

$$\frac{\left(200 - \left(200 \times \frac{15\%}{100\%}\right)\right)}{303} = 0,56 \text{ грн.}$$

3. Валовий прибуток підприємства у плановому році становить:

$$(1 - 0,56) \times 303\,333,33 = 133\,466,67 \text{ грн.}$$

4. Визначимо рентабельність продажу: $\frac{133\,300}{303\,000} \times 100\% = 44\%$.

Отже, сума валового прибутку підприємства = 133 466,67 грн., а рентабельність продажу продукції в плановому році = 44%.

Практичне завдання 2

У поточному році за I–III квартал підприємство реалізувало такий обсяг продукції: I кв. – 100 тис. шт., II кв. – 250 тис. шт., III кв. – 140 тис. шт. Прибуток від реалізації одиниці продукції – 10 грн. Собівартість одиниці реалізованої продукції – 60 грн. Згідно з планом поточного року в IV кварталі очікується, що обсяг реалізованої продукції становитиме 150 тис. шт. Плановий прибуток від реалізації одиниці продукції – 11 грн., планова собівартість одиниці продукції – 65 грн. Визначити суму прибутку в наступному році, якщо очікується зростання ціни на продукцію на 2%; зростання собівартості продукції на 5%; зростання обсягу реалізованої продукції на 20%.

Розв'язок

1. Очікуваний прибуток від реалізованої продукції:

$$(100\,000 + 250\,000 + 140\,000) \times 10 + 11 \times 150\,000 = 6\,550\,000 \text{ грн.}$$

2. Очікувана собівартість продукції:

$$60 \times 490\,000 + 65 \times 150\,000 = 39\,150\,000 \text{ грн.}$$

3. Коефіцієнт очікуваної рентабельності продукції:

$$\frac{6\,550\,000}{39\,150\,000} = 0,167$$

4. Рентабельність базова визначається за формулою:

$$R_{\text{баз}} = P_0 - (1 + P_0) \times \frac{1 - I_{\text{ц}}}{I_{\text{в}}} = 0,167 - (1 + 0,167) \times \left(1 - \frac{102}{105}\right) = 0,132.$$

Отже, базова рентабельність продукції становить 13,2%.

5. Собівартість продукції становить:

$$C_{\text{пл.}} = 39\,150\,000 \times 1,05 \times 1,20 = 49\,329\,000 \text{ грн.}$$

6. Прибуток у плановому році становить: $P_{\text{пр}} = \frac{R_{\text{баз}} \times C_{\text{пл}}}{100\%}$,

Спл – собівартість продукції в плановому році; Rбаз. – базова рентабельність продукції

$$P_{\text{пл}} = 49\,329\,000 \times \frac{13,2\%}{100\%} = 6\,511\,428 \text{ грн.}$$

Отже, сума прибутку в наступному році складе = 6 511 428 грн..

Практичне завдання 3

Визначити суму чистого прибутку підприємства у звітному періоді, якщо: виручка від реалізації продукції становить 120 тис. грн.; акцизний податок – 25 тис. грн.; собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) – 60 тис. грн.; доходи від реалізації виробничих запасів (з ПДВ) – 10 тис. грн.; собівартість реалізованих виробничих запасів – 8 тис. грн.; адміністративні витрати – 12 тис. грн.; витрати на транспортування – 0,8 тис. грн.; витрати на рекламу – 0,2 тис. грн.; сума штрафів, сплачених підприємством – 0,5 тис. грн.; сума процентів, отриманих із придбаних облігацій – 10 тис. грн.; виплата процентів за кредит комерційному банку – 2 тис. грн.; сума отриманих дивідендів – 2 тис. грн. Підприємство є платником ПДВ.

Розв'язок

Алгоритм визначення чистого прибутку містить такі етапи:

1. Чистий дохід: $120\,000 - \frac{120\,000}{6} - 25\,000 = 75\,000 \text{ грн.}$

2. Валовий прибуток: $75\,000 - 60\,000 = 15\,000 \text{ грн.}$

3. Фінансовий результат від операційної діяльності:

$$15\,000 + 10\,000 - \left(\frac{10\,000}{6}\right) - 8\,000 - 12\,000 - 800 - 200 - 500 = 1\,833,33 \text{ грн.}$$

4. Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування:

$$1\,833,33 + 10\,000 + 2\,000 - 2\,000 = 11\,833,33 \text{ грн.}$$

5. Податок з прибутку від звичайної діяльності: $11\,833,33 \times 0,18 = 2\,129,99 \text{ грн.}$

6. Чистий прибуток: $11\,833,33 - 2\,129,99 = 9\,703,34 \text{ грн.}$

Отже, сума чистого прибутку підприємства у звітному періоді становить 9 703,34 грн..

Практичне завдання 4

За даними фінансової звітності визначити прибуток підприємства від звичайної діяльності до оподаткування за звітний рік. Дані для розрахунку (тис. грн.): дохід (виручка) від реалізації продукції – 8594,6; податок на додану вартість та інші вирахування з доходу – 601,4; собівартість реалізованої продукції – 5320,7; інші операційні доходи – 5930,8; адміністративні витрати – 857,3; витрати на збут – 54,2; інші операційні витрати – 6496,9; дохід від участі у капіталі – 47,1; фінансові витрати – 62,0.

Розв'язок

1. Прибуток підприємства від звичайної діяльності до оподаткування за звітний рік:

$$8594600 - 601400 - 5320700 + 5930800 - 857300 - 54200 - 6496900 + 47100 - 62000 = 1180000 \text{ грн.}$$

Отже, прибуток підприємства від звичайної діяльності до оподаткування за звітний рік становить 1 180 000 грн..

Практичне завдання 5

Витрати на 1 грн. продукції, що була реалізована в звітному періоді, – 0,75 грн. Планується зниження собівартості продукції, що буде реалізована на 5%. Обсяг реалізації в оптових цінах в плановому періоді становитиме 1000 тис. грн. Розрахуйте суму коштів, яку підприємство спрямує у фонд розвитку, якщо згідно з установчими документами на ці цілі передбачається спрямування 25% від суми чистого прибутку.

Розв'язок

1. Витрати, що плануються на 1 грн. реалізованої продукції:

$$0,75 - 0,75 \times 0,05 = 0,7125 \text{ грн.}$$

2. Прибуток на 1 грн. реалізованої продукції в плановому періоді становитиме: $1,0 - 0,7125 = 0,2875$ грн.

3. Очікуваний прибуток: $0,2875 \times 1000000 = 287500$ грн.

4. Податок на прибуток: $287500 \times 0,18 = 51750$ грн.

5. Чистий прибуток: $287500 - 51750 = 235750$ грн.

6. Кошти, що спрямовуються в фонд розвитку: $235750 \times 0,25 = 58937,5$ грн.

Отже, сума коштів, що підприємство спрямує у фонд розвитку, згідно з установчими документами становить – 58937,5 грн.

Практичне завдання 6

Здійснити розрахунок валового, операційного і чистого прибутку за наступними даними: виручка від реалізації – 400 тис. грн.; собівартість продукції – 120 тис. грн.; витрати на збут – 5 тис. грн.; фінансові витрати – 14 тис. грн.; втрати від участі в капіталі – 5 тис. грн.; адміністративні витрати – 4 тис. грн.; дохід від участі в капіталі – 8 тис. грн.; дохід від операційної оренди – 40 тис. грн.; інші фінансові доходи – 10 тис. грн.

Розв'язок

1. Валовий прибуток = Виручка від реалізації – ПДВ – Собівартість:

$$ВП = ВР - ПДВ - С, 400\,000 - \frac{400\,000}{6} - 120\,000 = 213\,333,33 \text{ грн.}$$

2. Операційний прибуток = Валовий прибуток + доходи від операційної оренди – витрати на збут – адміністративні витрати:

$$ОП = ВП + ДОД - ВЗ - АВ = 213\,333,33 + 40\,000 - 5\,000 - 4\,000 = 244\,333,3 \text{ грн.}$$

3. Чистий прибуток = операційний прибуток – фінансові витрати – втрати від участі в капіталі + дохід від участі в капіталі + інші фінансові доходи – податок на прибуток: $ЧП = ОП - ФВ - ВУК + ДУК + ІФД - ПП = 244\,333,33 - 14\,000 - 5\,000 + 8\,000 + 10\,000 = 243\,333,33 - 243\,333,33 \times 0,18 = 199\,533,33 \text{ грн.}$
Отже, валовий прибуток підприємства – 213 333,33 грн., операційний прибуток – 244 333,33 грн., чистий прибуток – 199 533,33 грн..

Практичне завдання 7

Оцінити прибутковість підприємства, розрахувавши коефіцієнт рентабельності власного капіталу, операційну рентабельність продажу, рентабельність основної діяльності, коефіцієнт прибутковості активів, виходячи з таких даних: прибуток після оподаткування 3 885,83 грн., власний капітал 410 650 грн., виручка від реалізації (з ПДВ) – 301 150 грн., валовий прибуток від реалізації – 16 908,33 грн., собівартість продукції 201 150 грн., прибуток до оподаткування 7 908,33 грн., активи 1 032 050 грн., нематеріальні активи 51 175 грн..

Розв'язок

1. Коефіцієнт рентабельності власного капіталу визначається за формулою:

$Р_{ВК} = \text{Чистий прибуток} / \text{середньорічна вартість власного капіталу},$

$$P_{ВК} = \frac{ЧП}{ВК_{сер}}, P_{ВК} = \frac{3\,885,83}{410\,650} = 0,0095 \text{ або } 0,95 \%$$

Кожна грошова одиниця, інвестована власниками підприємства «заробила» 0,0095 грн. чистого прибутку.

2. Операційна рентабельність продажу:

$Р_{оп} = \text{чистий прибуток} / \text{чиста виручка (дохід) від реалізації},$

$$P_{опер.} = \frac{ЧП}{ЧД}, P_{опер.} = \frac{3\,885,83}{\left(301\,150 - \frac{301\,150}{6}\right)} = 0,0155 \text{ або } 1,55 \%$$

Крім того ПДВ становить 50 191,67 грн..

В кожній грошовій одиниці реалізованої продукції міститься 0,0155 грн. чистого прибутку.

3. Рентабельність основної діяльності: визначається за формулою

$$P_{од} = \frac{ВП}{С}, \text{ де Валовий прибуток: } ВП = ЧП - ПДВ - Соб.$$

$$ВП = 301\,150 - 50\,191,67 - 201\,150 = 49\,808,33 \text{ грн.}, P_{од} = \frac{49\,808,33}{201\,150} = 0,2476 \text{ або } 24,76 \%$$

Показує, що на 1 грн. собівартості продукції припадає 0,2476 грн. прибутку підприємства.

4. Коефіцієнт рентабельності активів становить:

$$P_a = \frac{\text{ЧП}}{B_{\text{ср.}}}, P_a = \frac{38885,83}{1032050} = 0,0038 \text{ або } 0,38\% .$$

Підприємством за рік отримано 0,0038 грн. прибутку на кожен одиницю коштів вкладених у підприємство.

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Практичні завдання**

Завдання 1

У звітному році собівартість реалізованої продукції підприємства становила 250 тис. грн., а сума виручки – 380 тис. грн.. У плановому році підприємство планує знизити витрати на 15% і збільшити обсяг виручки в 1,3 рази. На підставі показника витрат на 1 грн. продукції визначити суму валового прибутку підприємства і рентабельність продажу продукції в плановому році. Підприємство є платником ПДВ.

Завдання 2

У поточному році за I–III квартал підприємство реалізувало такий обсяг продукції: I кв. – 200 тис. шт., II кв. – 350 тис. шт., III кв. – 240 тис. шт. Прибуток від реалізації одиниці продукції – 15 грн.. Собівартість одиниці реалізованої продукції – 70 грн.. Згідно з планом поточного року в IV кварталі очікується, що обсяг реалізованої продукції становитиме 180 тис. шт.. Плановий прибуток від реалізації одиниці продукції – 15 грн., планова собівартість одиниці продукції – 75 грн.. Визначити суму прибутку в наступному році, якщо очікується зростання ціни на продукцію на 5%; зростання собівартості продукції на 5%; зростання обсягу реалізованої продукції на 25%.

Завдання 3

Визначити суму чистого прибутку підприємства у звітному періоді, якщо: виручка від реалізації продукції становить 200 тис. грн.; акцизний податок – 35 тис. грн.; собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) – 80 тис. грн.; доходи від реалізації виробничих запасів (з ПДВ) – 20 тис. грн.; собівартість реалізованих виробничих запасів – 10 тис. грн.; адміністративні витрати – 12 тис. грн.; витрати на транспортування – 0,5 тис. грн.; витрати на рекламу – 0,2 тис. грн.; сума штрафів, сплачених підприємством – 0,7 тис. грн.; сума процентів, отриманих із придбаних облігацій – 25 тис. грн.; виплата процентів за кредит комерційному банку – 10 тис. грн.; сума отриманих дивідендів – 5 тис. грн. Підприємство є платником ПДВ.

Завдання 4

За даними фінансової звітності визначити прибуток підприємства від звичайної діяльності до оподаткування за звітний рік. Дані для розрахунку (тис. грн.): дохід (виручка) від реалізації продукції – 9694,6; податок на додану вартість та інші вирахування з доходу – 781,4; собівартість реалізованої продукції – 6020,7; інші операційні доходи – 7230,8; адміністративні витрати – 380,3; витрати на збут – 74,2; інші операційні витрати – 5296,9; дохід від участі у капіталі – 69; фінансові витрати – 87,0.

Завдання 5

Витрати на 1 грн. продукції, що була реалізована в звітному періоді, – 0,56 грн.. Планується зниження собівартості продукції, що буде реалізована на 12%. Обсяг реалізації в оптових цінах в плановому періоді становитиме 1789 тис. грн.. Розрахуйте суму коштів, яку підприємство спрямує у фонд розвитку, якщо згідно з установчими документами на ці цілі передбачається спрямування 5% від суми чистого прибутку.

Завдання 6

Здійснити розрахунок валового, операційного і чистого прибутку за наступними даними: виручка від реалізації – 600 тис. грн.; собівартість продукції – 220 тис. грн.; витрати на збут – 8 тис. грн.; фінансові витрати – 24 тис. грн.; втрати від участі в капіталі – 7 тис. грн.; адміністративні витрати – 3 тис. грн.; доход від участі в капіталі – 9 тис. грн.; доход від операційної оренди – 42 тис. грн.; інші фінансові доходи – 12 тис. грн..

Завдання 7

Оцінити прибутковість підприємства, розрахувавши коефіцієнт рентабельності власного капіталу, операційну рентабельність продажу, рентабельність основної діяльності, коефіцієнт прибутковості активів, виходячи з таких даних: прибуток після оподаткування 4 885,83 грн., власний капітал 510 750 грн., виручка від реалізації (з ПДВ) – 601 150 грн., валовий прибуток від реалізації – 18 908,33 грн., собівартість продукції 223 150 грн., прибуток до оподаткування 8 908,33 грн., активи 2 032 050 грн., нематеріальні активи 71 175 грн..

Завдання 8

За даними таблиці визначити показники рентабельності діяльності підприємства за попередній та звітний роки:

- рентабельність продукції (у відсотках до собівартості і обсягу реалізації); рентабельність виробничих (основних і оборотних) засобів;

-рентабельність сукупної величини застосовуваних ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових).

Таблиця 3.3 – Показники господарсько-фінансової діяльності підприємства за попередній і звітний роки, (тис. грн.)

Показники	Попередній рік	Звітний рік
1. Виручка від реалізації продукції	11570,5	12866,4
2. Прибуток	1645,8	1762,7
3. Середньорічна вартість основних виробничих фондів	15701,0	16064,0
4. Вартість оборотних засобів	6296,8	6662,4
5. Витрати на виробництво (собівартість) реалізованої продукції – разом	6587,3	7299,0
У тому числі: витрати на оплату праці	1548,0	1751,8

За розрахунками сформулювати економічні висновки.

Завдання 9

Розрахувати плановий прибуток підприємства та визначити вплив факторів на його величину, якщо обсяг порівняльної продукції в оцінці за собівартістю

попереднього року становить 150 тис. грн., базовий прибуток дорівнює 40 тис. грн., обсяг порівняльної продукції в оцінці за собівартістю планового року становитиме 167 тис. грн. Планується зменшення обсягу порівняльної продукції на 2%.

Завдання 10

Підприємство реалізувало 20 000 одиниць продукції за ціною 12 грн. (з ПДВ) за одиницю продукції. Акциз становив 25 000 грн.. Собівартість реалізованої продукції – 100 000 грн. Необхідно розрахувати чистий прибуток на одиницю продукції, якщо витрати на збут та адміністративні витрати становили 1 грн. на одиницю продукції. Визначити рентабельність продукції і рентабельність діяльності підприємства.

✎ Тестові завдання

1. Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування розраховується як:
 - а) валовий прибуток, прибуток від фінансової діяльності та прибуток від іншої звичайної діяльності;
 - б) чистий дохід від реалізації, зменшений на собівартість;
 - в) валовий прибуток, зменшений на собівартість;
 - г) прибуток від операційної діяльності, фінансової діяльності та прибуток від іншої звичайної діяльності.
2. Що з наведеного не належить до напрямків використання чистого прибутку:
 - а) нарахування і сплата дивідендів;
 - б) нарахування амортизації;
 - в) благодійні внески;
 - г) погашення основної суми кредитного боргу.
3. Метод прямого розрахунку прибутку:
 - а) дає змогу визначити не тільки загальну суму прибутку, а й вплив на неї зміни окремих чинників: обсягу виробництва (реалізації) продукції; собівартості продукції; рівня оптових цін і рентабельності продукції; асортименту та якості продукції;
 - б) є розрахунок прибутку від випуску, реалізації всієї продукції;
 - в) розраховується за окремими видами продукції, що виробляються і реалізуються;
 - г) немає правильної відповіді.
4. Додатковий продукт – це:
 - а) це вартість, створена виробниками понад вартість необхідного продукту; продукт властивий усім суспільно-економічним формаціям і є однією з важливих умов їх успішного розвитку;
 - б) є розрахунок прибутку від випуску, реалізації всієї продукції;
 - в) чистий прибуток, розділений між учасниками;
 - г) собівартість продукції.
5. Рентабельність являє собою:
 - а) співвідношення прибутку з авансованою вартістю або поточними витратами;

- б) сума фінансових ресурсів;
 - в) абсолютна сума прибутку від реалізації продукції;
 - г) абсолютна сума валового прибутку.
6. Дивіденди – це:
- а) це частина чистого прибутку, розподілена між учасниками (власниками) відповідно до часток їхньої участі у власному капіталі підприємства;
 - б) це вартість, створена виробниками понад вартість необхідного продукту;
 - в) продукт властивий усім суспільно-економічним формаціям і є однією з важливих умов їх успішного розвитку;
 - г) чистий дохід від реалізації зменшений на собівартість.
7. Дайте правильне визначення економічної сутності рентабельності:
- а) рівень прибутковості, що вимірюється у відсотках;
 - б) сума фінансових ресурсів;
 - в) абсолютна сума прибутку від реалізації продукції;
 - г) абсолютна сума валового прибутку.
8. Які фактори впливають на прибуток підприємства:
- а) інфляційні процеси;
 - б) законодавство, політика, політика оподаткування;
 - в) науково – технічний та соціальний розвиток регіону;
 - г) всі відповіді вірні.
9. Економічний метод розрахунку прибутку:
- а) дає змогу визначити не тільки загальну суму прибутку, а й вплив на неї зміни окремих чинників: обсягу виробництва (реалізації) продукції; собівартості продукції; рівня оптових цін і рентабельності продукції; асортименту та якості продукції;
 - б) є розрахунок прибутку від випуску, реалізації всієї продукції;
 - в) розраховується за окремими видами продукції, що виробляються і реалізуються;
 - г) валовий прибуток зменшений на собівартість.
10. Чистий прибуток – це:
- а) це частина додаткової вартості, створеної і реалізованої, готової до розподілу;
 - б) прибуток одержаний після сплати податків, залишається у повному розпорядженні підприємства, яке відповідно до установчих документів визначає напрями його використання;
 - в) фінансовий результат і основний елемент фінансових ресурсів підприємства;
 - г) всі відповіді вірні.
11. Валовий прибуток – це:
- а) прибуток чи збиток підприємства, що визначається вирахуванням з доходу (виручки) від реалізації продукції податку на додану вартість, акцизного податку, інших відрахувань, собівартості реалізованої продукції;
 - б) це частина додаткової вартості, створеної і реалізованої, готової до розподілу;

- в) прибуток одержаний після сплати податків, залишається у повному розпорядженні підприємства, яке відповідно до установчих документів визначає напрями його використання;
- г) фінансовий результат і основний елемент фінансових ресурсів підприємства.

Тема 3.5. Оподаткування підприємств

☞ Основні поняття

Податки – це обов’язкові платежі, що їх встановлює держава для юридичних і фізичних осіб з метою формування централізованих фінансових ресурсів, які забезпечують фінансування державних витрат.

Збором (платою, внеском) є обов’язковий платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значимих дій.

Система оподаткування – це сукупність податків і зборів (обов’язкових платежів), що стягуються в порядку, установленому відповідними законами держави, до бюджетів різних рівнів, а також до державних цільових фондів.

Принципи оподаткування – вироблені фінансовою наукою найбільш загальні правила, стандарти оподаткування. У широкому сенсі під принципами податкової системи розуміється вся їх сукупність, що регулюють оподаткування.

Різнорівневі податки – це податки, що надходять у бюджети різних рівнів у пропорціях відповідно до бюджетного законодавства.

Прямі податки – це податки, які справляються в процесі придбання й акумуляції матеріальних благ, визначаються розміром об’єкта оподаткування та включаються в ціну товару і сплачуються виробником або власником.

Особисті податки – це податки, що сплачують платником податків за рахунок і залежно від отриманого їм доходу (прибутку) і враховують платоспроможність платника.

Реальні податки – це податки, що сплачують з майна, в основі яких лежить не реальний, а передбачуваний середній дохід.

Непрямі (на споживання) податки – це податки, які справляються в процесі використання матеріальних благ, визначаються розміром споживання, включаються у вигляді надлишку до ціни виробництва товару й сплачуються споживачем.

Загальнодержавні податки – це податки й збори, що встановлені Верховною Радою України та вводяться винятково законами України й діють на всій території України.

Місцеві податки – податки й збори, перелік яких встановлюється Верховною Радою України, вводяться в дію місцевими радами й діють на території відповідних територіальних громад.

Фіскальна функція податків є важливою для характеристики їхнього суспільного призначення і проявляється в мобілізації коштів у розпорядження держави, формуванні централізованих фінансових ресурсів для забезпечення

виконання її функцій та реалізується через розподіл частини валового національного продукту.

Регулююча функція податків реалізується через вплив податків на різні напрямки, показники діяльності суб'єктів господарювання.

Специфічні ставки – це ставки, що застосовуються для спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, пива і встановлені в національній грошовій одиниці – гривні, а також для нафтопродуктів і транспортних засобів та кузовів до них, які встановлені в іноземній грошовій одиниці – євро.

Адвалорні ставки – це ставки у процентах до обороту реалізації (ввезення) товару (продукції), визначеного за максимальними роздрібними цінами, без податку на додану вартість, встановлено тільки для тютюнових виробів.

Спрощена система оподаткування – спеціальний податковий режим, запроваджений для зниження податкового навантаження та стимулювання малого підприємництва в Україні.

✂ *Методичний інструментарій*

Податок на прибуток. Об'єктом оподаткування є прибуток підприємств із джерелом походження з України та за її межами, який визначається шляхом зменшення суми доходів звітного періоду, на собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг та суму інших витрат звітного податкового періоду. Прибуток як об'єкт оподаткування визначається таким чином:

$$П = Д - С - В_i ,$$

П – прибуток звітного податкового періоду; Д – доходи звітного податкового періоду; С – собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг; V_i – інші витрати звітного податкового періоду.

Ставка податку на прибуток підприємств:

з 1 січня 2014 року по 31 грудня 2015 року включно – 18 відсотків.

з 1 січня 2016 року – 16 відсотків.

Податок на додану вартість. База оподаткування визначається на основі контрактної вартості товарів, послуг, але не нижче звичайних цін.

Оптова ціна – це ціна, що встановлюється між підприємством – виробником продукції та іншими підприємствами або оптовими і роздрібними торговельними підприємствами, і включає в себе собівартість і прибуток.

$$Ц_{\text{опт}} = С + П .$$

Звичайні ціни використовуються при реалізації товарів, робіт і послуг через підприємства торгівлі і включають в себе оптову ціну і торгові надбавки:

$$Ц_2 = С + П + \text{ПДВ}, \quad Ц_3 = С + П + \text{АП} + \text{ПДВ}, \quad Ц_{\text{розд}} = С + П + \text{АП} + \text{ПДВ} + \text{ТН} .$$

Ставки податку встановлюються від бази оподаткування у таких розмірах:

а) 17 відсотків; б) 0 відсотків.

Найближчі роки основна ставка ПДВ становитиме 20%.

Сума податку, що підлягає сплаті (перерахуванню) до Державного бюджету України або бюджетному відшкодуванню, визначається як різниця між сумою податкового зобов'язання звітного (податкового) періоду та сумою податкового кредиту такого звітного (податкового) періоду:

ПДВ = ПЗ – ПК,

ПЗ – податкове зобов'язання; ПК – податковий кредит.

Податкове зобов'язання – зобов'язання платника податків сплатити до бюджетів або державних цільових фондів відповідну суму коштів у порядку та у строки, визначені податковим законодавством України.

Податковий кредит – це сума, на яку платник ПДВ має право зменшити податкове зобов'язання звітного (податкового) періоду.

Акцизний податок. До підакцизних товарів належать: спирт етиловий та інші спиртові дистиляти, алкогольні напої, пиво; тютюнові вироби, тютюн та промислові замітники тютюну; нафтопродукти, скраплений газ; автомобілі легкові, кузови до них, причепи та напівпричепи, мотоцикли.

У разі обчислення податку із застосуванням адвалорних ставок (процентах до обороту реалізації товару) базою оподаткування є:

1) вартість реалізованого товару (продукції), виробленого на митній території України, за встановленими виробником максимальними роздрібними цінами без податку на додану вартість та з урахуванням акцизного податку;

2) вартість товарів (продукції), що ввозяться на митну територію України, за встановленими імпортером максимальними роздрібними цінами на товари (продукцію), які він імпортує, без податку на додану вартість та з урахуванням акцизного податку.

У разі обчислення акцизного податку за специфічними ставками у твердих сумах з одиниці товару (продукції) з вироблених на митній території України, імпортованих на митну територію України підакцизних товарів (продукції) є їх кількісна величина, визначена в одиницях виміру ваги, об'єму, об'єму циліндрів двигуна автомобіля або в інших натуральних показниках.

Для оподаткування акцизним податком встановлено ставки в твердих сумах з одиниці товару (продукції) – гривнях та євро – специфічні, а також у процентах до обороту реалізації (ввезення) товару (продукції) – адвалорні.

Специфічні ставки застосовуються для спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, пива і встановлені в національній грошовій одиниці – гривні, а також для нафтопродуктів і транспортних засобів та кузовів до них, які встановлені в іноземній грошовій одиниці – євро.

Адвалорні ставки у процентах до обороту реалізації (ввезення) товару (продукції), визначеного за максимальними роздрібними цінами, без податку на додану вартість, встановлено тільки для тютюнових виробів.

З 1 січня 2015 р. акцизним податком обкладаються підакцизні товари, реалізовані в роздрібній торгівлі (алкоголь, тютюн, нафтопродукти). Базою оподаткування являється роздрібна продажна ціна. Ставка оподаткування – 5%.

Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Підприємство планує реалізувати за місяць 200 виробів. Відпускна ціна реалізації – 14 грн., в т.ч. ПДВ – 20%. На виробництво 1 виробу затрачено 5 грн., а витрати по просуванню даного виду продукції на ринок склали 200 грн. Розрахуйте суму податку на прибуток за місяць.

Розв'язок

1. Виручка від реалізації: $200 \times 14 = 2\,800$ грн. , ПДВ: $\frac{2\,800}{6} = 466,66$ грн.

2. Затрати на виробництво і просування продукції на ринок:
 $(200 \times 5) + 200 = 1\,200$ грн.

3. Прибуток: $2\,800 - 466,66 - 1\,200 = 1\,133,34$ грн.

4. Податок на прибуток: $1\,133,34 \times 0,18 = 204,00$ грн.

Отже, сума податку на прибуток за місяць становить – 204 000 грн..

Практичне завдання 2

Розрахувати суму податку на додану вартість (або суму відшкодування з бюджету), яку повинно буде сплатити (або отримати) підприємство до (або з) бюджету за звітний період (місяць), якщо відома така прогнозна інформація про його діяльність:

Таблиця 3.4

Показники	Умовних одиниць	Ціна за одиницю, грн.
1.Обсяг закупівлі сировини А	60	140
2.Обсяг закупівлі комплектуючих Б	130	60
3.Обсяг закупівлі напівфабрикату С	25	100

Експертами оцінено два можливі альтернативні варіанти отримання виручки від реалізації продукції підприємством: 1 варіант – 25 тис. грн., 2 варіант – 60 тис. грн..

Розв'язок

1. Визначаємо суму до сплати кожному постачальнику за відвантажену продукцію:

$$P_1 = 60 \times 140 = 8\,400 \text{ грн.}, P_2 = 130 \times 60 = 7\,800 \text{ грн.}, P_3 = 25 \times 100 = 2\,500 \text{ грн.}$$

2. Розрахуємо суму вхідного ПДВ по кожній операції:

$$\text{ПДВ}_{\text{ВХ1}} = \frac{8400}{6} = 1\,400 \text{ грн.}, \text{ПДВ}_{\text{ВХ2}} = \frac{7800}{6} = 1\,300 \text{ грн.},$$

$$\text{ПДВ}_{\text{ВХ3}} = \frac{2500}{6} = 416,66 \text{ грн.}$$

3. Визначимо суму податкового кредиту за місяць:

$$\text{ПК}_{\text{МІС}} = 1\,400 + 1\,300 + 416,66 = 3\,116,66 \text{ грн.}$$

4. Визначаємо суму податкового зобов'язання за місяць:

$$\text{Для 1 варіанту: } \text{ПЗ}_{\text{МІС}} = \frac{25\,000}{6} = 4\,166,66 \text{ грн.}$$

$$\text{Для другого варіанту: } \text{ПЗ}_{\text{МІС}} = \frac{60\,000}{6} = 10\,000 \text{ грн.}$$

5. Сума ПДВ, що належить сплаті або відшкодуванню з бюджету становить:

Для 1 варіанту: сума відшкодування з бюджету = Податковий зобов'язання – Податковий кредит: СВБ = ПЗ - ПК, $4166,66 - 3116,66 = 1050,0$ грн.

Для 2 варіанту: податок на додану вартість, що належить сплаті до бюджету:

$$10000 - 3116,66 = 6883,34 \text{ грн.}$$

Отже, якщо підприємство отримає виручку від реалізації у розмірі 25 тис. грн., то сума сплати до бюджету ПДВ становитиме 1050 грн.; якщо підприємство отримає виручку від реалізації в розмірі 60 тис. грн., воно повинно буде сплатити до бюджету ПДВ в сумі 6883,34 грн..

Практичне завдання 3

Визначте вартість імпортованого товару, а також суму акцизного податку, що належить сплаті до бюджету, якщо відомо: митна вартість товару (відповідно до митної декларації) – 50 дол. курс НБУ: 1 дол. – 22,3 грн. Ставка ввізного мита – 20%, ставка акцизного податку – 10%.

Розв'язок

1. Визначається митна вартість товару, перерахована за курсом НБУ:

$$MB = 50 \times 22,3 = 1115 \text{ грн.}$$

2. Визначається сума ввізного мита (Мвв): $M_{vv} = MB \times C_m$, $1115 \times 0,2 = 223$ грн.

3. Визначаємо суму акцизного податку (А): $A = (1115 + 223) \times 0,1 = 133,8$ грн.

4. Визначаємо митну вартість товару:

$$MB = (1115 + 223 + 133,8) + (1471,8 \times 0,2) = 1766,16 \text{ грн.}$$

Отже, вартість імпортованого товару становить 1766,16 грн., сума акцизного податку – 133,8 грн., ПДВ – 294,36 грн.

♣ Завдання для самостійного опрацювання

✍ Практичні завдання

Завдання 1

Підприємство планує реалізувати за місяць 780 виробів. Відпускна ціна реалізації – 24 грн., в т.ч. ПДВ – 20%. На виробництво 1 виробу затрачено 12 грн., а витрати по просуванню даного виду продукції на ринок склали 1 200 грн.. Розрахуйте суму податку на прибуток за місяць.

Завдання 2

Підприємство, яке є платником ПДВ, у звітному кварталі отримало виручку від реалізації товарів і послуг у розмірі 2 400 тис. грн.. У цьому самому періоді воно закупило матеріалів і оплатило послуг на суму 1 800 тис. грн. (у тому числі ПДВ). Амортизаційні відрахування становили 250 тис. грн.. Знайти суми ПДВ і податку на прибуток, які підприємство має сплатити до бюджету у звітному кварталі.

Завдання 3

Підприємство займається виготовленням і реалізацією кондитерських виробів. У ході здійснення своєї діяльності підприємством реалізовано: тортів – на суму 12 тис. грн. без урахування ПДВ; печива – на суму 10 тис. грн. без урахування ПДВ; цукерок – на суму 16 тис. грн. без урахування ПДВ. Підприємство також займається наданням послуг з виготовлення тортів під

замовлення. Таких послуг за звітний період було зроблено на суму 30 тис. грн. На виплату заробітної плати виробничого персоналу було витрачено 20 тис. грн. Витрати на закупівлю сировини, для виготовлення кондитерських виробів, склали 24 тис. грн. без урахування ПДВ. На розробку нових технологій виробництва витрачено 5 тис. грн. Амортизаційні відрахування становлять 2 100 грн.. Розрахувати величину податку на прибуток, що повинне сплатити кондитерське підприємство «Маг».

Завдання 4

Розрахувати суму податку на додану вартість (або суму відшкодування з бюджету), яку повинно буде сплатити (або отримати) підприємство до (або з) бюджету за звітний період (місяць), якщо відома така прогнозна інформація про його діяльність:

Таблиця 3.5

Показники	Умовних од.	Ціна за одиницю, грн.
1.Обсяг закупівлі сировини А	53	135
2.Обсяг закупівлі комплектуючих Б	158	42
3.Обсяг закупівлі напівфабрикату С	125	263

Експертами оцінено два можливі альтернативні варіанти отримання виручки від реалізації продукції підприємством: 1 варіант – 230 тис. грн., 2 варіант – 860 тис. грн..

Завдання 5

Необхідно визначити суму ПДВ, що підлягає сплаті в державний бюджет (відшкодуванню з бюджету) за результатами звітного місяця, якщо підприємство реалізує різні види продукції.

Протягом червня здійснено такі операції: придбано ліцензію на право виконання будівельних робіт – 3000 грн.; перераховано попередню оплату постачальнику за цемент і крейду – 9000 грн.; виконано будівельні роботи на території України, загальна сума яких становить 30 000 грн.; виконано будівельні роботи на території Польщі загальною сумою 90 000 грн.; реалізовано зайве устаткування на суму 33 000 грн. без урахування ПДВ; передано будівлю виробничого призначення вартістю 300 000 грн. в уставний фонд іншого підприємства; нараховано заробітну плату персоналу – 60 000 грн..

Завдання 6

Визначте вартість імпортованого товару, а також суму акцизного податку, що належить сплаті до бюджету, якщо відомо: митна вартість товару (відповідно до митної декларації) – 189 дол. курс НБУ: 1 дол. – 25,6 грн.. Ставка ввізного мита – 23%, ставка акцизного податку – 5%.

Завдання 7

Підприємство реалізувало 3 000 пачок сигарет з фільтром з власною назвою «Кент» по 20 шт сигарет у пачці з максимальною роздрібною ціною 18 грн. та 700 пачок сигарет без фільтру з власною назвою «Козак» по 20 шт. сигарет у пачці з максимальною роздрібною ціною 7,25 грн. Адвалорна ставка акцизного податку (у 2014 р.) для сигарет з фільтром складає 12% та для сигарет без фільтру 12% від вартості реалізованого товару, а специфічна ставка у твердих сумах з одиниці реалізованого товару дорівнює: для сигарет з

фільтром – 227,33 грн. за 1 тис. шт та для сигарет без фільтру – 101,72 грн. за 1 тис. шт. Мінімальне акцизне податкове зобов'язання по сплаті акцизного податку на тютюнові вироби не може бути меншим ніж 304,11 грн. за 1 тис. шт сигарет з фільтром та меншим ніж 133,35 грн. за 1 тис. шт сигарет без фільтру.

Завдання 8

ТОВ «Статус» – виробник алкогольних напоїв та пива відвантажило в звітному періоді покупцю ТОВ «Поляна» коньяк в об'ємі 900 л (вміст спирту 41%). Оплата отримана в звітному періоді. Контрактна вартість становить 54 700 грн. без ПДВ (без акцизного податку). Ставка акцизного податку становить 56,42 грн. за 1 л. 100% спирту. Необхідно визначити суму акцизного податку, що має сплатити товаровиробник, вартість з врахуванням непрямих податків та ціну одиниці підакцизного товару.

✍ Тестові завдання

1. Фіскальна функція податків полягає в:

- а) мобілізації коштів у розпорядження держави, формуванні централізованих фінансових ресурсів для забезпечення виконання її функцій та реалізується через розподіл частини валового національного продукту;
- б) прямому впливу на різні напрямки, показники діяльності суб'єктів господарювання;
- в) а,б;
- г) немає правильної відповіді.

2. Прямі податки – це :

- а) обов'язкові нормативні платежі з прибутку або доходу працівника, спадщини, землі, будівель тощо;
- б) це податки, які включаються в ціну товарів або тарифів на послуги;
- в) узаконена форма відчуження власності юридичних та фізичних осіб до бюджету відповідного рівня;
- г) правильна відповідь а,б.

3. Принципами податків є:

- а) обов'язковість;
- б) безповоротність;
- в) індивідуальної безоплатності;
- г) економічна обґрунтованість;
- д) всі відповіді вірні.

4. Мито – це:

- а) непрямим податком, що стягується з товарів, транспортних засобів, інших предметів, які переміщуються через митний кордон країни;
- б) непрямий податок, що встановлюється на підакцизні товари та включається в їхню ціну;
- в) податок, що розраховується виходячи з відсоткової ставки податку до ціни виробника і суми акцизного збору, включеного у відпускну ціну;
- г) немає правильної відповіді.

5. Види податкових ставок:

- а) універсальні, диференційовані, прогресивні постійні, регресивні;
- б) прогресивні постійні, регресивні;

- в) універсальні;
 - г) немає правильної відповіді.
6. Регулююча функція податків полягає в:
- а) мобілізації коштів у розпорядження держави, формуванні централізованих фінансових ресурсів для забезпечення виконання її функцій та реалізується через розподіл частини валового національного продукту;
 - б) вплив податків на різні напрямки, показники діяльності суб'єктів господарювання;
 - в) всі відповіді вірні;
 - г) немає правильної відповіді.
7. Непрямі податки це – :
- а) обов'язкові нормативні платежі з прибутку або доходу працівника, спадщини, землі, будівель тощо;
 - б) це податки, які включаються в ціну товарів або тарифів на послуги;
 - в) узаконена форма відчуження власності юридичних та фізичних осіб до бюджету відповідного рівня;
 - г) правильна відповідь а, б.
8. Податок – це:
- а) обов'язкові нормативні платежі з прибутку або доходу працівника, спадщини, землі, будівель тощо;
 - б) це податки, які включаються в ціну товарів або тарифів на послуги;
 - в) узаконена форма відчуження власності юридичних та фізичних осіб до бюджету відповідного рівня;
 - г) правильна відповідь а, б.
9. Акцизний податок – це:
- а) непрямим податком, що стягується з товарів, транспортних засобів, інших предметів, які переміщуються через митний кордон країни;
 - б) непрямий податок, що встановлюється на підакцизні товари та включається в їхню ціну;
 - в) податок, що розраховується виходячи з відсоткової ставки податку до ціни виробника і суми акцизного збору, включеного у відпускну ціну;
 - г) немає правильної відповіді.
10. Об'єктом оподаткування ПДВ є:
- а) продаж товарів (робіт, послуг) на митній території України, в тому числі операції з оплати вартості послуг за договорами оперативної оренди (лізингу) та операції з передання права власності на об'єкти застави позичальнику (кредитору) для погашення кредиторської заборгованості заставодавця;
 - б) увезення (пересилання) товарів на митну територію України, виконання робіт (послуг), що здійснюється нерезидентами для використання або споживання цих робіт (послуг) на митній території України; завезення (пересилання) майна згідно з договорами оренди (лізингу), застави, іпотеки;
 - в) вивезення (пересилання) товарів за межі митної території України і виконання робіт, надання послуг для споживання за межами митної території України;

г) всі відповіді вірні.

Тема 3.6. Оборотні кошти підприємства

☞ Основні поняття

Оборотні активи – сукупність майнових цінностей підприємства, що обслуговують поточний господарський процес і повністю споживаються протягом одного виробничого циклу.

Фінансові активи – це сукупність активів підприємства, що перебувають у формі наявних коштів і різних фінансових інструментів.

Виробничий цикл підприємства – період повного обертання матеріальних елементів оборотних активів, що використовуються для обслуговування виробничого процесу.

Операційний цикл підприємства – період повного обертання всієї суми оборотних активів, у процесі якого відбувається зміна окремих їх видів; цикл який характеризується проміжком часу між придбанням виробничих запасів і отриманням грошових коштів від реалізації виробленої з них продукції.

Фінансовий цикл – це період часу між початком оплати постачальникам отриманих від них сировини та матеріалів (погашенням кредиторської заборгованості) і початком надходження грошових коштів від покупців за поставлену їм продукцію (погашенням дебіторської заборгованості).

Нормовані оборотні засоби – всі оборотні виробничі засоби, а також та частина фондів обігу, що представлена залишками нереалізованої продукції на складі.

Ненормовані оборотні засоби – засоби обігу за винятком готової продукції на складі.

Структура оборотних засобів – це частка вартості окремих статей оборотних виробничих фондів і фондів обігу в загальній сумі оборотних коштів.

Валові оборотні активи – це загальний обсяг оборотних активів сформований за рахунок як власного, так і позикового капіталу.

Чисті оборотні активи – це частина оборотних активів, яка сформована за рахунок власного та довгострокового позикового капіталу.

Власні оборотні активи – це частина оборотних активів, яка сформована за рахунок власного капіталу підприємства.

Запаси сировини, матеріалів і напівфабрикатів – вид оборотних активів, який характеризує обсяг вхідних матеріальних їх потоків у формі запасів, що забезпечують виробничу діяльність підприємства.

Запаси готової продукції – вид оборотних активів, який характеризує обсяг вихідних матеріальних їх потоків у формі запасів виробленої продукції, призначеної для реалізації.

Поточна дебіторська заборгованість – сума заборгованості на користь підприємства, представлена поточними фінансовими зобов'язаннями юридичних і фізичних осіб з розрахунків за товари, роботи, послуги, видані аванси та ін..

Грошові активи – це залишки грошових коштів у національній та іноземній валюті, короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції.

Постійна частина оборотних активів – це незмінна частина оборотних активів, яка не залежить від сезонних та інших коливань операційної діяльності підприємства й не пов'язана з формуванням запасів товарно-матеріальних цінностей сезонного зберігання, дострокового завезення та цільового призначення.

Змінна частина оборотних активів – це частина оборотних активів, яка впродовж року варіює частинами й пов'язана із сезонним зростанням обсягу виробництва та реалізації продукції, необхідністю формування в певні періоди господарської діяльності підприємства запасів товарно-матеріальних цінностей сезонного зберігання, достроковим завезенням та цільовим призначенням.

Нормування – це процес обчислення тієї частини оборотних активів, яка необхідна підприємству для забезпечення нормального, безперервного процесу виробництва, реалізації продукції та послуг.

Норма – це відносна або мінімальна величина оборотних активів, що обчислена у встановленому порядку за кожним їх видом, яка необхідна для розрахунку нормативу.

Норматив – це мінімальний розмір власних оборотних активів у грошовому виразі, необхідний підприємству для забезпечення нормального, безперервного процесу виробництва, реалізації продукції та розрахунків.

Транспортний запас – визначається як різниця між часом перебування вантажу в дорозі від постачальника до споживача та часом поштового пробігу розрахункових документів, їх оформлення вантажовідправником і обробки банками за місцем знаходження постачальника і споживача.

Підготовчий запас – створюється на період, необхідний для розвантаження, сортування, складання та прийняття матеріалів на склад підприємства.

Технологічний запас – включає час на підготовчі операції (сушіння лісоматеріалів і т. п.).

Поточний (складський запас) – норма оборотних коштів за лежить від частоти та рівномірності поставок матеріалів, рівномірності їх споживання у виробництві.

Гарантійний запас – створюється з метою запобігання на слідків можливих перебоїв у постачанні.

Стан оборотних активів – наявність оборотних активів на певну дату звітного періоду.

Дефіцит власних оборотних засобів – перевищення нормативу оборотних засобів над фактичною їх наявністю.

Надлишок власних оборотних засобів – перевищення фактичної наявності оборотних засобів над встановленим їх нормативом.

Оборотність оборотних активів – рух оборотних активів в процесі виробництва і реалізації продукту, тобто тривалість одного повного кругообігу засобів від придбання виробничих запасів і виплати заробітної плати до

реалізації готової продукції і надходження грошей на розрахунковий рахунок підприємства.

✂ *Методичний інструментарій*

Визначення потреби в оборотних коштах здійснюється через їх нормування. На практиці використовується два методи визначення потреби в оборотних коштах: прямий і економічний.

Метод прямого розрахунку передбачає розробку обґрунтованих норм і нормативів на кожному підприємстві з урахуванням багатьох факторів, які пов'язані з особливостями постачання, виробництва та реалізації продукції.

Норматив запасів матеріалів визначається за формулою:

$$\text{Норматив запасів матеріалів} = \text{ОВ} \times \text{Нд},$$

ОВ – односторонні витрати запасів матеріалів; Нд – норма запасу матеріалів в днях.

Норма в днях (Нд) включає в себе суму поточного запасу, транспортного, технологічного, страхового, підготовчого запасу.

а) Поточний запас – норма оборотних коштів у частині поточного запасу, що залежить від частоти та ритмічності поставок матеріалів, рівномірності їх споживання у виробництві.

Розмір поточного запасу визначаємо виходячи з того, що він становить половину середнього інтервалу поставки.

б) Транспортний запас визначається як різниця між часом перебування вантажу в дорозі від постачальника до споживача та часом пробігу розрахункових документів, їх оформлення вантажовідправником і обробки банками за місцем знаходження постачальника і споживача.

в) Технологічний запас включає час на підготовчі операції (сушіння лісоматеріалів, подрібнення брухту, розкроювання матеріалів), якщо вони не є складовою виробничого циклу.

г) Підготовчий запас – це час для прийняття, розвантаження, сортування, складування матеріалів, проведення аналізу.

д) Гарантійний (страховий) запас створюється з метою запобігання наслідкам можливих перебоїв у постачанні: порушення умов постачання або затримки вантажу в дорозі; зміни постачальником строків відвантаження в межах, що допускаються особливими умовами постачання чи договором.

є) Страховий запас = $\frac{1}{2}$ поточного запасу

Розрахунок нормативу оборотних коштів економічним методом. Особливість визначення потреби в оборотних коштах економічним методом полягає в тому, що норматив на поточний рік ділять на дві частини. До першої частини відносять нормативи оборотних коштів за статтями, розмір яких прямо залежить від обсягу витрат на виробництво: сировина, основні матеріали, покупні напівфабрикати, допоміжні матеріали, тара, незавершене виробництво та готова продукція (виробничий норматив). До другої частини включають ті статті нормованих оборотних коштів, розмір яких прямо не залежить від зміни витрат на виробництво: запасні частини для ремонтів устаткування, малоцінні і

швидкозношувані предмети, витрати майбутніх періодів (невиробничий норматив).

Для визначення нормативу оборотних коштів на плановий рік виробничий норматив збільшується відповідно до темпів зростання виробничої програми в плановому періоді. Невиробничий норматив оборотних коштів збільшується на 50% від зростання виробничої програми.

Отримана загальна сума нормативу зменшується на суму коштів, що вивільняються в результаті планового (прогнозованого) прискорення оборотності оборотних коштів.

Тривалість обороту коштів – це показник, здатний одночасно відобразити результати процесу матеріального відтворення – обсяг реалізації виробленої продукції і наданих послуг за певний період – і ефективність використання в цьому процесі матеріальних засобів і коштів. Обороти оборотних коштів обчислюється за планом і фактично.

Термін обороту виробничих запасів відображає час перетворення товарно-матеріальних цінностей на готову продукцію:

$$O_{в.з} = \frac{C_{в.з} \cdot T}{P_c}$$

$O_{в.з}$ – термін обороту виробничих запасів, днів; $C_{в.з}$ – середня вартість виробничих запасів, грн.; P_c – обсяг реалізованої продукції за собівартістю, грн.

Тривалість обороту дебіторської заборгованості відображає середній термін

$$O_{д.з} = \frac{D_з \cdot T}{P}$$

отримання платежу:

$O_{д.з}$ – термін обороту дебіторської заборгованості, днів; $D_з$ – дебіторська заборгованість, грн.; P – обсяг реалізованої продукції, грн..

Тривалість обороту кредиторської заборгованості відображає час, за який

$$O_{к.з} = \frac{K_з \cdot T}{P}$$

можна перекрити кредиторську заборгованість:

$O_{к.з}$ – термін обороту кредиторської заборгованості, днів; $K_з$ – кредиторська заборгованість, грн..

Для характеристики ефективності використання оборотних коштів використовується коефіцієнт оборотності (K_o), що визначається за формулою:

$$K_o = \frac{P}{C}$$

C – середня вартість оборотних коштів, грн.; P – обсяг реалізованої продукції, грн..

Цей показник характеризує кількість оборотів оборотних коштів за період, що аналізується. Що більше оборотів здійснюють оборотні кошти, то ліпше вони використовуються.

Коефіцієнт завантаження оборотних коштів ($K_з$) є оберненим до коефіцієнта

$$K_з = \frac{C}{P}$$

оборотності показником і визначається за формулою:

Він характеризує участь оборотних коштів у кожній гривні реалізованої продукції. Що менше оборотних коштів припадає на 1 грн. обороту, то ліпше вони використовуються.

Для характеристики ефективності використання оборотних коштів можуть використовуватись коефіцієнт ефективності (прибутковість оборотних коштів) і рентабельність. Вони обчислюються за формулами:

$$K_e = \frac{\Pi}{C}; P = \frac{\Pi}{C} \times 100 \%,$$

C – середня вартість оборотних коштів; Π – прибуток від реалізації продукції.

📌 Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Обґрунтуйте потребу підприємства в запасах матеріалів в наступному місяці. Впродовж місяця підприємство використовує даний вид сировини на суму 10000 грн. Періодичність поставки – 5 разів на місяць. На транспортування сировини необхідний 1 день; на технологічну підготовку – 2 дні; на розвантаження та приймання сировини – 1 день.

Розв'язок

1. Визначаємо норматив запасів матеріалів за формулою:

$$\text{Норматив запасів матеріалів} = \text{ОВ} \times \text{Нд},$$

ОВ – одноденні витрати запасів матеріалів; Нд – норма запасу матеріалів в днях.

2. Визначаємо суму одноденних витрат підприємства запасів матеріалів:

$$\text{ОВ} = \frac{10\,000}{30} = 333,3 \text{ грн.}$$

3. Розрахуємо норму запасу сировини в днях (Нд), яка включає в себе суму поточного запасу, транспортного, технологічного, страхового, підготовчого запасу.

а) Поточний запас – норма оборотних коштів у частині поточного запасу, що залежить від частоти та ритмічності поставок матеріалів, рівномірності їх споживання у виробництві.

Розмір поточного запасу визначаємо виходячи з того, що він становить половину середнього інтервалу поставки: $\text{ПЗ} = \frac{1}{2} \times \frac{30 \text{ днів}}{5 \text{ разів}} = 3 \text{ дні}.$

б) Транспортний запас визначається як різниця між часом перебування вантажу в дорозі від постачальника до споживача та часом пробігу розрахункових документів, їх оформлення вантажовідправником і обробки банками за місцем знаходження постачальника і споживача. Транспортний запас за умовою = 1 дню

в) Технологічний запас включає час на підготовчі операції (сушіння лісоматеріалів, подрібнення брухту, розкроювання матеріалів), якщо вони не є складовою виробничого циклу. Технологічний запас за умовою = 2 дні.

г) Підготовчий запас – це час для прийняття, розвантаження, сортування, складування матеріалів, проведення аналізу. Підготовчий запас = 1 день.

д) Гарантійний (страховий) запас створюється з метою запобігання наслідкам можливих перебоїв у постачанні: порушення умов постачання або затримки вантажу в дорозі; зміни постачальником строків відвантаження в межах, що допускаються особливими умовами постачання чи договором.

е) Страховий запас = $\frac{1}{2}$ поточного запасу, тобто 1,5 дня.

$$H_d = 3 + 1 + 2 + 1,5 + 1 = 8,5 \text{ днів.}$$

4. Норматив запасів матеріалів: $333,3 \times 8,5 = 2833,05$ грн.

Отже, норматив запасів матеріалів для підприємства становить 2833,05 грн..

Практичне завдання 2

Розрахувати планову суму товарних запасів нормативним і розрахунково-аналітичним методом (реалізація товарів здійснюється без вихідних днів) за наступними даними:

1. Норма товарних запасів 12 днів.

2. Планова реалізація товарів за квартал за закупівельними цінами – 153 тис. грн..

3. Запаси на кінець чотирьох кварталів, що передували плановому періоду відповідно становили – 12, 15, 16 та 18 тис. грн..

Розв'язок

1. Реалізація товару в середньому за один день за закупівельними цінами складає: $\frac{153\,000 \text{ грн.}}{90 \text{ днів}} = 1\,700 \text{ грн.}$

2. План товарних запасів, розрахований нормативним методом становить:
 $1\,700 \times 12 = 20\,400 \text{ грн.}$

3. Темпи росту запасів за попередні квартали (за базу порівняння взято попередній квартал):

– другого кварталу порівняно з першим: $\frac{15\,000}{12\,000} = 1,25$;

– третього кварталу порівняно з другим: $\frac{16\,000}{15\,000} = 1,067$;

– четвертого кварталу порівняно з третім: $\frac{18\,000}{16\,000} = 1,125$;

4. Середній темп зросту знаходимо за середньою геометричною:

$$\sqrt[3]{1,25 \times 1,067 \times 1,125} = 1,145.$$

5. План товарних запасів, визначений розрахунково-аналітичним методом становить: $18\,000 \times 1,145 = 20\,600 \text{ грн.}$

Отже, план товарних запасів нормативним методом розраховано в сумі 20,4 тис. грн., а розрахунково-аналітичним – 20,6 тис. грн..

Практичне завдання 3

Норматив оборотних коштів підприємства на початок планового року становив 1000 тис. грн., в т.ч. виробничий – 600 тис. грн., невиробничий – 400 тис. грн. Зростання виробничої програми в плановому році передбачено на рівні 10% порівняно з минулим роком. В плановому році в результаті реалізації заходів щодо поліпшення використання оборотних коштів передбачається прискорення їх обертання на 4%. Визначити норматив оборотних коштів на плановий рік з урахуванням прискорення обертання оборотних коштів.

Розв'язок

1. Розраховуємо виробничий норматив оборотних коштів на плановий рік:

$$\frac{600\,000 \times (100\% + 10\%)}{100\%} = 660\,000 \text{ грн.}$$

2. Визначаємо невиробничий норматив оборотних коштів на плановий рік (невиробничий норматив оборотних коштів збільшується на 50% від зростання виробничої програми):

$$\frac{400\,000 \times 105\%}{100\%} = 420\,000 \text{ грн.}$$

3. Загальний норматив на плановий рік становитиме:

$$660\,000 + 420\,000 = 1\,080\,000 \text{ грн.}$$

4. У зв'язку з прискоренням обертання оборотних коштів у плановому році на 4% визначимо очікувану суму вивільнення з обігу оборотних коштів:

$$\frac{1\,080\,000 \times 4\%}{100\%} = 43\,200 \text{ грн.}$$

5. Норматив оборотних коштів на плановий рік з урахуванням прискорення обороту коштів становитиме: $1\,080\,000 - 43\,200 = 1\,036\,800$ грн.

Отже, норматив оборотних коштів на плановий рік з урахуванням прискорення обертання оборотних коштів становить 1036,8 тис. грн..

Практичне завдання 4

У першому кварталі підприємство реалізувало продукції на 200 тис. гривень; середньоквартальні залишки оборотних коштів становили 15 тис. грн. У другому кварталі обсяг реалізації продукції зросте на 14%, а час одного обороту оборотних коштів буде зменшено на один день.

Визначити:

- 1) коефіцієнт оборотності оборотних коштів і час одного обороту в днях у першому кварталі;
- 2) коефіцієнт оборотності оборотних коштів і їхню абсолютну величину в другому кварталі;
- 3) вивільнення оборотних коштів у результаті зменшення тривалості одного обороту оборотних коштів.

Розв'язок

1. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів у першому кварталі становить: $K_o \frac{P}{C} = \frac{15}{200} = 0,075$

С – середня вартість оборотних коштів, грн.; Р – обсяг реалізованої продукції, грн.

2. Час одного обороту в днях у першому кварталі: $\frac{200}{15} = 13,3$ дні .

3. Коефіцієнт оборотності оборотних коштів у другому кварталі:

$$\frac{1}{(13,3-1)} = 0,0813$$

4. Абсолютна величина оборотних коштів у другому кварталі:

$$\frac{15}{0,0813} = 184,5$$

5. Вивільнення оборотних коштів у результаті зменшення тривалості одного обороту оборотних коштів: $200 - 184,5 = 15,5$.

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Практичні завдання**

Завдання 1

Обґрунтуйте потребу підприємства в запасах матеріалів в наступному місяці. Впродовж місяця підприємство використовує даний вид сировини на суму 35 000 грн. Періодичність поставки – 3 разів на місяць. На транспортування сировини необхідний 1 день; на технологічну підготовку – 3 дні; на розвантаження та приймання сировини – 2 дні.

Завдання 2

Розрахувати планову суму товарних запасів нормативним і розрахунково-аналітичним методом (реалізація товарів здійснюється без вихідних днів) за наступними даними:

1. Норма товарних запасів 7 днів.

2. Планова реалізація товарів за квартал за закупівельними цінами – 480 тис. грн.

3. Запаси на кінець чотирьох кварталів, що передували плановому періоду відповідно становили – 32, 35, 38 та 40 тис. грн.

Завдання 3

Розрахувати нормативи оборотних активів з готової продукції на складі та з відвантаженої продукції, якщо час на комплектування партії продукції становить 5 днів, час на зберігання продукції на складі – 2 дні, час на транспортування продукції – 3 дні, час на сортування та пакування – 1 день, термін виписки рахунків і зарахування сум коштів на поточний рахунок підприємства – 6 днів. Випуск товарної продукції за виробничою собівартістю в IV кварталі становить 80 тис. грн.

Завдання 4

Норматив оборотних коштів підприємства на початок планового року становив 2500 тис. грн., в т.ч. виробничий – 1500 тис. грн., невиробничий – 1000 тис. грн. Зростання виробничої програми в плановому році передбачено на рівні 17% порівняно з минулим роком. В плановому році в результаті реалізації заходів щодо поліпшення використання оборотних коштів передбачається прискорення їх обертання на 6%. Визначити норматив оборотних коштів на плановий рік з урахуванням прискорення обертання оборотних коштів.

Завдання 5

У першому кварталі підприємство реалізувало продукції на 456 тис. гривень; середньоквартальні залишки оборотних коштів становили 18 тис. грн. У другому кварталі обсяг реалізації продукції зростає на 18%, а час одного обороту оборотних коштів буде зменшено на один день.

Визначити:

- 1) коефіцієнт оборотності оборотних коштів і час одного обороту в днях у першому кварталі;
- 2) коефіцієнт оборотності оборотних коштів і їхню абсолютну величину в другому кварталі;
- 3) вивільнення оборотних коштів у результаті зменшення тривалості одного обороту оборотних коштів.

Завдання 6

Визначити величину скорочення тривалості одного обороту та коефіцієнт ефективності використання оборотних коштів за такими даними: собівартість реалізованої продукції в базисному році – 490 тис. грн.; рентабельність продукції – 24%; середні залишки оборотних коштів у базисному році – 12 тис. грн.; збільшення реалізованої продукції у звітному році – 10%; збільшення прибутку у звітному році – 12%.

✍ Тестові завдання

1. Структура оборотних коштів – це:
 - а) питома вага вартості окремих статей оборотних виробничих фондів і фондів обігу в загальній сумі оборотних коштів;
 - б) сукупність окремих елементів оборотних виробничих фондів і фондів обігу;
 - в) залишки готової продукції на складі підприємств, відвантажені, але не оплачені покупцями товари, залишки коштів підприємств на поточному рахунку в банку, касі, у розрахунках, у дебіторській заборгованості, а також укладені в короткострокові цінні папери;
 - г) всі відповіді вірні.
2. Економічний метод визначення потреби в оборотних коштах полягає у:
 - а) визначення оборотних коштів за статтями, які прямо залежать від обсягу витрат;
 - б) визначені нормативу оборотних коштів, розмір, яких прямо не залежить від зміни витрат на виробництво;
 - в) нормуванні оборотних коштів відповідно до кошторисів затрат на виробництво;
 - г) немає правильної відповіді.
3. Які оборотні кошти з перелічених можна охарактеризувати як низьколіквідні активи?
 - а) дебіторська заборгованість;
 - б) кошти на банківських рахунках і в касі підприємства;
 - в) короткострокові фінансові інвестиції;
 - г) матеріальні запаси.

4. Які з наведених оборотних активів вважають за доцільне нормувати:
- а) грошові кошти та їх еквіваленти;
 - б) короткострокові інвестиції в цінні папери;
 - в) матеріальні запаси;
 - г) всі перелічені вище відповіді є правильними.
5. Ефективність використання оборотних засобів визначається показниками:
- а) коефіцієнтом обертання;
 - б) фондівдачею;
 - в) коефіцієнтом ліквідності;
 - г) фондоозброєністю праці.
6. Коефіцієнт обертання оборотних засобів – це показник, що розраховується як:
- а) відношення прибутку до вартості оборотних засобів;
 - б) відношення доходу до вартості оборотних засобів;
 - в) відношення вартості оборотних засобів до прибутку;
 - г) відношення вартості оборотних засобів до доходу.
7. Норматив оборотних коштів – це:
- а) мінімальна необхідна сума грошових коштів, що забезпечує підприємницьку діяльність підприємства;
 - б) відносна величина, що відповідає мінімальному, економічно обґрунтованому обсягу запасів товарно-матеріальних цінностей;
 - в) встановлення одноденного витрачання матеріальних цінностей виходячи з кошторису витрат підприємства;
 - д) всі відповіді вірні.
8. До виробничих засобів належать:
- а) сировина, основні й допоміжні матеріали;
 - б) напівфабрикати, паливо, тара, запасні частини для ремонтів;
 - в) малоцінні і швидкозношувані предмети;
 - г) незавершене виробництво, напівфабрикати власного виготовлення, витрати майбутніх періодів;
 - д) всі відповіді вірні.
9. Норма оборотних коштів – це:
- а) мінімальна необхідна сума грошових коштів, що забезпечує підприємницьку діяльність підприємства;
 - б) відносна величина, що відповідає мінімальному, економічно обґрунтованому обсягу запасів товарно-матеріальних цінностей;
 - в) встановлення одноденного витрачання матеріальних цінностей виходячи з кошторису витрат підприємства;
 - д) всі відповіді вірні.
10. Склад оборотних коштів – це:
- а) питома вага вартості окремих статей оборотних виробничих фондів і фондів обігу в загальній сумі оборотних коштів;
 - б) сукупність окремих елементів оборотних виробничих фондів і фондів обігу;

в) залишки готової продукції на складі підприємств, відвантажені, але не оплачені покупцями товари, залишки коштів підприємств на поточному рахунку в банку, касі, у розрахунках, у дебіторській заборгованості, а також укладені в короткострокові цінні папери;

г) всі відповіді вірні

11. Поточний запас – це:

а) час для прийняття, розвантаження, сортування, складування матеріалів, проведення аналізу;

б) час на підготовчі операції (сушіння лісоматеріалів, подрібнення брухту, розкрюювання матеріалів), якщо вони не є складовою виробничого циклу;

в) норма оборотних коштів у частині поточного запасу, що залежить від частоти та ритмічності поставок матеріалів, рівномірності їх споживання у виробництві;

г) немає правильної відповіді.

12. Абсолютне вивільнення оборотних коштів – це:

а) різниця між потребою в оборотних коштах підприємства, розрахованою на підставі планової чи фактичної оборотності звітнього року і сумою оборотних

б) коштів, з якою виконано виробничу програму наступного за звітним року;

в) пряме скорочення потреби в оборотних коштах проти попереднього періоду за одночасного збільшення обсягу виробництва (реалізації);

г) а і б;

д) немає правильної відповіді.

Тема 3.7. Кредитування підприємств

☞ Основні поняття

Кредит – це певна сума грошових коштів, яка надається кредитором позичальникові на засадах строковості, платності та обов'язкового повернення.

Суб'єкти кредитних відносин – це будь-які самостійні підприємства, які уклали кредитну угоду.

Кредитор – це суб'єкт кредитних відносин, що надає кошти в тимчасове користування.

Позичальник – суб'єкт кредитних відносин, що одержує позичку.

Об'єкт кредитних відносин – це певна сума грошових коштів, яка перебуває у вільному користуванні кредитора та може бути передана позичальникові у користування під певні відсотки.

Банківський кредит – це економічні відносини між кредитором та позичальником з приводу надання коштів банком підприємству на умовах терміновості, платності, повернення, матеріального забезпечення.

Комерційний кредит – це економічні, кредитні відносини, які виникають між окремими підприємствами.

Порядок погашення кредиту – це спосіб погашення основної його суми і нарахованих відсотків.

Кредитна лінія – це згода банку надавати кредит протягом певного часу в розмірах, які не перевищують заздалегідь обумовленої суми.

Контокорент – це поєднання позичкового рахунка з поточним, і він може мати дебетове та кредитове сальдо.

Строковий кредит – це кредит, який надається повністю негайно після укладення кредитної угоди.

Сезонний кредит застосовується підприємствами з метою створення необхідних запасів у період проведення сезонного розпродажу і дає змогу виробникові відстрочити платежі до кінця розпродажу.

Лізинговий кредит – це стосунки між суб'єктами господарювання, які виникають за орендування майна (майновий кредит або лізинг-кредит).

Кредит під облік векселів (обліковий кредит) – це короткостроковий кредит, який банківська установа надає пред'явнику векселів, обліковуючи (скуповуючи) їх до настання строку виконання зобов'язань за ними і сплачуючи пред'явнику номінальну вартість векселів за мінусом дисконту.

Авальний кредит – це позичка, коли банк бере на себе відповідальність за зобов'язаннями підприємства у формі поручительства або гарантії.

Акцептний кредит – це позичка, яка передбачає акцептування банком інкасованої підприємством-позичальником тратти за умови, що підприємство надає в розпорядження банку вексель до строку його оплати.

Овердрафт – короткостроковий кредит, що надається банком надійному підприємству понад залишок його коштів на поточному рахунку (в межах заздалегідь обумовленої суми) через дебетування його рахунку.

Факторинг – система фінансування, за умовами якої підприємство-постачальник товарів перевідступає короткострокові вимоги за торговельними операціями банку.

Повне факторингове обслуговування – це обслуговування, яке включає, крім суто факторингових послуг, і надання низки інших: аудиторських, обліку дебіторської заборгованості, повного управління борговими зобов'язаннями тощо.

Факторинг з попередньою оплатою – це факторинг, який передбачає негайну оплату розрахункових документів постачальника, як тільки їх буде надано банку.

Факторинг без права регресу – це факторинг, який означає, що банк бере на себе весь ризик щодо платежу.

Факторинг з правом регресу – це факторинг, що дає змогу банкові повернути підприємству-постачальнику розрахункові документи, від оплати яких відмовився покупець, і вимагати повернення підприємством-постачальником коштів.

Частковий факторинг – це оплата банком лише рахунків-фактур постачальника.

Внутрішній факторинг – це факторинг, який передбачає, що постачальник, його контрагент та банк перебувають у тій самій країні.

Зовнішній факторинг – це факторинг, який передбачає, що одна зі сторін факторингової угоди перебуває за кордоном.

Конвенційний (відкритий) факторинг – це тип факторингу, коли підприємство-постачальник повідомляє підприємство-покупця (дебітора) про

те, що права на одержання оплати перевідступлено банку або факторинговій компанії.

Конфіденційний (закритий) факторинг – це факторинг, який передбачає, що ніхто з контрагентів постачальника не знає про перевідступлення ним прав на одержання оплати банкові чи факторинговій компанії.

Факторинг без попередньої оплати – це такий вид факторингу, коли банк (факторингова компанія) зобов'язується оплатити передані йому постачальником розрахункові документи лише в день оплати документів боржником.

Кредитоспроможність – фінансовий стан підприємства, який дає змогу отримати кредит і своєчасно його повернути.

Скоринг – це математична модель у вигляді зваженої суми певних характеристик, за допомогою якої на основі минулого досвіду банк намагається з'ясувати ймовірність того, що конкретний позичальник не поверне вчасно кредит.

Кредитний відсоток – сума, яка сплачується позичальником кредиту за користування позичковими коштами відповідно до визначеної кредитною угодою ставки відсотка.

Кредитний ризик – імовірність втрат однієї із сторін – укладачів контракту про придбання фінансового інструмента внаслідок невиконання зобов'язання іншою стороною.

✂ *Методичний інструментарій*

Сума відсотків за кредитом визначається за формулою:

$$V = \frac{P \times k \times n}{T \times 100},$$

V – сума відсотків за період у n днів; P – сума кредиту; k – річна сума відсотка; n – кількість днів, розрахункового періоду; T – максимальна кількість днів у році за умовами договору.

Складні відсотки за розрахунковий період визначаються за формулою:

$$V = P \times \left(\left(1 + \frac{k \times n}{m \times T \times 100} \right)^m - 1 \right),$$

m – кількість періодів (разів) нарахування складного відсотка.

Сума, яка виплачується банком по закінченню терміну обігу векселя визначається за формулою:

$$S_f = S \times \left(1 + R \times \frac{n}{360} \right),$$

S – номінальна сума векселя; R – річна відсоткова ставка за векселем; n – кількість періодів нарахування; I – період нарахування в днях.

Якщо за векселями використовується ставка процентів, то величина дисконту буде визначатися за формулою дисконтування для простої ставки процентів:

$$D = \frac{S \times r \times t}{n \times 100\%},$$

S – номінальна сума векселя; r – річна ставка дисконту; t – строк у днях від дати врахування до дати погашення векселя; n – кількість днів у році.

Фактична вартість дисконтного відсотка за переказним векселем визначається з формули дисконту:

$$r = \frac{D \times 100 \times n}{P \times t},$$

r – річна ставка дисконту; t – строк у днях від дати врахування до дати погашення векселя; n – кількість днів у році; D – дисконт; P – сума, що виплачується пред'явнику за врахований вексель.

Теперішня вартість одного лізингового платежу на 1 грн. розраховується за формулою:

$$Pl_1 = \frac{1}{(1+i)^n}, \quad i - \text{процентна ставка; } n - \text{період часу.}$$

Теперішня вартість серії рівних лізингових платежів на одну гривню, які здійснюються в кінці кожного періоду, розраховується за формулою:

$$Pl_2 = \frac{1 - \frac{1}{(1+i)^n}}{i}, \quad i - \text{процентна ставка; } n - \text{період часу.}$$

Теперішня вартість серії рівних лізингових платежів на одну гривню, які здійснюються на початку кожного періоду, розраховується за формулою:

$$Pl_3 = 1 + \frac{1 - \frac{1}{(1+i)^n}}{i}, \quad i - \text{процентна ставка; } n - \text{період часу.}$$

Теперішня вартість серії рівних лізингових платежів на одну гривню, які здійснюються в кінці кожного періоду, і вартість об'єкта, яку необхідно сплатити після закінчення строку лізингу, визначається:

$$Pl_4 = \frac{1 - \frac{1}{(1+i)^n}}{i} + \frac{X}{(1+i)^n},$$

X – сума, що сплачується після закінчення строку лізингу, крім лізингового платежу i – процентна ставка; n – період часу.

Розрахунок суми, яка належить сплаті пред'явнику векселя у момент його врахування здійснюється за формулою:

$$R = S \times \left(1 - \frac{r \times t}{n \times 100}\right),$$

S – номінальна сума векселя; r – річна ставка дисконту; t – строк у днях від дати врахування до дати погашення векселя; n – кількість днів у році.

Плата за факторингове обслуговування залежить від виду факторингу, фінансового стану підприємства-позичальника, масштабів і структури його

виробничої діяльності та надійності покупців. Визначаючи плату за факторинг, ураховують відсоток за кредит і середній термін обороту коштів банку в розрахунках із покупцем.

☒ Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Підприємство 1 червня поточного року отримало кредит на суму 120 тис. грн. строком на 4 місяці під 24% річних. У кредитному договорі передбачається щомісячне погашення кредиту рівними частинами та пеня за несвоєчасне повернення кредиту у розмірі 0,5% від простроченої суми кредиту за кожний день прострочки. Залишок кредиту у сумі 30 тис. грн. було повернено комерційному банку 15 жовтня поточного року. Необхідно визначити суму коштів, яку поверне підприємство банку по закінченню строку кредитування.

Розв'язок

1. Розрахуємо суму відсотків за кредитними ресурсами за місяць: $\frac{24}{12} = 2\%$.
2. Загальні відсотки за 4 місяці: $120\,000 \times 0,02 \times 4 = 9\,600$ грн.
3. Відсоток за прострочку становитимуть: $30\,000 \times 0,5\% \times 14$ днів = 2 100 грн.
4. Сума коштів, що підлягає поверненню: $9\,600 + 2\,700 + 120\,000 = 131\,700$ грн.

Отже, 131 700 грн. – це та сума коштів, яку поверне підприємство банку по закінченню строку кредитування.

Практичне завдання 2

Підприємство 5 березня поточного року одержало кредит на 30 тис. грн. на 6 місяців під 30% річних. З 5 червня процентна ставка підвищилась на 10%. В кредитному договорі передбачені строки погашення кредиту рівними частинами 5 червня та 5 вересня. Визначити яку суму повинно повернути підприємство банку 5 вересня поточного року.

Розв'язок

- 1) Визначимо відсоток за кредитними ресурсами за місяць: $\frac{30\%}{12} = 2,5\%$.
- 2) Визначимо сплату у відсотках за 3 міс: $30\,000 \times 0,025 \times 3 = 2\,250$ грн.
- 3) Визначимо відсоток за місяць після зміни процентної ставки:

$$\frac{40\%}{12} = 3,33\%$$

- 4) Визначимо сплату відсотків за остання 3 місяці:
 $15\,000 \times 0,033 \times 3 = 1\,485$ грн.
- 5) Визначаємо суму, яка сплачується підприємством 5 вересня:
 $15\,000 + 1\,485 = 16\,485$ грн.
- 6) Визначаємо загальну суму, яка сплачується підприємством банку :
 $16\,485 + (15\,000 + 2\,250) = 33\,735$ грн.

Отже, 33 735 грн. – сума, яку повинно повернути підприємство банку 5 вересня поточного року.

Практичне завдання 3

Банк викупує у підприємства вексель номінальною вартістю 20 000 грн. за 60 днів до його погашення за ставкою 10% річних. Яку суму отримає підприємство та яка вигода банку від такої операції.

Розв'язок

1. Сума дисконту, яку сплачує підприємство банку(вигода банку):

$$C = \frac{N \times T \times d}{365 \times 100 \%}, \quad \frac{20\,000 \times 60 \times 10 \%}{365 \times 100 \%} = 328,8 \text{ грн.}$$

2. Підприємство отримає від банку: $20\,000 - 328,8 = 19\,671,2$ грн.

Отже, підприємство отримає від банку 19671,2 грн., вигода банку – 328,8 грн..

Практичне завдання 4

Підприємство «Мрія» в рахунок своєї заборгованості перед банком за неповернений кредит оформило вексель строком на 3 місяці під 36% річних. Банк, купуючи комп'ютерну техніку через 2 місяці після оформлення векселя, розрахувався з фірмою «Інтертехніка» векселем, перевівши його на суму 10 600 грн. Яка первісна вартість векселя? Яку суму отримає «Інтертехніка» від МП «Мрія» після інкасації векселя по закінченні терміну його дії?

Розв'язок

1. Первісна вартість векселя: $10\,600 \text{ грн} \times \frac{3}{2} = 15\,900$ грн.

2. «Інтертехніка» отримає від МП «Мрія» суму:

$$\frac{(15\,900 \text{ грн.} \times 90 \text{ днів} \times 0,36)}{360 \text{ днів}} = 1\,431 \text{ грн.}$$

Практичне завдання 5

Підприємство звернулось у банк з проханням викупити рахунки-фактури (дебіторську заборгованість) на суму 10 000 грн. Плата за кредит 20% річних. Середній термін обертання коштів у розрахунках з покупцем – 10 днів. Комісійна винагорода за факторингове обслуговування 5%. Визначити плату за факторинг.

Розв'язок

1. Плата за кредит: $\frac{10\,000 \times 0,2 \times 10 \text{ днів}}{365} = 54,8$ грн.

2. Комісійна винагорода: $10\,000 \times 0,05 = 500$ грн.

3. Плата за факторинг складається із плати за кредит та комісійної винагороди:

$$54,8 + 500 = 554,8 \text{ грн.}$$

Отже, плата за факторинг становить 554,8 грн..

Практичне завдання 6

Визначити необхідний обсяг залучення кредитних ресурсів для фінансування проекту у плановому році та визначити коефіцієнт його самофінансування, виходячи з таких даних (тис. грн.):

1. Обсяг фінансування проекту у плановому році – 800.
2. Середня вартість основних засобів за рік – 2000.

3. Середня норма амортизації – 10%.
4. Обов'язкова частка відрахувань на капітальний ремонт від суми нарахованих амортизаційних відрахувань – 50%.
5. Прибуток від звичайної та надзвичайної діяльності – 700.
6. Податок на прибуток – 100.
7. Розподіл прибутку:
 - відрахування в резервний фонд – 50;
 - спрямування прибутку на сплату дивідендів – 80;
 - на заохочення персоналу – 45;
 - на поповнення обігових коштів – 50.

Розв'язок

1. До основних власних фінансових ресурсів на підприємстві, що можуть бути спрямовані на фінансування інвестиційного проекту відносяться амортизаційні відрахування (крім обов'язкової частки на капітальний ремонт); прибуток, що спрямовується на виробничий розвиток і нерозподілений прибуток. На недостачу цих коштів для фінансування проекту залучаються позикові кошти.

Річна сума амортизаційних відрахувань становить:
 $200\,000 \times 0,1 = 200\,000$ грн.

2. Відрахування на капітальний ремонт складають:
 $200\,000 \times 0,5 = 100\,000$ грн.

3. Отже, для фінансування проекту можливо використати залишок:
 $200\,000 - 100\,000 = 100\,000$ грн.

4. Відрахування з чистого прибутку на виробничий розвиток не здійснюються.

5. Нерозподілений прибуток підприємства становитиме:
 $700\,000 - 100\,000 - 50\,000 - 80\,000 - 45\,000 - 50\,000 = 375\,000$ грн.

6. Загальна сума власних ресурсів: $100\,000 + 375\,000 = 475\,000$ грн.

7. Потреба у позикових ресурсах: $800\,000 - 475\,000 = 325\,000$ грн.

8. Коефіцієнт самофінансування проекту: $\frac{475\,000}{800\,000} \times 100\% = 59,4\%$.

Отже: для фінансування проекту необхідно залучити 325 тис. грн. кредитних ресурсів. Коефіцієнт самофінансування проекту 59,4%.

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Практичні завдання**

Завдання 1

Підприємство 1 червня поточного року отримало кредит на суму 250 тис. грн. строком на 7 місяці під 28% річних. У кредитному договорі передбачається щомісячне погашення кредиту рівними частинами та пеня за несвоєчасне повернення кредиту у розмірі 0,6% від простроченої суми кредиту за кожний день прострочки. Залишок кредиту у сумі 50 тис. грн. було повернено банку 15 жовтня поточного року. Необхідно визначити суму коштів, яку поверне підприємство банку по закінченню строку кредитування.

Завдання 2

Підприємство 5 березня поточного року одержало кредит на 118 тис. грн. на 6 місяців під 30% річних. З 5 червня процентна ставка підвищилась на 3%. В кредитному договорі передбачені строки погашення кредиту рівними частинами 5 червня та 5 вересня. Яку суму повинно повернути підприємство банку 5 вересня поточного року?

Завдання 3

Визначте, виходячи із наступних даних, необхідну величину банківського кредиту, який має отримати ПАТ «Альфа» для повного покриття потреби в капіталі на фінансування оборотних коштів станом на 15 жовтня. Абсолютна величина потреби підприємства у капіталі складає 248,5 тис. грн. Підприємство проводить рефінансування боргових вимог, використовуючи послуги комерційного банку по форфейтингу. Абсолютна величина боргової вимоги підприємства до іноземного партнера BGM Ltd. складає 23750 дол. із строком оплати 10 листопада поточного року. Премія о банку за форфейтингові послуги складає 2,8%, облікова ставка – 30% річних. Курс долара станом на 15 жовтня складає 25,346 грн..

Завдання 4

1 лютого підприємство за поставлену продукцію отримало від покупця вексель номіналом 120 000 грн. із строком погашення 1 вересня цього ж року. Підприємство для покриття потреби в оборотному капіталі у розмірі 175 000 грн. 1 липня опублікувало вексель в комерційному банку, який обслуговує дане підприємство. Розрахуйте розмір плати банку за надану послугу (ставка дисконту – 42% річних). Визначити суму банківського кредиту, який підприємство має отримати для повного покриття потреби в оборотному капіталі.

Завдання 5

На основі наведених даних необхідно визначити плату за факторингові послуги: банк викупив рахунки фактури у підприємства на суму 150 тис. грн.; плата за кредит визначена у розмірі 30% річних; – середній термін обертання коштів у розрахунках з покупцями складає 20 днів; – комісійна винагорода за факторингове обслуговування 5%.

Завдання 6

Банк викупує у підприємства вексель номінальною вартістю 38 899 грн. 33 днів до його погашення за ставкою 17% річних. Яку суму отримає підприємство та яка вигода банку від такої операції?

Завдання 7

Підприємство «Мрія» в рахунок своєї заборгованості перед банком за неповернений кредит оформило вексель строком на 7 місяці під 30% річних. Банк, купуючи комп'ютерну техніку через 3 місяці після оформлення векселя, розрахувався з фірмою «Інтертехніка» векселем, перевівши його на суму 32 600 грн.. Яка первісна вартість векселя? Яку суму отримає «Інтертехніка» від МП «Мрія» після інкасації векселя по закінченні терміну його дії?

Завдання 8

Визначити необхідний обсяг залучення кредитних ресурсів для фінансування проекту у плановому році та визначити коефіцієнт його самофінансування, виходячи з таких даних (тис. грн.):

1. Обсяг фінансування проекту у плановому році – 1580.
2. Середня вартість основних засобів за рік – 2530.
3. Середня норма амортизації – 10%.
4. Обов'язкова частка відрахувань на капітальний ремонт від суми нарахованих амортизаційних відрахувань – 66%.
5. Прибуток від звичайної та надзвичайної діяльності – 860.
6. Податок на прибуток – 189.
7. Розподіл прибутку:
 - відрахування в резервний фонд – 75;
 - спрямування прибутку на сплату дивідендів – 96;
 - на заохочення персоналу – 32;
 - на поповнення обігових коштів – 56.

Завдання 9

Лізингодавець передає обладнання підприємству-лізингоодержувачу терміном на 5 років на умовах фінансового лізингу. Вартість обладнання становить 100 000 грн.. Для фінансування угоди лізингодавець залучає банківський кредит на 5 років у сумі 100 000 грн. під 30% річних із щорічним погашенням відсотків та основної суми боргу (при цьому відсотки нараховуються на непогашену суму боргу). Річна норма амортизації – 20%, розмір щорічної маржі лізингодавця – 3%, щорічного страхового платежу – 2%. Періодичність виплати лізингових платежів – щорічна. На основі цих вихідних даних скласти графік лізингових платежів.

✎ Тестові завдання

1. Банківський кредит – це:
 - а) це економічні відносини між кредитором та позичальником з приводу надання коштів банком підприємству на умовах терміновості, платності, повернення, матеріального забезпечення;
 - б) позичка, яка передбачає акцептування банком інкасованої підприємством-позичальником тратти за умови, що підприємство надає в розпорядження банку вексель до строку його оплати;
 - в) це одна з найперших форм кредитних відносин в економіці, саме він породив вексельний обіг і тим самим сприяв розвитку безготівкового грошового обігу;
 - г) немає правильної відповіді.
2. Банківський кредит класифікують за такими ознаками:
 - а) цільове спрямування; термін кредиту;
 - б) вид відсоткової ставки;
 - в) валюта кредиту; види обслуговування;
 - г) всі відповіді вірні.
3. Залежно від цільового спрямування кредит може надаватися на:

- а) фінансування оборотного капіталу;
 - б) фінансування основного капіталу;
 - в) викуп приватизованого підприємства;
 - г) всі відповіді вірні.
4. Овердрафт – це:
- а) короткостроковий кредит, що надається банком надійному підприємству понад залишок його коштів на поточному рахунку (в межах заздалегідь обумовленої суми) через дебетування його рахунку;
 - б) платіж-винагорода лізингодавцеві за отримане в лізинг майно;
 - в) стосунки між суб'єктами господарювання, які виникають за орендування майна;
 - г) всі відповіді вірні.
5. За способом погашення позички можуть бути:
- а) до запитання, з погашенням у відповідний термін, з довгостроковим погашенням;
 - б) дисконтні;
 - в) позички, які погашаються поступово;
 - г) позички, які погашаються одноразовим платежем після закінчення терміну позички.
6. Основними об'єктами короткострокового кредитування в оборотні кошти є:
- а) виробничі запаси (сировина, основні й допоміжні матеріали, запасні частини, паливо, інструмент), незавершене виробництво та напівфабрикати власного виробництва;
 - б) витрати майбутніх періодів (сезонні витрати, витрати на освоєння випуску нових виробів тощо);
 - в) готова продукція і товари, платіжні та розрахункові операції з постачальниками й покупцями;
 - г) всі відповіді вірні.
7. Авальний кредит – це:
- а) позичка, коли банк бере на себе відповідальність за зобов'язаннями підприємства у формі поручительства або гарантії;
 - б) позичка, яка передбачає акцептування банком інкасованої підприємством-позичальником тратти за умови, що підприємство надає в розпорядження банку вексель до строку його оплати;
 - в) це економічні, кредитні відносини, які виникають між окремими підприємствами;
 - г) немає правильної відповіді.
8. Лізинг – це:
- а) кредит, який надається в товарній формі лізингодавцем лізингоодержувачу;
 - б) кредит що надається на придбання основних засобів;
 - в) економічні відносини між кредитором та позичальником з приводу надання коштів банком підприємству на умовах терміновості, платності, повернення, матеріального забезпечення;
 - г) всі відповіді вірні.

9. Акцептний кредит – це:

- а) позичка, яка передбачає акцептування банком інкасованої підприємством-позичальником тратти за умови, що підприємство надає в розпорядження банку вексель до строку його оплати;
- б) це стосунки між суб'єктами господарювання, які виникають за орендування майна;
- в) всі відповіді вірні.

10. Державний кредит – це:

- а) економічні, кредитні відносини між державою та суб'єктами господарювання;
- б) позичка, коли банк бере на себе відповідальність за зобов'язаннями підприємства у формі поручительства або гарантії;
- в) позичка, яка передбачає акцептування банком інкасованої підприємством-позичальником тратти за умови, що підприємство надає в розпорядження банку вексель до строку його оплати;
- г) немає правильної відповіді.

11. Банківський кредит надається:

- а) в товарній формі;
- б) в грошовій формі;
- в) в товарній і грошовій формах;
- г) немає правильної відповіді.

12. Згідно з яким принципом розрізняють такі кредити як – пролонгований, прострочений:

- а) принцип платності;
- б) принцип терміновості;
- в) принцип повернення;
- г) принцип цільового кредитування.

Тема 3.8. Фінансове забезпечення відтворення основних засобів

☞ Основні поняття

Основні засоби – це частина засобів виробництва, які беруть участь у процесі виробництва за період більше 1 року, зберігаючи при цьому матеріальну форму і властивості, а також переносять свою вартість на готову продукцію частинами у вигляді амортизаційних відрахувань.

Первісна вартість основних засобів – визначається як історична (фактична) собівартість основних засобів у сумі грошових коштів, сплачених при придбанні або створенні необоротних активів.

Переоцінена вартість – вартість основних засобів після про ведення їх переоцінки.

Вартість, що амортизується – представляє собою первісну або переоцінену вартість об'єкта основних засобів за вирахуванням ліквідаційної вартості.

Ліквідаційна вартість – визначається як сума коштів або вартість інших активів, які підприємство очікує отримати від реалізації (ліквідації) основних

засобів по закінченні передбаченого періоду використання за вирахуванням очікуваних витрат на ліквідацію (продаж) цього об'єкта.

Залишкова (балансова) вартість основного засобу визначається як різниця між первісною вартістю та сумою нарахованого зносу (амортизацією).

Відтворення основних виробничих засобів – це процес безперервного їх поновлення.

Просте відтворення основних виробничих засобів – при якому відбувається створення основних виробничих засобів у попередніх обсягах та з однаковою якістю.

Розширене відтворення основних виробничих засобів – при якому здійснюється, кількісне і якісне зростання засобів.

Амортизація – це процес поступового перенесення вартості основних засобів і нематеріальних активів з урахуванням витрат на їх придбання, виготовлення або поліпшення згідно з нормами амортизаційних відрахувань, установленими законодавчими актами.

Капітальні вкладення – це витрати на створення нових, ре конструкцію і технічне переозброєння діючих основних засобів.

Розширення діючих підприємств передбачає витрати на будівництво і розширення існуючих основних цехів, допоміжних і обслуговуючих виробництв і комунікацій на території підприємства і прилеглих до нього площ.

Реконструкція діючого підприємства – повне або часткове переобладнання виробництва без будівництва нових і розширення діючих цехів основного виробничого призначення.

Технічне переозброєння діючого підприємства включає виконання відповідно до затвердженого плану комплексу заходів із підвищення сучасних вимог щодо технічного рівня окремих ділянок виробництва, агрегатів, устаткування шляхом впровадження нової техніки і технології, механізації та автоматизації виробничих процесів, модернізації тощо.

Моральний знос – це знос основних засобів унаслідок створення нових, більш прогресивних і економічно ефективних машин та устаткування.

Фізичний знос – це поступова втрата основними засобами споживної вартості в процесі експлуатації.

Поточний ремонт здійснюється для забезпечення роботи основних засобів і полягає в усуненні окремих поломок основних засобів і заміні або відновленні їх окремих частин.

Середній ремонт провадиться для часткового відновлення основних засобів із заміною деталей, вузлів обмеженої номенклатури, яка визначається технічною документацією.

Капітальний ремонт машин, устаткувань провадиться для відновлення їхнього виробничого ресурсу.

✂ **Методичний інструментарій**

Середньорічна вартість основних засобів (ОЗ) визначається за допомогою такої формули:

$$\overline{OЗ} = OЗ_{\text{поч.}} + \frac{OЗ_{\text{введ.}} \times t_1}{12} - \frac{OЗ_{\text{виб.}} \times t_2}{12}$$

t_1 – період з моменту вводу в експлуатацію основних засобів до кінця року(міс), t_2 – період з моменту вибуття основних засобів до кінця року (міс).

Стан основних засобів характеризують через коефіцієнти: зносу основних засобів; придатності; оновлення; вибуття (приросту) основних засобів.

Коефіцієнт зносу характеризує частку вартості основних засобів, що її списано на витрати виробництва в попередніх періодах. Коефіцієнт зносу визначається відношенням суми зносу основних засобів до балансової вартості основних засобів.

$$K_3 = \frac{З_о}{\Phi_k}$$

K_3 – коефіцієнт зносу основних засобів; $З_о$ – сума зносу основних засобів; Φ_k – балансова вартість основних засобів.

Показник зносу основних засобів може визначатись також у відсотках на початок і на кінець звітної періоду і дає змогу оцінити стан основних засобів.

Коефіцієнт придатності основних засобів розраховується за формулою:

$$Kп = 1 - Kз; Kп = 100\% - Kз,$$

$Kп$ – коефіцієнт придатності основних засобів; $Kз$ – коефіцієнт зносу основних засобів.

Коефіцієнт придатності показує, яка частина основних засобів придатна для експлуатації в процесі господарської діяльності.

Коефіцієнти оновлення та вибуття розраховуються за формулами:

$$K_o = \frac{\Phi_y}{\Phi_k}; K_v = \frac{\Phi_v}{\Phi_k}$$

K_o – коефіцієнт оновлення основних засобів; Φ_y – вартість уведених основних засобів за звітний період; K_v – коефіцієнт вибуття основних засобів; Φ_v – вартість виведених основних засобів за звітний період.

Коефіцієнт оновлення основних засобів характеризує інтенсивність введення в дію нових основних засобів. Він показує частку введених за певний період основних засобів у загальній вартості основних засобів на кінець звітної періоду.

Коефіцієнт вибуття показує інтенсивність вибуття основних засобів, тобто рівень вибуття тих основних засобів, які або морально застаріли, або зношені й непридатні для дальшого використання. Для цього розраховується коефіцієнт приросту основних засобів.

$$K_p = \frac{\Phi_y - \Phi_v}{\Phi_k}$$

До показників, які характеризують ефективність використання основних засобів, належать: фондвіддача, рентабельність основних засобів, сума прибутку на одну гривню основних засобів.

Загальним показником, який характеризує ефективність використання основних засобів, є фондovіддача, яка визначається за формулою.

$$\Phi_{\text{в}} = \frac{B_{\text{п}}}{\Phi_{\text{к}}},$$

$\Phi_{\text{в}}$ – фондovіддача основних засобів; $B_{\text{п}}$ – вартість виробленої продукції за звітний період; $\Phi_{\text{к}}$ – балансова вартість основних засобів на кінець звітного періоду.

Фондомісткість (ФМ) відображає вартість основних засобів на 1 грн. виробленої продукції. Визначається фондovіддача (ФМ) за формулою:

$$\text{ФМ} = \frac{\text{ОФ}}{\text{ВР}}, \text{ ОФ – вартість основних засобів; ВР – виручка від реалізації}$$

Фондоозброєність (ФОЗ) відображає величину основних засобів на одного працівника і розраховується за формулою:

$$\text{ФОЗ} = \frac{\text{ОФ}}{\text{Ч}}, \text{ Ч – чисельність працівників.}$$

Відносним показником ефективності використання основних засобів є рентабельність. Цей показник визначається за формулою:

$$P_{\text{ф}} = \frac{\text{П}_{\text{з}}}{\Phi_{\text{к}}},$$

$P_{\text{ф}}$ – рентабельність основних засобів; $\text{П}_{\text{з}}$ – загальний прибуток за звітний період; $\Phi_{\text{к}}$ – балансова вартість основних засобів на кінець звітного періоду.

📁 Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

На підприємстві основні засоби на початок звітного року становили 9 320 тис. грн.. З 1 травня цього року виведено основних засобів з експлуатації на загальну суму 1 450 тис. грн., а з 1 листопада введено в дію нових основних засобів вартістю 1 850 тис. грн.. Обсяг реалізованої продукції становив 9 470 тис. грн., а загальна чисельність працівників – 250 чоловік, обсяг прибутку – 1 700 тис. грн.. Розрахувати: середньорічну вартість основних засобів; фондovіддачу та фондovіддача продукції; фондоозброєність праці; рентабельність основних фондів.

Розв'язок:

1. Визначається середньорічна вартість основних засобів (ОЗ):

$$\overline{\text{ОЗ}} = \text{ОЗ}_{\text{поч.}} + \frac{\text{ОЗ}_{\text{введ.}} \times t_1}{12} - \frac{\text{ОЗ}_{\text{виб.}} \times t_2}{12},$$

t_1 – період з моменту вводу в експлуатацію основних засобів до кінця року(міс), t_2 – період з моменту вибуття основних засобів до кінця року (міс.).

$$\overline{\text{ОЗ}} = 9\,320\,000 + \frac{1\,850\,000 \times 2}{12} - \frac{1\,450\,000 \times 8}{12} = 8\,661\,666,67 \text{ грн.}$$

2. Визначається фондovіддача (ФВ): $\text{ФВ} = \frac{\text{ВР}}{\text{ОФ}}, \frac{9\,470\,000}{8\,661\,666,67} = 1,09.$

3. Визначається фондомісткість (ФМ): $ФМ = \frac{ОФ}{ВР} , \frac{8\,661\,666,67}{9\,470\,000} = 0,91.$

4. Визначається фондоозброєність (ФОЗ): $ФОЗ = \frac{ОФ}{Ч} , \frac{8\,661\,666,67}{250} = 34\,646,67.$

5. Визначається рентабельність основних фондів (РЕоф):

$$РЕ_{оф} = \frac{\Pi}{ОФ} , \frac{1\,700\,000}{8\,661\,666,67} = 0,19.$$

Отже, середньорічна вартість основних фондів становить 8 661 666,67 тис. грн., фондovіддача – 1,09; фондомісткість – 0,91; фондоозброєність – 34 646,67 тис.; рентабельність основних фондів – 0,19.

Практичне завдання 2

Виходячи з наведених даних по виробничому підприємству, розрахувати та коефіцієнти зносу, придатності, вибуття, оновлення, приросту і основних засобів.

Таблиця 3.6

Показник	Сума
I. Необоротні активи – всього	2112
Основні засоби: залишкова вартість	1260
первісна вартість	1710
Знос	450
II Оборотні активи – всього	926
III. Витрати майбутніх періодів – всього	20
Баланс	3158

Таблиця 3.7

Групи основних засобів	Залишок на початок року	Надійшло за рік	Вибуло за рік	Залишок на кінець року
Будинки, споруди та передавальні пристрої	718	20	38	700
Машини та обладнання	690	175	164	701
Транспортні засоби	216	51	77	190
Інструменти, прилади, інвентар (меблі)	95	14	23	86
Інші основні засоби	36	–	3	33
Всього	1755	260	305	1710

Розв'язок

1. Коефіцієнт зносу становить $= \frac{450}{1710} = 0,263$ або 26,3%.

Отримане значення свідчить про те, що підприємство має прийнятний рівень зносу.

2. Коефіцієнт придатності $= \frac{1260}{1710} = 0,737$ або 73,7%.

3. Коефіцієнт вибуття $= \frac{305}{1755} = 0,17,4$ або 17,4%.

Отримане значення свідчить про те, що підприємство 17% основних засобів вибуло в результаті зносу та з інших причин.

4. Коефіцієнт оновлення $= \frac{260}{1710} = 0,15,2$ або 15,2%.

$$5. \text{ Коефіцієнт приросту} = \frac{260 - 305}{1755} = -0,026.$$

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Практичні завдання**

Завдання 1

На підприємстві основні засоби на початок звітного року становили 8136 тис. грн.. З 1 травня цього року виведено основних засобів з експлуатації на загальну суму 1235 тис. грн., а з 1 листопада введено в дію нових основних засобів вартістю 1450 тис. грн.. Обсяг реалізованої продукції становив 9132 тис. грн., а загальна чисельність працівників – 250 чоловік, обсяг прибутку – 1200 тис. грн. Розрахувати: середньорічну вартість основних засобів; фондвіддачу та фондомісткість продукції; фондоозброєність праці; рентабельність основних фондів.

Завдання 2

Виходячи з наведених даних по виробничому підприємству, розрахувати та коефіцієнти зносу, придатності, вибуття, оновлення, приросту і основних засобів.

Таблиця 3.8

Показник		На початок року		На кінець року	
I. Необоротні активи – всього		1240		1312	
Основні засоби: залишкова вартість		1061		945	
первісна вартість		1755		1710	
знос		694		765	
II Оборотні активи – всього		815		962	
Баланс		2055		2274	
Групи основних засобів	На початок року	Надійшло за рік	Вибуло за рік	На кінець року	
Будинки, споруди та передавальні пристрої	718	20	38	700	
Машини та обладнання	785	189	187	787	
Транспортні засоби	252	51	80	223	
Всього	1755	260	305	1710	

Завдання 3

Визначити суму до оцінки вартості основних засобів, яку належить включити в додатковий капітал підприємства на основі таких даних; справедлива вартість подібних об'єктів на дату переоцінки – 45 тис. грн.; первісна вартість основних засобів – 35 тис. грн.; залишкова вартість основних засобів – 56 тис. грн..

Завдання 4

Розрахуйте щорічну суму амортизації обладнання за основними методами нарахування амортизації, якщо відомо, що: первісна вартість обладнання – 480 тис. грн.; строк корисної експлуатації – 5 років; ліквідаційна вартість становить 50 тис. грн.; планова виручка від реалізації по роках: 1 – 30 000 од., 2 – 23 000 од., 3 – 21 000 од., 4 – 18 000 од., 5 – 16 000 од..

Завдання 5

Вартість основних фондів підприємства на кінець звітного періоду становить 25 324,6 тис. грн., сума зносу – 10 224,4 тис. грн., вартість майна – 15 797,2 тис. грн., на підприємстві працює 212 осіб. Визначити коефіцієнт реальної вартості основних фондів і коефіцієнт фондоозброєності.

✍ Тестові завдання

1. Основні засоби – це...
 - а) частина матеріальних активів, які багаторазово беруть участь у процесі виробництва;
 - б) матеріальні активи, строк корисного використання яких більший за один рік і які використовуються у процесі виробництва і реалізації продукції;
 - в) матеріальні активи, які тривалий час перебувають у незмінній натурально – речовій формі;
 - г) матеріальні цінності, які поступово переносять свою вартість на вироблений продукт.
2. Невиробничі основні фонди відтворюються за рахунок:
 - а) прибутку, який залишається в розпорядженні підприємства;
 - б) амортизаційних відрахувань,
 - в) спонсорських внесків;
 - г) витрат виробництва.
3. Відтворення основних засобів – це ...
 - а) процес безперервного їх поновлення;
 - б) заміна окремих зношених їх частин;
 - в) придбання нових основних засобів;
 - г) заміна зношеного устаткування на нове.
4. У процесі господарської діяльності кругообігу основних фондів проходить:
 - а) дві стадії;
 - б) три стадії;
 - в) п'ять стадій;
 - г) шість стадій.
5. Знос основних засобів – це...
 - а) втрата вартості основними засобами в процесі їх експлуатації;
 - б) заміна зношених основних засобів через капітальне будівництво;
 - в) заміна основних засобів на нові;
 - г) сума амортизації основних засобів з початку їх корисного використання.
6. Частковий знос основних засобів компенсується через:
 - а) повну заміну зношених основних засобів;
 - б) здійснення капітального ремонту;
 - в) нове капітальне будівництво;
 - г) немає правильної відповіді.
7. Фізичний знос – це ...:
 - а) поступова втрата основними засобами споживної вартості в процесі експлуатації;

- б) знос основних засобів внаслідок створення нових, більш прогресивних засобів;
 - в) знос основних засобів під дією сил природи;
 - г) немає правильної відповіді.
8. Амортизація – це.
- а) процес поступового перенесення вартості основних засобів на продукцію, що виробляється;
 - б) поступове зниження вартості основних засобів внаслідок їх зносу;
 - в) поступове перенесення вартості зносу основних засобів на валові витрати виробництва;
 - г) немає правильної відповіді.
9. Капітальні вкладення – це.
- а) витрати на створення нових, реконструкцію і технічне переозброєння діючих основних засобів;
 - б) витрати на придбання нових основних засобів і капітальний ремонт діючих основних засобів;
 - в) витрати на реконструкцію та розширення діючих виробництв;
 - г) немає правильної відповіді.
10. Просте відтворення основних засобів фінансується з таких джерел:
- а) амортизаційні відрахування;
 - б) амортизаційні відрахування, прибуток та інші внутрішні джерела;
 - в) амортизаційні відрахування, прибуток та інші внутрішні джерела, кошти від емісії акцій;
 - г) з будь-яких зовнішніх і внутрішніх джерел.
11. Який з методів амортизації забезпечує рівномірне в часі нарахування амортизаційних сум:
- а) прямолінійний;
 - б) зменшення залишкової вартості;
 - в) прискореного зменшення залишкової вартості;
 - г) кумулятивний (метод суми років).

Тема 3.9. Оцінка фінансового стану підприємств та планування їх діяльності

☞ Основні поняття

Фінансовий стан підприємства – сукупність його підсистем, що відображають тенденції змін структури активів і пасивів, обумовлених використанням капіталу та впливом внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування підприємства.

Аналіз відносних показників – це аналіз, що полягає в розрахунку відношень між окремими позиціями звіту або позиціями різних форм звітності, визначення взаємозв'язків показників.

Вертикальний (структурний) аналіз – це аналіз, що полягає в визначенні структури фінансових показників з оцінкою впливу різних факторів на кінцевий результат.

Горизонтальний (часовий) аналіз – це аналіз, що полягає в порівнянні кожної позиції звітності з відповідним показником за попередній період.

Нормативні моделі – це моделі, які уможливають порівняння фактичних результатів діяльності підприємства із нормативними (розрахованими на підставі нормативу).

Порівняльний аналіз – це внутрішньогосподарський аналіз різних показників звітності самого підприємства та його дочірніх підприємств (філій), а також міжгосподарський аналіз показників даної фірми проти показників конкурентів або середньогалузевих та середніх показників.

Предикативні моделі – це моделі передбачувального, прогностичного характеру.

Трендовий аналіз – це аналіз, що полягає в порівнюванні кожної позиції звітності з відповідними показниками за кілька попередніх періодів та визначення тренду.

Факторний аналіз – це аналіз, що полягає в визначенні впливу окремих факторів (причин) на результативний показник детермінованих (розділених у часі) або стохастичних (що не мають певного порядку) прийомів дослідження.

Ліквідність підприємства – це його здатність швидко продати активи й одержати гроші для оплати своїх зобов'язань.

Ліквідність балансу – це ступінь покриття боргових зобов'язань підприємства його активами, строк перетворення яких у гроші відповідає строку погашення платіжних зобов'язань.

Платоспроможність – це можливість підприємства наявними грошовими ресурсами своєчасно погасити свої строкові зобов'язання.

Абсолютна фінансова стійкість – коли власні кошти забезпечують запаси й витрати.

Нормальний стійкий фінансовий стан – коли запаси й витрати забезпечуються сумою власних оборотних коштів та довгостроковими позиковими джерелами.

Кризовий фінансовий стан – коли запаси й витрати не забезпечуються джерелами їх формування, і підприємство наближається до межі банкрутства.

Кредитоспроможністю підприємства – це стан, під яким розуміють наявність у нього фінансових можливостей одержання кредиту та повернення його у належний термін.

Фінансове планування – це процес визначення обсягу фінансових ресурсів за джерелами формування і напрямками їх цільового використання згідно з виробничими та маркетинговими показниками підприємства у плановому періоді.

Методи фінансового планування – це конкретні способи планових розрахунків.

Балансовий метод – полягає в тому, що балансуються не тільки підсумкові показники доходів і витрат, а для кожної статті витрат зазначаються конкретні джерела покриття.

Нормативний метод – полягає в тому, що на основі встановлених норм та техніко-економічних нормативів (ставки податків, ставки тарифів, зборів та

внесків, норми амортизаційних відрахувань, норми оборотних коштів) розраховується потреба господарського суб'єкта у фінансових ресурсах та визначаються джерела цих ресурсів.

Розрахунково-аналітичний метод – планові показники розраховуються на основі аналізу фактичних фінансових показників, які беруться за базу, та індексів їх зміни у плановому періоді.

Фінансовий план – це найважливіший елемент бізнес-плану, який складається як для обґрунтування конкретних інвестиційних проектів, так і для управління поточною та стратегічною фінансовою діяльністю.

Оперативне фінансове планування полягає у складанні та ви конанні платіжного календаря, касового плану та розрахунку потреби в короткостроковому кредиті.

Платіжний календар складають на квартал із розбивкою за місяцями або на місяць із розбивкою за декадами.

Касовий план – це план обігу готівки підприємства, необхідний для контролю за її надходженням і витрачанням.

Бюджет – це оперативний фінансовий план, що відображає витрати і надходження коштів за окремими напрямками фінансово-господарської діяльності, скоординований за підрозділами, який покладено в основу управління фінансами підприємства.

Бюджетування – складова частина фінансового планування, результати якого оформляються системою бюджетів, узгоджених за напрямками діяльності та підрозділами підприємства.

Бюджетний баланс – це прогнозна форма фінансової звітності, що містить інформацію про фінансовий стан підприємства, який очікується в разі виконання запланованих операцій.

✂ *Методичний інструментарій*

Коефіцієнт поточної ліквідності іноді називають коефіцієнтом покриття. Він показує, скільки грошових одиниць (тис. грн.) оборотних активів припадає на одну грошову одиницю поточних зобов'язань. Коефіцієнт поточної ліквідності визначається як співвідношення поточних активів до поточних зобов'язань:

$$K_{\text{пл.пoch}} = \frac{\text{ПА}}{\text{ПЗ}},$$

ПА – поточні активи; ПЗ – поточні зобов'язання

Коефіцієнт критичної ліквідності Цей показник відрізняється від коефіцієнта абсолютної ліквідності тим, що до складу ліквідних засобів включається також дебіторська заборгованість показує яка частина поточних активів за мінусом запасів і дебіторської заборгованості (терміном більш 1 року) покривається поточними зобов'язаннями. Цей коефіцієнт допомагає оцінити можливість погашення підприємством короткострокових зобов'язань у випадку коли не буде можливості продати запаси. Орієнтоване нижнє значення показника – 1; однак ця оцінка також носить умовний характер. Теоретично достатнім вважається значення показника 0,7–0,8.

$$K_{\text{пл.пюч}} = \frac{\text{ГК} + \text{ДЗ} + \text{ПФІ}}{\text{ПЗ}},$$

ГК – грошові кошти; ДЗ – дебіторська заборгованість, ПФІ – поточні фінансові інвестиції.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності є найбільш жорстким критерієм платоспроможності та ліквідності підприємства, він показує яку частину короткострокової заборгованості підприємства може погасити найближчим часом за рахунок наявних грошових коштів. Теоретично достатнім вважається, якщо значення коефіцієнту абсолютної ліквідності перебуває в межах 0,2 – 0,35. Це означає, що підприємство на 20–35% може на даний момент погасити свої короткострокові борги і платоспроможність його є нормальною. Такий показник ще називають коефіцієнтом платоспроможності.

$$K_{\text{пл.пюч}} = \frac{\text{ГК} + \text{ПФІ}}{\text{ПЗ}},$$

Коефіцієнт фінансової незалежності (Кфн) (коефіцієнт автономії, коефіцієнт власності, коефіцієнт концентрації власного капіталу) характеризує концентрацію власного капіталу, тобто частку власного капіталу у загальній вартості авансованого капіталу. Коефіцієнт фінансової незалежності обчислюється відношенням суми власних коштів (ВК) до валюти балансу (ВБ):

$$K_{\text{ф.н.}} = \frac{\text{ВК}}{\text{Б}}.$$

Коефіцієнт фінансування (фінансової стабільності (Кфс) характеризує покриття боргів власним капіталом. Розраховується відношенням власних коштів до позикових, є оберненим показником до коефіцієнта фінансового ризику:

$$K_{\text{ф.с.}} = \frac{\text{ВК}}{\text{ПК}}.$$

Рекомендоване значення більше ніж 1. Але, як свідчить досвід багатьох підприємств, величина коефіцієнта фінансової стабільності коливається в досить широких межах залежно від галузевої належності підприємства.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу визначає частку власного капіталу, що вкладена в оборотні активи. Розраховується відношенням робочого капіталу (РК) до власного капіталу. Характеризує ступінь мобільності власного капіталу, тобто показує ту частину власного капіталу, яка знаходиться в обігу і використовується для фінансування поточної діяльності:

$$K_{\text{м.вл.к.}} = \frac{\text{ВОК}}{\text{ВК}},$$

Коефіцієнт оборотності власного капіталу відображає швидкість обороту власного капіталу підприємства. Зростання означає прискорення кругообігу засобів підприємства або інфляційне зростання цін:

$$O_{\text{ВК}} = \frac{\text{ЧВ}}{\text{ВК}},$$

ЧВ – чиста виручка; ВК – власний капітал.

Коефіцієнт оборотності активів – відображена швидкість обороту сукупного капіталу, або скільки грошових одиниць реалізованої продукції припадає на одну грошову одиницю активів: $O_{BK} = \frac{B}{A_{\text{сер.}}}$,

B – виручка; $A_{\text{сер.}}$ – середньорічну вартість активів.

Можливість відновлення платоспроможності визначається на основі коефіцієнта відновлення платоспроможності ($K_{\text{вп}}$) при умові, що намітилась тенденція до зростання коефіцієнтів поточної ліквідності ($K_{\text{пл}}$) та забезпеченості власними оборотними коштами (K_3), хоча їх рівень нижчий від нормативного значення: $K_{\text{пл}} = \frac{A_{\text{п}}}{Z_{\text{п}}}$, $K_3 = \frac{A_{\text{п}} - Z_{\text{п}}}{A_{\text{п}}}$,

$A_{\text{п}}$ – поточні активи; $Z_{\text{п}}$ – поточні зобов'язання.

$$K_{\text{вп}} = \frac{K_{\text{пл}}^1 + \frac{6}{\text{п}} (K_{\text{пл}}^1 - K_{\text{пл}}^0)}{K_{\text{пл}}^{\text{н}}}$$

$K_{\text{пл}}^0$ і $K_{\text{пл}}^1$ – фактичне значення коефіцієнта поточної ліквідності на початок та на кінець звітного періоду;

$K_{\text{пл}}^{\text{н}}$ – нормативне значення коефіцієнта поточної ліквідності (2,0);

п – тривалість звітного періоду, міс.

Якщо $K_{\text{вп}} > 1$, це свідчить про реальну можливість підприємства відновити свою платоспроможність. Значення $K_{\text{вп}} < 1$ свідчить про те, що у підприємства у найближчі 6 місяців немає реальної можливості відновити платоспроможність.

☒ Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Відомо, що власний капітал підприємства рівний 450 тис. грн., валюта балансу 862 тис. грн., позиковий капітал 362 тис. грн., необоротні активи 331 тис. грн., оборотні активи 369 тис. грн., довгострокові зобов'язання 200 тис. грн., активи 821 тис. грн.. На основі даних про діяльність підприємства розрахувати показники власного капіталу, а саме: коефіцієнт фінансової незалежності; коефіцієнт фінансової стійкості; коефіцієнт маневреності власного капіталу.

Розв'язок

1. Коефіцієнт фінансової незалежності визначається за формулою:

$$K_{\text{ф.н.}} = \frac{BK}{B}, \quad K_{\text{ф.н.}} = \frac{450}{862} = 0,52$$

Частка коштів власників підприємства у загальній сумі коштів, вкладених у майно підприємства становить 52% та є вищим нормативного ($> 0,5$).

3. Коефіцієнт фінансової стійкості становить:

$$K_{\text{ф.с.}} = \frac{BK}{PK}, \quad K_{\text{ф.с.}} = \frac{450}{(362 + 200)} = 0,80$$

Нормативне значення показника фінансової стійкості >1. У нашому випадку показник є меншим нормативного, що є негативним та спричинено високою часткою позикового капіталу підприємства. Підприємство залежне від зовнішніх джерел.

3. Коефіцієнт маневреності власного капіталу становить

$$K_{\text{м.вл.к.}} = \frac{\text{ВОК}}{\text{ВК}}, K_{\text{м.вл.к.}} = \frac{369 - 200}{450} = 0,38.$$

Отже, для фінансування поточної діяльності використовується 38% власного капіталу, тобто в оборотні кошти вкладено 38% власного капіталу.

Практичне завдання 2

На основі виписки з балансу підприємства (табл. 1) необхідно визначити коефіцієнти ліквідності.

Таблиця 3.9 - Виписка з балансу підприємства за 2014 р., тис. грн.

Статті балансу	Числове значення	
	На початок року	На кінець року
Виробничі запаси	40	53
Готова продукція	17	22
Незавершене виробництво	14	13
Грошові кошти	30	35
Короткострокові кредити банку	49	58
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	78	85
Поточні зобов'язання за розрахунками з оплати праці	75	120
Поточні зобов'язання за розрахунками з бюджетом і позабюджетними фондами	98	100
Дебіторська заборгованість	85	94
Поточні фінансові інвестиції	13	15

Розв'язок

1. Коефіцієнт поточної ліквідності визначається як співвідношення поточних активів до поточних зобов'язань:

а) на початок року: $K_{\text{пл.пoch}} = \frac{40 + 17 + 14 + 30 + 85 + 13}{49 + 78 + 75 + 98} = 0,66;$

б) на кінець року: $K_{\text{пл.кин}} = \frac{53 + 22 + 13 + 35 + 94 + 15}{58 + 85 + 120 + 100} = 0,64.$

2. Коефіцієнт абсолютної ліквідності визначається:

а) на початок року: $K_{\text{ал.пoch}} = \frac{30 + 13}{300} = 0,14;$

б) на кінець року: $K_{\text{ал.кин}} = \frac{35 + 15}{363} = 0,14.$

3. Коефіцієнт критичної ліквідності:

а) на початок року: $K_{\text{кл.пoch}} = \frac{85 + 30 + 13}{300} = 0,43;$

б) на кінець року: $K_{\text{кл.кин}} = \frac{94 + 35 + 15}{363} = 0,40.$

Отже, коефіцієнт поточної ліквідності на підприємстві дорівнює 0,66 та 0,64 при нормативному значенні не менше 1. Це свідчить про високий фінансовий ризик, оскільки у підприємстві готівкові кошти важливіші, ніж прибуток. Низький рівень загальної ліквідності може бути наслідком труднощів у збуті продукції, поганої організації матеріально-технічного постачання тощо. Коефіцієнт критичної ліквідності – 0,43 на початок року на 0,40 на кінець, що свідчить про загрозу потрапити у скрутне фінансове становище через низколіквідні активи. Коефіцієнт абсолютної ліквідності дорівнює 0,14, що свідчить про те, що підприємство на 14% може на даний момент погасити свої короткострокові борги, що є недостатнім. Отже, підприємство знаходиться у зоні ризику.

Практичне завдання 3

Підприємство є неплатоспроможним, його поточні активи на початок року становили 620 000 грн., а на кінець року – 750 000 грн., поточні зобов'язання за цей період відповідно становили 600 000 грн. та 670 000 грн. Чи має підприємство реальну можливість відновити платоспроможність найближчим часом.

Розв'язок

1. Розраховуємо коефіцієнти поточної ліквідності та забезпеченості власними оборотними коштами і визначаємо тенденцію їх зміни :

$$\text{а) на початок року: } K_{\text{пл}}^0 = \frac{620\,000}{600\,000} = 1,03, \quad K_3^0 = \frac{620\,000 - 600\,000}{620\,000} = 0,032 ;$$

$$\text{б) на кінець року: } K_{\text{пл}}^0 = \frac{750\,000}{670\,000} = 1,12, \quad K_3^0 = \frac{750\,000 - 670\,000}{750\,000} = 0,11 ;$$

$$K_{\text{пл}}^1 > K_{\text{пл}}^0 (1,12 > 1,03), \quad K_3^1 > K_3^0 (0,11 > 0,032).$$

Намітилась тенденція до зростання, хоча ці коефіцієнти нижчі за нормативне значення ($K_3^H = 0,3$). В такому разі можна розраховувати коефіцієнт

$$\text{відновлення платоспроможності: } K_{\text{вп}} = \frac{1,12 + \frac{6}{12}(1,12 - 1,03)}{2} = 0,58.$$

Отже, підприємство немає реальної можливості відновлення платоспроможності.

Практичне завдання 4

Розрахувати показники оцінки ділової активності підприємства (продуктивність праці, оборотність власного капіталу, оборотність активів, період обороту дебіторської заборгованості, період обороту кредиторської заборгованості), якщо відомо, що середня чисельність працівників рівна 340 осіб, виручка від реалізації 300 000 грн., валюта балансу – 728 000 грн., дебіторська заборгованість 34 000 грн., кредиторська заборгованість – 12 000 грн., собівартість реалізованої продукції – 115 000 грн., власний капітал 515 000 грн..

Розв'язок

1. Продуктивність праці становить: $\Pi_{\text{п}} = \frac{В}{\text{ЧП}_{\text{ср.}}}$, $\Pi_{\text{п}} = \frac{300\,000}{340} = 882,35$ грн.

На одного працівника припадає 882,35 грн. реалізованої продукції.

2. Оборотність власного капіталу розраховується як:

$$O_{\text{вк}} = \frac{\text{ЧВ}}{\text{ВК}}, O_{\text{вк}} = \frac{250\,000}{515\,000} = 0,49.$$

На 1 грн. власного капіталу, авансованого у виробництво, припадає 0,49 грн. реалізованої продукції.

3. Оборотність активів становить: $O_{\text{вк}} = \frac{В}{A_{\text{ср.}}}$, $O_{\text{вк}} = \frac{300\,000}{728\,000} = 0,41$.

Повний цикл виробництва та обігу за рік здійснюється 0,41 рази. Або кожна 88 гривня активів принесла в середньому 0,41 грн. виручки від реалізації продукції.

4. Період обороту дебіторської заборгованості становить:

$$\Pi_{\text{о}} = \frac{\text{ДЗ}_{\text{ср.}} \times 360}{В}, \Pi_{\text{о}} = \frac{34000 \times 360}{300\,000} = 40,8 \text{ днів.}$$

Термін, протягом якого дебіторська заборгованість перетворюється у грошові кошти складає 40,8 днів.

5. Період обороту кредиторської заборгованості розраховується як

$\Pi_{\text{об}} = \text{середньорічна вартість кредиторської заборгованості} \times 360 / \text{собівартість}$

$$\Pi_{\text{об}} = \frac{\text{КЗ}_{\text{ср.}} \times 360}{С}, \Pi_{\text{об}} = \frac{12\,000 \times 360}{300\,000} = 14,4 \text{ днів.}$$

Термін, протягом якого кредиторська заборгованість погашається підприємством складає 40,8 днів.

♪ Завдання для самостійного опрацювання

✍ Практичні завдання

Завдання 1

На основі виписки з балансу підприємства (табл.1) необхідно визначити коефіцієнти ліквідності.

Таблиця 3.10 – Виписка з балансу підприємства за 2014 р., тис. грн.

Статті балансу	Числове значення	
	На початок року	На кінець року
Виробничі запаси	40	53
Готова продукція	17	22
Незавершене виробництво	14	13
Грошові кошти	30	35
Короткострокові кредити банку	49	58
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	78	85
Поточні зобов'язання за розрахунками з оплати праці	75	120
Поточні зобов'язання за розрахунками з бюджетом	98	100
Дебіторська заборгованість	85	94
Поточні фінансові інвестиції	13	15

Завдання 2

Розрахуйте й проаналізуйте коефіцієнт покриття, швидкої та абсолютної ліквідності на підставі наступних даних: оборотний капітал підприємства – 1600 тис. грн., в тому числі: запаси – 400 тис. грн. короткострокові фінансові вкладення – 50 тис. грн.; грошові засоби – 120 тис. грн.; поточні зобов'язання підприємства – 900 тис. грн.; сума активів – 4100 тис. грн..

Завдання 3

Підприємство є неплатоспроможним, його поточні активи на початок року становили 560 000 грн., а на кінець року – 720 000 грн., поточні зобов'язання за цей період відповідно становили 500 000 грн. та 576 000 грн.. Чи має підприємство реальну можливість відновити платоспроможність найближчим часом.

Завдання 4

Відомо, що власний капітал підприємства рівний 650 тис. грн., валюта балансу 1212 тис. грн., позиковий капітал 562 тис. грн., необоротні активи 350 тис. грн., оборотні активи 862 тис. грн., довгострокові зобов'язання 200 тис. грн., активи 1212 тис. грн.. На основі даних про діяльність підприємства розрахувати показники власного капіталу, а саме: коефіцієнт фінансової незалежності; коефіцієнт фінансової стійкості; коефіцієнт маневреності власного капіталу.

Завдання 5

Розрахувати показники оцінки ділової активності підприємства (продуктивність праці, оборотність власного капіталу, оборотність активів, період обороту дебіторської заборгованості, період обороту кредиторської заборгованості), якщо відомо, що середня чисельність працівників рівна 240 осіб, виручка від реалізації 200000 грн., валюта балансу – 756000 грн., дебіторська заборгованість 23000 грн., кредиторська заборгованість – 23000 грн., собівартість реалізованої продукції – 125000 грн., власний капітал 615000 грн.

Завдання 6

Визначити тривалість операційного та фінансового циклів підприємства за останній рік, якщо залишок запасів на початок року становив 400, на кінець 380 тис. грн., залишок дебіторської заборгованості на початок року – 130, на кінець – 180, залишок кредиторської заборгованості на початок року – 260, на кінець – 140, витрати на виробництво продукції – 880, виручка від реалізації продукції у кредит – 900 тис. грн..

✍ Тестові завдання

1. Фінансовий стан підприємства залежить від...

- а) фінансової політики підприємства;
- б) випуску продукції;
- в) реалізації продукції;
- г) результатів виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності підприємства.

2. Основними завданнями аналізу фінансового стану є...
 - а) дослідження результатів господарської діяльності підприємства;
 - б) аналіз бухгалтерської звітності;
 - в) оцінка ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості, прибутковості та ефективності використання майна підприємства;
 - г) планування фінансової діяльності підприємства.
3. Платоспроможність підприємства (за коефіцієнтами ліквідності) характеризується як здатність підприємства:
 - а) своєчасно розраховуватись за всіма борговими зобов'язаннями;
 - б) своєчасно розраховуватись за короткостроковими зобов'язаннями;
 - в) повністю покривати витрати доходами з отриманням прибутку;
 - г) своєчасно розраховуватись за податковими зобов'язаннями.
4. Чистий оборотний капітал підприємства визначається як:
 - а) різниця між оборотними активами та поточними зобов'язаннями;
 - б) різниця між сукупним капіталом та необоротними активами;
 - в) різниця між сукупним капіталом та власним капіталом;
 - г) різниця між власним капіталом та необоротними активами.
5. Коефіцієнт автономії (самофінансування) визначається як:
 - а) співвідношення загальної суми зобов'язань до власного капіталу за балансом;
 - б) співвідношення прибутку до власного капіталу за балансом;
 - в) співвідношення акціонерного капіталу до підсумку балансу;
 - г) співвідношення власного капіталу до підсумку балансу.
6. Коефіцієнт довгострокової заборгованості визначається як:
 - а) співвідношення загальної суми зобов'язань до власного капіталу за балансу;
 - б) співвідношення довгострокових зобов'язань до власного капіталу за балансом;
 - в) співвідношення довгострокових зобов'язань до оборотних активів по балансом;
 - г) співвідношення довгострокових зобов'язань до підсумку балансу.
7. Коефіцієнт короткострокової заборгованості визначається, як:
 - а) співвідношення поточних зобов'язань до власного капіталу за балансом;
 - б) співвідношення поточних зобов'язань до підсумку балансу;
 - в) співвідношення поточних зобов'язань до довгострокових зобов'язань;
 - г) співвідношення поточних зобов'язань до оборотних активів за балансом.
8. Коефіцієнт загальної ліквідності (коефіцієнт покриття) визначається, як:
 - а) співвідношення загальної суми зобов'язань до власного капіталу за балансом;
 - б) співвідношення загальної суми зобов'язань до підсумку балансу;
 - в) співвідношення поточних зобов'язань до підсумку балансу;
 - г) співвідношення оборотних активів за балансом до поточних зобов'язань за балансом.
9. Коефіцієнт термінової ліквідності визначається як:

- а) співвідношення загальної суми зобов'язань до власного капіталу за балансом;
 - б) співвідношення поточних зобов'язань до власного капіталу за балансом;
 - в) співвідношення оборотних активів за балансом до поточних зобов'язань за балансом;
 - г) співвідношення високоліквідних оборотних активів до поточних зобов'язань за балансом.
10. Ліквідність активу характеризує:
- а) кількість оборотів активів підприємства за період;
 - б) грошову віддачу 1 грн., вкладеної в активи підприємства;
 - в) здатність активу швидко трансформуватись у грошові кошти;
 - г) правильна відповідь відсутня.
11. У складі грошових коштів враховуються такі оборотні активи:
- а) готівка, кошти на банківських рахунках і високоліквідні цінні папери;
 - б) готівка, кошти на банківських рахунках і депозити до запитання;
 - в) готівка, кошти на банківських рахунках і дебіторська заборгованість;
 - г) готівка, кошти на банківських рахунках.
12. Показник рентабельності підприємства розраховується як:
- а) прибуток до сплати податків щодо сукупної вартості активів;
 - б) прибуток після сплати податків щодо сукупної вартості активів;
 - в) прибуток до сплати податків щодо доходів від реалізації;
 - г) прибуток після сплати податків (чистий прибуток) щодо до доходів.
13. Показник оборотності сукупного капіталу розраховується як:
- а) сукупна вартість активів щодо доходів від реалізації;
 - б) прибуток після сплати податків (чистий прибуток) щодо сукупної вартості активів;
 - в) виручка від реалізації (доходи) щодо до сукупної вартості активів;
 - г) сукупна вартість активів щодо до доходів від реалізації.
14. Фінансове планування – це:
- а) розрахунок надходжень грошових коштів від реалізації продукції, послуг і інших видів діяльності підприємства;
 - б) розрахунок надходжень і розподілу прибутку;
 - в) визначення об'ємів надходжень відповідних видів фінансових ресурсів і їх розподіл по напрямках використання в плановому році;
 - г) немає правильної відповіді.
15. Фінансовий план – це:
- а) таблиця, в якій відображаються об'єми надходжень і витрат грошових коштів в плановому році;
 - б) таблиця, в якій відображаються об'єми надходжень і напрями використання фінансових ресурсів підприємства в плановому році;
 - в) таблиця, в якій відображається рух основних і оборотних засобів.
16. В склад фінансового планування входить:
- а) планування об'єму виробництва і реалізації продукції;
 - б) планування результатів від реалізації продукції;
 - в) розподіл прибутку;

- г) розрахунок об'єму капіталовкладень і джерел їх покриття;
- д) складання кошторисно-фінансових розрахунків по різних сферах діяльності підприємства.

17. Фінансовий план підприємства складається:

- а) на квартал з помісячною розбивкою;
- б) на півріччя з поквартальною розбивкою;
- в) на рік з поквартальною розбивкою;
- г) на рік з помісячною розбивкою.

18. Платіжний календар як форма планового документа, застосовується:

- а) при перспективному фінансовому плануванні;
- б) при поточному фінансовому плануванні;
- в) при оперативному фінансовому плануванні;
- г) всі наведені відповіді є вірними.

Тема 3.10. Економічна безпека підприємств

☞ Основні поняття

Банкрутство – це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Виробничий ризик – ризик невиконання виробничого тану через порушення контрактних зобов'язань контрагентами підприємства, недостатньою кваліфікацією персоналу, збоїв постачанні комплектуючих чи в роботі обладнання, а також: через недоліки планування (завищення можливостей підприємства щодо випуску продукції, заниження потреби в сировині та матеріалах, необґрунтовані нормативи).

Добровільна ліквідація підприємства-боржника – це процедура ліквідації неспроможного підприємства, яка здійснюється поза судовими органами на підставі рішення власників або угоди, укладеної між власниками даного підприємства та кредиторами і під контролем кредиторів.

Досудова санація – система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, здійснюваних власником боржника, інвестор, з метою запобігати його ліквідації, вдавшись до реорганізаційних, організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів у межах чинного законодавства до початку порушення справи про банкрутство.

Економічний ризик – імовірність того чи іншого результату (отримання прибутку чи втрат) від реалізації певного господарського проекту чи операції.

Кризовий стан підприємства – це такий його стан, коли воно неспроможне здійснювати фінансове забезпечення своєї господарської діяльності.

Мирова угода – це процедура досягнення домовленості між боржником та кредиторами щодо пролонгації строків сплати належних кредиторам платежів або щодо зменшення суми боргів.

Політичний ризик – ризик прямих втрат чи недоотримання прибутку через несприятливі зміни політичної ситуації в країні чи діями місцевої влади;

Примусова ліквідація підприємства – це процедура ліквідації неспроможного підприємства, яка здійснюється за рішенням арбітражного суду (як правило, у процесі провадження справи про банкрутство).

Приховане банкрутство – це навмисне приховання факту стійкої фінансової неспроможності через подання недостовірних даних, якщо це завдало матеріальних збитків кредиторам.

Режим фінансової санації – це система не примусових і примусових заходів, спрямованих на збільшення обсягів капіталу до необхідного рівня протягом визначеного періоду з метою відновлення ліквідності та платоспроможності й усунення порушень, які призвели комерційний банк до збиткової діяльності або скрутного фінансового стану, а також наслідків цих порушень.

Реструктуризація суб'єкта господарювання – це проведення організаційно-економічних, правових, виробничо-технічних заходів, спрямованих на зміну його структури, системи управління, форм власності, організаційно-правових форм, які здатні відновити прибутковість, конкурентоспроможність та ефективність виробництва.

Санаційна спроможність – це наявність у підприємства, що зазнало фінансової кризи, фінансових, організаційно-технічних та правових можливостей, які забезпечуватимуть успішне проведення його фінансової санації.

Санація – це оздоровлення неспроможного боржника, надання йому фінансової допомоги з боку власника майна, кредиторів та інших юридичних і фізичних осіб (у тому числі зарубіжних), спрямованих на підтримку діяльності боржника і запобігання його банкрутству.

Умисне банкрутство – це навмисне доведення суб'єкта підприємницької діяльності до стійкої фінансової неплатоспроможності через здійснення власником або посадовою особою підприємства з корисливих мотивів протиправних дій або через невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків, що завдає істотної шкоди державним чи громадським інтересам або законним правам власників та кредиторів.

Фіктивне банкрутство – це ситуація, коли підприємство фактично не має ознак банкрутства, однак подає інформацію, яка свідчить про його фінансову неспроможність.

Фінансова криза – це фаза розбалансованої діяльності підприємства, загроза неплатоспроможності та банкрутства, відсутність потенціалу для успішного функціонування підприємства.

Фінансовий ризик – це ризик пов'язаний з формуванням складу джерел фінансування підприємства і з проведенням операцій з його активами.

План фінансового оздоровлення підприємства – це ефективний інструмент планування фінансово-економічних, технічних і управлінських заходів щодо реформування неспроможного підприємства відповідно до потреб ринку, основні цілі яких – відновлення платоспроможності й підвищення конкурентних переваг підприємства-боржника.

Добровільна ліквідація підприємства-боржника – це процедура ліквідації неплатоспроможного підприємства, що здійснюється позасудовими органами на основі рішення власників або договору, складеного між власниками даного підприємства й кредиторами під контролем останніх.

Примусова ліквідація підприємства – процедура ліквідації неплатоспроможного підприємства, що здійснюється за рішенням господарчого суду (як правило, у процесі порушення справи про банкрутство).

✂ **Методичний інструментарій**

Основними критеріями оцінки ефективності санації є такі: ліквідність та платоспроможність; прибутковість; додаткова вартість, створена в результаті санації; конкурентні переваги.

Якщо за основу брати критерій прибутковості, то ефективність санації (E) можна визначити за такою формулою:

$$E = \frac{\text{Прогнозований обсяг додаткового прибутку}}{\text{Розмір на проведення санації}}.$$

Модель прогнозування ймовірності банкрутства Альтмана має вигляд:

$$Z = 0,717x_1 + 0,847x_2 + 3,107x_3 + 0,42x_4 + 0,995x_5,$$

x_1 – власний оборотний капітал / сума активів;

x_2 – нерозподілений (реінвестований) прибуток / сума активів;

x_3 – прибуток до сплати відсотків / сума активів;

x_4 – балансова вартість власного капіталу / позиковий капітал;

x_5 – обсяг продажів (виручка) / сума активів.

Константа для порівняння – 1,23. Якщо значення $Z < 1,23$, то це є ознакою високої ймовірності банкрутства, тоді як значення $Z > 1,23$ свідчить про малу його ймовірність.

📁 **Алгоритми вирішення типових практичних завдань**

Практичне завдання 1

В результаті ліквідації товариства з обмеженою відповідальністю, обсяг виручки від реалізації ліквідаційної маси склав 800 тис. грн.. Обсяг вимог кредиторів до підприємства склав 1 млн. грн.. Статутний капітал підприємства складає 100 тис. грн. і сформований за рахунок вкладів чотирьох учасників товариства. Частка одного з учасників у статутному капіталу складає 70%, а частки решти учасників є однаковими. Приватне майно найбільшого учасника складає 200 тис. грн., в тому числі йому належать облигації товариства, учасником якого він є, номінальною вартістю 50 тис. грн.. Визначити джерела погашення вимог кредиторів підприємства та в якій мірі вони будуть задоволені.

Розв'язок

1. Коефіцієнт погашення боргу становить $\frac{800\,000}{1\,000\,000} = 0,8 = 80\%$.

2. Дефіцит коштів для повного погашення вимог кредиторів складе:
 $1\,000\,000 - 800\,000 = 200\,000$ грн.

3. Він може бути забезпечений за рахунок продажу активів співвласників:

$$(70\,000 + 10\,000 + 10\,000 + 10\,000) \times 0,7 = 70\,000 \text{ грн.},$$

де дисконт на зниження ціни в умовах терміновості реалізації. Решта внесків:

$$200\,000 - 70\,000 = 130\,000 \text{ грн.},$$

при бажанні може бути покрита приватним майном першого співвласника, якщо його виберуть новим керівником або ця сума залишається непогашеною кредиторам.

Практичне завдання 2

На проведення санації підприємства були здійсненні інвестиції на суму 70 тис. грн., отримано пільговий кредит у сумі 50 тис. грн., випущено облігацій конверсійної позики на суму 30 тис. грн. За планом санації прогнозований обсяг додаткового прибутку боржника становитиме 200 тис. грн.. Чи будуть ефективними санаційні заходи за таких умов?

Розв'язок

1. Знаючи, що до складу вкладень на проведення санації включаються інвестиційні та дотаційні кошти, визначаємо їх величину:

$$BC = 70\,000 + 50\,000 + 30\,000 = 150\,000 \text{ грн.}$$

2. Визначаємо ефективність санації за формулою: $EfC = \frac{ПДпр}{BC} \times 100$.

ПДпр – прогнозний обсяг додаткового прибутку;

BC – розмір вкладень інвестиційна проведення санації:

$$EfC = \frac{200}{150} \times 100 = 133\%.$$

Отже, санаційні заходи є ефективними.

📌 Завдання для самостійного опрацювання

📌 Практичні завдання

Завдання 1

В результаті ліквідації товариства з обмеженою відповідальністю, обсяг виручки від реалізації ліквідаційної маси склав 600 тис. грн.. Обсяг вимог кредиторів до підприємства склав 1,5 млн. грн.. Статутний капітал підприємства складає 200 тис. грн. і сформований за рахунок вкладів чотирьох учасників товариства. Частка одного з учасників у статутному капіталу складає 70%, а частки решти учасників є однаковими. Приватне майно найбільшого учасника складає 300 тис. грн., в тому числі йому належать облігації товариства, учасником якого він є, номінальною вартістю 60 тис. грн. Визначити джерела погашення вимог кредиторів підприємства та в якій мірі вони будуть задоволені.

Завдання 2

Планом санації передбачено, що в перший рік проведення санації чиста виручка від реалізації продукції становитиме 912,5 млн. грн.. Рентабельність продажу – 20%. Розрахувати загальну потребу в коштах для фінансування оборотних активів та потребу в коштах за статтями оборотних активів за

такими даними: середній період зберігання виробничих запасів – 20 днів, період надання відстрочок постачальниками сировини та матеріалів – 40 днів, тривалість виробництва продукції – 10 днів, середня тривалість зберігання готової продукції на складі – 80 днів, середній період інкасації (повернення) дебіторської заборгованості – 30 днів.

Завдання 3

Спрогнозувати ймовірність банкрутства підприємства за допомогою Z-рахунка Альтмана, якщо відомі такі дані:

Таблиця 3.11

Показники	Сума
Оборотні активи	18605
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-266
Валовий прибуток (збиток)	829
Власний капітал	265
Довгостроковий позиковий капітал	881
Короткостроковий позиковий капітал	17351
Чиста виручка від реалізації	19396
Активів всього	18667

Завдання 4

На проведення санації підприємства були здійсненні інвестиції на суму 60 тис. грн., отримано пільговий кредит у сумі 30 тис. грн., випущено облігацій конверсійної позики на суму 40 тис. грн.. За планом санації прогнозований обсяг додаткового прибутку боржника становитиме 150 тис. грн.. Чи будуть ефективними санаційні заходи за таких умов?

✍ Тестові завдання

1. Банкрутство підприємства можна охарактеризувати як:
 - а) накопичення розбіжності між структурою, обсягами діяльності, процесами підприємства та ринковою ситуацією, то призводить до подальшого нарощування кількості кризових явищ і погіршення фінансового стану;
 - б) фазу розбалансованої діяльності підприємства та обмежених можливостей впливу його керівництва на фінансові відносини, що виникають на цьому підприємстві;
 - в) перехід від стабільності до погіршення будь-якого з параметрів, що характеризують стан підприємства як системи;
 - г) наслідок глибокої фінансової кризи, система заходів щодо управління якою не дала позитивних результатів.
2. До зовнішніх факторів, що можуть призвести до фінансової кризи на підприємстві відносять:
 - а) зниження ємкості внутрішнього ринку;
 - б) низький рівень маркетингу;
 - в) низький рівень кваліфікації персоналу;
 - г) незадовільна робота служби контролінгу.
3. Стратегічна криза характеризується тим, що:

- а) здійснюються усі можливі заходи, які здатні привести підприємство до фінансового оздоровлення;
- б) перманентні збитки вихолощують власний капітал, і це призводить до незадовільної структури балансу підприємства;
- в) підприємство є неплатоспроможним або існує реальна загроза втрати платоспроможності;
- г) на підприємстві зруйновано виробничий потенціал і відсутні довгострокові фактори успіху.

4. Санацію можна охарактеризувати як:

- а) управління, за якого під тиском запланованих чи випадкових факторів робиться передбачення небезпеки кризи, аналіз її симптомів, заходів для зниження негативних наслідків і використання її факторів для наступного стійкого розвитку підприємства;
- б) сукупність інституцій, принципів, методів та заходів управління процесом оздоровлення фінансово-господарського становища підприємства;
- в) систему фінансово-економічних, виробничо-технічних організаційно-правових та соціальних заходів, спрямованих на досягнення чи відновлення платоспроможності, ліквідності, прибутковості і конкурентоспроможності підприємства-боржника в довгостроковому періоді;
- г) управління, завданням якого є передбачення небезпеки кризи, аналіз її симптомів, застосування певних заходів для зниження негативних наслідків кризи, залучення ресурсів на підприємство для його наступного розвитку.

5. На якій стадії класичної моделі санації приймається рішення про ліквідацію суб'єкта господарювання:

- а) виявлення фінансової кризи;
- б) причинно-наслідковий аналіз фінансової кризи;
- в) формування стратегічних цілей і тактики проведення санації;
- г) реалізації, координації, нагляду.

6. Кризовий стан можна охарактеризувати як:

- а) накопичення розбіжності між структурою, обсягами діяльності, процесами підприємства та ринковою ситуацією, що призводить до подальшого нарощування кількості кризових явищ і погіршення фінансового стану;
- б) фазу розбалансованої діяльності підприємства та обмежених можливостей впливу його керівництва на фінансові відносини, що виникають на цьому підприємстві;
- в) зростання кількості взаємопов'язаних кризових явищ, яке призводить до незначного погіршення окремих показників діяльності підприємства, але не спричиняє руйнації системи самозбереження;
- г) перехід від стабільності до погіршення будь-якого з параметрів, що характеризують стан підприємства як системи.

7. До внутрішніх факторів, що можуть призвести до фінансової кризи на підприємстві відносять:

- а) значний рівень інфляції;
- б) ріст дебіторської заборгованості;
- в) посилення монополізму на ринку;

- г) нестабільність фінансового ринку.
8. Криза прибутковості характеризується тим, що:
- а) підприємство є неплатоспроможним або існує реальна загроза втрати платоспроможності;
 - б) на підприємстві зруйновано виробничий потенціал і відсутні довгострокові фактори успіху;
 - в) перманентні збитки вихолощують власний капітал, і це призводить до незадовільної структури балансу підприємства;
 - г) здійснюються усі можливі заходи, які здатні привести підприємство до фінансового оздоровлення.
9. До санаційного проекту входить:
- а) організаційний і фінансовий плани;
 - б) план виробництва і капіталовкладень;
 - в) план маркетингу і оцінка ринків збуту продукції;
 - г) немає правильної відповіді.
10. Підприємство визнається банкрутом з такого моменту:
- а) з початком провадження процедури банкрутства;
 - б) з відкриттям процедури санації;
 - в) з відкриттям ліквідаційної процедури;
 - г) по закінченні ліквідаційної процедури, в т.ч. реалізації майна.

Список основної літератури з дисципліни «Фінанси підприємства»

1. Азаренкова Г. М. Фінанси підприємств : навч. посібник [для самост. вивч. дисципліни]. / Г. М. Азаренкова, Т. М. Журавель, Р. М. Михайленко. – 3-тє вид., виправл. і доп. – К. : Знання-Прес, 2009. – 299 с.
2. Білик М.Д. Фінанси підприємств. Практикум. Навчальний посібник рекомендовано МОН України. – К.: ЦУЛ, 2008. – 196 с.
3. Бланк И. А. Управление активами и капиталом предприятия / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр ; Эльга, 2003. – 448 с.
4. Бойчик І. М. Економіка підприємства : навч. посібник / І. М. Бойчик – К. : Атака, 2004. – 480 с.
5. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України № 436–IV від 16.01.2003 р. – Режим доступу: [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)
6. Зятковський І. В. Фінанси підприємств : навч. посібник / І. В. Зятковський. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Кондор, 2003. – 364 с.
7. Кірейцев Г.Г., Виговська Н.Г., Петрук О.М. Фінанси підприємств: Навч. посібник. – Житомир: ЖІТІ, 2002.
8. Лайко П.А., Мних М.В. Фінанси підприємств: Підручник для вузів. – К.: Знання України, 2007.
9. Любенко Н.М. Фінанси підприємств. Навчальний посібник рекомендовано МОН України. – К.: ЦУЛ, 2009. – 272 с.
10. Непочатенко О.О. Фінанси підприємств: підручник/ О.О.Непочатенко, Н.Ю.Мельничук. – Умань: Вид. «Сочінський», 2013. – 504 с.
11. Податковий Кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України № 2755–VI від 02.12.2010 р. – Режим доступу: [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)

12. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом [Електронний ресурс]: Закон України № 2343–ХІІ від 14.05.1992 р. – Режим доступу: [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).

13. Про затвердження Порядку погодження умов і порядку проведення санації державних підприємств до порушення провадження у справі про банкрутство за рахунок небюджетних джерел фінансування Постанова Кабінету Міністрів України № 38 від 30.01.2013 р. – Режим доступу: [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).

14. Слав'юк Р.А. Фінанси підприємств: [навч. посібник] / Р.А. Слав'юк. – К: «Центр навчальної літератури», 2010. – 460 с.

15. Філімоненков О. С. Фінанси підприємств: [підручник]. / О. С. Філімоненков – К.: Алерта, 2009. – 496 с.

16. Фінанси підприємства : підручник / Л.О. Лігоненко, Н.М. Гуляєва, Н.А. Гринюк та ін. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. – 491 с.

17. Фінансова діяльність підприємства : підручник / О. М. Бандурка, М. Я. Коробов, П. І. Орлов, К. Я. Петрова. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Либідь, 2003. – 384 с.

18. Цал-Цалко Ю. С. Витрати підприємства : навч. посібник / Ю. С. Цал-Цалко. – К. : ЦУЛ, 2002. – 656 с.

19. Ярошевич Н.Б. Фінанси підприємств: Навч. посіб. Рекомендовано МОН / Ярошевич Н.Б. – К., 2012. – 341 с.

4. ФІНАНСОВИЙ РИНОК

Тема 4.1. Фінансовий ринок: сутність, функції та роль в економіці

☞ Основні поняття

Фінансовий ринок – це система економічних і правових відносин, що виникають між його учасниками у процесі пов'язаних з купівлею-продажем або випуском та обігом фінансових активів.

Вивчення дисципліни потребує ознайомлення з відповідним понятійним апаратом:

– *фінансові активи*, що обертаються на ринку, досить різноманітні за своїм змістом, призначенням і використанням. Звідси – відокремлені сфери фінансового ринку: *грошовий ринок та ринок капіталів, ринок цінних паперів та ринок банківських позик*;

– джерелом фінансових ресурсів є *заощадження*, тобто грошові кошти, які постійно вивільняються у процесах виробництва та обігу;

– заощадження акумулюються численними *фінансовими інститутами* з метою перетворення їх на *позиковий капітал* для наступного інвестування у фінансові активи або надання послуг;

– фінансові ресурси обертаються на фінансовому ринку за допомогою *фінансових інструментів*;

– із сутності та функцій кожної зі сфер фінансового ринку впливає *специфічність* фінансових інструментів, які на них використовуються.

Місце фінансового ринку у фінансовій системі визначається тим, що він є координатором функціонування всієї фінансової системи, усіх сфер і ланок.

Для юридичних та фізичних осіб фінансовий ринок, з одного боку, є структурою, через яку залучаються необхідні фінансові фонди, а з другого – вони мають можливість розміщувати на фінансовому ринку тимчасово вільні фінансові ресурси й отримувати від цього додаткові доходи.

Держава виступає на фінансовому ринку позичальником, а також виконує специфічну і дуже важливу функцію – регулювання фінансового ринку. Іноді держава виступає як інвестор.

На фінансовому ринку здійснюються розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів у економіці. Фінансовий ринок створює умови для об'єднання невеликих заощаджень з метою здійснення великих інвестицій. Суб'єкти, які отримали необхідні фінансові ресурси на фінансовому ринку, мають можливість здійснювати інвестиції в реальні та фінансові активи, а це сприяє економічному розвитку і зростанню, що й відображає суспільне призначення фінансового ринку.

Купівля-продаж фінансових фондів на фінансовому ринку здійснюється за допомогою фінансових інструментів.

Фінансові інструменти – юридичні документи, в яких визначаються права та обов'язки покупця і продавця фінансових ресурсів.

Залежно від терміну залучення фінансових ресурсів і напрямів їх використання фінансовий ринок має такі сегменти: *грошовий ринок* (money market); *ринок капіталів* (capital market).

Залежно від ступеня стандартизації фінансових інструментів на фінансовому ринку можна виокремити: ринок цінних паперів; ринок банківських позик.

За стадіями життєвого циклу фінансових інструментів фінансовий ринок має такі сегменти: первинний; вторинний.

За місцем торгівлі фінансовими фондами та інструментами фінансовий ринок розподіляється на: організований; неорганізований.

До учасників фінансового ринку належать: суб'єкти, що мають надлишок фінансових ресурсів; суб'єкти, що потребують додаткових фінансових ресурсів; фінансові посередники; держава як регулятор відносин.

Учасників фінансового ринку також можна класифікувати за формою: суб'єкти господарювання; домашні господарства; держава; місцеві органи влади.

За функціями розрізняють таких учасників: емітенти та позичальники; інвестори та кредитори; фінансові посередники; інститути інфраструктури; держава як регулятор відносин.

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Тестові завдання**

1. Ринок грошових ресурсів є однією зі складових:
 - а) ринку інструментів позики;
 - б) валютного ринку;
 - в) ринку інструментів власності;
 - г) кредитного ринку.
2. Залежно від місця, де відбувається торгівля фінансовими активами, розрізняють:
 - а) біржовий та позабіржовий ринки;
 - б) первинний і вторинний ринки;
 - в) ринки резидентів та нерезидентів;
 - г) національний та міжнародний ринки.
3. Головною функцією фінансового ринку є:
 - а) купівля-продаж фінансових інструментів;
 - б) регулювання обмінного курсу валют;
 - в) розподіл грошових потоків усередині країни;
 - г) трансформація бездіючих грошових коштів у позиковий капітал.
4. Інвесторами на фінансовому ринку виступають:
 - а) фізичні особи, держава;
 - б) юридичні особи, держава;
 - в) фізичні та юридичні особи;
 - г) фізичні, юридичні особи, держава.
5. Які функції виконує держава на фінансових ринках?
 - а) консультаційні;
 - б) інформаційні;
 - в) регулювання та контролю;
 - г) перерозподілу коштів між суб'єктами господарювання.

6. За терміном обігу фінансовий ринок поділяється на:
- а) ринок позикового і ринок акціонерного капіталу;
 - б) грошовий ринок і ринок капіталів;
 - в) первинний ринок і вторинний ринок;
 - г) біржовий ринок і позабіржовий ринок.
7. Властивість фінансового активу, яка розраховується у вигляді річної процентної ставки, називається:
- а) дохідністю;
 - б) комплексністю;
 - в) доходом за активом;
 - г) конвертованістю.
8. За економічною природою фінансовий ринок – це:
- а) сукупність ринків та інститутів, що використовуються для здійснення фінансових угод, обміну активами і ризиками;
 - б) ринок, до якого належать ринки короткострокових цінних паперів та інших фінансових інструментів, валютний ринок, ринок позичкового капіталу;
 - в) мережа спеціальних інститутів, що забезпечує взаємодію попиту і пропозиції на гроші як специфічний товар;
 - г) система економічних та правових відносин, пов'язаних із купівлею-продажем або випуском та обігом фінансових активів.
9. Виділіть процеси, які характеризують інтегрований фінансовий ринок:
- а) розвиток новітніх технологій, які сприяють розвитку високоефективної інфраструктури фінансового ринку;
 - б) концентрація діяльності учасників ринку у світових фінансових центрах;
 - в) лібералізація фінансових ринків;
 - г) усі відповіді правильні.
10. Як можливо визначити співвідношення ринку цінних паперів і фінансового ринку?
- а) фінансовий ринок розглядається як складова ринку цінних паперів;
 - б) ринок цінних паперів і фінансовий ринок, ринки які функціонують паралельно і не перетинаються;
 - в) ринок цінних паперів розглядається як вид фінансового ринку;
 - г) фінансовий ринок і ринок цінних паперів тотожні між собою.
11. До суб'єктів фінансового ринку відносять:
- а) емітентів, інвесторів;
 - б) населення, іноземних учасників ринку;
 - в) фінансових посередників, державу;
 - г) усі відповіді правильні.
12. Безстрокові фінансові інструменти, що засвідчують пайову участь інвестора в статутному фонді емітента – це:
- а) інструменти власності;
 - б) інструменти позики;
 - в) похідні інструменти;
 - г) усі відповіді правильні.

Тема 4.2. Регулювання фінансового ринку

☞ Основні поняття

Регулювання фінансового ринку – це використання певних методів і прийомів, які дозволяють упорядкувати діяльність учасників фінансового ринку та взаємовідносини між ними шляхом встановлення певних вимог і правил, а також здійснення контролю за їх виконанням.

Виокремлюють два основні види регулювання фінансового ринку:
державне – регулювання, що здійснюється державними органами;
саморегулювання – з боку професійних учасників фінансового ринку.

Основними *цілями* регулювання є: створення рівних можливостей для всіх учасників ринку; попередження зловживань та правопорушень; забезпечення процесу ціноутворення, виходячи з попиту і пропозиції на фінансові ресурси; підтримка ефективного функціонування фінансового ринку; гарантування безпеки фінансової системи в цілому.

Виділяють дві *форми регулювання* фінансового ринку: пряме і непряме.

Пряме (правове) регулювання – це система процесів встановлення норм поведінки для учасників фінансового ринку, забезпечення їх застосування, розв'язання суперечок, що виникають у зв'язку з їх застосуванням, а також притягнення до відповідальності учасників, що порушують ці норми. У складі системи правового регулювання розрізняють дві *підсистеми*:

нормативне (законодавче) забезпечення, що складається з правових актів, правил, вимог та стандартів, які є обов'язковими для всіх учасників на фінансовому ринку або для їх окремих груп;

інституціональне (адміністративне) забезпечення правового регулювання, що складається з компетентних органів, уповноважених видавати нормативні акти, розробляти правила, вимоги та стандарти щодо функціонування фінансового ринку, забезпечувати їх застосування та здійснювати інші регулятивні повноваження.

Непряме (економічне) регулювання – це вплив на функціонування фінансового ринку через систему економічних важелів, застосування яких сприяє формуванню окремих умов зовнішнього середовища цього ринку і позначається на цінах, обсягах попиту та пропозиції окремих сегментів фінансового ринку, а також на ступені конкурентної боротьби між учасниками ринку. Наприклад, *важелями непрямого втручання держави* у регулювання фінансового ринку є: податкова політика; регулювання грошової маси й обсягів кредитів; зовнішньоекономічна політика; гарантії держави щодо позик приватного сектора; вихід держави на ринок позикових капіталів.

Склад державних органів, що регулюють відносини на фінансовому ринку, а також їх повноваження залежать від:

- 1) моделі фінансового ринку;
- 2) державного устрою країни.

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» державне регулювання ринків фінансових послуг здійснюється:

– щодо ринку *банківських послуг* – Національним банком України;

– щодо ринків *цінних паперів та похідних* цінних паперів – Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;

– щодо *інших* ринків фінансових послуг – спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг – Національною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України.

Структура системи нагляду в Україні відображена на рисунку 4.1.

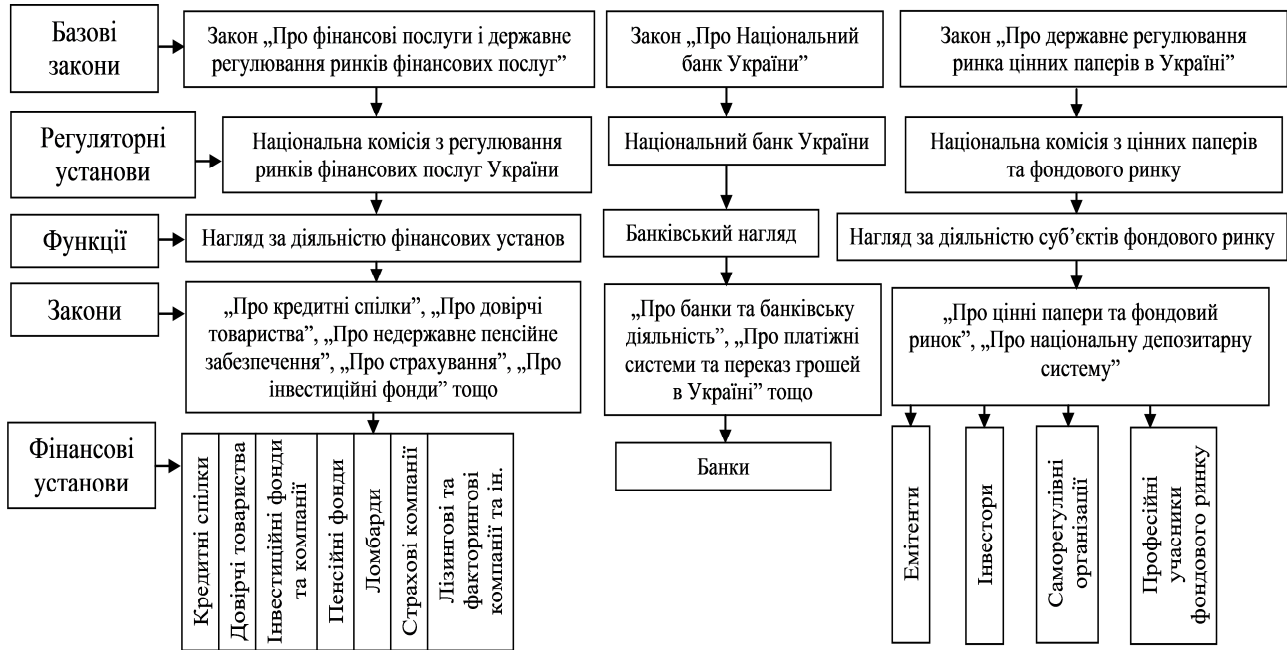

Рисунок 4.1 – Структура системи нагляду за діяльністю фінансових інститутів в Україні

Поліпшенню регулювання та нагляду за функціонуванням фінансового ринку сприяє *самоорганізація* його учасників.

Виокремлюють дві форми самоорганізації учасників фінансового ринку:

1) самоврядні організації – створюються у вигляді об'єднань, які здійснюють координацію діяльності учасників без права втручання в їх діяльність та без реальних повноважень щодо регулювання, нагляду та контролю (наприклад, Асоціація українських банків);

2) саморегульвнві організації (СРО) – об'єднання професійних учасників ринку, яким держава передає частину своїх повноважень з регулювання і які мають право на здійснення контролю за діяльністю професійних учасників.

До традиційних функцій СРО належать: розроблення обов'язкових правил і стандартів професійної діяльності; здійснення професійної підготовки кадрів; контроль за дотриманням учасниками СРО встановлених правил; вирішення спірних питань між професійними учасниками, між професійними учасниками та їх клієнтами; здійснення аналітичної та інформаційної діяльності; представництво інтересів членів СРО у державних законодавчих та виконавчих органах.

В Україні СРО, які об'єднують професійних учасників за видами діяльності, є лише на ринку цінних паперів.

🎵 **Завдання для самостійного опрацювання**

📖 **Тестові завдання**

1. За необґрунтовану відмову фінансової установи у наданні документів уповноваженим особам уповноважений орган має право:
 - а) порушити питання про ліквідацію фінансової установи;
 - б) призначити тимчасову адміністрацію фінансової установи;
 - в) вимагати скликання позачергових зборів учасників фінансової установи;
 - г) всі відповіді правильні.
2. До адміністративного регулювання діяльності банків НБУ не належать:
 - а) реєстрація банків і ліцензування їх діяльності;
 - б) установлення вимог та обмежень щодо діяльності банків;
 - в) визначення відсоткової політики;
 - г) нагляд за діяльністю банків.
3. Головним органом державного регулювання фондового ринку в Україні є:
 - а) Міністерство фінансів України;
 - б) Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
 - в) Національний банк України;
 - г) Антимонопольний комітет України.
4. Головним органом валютного регулювання в Україні є:
 - а) Державний митний комітет України;
 - б) Державна податкова адміністрація;
 - в) Національний банк України;
 - г) уповноважені банки.
5. До органів державного регулювання фондового ринку України не належать:
 - а) Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку;
 - б) Фонд державного майна України;
 - в) Антимонопольний комітет України;
 - г) Національний банк України.
6. Хто видає дозволи на депозитарну, реєстраційну, розрахунково-клірингову діяльність з цінними паперами?
 - а) Національна комісія із цінних паперів і фондового ринку;
 - б) Національний банк України;
 - в) Міністерство фінансів України;
 - г) Міністерство економіки України.
7. Фінансовий контроль за валютними операціями, що проводиться резидентами і нерезидентами на території України здійснює:
 - а) Національний банк України;
 - б) Державний митний комітет;
 - в) Державна податкова адміністрація;
 - г) Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку.
8. Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку підпорядковується:
 - а) Верховній Раді України;
 - б) Президенту України;
 - в) Міністерству фінансів України;
 - г) прем'єр-міністру України.

9. Хто здійснює державний нагляд за діяльністю страхових компаній?
- а) Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
 - б) Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг;
 - в) Національний банк України;
 - г) Міністерство фінансів України.
10. Виділити напрями регулювання фінансового ринку:
- а) регулювання складу фінансових інструментів та учасників;
 - б) регулювання інформаційних потоків на ринку;
 - в) регулювання операцій та форм торгівлі;
 - г) усі відповіді правильні.
11. Недержавними інститутами-регуляторами здійснюється регулювання:
- а) міжнародне;
 - б) державне;
 - в) внутрішнє;
 - г) усі відповіді правильні.
12. Вплив на функціонування фінансового ринку через систему економічних важелів – це регулювання:
- а) пряме (правове);
 - б) непряме (економічне);
 - в) внутрішнє;
 - г) адміністративне.
13. Міжнародною регулювальною організацією, головною метою якої є покращення захисту інвестора, підвищення цілісності і прозорості ринків капіталів, є:
- а) Група 30;
 - б) Форум Європейських Комісій з цінних паперів – FESCO;
 - в) Міжнародна організація комісій з цінних паперів – IOSCO;
 - г) Міжнародний банк реконструкції та розвитку.
14. Важелями непрямого втручання держави у регулювання фінансового ринку є:
- а) податкова політика;
 - б) регулювання грошової маси й обсягів кредитів через вплив на ставку позикового відсотка;
 - в) проведення спільних наукових розробок;
 - г) усі відповіді правильні.
15. Банківський нагляд – це:
- а) система контролю та активних упорядкованих дій НБУ, спрямованих на дотримання банками у процесі їх діяльності законодавства України;
 - б) дії НБУ з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників;
 - в) моніторинг процесів, що мають місце в банківській системі на різних стадіях функціонування банків;
 - г) усі відповіді правильні.

Тема 4.3. Фінансові посередники

☞ Основні поняття

Фінансове посередництво розглядається у вузькому та у широкому значенні. Це пов'язано з існуванням *прямого* та *непрямого* фінансування.

У *вузькому* розумінні фінансове посередництво – це надання послуг на фінансовому ринку за комісійну винагороду (надання агентських послуг або здійснення трансакційних операцій). Фінансове посередництво у вузькому розумінні пов'язане з прямим фінансуванням.

У *широкому* розумінні фінансове посередництво – це надання трансформаційних послуг. Воно пов'язане з непрямим фінансуванням та наданням агентських послуг.

Фінансове посередництво здійснюється системою *фінансових* інститутів.

Значення посередництва на фінансовому ринку: полегшення руху коштів та прискорення цього руху; формування «пакетів» фінансових ресурсів різних розмірів; зниження ризику неповернення коштів або ризику несплати доходів; здійснення трансформації строків надання фінансових ресурсів (за рахунок обслуговування великої кількості суб'єктів); створення так званого «ефекту масштабу» (зменшуються адміністративні, консультаційні, юридичні та інші подібні витрати на обіг фінансових ресурсів).

Класифікацію фінансових інститутів може бути проведено за різних ознак.

Так, наприклад, залежно від основних напрямів діяльності фінансові інститути розподіляються на:

I. *Депозитні*: банківські; небанківські (кредитні спілки, ломбарди).

II. *Контрактні*: страхові компанії (або страхові фонди); пенсійні фонди.

III. *Інвестиційні*: інвестиційні фонди, інвестиційні та фінансові компанії, фінансові установи на іпотечному ринку.

IV. *Агентські*: брокери або ті фінансові інститути, що здійснюють брокерську діяльність (за рахунок клієнта від імені клієнта або від власного імені); дилери (фінансові посередники, що здійснюють операції від власного імені та за власний рахунок); біржі; позабіржові торговельно-інформаційні системи.

V. *Інші спеціалізовані інститути* (факторингові, форфейтингові, лізингові компанії та ін.).

Залежно від секторів ринку фінансових послуг фінансові інститути в Україні можна розподілити на:

1) *фінансові інститути, що функціонують на ринку цінних паперів*: торгівці ЦП; компанії з управління активами; депозитарні, розрахунково-клірингові установи; реєстратори власників іменних цінних паперів; зберігачі; організатори торгівлі цінними паперами; інститути спільного інвестування;

2) *фінансові інститути, що діють на ринку банківських позик*: банки;

3) *фінансові інститути, що діють на ринку інших фінансових послуг*: кредитні спілки; страхові компанії; адміністратори недержавних пенсійних фондів; недержавні пенсійні фонди; ломбарди; лізингові, факторингові компанії; інші установи.

🎵 **Завдання для самостійного опрацювання**

📖 **Тестові завдання**

1. До депозитних фінансових інститутів належать:
 - а) страхові компанії;
 - б) банки;
 - в) інвестиційні компанії;
 - г) пенсійні фонди.
2. До недепозитних фінансових інститутів належать:
 - а) банки;
 - б) інвестиційні компанії;
 - в) кредитні спілки;
 - г) кредитні асоціації.
3. Джерелами фінансових ресурсів пенсійних фондів є:
 - а) депозити;
 - б) страхові внески;
 - в) внески учасників;
 - г) акції, інвестиційні сертифікати.
4. Які з наведених професійних учасників ринку не є інститутами інфраструктури?
 - а) фондова біржа;
 - б) депозитарій;
 - в) кредитна спілка;
 - г) кліринговий центр.
5. Комплекс послуг з організацій та проведення емісії цінних паперів, що надаються фінансовим посередником емітента – це:
 - а) консалтинг;
 - б) ділінг;
 - в) андеррайтинг;
 - г) лістинг.
6. До якого виду діяльності торговців цінними паперами належать купівля-продаж цінних паперів за дорученням та за рахунок клієнта?
 - а) посередницькі;
 - б) комісійні;
 - в) комерційні;
 - г) інформаційні.
7. Інвестиційні компанії можуть випускати:
 - а) акції
 - б) облігації
 - в) інвестиційні сертифікати;
 - г) казначейські зобов'язання.
8. Посередник між продавцями і покупцями при укладанні угод із цінними паперами, який від імені і за рахунок клієнта отримує плату у вигляді комісійних – це:
 - а) дилер;
 - б) брокер;

- в) маклер;
 - г) андеррайтер.
9. Особа, яка здійснює посередницькі торгові операції із цінними паперами від свого імені і за свій рахунок – це:
- а) брокер;
 - б) торговець цінними паперами;
 - в) дилер;
 - г) емітент.
10. Які з наведених фінансових послуг надаються фінансовими посередниками на вторинному ринку?
- а) інформаційні;
 - б) андеррайтинг;
 - в) залучення коштів;
 - г) надання позик.
11. Процедура проведення андеррайтингу включає:
- а) аукціон;
 - б) викуп посередником частки емісії
 - в) аукціон та викуп посередником частки емісії
 - г) немає правильної відповіді.
12. Спеціальні кредитно-фінансові інститути, що утворюються товаровиробниками на приватних засадах для задоволення взаємних потреб у кредитах та інших банківських послугах, це:
- а) банки;
 - б) ощадні і кредитні асоціації;
 - в) спеціалізовані банки;
 - г) банківська корпорація.
13. Кредитні спілки та факторингові компанії відносять до:
- а) небанківських фінансово-кредитних інститутів;
 - б) контрактних фінансових інститутів;
 - в) суб'єктів банківської системи;
 - г) депозитарно-клірингової системи.
14. Підприємницька діяльність, яка спрямована на інвестування власних або залучених фінансових коштів і поєднує в собі елементи кредитування в натуральній і грошовій формі, – це:
- а) факторинг;
 - б) благодійність;
 - в) лізинг;
 - г) страхування.
15. Кредитні установи, що створюються для надання населенню послуг щодо збереження предметів домашнього вжитку, а також видачі позичок під заставу цих предметів, – це:
- а) фінансові компанії;
 - б) ломбарди;
 - в) позичково-ощадні асоціації;
 - г) страхові компанії.

16. Фінансова установа, яка залучає грошові заощадження своїх членів для взаємного кредитування, наданні фінансових послуг шляхом об'єднання грошових внесків, – це:

- а) кредитна спілка;
- б) каси взаємодопомоги;
- в) благодійна організація;
- г) ломбард.

17. Юридична особа, яка спеціалізується на веденні діяльності, що включає збирання, обробку, зберігання та надання даних, які складають систему обліку власників іменних цінних паперів, – це:

- а) реєстратор;
- б) зберігач;
- в) Розрахунковий банк;
- г) Національний депозитарій.

Тема 4.4. Ризик та ціна капіталу

☞ Основні поняття

Ціна (курс) фінансового активу – виражається в грошових одиницях, *ціна капіталу* – виражається в процентах.

Розрізняють номінальну та реальну процентні ставки.

Реальна процентна ставка відображає очікувані темпи зростання економіки за визначений період часу і реальний дохід інвестора на вкладені кошти.

Американський економіст І. Фішер увів поняття «*номінальна ставка*», що складається з двох частин: очікуваної процентної ставки за безризиковим активом та очікуваної премії за можливе знецінення грошової одиниці (тобто за інфляцію). Остання розглядається як компенсація для страхування ризику при втраті частини грошових коштів через знецінення грошової одиниці.

Безризикова процентна ставка – це номінальна процентна ставка по короткострокових державних цінних паперах, яка є, в свою чергу, сумою двох складових – реальної процентної ставки та поправки на інфляцію.

В Україні орієнтиром ціни на гроші (в т. ч. безризикової процентної ставки) виступають ставки *рефінансування та облікова ставка* Національного банку України.

Ціна капіталу визначається попитом і пропозицією, які залежать на фінансовому ринку від багатьох факторів. Особливе значення мають *ризик*.

Фінансові ризики – це спекулятивні ризики. Їх особливістю є ймовірність зазнати збитків у результаті проведення будь-яких операцій у фінансово-кредитній і біржовій сферах, здійснення операцій із фондовими цінними паперами, тобто ризику, який впливає з природи цих операцій, тому суть ризику полягає в імовірності настання або ненастання події з можливими негативними наслідками через обмеженість матеріальних і нематеріальних ресурсів.

До фінансових ризиків відносять кредитний, процентний, валютний, галузевий ризики, ризик ліквідності та структури капіталу, а також ризик країни. Різні види ризиків можуть посилювати або нейтралізувати один одного.

У цілому фінансовий ризик як міру економічної або соціальної невідзначеності можна охарактеризувати:

за *величиною* – високий, середній і низький;

за *ступенем допустимості* – допустимий ризик, коли втрачається частина доходу; критичний (локальний) ризик, при якому повністю втрачаються доходи і виникає необхідність відшкодувати втрати; катастрофічний ризик повної втрати майна;

за *об'єктами* – ризик підприємця, підприємства, банку, страхової компанії, тобто окремих юридичних і фізичних осіб;

за *видом діяльності* – ризик виробничої, посередницької, торговельної, транспортної, страхової та іншої діяльності;

за *економічним змістом* – чистий ризик як об'єктивна можливість зазнати збитків (нульового результату) і спекулятивний ризик як суб'єктивна можливість отримання позитивного або негативного результату певної діяльності;

за *характером* – операційний, інфляційний, кредитний, процентний, валютний;

за *галузевою і територіальною ознакою* – загальноекономічний, галузевий, країни, регіональний тощо.

Виділяють такі основні види ризику:

систематичний ризик, тобто ризик кризи фінансового ринку – пов'язаний із загальною економічною і політичною ситуацією в країні та світі, зростанням цін на ресурси, загальноринковим падінням цін на фінансові активи;

несистематичний ризик, тобто ризик поєднання всіх видів ризику, пов'язаних із конкретними фінансовими інструментами;

селективний ризик – ризик неправильного вибору цінних паперів для інвестування при формуванні портфеля;

часовий ризик – ризик емісії, купівлі або продажу цінного паперу у невідповідний час, що тягне за собою втрати;

ризик законодавчих змін – можуть, змінитися умови емісії, вона може бути визнана недійсною;

ризик ліквідності – ризик, пов'язаний із можливістю втрат при реалізації цінного папера через зміну в оцінці його якості;

інфляційний ризик – ризик того, що при високій інфляції доходи, які отримують інвестори за фінансовими інструментами, знецінюються швидше, аніж зростають, інвестор зазнає реальних втрат.

Фактори, які стосуються фінансового ризику і впливають на його рівень, умовно можна поділити на дві групи: об'єктивні (безпосередньо не залежать від дій учасників) й суб'єктивні (характеризує самого учасника або об'єкт оцінки).

До основних методів управління ризиком належать: ухилення від ризику; зниження рівня ризику; поглинання та фінансування ризику; передача ризику іншій особі.

Ризик вимірюється двома статистичними показниками: дисперсією і стандартним відхиленням.

Теорію ризику інвестицій на ринку капіталу розробив американський економіст Гаррі Марковіц, основну концепцію якого можна сформулювати так: *інвестор визначає свій вибір цінного папера не тільки одержанням очікуваного доходу, а й можливим ризиком. Основною проблемою, яку повинен вирішувати інвестор, є досягнення максимального рівня очікуваної дохідності інвестицій за певного рівня ризику і скорочення можливого ризику за очікуваної дохідності. Мета кожного інвестора – більше доходу за меншого ризику.*

Марковець також запропонував концепцію «оптимального» портфеля інвестицій. Сутність цієї концепції полягає в тому, що в портфелі мають міститися, за можливості, цінні папери всіх видів і модифікацій, вони мають бути різними за термінами, а також емітовані корпораціями різних галузей і географічного положення. *Процес формування оптимального портфеля називається диверсифікацією портфеля.*

Теорію співвідношення ризику і доходу інвестицій у цінні папери в 1960–х роках розвиває Уільям Шарп. Шарп розділив загальний ризик інвестицій у цінні папери на дві частини: *ризик систематичний і ризик несистематичний.* Також він розробив Модель оцінювання капітальних активів (МОКА) (CAPM), на підставі якої корпорація може визначити ціну капіталу, тобто вартість придбання капіталу, необхідного для ведення підприємницької діяльності. Інвестор, що вкладає свій капітал у цінні папери, випущені корпорацією, на основі МОКА визначає його дохідність з урахуванням ризику

У 1976 р. американський економіст Стефан Росс запропонував *теорію арбітражного ціноутворення (APT) як альтернативну версію моделі оцінки капітальних активів.* Під арбітражними слід розуміти операції з продажу цінного папера за вищою ціною з одночасною купівлею, але за нижчою ціною (або навпаки), які забезпечують одержання при цьому безризикового доходу. Якщо такої можливості немає, то очікувана дохідність цінного папера є функцією безризикової процентної ставки і різноманітних факторів, кожний з яких визначений ринковою ціною.

✂ **Методичний інструментарій**

Середнє очікуване значення – це те значення величини події, яке пов'язане з невизначеною ситуацією. Середнє очікуване значення є середньо зваженим для всіх можливих результатів, де ймовірність кожного результату використовується як частота або вага відповідного значення.

$$\bar{R} = M(R_i) = \frac{\sum_{i=1}^n R_i f_i}{\sum_{i=1}^n f_i} = \sum_{i=1}^n R_i p_i$$

де p_i – ймовірність того, що дохід від інвестицій буде дорівнювати R_i .

Дисперсія при оцінці фінансового ризику інвестиційного активу являє собою середньозважену величину з квадратів відхилень дійсних фінансових результатів ризикових вкладень від середньої:

$$\delta^2 = \frac{\sum (x - \bar{x})^2}{n} = \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 p_i,$$

δ^2 – дисперсія; x – очікуване значення для кожного випадку вкладення фінансових ресурсів; \bar{x} – середнє очікуване значення; n – кількість вкладень фінансових ресурсів (частота).

Коефіцієнт варіації – відносна величина, на його розмір не впливають абсолютні значення показника, що аналізується. За допомогою коефіцієнта варіації можна порівнювати навіть коливання ознак, виражених у різних одиницях вимірювання. Коефіцієнт варіації розраховується як відношення середньоквадратичного відхилення до середньої арифметичної і показує міру відхилення отриманих значень:

$$V_i = \frac{\sigma}{\bar{x}} 100\%,$$

де V_i – коефіцієнт варіації; σ – середнє квадратичне відхилення; \bar{x} – середнє очікуване значення.

Коефіцієнт варіації може змінюватися від 1 до 100 %. Чим вищий цей коефіцієнт, тим сильніші коливання. Встановленою є така якісна оцінка значень коефіцієнта варіації: до 10 % – слабкі коливання фінансового ризику вкладень; 10-25 % – середні, помірні коливання; понад 25 % – високі коливання фінансового ризику.

Дохідність і ризик портфеля з множиною активів визначаються за формулами:

$$E(R_p) = \sum_{i=1}^n W_i E(R_i), \quad \sigma_p^2 = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n W_i W_j \sigma_{ij},$$

де n – кількість активів у портфелі; W_i і W_j – питома вага кожного активу в портфелі; σ_{ij} або Cov_{ij} – коваріація доходів двох активів.

Модель оцінювання капітальних активів (МОКА). Дохідність активу визначається за формулою:

$$E(R_i) = R_f + \beta_i [E(\bar{R}_m) - R_f],$$

де $E(R_i)$ – очікувана дохідність активу i ; R_f – безризикова процентна ставка; $E(\bar{R}_m)$ – очікувана ставка доходу ринкового портфеля; β_i – коефіцієнт бета (систематичного ризику) за активом i .

Коефіцієнт β є мірою систематичного ризику. Він показує ризикованість інвестицій у активи в умовах загального ризику ринку.

$$\beta = \frac{Cov_{im}}{\sigma_i^2} = \frac{\sigma_{im}}{\sigma_i^2} \quad \text{або} \quad \beta = \rho \frac{\sigma_i}{\sigma_m},$$

де Cov_{im} або σ_{im} – коваріація доходу за активом i і дохідність ринкового портфеля; σ_m^2 – дисперсія (варіація) доходу ринкового портфеля; ρ – кореляція між доходом за активом i і доходом ринкового портфеля, σ_i – стандартне відхилення (імовірність відхилення фактичної дохідності активу i від очікуваної); σ_m – імовірність відхилення фактичної дохідності ринкового портфеля від очікуваної.

β ринкового портфеля дорівнює 1. У цьому разі ризик вкладення в актив корелюється з доходом ринкового портфеля. Якщо інвестиція в актив буде менш ризикованою, ніж портфельний ризик, то $\beta < 1$. У випадку інвестиції у високо ризиковий актив – $\beta > 1$. Отже, коефіцієнт β є індексом невизначеності ціни активу відносно ринкових цін.

Математична модель С. Росса. Оскільки на доходи інвесторів впливають різні фактори, то формула набуде такого вигляду:

$$E(R_1) = R_f + \beta_1 FRP_1 + \beta_2 FRP_2 + \dots + \beta_n FRP_n,$$

де $E(R_1)$ – очікувана дохідність активу; R_f – ставка доходу за безризиковим цінним папером; β_1 - β_n – систематичний ризик, що виражає чутливість до факторів; FRP_1 - FRP_n – факторна ринкова ціна ризику (або премія за ризик).

Рівняння Фішера, що відбиває співвідношення номінальної ставки процента, реальної ставки й інфляції: $R = r + i + (r \times i)$,

де R – номінальна процентна ставка; r – реальна (очікувана) процентна ставка; i – інфляційна ставка; $(i \times r)$ – «перехресний» твір інфляційної ставки й очікуваної ставки доходу.

Загальна формула ринкової ціни активу включає основні види ризику і має такий вигляд:

$$R = ER_i + IP + DRP + LRP + MRP,$$

де R – номінальна процентна ставка; ER_i – чиста, або реальна ставка доходу за i -м цінним папером; IP , DRP , LRP і MRP – ринкові премії за різні види ризику (інфляційного, кредитного, ліквідності, строковості).

При дослідженні методів оцінювання використання інвестиційного портфеля, тобто обчисленні ефективності портфеля цінних паперів, аналіз звернений у минуле. Відомі чотири основні методи оцінювання результатів використання портфеля з урахуванням критерію середнього відхилення

Індекс Шарпа характеризує очікуваний дохід диверсифікованого портфеля:

$$SI_p = \frac{R_p - R_f}{\sigma_p}.$$

Індекс показує надлишковий дохід на одиницю загального ризику (σ_p). Чим вищий індекс, тим вища оцінка результатів використання портфеля. Якщо індекс портфеля інвестора перевищує індекс ринкового портфеля, то інвестор “ішов попереду ринку”, тобто одержав дохід, вищий ринкового.

Індекс Тренора показує надлишковий дохід на одиницю систематичного ризику (β_p). Чим вищий індекс, тим вища оцінка результатів використання портфеля:

$$TI_p = \frac{R_p - R_f}{\beta_p}.$$

Альфа Йенсена вимірює вартість портфельної альфи. Він визначає дохід портфеля, отриманий понад норму, визначену на підставі β портфеля і середнього ринкового доходу: $\alpha_p = R_p - [R_f + \beta_p(R_m - R_f)]$.

У випадку, коли $\alpha = 0$, використання портфеля відповідає ринковим умовам. Якщо $\alpha > 1$, то портфель цінних паперів приносить би кращі результати, ніж ринковий, і навпаки, коли $\alpha < 1$, оцінка результатів використаного портфеля буде нижчою ринкової оцінки.

Коефіцієнт оцінки:

$$\text{Коефіцієнт оцінки} = \frac{\alpha_p}{\sigma_{(e)}}$$

Коефіцієнт вимірює надлишковий дохід портфеля на одиницю ризику, що можна диверсифікувати добором цінних паперів відповідно до індексу ринкового портфеля.

☒ Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Визначити дисперсію і стандартне відхилення за умови, що дві компанії N і M мали таку дохідність своїх акцій за п'ять років:

Рік	Дохідність компанії N(x)	Дохідність компанії M(x)
1	-0,18	0,04
2	0,40	0,08
3	0,28	-0,10
4	0,10	0,09
5	0,07	0,11

Розв'язок

1. Визначаємо середню дохідність за п'ять років (\bar{x}):

$$\text{Компанія N: } \bar{x} = \frac{-0,18 + 0,4 + 0,28 + 0,1 + 0,07}{5} = 0,134 \text{ або } 13,4 \%;$$

$$\text{Компанія M: } \bar{x} = \frac{0,04 + 0,08 - 0,1 + 0,09 + 0,11}{5} = 0,044 \text{ або } 4,4 \%.$$

2. Визначаємо відхилення реальної дохідності від середньої і квадрат відхилення:

Рік	$x - \bar{x}$ K°N	$(x - \bar{x})^2$ K°N	$x - \bar{x}$ K°M	$(x - \bar{x})^2$ K°M
1	-0,314	0,099	-0,004	0,000016
2	0,266	0,071	0,036	0,0013
3	0,146	0,021	-0,144	0,0207
4	-0,034	0,0012	0,046	0,0021
5	-0,064	0,004	0,066	0,0044
Σ	0	0,1962	0	0,028516

3. Вимірюємо ризик за цінними паперами: дисперсію (σ^2) і стандартне відхилення (σ):

Корпорація N	Корпорація M
$\sigma^2 = \frac{0,1962}{5} = 0,03924$	$\sigma^2 = \frac{0,02516}{5} = 0,0057$
$\sigma = \sqrt{0,03924} = 0,1981$	$\sigma = \sqrt{0,0057} = 0,0755$

Перед фінансовим менеджером з формування портфеля інвестицій завжди стоїть питання щодо вибору об'єктів інвестування.

Розрахунки показали, що акції К[°]N приносять вищий дохід, у середньому за п'ять років – 13,4 %, акції К[°]M дають нижчий дохід – 4,4 %. Однак, високий дохід акцій К[°]N пов'язаний з вищим ризиком, σ дорівнює 19,81 %, тоді як у К[°]M значення а нижче – 7,55 %.

Тому, якщо компанія проводить агресивну політику на фінансовому ринку, менеджер повинен вибрати акції компанії N. Якщо ж компанія проводить оборонну політику, то краще віддати перевагу акціям компанії M.

Практичне завдання 2

Безризикова ставка – 0,08; очікуваний дохід ринку – 0,15; β цінного папера – 1,2. Визначте очікуваний дохід за акцією.

Розв'язок

Модель оцінки капітальних активів (САРМ):

$$E(R_i) = R_f + \beta \times (E(R_m) - R_f),$$

β -коефіцієнт – систематичний ризик активу, R_f – безризикова процентна ставка; $E(R_m)$ – середня дохідність на ринку. $(E(R_i) - R_f)$ – премія за ризик.

$$E(R_i) = 0,08 + 1,2 \times (0,15 - 0,08) = 0,164 \text{ або } 16,4\%.$$

Інвестування в даний цінний папір недоцільним, оскільки очікувана дохідність є вищою за середню дохідність ринку на 1,4%, хоча слід врахувати, що систематичний ризик за цінним папером є більшим за одиницю, що свідчить про високий ризик даного активу. Премія за ризик інвестування становить 8,4% ($16,4 - 8 = 8,4\%$).

Практичне завдання 3

Корпорація “Смайлз” випускає облигації терміном на три роки з купонною ставкою 12 % річних за темпів інфляції 2 %. Цінні папери корпорації належать до класу ВВВ за рейтингом Стендарт енд Пур, облигації низько ліквідні, премія за ліквідність становить 4%. Премія за терміновість – 2 %. Ставка за безризиковим цінним папером 7 %. Потрібно визначити очікувану дохідність облигації з урахуванням ризику.

Розв'язок

1) номінальна процентна ставка з урахуванням інфляції становитиме:

$$0,12 + 0,02 + (0,12 \cdot 0,02) = 0,1424 \text{ або } 14,24 \%;$$

2) премія за можливий дефолт: $0,1424 - 0,07 = 0,0724$ або 7,24 %;

3) очікувана дохідність облигації з урахуванням всіх ризиків:

$$\text{Ціна капіталу} = 0,142 + 0,0724 + 0,04 + 0,02 = 0,2744 \text{ або } 27,4 \%.$$

Ціна капіталу свідчить про високий ризик цінного папера. Інвестор може очікувати високий дохід у 27,4 %, але він наражається на чотири ризики.

Практичне завдання 4

Кредит у розмірі 10 000 гр. од. надано на один рік з виплатою процентів по ньому при погашенні. Початкова процентна ставка по кредиту – 8%. Визначити процентну ставку по кредиту в умовах інфляції та ризику непогашення та поправки на відповідні ризики при очікуваному рівні інфляції $i = 4\%$ і ризику неповернення $i_H = 5\%$.

Розв'язок

Інвестор через рік одержить 10 000 гр. од. боргу та проценти за кредит у розмірі $0,08 \times 10\,000 = 8\,000$ гр. од.

Нарощена сума, яку отримує інвестор, дорівнює: $S_n = C_0 (1 + r)$,

де C_0 – сума інвестованих коштів (сума боргу); r – процентна ставка по боргу. Тобто $S_n = 10\,000 (1 + 0,08) = 10\,800$ гр. од.

Якщо рівень інфляції становить i , для того щоб захистити всю нарощену суму від інфляції, тобто захистити від знецінення як основну суму боргу, так і проценти по ньому, потрібно скоригувати нарощену суму на множник $(1 + i)$:

$$S_{n1} = S_n (1 + i) = C_0 (1 + r) \times (1 + i).$$

При $i = 4\%$ $S_{n1} = 10\,800 (1 + 0,04) = 11\,232$ гр. од. Отже, щоб зберегти купівельну спроможність основної суми боргу та процентів в умовах підвищення цін внаслідок інфляції, треба зафіксувати таку процентну ставку, яка б забезпечувала отримання через рік 11 232 гр. од. на вкладені 10 000 гр. од. Обчислимо процентну ставку по позиції з урахуванням інфляції r_1 за формулою: $S_{n1} = C_0 (1 + r_1)$.

$$\text{Звідки } r_1 = \frac{S_{n1}}{C_0} - 1 = \frac{11232}{10000} - 1 = 0,1232 \text{ або } 12,32\%.$$

враховуючи, що r_1 – це сума реальної процентної ставки та поправки на інфляцію r_i , отримаємо формулу Фішера для визначення процентної ставки з врахуванням інфляції: $r_1 = r + r_i$,

$$\text{де } r_i = 12,32 - 8 = 4,32\%.$$

Обчислимо премію за ризик неповернення платежу. Процент неповернення i_n становить 5%. Якщо позика надана в розмірі 10 000 гр. од., то 500 гр. од. можуть бути не повернені позичальником. Отже, підвищенням процентної ставки треба забезпечити додаткове надходження коштів у розмірі можливих втрат (500 гр. од.). Іншими словами, 95% інвестованих коштів, а саме 9 500 гр. од., мають забезпечити дохід в розмірі 11 232 гр. од. Відповідна процентна ставка становитиме $r_2 = 11\,232 : 9\,500 - 1 = 0,1823$, або 18,23%.

Отже, процентна ставка при очікуваному рівні інфляції $i = 4\%$ та ризику неповернення $i_n = 5\%$ дорівнює 18,23%. У структурі цієї процентної ставки поправка на інфляцію r_i становить 4,32%, премія за ризик неповернення $r_n = 5,91\%$. Поправка на інфляцію (інфляційна премія) компенсує зниження купівельної вартості як основної суми, так і реального процента i вища за рівень інфляції на 0,32%. Премія за ризик неповернення більша від процента неповернення ($i_n = 4\%$), оскільки має компенсувати не тільки втрати 4% основної суми, а й 4% частки реального процента та інфляційної премії.

Практичне завдання 5

Фінансовий аналітик одержав таку інформацію:

	Портфель П	Ринковий портфель М
Середня дохідність	0,35	0,28
Бета (β)	1,2	1,0
Стандартне відхилення	0,42	0,30
Несистематичний ризик, $\sigma(e)$	0,18	0

Потрібно визначити індекси Шарпа, Тренора, альфу Йенсена і коефіцієнт оцінки.

Розв'язок

	Портфель П	Ринковий портфель М
Індекс Шарпа	$\frac{0,35 - 0,06}{0,42} = 0,6905$	$\frac{0,28 - 0,06}{0,3} = 0,24$
Індекс Тренора	$\frac{0,35 - 0,06}{1,2} = 0,2417$	$\frac{0,28 - 0,06}{1} = 0,22$
Альфа Йенсена	$\alpha_p = 0,35 - [0,06 + 1,2(0,28 - 0,06)] = 0,35 - 0,324 = 0,026$	$0,28 - [0,06 + 1,2(0,28 - 0,06)] = 0,28 - 0,324 = -0,044$

$$\text{Коефіцієнт оцінки} = \frac{0,026}{0,18} = 0,14.$$

Показники індексів портфеля П за Шарпом і Тренором вищі індексів ринкового портфеля М, що свідчить про високу дохідність портфеля П. Проте значення α_p портфеля П нижче за одиницю, тобто оцінка результатів використання портфеля нижча ринкової.

☞ Завдання для самостійного опрацювання

✍ Практичні завдання

Завдання 1

Інвестор має портфель, що складається з ризикових цінних паперів, стандартне відхилення якого дорівнювало 0,4 при очікуваному доході 0,3. Безризикова ставка становить 11 %. Інвестор прийняв рішення змінити структуру портфеля, який на 45 % буде сформовано з ризикових інвестицій та на 55 % – з безризикових. Визначте стандартне відхилення та очікуваний дохід нового портфеля.

Завдання 2

Фінансовий менеджер одержав інформацію про акції двох корпорацій, з яких буде сформований портфель цінних паперів.

	Акція А	Акція В
\bar{R}	25 %	75 %
σ	15 %	20 %
W (перший варіант)	50 %	50 %
N (другий варіант)	30 %	70 %

Потрібно визначити:

- 1) очікуваний дохід і стандартне відхилення портфеля, за умови, що коефіцієнт кореляції становить $-0,7$;
- 2) ті самі показники при коефіцієнті кореляції $+0,5$.

Завдання 3

Очікувана ринкова дохідність становить 14 %, безризикова процентна ставка – 8 %. За фінансовим активом А коефіцієнт β дорівнює 0,6. Визначте

очікувану дохідність цього активу. За фінансовим активом В очікувана дохідність – 20 %. Визначте β коефіцієнт за фінансовим активом В.

Завдання 4

Кореляція доходу по цінному паперу з ринковим доходом дорівнює 0,7; стандартне відхилення доходу по цінному паперу – 0,20; стандартне відхилення ринкового портфеля – 0,25. Безризикова процентна ставка – 7 %, очікувана ставка ринку – 16 %. Визначте дохід по цінному паперу.

Завдання 5

Цінні папери класу А мають $\beta = 1,2$ й очікувану дохідність – 20 %. Цінні папери класу С мають $\beta = 0,9$ і очікувану дохідність – 16 %. Безризикова процентна ставка дорівнює 5 %, премія за ризик – 12,3 %. Визначте правильність оцінки доходу за цінними паперами. Які цінні папери переоцінено, а які недооцінено?

Завдання 6

Кредит у розмірі 50 000 гр. од. надано на один рік з виплатою процентів по ньому при погашенні. Початкова процентна ставка по кредиту – 7% .

Визначити поправку на інфляцію r_i , та премію за ризик неповернення r_n при очікуваному рівні інфляції $i = 5\%$ та ризику неповернення $i_n = 3\%$.

Завдання 7

Оберіть найвигідніший варіант вкладення коштів в акції на підставі наведених даних:

Показники	Акція А	Акція Б	Акція В
Очікувана рентабельність інвестицій, %	10	13	13
Середнє квадратичне відхилення рентабельності інвестицій, %	8	10	12
Коефіцієнт кореляції між нормою дохідності планових інвестицій та середньою нормою дохідності по ринку в цілому, %	0,9	0,6	0,75
Середньоквадратичне відхилення рентабельності інвестицій на ринку в цілому, %	7	7	7
Середня дохідність диверсифікованого портфеля на ринку капіталів, %	10	10	10
Безризикова процентна ставка на ринку капіталів, %	9	9	9

Завдання 8

Відділ банку по роботі з цінними паперами отримав завдання визначити дохідність цінного папера.

Відомі такі дані: дисперсія ринку = 0,000474; дисперсія акції = 0,000125; середня за прибутками ринку = 0,02718; середня за прибутками акції = 0,02730; коваріація прибутку ринку і цінного папера = 0,000575.

Визначте:

- 1) бета (β) й альфа (α);
- 2) розв'яжіть рівняння регресії;
- 3) побудуйте графік лінії характеристики.

Завдання 9

Аналітику з питань цінних паперів дано завдання:

- 1) визначити коефіцієнт детермінації;

2) частки ринкового (систематичного) та несистематичного ризику в загальному ризику.

Дано:

1) середня за прибутками ринкового портфеля: $\bar{R}_m = 0,02731$;

2) середня за прибутками цінного паперу (i): $\bar{R}_i = 0,05837$;

3) дисперсія ринкового портфеля: $\sigma_m^2 = 0,000769$;

4) дисперсія ринкового портфеля: $\sigma_i^2 = 0,00482$;

5) коваріація прибутку портфеля та акцій компанії (Cov_{im}): 0,00118.

✎ Тестові завдання

1. Із збільшенням кількості цінних паперів у портфелі:

- а) систематичний ризик зростає, а несистематичний знижується;
- б) систематичний ризик знижується, а несистематичний зростає;
- в) систематичний ризик не змінюється, а несистематичний знижується;
- г) систематичний ризик не змінюється, а несистематичний зростає;
- д) систематичний ризик зростає, а несистематичний не змінюється;
- е) систематичний ризик знижується, а несистематичний не змінюється.

2. Ризик інвестицій в певний актив знаходиться на рівні ринкового якщо:

- а) $\beta = 0$;
- б) $\beta = 1$;
- в) $\beta < 1$,
- г) $\beta > 1$.

3. Номінальна ціна – це:

- а) ціна, що відображає співвідношення попиту і пропозиції;
- б) ціна продажу фінансового активу;
- в) ціна, що визначена на бланку фінансового інструмента;
- г) ціна продажу фінансового інструмента при його первинному розміщенні.

4. Коефіцієнт «бета»:

- а) показує відносну стійкість величини прибутковості акції або портфеля в порівнянні з прибутковістю ринкового портфеля;
- б) вимірює систематичний ризик портфеля;
- в) вимірює несистематичний ризик портфеля;
- г) вірні відповіді а) і б);
- д) вірні відповіді а) і в).

5. Яке з нижченаведених тверджень є правильним:

- а) ризик і прибутковість цінного папера як елемента портфеля нижче, ніж узятото окремо;
- б) ризик і прибутковість цінного папера як елемента портфеля вище, ніж узятото окремо;
- в) ризик цінного папера як елемента портфеля нижче, ніж узятото окремо, у той час як її прибутковість не залежить від форми збереження?.

6. Реальна процентна ставка – це:

- а) дохід інвестора на вкладені кошти із урахуванням зміни купівельної спроможності грошей у зв'язку з інфляцією;

б) ставка, що відображає дохід інвестора без урахування зміни купівельної спроможності грошей у зв'язку з інфляцією;

в) премія за інфляційне очікування, яку інвестори додають до реального рівня доходу;

г) процентна ставка за короткостроковими державними цінними паперами, що включає поправку на інфляцію.

7. Ризик, пов'язаний із загальною економічною ситуацією в країні та світі, визначають як:

а) систематичний;

б) несистематичний;

в) ліквідності;

г) галузевий.

8. Очікувану дохідність акцій з безризиковою процентною ставкою та ризиком окремої акції пов'язує теорія:

а) ефективного портфеля Г. Марковіца;

б) модель оцінки капітальних активів (МОКА) У. Шарпа;

в) модель арбітражного утворення Роса;

г) ефективності фінансового ринку Ю. Фама.

9. Ціна капіталу з урахуванням ризиків включає:

а) премію за ризик;

б) премію за ліквідність;

в) премію за строковість;

г) усі відповіді правильні.

10. Процес збільшення кількості видів цінних паперів у портфелі, результатом якого є зменшення ризику портфеля без зменшення його дохідності, – це:

а) систематичний ризик;

б) диверсифікація портфеля;

в) параметри портфеля.

11. Виділити ознаки теорії МОКА:

а) глибоке дослідження та послідовне використання ризику і його впливу на очікувану дохідність акцій;

б) велика кількість припущень щодо поведінки інвесторів;

в) визначення доходу за цінним папером із використанням безризикової процентної ставки, зміни рівня інфляції та ВВП;

г) ризиковість окремого цінного папера характеризує тільки ризик, що залишається після диверсифікації портфеля;

д) необхідна ставка доходу оцінюється із урахуванням впливу приросту промислового виробництва та непередбаченої інфляції;

е) очікуваний дохід за будь-яким фінансовим активом оцінюється на основі безризикової процентної ставки;

є) портфель цінних паперів формується інвестором із ризикових активів, майбутній дохід за якими наперед не визначений;

ж) визначення необхідної ставки доходу за акціями із урахуванням коефіцієнта β корпорації.

12. Якщо портфель А має значення коефіцієнта β 1,8, а середня ринкова прибутковість зросла на 10%, як зміниться прибутковість портфеля:

- а) підвищиться на 10%;
- б) підвищиться на 18%;
- в) зменшиться на 1,8;
- г) зменшиться на 10%;
- д) зменшиться на 18%?

Тема 4.5. Ринок капіталів

☞ Основні поняття

Специфічність ринку капіталів у тому, що на ньому в основному обертаються цінні папери (середньо- та довготермінові, без встановленого терміну погашення). Тому іноді ринок капіталів ототожнюється з фондовим ринком.

Основна функція ринку капіталів – забезпечення процесу нагромадження капіталу, залучення інвестицій в економіку.

Одним з основних боргових інструментів ринку капіталів є *облігації* – цінний папір, що посвідчує внесення його власником грошей, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений умовами розміщення облігації строк та виплатити дохід за облігацією, якщо інше не передбачено умовами розміщення. За умов високої вартості банківського кредиту, залучення коштів шляхом розміщення облігацій на ринку дає змогу емітентам отримати необхідні кошти для свого розвитку. За допомогою облігацій підприємства зазвичай мобілізують основну частину фінансових ресурсів на фондових ринках, вони є також основним інструментом мобілізації коштів державними та місцевими органами. У світовій практиці значна частина запозичень за допомогою облігацій має довготерміновий характер.

Класифікація облігацій:

- за емітентом: державні; місцевих органів влади; підприємств; іноземні.
- за ступенем забезпеченості: забезпечені; незабезпечені; гарантовані.
- за способом виплати доходу: дисконтні; купонні; безвідсоткові; конвертовані.
- за строком обігу: комерційні папери, короткострокові, середньострокові; довгострокові; що відкликаються (облігації з call-опціоном); з правом дострокового погашення (облігації з put-опціоном); що пролонгуються; безстрокові облігації.

Основним пайовим інструментом ринку капіталів є *акція* – іменний цінний папір, який засвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частки прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частки майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління діяльністю акціонерним товариством, а також немайнові права, передбачені

Цивільним кодексом України та законом, що регулює питання створення, діяльності та ліквідації акціонерних товариств.

Класифікації акцій:

– за черговістю отримання доходу та обсягу прав власника: проста; привілейована;

– за характером розпорядження: іменна; на пред'явника;

– форми існування: документарна; без документарна;

– за ризиком: з блакитними корінцями; дохідні; зростання; циклічні; спекулятивні; захищені.

Емітентом акцій є тільки акціонерне товариство. В Україні акціонерне товариство розміщує тільки іменні акції, які можуть бути двох типів – *прості* та *привілейовані*.

Види привілейованих акцій: кумулятивні, не кумулятивні; з часткою участі у прибутках; конвертовані; з регульованими дивідендами, з плаваючим курсом; відзивні; ретрективні; підпорядковані.

До групи пайових цінних паперів можна також віднести *інвестиційні сертифікати* – цінний папір, який випускається виключно *інвестиційним фондом* або *інвестиційною компанією* і дає право його власникові на отримання доходу у вигляді дивіденду.

✂ **Методичний інструментарій**

Ціна (курс) купонної облигації:

$$P_0 = \frac{C}{1+r} + \frac{C}{(1+r)^2} + \frac{C}{(1+r)^3} + \dots + \frac{C_n}{(1+r)^n} + \frac{N}{(1+r)^n} = \sum_{t=1}^n \frac{C_t}{(1+r)^t} + \frac{N}{(1+r)^n}.$$

C – купонний платіж; N – номінал облигації; r – ринкова дохідність; n – термін обігу облигації.

Поточна дохідність купонної облигації:

$$r = \frac{C}{P}.$$

Дохідність купонної облигації на час її погашення:

$$r = \frac{C + \frac{N-P}{n}}{(N+P)/2}.$$

Повна реалізована дохідність купонної облигації:

$$r = \left(\sqrt[n]{\frac{\text{Увесь одержаний прибуток}}{P_0}} \right) - 1.$$

Ціна (курс) дисконтної облигації:

$$P = \frac{N}{(1+r)^n}.$$

Дюрація (показник Макоулі) – показник чутливості ціни облигації до змін ринкових процентних ставок. Дюрація показує середньозважений термін, що залишився до погашення активу.

$$D_m = \frac{\sum_{t=1}^M \left(t \frac{C_t}{(1+r)^t} \right)}{P}$$

де P – ціна облігації, C_t – грошові потоки за облігацією, r – дохідність на час погашення; t – час дисконтування грошового потоку.

Ціна привілейованої акції з майбутнім викупом

$$P_0 = \sum_{t=1}^n \frac{D}{(1+r)^t} + \frac{P}{(1+r)^n}$$

D – дивідендні виплати n -го року;

P – ціна викупу акції;

r – ставка дисконтування

Ціна (курс) привілейованої акції:

$$P_0 = \frac{D}{r}$$

Дохідність привілейованої акції:

$$r = \frac{D}{P_0}$$

Ціна (курс) звичайної акції (модель дисконтування дивідендів):

$$PV = P_0 = \frac{D_1}{1+r} + \frac{D_2}{(1+r)^2} + \frac{D_3}{(1+r)^3} + \dots = \sum_{t=1}^{\infty} \frac{D_t}{(1+r)^t}$$

Дохідність звичайної акції, з урахуванням отриманої курсової різниці:

$$r = \frac{D + (P_3 - P_0)}{P_0}$$

P_0 – ціна купівлі акції; P_3 – ціна продажу акції.

Ціна (курс) звичайної акції з постійним темпом зростання дивідендів (модель Гордона):

$$P_0 = \frac{D_t}{r - g}$$

де D_t – дивіденд t -го року, який визначається як $D_0(1+g)^t$, g – темп зростання дивіденду, D_0 – дивідендна виплата перед початком зміни.

Ціна (курс) звичайної акції, визначена за допомогою коефіцієнта P/E :

$$P/E = P_0 = \frac{\text{Коефіцієнт чистого прибутку на одну акцію корпорації}}{\text{Коефіцієнт } P/E \text{ середньогалузевий або порівнянній корпорації}}$$

Коефіцієнт P/E – відношення ринкової ціни акції до отриманого доходу після відрахування податків. Коефіцієнт показує, як фінансовий ринок оцінює акцію.

Ринкова капіталізація визначається як ринкова вартість акції, помножена на загальну кількість розміщених акцій.

☐ Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Облігація з фіксованим купоном 13 %, що сплачується раз на рік, буде погашена 01.02.2006 р. за номінальною вартістю 1000 гр. од.

а) оцінити ринкову вартість облигації після сплати по ній процентів 01.02.2003 р., якщо дохідність r_0 подібних облигацій, що перебувають в обігу в даний момент на ринку, становить 14 %. Наступні купонні виплати по облигації буде здійснено через рік;

б) яку суму P^*_0 повинен сплатити інвестор власнику облигації при купівлі її 05.09.2004 р., якщо останні купонні виплати відбулися 01.02.2004 р., ринкова дохідність подібних облигацій, що перебувають в даний момент на ринку, становить 12 %?

в) чи забезпечить дана облигація інвестору дохідність на рівні 13,5 %, якщо придбати її 01.02.2003 р. за ринковою ціною 993 гр. од. після сплати по ній процентів?

Розв'язок

А) очікувані грошові потоки по цій облигації складаються з триразових купонних виплат (01.02.2013, 01.02.2013, 01.02.2014) у розмірі $0,13 \times 1000 = 130$ гр. од. та сучасної вартості номіналу, яку отримає власник облигації 01.02.2015 р.

Формула очікуваної ціни облигації:

$$P_0 = \frac{C}{1+r_1} + \frac{C}{(1+r_1)^2} + \dots + \frac{C_n}{(1+r_1)^n} + \frac{N}{(1+r_2)^n} = \sum_{t=1}^n \frac{C_t}{(1+r_1)^t} + \frac{N}{(1+r_2)^n},$$

де C – купонний річний платіж; N – номінал облигації.

$$P_0 = \frac{130}{1+0,13} + \frac{130}{(1+0,13)^2} + \frac{1130}{(1+0,13)^3} = 981,92 \text{ гр. од.}$$

Б) для того, щоб визначити ціну продажу облигації на ринку 05.09.2015, коли з моменту останніх купонних виплат минуло 216, а до наступних виплат залишилось 149 днів процентів і використовуємо формулу:

$$P_0 = \sum_{t=1}^n \frac{C_t}{(1+r)^{t/T+1}} + \frac{C+N}{(1+r)^{t/T+n-1}},$$

$$\frac{t}{T} = \frac{149}{365} = 0,408.$$

$$P_0 = \frac{130}{(1+0,12)^{0,408}} + \frac{1130}{(1+0,12)^{1,408}} = 1087,46 \text{ гр. од.}$$

$$\text{Накопичений процент } I = C \frac{t_1}{T} = 130 \times \frac{216}{365} = 76,93 \text{ гр. од.}$$

Ціна, яку повинен сплатити інвестор власнику облигації при її купівлі дорівнює:

$$P^* = P_0 + I = 1087,46 + 76,93 = 1164,4.$$

$$\text{В) } P_0 = \frac{130}{1+0,135} + \frac{130}{(1+0,135)^2} + \frac{1130}{(1+0,135)^3} = 988,29 \text{ гр. од.}$$

Придбання облигації за ціною 993 гр. од. не забезпечить інвестору дохідність на рівні 13,5 %.

Практичне завдання 2

Емітовані дві облигації з нульовим купоном номіналом 10 000 дол. кожна:
1) облигація А терміном на два роки; 2) облигація Б терміном на п'ять років.
Менеджеру необхідно визначити чутливість облигації і рух ринкової ставки.
Ринкова ставка дорівнює 8%, але під впливом інфляції може зрости до 20%.

Розв'язок

Визначимо ціни облигацій:

$$\text{Облигація А: } P = \frac{10\,000}{(1+0,08)^2} = 8573 \text{ дол.}$$

$$\text{Облигація Б: } P = \frac{10\,000}{(1+0,08)^5} = 6806 \text{ дол.}$$

Далі вводимо нову умову: ринкова ставка під впливом інфляції зросла до 20 %, що відіб'ється на ціні облигацій:

$$\text{Облигація А: } \frac{10\,000}{(1+0,2)^2} = 6944 \text{ дол.}$$

$$\text{Облигація Б: } \frac{10\,000}{(1+0,2)^5} = 4019 \text{ дол.}$$

Розглянемо вплив зростання ринкової процентної ставки на ціну облигацій.

$$\text{Зміна ціни облигації А: } \frac{6944 - 8573}{8573} = -19 \% .$$

$$\text{Зміна ціни облигації Б: } \frac{4019 - 6806}{6806} = -41 \% .$$

Ціна облигації з тривалішим терміном більш чутлива до руху ринкової ставки.

Практичне завдання 3

Облигація з нульовим купоном номіналом 20 000 дол., випущена терміном на 25 років, продана за 736 дол. Менеджер повинен визначити дисконтну ставку.

Розв'язок

$$1) \text{ ціна облигації: } P = \frac{20000}{(1+r)^{25}} = 736 \text{ дол. ;}$$

$$2) \text{ визначимо } r: (1+r)^{25} = \frac{20000}{736};$$

$$3) \sqrt[25]{(1+r)^{25}} = 1+r;$$

$$4) r = \sqrt[25]{\frac{20000}{736}} - 1 = 0,14 = 14 \% .$$

Практичне завдання 4

Випущена облигація терміном на п'ять років із купонною ставкою 8 % була куплена інвестором за 930 дол. У міру одержання купонні платежі були реінвестовані за ставкою 7%. Визначити повну реалізовану дохідність облигації.

Розв'язок

1) Визначаємо грошові потоки за весь термін облигації. Припустимо, що отримані суми вкладатимуться в банк на поточний рахунок. Тоді перший купонний платіж, отриманий наприкінці року, буде вкладений на чотири роки,

другий – на три і т. д. Наприкінці п'ятого року отримана сума не реінвестується. Використовуємо процентний фактор майбутньої вартості:

$$80(1,07)^4 + 80(1,07)^3 + 80(1,07)^2 + 80(1,07) + 1080 = 1460,05.$$

2) Визначаємо дохідність за формулою:

$$\sqrt[5]{\frac{1460,05}{930}} - 1 = 9,4\% \text{ або } \left(\frac{1460,05}{930}\right)^{1/5} - 1 = 9,4\%.$$

Повна реалізована дохідність вища купонної, у ній враховані реінвестовані доходи. Крім того, інвестор під час погашення облигації одержав курсову різницю ($1000 - 930 = 70$ дол.).

Практичне завдання 5

Інвестор придбав облигації номіналом 1000 дол. із купонною ставкою 12 % терміном на п'ять років. Фінансовому менеджеру дано завдання визначити показник чутливості ціни облигації до змін ринкових процентних ставок.

Розв'язок

1) Визначаємо внутрішню ціну облигації:

Роки	Купон	PVIF	Дисконтована вартість купона (PV)		Роки дисконтування		Зважена сума відрізків часу для непогашених платежів	
1	120	0,8929	107,148	×	1	=	107,148	
2	120	0,7972	95,664	×	2	=	191,238	
3	120	0,7118	85,416	×	3	=	256,248	
4	120	0,6355	76,26	×	4	=	305,04	
5	120 + 1000 (номінал облигації)	0,5674	635,488	×	5	=	3177,44	
			999,976 дол. – внутрішня ціна облигації					4037,204

2) Визначаємо показник дюрації: $D_m = \frac{4037,204}{999,976} = 4,037$ роки.

Термін облигації п'ять років, отже, фінансовий менеджер може лишити облигацію в портфелі цінних паперів, оскільки середньозважений термін, що залишився до погашення облигації, становить чотири роки 15,5 дня.

Практичне завдання 6

Компанія протягом 3 років виплачувала дивіденди зі щорічним приростом 30 %, у подальшому ріст зупинився на рівні 10 %. Визначте сьогоденню вартість акції за умови, що очікувана ставка доходу становить 16%. В останній рік перед зростанням дивіденд дорівнював 1,82 грош. од.

Розв'язок

Визначаємо ціну акції:

I. Обчислюємо суму сьогоденньої вартості дивідендів у період швидкого зростання (за три роки) через послідовні три дії:

1) визначаємо майбутню вартість дивідендів: $D_0 \cdot FVIF_{30\%, t} \rightarrow Dt$;

FVIF (future value interest factor) – майбутня вартість процентного фактора. Визначається за відповідними таблицями, або розраховується за формулою: $FV = PV(1+r)^n$.

2) отримане значення дисконтуємо за ставкою 16 %:

$D_t \cdot PVIF_{16\%, t} \rightarrow \square V Dt$;

PVIF (present value interest factor) – сьогоднішня вартість процентного фактора. Визначається за відповідними таблицями, або розраховується за формулою: $PV = \frac{FV}{(1+r)^n}$.

3) підсумовуємо значення наведеної вартості дивідендів за три роки:

$$D_1 = 1,82 \cdot 1,3000 = 2,366 \cdot 0,8621 = 2,040 \text{ дол.}$$

$$D_2 = 1,82 \cdot 1,6900 = 3,076 \cdot 0,7432 = 2,286 \text{ дол.}$$

$$D_3 = 1,82 \cdot 2,1970 = 3,999 \cdot 0,6407 = 2,562 \text{ дол.}$$

Сума сьогоднішньої вартості дивідендів за три роки $\approx 6,89$ дол.

Показники визначені за відповідними таблицями.

II. Визначаємо ціну акції наприкінці третього року, з урахуванням зниження темпів зростання дивідендів. З цією метою:

а) знаходимо очікувану ціну акції наприкінці третього року:

$$P_3 = \frac{D_4}{r - g_n} = \frac{D_0(1+g)^3(1+g_n)}{r - g_n} = \frac{D_3(1+g_n)}{r - g_n} = \frac{3,999(1,10)}{0,06} = \frac{4,399}{0,06} \approx 73,32 \text{ дол.}$$

б) знаходимо сьогоднішню ціну акції в третьому році:

$$PV P_3 = 73,32(PVIF_{16\%, 3 \text{ роки}}) = 73,32(0,6407) \approx 46,97 \text{ дол.}$$

III. Визначаємо ціну акції з нерівномірним зростанням дивідендів:

$$P_0 = 6,89 + 46,96 = 53,85 \text{ дол.}$$

Практичне завдання 7

Корпорація в даний період виплачує дивіденд у розмірі 0,7 дол. Очікується, що наступні чотири роки дивіденди будуть рівномірно зростати на 11% щорічно. Проте в наступні роки корпорація на певний період припинить виплату дивідендів. Інвестор купив акцію корпорації за 2 дол. Визначте очікувану ціну акції після п'ятого року за дисконтної ставки 12%.

Розв'язок

1. Визначаємо ціну дивідендного доходу:

Дивіденди (D)				PVIF _{12%}		PV		
D ₀	=	0,7	×	0,8929	=	0,625		
D ₁	=	D ₀ (1 + 0,11)	=	0,777 \approx 0,78	×	0,7972	=	0,6218
D ₂	=	D ₁ (1 + 0,11)	=	0,8658 \approx 0,87	×	0,7118	=	0,6193
D ₃	=	D ₂ (1 + 0,11)	=	0,9657 \approx 0,97	×	0,6355	=	0,6164
D ₄	=	D ₃ (1 + 0,11)	=	1,0767 \approx 1,08	×	0,5674	=	0,6128
								3,0953

2. Визначаємо ціну приросту курсової різниці:

$$\frac{3,095 - 2,00}{(1,12)^5} = \frac{1095}{(1,12)^5} = 1095 \cdot 0,5674 = 0,6213.$$

3. Ціна акції, за якою інвестор може її продати після п'ятого року:

$$3,095 + 0,6213 = 3,72 \text{ дол.}$$

♣ Завдання для самостійного опрацювання

✍ Практичні завдання

Завдання 1

Облігація номіналом 1000 дол. з купонною ставкою 10 % випущена на 5 років. Очікуваний дохід: а) 10 %, б) 16 %, в) 7%. Визначте ціну облігації у цих випадках, побудуйте графік, зробіть висновки.

Завдання 2

Припустимо, що випущено 15% у облігацію з номінальною вартістю 1000 грн. До терміну її погашення залишається 5 років. У даний час облігація оцінюється в 915 грн. Визначте прибутковість до погашення (заявлену прибутковість) цієї облігації.

Завдання 3

Визначить, як зміниться вартість 8%-ої облігації через 3 роки, якщо відомо, що в даний час вона оцінюється в 985 грн., термін її обігу – 5 років, номінал – 1000 грн. Очікується, що ринкова ставка відсотка зросте до 9% розрахуйте поточну, заявлену та реалізовану прибутковість облігації.

Завдання 4

Ощадна асоціація купила портфель облігацій. Через рік очікуваний дохід ринку за всіма облігаціями скоротиться. Він становитиме 8 % за облігаціями з нульовим купоном, 7 % – за казначейськими облігаціями, 9 % – за облігаціями корпорацій. Визначте ринкову вартість портфеля облігацій через рік.

Види облігацій	Номінальна вартість, грош. од.	Сьогоднішня ринкова вартість, грош. од.	Строки погашення, роки
3 нульовим купоном	200 000	6372	12
8 % казначейські	300 000	290 000	8
11 % корпорації	400 000	380 000	10
<i>Разом</i>		<i>733 720</i>	

Завдання 5

Керуючий інвестиційним фондом запропонував розробити програму з підвищення вартості портфеля облігацій:

Види облігацій	Номінальна вартість, гр. од.	Очікувана ставка доходу	Строки погашення, роки
Корпоративні з 8 % купоном	300 000	9	5
Корпоративні з 10 % купоном	200 000	11	4
Державні з 7 % доходом	100 000	8	7

Визначте:

1) сьогоднішню вартість портфеля:

2) яким чином її можна збільшити за допомогою зміни структури портфеля.

Завдання 6

Визначте показник чутливості ціни облигації до зміни процентної ставки (рівняння Макоулі). Облігація з 12 % річним купоном, строком на 5 років, очікуваною дохідністю 10 %, номіналом 1000 гр. од.

Завдання 7

Корпорація виплачує дивіденди в розмірі 50 % від чистого прибутку. Дивіденди зростають рівномірно на 5 % за рік. Поточний чистий прибуток на акцію становить 1,5 дол. Визначте поточну ціну акції за умови, що ставка доходу має бути 11 %.

Завдання 8

Коефіцієнт дивідендних виплат корпорації дорівнює 0,4. Чистий прибуток на одну акцію становить у даному році 30 дол. Дивіденд, виплачуваний за звичайними акціями, щорічно зростає на 3 %, ціна капіталу становить 14 %. Визначте поточну ціну акції.

Завдання 9

Корпорація протягом трьох років виплачує дивіденди зі щорічним зростанням 20 %. Надалі встановилося рівномірне зростання на рівні 10 %. Визначте ціну акції за умови, що в останній рік перед зростанням дивіденд становив 1,5 дол., очікувана ставка прибутку – 15 %.

Завдання 10

Дивіденди корпорації зростали рівномірно на 10 % п'ять років, після цього протягом трьох років вони зростали на 20 % щорічно. Визначте поточну ціну акції за умови, що напередодні зростання на 10 % $D_0 = 2$ дол., очікувана ставка дохідності дорівнювала 15 %.

Завдання 11

Корпорація в поточному році виплачує дивіденд у розмірі 2 дол. Інвестор отримав дивіденд, і ціна придбання акції склала 12 дол., продажі – 13 дол. Визначте очікувану ставку доходу, яку одержить інвестор.

Завдання 12

Обчислити ринкову капіталізацію та ринкову вартість акції після останньої емісії, якщо до останньої емісії загальна кількість акцій дорівнювала 50000 шт., ринкова вартість акції – 10 гр. од. У результаті останньої емісії було розміщено 25000 акцій серед акціонерів за підписною ціною 9 гр. од.

✍ Тестові завдання

1. Доход з цінних паперів може виплачуватися у вигляді:

- а) коштів;
- б) цінних паперів;
- в) товарів і послуг;
- г) передачі переважного права на першочергову купівлю товарів і послуг;
- д) вірні відповіді а і б;
- е) вірні відповіді а, б, в;
- ж) усі попередні відповіді вірні

2. Цінний папір на пред'явника обертається:

- а) вільно;

- б) з обмеженнями;
 - в) за бажанням емітента?
3. Сертифікат акцій:
- а) є цінним папером;
 - б) не є цінним папером;
 - в) є цінним папером, що вільно обертається на ринку.
4. Якщо інвестор вважає, що інвестиційна вартість акцій вище ринкової, то акції:
- а) має сенс купувати;
 - б) купувати недоцільно;
 - в) за наявною інформацією неможливо визначити доцільність купівлі акцій.
5. Цінні папери, обіг яких дозволено на території України, можуть випускатися в таких формах:
- а) тільки в документарній формі;
 - б) тільки в бездокументарній формі;
 - в) у документарній і бездокументарній формах.
6. Відповідно до чинного законодавства України форму випуску цінних паперів визначає:
- а) Національний банк України;
 - б) Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
 - в) емітент;
 - г) інвестор.
7. Визначити функцію цінних паперів, яка реалізується лише на вторинному ринку:
- а) забезпечувальна;
 - б) перерозподільна;
 - в) запозичувальна;
 - г) розрахункова.
8. Найпоширенішими видами цінних паперів у світі є:
- а) акції, облігації;
 - б) векселі, депозитні сертифікати;
 - в) інвестиційні сертифікати;
 - г) усі відповіді правильні.
9. Як взаємно залежать один від одного курс (ціна) облігації і її прибутковість:
- а) із зростанням ринкової прибутковості курс облігацій зростає;
 - б) із зростанням курсу облігацій ставка їхньої прибутковості знижується;
 - в) курс облігацій не залежить від ставки прибутковості;
 - г) зі зниженням ставки прибутковості ринковий курс облігацій падає?
10. Чи впливають характеристики випуску (наприклад, купонна ставка і застереження про достроковий викуп) на зміну прибутковості і курсу облігацій:
- а) купонна ставка і застереження про достроковий викуп не впливають на зміну прибутковості і курсу облігацій;
 - б) купонна ставка не впливає на зміну прибутковості і курсу облігацій, а застереження про достроковий викуп впливає;

в) застереження про достроковий викуп не впливає на зміну прибутковості і курсу облігацій, а купонна ставка впливає?

11. Дисконт – це:

а) різниця між номінальною вартістю цінного папера і ціною її продажу, яка нижче номінальної вартості;

б) різниця між ринковою вартістю і номінальною вартістю цінного папера;

в) різниця між вартістю придбання боргових зобов'язань і номінальною вартістю.

12. Облігації, що розміщуються за ціною, нижчою ніж їх номінальна вартість, називаються:

а) відсотковими;

б) цільовими;

в) дисконтними;

г) правильна відповідь б, в.

13. Залежно від суб'єкта, який випускає облігації, їх поділяють на три види. Допишіть вид, якого не вистачає:

а) місцеві (муніципальні);

б) підприємств (інституційні);

в) ?

14. Відповідно до законодавства України емітентами акцій можуть бути:

а) держава;

б) акціонерне товариство;

в) товариство з обмеженою відповідальністю;

г) товариство з додатковою відповідальністю.

15. У разі ліквідації компанії власники звичайних акцій:

а) повністю втрачають вкладені кошти;

б) мають право пред'явити претензії на активи, що залишилися у компанії;

в) мають право отримати належні їм грошові кошти після задоволення вимог власників облігацій та привілейованих акцій.

16. Кого з перелічених осіб можна вважати співвласником компанії?

а) власники звичайних акцій;

б) власники привілейованих акцій;

в) власники облігацій.

17. Випуск акцій акціонерним товариством в Україні здійснюється:

а) в розмірі статутного фонду;

б) на всю вартість майна державного підприємства (за умов, що воно реорганізується в акціонерне товариство);

в) на всю вартість активів акціонерного товариства.

18. Цінними паперами, що засвідчують право власності, є:

а) акції;

б) облігації;

в) векселя.

19. Виділити види акцій залежно від ризику та очікуваної дохідності:

а) кумулятивні;

б) з блакитними корінцями;

- в) конвертовані;
 - г) ретрекативні;
 - д) дохідні;
 - е) спекулятивні;
 - є) зростання;
 - ж) з регульованими дивідендами.
20. Акції, інвестиційні сертифікати відносять до групи:
- а) похідних цінних паперів;
 - б) цінних паперів, що засвідчують участь в емітенті;
 - в) тих, що засвідчують наявність боргових взаємовідносин;
 - г) усі відповіді правильні.
21. Частка привілейованих акцій у статутному капіталі не може перевищувати:
- а) 25 %;
 - б) 20 %;
 - в) 30 %;
 - г) 15 %.
22. Акціонерні товариства можуть розміщувати акції:
- а) іменні;
 - б) привілейовані;
 - в) прості;
 - г) усі відповіді правильні.

Тема 4.6. Ринок похідних фінансових інструментів

☞ Основні поняття

Особливість похідного цінного папера полягає в тому, що він випускається на основі вже емітованих класичних цінних паперів – акцій та облігацій. Поява та бурхливий розвиток похідних цінних паперів пояснюється такими причинами:

- 1) можливістю страхування (хеджування) спот-угод шляхом укладання строкових угод на цінні папери;
- 2) потребою фінансового ринку в створенні нових фінансових інструментів;
- 3) потребами спекулянтів цінними паперами.

Види похідних цінних паперів: *форварди, ф'ючерси, опціони, свопи, варанти*. Крім того, на фінансовому ринку з'являються похідні фінансові інструменти «другого покоління», основою яких є обіг похідних цінних паперів першого порядку: опціони на ф'ючерси, ф'ючерси на фондові індекси та ін.

Продавець похідного цінного папера при укладанні угоди відкриває *коротку позицію*. Це означає, що він продав певну кількість цінних паперів, яких у нього в наявності немає. *Покупець* відкриває відповідно *довгу позицію*. Це означає, що він купив більше цінних паперів, ніж продав. *В короткій позиції* перебуває торговець цінними паперами, який їх позичає, маючи надію виграти на зниженні поточної ціни в майбутньому, тобто на поверненні боргу за нижчою ціною. У довгій позиції учасник угоди сподівається на підвищення поточної ціни в майбутньому та отримання курсової різниці.

Базисний актив похідного цінного папера – товари, валюта, цінні папери, які покладені в основу угоди.

Форвард – строкова угода, обов'язкова для виконання між продавцем і покупцем майбутньої поставки фінансового активу (товару або валюти) за визначеною фіксованою ціною у визначений строк. Особливість форварда: контракт укладається поза біржею, через що гарантії у нього немає.

Ф'ючерс – строкова угода, що на відміну від форварда укладається тільки на біржі. Ф'ючерси реєструються розрахунковою палатою біржі. Для покупця і продавця розрахункова палата є контрагентом, тобто продавець і покупець мають відносини лише з розрахунковою палатою. Біржа є гарантом виконання ф'ючерсу, через що в розрахунковій палаті для покупця і продавця відкривається маржевий рахунок, на який перераховується початкова маржа. В кінці ділового дня визначається варіаційна (змінна) маржа: для одних учасників це – сума виграшу, для інших – програшу.

Варант – свідоцтво, що видається разом з цінним папером, яке дає право на додаткові пільги його власнику при придбанні акцій чи боргових цінних паперів.

Опціон – строкова угода між продавцем і покупцем на право покупця купити або продати фінансовий актив за фіксованою ціною. Право вибору здійснити або відмовитися від угоди належить тільки покупцеві опціона. З цього випливає, що ризик між покупцем і продавцем поділений нерівномірно.

Класифікація опціонів: американський та західноєвропейський, опціон на купівлю фінансового активу (кол), опціон на продаж фінансового активу (пут).

Ціна опціона, яку виплачує покупець продавцю, називається *премією*, вона визначається рядом факторів: біржовим курсом цінних паперів, дисперсією (середньоквадратичним відхиленням) біржового курсу, базисною ціною, строком опціона, очікуваною ставкою ринкового доходу, виплатою дивідендів.

Нижня межа премії відповідає «внутрішній вартості опціона» як різниця між поточною ціною базового активу та ціною виконання контракту у разі його реалізації. Верхня межа визначається часовою (зовнішньою) вартістю як різниця між фактичною премією та внутрішньою вартістю. Часова вартість залежить від ризику.

Розвиток похідних цінних паперів стимулює розвиток фінансового інжинірингу, внаслідок чого створюються нові фінансові інструменти шляхом їх комбінацій. Так, існують комбінаційні опціони: стренг, стред, стріп, спред.

Своп – контракт між двома учасниками на право обміну певною сумою валюти, цінних паперів, процентних платежів на умовах, зафіксованих у договорі.

Процентний своп: контракт укладається на позабіржовому ринку, зазвичай між фінансово-кредитними інститутами, на базову суму, від якої вираховується процентна ставка (наприклад, тверда ставка обмінюється на плаваючу). В кінці строку виводиться сальдо: для одного з учасників воно позитивне, для іншого – негативне.

Інтернаціоналізація фінансових ринків призвела до появи нових фінансових інструментів – *американських депозитарних розписок* (АДР, або

ADR) та глобальних депозитарних розписок (ГДР, або GDR). Вони підтверджують право власності на іноземні акції, що випускаються в інших країнах. Емітуються банками-депозитаріями акцій. АDR вперше були випущені в 1927 р., у наш час випускаються в США та є ефективним засобом отримання інвесторами доступу до фондових ринків США. ГДР (GDR) випускаються в країнах Західної Європи для залучення інвестицій в акції іноземних компаній.

✂ Методичний інструментарій

$$1. \text{ Форвардна процентна ставка: } r_{\phi} = \frac{r_3 \frac{t_{\phi} + t_k}{T} - r_i \frac{t_{\phi}}{T}}{1 + r_i \frac{t_{\phi}}{T}} \times \frac{T}{t_k},$$

де r_{ϕ} – ФПС на період t_k , розрахована в момент укладання угоди; t_{ϕ} – форвардний період, днів; t_k – контрактний період, днів; T – часова база (360 або 365 днів); r_3 – процентна ставка по залученню коштів на загальний період контракту; r_i – процентна ставка по інвестуванню коштів на форвардний термін.

2. Форвардний валютний курс:

F = спот курс (поточний курс) + премія (або дисконт).

Премія (дисконт) розраховується за формулою: $pm / dis = \frac{S \cdot \Delta r \cdot D}{(B \cdot 100) + (r_b \cdot D)}$,

де S – спот-курс (поточний курс) на дату укладання угоди; $\Delta r = r_v - r_b$, r_v – процента ставка за депозитами у валюті котирування; r_b – процента ставка за депозитами у базі котирування; D – кількість днів форвардної угоди; B – базова кількість днів у році.

3. Базис ф'ючерсного контракту: $B = P_{\phi k} - P_a$,

$P_{\phi k}$ – ціна ф'ючерсного контракту; P_a – ціна базового активу.

4. Стратегія хеджування ф'ючерсами на прикладі довгого хеджування:

1) прийняття рішення про купівлю на ринку активу через деякий період;

2) прийняття рішення про хеджування і купівлю ф'ючерсу (відкриття довгої позиції);

3) купівлі через деякий період активу на ринку і закриття позиції (продаж ф'ючерсного контракту);

4) сума, сплачена при купівлі активу в результаті хеджування:

$$C = P_{c2} - (P_{\phi2} - P_{\phi1}).$$

5. Формули розрахунку результатів опціонного контракту

Вид опціону	Рівень поточної ціни	Формула розрахунку результатів
Купівля колу	$P_c > P_k$	Опціон виконується. Результат угоди: $P_c - P_k - \Pi$
	$P_c \leq P_k$	Опціон не виконується. Результат угоди: $-\Pi$
Продаж колу	$P_c > P_k$	Опціон виконується. Результат угоди: $P_k - P_c + \Pi$
	$P_c \leq P_k$	Опціон не виконується. Результат угоди: $+\Pi$
Купівля путу	$P_c \geq P_k$	Опціон не виконується. Результат угоди: $-\Pi$
	$P_c < P_k$	Опціон виконується. Результат угоди: $P_k - P_c - \Pi$
Продаж путу	$P_c \geq P_k$	Опціон не виконується. Результат угоди: $+\Pi$
	$P_c < P_k$	Опціон виконується. Результат угоди: $P_c - P_k + \Pi$

Умовні позначення: P_c – ціна спот активу; P_k – контрактна ціна активу; Π – премія.

☒ Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Позичальник має намір через місяць отримати в банку на 3 міс. кредит у розмірі 10 млн. дол. Процентна ставка по залученню коштів на 4 міс. становить 7,275 % річних, ставка по інвестуванню коштів на місяць – 7,2 % річних. Прагнучи зафіксувати ставку кредитування, клієнт укладає з банком угоду про ФПС:

- покупцем чи продавцем ФПС виступає позичальник?
- хто кому сплатить розрахункову суму, якщо на дату платежу ринкова процентна ставка перевищить форвардну процентну ставку?
- визначити теоретичну форвардну процентну ставку r_f .
- визначити розрахункову суму C_p і дисконтовану розрахункову суму $C_{рд}$, якщо поточна ринкова процентна ставка на дату платежу становить 7,25 %.

Розв'язок

- клієнт укладає з банком угоду на купівлю ФПС.
- банк сплачує клієнту розрахункову суму на дату погашення.

$$\text{в) } r_f = \frac{0,07275 \frac{1+3}{12} - 0,072 \frac{1}{12}}{1 + 0,072 \frac{1}{12}} \times \frac{12}{3} = 7,256\%.$$

г) на дату платежу поточна 3-місячна ставка менша за ФПС, тобто клієнт сплачує банку процентну різницю:

$$C_p = C_{осн} (r_p - r_f) \times \frac{t_k}{T} = 10\,000\,000 (0,0725 - 0,07256) \times \frac{3}{12} = -150 \text{ дол.}$$

Або дисконтовану розрахункову суму на дату платежу:

$$C_{рд} = \frac{C_p}{1 + r_p \frac{t_k}{T}} = \frac{150}{1 + 0,0725 \times \frac{3}{12}} = 149,0992.$$

Практичне завдання 2

Компанія має намір через три місяці продати на ринку 400 т цукру. Бажаючи уникнути цінового ризику, пов'язаного зі зміною ціни на цукор через три місяці, вона проводить хеджування ф'ючерсами. Початкова ціна цукру на ринку (ціна спот) становить $P_{c1} = 300$, а ф'ючерсна – 305 дол/т. Обсяг базового активу, тобто цукру, у ф'ючерсному контракті стандартний і дорівнює 50 т:

а) якою має бути ф'ючерсна ціна цукру $P_{ф2}$ на дату поставки у разі ідеального хеджування, якщо ціна спот на дату поставки становить $P_{c2} = 296$ дол/т?

б) якою має бути ф'ючерсна ціна цукру $P_{ф2}$ на дату поставки у разі неідеального хеджування, якщо ціна спот на дату поставки становить $P_{c2} = 296$ дол/т і виграш у результаті хеджування дорівнює 400 гр. од.?

в) навести приклад ціни спот P_{c2} та ф'ючерсної ціни $P_{ф2}$ при яких мало б місце неідеальне хеджування і виграш на ринку спот частково нейтралізувався програшем на ф'ючерсному ринку;

г) навести приклад ціни спот P_{c2} та ф'ючерсної ціни $P_{\phi2}$ при яких мало б місце неідеальне хеджування і при втратах на ринку спот компанія отримала б вигоду в результаті хеджування.

Розв'язок

Компанія продає 8 ф'ючерсні контракти (оскільки має продати 400 т цукру, а обсяг базового активу стандартний – 50 т) за ціною $8 \times 50 \times 305 = 122\,000$ дол. Через 3 місяці вона закриває позицію по ф'ючерсних контрактах (купує вісім ф'ючерсних контрактів) і продає цукор безпосередньо на ринку.

а) *Ідеальне хеджування* має місце тоді коли, ризик можливих втрат від падіння цін на реальному ринку повністю нейтралізується в результаті укладання ф'ючерсного контракту, повністю нейтралізуються виграшем на ф'ючерсному ринку. У кінцевому підсумку в результаті ідеального хеджування фірма отримує від реалізації цукру на ринку суму, що дорівнює ціні спот на початку хеджування.

Купівля-продаж ф'ючерсних контрактів не дали змоги фірмі скористатися сприятливою кон'юнктурою на реальному ринку й отримати додатковий прибуток від реалізації цукру.

При ідеальному хеджуванні: $P_{c2} - P_{\phi2} = P_{c1} - P_{\phi1}$, або $b_1 = b_2$, тобто базис не змінюється.

$$296 - P_{\phi2} = 300 - 305, P_{\phi2} = 296 - 300 + 305 = 301 \text{ дол.}$$

$$\text{б) Втрати на ринку спот} = 400 \times (P_{c2} - P_{c1}) = 400 \times (296 - 300) = -1\,600 \text{ дол.}$$

Виходячи з умови задачі, хеджування допомогло не тільки нейтралізувати втрати на реальному ринку, а й отримати вигоду, не зважаючи на несприятливу ринкову кон'юнктуру у розмірі 400 грош. од. Тобто, $(P_{c2} - P_{c1}) - (P_{\phi2} - P_{\phi1}) = 400$.

$$-1600 - 8 \times 50 (P_{\phi2} - 305) = 400;$$

$$-1600 - 400 P_{\phi2} + 122\,000 = 400;$$

$$P_{\phi2} = (122\,000 - 1\,600 - 400) / 400 = 300 \text{ дол.}$$

Цей випадок є прикладом неідеального хеджування, коли втрати на реальному ринку лише частково нейтралізуються виграшем на ф'ючерсному ринку, а базис на початку хеджування не дорівнює базису в момент закриття позиції.

в) Виграш на ринку спот буде в тому випадку, коли $P_{c2} > P_{c1}$. Наприклад буде складати 304 дол., тоді:

$$P_{c2} - P_{c1} = 400 (304 - 300) = 1\,600 \text{ дол.}$$

Виграш на ринку спот частково буде нейтралізуватися програшем на ф'ючерсному ринку, якщо ф'ючерсна ціна також буде зростати, наприклад до 308 дол.

$$P_{\phi2} - P_{\phi1} = 8 \times 50 (308 - 305) = 1\,200 \text{ дол.}$$

Результат хеджування в цьому випадку – виграш в сумі $1\,600 - 1\,200 = 400$ дол.

г) Втрати на ринку спот будуть в тому випадку, коли $P_{c2} < P_{c1}$. Наприклад буде складати 297 дол., тоді:

$$P_{c2} - P_{c1} = 400 (297 - 300) = -1\,200 \text{ дол.}$$

Втрати на ринку спот частково буде нейтралізуватися виграшем на ф'ючерсному ринку, якщо ф'ючерсна ціна також буде знижуватися, наприклад до 301 дол.

Практичне завдання 3

Банк Б надав кредит під плаваючу процентну ставку LIBOR + 0,7%. На ринку активів з фіксованим доходом він може придбати облігації з купонними виплатами на рівні 9,3%. Банк А має в портфелі активів облігації, що приносять 10,2% доходу, і може надати кредит під ставку LIBOR + 1,0%. Компанії приймають рішення укласти угоду своп про обмін процентними ставками, згідно з якою компанія Б сплачуватиме компанії А (або банку) плаваючу процентну ставку LIBOR + 0,7%. Визначити процентну ставку, що буде надходити компанії Б від компанії А (або від банку) у разі, якщо:

- компанії А і Б отримують однакову вигоду від проведення свопу;
- виграш компанії А на 4 б.п. перевищує виграш компанії Б;
- посередником при проведенні свопу виступає банк; вигода банку становить 10 б.п., компанії А і Б отримують однакову вигоду.

Розв'язок

В нашому прикладі компанія Б має абсолютну перевагу при інвестуванні коштів і в облігації і вкредити. Проте на ринку облігацій відносна перевага компанії Б більша ($d1 = 10,2 - 9,3 = 0,9\%$), ніж на ринку кредитів ($d2 = \text{LIBOR} + 1,0\% - (\text{LIBOR} + 0,7\%) = 0,3\%$).

Визначимо можливі платежі, якими банки можуть обмінятися, уклавши своп.

а) позначимо процентну ставку, що буде надходити компанії Б від компанії А, через X . І визначимо невідому ставку, виходячи з необхідної дохідності даного свопу (в цьому випадку компанії отримують однакову вигоду).

Компанія А:

10,2 % ← від емітентів облігацій

LIBOR + 0,7% ← від компанії Б

$X - ?$ → компанії Б.

Компанія Б: 9,3 % - X %.

Компанія А: LIBOR + 170 б.п. - $(10,2\% - X\%) * 100$ б.п.

9,3 % - X % = LIBOR + 170 б.п. - $(10,2\% - X\%) * 100$ б.п.

$X = 8,9\%$.

Якщо $X = 8,9\%$, то вигода компанії А становитиме: LIBOR + 170 б.п. - $(10,2 - 8,9) * 100$ б.п. = LIBOR + 40 б.п.

Вигода компанії Б: $9,3 - 8,9 = 0,04\%$.

б) якщо виграш компанії А на 4 б.п. перевищує витрати компанії Б:

9,3 % - X % = LIBOR + 170 б.п. - $(10,2\% - (X\% - 0,04\%)) * 100$ б.п.

$X = 8,88\%$.

в) через банк відбуваються процентні виплати за фіксованою процентною ставкою між компаніями А і Б. При проходженні процентної ставки через банк повинна залишатися додатня різниця 0,1 % ($8,95 - 8,85$).

Отже компанія А буде сплачувати банку ставку 8,95 %, а банк-посередник - компанії Б 8,85 %.

Виграш компанії А становитиме:

$\text{LIBOR} + 170 \text{ б.п.} - (10,2 \% - 8,95) * 100 \text{ б.п.} = \text{LIBOR} + 45 \text{ б.}$

Вигода компанії Б: $9,3 - 8,85 = 0,45 \%$.

Практичне завдання 4

Банк продає опціон: Умови опціону: сума опціону – 100000 USD; дата укладення опціону – 01.09.2014; дата закінчення опціону – 01.02.2015; ціна виконання: USD/грн. = 15,3416 грн.; премія опціону – 100 пунктів

Поточні курси на наступні дати:

1.10.2014 – USD/грн. = 15,3474 грн;

1.11.2014 – USD/грн. = 15,3591 грн;

3.01.2015 – USD/грн. = 15,3304 грн;

1.02.2015 – USD/грн. = 15,3364 грн.

Визначити результат за умови американського і європейського опціонів пут і кол.

Розв'язок

1 варіант: банк продав американський опціон-кол:

Оптимальна дата виконання: 1.11.2014. Внутрішня вартість = $15,3591 - 15,3416 = 0,0175$. Доход покупця опціону = $100000 \times (0,0175 - 0,0100) = 750$ грн. Тобто банк отримав збитки 750 грн.

2 варіант: банк продав європейський опціон-кол:

Клієнт не буде виконувати опціон, тому що ринковий курс на дату закінчення (1.02.2015) нижче ніж ціна виконання. Збитки покупця опціону = $100000 \times 0,0100 = 1000$ грн. Тобто банк отримав дохід 1000 грн.

3 варіант: банк продав американський опціон-пут:

Оптимальна дата виконання: 3.01.2015. Внутрішня вартість = $15,3416 - 15,3304 = 0,0112$. Доход покупця опціону = $100000 \times (0,0112 - 0,0100) = 120$ грн. Банк поніс збитки 120 грн.

4 варіант: банк продав європейський опціон-пут:

Єдина можлива дата виконання: 01.02.2015. Внутрішня вартість = $15,3416 - 15,3364 = 0,0052$. Збитки покупця опціону = $100000 \times (0,0052 - 0,0100) = -480$ грн. Банк отримав дохід 480 грн.

♣ Завдання для самостійного опрацювання

✍ Практичні завдання

Завдання 1

Виробник кави планує через 3 міс. продати 20 т кави. Очікуючи падіння цін на каву, він укладає форвардний контракт на продаж 20 т кави через 3 міс. за ціною 1530 дол/т. Визначити розмір виграшів чи втрат, які матиме виробник кави, продаючи каву за форвардним контрактом, якщо ціна спот кави на початок періоду становить 1520 дол/т, на кінець періоду (через 3 міс.) ціна спот кави становить:

а) 151 5 дол/т

б) 1535 дол/т.

Завдання 2

Позичальник має намір через місяць отримати в банку на 3 міс кредит у розмірі 20 млн. дол. Процентна ставка із залучення коштів на 4 міс становить

8,235 % річних, ставка з інвестування коштів на місяць – 8,2 річних. Щоб зафіксувати ставку кредитування, клієнт укладає з банком угоду про ФПС (форвардні процентні ставки):

- а) покупцем чи продавцем ФПС виступає позичальник?
- б) хто кому сплатить розрахункову суму, якщо на дату платежу ринкова процентна ставка перевищить форвардну процентну ставку?
- в) визначити теоретичну форвардну процентну ставку.

Завдання 3

Інвестор має намір придбати через місяць актив А. Очікуючи зростання на нього цін, він проводить хеджування ф'ючерсними і опціонними контрактами.

Розробити стратегії хеджування опціонними і ф'ючерсними контрактами.

Порівняти результати хеджування, якщо на початок періоду ціна спот активу А становила 100 гр. од., ф'ючерсна ціна активу – 105, страйкова ціна активу, зафіксована в опціонному контракті, – 104, премія, сплачена продавцю опціону, – 5 гр. од.

На кінець періоду (через місяць) ф'ючерсна ціна становить 109 гр. од., ціна спот активу дорівнює:

- а) 103 гр. од.;
- б) 110 гр. од.

Завдання 4

Банк укладає угоду на купівлю 300 тис. євро терміном на 3 місяці. Спот курс на дату укладання угоди: EURO/UAH = 6,05. Процентна ставка банку за депозитами терміном на 3 місяці у гривнях: 12%, у євро – 7%. Розрахувати премію/дисконт за форвардною операцією. Визначити форвардний курс. Визначте дохід (збиток) кожної сторони форвардної угоди, якщо поточний курс на дату виконання становить: EURO/UAH = 6,15. Зробіть висновки.

Завдання 5

Компанія А емітувала облигації з фіксованим купоном 10,6% на суму 5 млн. дол. США. На ринку зобов'язань з плаваючою ставкою вона може залучити кошти під ставку LIBOR + 1,0%.

Компанія Б отримала кредит під плаваючу ставку LIBOR + 1,4% розміром 5 млн. дол. США. На ринку з фіксованою ставкою вона може залучити кошти під 11,5%. Компанії приймають рішення укласти угоду своп про обмін процентними ставками, згідно з якою компанія А сплачуватиме компанії Б (або банку) плаваючу процентну ставку LIBOR.

Визначити процентну ставку, що надходитиме компанії А від компанії Б (або від банку) у разі, якщо:

- а) компанії А і Б отримують однакову вигоду від проведення свопу;
- б) виграш компанії А на 5 б.п. перевищує виграш компанії Б;
- в) посередником при проведенні свопу виступає банк; вигода банку становить 10 б.п., компанії А і Б отримують однакову вигоду.

Завдання 6

Банк продає європейський опціон-кол на таких умовах: сума опціону – 100 тис. USD, дата укладення опціону – 1 березня, дата закінчення – 31 травня, ціна виконання: USD/UAH = 15,42, премія опціону – 0,003 пунктів.

Ринкові курси становлять:

20 березня – USD/UAH = 15,39

22 квітня – USD/UAH = 15,43

31 травня – USD/UAH = 15,44

Чи буде виконано опціон? Якщо так, назвіть оптимальну (чи єдино можливу) дату виконання. Розрахуйте внутрішню вартість опціону. Визначте дохід (або витрати) покупця опціону та комерційного банку. Зробіть необхідні пояснення та висновки.

✍ Тестові завдання

1. На біржі укладаються контракти:
 - а) форвардні;
 - б) ф'ючерсні;
 - в) свопи;
 - г) опціонні.
2. Прогнозують динаміку курсів і страхують власників цінних паперів від їх падіння – це:
 - а) варанти, свопи;
 - б) ф'ючерси, опціони;
 - в) сертифікати акцій та облігацій;
 - г) депозитарні розписки.
3. Предметом фінансової ф'ючерсної угоди можуть бути:
 - а) іноземна валюта, банківські депозити;
 - б) депозитні сертифікати, фондові індекси;
 - в) акції, облігації, векселі;
 - г) довгострокові казначейські зобов'язання.
4. Похідні цінні папери, що надають додаткові пільги власникам базового активу, є:
 - а) сертифікати акцій, облігацій;
 - б) опціони, варанти, ордери;
 - в) ф'ючерси, опціони;
 - г) депозитарні розписки.
5. Похідні цінні папери, що забезпечують проникнення основного папера на іноземні фондові ринки, – це:
 - а) форварди;
 - б) ф'ючерси;
 - в) депозитарні розписки;
 - г) опціони.
6. Контракти, що закінчуються поставкою близько 95 % реального товару, – це:
 - а) ф'ючерси;
 - б) форварди;
 - в) депозитарні розписки;
 - г) варанти.
7. Головним недоліком опціонів є:
 - а) висока вартість;
 - б) відсутність біржового та позабіржового опціонних ринків;

- в) велика різноманітність;
 - г) усі відповіді правильні.
8. Угода, що використовується для захисту позичальника, який бере кредит під плаваючу ставку, від підвищення рівня ринкових ставок, – це:
- а) «кеп»;
 - б) «флор»;
 - в) «колар».
9. Видами свопів є:
- а) прості і складні;
 - б) амортизуючі і наростаючі;
 - в) активні і пасивні;
 - г) усі відповіді правильні.
10. Строкова угода, яка може укладатися як на біржовому, так і позабіржовому ринках, – це:
- а) опціон;
 - б) ф'ючерс;
 - в) форвард.
11. Виділити окремо ознаки форвардів і ф'ючерсів:
- а) є біржовими високоліквідними угодами;
 - б) обмежений ринок, не дуже висока ліквідність;
 - в) значну роль у торгівлі відіграють клірингові палати;
 - г) учасники підпадають під кредитний ризик, оскільки кожна зі сторін може не виконати угоди;
 - д) базовими інструментами виступають тільки певні види активів, які користуються попитом;
 - е) орієнтовані на реальну поставку активу;
 - є) учасники ринку мають свої рахунки, тому виникають тимчасові грошові потоки;
 - ж) укладаються за домовленістю сторін на будь-яку кількість будь-якого базового активу.

Тема 4.7. Грошовий ринок та ринок банківських позичок

☞ Основні поняття

Грошовий ринок – це частина фінансового ринку, на якому використовуються короткотермінові фінансові інструменти (термін до одного року).

Ринок банківських позик – частина фінансового ринку, на якому використовуються фінансові інструменти, що створюються банками для забезпечення руху фінансових ресурсів у економіці).

Існує зв'язок між грошовим ринком та ринком банківських позик. З одного боку, серед інструментів грошового ринку значну роль відіграють інструменти ринку банківських позик. З другого – у сучасних умовах основна частина фінансових інструментів ринку банківських позик має короткотерміновий характер і тому ринок банківських позик можна розглядати як частину грошового ринку.

Значення грошового ринку та ринку банківських позик:

– його учасники мають змогу отримати необхідні кошти для задоволення короткотермінових потреб, для фінансування обігових коштів;

– допомагає регулювати ліквідність учасників ринку (тимчасово вільні грошові кошти спрямовуються на придбання короткотермінових інструментів, які можна вільно продати до терміну погашення та при цьому отримати дохід);

– держава може регулювати обсяги кредитних ресурсів у економіці та проводити монетарну політику, використовуючи інструменти та учасників ринку.

Учасниками грошового ринку є всі сектори економіки та фінансові посередники. Особливу роль серед фінансових посередників відіграють банки. Держава як учасник, з одного боку, через грошовий ринок може реалізовувати грошову та кредитну політику, а з другого – виступати одним з основних позичальників (для задоволення потреб бюджету через випуск короткотермінових цінних паперів).

Основними *інструментами* грошового ринку є: казначейські векселі; депозитні (ощадні) сертифікати; комерційні папери; банківські акцепти; РЕПО; кредитні та депозитні договори.

Казначейські векселі – це короткотермінові державні цінні папери, що використовуються для покриття тимчасових касових розривів, що виникають у процесі виконання державного бюджету.

Вексель розглядається у законодавстві України як цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання терміну визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю). В Україні можуть використовуватися такі види векселів: простий та переказний.

Ощадний (депозитний) сертифікат – цінний папір, який підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання після встановленого терміну суми вкладу та відсотків, установлених сертифікатом, у банку, який його видав.

Комерційні папери – короткотермінові цінні папери, емітентами яких є добре відомі та великі компанії. Випуск комерційних паперів є альтернативою залучення ресурсів на короткі терміни у банків за допомогою використання кредитного договору.

Банківські акцепти – це векселі, що акцептовані банками. Банківські акцепти широко використовуються у міжнародній торгівлі.

РЕПО – угода про продаж фінансових інструментів або фінансових ресурсів з обов'язковим зворотним викупом.

За своєю природою РЕПО є *механізмом кредитування під забезпечення цінними паперами*.

До *операцій центральних банків на відкритому ринку* відносять операції з купівлі-продажу векселів, облігацій, інших видів фінансових інструментів. Такі операції здійснюються з метою регулювання грошового обігу (обсяг грошей в економіці збільшується, якщо центральний банк купує цінні папери, та,

навпаки, зменшується, якщо продає). Основні обсяги операцій центральних банків на відкритому ринку здійснюються з державними цінними паперами.

✂ **Методичний інструментарій**

Нарощена сума при застосуванні простої ставки: $S = P(1 + \frac{r \times n}{T \times 100})$,

де S – нарощена сума наприкінці розрахункового періоду n .

Визначити нарощену суму при застосуванні складних відсотків за період не більше одного року: $S = P(1 + \frac{r \times n}{m \times T \times 100})^m$,

де S – нарощена сума наприкінці періоду m ; P – сума номіналу; r – річна відсоткова ставка, %; n – кількість днів за розрахунковий період; m – кількість періодів (разів) нарахування складного відсотку; T – максимальна кількість днів у році за умовами договору.

Сума складних відсотків за певний розрахунковий період:

$$R = P(1 + \frac{r \times n}{m \times T \times 100})^m - 1,$$

де R – сума відсотків за розрахунковий період.

Сума дисконту векселя: $D = \frac{S \times i \times t}{100 \times n}$,

де D – сума дисконту; S – номінальна сума векселя; i – процентна ставка; t – строк у днях від дня врахування до дня платежу за векселем; n – кількість днів року.

Індекс інфляції визначається за формулою: $In = (1 + r_n)^n$,

де r_n – місячний індекс інфляції; n – кількість місяців.

Ставка процентів за кредитом з урахуванням індексу інфляції:

$$Ir = \frac{(1 + ni)In - 1}{n},$$

де n – кількість років; i – річна ставка доходності.

Дохідність операції з урахуванням інфляції: $d = \frac{Ir}{1 + n \times Ir}$.

Вартість погашення депозитного сертифікату:

$$F = N \times \left(1 + \frac{t_0}{T} r_c\right),$$

де, N – номінальна вартість сертифікату; r_c – процентна ставка по сертифікату; t_0 – термін обігу сертифікату; T – часова база.

📁 **Алгоритми вирішення типових практичних завдань**

Практичне завдання 1

Вексель на суму $N = 50\,000$ гр. од. обліковується банком за три місяці до терміну його погашення. Облікова ставка банку – 15 % річних. Визначити суму P , сплачену банком власнику векселя, та суму D дисконту банку. Розрахувати

скориговану облікову ставку $r_{б1}$, яка компенсуватиме банку втрати від інфляції, якщо рівень інфляції за період від дати обліку до дати погашення векселя становив 4 %.

Розв'язок

Сума сплачена банком власнику векселя при його обліку дорівнює:

$$P = N - D = N \left(1 - r_b \times \frac{t}{T} \right) = 50\,000 \left(1 - 0,15 \times \frac{3}{12} \right) = 48\,125 \text{ гр. од.}$$

Дисконт банку від обліку векселя (дохід банку) дорівнює:

$$D = \frac{50000 \times 0,15 \times 3}{12} = 1\,875 \text{ гр. од.}$$

Облікова ставка $r_{б1}$, що компенсує інфляційні витрати і забезпечує реальну дохідність, визначається обліковою ставкою r_b :

$$r_{б1} = \frac{r_b + i \frac{T}{t}}{1 + i} = \frac{0,15 + 0,04 \frac{12}{3}}{1 + 0,04} = 0,2981 \text{ або } 29,81 \%$$

Практичне завдання 2

Кредит у сумі 100 000 гр. од. надано на чотири роки під 14 % річних з погашенням основної суми боргу щороку однаковими частинами. Визначити суму процентів I , отриманих банком від надання кредиту, та платежі D_i в погашення кредиту за всі роки.

Розв'язок

Загальна сума процентів, сплачених за весь період кредитування, за умови, що основна сума боргу погашається однаковими частинами і один раз на рік, визначається за формулою:

$$I = r \times C_1 \frac{n + 1}{2} = 0,14 \times 100000 \frac{4 + 1}{2} = 35\,000 \text{ гр. од.}$$

Платежі в погашення кредиту за i -й період D_i складається із суми процентів за період та частки боргу:

$$D_i = C_1 \frac{1 + r(n - i + 1)}{n}$$

$$D_1 = 100000 \frac{1 + 0,14(4 - 1 + 1)}{4} = 39\,000.$$

$$D_2 = 100000 \frac{1 + 0,14(4 - 2 + 1)}{4} = 35\,500.$$

$$D_3 = 100000 \frac{1 + 0,14(4 - 3 + 1)}{4} = 32\,000.$$

$$D_4 = 100000 \frac{1 + 0,14(4 - 4 + 1)}{4} = 28\,500.$$

Практичне завдання 3

Позику в розмірі 10 000 гр. од. було надано на 3 міс. під 16 % річних. У кінці першого місяця погашається 30 % позики, другого – 30, третього – 40 % позики. Визначити тривалість позики D та проценти I , сплачені за позикою, якщо проценти сплачуються щомісяця.

Розв'язок

Тривалість позики дорівнює:

$$D = 1 \times 0,3 + 2 \times 0,3 + 3 \times 0,4 = 2,1 \text{ року.}$$

Проценти, сплачені позичальником за перший, другий, третій місяці позики за процентною ставкою на місяць $16\% / 12 \text{ міс.} = 1,333\%$, становлять:

– в перший місяць ми сплачуємо проценти з всієї суми:

$$i_1 = 10\,000 \times 0,01333 = 133,33 \text{ гр. од.}$$

– на другий місяць, ми виплатили 30% основного боргу, тобто проценти нараховуються на 70% позики:

$$i_2 = 7\,000 \times 0,01333 = 93,33 \text{ гр. од.}$$

– на третій місяць, ми сплатили 60% основного боргу, тобто проценти нараховуються на 40% позики:

$$i_3 = 4\,000 \times 0,01333 = 53,33 \text{ гр. од.}$$

Загальна сума процентів, сплачених за весь період позики, дорівнює:

$$I = 133,33 + 93,33 + 53,33 = 280 \text{ гр. од.}$$

Перевіримо наші розрахунки за допомогою формули:

$$I = C_0 \times r \times D,$$

де C_0 – сума позики, r – процентна ставка, D – тривалість позики.

$$I = 10\,000 \times 0,0133 \times 2,1 = 280 \text{ гр. од.}$$

Практичне завдання 4

Депозитний сертифікат, номінал якого $100\,000$ гр. од., термін обігу – 45 днів, придбаний на ринку за ціною $101\,184$ гр. од. за 15 днів до погашення. Визначити суму F , яку отримає власник сертифіката при погашенні, а також очікувану дохідність r , якщо процентна ставка по сертифікату становить 15% річних.

Розв'язок

Вартість погашення депозитного сертифікату:

$$F = 100\,000 \times \left(1 + \frac{45}{360} \cdot 0,15 \right) = 101\,875 \text{ гр. од.}$$

Для обчислення очікуваної дохідності потрібно скористатися формулою визначення ринкової вартості депозитного сертифікату, яка розраховується при перепродажу сертифіката на вторинному ринку:

$$P_c = \frac{F}{1 + \frac{t}{T} r},$$

де r – ринкова дохідність.

$$r = \left(\frac{F}{P_c} - 1 \right) \times \frac{T}{t} = \left(\frac{101\,875}{101\,184} - 1 \right) \times \frac{360}{15} = 0,1639 \text{ або } 16,39\%.$$

♣ Завдання для самостійного опрацювання

✍ Практичні завдання

Завдання 1

Вексель на суму 32 тис. грн. видано на 230 днів з нарахуванням за ним відсотків за ставкою 25% річних при розрахунковій кількості днів на рік – 365 . Банк обліковує вексель за 54 дні до настання терміну оплати за обліковою ставкою 10% річних при розрахунковій кількості днів на рік – 360 . Визначити суму, отриману пред'явником векселя, і доход банку.

Завдання 2

Депозитний сертифікат дисконтного типу номіналом 15000 грн., ціна якого визначається з використанням облікової ставки, було куплено за півроку до його погашення і продано через 3 місяці. Значення ринкових облікових ставок у моменти купівлі та продажу склали 40 % і 35 % річних відповідно. Визначити дохід від операцій купівлі-продажу та її дохідність у вигляді ефективної річної ставки відсотків.

Завдання 3

Ощадний сертифікат номіналом 50 тис. грн. з нарахуванням процентів за ставкою 30 % річних і терміном півроку було куплено за 110 днів до погашення і продано через 15 днів. Значення ставок відсотків за депозитами в моменти купівлі та продажу склали 30 % і 28 % річних відповідно. Визначити дохід від операції купівлі-продажу і її дохідність у вигляді ефективної річної ставки відсотків при розрахунковій кількості днів на рік – 360.

Завдання 4

При обліку векселів в умовах інфляції повинна бути забезпечена реальна дохідність, що визначається обліковою ставкою, яка дорівнює 8 % річних. Визначити облікову ставку, що компенсує втрати від інфляції при обліку векселя, до терміну погашення якого залишилось 75 днів, якщо очікуваний рівень інфляції складає 3 % в місяць, а розрахункова кількість днів на рік – 360.

Завдання 5

Фізичною особою відкритий ощадний вклад в банку. Операції за вкладом фізичної особи характеризуються такими записами:

5.01.2014 р. – внесено на рахунок 5000 грн.;

5.01.2015 р. – внесено на рахунок 500 грн.;

5.07.2015 р. – знято з рахунку 1500 грн.;

5.07.2016 р. – внесено на рахунок 1000 грн.

Використовуючи схему нарахування складних відсотків за ставкою 9% річних, визначте залишок коштів на рахунку і суму доходу від депозитної операції, якщо відсотки нараховуються:

а) раз на півроку;

б) щоквартально.

Завдання 6

На депозитний рахунок внесено 15000 грн. Визначте суму прибутку вкладника, якщо за депозитом передбачена капіталізація процентів, а нарахування доходу здійснюється щоквартально за змінною процентною ставкою.

Показники	Варіанти		
	1	2	3
Термін вкладу, місяців	12	6	9
Депозитні ставки, % річних:			
1 квартал	15	18	17
2 квартал	15,5	18,5	16,5
3 квартал	16,5	–	16
4 квартал	16,0	–	–

Завдання 7

15 червня 2015 року банк здійснив врахування векселя в 50000 грн. і терміном погашення 1 жовтня 2015 р. за обліковою ставкою 14% річних. З метою збільшення кредитних ресурсів 15 серпня 2015 р. банк переоблікував вексель в НБУ за обліковою ставкою 9,5% річних. Виходячи з цих даних, визначте: розміри доходу банку і НБУ від інвестування в даний вексель; ціну векселя при здійсненні операцій врахування і перерахування.

Завдання 8

1 березня поточного року юридична особа придбала дисконтний ощадний сертифікат банку номінальною вартістю 5000 грн. і терміном обігу 275 днів. 10 липня сертифікат був перепроданий на вторинному ринку. Величина дисконту на момент розміщення банківського сертифікату становила 14 відсотків річних, ринкова ставка дисконту на момент перепродажу – 16,5% річних. Виходячи з цих даних, обчисліть: ціну придбання ощадного сертифікату; ціну перепродажу сертифікату на вторинному ринку; розмір доходу першого власника від володіння ощадним сертифікатом; розмір доходу наступного власника сертифікату у випадку його погашення за номінальною ціною.

✍ Тестові завдання

1. Норма доходу на грошовий капітал:
 - а) облігаційний відсоток;
 - б) депозитний відсоток;
 - в) позиковий відсоток.
2. Ставку облікового відсотку встановлює:
 - а) Міністерство фінансів України;
 - б) Національний банк України;
 - в) Кабінет Міністрів України.
3. Для забезпечення доходності банку необхідно:
 - а) щоб позиковий відсоток був вищим за депозитний;
 - б) щоб депозитний відсоток був вищим за позиковий.
4. Частина грошового ринку, де короткострокові грошові кошти перерозподіляються між кредитними інститутами шляхом купівлі-продажу векселів і цінних паперів з термінами погашення, як правило, до одного року – це:
 - а) ринок готівки;
 - б) валютний ринок;
 - в) обліковий ринок;
 - г) ринок цінних паперів.
5. Основними інструментами облікового ринку є:
 - а) акції, облігації, банківські сертифікати;
 - б) банківські, казначейські, комерційні векселі;
 - в) опціони, ф'ючерси;
 - г) земельні бони, житлові сертифікати.
6. Вільні ресурси кредитних інститутів на міжбанківському ринку залучаються і розміщуються у формі:

- а) відкриття кореспондентських рахунків;
 - б) міжбанківських електронних переказів коштів;
 - в) міжбанківських депозитів і кредитів.
7. До основних різновидів міжбанківського кредиту відносять:
- а) овердрафт, споживчий, комерційний;
 - б) вексельний, державний, за операціями РЕПО;
 - в) овернайт, комерційний, вексельний;
 - г) овердрафт, овернайт, за операціями РЕПО.
8. Рівень відсоткової ставки за міжбанківськими кредитами встановлюється:
- а) Центральним банком;
 - б) самостійно комерційними банками;
 - в) за результатами кредитних аукціонів;
 - г) на рівні облікової ставки Центрального банку.
9. Що є об'єктом купівлі-продажу на грошовому ринку:
- а) гроші як гроші;
 - б) гроші як капітал;
 - в) гроші як гроші і як капітал;
 - г) кредит.
10. Як співвідносяться між собою ринок грошей і грошовий ринок:
- а) грошовий ринок є складовою частиною ринку грошей;
 - б) ринок грошей є складовою частиною грошового ринку;
 - в) ці два ринки функціонують відокремлено і паралельно;
 - г) це дві назви одного і того ж ринку – фінансового.
11. Які з вказаних нижче ринків відносяться до ринку грошей, а які – до ринку капіталів:
- а) ринок короткострокових цінних паперів;
 - б) ринок довгострокових цінних паперів;
 - в) валютний ринок;
 - г) ринок середньо- та довгострокових банківських кредитів;
 - д) ринок короткострокових фінансових активів;
 - е) ринок короткострокових банківських кредитів.
12. При збільшенні норми обов'язкового резервування пропозиція грошей:
- а) збільшується;
 - б) зменшується;
 - в) не змінюється.
13. Облікова ставка процента – це:
- а) це процентна ставка встановлена по облігаціям;
 - б) це процентна ставка, по якій НБУ надає кредити комерційним банкам;
 - в) це процентна ставка встановлена по цінним паперам.
14. Ціна грошей на грошовому ринку – це:
- а) плата, яку сплачує позичальник за користування грошима;
 - б) кількість товарів, які можна придбати за одну грошову одиницю;
 - в) процент;
 - г) різниця між ставками позичкового і депозитного процента.

Тема 4.8. Валютний ринок

Основні поняття

Валютний ринок – це сфера економічних відносин, що виникають у ході здійснення операцій з купівлі-продажу іноземної валюти і цінних паперів, деномінованих в іноземній валюті, а також операцій з інвестування капіталу в іноземній валюті. На валютному ринку узгоджуються інтереси продавців і покупців валютних цінностей.

Рух валютних фінансових потоків на валютних ринках відбувається у вигляді: валютних операцій; валютно-кредитного і розрахункового обслуговування придбання та продажу товарів і послуг; закордонного інвестування; операцій з цінними паперами; перерозподілу національних доходів у вигляді допомоги іншим країнам; внесків у міжнародні організації.

Розрізняють організовані (біржові) та неорганізовані (позабіржові, або міжбанківські) валютні ринки.

Більшість валютних операцій здійснюється на неорганізованому сегменті через банки, які виконують на договірній основі доручення іноземних банків-кореспондентів. Це дає змогу здійснювати валютні операції безготівковим шляхом. Банки, яким надано право на проведення валютних операцій, називаються уповноваженими, девізними або валютними.

Залежно від обсягу, характеру валютних операцій, кількості валют, які використовуються, рівня регулювання розрізняють: міжнародні; регіональні; національні (місцеві) валютні ринки.

Основними функціями валютних ринків є:

- забезпечення своєчасності здійснення міжнародних розрахунків, страхування валютних ризиків;
- регулювання валютних курсів;
- диверсифікація валютних резервів банків, підприємств, держав, регулювання валютних курсів;
- забезпечення кредитування в іноземній валюті;
- отримання спекулятивного прибутку учасниками ринку у вигляді різниці курсів валют;
- проведення валютної політики, спрямованої на державне регулювання національної економіки, узгодження політики в рамках світового господарства.

Здійснення міжнародних операцій буде неможливим без обміну однієї національної валюти на іншу. Пропорція, в якій здійснюється обмін однієї валюти на іншу, називається валютним курсом.

Фактори, що впливають на валютний курс, можуть бути структурними та кон'юнктурними.

Структурні: показники економічного зростання (ВВП, обсяги промислового виробництва, тощо); стан платіжного балансу, ступінь залежності від джерел сировини; зростання грошової маси на внутрішньому ринку; рівень інфляції та інфляційні очікування; рівень відсоткової ставки; платоспроможність країни, довіра до національної валюти на світовому ринку.

Кон'юнктурні: спекулятивні операції на валютних ринках; ступінь розвитку інших сегментів світового фінансового ринку, наприклад, ринку цінних паперів, що може конкурувати з валютним ринком.

Валютні операції розподіляються на операції з негайною поставкою та термінові.

1. Валютні операції з негайною поставкою (спот). У ході здійснення валютної угоди з негайною поставкою, яка має назву «касова» (готівкова), або спот, іноземна валюта постачається банками-кореспондентами не пізніше, ніж протягом двох наступних банківських днів з дня укладення угоди, термін її постачання практично збігається з моментом виконання угоди.

2. Термінові угоди з іноземною валютою. Термінові валютні угоди (форвардні, ф'ючерсні, опціонні, свопи) – це валютні угоди, за якими сторони домовляються про постачання обумовленої суми іноземної валюти у визначений угодою термін (більш як два робочі дні) після її укладання, за курсом, зафіксованим на момент її укладення.

Особливим видом валютних угод є валютний арбітраж. Основна мета проведення валютного арбітражу полягає в отриманні прибутку та уникненні можливих валютних збитків шляхом використання сприятливої кон'юнктури валютних ринків. Це використання різниці в котируваннях на міжнародних та національних валютних ринках. Основний принцип – купити валюту дешевше та продати дорожче.

Валютний арбітраж, на відміну від інших видів валютних операцій, сприяє короткотерміновому вирівнюванню валютних курсів на різних валютних ринках.

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Тестові завдання**

1. Валютний ринок виконує функції:
 - а) своєчасне здійснення міжнародних розрахунків;
 - б) проведення валютної інтервенції;
 - в) страхування валютних ризиків;
 - г) встановлення класифікатора іноземних валют.
2. До зниження курсу національної грошової одиниці призводить:
 - а) активний платіжний баланс;
 - б) високий темп інфляції;
 - в) пасивний платіжний баланс;
 - г) низький темп інфляції.
3. Валютні інтервенції на валютному ринку можуть здійснювати:
 - а) комерційні банки;
 - б) валютна біржа;
 - в) Центральний банк;
 - г) клірингові палати.
4. Національна грошова одиниця України гривня належить до:
 - а) клірингової валюти;
 - б) вільно конвертованої валюти;

- в) частково конвертованої валюти;
 - г) неконвертованої валюти.
5. Ціна, за якою дана валюта продається або купується за умови передачі її на певну дату в майбутньому, – це курс:
- а) ф'ючерс;
 - б) спот-курс;
 - в) крос-курс;
 - г) форвард.
6. Центральні банки впливають на валютний курс за допомогою:
- а) монетарної політики;
 - б) валютної інтервенції;
 - в) валютного арбітражу;
 - г) темпів економічного зростання.
7. Метою арбітражних операцій є:
- а) отримання прибутку за рахунок різниці у валютних курсах;
 - б) страхування валютних ризиків;
 - в) використання ф'ючерсних угод;
 - г) усі відповіді правильні.
8. Пряме втручання Центрального банку в діяльність валютного ринку з метою впливу на курс національної валюти – це:
- а) облікова політика;
 - б) валютна інтервенція;
 - в) валютний арбітраж;
 - г) валютні обмеження.
9. Ціна грошової одиниці певної країни, що виражена в грошових одиницях іншої країни, – це:
- а) валютний курс;
 - б) валютний коридор;
 - в) котирування;
 - г) конвертованість.
10. Суб'єктами валютного ринку є:
- а) центральні та комерційні банки;
 - б) валютні біржі;
 - в) валютні брокерські фірми;
 - г) усі відповіді правильні.

Тема 4.9. Фондова біржа та біржові операції

☞ Основні поняття

Фондова біржа – це організаційно оформлений постійно діючий ринок, на якому здійснюється торгівля цінними паперами.

Ознаки фондової біржі:

централізований ринок з фіксованим місцем торгівлі (наявність торговельного майданчика);

наявність процедури відбору цінних паперів (лістингу);

наявність процедури відбору посередників – членів біржі;

наявність регламенту торгівлі ЦП та стандартних торгових процедур;
 централізація реєстрації угод і розрахунків за ними;
 установлення офіційних біржових цін;
 наявність процедури нагляду за членами біржі.

Фондова біржа виконує посередницьку, індикативну, регулятивну функції.
 Слід звернути увагу на те, що у світі склалися три *типи біржових систем*.

Моноцентрична біржова система – характерним є існування у країні лише однієї фондової біржі та її філіалів. Склалася еволюційним шляхом. Характерна для таких країн, як Франція, Велика Британія.

Поліцентрична біржова система. У країні є більше ніж одна фондова біржа. Обсяги угод приблизно однакові (Канада, Німеччина, Австралія).

Біржова система змішаного типу (наприклад, така система у США – є біржі-лідери і є біржі, що мають незначні показники).

Лістинг (включення цінного папера до спеціального списку) є обов'язковою процедурою для торгівлі на фондовій біржі. До лістингу включаються тільки ті цінні папери, які відповідають встановленим вимогам. Потрібно відзначити, що вимоги лістингу досить високі, тому на біржу надходять цінні папери вищого гатунку.

У процесі укладання біржових угод виконуються біржові операції (дії, що здійснюються *брокерами, дилерами* або іншими фахівцями біржі).

Для виконання угод член фондової біржі повинен зареєструвати *брокерську контору*, яка розглядається як окремий підрозділ члена біржі. У брокерській конторі працюють брокери та дилери.

Біржовий процес складається з таких стадій: оформлення та реєстрація заяв (наказів) на купівлю-продаж цінних паперів; введення заявок до біржової торгівлі; укладання угод між клієнтами та брокерами; виконання угод; реєстрація торгових угод на біржі; розрахунки (або кліринг) між клієнтами (рис. 4.2).

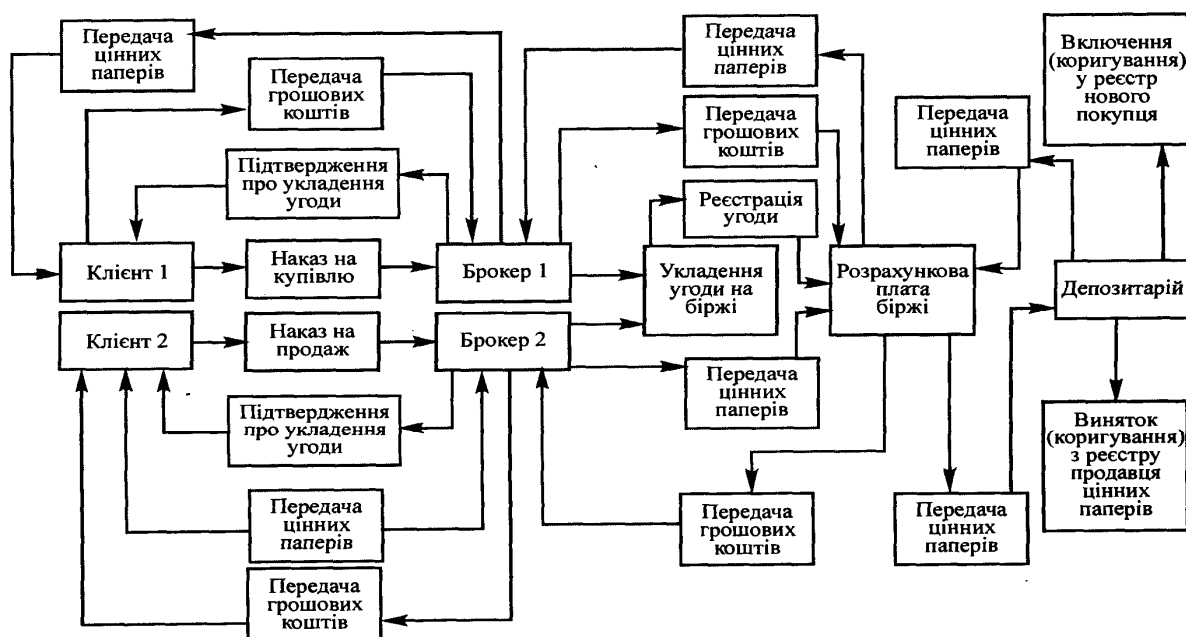

Рисунок 4.2 – Розрахунково-кліринговий процес на фондовому ринку

Правилами фондової біржі повинні визначатися види угод, що можуть укладатися у процесі конкретного аукціону та види наказів брокерам і дилерам на купівлю цінних паперів, які видає клієнт.

Види угод на фондовій біржі:

касові угоди, або угоди спот – кліринг та розрахунки проводяться у день здійснення угоди;

регулярні угоди – кліринг та розрахунки здійснюються у стандартні терміни ($t + 3$, $t + 5$);

строкові угоди – кліринг та розрахунки здійснюються на встановлену дату у майбутньому.

Біржові накази, що надаються клієнтами біржовим посередникам, залежно від ціни виконання розподіляють на такі групи:

I. *Ринковий наказ* (замовлення купити або продати за ринковою ціною, або купити – за мінімальною ціною, продати – за максимальною ціною).

II. *Лімітний наказ* (замовлення купити цінні папери за ціною, що не перевищує обумовлену, або продати за ціною, що не нижча за обумовлену).

III. *Стоп-наказ* (замовлення купити або продати цінні папери в той момент, коли ціна досягне обумовленого рівня).

Залежно від терміну дії біржового наказу, вони розподіляються на:

відкриті – діють до моменту виконання або відміни;

на термін – діють тільки протягом встановленого терміну.

Рахунок з використанням маржі схожий на поточний рахунок з правом робити овердрафт (перевищувати розмір кредиту): якщо грошей потрібно більше, ніж знаходиться на рахунку інвестора, то брокер автоматично бере на нього позичку (при визначених обмеженнях її розміру). Відкривши рахунок з використанням маржі, інвестор може здійснити через нього деякі види угод. Ці угоди відомі як:

– «*Купівля на маржі*» – інвестор вкладає в цінні папери запозичені кошти.

– «*Короткі угоди*» або «*купівля без покриття*» – угода укладається шляхом запозичення цінних паперів.

Мінімальне відношення розміру власних коштів інвестора до повної вартості покупки активу, виражене у процентах, відоме як вихідний необхідний рівень маржі.

Інструментом аналізу та прогнозування на ринку цінних паперів є біржовий індекс – це середній показник біржової активності, який узагальнює динаміку цін на цінні папери і свідчить про зміни в рівні цін за певний час. Фондові індекси призначені для відображення поточної кон'юнктури ринку, стану ділової активності та оцінки тенденції ринку.

✂ **Методичний інструментарій**

1. *Індекс* – це одиничний описовий статистичний показник, що узагальнює відносні зміни однієї перемінної або групи перемінних; зважена за ринковою капіталізацією середня арифметична відношення цін:

1) середня зважена цін, оскільки ціни окремих акцій зважені для відображення їх відносної важливості всередині групи цін акцій, що складають індекс;

2) зважування зроблене за ринковою капіталізацією.

Отже, відносна важливість зміни ціни кожної акції при визначенні значення індексу перебуває під впливом відносного розміру кожної внесеної в індекс компанії.
$$\text{Індекс}_t = Z \sum_{j=1}^n m_{j,t} P_{j,t} / \text{базовий рівень}$$

де Z – початкове значення індексу, тобто 100 або 1000 по перевазі.

Нижченаведена формула аналогічна тій, що використовується при обчисленні багатьох індексів акцій (наприклад, індексів FT-SE 100 і 250 у Лондоні, індексів S&P'100 і '500 у США і CAC-40 у Франції. Відмінність складає лише кількість компаній у кожному індексі).

$$\text{Індекс}_t = Z \sum_{j=1}^n m_{j,t} P_{j,t} / \text{ОД}$$

де n – кількість складового індексу; $m_{j,t}$ – кількість акцій компанії j у період t ; $P_{j,t}$ – ціна однієї з цих акцій у період t ; ОД – загальний дільник.

Загальний дільник – це базове значення індексу, що є сумою всіх $\sum_{j=1}^n m_{j,t} P_{j,t}$, поділеної на початкове значення індексу, тобто 100 або 1000 по перевазі.

$$\text{ОД}_t = \text{ОД}_{t-1} (1 + Ct / \sum_{j=1}^n N_{i(t-1)} P_{i(t-1)})$$

де од. – загальний дільник; Ct – зміна капіталізації; Ni – число акцій, випущених i -ю компанією на момент часу $t-1$; Pi – ціна акцій i -ї компанії у момент часу $t-1$.

Так виглядає чиста зміна агрегованої ринкової капіталізації, що дозволяє змінювати складові, але надає при цьому спадкоємності серії індексів.

2. Фактична маржа для операцій «Купівля на маржі»:

$$\frac{\text{Поточна ринкова вартість активів} - \text{Залучені кошти}}{\text{Поточна ринкова вартість активів}}$$

3. Фактична маржа для операцій «Продаж без покриття» = (Вартість проданих «без покриття» цінних паперів – Поточна ринкова вартість взятих у борг цінних паперів) / Поточна ринкова вартість взятих у борг цінних паперів

☒ Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Потрібно скласти індекс, що включає акції тільки чотирьох компаній.

Компанія	Число акцій у випуску	Ціна акції	Ринкова капіталізація
А	1000	100	100000
В	10000	25	250 000
С	5000	50	250 000
Д	8000	50	400 000
Загальне значення			1 00 0000

Базове значення індексу = $1000000 : 1000 = 1000$. 1000 – постійний дільник.

Розв'язок

Розглянемо зміну акцій через один день і відповідну зміну індексу:

Компанії	Число акцій	Ціна	Капіталізація
А	1000	105	105 000
В	10000	26	260 000
С	5000	45	225 000
Д	8000	55	440 000
Загальне значення			1 030 000

$1\ 000\ 000 : 1000 = 1030$, тобто загальне значення індексу виросло з початку його обчислення.

Практичне завдання 2

Інвестор купує через рахунок з використанням маржі 100 акцій корпорації N по 50 грн. за штуку. Вихідний необхідний рівень маржі – 60 %. Розрахувати вхідний розмір маржі.

Розрахувати розмір фактичної маржі і дохідність інвестора за умови: а) ціна акції знизилася до 25 грн.; б) підвищилася на 15 грн.

Розв'язок

При вихідному необхідному рівні маржі в 60 % інвестор повинен сплатити брокерській фірмі 3000 грн. ($0,6 \times 100$ акцій \times 50 грн.). Залишок ціни покупки 200 грн. [$(1 - 0,6) \times 100$ акцій \times 50 грн.] покривається за рахунок позички, наданої інвестору брокерською фірмою.

Якби ринковий курс акції корпорації N упав до 25 грн. за шт., то фактична маржа опустилася б до 20 % [$(2500 - 2000) : 2500$].

За умови підвищення курсу ринкових акцій на 15 грн., очікувана дохідність у розрахунку на вкладені від купівлі на власні засоби 100 акцій корпорації N за ціною 50 грн. за шт. становитиме 30 % [$(15 \times 100) : (50 \times 100) = 1500 : 5000$] за умови, що жодні дивіденди грошима за цей рік не сплачувалися. Очікувана дохідність у розрахунку на вкладені власні кошти від покупки з використанням позичкових засобів могла б дорівнювати 42,7 % [$((15 \times 100) - (0,11 \times 2000)) : (0,6 \times 50 \times 100 = 1280 : 3000)$], де процентна ставка по позичкових коштах – 11 %, а вихідний необхідний рівень маржі – 60 %.

Практичне завдання 3

Інвестор продав «без покриття» 100 акцій компанії XYZ за ціною 100 грн. за одиницю. Розрахувати дохідність інвестора за умови, що ціна акцій впала до 75 грн. та відбулася виплата дивідендів в розмірі 1 грн.

Розв'язок

Якщо інвестор поверне позичку «без покриття», коли акції будуть котируватись по 75 дол. грн., і відразу ж після виплати дивідендів компанією XYZ відшкодує ще й цей дивіденд у розмірі 1 грн., то ставка дохідності на вкладені кошти становитиме:

$$((100 - 75 - 1) : (0,6 \times 100)) = (24 : 60) \times 100 \% = 40 \%$$

Дохідність для того, хто, наприклад, придбав акції компанії XYZ з використанням залучених коштів дорівнюватиме 40% [$((75 + 1 - 100) = -24 : 60)$].

Ставка дохідності для того, хто придбав акції компанії XYZ без використання залучених коштів, становитиме 24 % $((75 + 1 - 100) \times 100 = -24:100)$.

Практичне завдання 4

ПРИКЛАДИ КОТИРУВАННЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Припустимо, що з кількості всіх наказів (заявок) на продаж цінних паперів певного виду є група заявок на продаж 50 цінних паперів «за будь-якою ціною», тобто за ціною, що може скластися на фондовому ринку в певний день (за найкращим курсом). Припустимо далі, що друга група заявок має наказ продати 40 цінних паперів за ціною не нижче 550 грн. за кожний папір (вище можна, оскільки йдеться про граничну ціну). Питання: скільки цінних паперів може бути продано за ціною 550 грн.? Відповідь очевидна: $50 + 40 = 90$ цінних паперів, тому що продавці, котрі були згодні продати свої 50 цінних паперів за будь-якою ціною, тим більше будуть згодні продати їх за ціною 550 грн.

Якщо третя група заявок має наказ продати, наприклад, 60 цінних паперів за ціною 551 грн., то за цією самою ціною із задоволенням продадуть свої папери продавці перших двох груп, котрі були готові продати цінні папери за цінами нижчими ніж 551 грн. Отже, всього цінних паперів, що можуть бути продані за ціною 551 грн., буде $90+60= 150$.

Четверта група заявок може мати наказ продати 55 цінних паперів за ціною 552 грн. Тоді всього паперів, що можуть бути продані за цією ціною, буде $150 + 55 = 205$. І так далі, поки ціна не підніметься, скажімо, до рівня 556 грн. Вище продавці в нашому прикладі можуть не піднімати ціну, розуміючи нереальність такого підвищення.

Як бачимо, загальна кількість цінних паперів, що можуть бути продані за певною ціною, являє собою наростаючий результат (табл. 4.1).

Таблиця 4.1 – Структура масиву цінних паперів у заявках на продаж

Номер груп заявок	Пропоновані граничні ціни, грн.	Кількість цінних паперів	
		По кожній групі	Наростаючим результатом
8	556	20	$325 + 20 = 345$
7	555	30	$295 + 30 = 325$
6	554	40	$255 + 40 = 295$
5	553	50	$205 + 50 = 255$
4	552	55	$155+55=210$
3	551	60	$90+60=150$
2	550	40	$50 + 40 = 90$
1	продати за будь-якою ціною	50	50

Примітка: додавання цінних паперів у таблиці здійснюється знизу вгору.

Оскільки інтереси продавця й покупця щодо ціни протилежні (продавця цікавить вища ціна, а покупця – нижча), то підсумовування цінних паперів у цьому випадку відбувається у зворотному порядку – від найбільшої ціни до найменшої (табл. 4.2).

Таблиця 4.2 – Структура масиву цінних паперів у заявках на купівлю

Номер груп заявок	Пропоновані граничні ціни, грн.	Кількість цінних паперів	
		По кожній групі	Наростаючим результатом
1	Продати за будь-якою ціною		70
2	556	60	70+60=130
3	555	55	130+55=185
4	554	40	185+40=225
5	553	40	225 + 40 = 265
6	552	35	265 + 35 = 300
7	551	30	300 + 30 = 330
8	550	20	330+20=350

Примітка: додавання цінних паперів у таблиці здійснюється зверху вниз.

Серед усіх заявок на купівлю цінних паперів є група заявок на продаж 70 цінних паперів «за будь-якою ціною» (за найкращим курсом, який просять), що може скластися на даній біржі в даний день. Далі припустимо, що друга група заявок покупців має наказ на купівлю 60 цінних паперів за ціною не вище 556 грн. за кожний цінний папір (нижче, зрозуміло, можна).

Отже, за ціною 556 грн. можна купити $70 + 60 = 130$ цінних паперів, оскільки покупці першої групи з радістю приєднуються до покупців другої групи, аналогічно тому, як це зробили продавці першої групи.

Якщо, наприклад, третя група заявок має наказ купити 55 цінних паперів за ціною 555 грн., то за цією самою ціною куплять цінні папери покупці двох попередніх груп. Отже, загальна кількість паперів, що купуються, становитиме $130 + 55 = 185$. Аналогічні розрахунки наступних груп дозволяють отримувати наростаючі результати за кожною ціною. Остання група заявок дає можливість створити наростаючий результат у вигляді 350 цінних паперів.

Дані таблиць 4.1 і 4.2 дозволяють зіставити структуру масивів цінних паперів на продаж і на купівлю, що необхідно для виявлення шуканої ціни, тобто єдиної ціни, за якою слід продавати цінні папери даного виду в даний біржовий день.

Як бачимо з табл. 4.3, за ціною 556 грн. Виставлено на продаж 345 цінних паперів, однак бажаючих купити їх мало: може бути куплено тільки 130 цінних паперів за цією ціною. Це означає, що решта 215 не будуть реалізовані на біржовому ринку, якщо буде встановлена ціна 556 грн. За один цінний папір.

Таблиця 4.3. – Зіставлення структур масивів цінних паперів на продаж і купівлю для виявлення шуканої ціни

Ціна за групами заявок	Кількість цінних паперів (наростаючим підсумком)		Можливий обіг, тобто кількість цінних паперів, що можуть бути предметом купівлі-продажу (пропоставляється найменше число з двох граф: з графи 2 або 3)
	На продаж	На купівлю	
1	2	3	4
556	345	130	130

555	325	185	185
554	295	225	225
553	255	265	255
552	210	300	210
551	150	330	150
550	90	350	90

Тепер підійдемо до завдання знаходження шуканої ціни з іншого боку і з'ясуємо, що за ціною 550 грн. попит покупців становить 350 цінних паперів, а пропозиція продавців – усього 90. У цьому випадку не задоволеними залишаться вже не продавці, а покупці: предметом купівлі-продажу стануть тільки 90 цінних паперів, решта 290 залишаться нереалізованими.

Якщо проаналізувати решту рядків табл. 3 і в її четвертій графі про- ставляти найменші числа з двох попередніх граф (другої і третьої), то можна побачити, що найбільша кількість цінних паперів може бути реалізована, якщо ціна на них становитиме 553 грн. (буде реалізовано 255 цінних паперів). Ця ціна і буде шуканою.

Такий спосіб знаходження єдиної шуканої ціни відповідає важливій вимозі (правилу) біржової торгівлі, а саме: шуканий курс повинен бути таким, за яким можна здійснити найбільшу кількість операцій. Іншими словами, шукана ціна (пропонований клієнтам біржовий курс) найкращою мірою забезпечує баланс між заявками на продаж цінних паперів і заявками на їх купівлю.

Щоправда, у поданому вище прикладі (часто це має місце й на практиці) є невелика «вада»: за ціною 553 грн. хоча й досягається найбільший обсяг операцій, все-таки невелика частина цінних паперів залишається «за балансом», а саме: $265 - 255 = 10$. Цей залишок утворився в результаті того, що кількість цінних паперів, що їх могли б купити покупці, трохи більша (на 10) за ту, яку збираються продати продавці. На таку незначну втрату доводиться йти заради того, щоб виконати головну вимогу біржової торгівлі й забезпечити максимально можливий обіг цінних паперів.

Цю втрату якоюсь мірою можна загладити встановленням і дотриманням черговості покупців. Першочерговими («пільговиками») оголошуються ті покупці, котрі були згодні «купити за будь-якою ціною», а за ними ті, які готові заплатити за ціною вище шуканої (в прикладі це 554, 555 і 556 грн.).

Може трапитися так, що найбільша кількість операцій (в прикладі 255) буде виконуватися як за курсом 553 грн., так і за курсом 552 грн. Який же курс вважати шуканою ціною? В цьому разі слід стимулювати збільшення заявок у тому секторі ринку, де їх менше (табл. 4.4).

Таблиця 4.4 – Варіанти вибору шуканої біржової ціни

Ціна, грн.	Кількість цінних паперів		
	На продаж	На купівлю	Можливий обіг
Перший варіант			
553	255	265	255
552	265	255	255

Другий варіант			
553	265	255	255
552	255	265	255

З однаковим можливим обігом (255 цінних паперів) у цих двох випадках проглядається істотна різниця. У першому варіанті менше заявок на купівлю, а в другому – на продаж. Отже, для того щоб підтримати найбільш ліквідний ринок і тим самим стимулювати збільшення заявок у тому секторі ринку, де їх виявилось менше, потрібно в першому варіанті за шукану ціну прийняти 552 грн. як нижчу і заохочувальну для покупців, а в другому – 553 грн. як вищу і тому заохочувальну для продавців.

♣ Завдання для самостійного опрацювання

✍ Практичні завдання

Завдання 1

За наведеними даними побудуйте зважений за ринковою капіталізацією індекс зі значеннями в базовому періоді 1000.

Компанія	Число акцій у випуску	Ціна акції, дол.
А	1 000 000	2,50
В	5 000 000	1,75
С	10000000	0,80
Д	8 000 000	1,60
Е	7 500 000	3,00

Підрахуйте значення індексу за таких нових цін на акції: А = 2,70; В = 1,30; С = 1,20; Д = 1,40; Е = 2,70.

Завдання 2

Інвестор відкрив у місцевій брокерській фірмі рахунок за угодами з маржею. Першою інвестицією інвестора стала купівля з використанням маржі 200 акцій корпорації Woodbury за ціною 40 дол. за одиницю. Для здійснення цієї купівлі він позичив у брокера 3000 дол.

- Яка була фактична маржа у момент здійснення купівлі?
- Якщо курс акцій підвищиться до 60 дол. за одиницю, то якою буде тоді фактична маржа?
- Яка буде фактична маржа, якщо курс впаде до 35 дол.?

Завдання 3

Інвестор придбає з використанням маржі 1000 акцій компанії Rockford Systems за ціною 60 дол. за одиницю. Вихідний затребуваний рівень маржі – 50 %, мінімальний рівень – 30 %. Якщо ці акції впадуть до 50 дол., чи отримує він запит на збільшення маржі?

Завдання 4

На початку року інвестор купив з використанням маржі 500 акцій корпорації N за 30 дол. Вихідний затребуваний рівень маржі становить 55 %. Ед заплатив 13 % за боргом, наданим по рахунку з маржею, і жодного разу не отримував запиту на збільшення маржі. Протягом цього року корпорація N виплатила дивіденди у розмірі 1 дол. на акцію.

а) Якщо наприкінці року інвестор продаватиме ці акції по 40 дол., то якою буде ставка дохідності його інвестицій за цей рік?

б) Дайте відповідь на це саме запитання за умови, що курс продажу акцій наприкінці року дорівнює 20 дол.

в) Перелічіть ваші відповіді на запитання (а) та (б), виходячи з припущення, що інвестор придбав акції за свої кошти.

Завдання 5

Інвестор продає «без покриття» 200 акцій компанії Madison за 50 дол. Вихідний затребуваний рівень маржі – 45 %.

а) Якщо курс цих акцій потім підніметься до 58 дол., то якою буде фактична маржа на рахунку інвестора?

б) Дайте відповідь на це саме запитання за умови, що курс впаде до 42 дол.

Завдання 6

Інвестор продає «без покриття» 500 акцій компанії N за 45 дол. Вихідний та мінімальний затребувані рівні маржі становлять відповідно 55 та 35 %. Якщо курс акцій підійметься до 50 дол., чи отримує інвестор запит на підтримання маржі?

Завдання 7

Акції DeForest Inc. оцінювались на початку року в 70 дол. У той же час інвестор продав «без покриття» 1000 акцій цієї компанії. Вихідний затребуваний рівень маржі дорівнював 50 %. Наприкінці року курс акцій піднявся до 75 дол. За ними були сплачені дивіденди у розмірі 2 дол. на акцію. Інвестор не отримав за рік ні одного запита на підтримку маржі. Яка дохідність його інвестицій?

✍ Тестові завдання

1. Ринок «биків» – це ринок:

- а) зі зростаючим курсом цінних паперів;
- б) з падаючим курсом цінних паперів;
- в) з незмінним курсом цінних паперів.

2. Принципами розвитку фондового ринку є:

- а) отримання прибутку від операцій з цінними паперами;
- б) прозорість і збалансованість;
- в) цілісність і упорядкованість;
- г) страхування цінових ризиків.

3. Посередник між продавцями і покупцями при укладанні угод з цінними паперами, який діє від імені і за рахунок клієнта, – це:

- а) дилер;
- б) андеррайтер;
- в) брокер;
- г) усі відповіді правильні.

4. Для створення фондової біржі кількість її засновників повинна складати не менше:

- а) 10 торговців цінними паперами;
- б) 20 торговців цінними паперами;

- в) 30 торговців цінними паперами;
 - г) 40 торговців цінними паперами.
5. Середній показник біржової активності, що узагальнює динаміку цін на цінні папери і свідчить про зміни в рівні цін, – це:
- а) курсова ціна;
 - б) біржовий індекс;
 - в) котирувальна ціна;
 - г) середньозважена ціна.
6. Фондові індекси, що характеризують ринок акцій, які котируються на біржі, відносяться до:
- а) інтернаціональних;
 - б) інтегральних;
 - в) секторних;
 - г) субсекторних.
7. Перший фондовий індекс, який було розраховано і використано на основі узагальнення даних українського фондового ринку, – це:
- а) L-індекс;
 - б) ПФТС-індекс;
 - в) КАС-20 (s);
 - г) rго U-50.
8. Фондова біржа, що перебуває під постійним державним контролем, відноситься до:
- а) публічно-правової;
 - б) приватної;
 - в) змішаної.
9. За своїм правовим статусом фондові біржі можуть бути:
- а) асоціаціями;
 - б) акціонерними товариствами;
 - в) установами, що підпорядковуються державі;
 - г) усі відповіді правильні.
10. Мінімальний стандартний обсяг біржового активу, який може бути куплений чи проданий на біржі, – це:
- а) лот;
 - б) лістинг;
 - в) фіксинг;
 - г) котирування.
11. Характеристиками фондового індексу є:
- а) список індексу;
 - б) базисне значення індексу та метод усереднення;
 - в) статистична база та вид зважування;
 - г) усі відповіді правильні.
12. Цінні папери можуть бути вилучені з офіційного котирування на фондовій біржі за вимогою:
- а) емітента;
 - б) інвестора;

- в) Міністерства фінансів;
- г) Антимонопольного комітету.

📖 Список основної літератури з дисципліни «Фінансовий ринок»

1. Буднік М. М., Мартюшева Л. С., Сабліна Н. В. Фінансовий ринок: Посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 334 с. – ISBN 978-966-364-785-2.
2. Еш С. М. Фінансовий ринок: Навч. посіб. – 2-е вид. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 528 с. – ISBN 978-966-364-880-4.
3. Фінансовий ринок. Теорія й практика: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів/ С. О. Маслової, О. А. Опалов; Житомирськ. інж.-технологіч. Ін-т. – Житомир: ЖІТІ, 2002. – 415 с.
4. Черкасова С. В. Фінансовий ринок: навч. посіб. для самостійного вивч. дисципліни студ. заочн. форми навчання напряму підготов. «Фінанси і кредит» / Черкасова С. В. ; УКООПСПЛКА, Львів. комерц. акад. – Л. : Вид-во Львів. комерц. акад., 2011. – 164 с. – ISBN 978-617-602-006-6.
5. Шелудько В. М. Фінансовий ринок: Підручник. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2008. – 535 с.

5. ІНВЕСТУВАННЯ

Тема 5.1. Методологічні основи інвестування

☞ Основні поняття

Інвестиції – вкладання капіталу у грошовій, матеріальній і не матеріальній формах з метою: забезпечення його зростання в майбутньому періоді, отримання поточного доходу та вирішення певних соціальних задач.

У законодавстві інвестиції – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в підприємницьку діяльність та інші види діяльності з метою отримання доходу (прибутку) або соціального ефекту.

Сутнісні характеристики інвестицій як об'єкта інвестування:

- 1) об'єкт економічного управління;
- 2) найактивніша форма залучення нагромадженого капіталу в економічний процес;
- 3) можливість використання нагромадженого капіталу у всіх його альтернативних формах;
- 4) альтернативна можливість вкладення капіталу у будь-які об'єкти господарської діяльності;
- 5) джерело генерування ефекту підприємницької діяльності;
- 6) об'єкт ринкових відносин;
- 7) об'єкт власності і розпорядження;
- 8) об'єкт надання переваг у часі;
- 9) носій фактора ризику;
- 10) носій фактору ліквідності.

Таблиця 5.1 – Класифікація інвестицій підприємства

Ознака класифікації	Форми інвестицій
1. За об'єктами вкладення капіталу	1.1. Реальні
	1.2. Фінансові
2. За характером участі в інвестиційному процесі	2.1. Прямі
	2.2. Непрямі
3. За періодом здійснення	3.1. Короткострокові
	3.2. Довгострокові
4. За напрямками відтворення	4.1. Валові
	4.2. Реноваційні
	4.3. Чисті
5. За відношенням до підприємства-інвестора	5.1. Внутрішні
	5.2. Зовнішні
6. За сумісністю здійснення	6.1. Незалежні
	6.2. Взаємозалежні
	6.3. Взаємовиключні
7. За рівнем доходності	7.1. Високодохідні
	7.2. Середньодоходні
	7.3. Низькодохідні
	7.4. Без доходні
8. За рівнем інвестиційного ризику	8.1. Без ризикові
	8.2. Низько ризикові
	8.3. Середньо-ризикові
	8.4. Високо ризикові

9. За рівнем ліквідності	9.1. Високоліквідні
	9.2. Середньо ліквідні
	9.3. Низько ліквідні
	9.4. Неліквідні
10. За характером використання капіталу в інвестиційному процесі	10.1. Первинні
	10.2. Реінвестиції
	10.3. Дезінвестиції
11. За формою власності	11.1. Приватні
	11.2. Державні
12. За регіональною приналежністю	12.1. Вітчизняні
	12.2. Іноземні

✂ *Методичний інструментарій*

Розрахунок вартості грошових активів

Використання методичного інструментарію інвестування обумовлено впливом специфічних факторів на фінансово-господарську діяльність підприємства: ЧАСУ, ІНФЛЯЦІЇ та РИЗИКУ.

ФАКТОР ЧАСУ. Вихідним моментом оцінки цього фактору є фактичні зміни вартості грошей у часі за рахунок певної норми прибутку на грошовому ринку. Такою нормою прибутку виступає норма відсотку. Необхідність порівняння грошових коштів у різні проміжки часу обумовлює використання двох понять:

1. *Майбутня вартість грошей* – сума теперішніх грошових коштів, у яку вони перетворюються через певний проміжок часу з урахуванням певної ставки відсотку. Ставка, що використовується для розрахунку майбутньої вартості грошей називається нормою доходності, відсотковою ставкою або відсотком.

2. *Теперішня вартість грошей* – сума майбутніх грошових активів зведена до теперішнього періоду за допомогою певної ставки відсотку. Ставка, що використовується для розрахунку теперішньої вартості грошей називається коефіцієнтом дисконтування, дисконтною ставкою або дисконтом.

Використання цих понять відображає два *процеси* розрахунків вартості грошей:

1. Процес, коли відомо первинну суму (теперішню вартість) і відсоткову ставку, а знаходимо майбутню вартість, називається процесом *нарощення або компаундингу*;

2. Процес, коли відома майбутня вартість і дисконтна ставка, а розраховуємо теперішню вартість, називається *процесом дисконтування*.

$$FV = PV + I;$$

$$PV = FV - D,$$

де FV – майбутня вартість грошей; PV – теперішня вартість грошей; I – СУМА відсотку; D – СУМА дисконту.

Обидва ці процеси можуть здійснюватися за схемою простих та складних відсотків.

Простий відсоток – сума, що нараховується і виплачується по первісній вартості вкладу (боргу) в кінці кожного строку платежу.

$$FV = PV (1+in);$$

$$PV = \frac{FV}{(1 + in)},$$

де i – ставка відсотку; n – кількість періодів.

Складний відсоток – сума приросту грошових коштів, що утворюється внаслідок того, що сума простого відсотку нараховується в кінці кожного періоду, але не сплачується, а приєднується до основної суми боргу і в наступних платіжних періодах сума приносить дохід.

$$FV = PV(1+i)^n;$$

$$PV = \frac{FV}{(1+i)^n}.$$

Існує два *механізми* нарахування відсотків:

I. За обліковою ставкою – нарахування на початок періоду за обліковою ставкою. Механізм називається *антисепативний або пренумерандо*;

II. За відсотковою ставкою – нарахування в кінці періоду за відсотковою ставкою. Механізм називається *декурсивним або постнумерандо*.

Механізм розрахунку вартості грошей за обліковою ставкою:

Проста облікова ставка	Складна облікова ставка
$FV = PV(1-dn)$	$FV = PV(1-d)^n$
$PV = \frac{FV}{(1-dn)}$	$PV = \frac{FV}{(1-d)^n}$

d – облікова ставка НБУ.

ФАКТОР ІНФЛЯЦІЇ. Вихідним моментом оцінки даного фактору є негативний вплив зростання індексу середніх цін на купівельну спроможність грошей. При цьому прийнято використовувати наступні *поняття*:

1) *Номінальна* сума грошових коштів – оцінка величини грошових коштів БЕЗ врахування змін купівельної спроможності;

2) *Реальна* сума грошових коштів – оцінка розміру грошових коштів з урахуванням змін купівельної спроможності.

Внаслідок впливу фактору інфляції можливим є розрахунок номінальної та реальної вартості грошових коштів за двох умов: коли ставка відсотку зміниться та коли ставка відсотку не зміниться.

Коли ставка відсотку зміниться:

1. Номінальна (БЕЗ)	2. Реальна (З)
$FV = PV((1+i)(1+\alpha))^n$ α – темп коригування ставки відсотку (ним може виступати очікуваний темп інфляції)	$FV = PV \left(\frac{(1+i)(1+\alpha)}{(1+r)} \right)^n$ r – темп інфляції (фактичний)
	$PV = \frac{FV}{((1+i)(1+\alpha))^n}$

Коли ставка відсотку НЕ зміниться:

1. Номінальна (БЕЗ)	2. Реальна (З)
$FV = PV(1+i)^n$	$FV = PV \left(\frac{(1+i)}{(1+r)} \right)^n$
	$PV = \frac{FV}{(1+i)^n}$

Розрахунок вартості грошових потоків

I. Нерівномірний грошовий потік:

1. Постнумерандо – плата в кінці кожного періоду:

$$FV_{post} = \sum_{j=1}^n C_j(1+i)^{n-j} \quad PV_{post} = \sum_{j=1}^n \frac{C_j}{(1+i)^j}$$

де C_j – надходження грошових коштів; i – темп інфляції; n – загальна кількість періодів

2. Пренумерандо – плата на початок кожного періоду:

$$FV_{pre} = \sum_{j=1}^n C_j(1+i)^{n-j+1} \quad PV_{pre} = C_0 + \sum_{j=1}^n \frac{C_j}{(1+i)^j}$$

де C_0 – перший член ряду, який не змінюється, оскільки не може знецінюватися

II. Ануїтетний грошовий потік – грошовий потік, в якому члени ряду однакові та надходять через однакові проміжки часу:

1. Постнумерандо – плата в кінці кожного періоду:

$$FV_{post} = A \left(\frac{(1+i)^n - 1}{i} \right) \quad PV_{post} = A \left(\frac{1 - (1+i)^{-n}}{i} \right)$$

2. Пренумерандо – плата на початок кожного періоду:

$$FV_{pre} = A \left(\frac{(1+i)^n - 1}{i} \right) \times (1+i) \quad PV_{pre} = A \left(\frac{1 - (1+i)^{-n}}{i} \right) \times (1+i)$$

де A – розмір ануїтетного платежу

III. Окремий платіж при заданій FV:

$$P = FV_{POST} \times \frac{i}{(1+i)^n - 1}$$

IV. Окремий платіж при заданій PV:

$$P = PV_{POST} \times \frac{i}{1 - (1+i)^{-n}}$$

📖 Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Якщо підприємство поклало на депозитний рахунок 15000 грн. під 35% річних терміном на 3 роки, то скільки грошей буде на його депозитному рахунку (за умови нарахування по складному відсотку):

- у кінці кварталу;
- у кінці року;
- по закінченні терміну дії договору.

Розв'язок

а) 1. Середньомісячна ставка відсотку: $\frac{35}{12} = 2,92\%$

2. Майбутня сума вкладу в кінці кварталу (нарахування щомісячно):

$$FV = PV \times (1+i)^n = 15000 \times (1+0,0292)^3 = 16353 \text{ (грн.)}$$

б) 1. Нарахування відсотків здійснюється щомісячно:

$$\text{Майбутня сума вкладу в кінці року: } FV = PV \times (1+i)^n = 15000 \times (1+0,0292)^{12} = 21188 \text{ (грн.)}$$

2. Нарахування відсотків здійснюється щоквартально:

– Середньо квартальна ставка відсотку: $\frac{35}{4} = 8,75\%$

– Майбутня сума вкладу в кінці року:

$$FV = PV \times (1+i)^n = 15000 \times (1+0,0875)^4 = 20980 \text{ (грн.)}$$

3. Нарахування відсотків здійснюється щопівріччя:

– Середня ставка відсотку за півріччя: $\frac{35}{2} = 17,5\%$

– Майбутня сума вкладу в кінці року:

$$FV = PV \times (1+i)^n = 15000 \times (1+0,175)^2 = 20709 \text{ (грн.)}$$

в) 1. Нарахування відсотків здійснюється щомісячно:

Майбутня сума вкладу в кінці строку:

$$FV = PV \times (1+i)^n = 15000 \times (1+0,0292)^{36} = 42275 \text{ (грн.)}$$

2. Нарахування відсотків здійснюється щоквартально:

– Середньо квартальна ставка відсотку: $\frac{35}{4} = 8,75\%$

– Майбутня сума вкладу в кінці строку:

$$FV = PV \times (1+i)^n = 15000 \times (1+0,0875)^{12} = 41043 \text{ (грн.)}$$

3. Нарахування відсотків здійснюється щопівріччя:

– Середня ставка відсотку за півріччя: $\frac{35}{2} = 17,5\%$

– Майбутня сума вкладу в кінці строку:

$$FV = PV \times (1+i)^n = 15000 \times (1+0,175)^6 = 39475 \text{ (грн.)}$$

4. Нарахування відсотків здійснюється щорічно:

Майбутня сума вкладу в кінці строку:

$$FV = PV \times (1+i)^n = 15000 \times (1+0,35)^3 = 36906 \text{ (грн.)}$$

Отже, найбільш вигідним є варіант розміщення коштів з щомісячним нарахуванням відсотків.

Практичне завдання 2

1. Визначити суму простого відсотку за рік на наступних умовах: первісна сума вкладу – 5000 тис. грн., ставка відсотків – 10% квартальних.

2. Визначити суму дисконту по простих відсотках за рік, якщо: майбутня сума вкладу – 2000 тис. грн., дисконтна ставка – 10% квартальних.

Розв'язок

1. $FV = PV \times (1+i \times n) = 5000 \times (1+0,1 \times 4) = 7000$ (тис. грн.).

$$I = FV - PV = 7000 - 5000 = 2000 \text{ тис. грн.}$$

Отже, через рік інвестор отримає вигоду від розміщення коштів на депозитному рахунку у розмірі 2000 тис. грн.

2. $PV = \frac{FV}{(1+i \times n)} = \frac{2000}{(1+0,1 \times 4)} = 1428,57$ (тис. грн.).

$$D = FV - PV = 2000 - 1428,57 = 571,43 \text{ (тис. грн.)}$$

Отже, щоб отримати через рік суму 2000 тис. грн. інвестору необхідно сьогодні покласти на депозитний рахунок 1428,57 тис. грн., сума дисконту складатиме 571,43 тис. грн.

Практичне завдання 3

Через 180 днів після підписання договору боржник заплатить 310 тис. грн. Кредит видано під 16% річних.

Яка початкова сума боргу, за умови, що часова база 365 днів і нараховується простий відсоток.

Якою буде сума початкова сума боргу, якщо нараховуватиметься складний відсоток?

Розв'язок

1. Нарахування простого відсотку:

$$PV = \frac{FV}{(1+i \times n)} = \frac{310}{(1+0,16 \times \frac{180}{365})} = 287,3 \text{ (тис. грн.)}$$

$$\text{Нарахування складного відсотку: } PV = \frac{FV}{(1+i)^n} = \frac{310}{(1+\frac{0,16}{365})^{180}} = 286,5 \text{ (тис. грн.)}$$

Практичне завдання 4

Якою повинна бути тривалість позики задля того, щоб борг в сумі 1 млн. грн. виріс до 1,2 млн. грн. при нарахуванні простих відсотків за ставкою 17% річних?

Розв'язок

$$1200000 = 1000000 \times (1 + 0,17 \times \frac{n}{365});$$
$$n = 429,4 \text{ (днів)}$$

Отже, якщо інвестор сьогодні покладе на депозитний рахунок 1 млн. грн., то через 430 днів він отримає 1,2 млн. грн.

Практичне завдання 5

Визначити реальну майбутню вартість грошових коштів підприємства, їх реальний приріст за рахунок інвестування, якщо:

- обсяг вкладення коштів – 200 тис. грн.;
- період інвестування – 2 роки;
- ставка капіталізації з врахуванням інфляції – 20 % річних;
- темп інфляції на рік – 9%.

Розв'язок

1. Реальна майбутня вартість грошових коштів:

$$FV = PV \times (\frac{1+i}{1+r})^n = 200 \times (\frac{1+0,2}{1+0,09})^2 = 242,4 \text{ (тис. грн.)}$$

2. Реальний приріст грошових коштів:

$$I = FV - PV = 242,4 - 200 = 42,4 \text{ (тис. грн.)}$$

Отже, з врахуванням інфляційних процесів прибуток інвестора за 2 роки у вигляді відсотків по депозиту складатиме 42,4 тис. грн.

Практичне завдання 6

Визначити розмір грошових коштів підприємства після закінчення періоду інвестування за такими умовами:

- а) обсяг інвестування – 500 тис. грн.;
- б) період інвестування – 6 місяців;
- в) ставка капіталізації без врахування інфляції – 4% на місяць;
- г) очікуваний (прогнозований) темп інфляції – 1,5% на місяць.

Розв'язок

$$FV = PV \times ((1+i) \times (1+\alpha))^n = 500 \times ((1+0,04) \times (1+0,015))^6 = 691,78 \text{ (тис. грн.)}.$$

Отже, через 6 місяців інвестор отримає 691,78 тис. грн., приріст грошових коштів складатиме 191,78 тис. грн.

Практичне завдання 7

В створений фонд коштів під майбутні витрати протягом 5 років надходять разові (ануїтетні) платежі в розмірі 40 тис. грн. Платежі надходять в кінці кожного періоду та на них нараховуються відсотки у розмірі 18,5% щорічно.

Розрахувати майбутню вартість грошей.

Розв'язок

$$FV_{post} = A \left(\frac{(1+i)^n - 1}{i} \right) = 40 \times \left(\frac{(1+0,185)^5 - 1}{0,185} \right) = 289 \text{ (дєñ . аїі)}.$$

Отже, через 5 років у створеному цільовому фонді підприємства буде сума 289 тис. грн.

Практичне завдання 8

Визначити теперішню вартість грошового потоку, якщо щорічне надходження на умовах сплати в кінці періоду становитимуть: 50, 90 та 40 тис. грн. Очікуваний темп інфляції становитиме 6% на рік.

Розв'язок

$$PV_{post} = \sum_{j=1}^n \frac{C_j}{(1+i)^j} = \frac{50}{(1+0,06)^1} + \frac{90}{(1+0,06)^2} + \frac{40}{(1+0,06)^3} = 160,85 \text{ (дєñ . аїі)}.$$

Отже, з врахуванням фактору інфляції теперішня вартість грошового потоку у номінальному розмірі 180 тис. грн. складатиме 160,85 тис. грн.

Практичне завдання 9

Розрахувати майбутню вартість грошового потоку, якщо надходження на початок кожного року складатиме: 10, 15 та 20 тис. грн. Ставка відсотку 5% на рік.

Розв'язок

$$FV_{pre} = \sum_{j=1}^n C_j (1+i)^{n-j+1} = 10 \times (1+0,05)^{3-1+1} + 15 \times (1+0,05)^{3-2+1} + 20 \times (1+0,05)^{3-3+1} = 49,11 \text{ тис. грн.}$$

Отже, через три роки сума на рахунку складатиме 49,11 тис. грн.

Практичне завдання 10

Кредит у розмірі 10 тис. грн. взято на 3 роки під 20% річних. Розрахунки передбачається проводити шляхом здійснення періодичних платежів позичальника у кінці кожного року.

Яку суму потрібно сплачувати позичальнику кожного разу, щоб розрахуватися з боргом та з відсотками за ним?

$$\text{Розв'язок} \\ D = PV_{POST} \times \frac{i}{1 - (1+i)^{-n}} = 10000 \times \frac{0,2}{1 - (1+0,2)^{-3}} = 4747,25 \text{ (грн.)}$$

Отже, щороку позичальнику необхідно погашати суму у розмірі 4 747,25 грн., за три роки майбутня сума позики складе 14 241,75 грн.

♣ Завдання для самостійного опрацювання

✎ Практичні завдання

Завдання 1

Розрахувати за методом складних процентів, яку суму необхідно зараз покласти на депозит, щоб отримати через два роки 20 000 грн., якщо відомо, що проценти нараховуються двічі на рік за ставкою 12%. Порівняти отриманий результат з результатом дисконтування за методом простої ставки.

Якою буде теперішня вартість депозиту за умови нарахування складного та простого відсотку щоденно, щомісячно та щоквартально? Який варіант інвестування оберете Ви?

Завдання 2

Підприємству необхідно отримати за вкладенням коштів доходність (реальну) на рівні 12% за прогнозованого темпу інфляції 8%. Якою має бути номінальна процентна ставка, щоб одержати повернення коштів з урахуванням падіння купівельної спроможності?

Завдання 3

Підприємство повинне сплачувати банку 50000 грн. чотири роки поспіль, ануїтет звичайний, тобто платіж відбувається наприкінці періоду. Фірма-одержувач платежів вкладає отримані суми на поточний рахунок у банк під 15% річних. Визначити майбутню вартість ануїтету.

Розрахуйте суму ануїтетного платежу за умови нарахування пренумерандо. Який варіант нарахування оберете Ви як менеджер?

Завдання 4

Постійний платіж у розмірі 30 тис. грн. вноситься на банківський рахунок в кінці кожного року при 10% річних впродовж 5 років.

Яка сума буде на даному банківському рахунку в кінці 5-го року?

Завдання 5

Розрахувати майбутню вартість грошового потоку, якщо надходження на депозитний рахунок на початок кожного року складатиме: 110, 215, 320, 380 та 450 тис. грн. Ставка відсотку 18 % на рік.

✍ Тестові завдання

1. Інвестиції здійснюються з метою:
 - а) забезпечення інвестиційної привабливості підприємства;
 - б) отримання поточного доходу, вирішення соціальних завдань та забезпечення зростання капіталу в майбутньому;
 - в) підвищення ринкової вартості акцій підприємства;
 - г) прискорення оборотності активів підприємства.
2. Фінансові інвестиції характеризують:
 - а) вкладання капіталу в різноманітні фінансові інструменти інвестування;
 - б) загальний обсяг капіталу, інвестованого підприємством в певному періоді;
 - в) вкладання капіталу в розвиток операційних активів підприємства;
 - г) процес вивільнення інвестиційного капіталу з обороту.
3. Інвестицією, яка не відноситься до реального інвестування. є:
 - а) придбання цілісних майнових комплексів;
 - б) модернізація підприємства;
 - в) вкладення до статутного капіталу інших підприємств;
 - г) реконструкція підприємства.
4. Які вкладення капіталу можна віднести до безризикових інвестицій:
 - а) акції провідних підприємств національної економіки (так званих «блакитних фішок»);
 - б) державні короткострокові облігації;
 - в) інвестиційні сертифікати компаній з управління активами пайових інвестиційних фондів;
 - г) ощадні та депозитні сертифікати комерційних банків?
5. Непрямі інвестиції підприємства – це:
 - а) вибір інструментів інвестування на фондовому ринку або ринку об'єктів реального інвестування;
 - б) інвестування, яке опосередковане іншими учасниками інвестиційного процесу – фінансовими посередниками, як правило, інвестиційними фондами та компаніями;
 - в) вкладання коштів в розвиток інноваційного інвестування;
 - г) придбання цілісних майнових комплексів.
6. Економічно незалежні інвестиції – це інвестиції:
 - а) здійснення яких не залежить від фінансового стану інвестора;
 - б) здійснення яких не залежить від рівня їх ризиковості;
 - в) грошові потоки від яких не змінюються при реалізації або відхиленні інших інвестиційних проектів;
 - г) грошові потоки від реалізації яких є позитивними.
7. Якщо чисті інвестиції підприємства дорівнюють нулю, це свідчить про те, що:
 - а) забезпечується «просте» відтворення активів підприємства;
 - б) на підприємстві забезпечується «розширене» відтворення активів;
 - в) чистого робочого капіталу недостатньо для фінансування даної інвестиції;
 - г) підприємство має збитки за результатами поточної діяльності.

8. Якщо інвестиції можуть бути конвертованими у грошову форму в строк від 1 до 6 місяців, то такі інвестиції є:
- а) середньо ліквідними;
 - б) низько ліквідними;
 - в) високоліквідними;
 - г) неліквідними.
9. Повторне використання вивільненого капіталу в процесі реалізації раніше обраних інвестиційних проектів для подальшого інвестування називається:
- а) дезінвестицією;
 - б) фінансовою інвестицією;
 - в) інвестицією другого порядку;
 - г) реінвестицією.
10. Якщо в результаті здійснення інвестиції не відбувається втрати капіталу та очікуваного прибутку від неї, така інвестиція є:
- а) безризиковою;
 - б) високоризиковою;
 - в) низькоризиковою;
 - г) середньоризиковою.
11. За економічною сутністю інвестиції пов'язані з дією наступних основних факторів:
- а) інфляції; зміни податкового законодавства; зміни курсів валют;
 - б) економічних; соціальних; політичних;
 - в) ризику; часу;
 - г) ризику; інфляції; податкового тиску.
12. Сума вкладених коштів, на яку вони перетворюються через певний період часу з урахуванням очікуваної ставки відсотка називається:
- а) сьогоdnішньою вартістю;
 - б) теперішньою вартістю;
 - в) приведеною вартістю;
 - г) майбутньою вартістю.
13. Нарощування – це:
- а) процес поетапного збільшення суми внеску шляхом постійного приєднання до первинного його розміру процентних платежів;
 - б) процес приведення майбутньої вартості грошей до їх теперішньої вартості шляхом зменшення на суму нарахованих процентів;
 - в) процес розрахунку приведеної вартості грошей при короткостроковому вкладенні коштів;
 - г) процес розрахунку приведеної вартості грошей при довгостроковому вкладенні коштів.
14. Дисконтування – це:
- а) процес розрахунку майбутньої вартості інвестованих коштів;
 - б) розрахунок потоку платежів на вкладений капітал, який має чітко визначений період нарахування процентів і кінцевий строк повернення основної суми грошей;

в) фінансова операція, що передбачає щорічний внесок грошових коштів задля винагороди в майбутньому;

г) процес приведення майбутньої вартості грошей до їх теперішньої вартості шляхом зменшення на суму нарахованих процентів.

15. Номінальна вартість активів – це:

а) первісна сума грошових коштів;

б) вартість активів з урахуванням зміни купівельної спроможності грошей;

в) вартість активів без урахування зміни купівельної спроможності грошей;

г) вартість активів, скоригована на індекс інфляції.

Тема 5.2. Інвестиційна діяльність підприємства, її суб'єкти та об'єкти **☞ Основні поняття**

Інвестиційна діяльність – це послідовна сукупність дій суб'єктів господарювання (інвесторів і учасників) щодо здійснення інвестування.

Особливості інвестиційної діяльності:

1) Інвестиційна діяльність є формою реалізації економічної стратегії, є функціональною стратегією та невід'ємною частиною стратегії розвитку підприємства;

2) Обсяг інвестиційної діяльності обумовлює темпи економічного зростання підприємства. Показник «чисті інвестиції» дозволяє оцінити тип відтворювальних процесів, які відбуваються на підприємстві та їх темпи:

$$ЧІ = ВІ - АВ,$$

де ЧІ – чисті інвестиції, ВІ – валові інвестиції, АВ – амортизаційні відрахування. ВІ – це фонд нагромадження, а АВ – фонд відшкодування.

Якщо ЧІ = 0 – на підприємстві просте відтворення капітальних активів («зростаюче підприємство»), ЧІ > 0 – розширене відтворення, ЧІ < 0 – звужене відтворення;

3) Інвестиційна діяльність є підпорядкованою операційній діяльності: головна мета операційної діяльності – отримання прибутку; головна мета інвестиційної діяльності – збільшення прибутку за рахунок інвестиційної складової.

4) Обсяг інвестиційної діяльності характеризується суттєвою нерівномірністю за окремими проміжками часу, оскільки інвестиційна діяльність дуже капіталомістка і потребує нагромадження капіталу для початку реалізації великих інвестиційних проектів; використання сприятливих зовнішніх умов здійснення інвестиційної діяльності (інвестиційного клімату); поетапне формування внутрішніх умов для інвестування.

5) Форми і методи інвестиційної діяльності меншою мірою залежать від галузевих особливостей, ніж операційної діяльності. Інвестиційна діяльність виходить на фінансові ринки і відрізняється за об'єктами вкладень, а фінансові ринки є безвідносним, операційна діяльність виходить на товарні ринки.

6) Інвестиційній діяльності притаманні специфічні види інвестиційних ризиків, пов'язаних з повною втратою капіталу.

7) Вкладення капіталу та формування результатів відбувається з певним «лагом запізнення». Інвестиційний процес може протікати наступним чином:

а) послідовно – коли отримання доходу (прибутку), зростання капіталу відбувається відразу після завершення інвестування (вкладення капіталу – відразу отримання віддачі);

б) паралельно – коли здійснювані етапи інвестування дозволяють отримувати очікуваний ефект паралельно з інвестиційним процесом, який продовжується (послідовне введення в дію нового обладнання і відповідно паралельне отримання відшкодування також відбувається послідовно; віддача була, а вклад – продовжується);

в) інтервально – коли між періодом завершення інвестицій і отриманням очікуваного ефекту проходить деякий час (облігація з дисконтом; вкладання капіталу – через деякий проміжок часу віддача).

Таблиця 5.2 – Класифікація інвесторів

Ознака	Тип інвестора	Характеристика
1) за метою інвестування	стратегічний	суб'єкт інвестиційної діяльності, який ставить за мету придбання контрольного пакету акцій для забезпечення реального поточного управління компанією у відповідності із власною концепцією її стратегічного розвитку;
	портфельний	суб'єкт інвестиційної діяльності, який ставить за мету придбання контрольного пакету акцій з метою отримання поточного доходу або приросту капіталу;
2) за спрямованістю основної господарської діяльності	індивідуальний	господарюючий суб'єкт, який здійснює прямі та непрямі інвестиції виключно за рахунок власного та цільового позикового капіталу;
	інституціональний	це фінансовий посередник, який акумулює капітал індивідуальних інвесторів та здійснює спеціалізовану інвестиційну діяльність (пов'язана з ЦП);
3) за орієнтацією на інвестиційний ефект	інвестори, які орієнтовані на поточний інвестиційний дохід	формують свій інвестиційний портфель переважно за рахунок короткострокових фінансових вкладень, а також окремих довгострокових інструментів інвестування, які приносять регулярний поточний дохід (Н-д: купонні облігації);
	інвестори, які орієнтовані на приріст капіталу в довгостроковому періоді	вкладають свій капітал переважно в реальні операційні активи підприємства, а також в довгострокові фінансові інструменти інвестування (акції, довгострокові без купонні облігації);
	інвестори, які орієнтовані на позаекономічний інвестиційний ефект	ставить перед собою соціальні, екологічні та інші позаекономічні цілі, не розраховуючи на отримання інвестиційного прибутку;
4) за відношенням до інвестиційного ризику	інвестор, який неохочий до ризику	суб'єкт інвестиційної діяльності, який уникає здійснення середньо- та високоризикових інвестицій навіть не дивлячись на справедливе відшкодування зростання рівня ризику додатковим рівнем інвестиційного доходу
	інвестор нейтральний до ризику	згоден приймати на себе інвестиційний ризик тільки в тому випадку, якщо він буде справедливо компенсований додатковим рівнем інвестиційного доходу
	інвестор, який схильний до ризику	схильний піти на інвестиційний ризик навіть в тих випадках, коли він недостатньо справедливо компенсований додатковим рівнем інвестиційного доходу

5) за менталітетом інвестиційної поведінки	консервативний	обирає об'єкти (інструменти) інвестування за критерієм мінімізації рівня інвестиційних ризиків, не дивлячись на відносно низький рівень очікуваного за ними інвестиційного доходу; піклується перш за все про забезпечення надійності (безпеки) інвестицій
	помірний	обирає об'єкти (інструменти) інвестування, рівень доходності та ризику яких приблизно відповідає середньо ринковим умовам (по відповідному сегменту ринку)
	агресивний	обирає об'єкти (інструменти) інвестування за критерієм максимізації поточного інвестиційного доходу не дивлячись на супроводжуючий його високий рівень ризику
б) за належністю до резидентів країни	вітчизняні	
	іноземні	

✂ **Методичний інструментарій**

Вкладати кошти в інвестиційну діяльність доцільно, якщо даний інвестиційний процес відповідає наступним критеріям:

1. Чистий прибуток від даного вкладення коштів перевищує суму чистого прибутку від розміщення коштів на банківських депозитних рахунках або прибуток від інших вкладень.

2. Рентабельність інвестицій перевищує рівень інфляції у країні.

3. Рентабельність проекту з врахуванням фактору часу перевищує рентабельність альтернативних проектів.

4. Рентабельність активів підприємства після здійснення інвестиційного проекту буде не нижчою за необхідний, критичний рівень і перевищить середню ставку за користування кредитними ресурсами (тобто, диференціал фінансового важеля буде мати позитивне значення).

5. Даний проект відповідає генеральній стратегії діяльності та розвитку підприємства з точки зору окупності вкладень, наявності фінансових джерел покриття витрат до початку окупності проекту, забезпечення стабільних надходжень.

📄 **Алгоритми вирішення типових практичних завдань**

Практичне завдання 1

Вам, як інвестиційному менеджеру підприємства, необхідно прийняти рішення про доцільність здійснення інвестиційної діяльності в наступному періоді, якщо відомі наступні параметри:

1. До інвестиційної програми передбачається включити інвестиційні проекти з наступними значеннями показника «Рентабельність інвестицій»: проект 1 – 19%, проект 2 – 20,2%, проект 3 – 12,5%, проект 4 – 21,8%.

2. На момент прийняття рішення про інвестування середня депозитна ставка комерційних банків в національній валюті становить 14%.

3. Прогнозний темп інфляції, визначений на рівні держави, становитиме 6% за рік.

4. Для реалізації інвестиційних проектів №2 та №4 передбачається

залучати банківський кредит, вартість якого згідно попередніх домовленостей становитиме 18%.

5. Рентабельність операційної діяльності підприємства планується на рівні 20%.

Розв'язок

Оцінку доцільності здійснювати інвестування у запропоновані проекти необхідно здійснювати на основі використання наступних критеріїв:

1. Критерій 1 – «Рентабельність інвестицій повинна перевищувати суму чистого прибутку від розміщення коштів на банківських депозитних рахунках».

Оскільки, на момент прийняття рішення про інвестування середня депозитна ставка комерційних банків в національній валюті становить 14%, то інвестиційні проекти за ступенем доцільності реалізації можна проранжувати наступним чином:

- 1 – проект № 4;
- 2 – проект № 2;
- 3 – проект № 1;
- 4 – проект № 3.

2. Критерій 2 – «Рентабельність інвестицій повинна перевищувати рівень інфляції у країні».

Оскільки, прогнозний темп інфляції, визначений на рівні держави, становитиме 6% за рік, то всі інвестиційні проекти можуть бути прийняті до реалізації, хоча пріоритетність їх реалізації залишається наступною:

- 1 – проект № 4;
- 2 – проект № 2;
- 3 – проект № 1;
- 4 – проект № 3.

3. Критерій 3 – «Рентабельність інвестицій з врахуванням фактору часу повинна перевищувати рентабельність альтернативних проектів».

Якщо прийняти за основу, що вибір необхідно здійснити серед запропонованих проектів, то пріоритетність їх реалізації буде наступною:

- 1 – проект № 4;
- 2 – проект № 2;
- 3 – проект № 1;
- 4 – проект № 3.

У випадку, коли обрати необхідно кращі проекти, виходячи з особливостей здійснення операційної діяльності, то основним критерієм в даному випадку буде виступати показник рентабельності операційної діяльності. Оскільки він становитиме 20%, то доцільно реалізувати тільки наступні проекти: проект № 4 (рентабельність інвестицій – 21,8%), проект № 2 (рентабельність інвестицій – 20,2%).

4. Критерій 4 – «Рентабельність активів підприємства після здійснення інвестиційного проекту буде не нижчою за необхідний, критичний рівень і перевищить середню ставку за користування кредитними ресурсами».

Оскільки, рентабельність активів підприємства після здійснення інвестиційних проектів є невідомою, можливі у якості критерію здійснювати

порівняння показників рентабельності інвестицій та ставки відсотку за користування кредитними ресурсами.

Виходячи з того, що ставка відсотку за користування кредитними ресурсами становитиме 18%, можна прийняти до реалізації обидва проекти, що фінансуються за рахунок банківського кредиту: проект № 4 та № 2.

5. Критерій 5 – «Інвестиційний проект відповідає генеральній стратегії діяльності та розвитку підприємства з точки зору окупності вкладень, наявності фінансових джерел покриття витрат до початку окупності проекту, забезпечення стабільних надходжень».

Якщо виходити з того, що всі проекти розроблялися в рамках існуючої інвестиційної стратегії, то всі вони відповідають даному критерію.

Отже, оцінивши доцільність інвестування за основними критеріями доцільності здійснення інвестиційної діяльності, інвестиційному менеджеру варто прийняти до реалізації проекти № 4 та № 2, які відповідають всім зазначеним критеріям.

Для самостійного опрацювання: на Вашу думку, чи є достатнім для прийняття рішення про інвестування розгляд тільки п'яти зазначених критеріїв? Які критерії Ви пропонуєте використовувати для прийняття обґрунтованого управлінського рішення?

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Тестові завдання**

1. Сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій – це:

- а) інвестиційна стратегія;
- б) інвестиційна політика;
- в) інвестиційна діяльність;
- г) правильна відповідь відсутня.

2. Вкладати кошти в інвестиційну діяльність не доцільно, якщо:

- а) рентабельність інвестицій перевищує рівень інфляції в країні;
- б) віддача від інвестиції не перевищує прибутковість доступного альтернативного розміщення інвестиційного капіталу;
- в) рентабельність активів підприємства після здійснення інвестиційного проекту буде не нижчою за необхідний, критичний рівень і перевищить середню ставку за користування кредитними ресурсами;
- г) даний проект відповідає інвестиційній стратегії підприємства.

3. Агресивний інвестор обирає об'єкт інвестування за критерієм:

- а) мінімізації рівня інвестиційних ризиків;
- б) відповідності рівня доходності та ризиків середньо ринковими умовам;
- в) максимізації поточного інвестиційного доходу не зважаючи на притаманний високий рівень ризику;
- г) мінімізації рівня ризиків та доходності.

4. Інвестор нейтральний до ризиків:

- а) згоден приймати на себе інвестиційний ризик тільки в тому випадку, якщо він буде справедливо компенсований додатковим рівнем доходу;

б) уникає здійснення ризикових інвестицій, незважаючи на справедливе відшкодування зростання рівня ризику додатковим рівнем інвестиційного доходу;

в) згоден піти на ризики у будь-якому випадку;

г) вкладає свій капітал переважно в реальні операційні активи підприємства.

5. Основною метою діяльності портфельного інвестора є:

а) придбання контрольного пакету акцій інших вітчизняних підприємств;

б) придбання контрольного пакету акцій зарубіжних підприємств;

в) отримання від інвестицій стійкого поточного доходу, або певного приросту капіталу;

г) диверсифікація власної фінансово-господарської діяльності у перспективних періодах.

6. Основною метою діяльності стратегічного інвестора у випадку здійснення фінансового інвестування є:

а) забезпечення контролю над підприємством-емітентом через придбання контрольного пакету його акцій;

б) реалізація власної інвестиційної стратегії на ринку реальних об'єктів інвестування;

в) реалізація власної інвестиційної стратегії на ринку об'єктів фінансового та інноваційного інвестування;

г) реалізація власних стратегічних цілей діяльності на ринку інвестиційних товарів та послуг.

7. Яка мета державного регулювання інвестиційної діяльності?

а) недопущення недержавних підрядників до виконання державних замовлень в інвестиційній сфері;

б) забезпечення реалізації економічної, науково-технічної і соціальної політики;

в) скорочення централізованих капітальних вкладень;

г) розмежування функцій державних і недержавних інвесторів в інвестиційному процесі.

8. Відберіть організаційно-правові методи регулювання інвестиційної діяльності:

а) розробка відповідного законодавства, ліцензування інвестиційної діяльності, державна експертиза інвестиційних програм і проектів;

б) амортизаційна політика;

в) політика облікової ставки НБУ;

г) система оподаткування.

9. Активізації інвестиційної діяльності сприяють такі заходи держави:

а) впровадження нового прогресивного порядку визначення амортизації з більш широким використанням прискореної амортизації основних засобів;

б) підвищення ставки податку на прибуток, запровадження нових видів податків для підприємств-інвесторів;

в) підвищення процентних ставок за користування довгостроковими кредитами банків;

- г) підвищення норми банківських резервів.
10. Інвестори, які орієнтовані на отримання поточного інвестиційного доходу, як правило, формують свій інвестиційний портфель за рахунок:
- а) довгострокових проектів реальних інвестицій;
 - б) проектів інноваційного інвестування;
 - в) короткострокових фінансових вкладень;
 - г) державних облігацій.
11. Вкладати кошти в інвестиційну діяльність доцільно, якщо:
- а) чистий прибуток від даного вкладення коштів перевищує суму чистого прибутку від розміщення коштів на банківських депозитних рахунках;
 - б) рентабельність інвестицій перевищує рівень інфляції у країні;
 - в) рентабельність активів підприємства після здійснення інвестиційного проекту буде не нижчою за необхідний, критичний рівень і перевищить середню ставку за користування кредитними ресурсами;
 - г) всі відповіді вірні.
12. Обсяг інвестиційної діяльності характеризується суттєвою нерівномірністю за окремими проміжками часу, оскільки:
- а) інвестиційна діяльність, як правило, є збитковою;
 - б) інвестиційна діяльність потребує нагромадження капіталу для початку реалізації інвестиційних проектів; використання сприятливих зовнішніх умов та поетапного формування внутрішніх умов для інвестування;
 - в) інвестиційна діяльність напряму залежить від зовнішніх факторів, особливо – державного регулювання та державної інвестиційної політики;
 - г) всі відповіді вірні.
13. Якщо рентабельність активів підприємства після реалізації інвестиційного проекту буде нижчою за ставку відсотків за користування кредитними ресурсами, то:
- а) реалізувати такий інвестиційний проект доцільно, так як він є прибутковим і підприємство зможе в повному обсязі погасити відсотки за користування кредитом та повернути його основну суму;
 - б) реалізувати такий інвестиційний проект недоцільно, оскільки суми прибутку, яку він генерує, буде недостатньо для погашення зобов'язань за кредитними ресурсами та, відповідно, і повернення основної суми боргу;
 - в) даний критерій немає жодного значення при прийнятті рішення про інвестування у проект;
 - г) вірної відповіді немає.
14. Основними складовими інвестиційної діяльності є:
- а) інвестиційна інформація, інвестиційна активність та інвестиційна культура;
 - б) джерела інвестицій, інвестиційні ресурси;
 - в) об'єкти та суб'єкти інвестиційної діяльності;
 - г) всі відповіді вірні.
15. Інвестиційний процес може протікати:
- а) паралельно, послідовно, інтервально;
 - б) послідовно та циклічно;

- в) циклічно, інтервально, паралельно;
г) стрибкоподібно та циклічно.

Тема 5.3. Оцінка та прогнозування розвитку інвестиційного ринку

☞ Основні поняття

Інвестиційний ринок – це ринок, на якому об'єктами купівлі-продажу є різноманітні інвестиційні товари та інструменти, а також інвестиційні послуги, що забезпечують процес реального та фінансового інвестування.

Інвестиційне середовище (інвестиційний клімат) – система правових, економічних і соціальних умов здійснення інвестиційної діяльності в країні, суттєво впливають на рівень доходності і ризику інвестицій.

Таблиця 5.3 – Класифікація інвестиційних ринків

Ознака	Тип ринку	Характеристика
1) за об'єктами забезпечення різних видів інвестування	ринок об'єктів реального інвестування	1) ринок інвестиційних товарів, пов'язаних із здійсненням прямих капітальних вкладень (забезпечує нове будівництво, заміщення ОЗ); 2) ринок цілісних майнових комплексів (ЦМК – господарюючий об'єкт із закінченим циклом виробництва та реалізації продукції; Операції здійснюються з метою приватизації, диверсифікації діяльності); 3) ринок нерухомості (пов'язаний із придбанням підприємством готових офісів, квартир + незавершеного будівництва); 4) ринок об'єктів інноваційного інвестування (НМА, пов'язані із забезпеченням виробничої діяльності + права використання товарних знаків, зразків, ноу-хау)
	ринок фінансових інструментів інвестування	1) ринок короткострокових фінансових інструментів інвестування; 2) ринок довгострокових фінансових інструментів (ринок капіталів)
2) за видами інвестиційних товарів, інструментів, послуг	Ринок нерухомості	
	Ринок об'єктів інноваційного інвестування	
	Ринок цінних паперів	
	Ринок золота	
3) за організаційними формами функціонування	Організований (біржовий) ринок	
	Неорганізований (позабіржовий) ринок	
4) за регіональною ознакою	Місцевий ринок	
	Регіональний ринок	
	Національний ринок	
	Світовий ринок	
5) за терміновістю реалізації угод	Ринок з негайною реалізацією умов угод («спот» і «кеш»)	
	Ринок з реалізацією умов угод у майбутньому періоді (опціони, форварди, ф'ючерси)	

Визначення Світового Банку: «*Інвестиційний клімат* – сукупність характерних для кожної місцевості факторів, що визначають можливості підприємств та формують у них стимули до здійснення продуктивних інвестицій, створення робочих місць та розширення своєї діяльності».

Ключові складові інвестиційного клімату згідно міжнародного досвіду:

1. Стабільність та безпека
2. Нормативно-правове регулювання та оподаткування
3. Фінанси та інфраструктура
4. Працівника та ринки праці

Ключові складові інвестиційного клімату згідно вітчизняного досвіду:

- 1) політична воля адміністрації;
- 2) правове поле;
- 3) інвестиційна активність населення;
- 4) стан інвестиційного ринку;
- 5) статус іноземного інвестора;
- 6) стан фінансово-кредитної сфери;
- 7) рівень розвитку виробничих сил;
- 8) рівень розвитку інвестиційної сфери.

Ринкова кон'юнктура – це форма прояву на інвестиційному ринку в цілому і на окремих його сегментах системи факторів (умов), певних співвідношень обсягу попиту та пропозиції, рівня цін та конкуренції.

Стадії ринкової кон'юнктури:

1. Підйом кон'юнктури – пов'язаний із збільшенням активності ринкових процесів в зв'язку із поживавленням економіки. Характеризується підвищенням обсягу попиту, зростанням цін, розвитком конкуренції;

2. Кон'юнктурний бум – характеризує різке зростання попиту на інвестиційний товар, підвищення ціни, збільшення доходів інвесторів та посередників («бики»);

3. Послаблення кон'юнктури – пов'язане із зменшенням інвестиційної активності у зв'язку із спадом в економіці в цілому, повним насиченням попиту на об'єкти інвестування та надлишком пропозицій; характерна стабілізація, а потім зменшення рівня цін, зменшення доходів;

4. Кон'юнктурний спад – несприятливий період інвестиційного ринку, характеризується зменшенням рівня попиту та зменшенням обсягу пропозиції, хоча обсяг пропозиції більше обсягу попиту; зменшується ціна, зменшуються доходи («ведмідь»).

Процес вивчення інвестиційного ринку здійснюються за наступними етапами:

а) оцінка і прогнозування макроекономічних показників розвитку інвестиційного ринку;

б) оцінка і прогнозування інвестиційної привабливості окремих галузей (галузева диверсифікація),

в) оцінка і прогнозування інвестиційної привабливості регіонів;

г) оцінка і прогнозування інвестиційної привабливості окремих підприємств.

✂ *Методичний інструментарій*

Інвестиційна привабливість галузі – це інтегральна її характеристика з позиції ефективного її вибору для інвестування; сукупність критеріїв, що спонукають інвестора віддати перевагу вкладення капіталу в дану галузь.

Параметри оцінки інвестиційної привабливості галузі в світовій практиці:

1. Параметри досліджуваного ринку: розмір ринку, темп зростання його потенціалу, циклічність попиту, еластичність цін, прибутковість, диференціація продукту.

2. Рівень конкуренції: стан конкуренції галузевого ринку, наявність рівних конкурентів, інтенсивність конкуренції, ступінь спеціалізації конкурентів, наявність товарів-замінників, завантаження виробничих потужностей.

3. Бар'єри входження в галузь: капіталоємність галузі, наявність каналів розподілу і доступ до них, доступ до сировинних ресурсів, захищеність із боку держави, соціальні проблеми галузі, що можуть чинити негативний вплив на входження.

4. Бар'єри виходу підприємства з галузі: обмеження державного і соціального порядку, що перешкоджають виходу з галузі, спеціалізація активів і можливість їх репрофілювання та використання за іншим призначенням.

5. Взаємовідносини з постачальниками: наявність місцевих постачальників, матеріалів-замінників, інтенсивність конкуренції серед постачальників, можливість формування стратегічних союзів та інших взаємовідносин з постачальниками сировини і матеріалів, рівень вертикальної інтеграції з постачальниками.

6. Технологічні фактори: рівень технічних нововведень у галузі, складність продукції і виробництва, патентно-ліцензійна ситуація в галузі, капіталоємність і наукоємність продукції.

7. Соціальні фактори: трудова дисципліна робітників, демографічні процеси, ступінь охоплення робітників профспілками і вплив громадських організацій, виробничі відносини робітників із керівництвом.

Параметри оцінки інвестиційної привабливості галузі у вітчизняній практиці:

1. Виробничий потенціал: частка галузі у випуску продукції, виробіток на одного працюючого, коефіцієнт оновлення основних засобів, ступінь зносу основних засобів.

2. Фінансові результати діяльності: фінансовий результат діяльності галузі, частка прибуткових підприємств в галузі, рентабельність реалізованої продукції, коефіцієнт поточної ліквідності, частка простроченої кредиторської заборгованості в загальному об'ємі кредиторської заборгованості, частка простроченої дебіторської заборгованості в загальному об'ємі дебіторської заборгованості.

3. Інвестиційна активність: частка галузі в інвестиціях в основний капітал, динаміка інвестицій в основний капітал, частка інвестиційно активних організацій у галузі, частка власних коштів в джерелах інвестування.

4. Трудовий потенціал: частка зайнятих в галузі, індекс загального обороту робочої сили, середньомісячна заробітна плата на одного працівника, відношення заборгованості по заробітній платі до фонду оплати праці.

Інвестиційна привабливість регіону – це його інтегральна характеристика з позиції ефективності здійснення в ньому інвестиційної діяльності.

Параметри інвестиційної привабливості регіону:

1. Оцінка рівня загальноекономічного розвитку регіонів: питома вага регіону у ВВП та НД; обсяг виробленої промислової та с/г продукції на душу населення; середній рівень доходів населення; обсяг та динаміка інвестиційної діяльності в регіоні; кількість підприємств; питома вага збиткових підприємств

2. Оцінка рівня розвитку інвестиційної інфраструктури в регіоні: кількість підрядних будівельних компаній в регіоні; обсяг місцевого виробництва основних видів будівельних матеріалів; обсяг виробничих енергетичних ресурсів; щільність залізничних доріг та автомобільних шляхів

3. Демографічна характеристика регіону: питома вага населення регіону в загальній кількості мешканців в країні; рівень кваліфікації працівників; співвідношення міського і сільського населення; питома вага населення, зайнятого в суспільному виробництві

4. Рівень розвитку ринкових відносин і комерційної інфраструктури регіону: питома вага приватизованих підприємств і підприємств з недержавною формою власності у загальній їх кількості; чисельністю підприємств з іноземними інвестиціями; кількість банківських установ, страхових компаній, товарних бірж 5. Система безпеки інвестиційної діяльності: рівень економічних злочинів в розрахунку на 100 тис. мешканців; питома вага підприємств із шкідливими викидами у загальній кількості промислових підприємств; середній радіаційний фон в містах регіону; питома вага незавершених будівельних об'єктів у загальній кількості розпочатих будівельних об'єктів за останніх 3 роки.

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Практичні завдання**

Завдання 1

Вам, як інвестиційному менеджеру, необхідно на основі наведеної вище методики оцінки (розділ: методичний інструментарій) здійснити порівняльну оцінку інвестиційної привабливості двох галузей економіки України за останні 3 роки з використанням параметрів, що виділяються у *світовій практиці*.

За результатами оцінки необхідно сформулювати відповідні аналітичні висновки та надати пропозиції щодо підвищення інвестиційної привабливості досліджуваних галузей економіки. Для оцінки необхідно використовувати офіційну статистичну інформацію (www.ukrstat.gov.ua) та аналітичні матеріали з інших джерел. Результати дослідження оформити у вигляді презентації у форматі Power Point.

Завдання 2

Вам, як інвестиційному менеджеру, необхідно на основі наведеної вище методики оцінки (розділ: методичний інструментарій) здійснити порівняльну

оцінку інвестиційної привабливості трьох галузей економіки України за останні 3 роки з використанням параметрів, що виділяються у вітчизняній практиці.

За результатами оцінки необхідно сформулювати відповідні аналітичні висновки та надати пропозиції щодо підвищення інвестиційної привабливості досліджуваних галузей економіки.

Для оцінки необхідно використовувати офіційну статистичну інформацію (www.ukrstat.gov.ua) та аналітичні матеріали з інших джерел.

Результати дослідження оформити у вигляді презентації у форматі Power Point.

Завдання 3

Вам, як інвестиційному менеджеру, необхідно на основі наведеної вище методики оцінки (розділ: методичний інструментарій) здійснити порівняльну оцінку інвестиційної привабливості двох регіонів економіки України за останні 3 роки.

За результатами оцінки необхідно сформулювати відповідні аналітичні висновки та надати пропозиції щодо підвищення інвестиційної привабливості досліджуваних регіонів України.

Для оцінки необхідно використовувати офіційну статистичну інформацію (www.ukrstat.gov.ua) та аналітичні матеріали з інших джерел.

Результати дослідження оформити у вигляді презентації у форматі Power Point.

Завдання 4

Оцініть інвестиційну привабливість України та її інвестиційний клімат за останні 5 років за ключовими складовими інвестиційного клімату згідно міжнародного та вітчизняного досвіду. Обов'язково врахуйте місце України в основних світових рейтингах: рейтингу ведення бізнесу, індексу глобальної конкурентоспроможності, корупційного індексу та індексу економічної свободи.

✍ Тестові завдання

1. Ринкова кон'юнктура являє собою:

а) форму прояву на інвестиційному ринку системи факторів, певних співвідношень обсягу попиту та пропозиції, рівня цін та конкуренції;

б) форму прояву на інвестиційному ринку в цілому і на окремих його сегментах системи факторів, певних співвідношень обсягу попиту та пропозиції, рівня цін та конкуренції;

в) форму прояву на інвестиційному ринку в цілому системи факторів, певних співвідношень обсягу попиту та пропозиції, рівня цін та конкуренції;

г) всі відповіді вірні.

2. Послаблення ринкової кон'юнктури пов'язане з:

а) несприятливим періодом інвестиційного ринку, який характеризується зменшенням рівня попиту та пропозиції на інвестиційний товар;

б) різким зростанням попиту на інвестиційний товар;

в) зменшенням інвестиційної активності у зв'язку зі спадом в економіці в цілому, повним насиченням попиту на об'єкти інвестування та надлишком пропозицій;

г) збільшеннями активності ринкових процесів у зв'язку із пожвавленням економіки.

3. Підйом ринкової кон'юнктури інвестиційного ринку:

а) пов'язаний із підвищенням активності ринкових процесів в зв'язку із пожвавленням економіки;

б) характеризує різке підвищення попиту на інвестиційний товар, підвищення цін та доходів інвесторів, посередників;

в) характеризує різке підвищення попиту на інвестиційний товар, зниження цін та підвищення доходів інвесторів, посередників;

г) несприятливий період інвестиційного ринку, який характеризується зменшенням рівня попиту та пропозиції на інвестиційний товар.

4. На ринку інвестицій купівля-продаж відбувається виходячи з:

а) отримання доходу в перспективі;

б) отримання доходу в ретроспективному періоді;

в) отримання доходу на дату купівлі-продажу;

г) немає вірної відповіді.

5. Процес вивчення інвестиційного ринку не включає:

а) оцінку і прогнозування макроекономічних показників розвитку інвестиційного ринку;

б) оцінку і прогнозування інвестицій залучених із окремих галузей;

в) оцінку і прогнозування інвестицій залучених із окремих областей;

г) немає вірної відповіді.

6. «Індикатори ринку» являють собою:

а) агреговані індекси динаміки поточних ринкових цін, які відображають стан окремих сегментів ринку;

б) агреговані індекси динаміки поточних ринкових цін, які відображають стан всіх сегментів ринку;

в) агреговані індекси динаміки ринкових цін, які відображають стан сегментів ринку;

г) всі відповіді вірні.

7. Інвестиційна привабливість окремої галузі економіки – це:

а) інтегральна її характеристика з позиції найнижчого ризику інвестування в неї;

б) інтегральна її характеристика з позиції ефективного вибору для інвестування в неї;

в) загальна її характеристика з позиції найбільш доходного інвестування в неї;

г) характеристика галузі з точки зору її прибутковості.

8. До параметрів інвестиційної привабливості окремої галузі економіки не входить:

а) оцінка рівня перспективності розвитку галузі;

б) оцінка середньогалузевої рентабельності діяльності підприємства галузі та її зміна в динаміці;

в) оцінка рентабельності діяльності підприємства галузі та її зміна в динаміці

г) оцінка рівня ризиковості діяльності у даній галузі.

9. Ключовими складовими інвестиційного клімату згідно міжнародного досвіду є:

а) політична воля адміністрації, правове поле, інвестиційна активність населення, стан інвестиційного ринку, статус іноземного інвестора, стан фінансово-кредитної сфери, рівень розвитку виробничих сил, рівень розвитку інвестиційної сфери;

б) стабільність та безпека, нормативно-правове регулювання та оподаткування, фінанси та інфраструктура, працівники та ринки праці;

в) правове поле, інвестиційна активність населення, стан інвестиційного ринку, фінанси та інфраструктура, працівники та ринки праці;

г) всі відповіді вірні.

10. До якої зі складових системи інвестиційного ринку належать банки, біржі, брокерські фірми, інституційні інвестори:

а) суб'єкти ринку;

б) об'єкти ринкових відносин;

в) інфраструктура ринку;

г) ринковий механізм.

11. На якому з ринків цінних паперів відбувається купівля-продаж раніше випущених цінних паперів:

а) первинний;

б) вторинний;

в) біржовий;

г) позабіржовий.

12. Інвестиційний ринок включає:

а) ринок об'єктів реального інвестування;

б) ринок інструментів фінансового інвестування;

в) ринок як об'єктів реального інвестування, так і інструментів фінансового інвестування;

г) ринок кредитних ресурсів.

13. Стан інвестиційного ринку характеризує:

а) ціна капіталу;

б) конкуренція і монополія;

в) стан попиту і пропозиції;

г) ринкова інфраструктура.

14. Ринок об'єктів реального інвестування – це:

а) ринок об'єктів нового будівництва: нерухомості; об'єктів, що приватизуються;

б) ринок цінних паперів;

в) ринок грошових активів;

г) валютний ринок.

15. Грошовий ринок та ринок капіталів – це складові:

- а) ринку фінансових інвестицій;
- б) ринку реальних інвестицій;
- в) ринку інноваційних інвестицій;
- г) вторинного біржового ринку.

Тема 5.4. Реальне інвестування підприємства та обґрунтування його доцільності

☞ Основні поняття

Реальні інвестиції характеризують вкладання капіталу у відтворення основних засобів, в інноваційні нематеріальні активи, в приріст запасів та інші об'єкти інвестування пов'язані із здійсненням операційної діяльності підприємства або покращенням умов праці персоналу.

Таблиця 5.4 – Форми реальних інвестицій підприємства

Форма реальних інвестицій	Характеристика
Придбання ЦМК	Інвестиційна операція великих підприємств. Забезпечує галузеву по товарну або регіональну диверсифікацію їх діяльності
Нове будівництво	Будівництво нового об'єкту, який має закінчений цикл виробництва (збуту) по індивідуальному або типовому проекту. Застосовують при кардинальному збільшенні обсягу операційної діяльності підприємства або її активної диверсифікації в майбутньому
Реконструкція	інвестиційна операція, пов'язана з суттєвим перетворенням всього виробничого процесу на основі досягнень НТП
Модернізація	Удосконалення активної частини основних засобів до стану, який відповідає сучасному рівню виробничих процесів шляхом конструктивних змін
Оновлення окремих видів обладнання	Заміна чи доповнення парку обладнання, який є окремими їх видами, не змінюючи загальної схеми технологічного процесу
Інноваційне інвестування	Використання в операційній та іншій діяльності підприємства нових наукових та технологічних знань з метою досягнення комерційного успіху. Може здійснюватися: шляхом придбання готової науково-технічної продукції (патенти та наукові відкриття, ноу-хау тощо) або шляхом розробки нової науково-технічної продукції
Інвестування в приріст запасів матеріальних оборотних активів	Забезпечує необхідну пропорційність в розвитку необоротних та оборотних активів – розширення обсягів діяльності. Основними мотивами інвестування у приріст запасів є: формування буфера для нейтралізації коливань у поставках та попиті на продукцію, уникнення дефіциту певного виду запасів, використання переваг знижки при оптовому придбанні запасів або ж спекулятивний характер інвестування.
Перепрофілювання діяльності	Реалізується через інвестиційну операцію, яка забезпечує повну зміну технологій виробничого процесу щодо випуску нової продукції

Етапи політики управління реальними інвестиціями підприємства:

1. Аналіз стану реального інвестування у попередньому періоді.
2. Визначення загального обсягу ресурсів для реального інвестування у майбутньому.
3. Визначення форм реального інвестування.
4. Підготовка бізнес-планів реальних інвестиційних проектів.
5. Оцінка ефективності окремих реальних інвестиційних проектів.

6. Формування портфеля реальних інвестицій з урахуванням фактору ризику.

7. Забезпечення реалізації окремих інвестиційних проектів та інвестиційних програм.

Здійснення всіх форм реального інвестування здійснюється у три основні стадії:

– передінвестиційна стадія – розробка варіантів альтернативних інвестиційних рішень, їх оцінка і прийняття до реалізації окремого найбільш доцільного проекту;

– інвестиційна стадія – безпосередня реалізація проекту;

– постінвестиційна стадія – забезпечення контролю за досягненням передбачених параметрів інвестиційних при експлуатації об'єкта інвестування.

Інвестиційний проект – основний документ, що визначає необхідність здійснення реального інвестування, в якому в загальноприйнятій послідовності розділів викладаються основні характеристики проектної ідеї та фінансові показники, що пов'язані з її реалізацією.

Класифікація інвестиційних проектів

1. За функціональною спрямованістю:

- Інвестиційні проекти розвитку;
- Інвестиційні проекти санації.

2. За цілями інвестування:

- Інвестиційні проекти, що забезпечують приріст обсягу випуску продукції;

- Інвестиційні проекти, що забезпечують розширення асортименту продукції;

- Інвестиційні проекти, що забезпечують підвищення якості продукції;

- Інвестиційні проекти, що забезпечують зниження собівартості продукції;

- Інвестиційні проекти, що забезпечують вирішення соціальних завдань.

3. За сумісністю реалізації:

- Інвестиційні проекти, що не залежать від реалізації інших проектів;

- Інвестиційні проекти, що залежать від реалізації інших проектів;

- Інвестиційні проекти, що виключають реалізацію інших проектів.

4. За термінами реалізації:

- Короткострокові (до 1 року);

- Довгострокові (більше 1 року).

5. За обсягом необхідних інвестиційних ресурсів:

- Невеликі (до 100 тис. дол США);

- Середні (100–1000 тис. дол США);

- Великі (більше 1000 тис. дол США).

6. За передбачуваною схемою фінансування:

- Інвестиційні проекти, що фінансуються за рахунок внутрішніх джерел;

- Інвестиційні проекти, що фінансуються за рахунок акціонування (додаткова емісія акцій);

- Інвестиційні проекти, що фінансуються за рахунок кредиту;

- Інвестиційні проекти, що фінансуються за рахунок змішаного фінансування.

Ризик інвестиційного проекту – це ймовірність виникнення несприятливих фінансових наслідків у вигляді витрат очікуваного інвестиційного доходу через невизначеність умов його реалізації.

Основні види проектних ризиків:

1. Ризик зниження фінансової стійкості або порушення фінансової рівноваги підприємства.
2. Ризик неплатоспроможності.
3. Ризик проектування виникає через недосконалість бізнес-плану інвестиційного проекту.
4. Ризики реалізації проекту виникають у процесі його реалізації на певній стадії.
5. Маркетинговий ризик.
6. Ризик фінансування проекту.
7. Інфляційний ризик.
8. Процентний ризи.
9. Податковий ризик.
10. Структурний операційний ризик обумовлений непередбаченим високим рівнем постійних витрат у загальній їх структурі.
11. Криміногенний ризик.
12. Інші види ризиків – форс-мажорні.

Таблиця 5.5 – Етапи оцінки ризиків реальних інвестиційних проектів

1	Ідентифікація окремих видів ризиків реального інвестиційного проекту. На даному етапі спочатку вивчаються зовнішні (систематичні) ризики, потім внутрішні (несистематичні)
2	Оцінка широти та достовірності інформації для визначення рівня окремих проектних ризиків
3	Вибір та використання відповідних методів оцінки ймовірності окремих проектних ризиків. Використовують наступні методи оцінки окремих проектних ризиків: аналіз чутливості проекту; метод імітаційного моделювання; метод аналізу «дерево рішень»
4	Визначення розміру можливих фінансових наслідків при настанні ризикової події у зв'язку з реалізацією інвестиції. Зони проектних ризиків та рівень фінансових витрат у них: 1. Безризикова зона – фінансовий результат гарантований у розмірі розрахункової суми прибутку 2. Зона припустимого ризику – втрати у розмірі розрахункової суми прибутку 3. Зона критичного ризику – втрати у розмірі розрахункової суми доходу 4. Зона катастрофічного ризику – втрати у розмірі суми власного капіталу
5	Оцінка загального рівня проектного ризику. Основними складовими оцінки ризику реального інвестиційного проекту є оцінка внеску проекту в корпоративний ризик підприємства та ринковий ризик підприємства
6	Співставлення рівня проектного ризику з фінансовими можливостями підприємства
7	Співставлення рівня проектного ризику з рівнем доходності проекту
8	Ранжування оцінюваних реальних інвестиційних проектів за рівнем ризиків. Узагальнююча порівняльна оцінка альтернативних інвестиційних проектів за рівнем ризику здійснюється двома методами: на основі сумарної рангової залежності коефіцієнта варіації за всіма кінцевими показниками ефективності проектів, що розглядаються. Кращим є проект з найменшою сумою рангів; на основі значень коефіцієнта варіації по тих кінцевих показниках ефективності проекту, які є для підприємства пріоритетними.

✂ *Методичний інструментарій*

Базові принципи оцінки ефективності реальних інвестицій:

1. Оцінка повернення інвестованого капіталу на основі показника «чистий грошовий потік», який формується як сума чистого прибутку та амортизаційних відрахувань у процесі експлуатації інвестиційного проекту.

2. Обов'язкове приведення до дійсної вартості як інвестованого капіталу, так і суми чистого грошового потоку.

3. Вибір диференційованої ставки відсотку (дисконту) у процесі дисконтування грошового потоку для різних інвестиційних проектів.

4. Варіація форм використовуваної ставки відсотку для дисконтування у залежності від цілей оцінки.

Основні критерії оцінки ефективності інвестиційних проектів:

1. Чистий приведений доход (чиста теперішня вартість) – NPV – заснований на порівнянні величини вихідних інвестицій із загальною сумою дисконтованих грошових надходжень, які генеруються величиною вихідних інвестицій впродовж прогнозованого періоду

$$NPV = \sum_{i=0}^n \frac{ЧГП_i}{(1+q)^i} - IB.$$

Якщо проект припускає не разові інвестиційні ресурси, а послідовне інвестування фінансових ресурсів протягом m років, то формула для розрахунку NPV має наступний вигляд:

$$NPV = \sum_{i=1}^n \frac{ЧГП_i}{(1+q)^i} - \sum_{j=1}^m \frac{IB}{(1+i)^j}, \text{ і } i - \text{ темп інфляції прогнозний}$$

Якщо $NPV > 0$ – проект варто прийняти, оскільки він приносить прибуток; якщо $NPV < 0$ – проект не доцільний для реалізації; якщо $NPV = 0$ – проект і не прибутковий, і не збитковий, він дозволяє вийти на точку беззбитковості.

Особливості показника NPV:

1) Оскільки NPV є абсолютним показником ефективності інвестиційного проекту, то його розмір прямо залежить від розміру проекту.

2) На розмір NPV істотний вплив здійснює структура розподілу загального обсягу інвестиційних витрат за окремими періодами проектного циклу. Чим більшою буде частка цих витрат здійснюється у майбутніх періодах проектного циклу, тим більшою (за інших рівних умов) буде і сума очікуваного NPV.

3) На розмір NPV суттєвий вплив здійснює час початку експлуатаційної стадії, що дозволяє розпочати формування чистого грошового потоку по інвестиційному проекту. Чим більшим буде проміжок часу між початком проектного циклу та експлуатаційною стадією, тим меншим (за інших рівних умов) буде розмір NPV.

4) Розмір NPV істотно коливається в залежності від рівня дисконтної ставки, яка використовується у розрахунках.

NPV недоцільно використовувати у якості критерію, якщо:

– коливається розмір дисконтної ставки в процесі реалізації інвестиційного проекту через зміну економічних умов;

– необхідно зробити вибір між двома проектами з істотно різними сумами

інвестиційних витрат;

– постає вибір між проектом з більшим NPV і більшим періодом окупності та проектом з меншим NPV і, відповідно, меншим періодом окупності.

2. *Облікова дохідність або рентабельність інвестицій* (P_I) визначається через показник чистого прибутку від інвестування (ЧП): $P_I = \frac{ЧП}{IB_C} \times 100$,

де IB_C – середні інвестиційні витрати за проектом

Рентабельність інвестицій доцільно розраховувати для проектів з коротким періодом окупності.

Недоліки показника:

– він ігнорує доходи від ліквідації активів, які були ліквідовані та замінені на нові;

– не враховує можливості реінвестування отриманих доходів в інші прибуткові матеріальні чи фінансові активи;

– унеможливорює вибір одного з проектів з однаковим рівнем рентабельності інвестицій, але різними обсягами інвестиційних витрат.

3. *Індекс рентабельності (дохідності)* – ROI – є показником рівня доходів від інвестицій щодо кожної одиниці інвестиційних витрат за їх теперішньою вартістю і визначається як:

$$ROI = \frac{\sum_{i=0}^n \frac{ЧП_i}{(1+q)^i}}{\sum_{j=0}^m \frac{IB_j}{(1+q)^j}}$$

Переваги показника: враховує вартість грошей у часі, має об'єктивні критерії прийняття рішення.

Недоліки показника: не сприяє вибору проектів з максимальною доходністю; може суперечити методу дисконтування грошових потоків при виборі проектів.

4. *Період окупності* ($П_{ОК}$) визначає очікувану кількість років, протягом яких будуть повністю відшкодовані витрати на інвестування.

Модифікований критерій окупності ($МП_{ОК}$) розуміється як показник, що розраховується на основі дисконтованого (за ціною капіталу, що інвестується) грошового потоку, а саме:

$$МП_{ОК} = \frac{\sum_{i=1}^m IB_i \times (1+q)^i}{\sum_{j=1}^n \frac{ЧП_j}{(1+q)^j} \div n}$$

де m – кількість періодів інвестування; n – кількість періодів експлуатації інвестицій; IB_i – інвестиційні витрати в i -му періоді; q – ставка дисконтування; $ЧП_j$ – чистий грошовий потік в j -му періоді.

Особливості показника «період окупності»:

1) Даний показник не враховує суми грошових потоків, які будуть сформовані після окупності інвестиційного проекту. Але по деяких проектах з великим строком експлуатації більша сума доходу може бути отримана саме у період після окупності.

2) На розмір періоду окупності значний вплив здійснює період між початком проектного циклу та фази експлуатації проекту. Чим більшим буде цей період, тим більшим буде і період окупності.

3) Даному показнику притаманний значний механізм коливання під впливом зміни рівня дисконтної ставки.

Переваги показника: легко розрахувати та просто зрозуміти.

Недоліки показника: не має цільового критерію для вибору проектів; не сприяє максимізації вартості підприємства; не враховує різну вартість грошей у часі; не враховує різницю в часі одержання доходів у межах періоду окупності.

5. *Внутрішня норма доходності (IRR)* характеризує очікувану дохідність інвестиційного проекту, за якої NPV проекту дорівнює нулю.

$$IRR = k_{(+)} + \frac{NPV_{(+)}}{NPV_{(+)} - NPV_{(-)}} \times (k_{(-)} - k_{(+)}),$$

$k_{(+)}$ – ціна капіталу, за якої NPV має позитивне значення; $k_{(-)}$ – ціна капіталу, за якої NPV має від'ємне значення.

IRR показує максимально припустимий відносний рівень витрат, що можуть бути асоційовані з даним проектом. Так, наприклад, якщо проект повністю фінансується за рахунок кредитів банку, тоді значення IRR показує верхню межу припустимого рівня відсоткової ставки, перевищення якої робить проект збитковим.

Економічний зміст показника IRR: підприємство може прийняти будь-яке рішення щодо інвестиційного проекту, але IRR не може бути нижчим за поточне значення WACC. Ось чому показник WACC порівнюють з IRR кожного проекту, тобто якщо $IRR > WACC$ – проект варто прийняти; якщо $IRR < WACC$ – проект варто відхилити.

Показник IRR можна порівнювати з рівнем рентабельності активів у процесі експлуатації інвестиційного проекту; з середньою нормою доходності інвестицій підприємства; з нормою доходності по альтернативному інвестуванню.

Переваги показника: можна використати як до власного, так і до всього інвестованого капіталу; враховує дисконтну вартість майбутніх грошових потоків; враховує грошові потоки протягом всього життєвого циклу проекту; має чіткі критерії прийняття рішень.

Недоліки показника: неможливість використання для проектів з неординарними грошовими потоками, коли надходження і відтік капіталу чергуються; не завжди можливий вибір проектів, які максимізують вартість підприємства.

Ризик, пов'язаний з інвестиційним проектом, у літературі з оцінки та відбору проектів розглядається як розсіяння результатів щодо середнього значення результатів (математичного очікування).

Якщо K – це математичне очікування розподілу ймовірностей доходу від інвестицій за n періодів, а k_i – результат у періоді « i » з ймовірністю P_i , то:

$$K = \sum_{i=1}^n k_i \times P_i.$$

Загальний ризик, що стосується конкретного ізольованого інвестиційного інструменту, вимірюється дисперсією (V), або середнім квадратичним відхиленням (σ) можливих результатів щодо очікуваної доходності цього інструменту. А саме:

$$V(\sigma^2) = \sum_{i=1}^n (k_i - K)^2 \times P_i \qquad \sigma = \sqrt{V} = \sqrt{\sum_{i=1}^n (k_i - K)^2 \times P_i}.$$

Як відносна міра загального ризику інвестицій з різною очікуваною доходністю використовується коефіцієнт варіації (V): $v = \frac{\sigma}{K} \times 100$.

📁 Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Обрати кращий з двох альтернативних фінансових інструментів, оцінивши ризик кожного з них, якщо в обох випадках існує ймовірність найбільш помірної доходності 60%, а ймовірність песимістичної та оптимістичної оцінок рівні і становлять 20%.

Вид доходності	Доходність, %	
	Фінансовий інструмент «А»	Фінансовий інструмент «Б»
Песимістична	14	13
Найбільш помірна	16	17
Оптимістична	18	21

Розв'язок

1. Розрахунок математичного очікування:

$$\hat{E}_A = 14 \times 0,2 + 16 \times 0,6 + 18 \times 0,2 = 16\% \quad \hat{E}_B = 13 \times 0,2 + 17 \times 0,6 + 21 \times 0,2 = 17\%.$$

2. Розрахунок середньоквадратичного відхилення:

$$\sigma_A = \sqrt{(14-16)^2 \times 0,2 + (16-16)^2 \times 0,6 + (18-16)^2 \times 0,2} = 1,26\% ;$$

$$\sigma_B = \sqrt{(13-17)^2 \times 0,2 + (17-17)^2 \times 0,6 + (21-17)^2 \times 0,2} = 2,53\% .$$

3. Розрахунок коефіцієнту варіації:

$$K_{\sigma A} = \frac{1,26}{16} \times 100 = 7,8\% \quad K_{\sigma B} = \frac{2,53}{17} \times 100 = 14,8\% .$$

Отже, менш ризиковим є 1-й варіант інвестування – фінансовий інструмент «А», оскільки він має менше значення коефіцієнту варіації – 7,8%.

Тобто, варіація відхилення можливої доходності даного фінансового інструменту від середнього значення складає 7,8%, тоді як по фінансовому інструменту «Б» вона в двічі більша та становить 14,8%.

Практичне завдання 2

За допомогою моделі оцінки капітальних активів необхідно визначити чистий приведений дохід інвестиційного проекту, якщо:

1. Надходження грошових коштів від реалізації інвестиційного проекту по роках, тис. грн:

1 рік	2 рік	3 рік	4 рік	5 рік
+8000	+5200	+4000	+3800	+2000

2. Доходність середнього проекту (ринкового портфелю) складає 14%; β -коефіцієнт – 1,7; безпечна ставка відсотку – 7%.

3. Початкова сума інвестицій становить 18 000 тис. грн.

Розв'язок

1. Розрахунок ставки дисконтування на основі моделі CAPM:

$$CAPM = 7 + 1,7 \times (14 - 7) = 18,9\%$$

2. Розрахунок чистого приведенного доходу (NPV):

$$NPV = \frac{8000}{(1+0.189)^1} + \frac{5200}{(1+0.189)^2} + \frac{4000}{(1+0.189)^3} + \frac{3800}{(1+0.189)^4} + \frac{2000}{(1+0.189)^5} - 18000 = -2470.86 \text{ д\`елл .\`аді.}$$

Отже, проєкт є недоцільним для реалізації, оскільки чистий приведений дохід має від'ємне значення, тобто проєкт є збитковим.

Практичне завдання 3

До інвестиційної компанії надійшли для розгляду бізнес-плани інвестиційних проєктів, які потребують альтернативного вибору. Фінансові показники, що їх характеризують, наведено у таблиці:

Показники	Проект «А»	Проект «Б»	Проект «В»
Обсяг інвестиційних витрат, тис. грн	7 500	6 700	10 000
Період експлуатації інвестиційного проєкту, років	2	4	5
Сума чистого грошового потоку, всього, тис. грн:	10 000	11 000	12 500
1 рік	6 000	1 500	2 500
2 рік	4 000	2 000	4 000
3 рік	–	4 000	2 000
4 рік	–	3 500	2 500
5 рік	–	–	1 500

Для дисконтування суми грошового потоку по проєктах, виходячи з періодів їх реалізації, було визначено ставку дисконтування у розмірі 10% річних за проєктом «А»; для проєкту «Б» – 13% річних; проєкту «В» – 15%.

Вам, як інвестиційному менеджеру, необхідно прийняти рішення щодо того у який проєкт із запропонованих більш доцільно інвестувати кошти. Рішення обґрунтувати на основі розрахунку показників ефективності реальних інвестиційних проєктів – чистого приведенного доходу, індексу доходності та періоду окупності.

Розв'язок

1. Проєкт «А»

а) Розрахунок чистого приведенного доходу (ЧПД):

$$NPV_A = \left(\frac{6000}{1,1} + \frac{4000}{1,1^2} \right) - 7500 = 1260,3 \text{ тис.грн.}$$

б) Розрахунок індексу доходності (І_д): $I_d(ROI) = \frac{\frac{6000}{1,1} + \frac{4000}{1,1^2}}{7500} = 1,17$.

в) Розрахунок модифікованого періоду окупності (МПО_{ок}):

$$MPO_{ок} = \frac{7500}{\left(\frac{6000}{1,1} + \frac{4000}{1,1^2} \right) \div 2} = 1,71 \text{ років}$$

2. Проєкт «Б»

а) Розрахунок чистого приведенного доходу (NPV):

$$NPV_A = \left(\frac{1500}{1,13} + \frac{2000}{1,13^2} + \frac{4000}{1,13^3} + \frac{3500}{1,13^4} \right) - 6700 = 1111,84 \text{ ðĕĥ .\u00e5đĭ.}$$

б) Розрахунок індексу доходності (I_D):

$$I_D(ROI) = \frac{\frac{1500}{1,13} + \frac{2000}{1,13^2} + \frac{4000}{1,13^3} + \frac{3500}{1,13^4}}{6700} = 1,17.$$

в) Розрахунок модифікованого періоду окупності (МПОК):

$$\ddot{I} \text{ \u00e9} = \frac{6700}{\left(\frac{1500}{1,13} + \frac{2000}{1,13^2} + \frac{4000}{1,13^3} + \frac{3500}{1,13^4} \right) \div 4} = 3,43 \text{ ðĭĕĕ}$$

3. Проект «В»

а) Розрахунок чистого приведенного доходу (NPV):

$$NPV_A = \left(\frac{2500}{1,15} + \frac{4000}{1,15^2} + \frac{2000}{1,15^3} + \frac{2500}{1,15^4} + \frac{1500}{1,15^5} \right) - 10000 = -1311,32 \text{ ðĕĥ .\u00e5đĭ.}$$

Отже, проект «В» – є збитковим та недоцільним для реалізації, про що свідчить розрахунок чистого приведенного доходу, який має від'ємне значення.

Вибір має зосередитися на проектах А і Б. За критерієм ЧПД кращим є проект А, за значенням індексу доходності проекти є рівнозначними, за періодом окупності теж кращим є проект А.

Відповідно, інвестиційному варто прийняти до реалізації проект А, який окупиться за 1,7 років та дозволить інвестору отримати чистий приведений дохід у розмірі 1260,3 тис. грн.

Для самостійного опрацювання: Чи варто для формування остаточного управлінського рішення щодо реалізації проекту А розрахувати внутрішню норму доходності кожного з інвестиційних проектів? Якщо так, то здійсніть її розрахунок.

Практичне завдання 4

Перед інвестиційним менеджером поставлено завдання оцінити доцільність реалізації інвестиційного проекту щодо придбання нового обладнання. Вартість обладнання (інвестиційні витрати) становить 10000 тис. грн., термін експлуатації обладнання планується протягом 5 років. Для нового обладнання передбачається використовувати прямолінійний метод амортизації. Прогнозний обсяг виручки від реалізації продукції у зв'язку зі здійсненням інвестицій відповідно по роках реалізації проекту становитиме: 6800 тис. грн., 7400 тис. грн., 8200 тис. грн., 8000 тис. грн. та 6000 тис. грн. Поточні витрати у зв'язку з реалізацією інвестицій по роках становлять: у першому році 3400 тис. грн. з наступним щорічним зростанням на 3%. Власником бізнесу поставлено обмеження: граничний термін окупності даного проекту має становити 4 роки. У якості ставки дисконтування передбачається використовувати показник середньозваженої вартості інвестиційних ресурсів, який визначено на рівні 19%. *Для самостійного опрацювання:* якби за результатами розрахунків сума чистого грошового потоку мала б позитивне значення, які інші показники ефективності інвестиційного проекту Ви б використали, щоб прийняти обґрунтоване управлінське рішення щодо доцільності реалізації проекту?

Розв'язок практичного завдання 4

тис. грн

Показники	1 рік	2 рік	3 рік	4 рік	5 рік
1. Дохід від реалізації продукції	6800	7400	8200	8000	6000
2. Сума ПДВ	$6800 \times 0,2 = 1360$	1480	1640	1600	1200
3. Чистий дохід від реалізації продукції без ПДВ	$6800 - 1360 = 5440$	5920	6560	6400	4800
4. Сума поточних витрат	3400	$3400 \times 1,03 = 3502$	$3502 \times 1,03 = 3607,1$	3715,3	3826,7
5. Сума амортизаційних відрахувань	$10000 \times 0,2 = 2000$	2000	2000	2000	2000
6. Сума фінансового результату до оподаткування	$5440 - 3400 - 2000 = 40$	418	952,9	684,7	-1026,7
7. Сума податку на прибуток	$40 \times 0,18 = 7,2$	75,2	171,5	123,2	-
8. Сума чистого прибутку	$40 - 7,2 = 32,8$	342,8	781,4	561,5	-1026,7
9. Сума чистого грошового потоку	$32,8 + 2000 = 2032,8$	2342,8	2781,4	2561,5	973,3
10. Теперішня вартість чистого грошового потоку	$\frac{2032,8}{(1+0,19)^1} = 1708,2$	$\frac{2342,8}{(1+0,19)^2} = 1654,4$	$\frac{2781,4}{(1+0,19)^3} = 1650,5$	$\frac{2561,5}{(1+0,19)^4} = 1277,3$	$\frac{973,3}{(1+0,19)^5} = 407,9$
11. Сума інвестиційних витрат	10000	-	-	-	-
12. Чистий приведений дохід інвестиційного проекту (NPV)	$(1708,2 + 1654,4 + 1650,5 + 1277,3 + 407,9) - 10000 = -3301,7$ тис.грн.				

Отже, проект є недоцільним для реалізації, оскільки чистий приведений дохід має від'ємне значення, тобто проект є збитковим.

Практичне завдання 5

На основі інформації, що наведена нижче, необхідно обрати найменш ризиковий варіант інвестування.

№	1 варіант інвестування		2 варіант інвестування	
	Можливий прибуток, тис. грн	Кількість спостережень	Можливий прибуток, тис. грн	Кількість спостережень
1	12,5	48	15,0	24
2	20,0	42	20,0	40
3	12,0	30	27,5	16
Σ		120		80

Розв'язок

1. Розрахунок математичного очікування:

$$\hat{K}_1 = \frac{12,5 \times 48 + 20 \times 42 + 12 \times 30}{120} = 15 \text{ тис. грн.}$$

$$\hat{K}_2 = \frac{15 \times 24 + 20 \times 40 + 27,5 \times 16}{80} = 20 \text{ тис. грн.}$$

2. Розрахунок середньоквадратичного відхилення:

$$\sigma_1 = \sqrt{\frac{(12,5 - 15)^2 \times 48 + (20 - 15)^2 \times 42 + (12 - 15)^2 \times 30}{120}} = 3,674 \text{ тис. грн.}$$

$$\sigma_2 = \sqrt{\frac{(15 - 20)^2 \times 24 + (20 - 20)^2 \times 40 + (27,5 - 20)^2 \times 16}{80}} = 4,33 \text{ тис. грн.}$$

3. Розрахунок коефіцієнту варіації:

$$K_{e1} = \frac{3,674}{15} \times 100 = 24,4\% \quad K_{e2} = \frac{4,33}{20} \times 100 = 21,6\%.$$

Отже, менш ризиковим є 2-й варіант інвестування, оскільки він має менше значення коефіцієнту варіації – 21,6%. Тобто, варіація відхилення можливого отриманого прибутку від середнього значення складає 21,6%.

♣ Завдання для самостійного опрацювання

✍ Практичні завдання

Завдання 1

На основі інформації, що наводиться, необхідно оцінити ризикованість кожного проекту та обрати більш доцільний проект для реалізації.

Стан економіки	Щорічне надходження грошових коштів, тис. грн		Ймовірність результату
	Проект «А»	Проект «Б»	
Глибокий спад	1500	2000	0,1
Середній спад	2100	3000	0,2
Нормальний	2300	4000	0,4
Невеликий підйом	2800	5000	0,2
Швидкий підйом	3100	6000	0,1

Завдання 2

Перед інвестиційним менеджером поставлено завдання оцінити доцільність прийняття до реалізації реального інвестиційного проекту, інвестиційні витрати по якому становлять 120 млн. грн.; термін експлуатації проекту – 5 років.

Нарахування амортизаційних відрахувань здійснюється за прямолінійним (рівномірним) методом.

Виручка від реалізації продукції у зв'язку зі здійсненням інвестиційного проекту відповідно по роках становитиме: 25 800 тис. грн., 37 400 тис. грн., 51 200 тис. грн., 58 900 тис. грн., 65 000 тис. грн.

Поточні витрати у зв'язку з реалізацією інвестицій по роках становлять у першому році 11000 тис. грн. з наступним щорічним зростанням на 4,5%.

Ставка дисконту – 22,5%.

Завдання 3

Для вибору проекту реального інвестування на розгляд інвестиційного менеджера запропоновано три проекти. Використовуючи метод кумулятивного чистого грошового потоку, необхідно визначити терміни окупності проектів та обрати більш доцільний проект для реалізації.

Рік	Чистий грошовий потік від інвестицій, тис. грн		
	Проект №1	Проект №2	Проект №3
0	-2500	-4800	-3560
1	+480	-91	-12
2	+581	+320	+125
3	-55	+410	+325
4	+120	+500	+580

Завдання 4

До інвестиційної компанії надійшло для розгляду бізнес-плани альтернативних проектів. Дані, що їх характеризують наведено у таблиці:

Показники	Проект «А»	Проект «Б»	Проект «В»
Обсяг інвестиційних витрат, тис. грн	14 500	26 700	75 000
Період експлуатації інвестиційного проекту, років	2	4	5
Сума грошового потоку, тис. грн:			
1 рік	10 000	-120	-1000
2 рік	15 000	9 400	5 600
3 рік		15 800	12 600
4 рік		35 000	29 800
5 рік			37 400

Для дисконтування суми грошового потоку за проектом «А» ставка відсотку – 15% річних; проектом «Б» – 18% річних; проектом «В» – 21%.

Необхідно визначити, який проект із запропонованих є більш доцільним для реалізації. Рішення обґрунтувати на основі розрахунку показників ефективності реальних інвестиційних проектів – чистого приведенного доходу, індексу доходності та періоду окупності.

✎ Тестові завдання

1. Інвестиційно привабливим вважається підприємство на стадії:
 - а) дитинство, юність та рання зрілість;
 - б) народження, зрілість та старіння;
 - в) рання зрілість, зрілість та старіння;
 - г) юність та старіння.
2. Реконструкція – це:
 - а) інвестиційна операція, пов'язана з суттєвим перетворенням всього виробничого процесу на основі досягнень НТП;
 - б) вдосконалення активної частини основних фондів до стану, який відповідає сучасному рівню виробничих процесів шляхом конструктивних змін;
 - в) заміна чи доповнення парку обладнання, які є окремими їх видами, не змінюючи загальної схеми технологічного процесу;
 - г) будівництво нового об'єкту чи модернізація існуючого.
3. Інвестицією, яка не відноситься до реального інвестування є:
 - а) придбання цілісних майнових комплексів;
 - б) модернізація підприємства;
 - в) вкладення до статутного капіталу інших підприємств;
 - г) реконструкція підприємства.
4. Основний документ, що визначає необхідність здійснення реального інвестування, в якому в загальноприйнятій послідовності розділів викладаються основні характеристики проектної ідеї та фінансові показники, що пов'язані з її реалізацією – це
 - а) інвестиційний проект;
 - б) інвестиційний план;
 - в) інвестиційна стратегія;
 - г) програма реальних інвестицій.
5. Основними показниками оцінки ефективності реальних інвестиційних проектів є:
 - а) чистий приведений дохід та індекс доходності, індекс рентабельності та внутрішня ставка доходності, період окупності;
 - б) сума чистого прибутку від проекту;
 - в) індекс рентабельності та внутрішня ставка доходності;
 - г) період окупності.
6. Якщо більша частина надходжень від довгострокового інвестиційного проекту припадає на перші роки його експлуатації, то (за інших рівних умов):
 - а) даний проект приносить збитки та є не вигідним;
 - б) рентабельність даного проекту завжди буде мінімальною;
 - в) даний проект генерує прибуток та є вигідним для інвестора;
 - г) середньозважена вартість капіталу, необхідного для інвестування у такий проект, буде дуже високою.
7. У якості основних обмежуючих нормативних показників доцільності прийняття інвестиційного проекту можуть бути використані:
 - а) мінімально припустимий рівень IRR проекту;

- б) максимально допустимий період окупності проекту;
- в) максимально допустимий рівень загального ризику проекту;
- г) всі відповіді вірні.

8. Якщо показник чистої приведеної вартості інвестиційного проекту $NPV > 0$, то за інших рівних умов добробут власників підприємства:

- а) погіршується;
- б) не змінюється;
- в) покращується;
- г) визначити характер взаємозв'язку даних показників не можливо.

9. Прибуток, який отримує підприємство на 1 грош. од. інвестованого капіталу характеризує показник:

- а) індекс рентабельності;
- б) внутрішня норма доходності;
- в) чистий проведений доход;
- г) період окупності.

10. Внутрішня норма доходності (IRR) характеризує очікувану дохідність інвестиційного проекту, за якої:

- а) чистий приведений доход проекту дорівнює нулю;
- б) період окупності проекту є мінімальним;
- в) рентабельність проекту перевищує рентабельність аналогічних проектів
- г) чистий приведений доход проекту має від'ємне значення.

11. У процесі оцінки доцільності здійснення інвестиційних проектів значення критеріїв NPV (чиста приведена вартість) та IRR (внутрішня норма доходності):

- а) мають обернено пропорційну залежність;
- б) мають протилежні значення: NPV – буде мати позитивне значення, IRR – від'ємне;
- в) не мають жодного зв'язку;
- г) мають однаковий результат оцінки.

12. Якщо значення внутрішньої норми доходності проекту (IRR) перевищує значення середньозваженої вартості капіталу (WACC), яке рішення варто прийняти інвестиційному менеджеру:

- а) даний проект варто відхилити, оскільки він буде збитковим;
- б) даний проект варто прийняти до реалізації;
- в) даний проект варто відхилити, оскільки він буде надто ризикованим;
- г) даний проект варто прийняти до реалізації виключно за умови, що він буде мати мінімальний період окупності.

13. Якщо індекс доходності першого проекту є вищим за індекс доходності другого проекту, то, за інших рівних умов?

- а) другий проект є більш дохідним, ніж перший;
- б) перший проект менш ризиковий, ніж другий;
- в) перший проект є більш дохідним, ніж другий;
- г) обидва проекти мають однакові рівні дохідності та ризиковості.

14. Якщо період окупності першого інвестиційного проекту менший за період окупності другого, то, за інших рівних умов?

- а) перший проект є більш вигідним, ніж другий;

- б) другий проект є більш вигідним, ніж перший;
- в) обидва проекти є однаково вигідними;
- г) обидва проекти є не вигідними.

15. Критеріями виходу з інвестиційного проекту можуть бути:

- а) зниження чистого приведенного доходу; збільшення періоду окупності; збільшення тривалості інвестиційного циклу до початку експлуатації об'єкта;
- б) збільшення внутрішньої норми доходності та чистого приведенного доходу, зменшення рівня ризиковості реалізації проекту;
- в) зменшення періоду окупності та рівня ліквідності проекту;
- г) зменшення рівня прибутковості проекту, періоду окупності та збільшення суми чистого грошового потоку від проекту.

Тема 5.5. Фінансове інвестування підприємства

☞ Основні поняття

Фінансові інвестиції – це активна форма ефективного використання вільного капіталу підприємства, яка має наступні *особливості*:

1. Здійснюється на найбільш пізніх стадіях розвитку підприємства, коли задоволені всі його потреби в реальних інвестиціях
2. Дає можливість здійснювати зовнішнє інвестування у країні та за її межами
3. Є незалежним видом господарської діяльності для підприємств реального сектору економіки, оскільки стратегічні завдання їхнього розвитку можуть вирішуватися тільки вкладеннями у статутні капітали та придбанням контрольних пакетів акцій інших підприємств
4. Дає змогу підприємству реалізовувати окремі стратегічні цілі свого розвитку швидше та дешевше
5. Підприємство має можливість вкладати кошти як у без ризикові інструменти, так і в спекулятивні, тобто бути і агресивним, і консервативним інвестором
6. Потребує мало часу для прийняття управлінських рішень порівняно з реальними інвестиціями
7. Виникає необхідність активного моніторингу і оперативності у прийнятті рішень щодо здійснення фінансових інвестицій, оскільки фінансовий ринок має високі коливання кон'юнктури.

Основні форми фінансового інвестування:

I. Вкладення капіталу у статутні фонди інших підприємств. Ця форма фінансового інвестування тісно пов'язана з операційною діяльністю підприємства. Вона забезпечує зміцнення стратегічних господарських зв'язків, розвиток виробничої інфраструктури, розширення можливостей збуту продукції або проникнення на інші регіональні ринки, різноманітні форми галузевої та товарної диверсифікації операційної діяльності.

Пріоритетним завданням даної форми інвестування є не стільки отримання прибутку, скільки встановлення форм фінансового впливу на підприємства для забезпечення стабільного формування операційного прибутку

II. Вкладення капіталу в доходні види грошових інструментів. Ця форма інвестування спрямована на ефективне використання тимчасово вільних грошових активів. Основна форма – депозитний вклад

III. Вкладення капіталу в доходні види фондових інструментів. Найбільш розповсюджена форма фінансового інвестування, яка характеризується вкладенням капіталу в різні види цінних паперів, які вільно обертаються на ринку. Найбільш розповсюдженими є вкладення коштів в такі види цінних паперів як акції та облігації.

Політика управління фінансовими інвестиціями – частина загальної інвестиційної програми підприємства, яка забезпечує вибір найбільш ефективних фінансових інструментів вкладення капіталу та своєчасне його реінвестування.

Етапи розробки політики управління фінансовими інвестиціями:

1. Аналіз стану фінансового інвестування в попередньому періоді:

а) вивчення загального обсягу інвестування капіталу у фінансові інструменти, темпів зміни даного обсягу, питома вага фінансових інвестицій в загальному обсязі інвестицій в перед плановому періоді;

б) вивчення складу конкретних фінансових інструментів інвестування в динаміці, питома вага в загальному обсязі фінансового інвестування;

в) визначення рівня доходності по окремих фінансових інструментах та в цілому.

2. Визначення обсягу фінансового інвестування в плановому періоді.

3. Визначення форм фінансового інвестування (відбувається виходячи з обсягів наявного фінансового капіталу).

4. Оцінка інвестиційних якостей окремих фінансових інструментів. Основним показником інвестиційних якостей є показник доходності.

5. Формування портфелю фінансових інвестицій відбувається виходячи із оцінки інвестиційних якостей окремих фінансових інструментів. Відбираючи фінансові інструменти, слід врахувати наступні моменти:

а) тип портфелю, виходячи із пріоритетних цілей його формування;

б) необхідність диверсифікації фінансових інструментів;

в) необхідність забезпечення високого рівня ліквідності портфелю.

б) Забезпечення ефективності оперативного управління портфелем фінансових інвестицій.

Портфель фінансових інвестицій – цілеспрямовано сформована сукупність фінансових інструментів, які необхідні для здійснення фінансового інвестування відповідно до розробленої інвестиційної політики.

Етапи формування інвестиційного портфелю:

1) вибір портфельної стратегії та типу інвестиційного портфелю;

2) оцінка інвестиційних якостей та відбір фінансових інструментів інвестування за показниками рівня доходності, ризику і можливості диверсифікації;

3) оптимізація портфелю, спрямована на мінімізацію рівня ризиків при заданому рівні доходності;

4) сукупна оцінка сформованого портфелю по співвідношенню рівня доходності та ризику.

Таблиця 5.6 – Типи інвестиційних портфелів підприємства

Ознака класифікації	Типи інвестиційних портфелів
1) за метою формування фінансового результату	портфель доходу – портфель, орієнтований на високу віддачу по поточному доходу на вкладений капітал (високі дивіденди, відсотки) портфель росту – портфель, орієнтований на забезпечення високих темпів росту ринкової вартості підприємства (зростання курсової вартості акцій, не дивлячись на поточний дохід)
2) в залежності від відношення інвестора до ризику	а) консервативний – формується за критерієм мінімізації рівня інвестиційного ризику б) помірний (компромісний) – формується виходячи із середньо ринкових рівнів ризику та доходу в) агресивний – формується за критерієм максимізації рівня інвестиційного доходу або максимізації темпу приросту інвестованого капіталу незалежно від супроводжуючого рівня ризиків
3) в залежності від величини пакету акцій, який купується стратегічним інвестором	а) володіння вирішуючим пакетом акцій: 1) вищого рівня – 75% + 1 акція, 2) звичайного рівня – 50% + 1 акція б) володіння блокуючим пакетом акцій: 1) вищого рівня – 50% + 1 акція, 2) звичайного рівня – 25% + 1 акція в) володіння ініціативним пакетом акцій: 1) вищого рівня – 20%, 2) звичайного рівня – 10%
4) за кількістю цілей формування	а) моно цільовий – у ньому всі фінансові інструменти відібрані за критерієм вирішення однієї стратегічної цілі його формування – забезпечення поточного доходу або приросту інвестиційного капіталу у довгостроковій перспективі, мінімізації ризику тощо; б) полі цільовий – передбачає можливості вирішення кількох цілей формування. Основними варіантами комбінованих типів інвестиційних портфелів можуть бути: агресивний портфель доходу; агресивний портфель росту; помірний портфель доходу та росту; консервативний портфель доходу та росту.
5) за рівнем ліквідності	а) високоліквідний б) середньо ліквідний в) низько ліквідний
6) за інвестиційним періодом	а) короткостроковий б) довгостроковий
7) за стабільністю структури основних видів фінансових інструментів	а) портфель з фіксованою структурою активів б) портфель з гнучкою структурою активів
8) за спеціалізацією по основних видах фінансових інструментів інвестування	а) портфель акцій б) портфель облігацій в) портфель векселів г) портфель депозитних вкладів

✂ Методичний інструментарій

Моделі оцінки вартості акцій та облигацій

Назва моделі	Алгоритм розрахунку показника
По акціях	
Модель оцінки вартості привілейованої акції (BA_{Π}), де D_{Π} – сума дивіденду за привілейованою акцією; $НП$ – норма прибутку за привілейованою акцією	$BA_{\Pi} = \frac{D_{\Pi}}{НП}$
Базова модель оцінки реальної вартості акції (B_A) при її використанні в невизначеному періоді часу (t), де D_A – дивіденди, q – ставка дисконтування	$B_A = \sum_{t=1}^{\infty} \frac{D_{At}}{(1+q)^t}$
Базова модель оцінки реальної вартості акції при її використанні у визначеному періоді часу (n), де B_K – курсова вартість акції	$B_A = \sum_{t=1}^n \frac{D_{At}}{(1+q)^t} + \frac{B_K}{(1+q)^n}$
Модель оцінки реальної вартості акції зі стабільним рівнем дивідендів (B_A) у невизначеному періоді	$B_A = \frac{D_A}{q}$
Модель оцінки реальної вартості акції з постійно зростаючим рівнем дивідендів (Модель Гордона), де T_A – темп приросту дивідендів	$B_A = \frac{D_A}{q-T_A} \times (1+T_A)$
По облигаціях	
Базова модель оцінки реальної вартості облигації (B_O) з періодичною виплатою процентів, де Π_O – сума проценту по облигації, H_O – номінальна вартість облигації при погашенні	$B_O = \sum_{t=1}^n \frac{\Pi_O}{(1+q)^t} + \frac{H_O}{(1+q)^n}$
Модель оцінки реальної вартості облигації, що реалізується з дисконтом без виплати процентів ($B_O^{диск}$)	$B_O^{диск} = \frac{H_O}{(1+q)^n}$
Модель оцінки реальної вартості облигації з виплатою всієї суми процентів при погашенні ($B_O^{пог}$)	$B_O^{пог} = \frac{H_O + \Pi_O}{(1+q)^n}$
Коефіцієнт поточної доходності облигації ($K_{ПД}$) де H_O – номінал облигації, Π_O – оголошена ставка процента; BO – реальна поточна вартість облигації	$K_{ПД} = \frac{H_O \times \Pi_O}{BO}$

Для звичайних акцій система коефіцієнтів, що оцінює їх інвестиційні якості, може бути формалізовано представлена таким чином:

Назва коефіцієнтів	Алгоритм розрахунків
Коефіцієнт співвідношення ціни і доходу по акціях ($K_{Ц/Д}$), де $ЦA_P$ – ринкова ціна акції; $ЧП_A$ – сума чистого прибутку на одну акцію	$K_{Ц/Д} = \frac{ЦA_P}{ЧП_A}$
Коефіцієнт співвідношення ринкової ціни і активів на одну акцію ($K_{Ц/А}$), де A_A – балансова вартість активів на одну акцію	$K_{Ц/А} = \frac{ЦA_P}{A_A}$
Коефіцієнт співвідношення ціни акції та обсягу реалізації продукції на одну акцію ($K_{Ц/Р}$), де OP_A – обсяг реалізації продукції на одну акцію	$K_{Ц/Р} = \frac{ЦA_P}{OP_A}$
Коефіцієнт співвідношення котирувальних цін пропозиції та попиту по акції ($K_{ПР/П}$), де $ЦA_{ПР}$ – середній рівень ціни пропозиції по акції на фондовому ринку; $ЦA_{П}$ – середній рівень ціни попиту по акції на фондовому ринку	$K_{ПР/П} = \frac{ЦA_{ПР}}{ЦA_{П}}$
Коефіцієнт ліквідності акцій (K_L), де OP_A – обсяг продажу акцій на торгах; $ПР_A$ – обсяг пропозиції акцій на торгах	$K_L = \frac{OP_A}{ПР_A}$

📄 Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Інвестор передбачає, що у наступному році компанія отримає прибуток у розмірі 3 грн. на одну акцію. Частка прибутку, що спрямовується на реінвестування, становить 62%. Очікувана інвестором доходність становить 12%. Прибуток, спрямований на розвиток виробництва, забезпечує отримання доходності на рівні 15%. У поточному періоді акції продаються за ціною: а) 40 грн.; б) 50 грн.

Яке рішення ухвалить інвестор (інвестувати або не інвестувати гроші в такі акції) у випадках а) і б)?

Розв'язок

Для ухвалення інвестиційного рішення щодо придбання акцій скористуємось модифікованою моделлю оцінки акцій:

$$C_a = \frac{ЧП_1 \cdot (1 - ЧП_{інвест})}{K_{очік} - ЧП_{інвест} \cdot D};$$
$$P_a = \frac{3 \cdot (1 - 0,62)}{0,12 - 0,62 \cdot 0,15} = 42,22 \text{ (грн.)}.$$

Отже, якщо акції на ринку цінних паперів котируються на рівні нижче 42,22 грн. [випадок а) 40 грн. за акцію], то вони недооцінені, і у інвестора є всі підстави для придбання таких акцій.

Якщо ж акції котируються на рівні вище 42,22 грн. [випадок б) 50 грн. за акцію], то вони переоцінені ринком, і інвестору краще відмовитись від придбання таких акцій.

Практичне завдання 2

Інвестор придбав 100 акцій 4 роки тому назад за ціною 10 грн. за акцію. Упродовж всього періоду володіння акціями інвестор отримав 4,80 грн. дивідендів на одну акцію. Зараз на ринку ці акції котируються на рівні 14 грн. за акцію. Яку доходність отримає інвестор, якщо вирішить продати свої акції?

Розв'язок

Для визначення доходності скористуємось формулою:

$$D_n = \frac{\sum_{i=1}^t \delta_i + (C_t - C_0)}{C_0 \cdot T} \cdot 100,$$
$$D_n = \frac{4,8 + (14 - 10)}{10 \cdot 4} \cdot 100\% = 22\%.$$

Отже, якщо інвестор вирішить продати свої акції, то отримає повну річну доходність акцій на рівні 22%.

Практичне завдання 3

Підприємство випустило облігації номінальною вартістю 200 грн. з купонною ставкою 11% і терміном обігу 4 роки. Визначте, у якому випадку інвестор отримає найвищу доходність облігації на час її погашення, якщо ринкова ціна облігації:

- а) дорівнює номінальній;
- б) знизилась до 185 грн.;
- в) зросла до 210 грн.?

Розв'язок

Для визначення доходності облигації на час її погашення скористуємось формулою:

$$D_{\text{чп}} = \frac{K + \frac{H - Ц}{n}}{\frac{H + Ц}{2}} \cdot 100$$

а) $D_{\text{чп}} = \frac{0,11 \cdot 200 + \frac{200 - 200}{4}}{\frac{200 + 200}{2}} \cdot 100\% = 11,00\%$, що дорівнює купонній ставці;

б) $D_{\text{чп}} = \frac{0,11 \cdot 200 + \frac{200 - 185}{4}}{\frac{200 + 185}{2}} \cdot 100\% = 13,31\%$, що вище купонної ставки;

в) $D_{\text{чп}} = \frac{0,11 \cdot 200 + \frac{200 - 210}{4}}{\frac{200 + 210}{2}} \cdot 100\% = 9,51\%$, що нижче купонної ставки.

Отже, доходність облигації на час її погашення залежить від руху її ринкової ціни. Якщо ринкова ціна облигації на час погашення нижче номіналу, то доходність встановлюється на рівні вище купонної ставки і, навпаки, якщо ринкова ціна облигації на час погашення вище номіналу, то доходність встановлюється на рівні нижче купонної ставки.

Практичне завдання 4

На підприємстві розглядається два незалежних варіанти інвестування вільних грошових коштів: у придбання акцій та формування портфелю облигацій. Інвестиційному менеджеру необхідно обґрунтувати доцільність придбання акцій обраного типу та визначити доходність інвестиційного портфелю облигацій, якщо:

1. Номінал акції, яку передбачається придбати, складає 50 грн. Розмір дивідендних виплат по акції 15 грн. Згідно прогнозів фінансових аналітиків через рік дана акція буде коштувати 54 грн.

2. Безризикова ставка відсотку на фондовому ринку становить 8%; ринкова ставка доходності аналогічних акцій – 14%; β -коефіцієнт дорівнює 1,2.

3. Інвестиційний портфель передбачається сформувати з двох видів облигацій. Поточна ринкова вартість першої облигації – 925 грн., їх кількість у портфелі – 100 штук, повна доходність цього виду облигації – 25%. Поточна ринкова вартість другої облигації – 97,5 грн., їх кількість у портфелі – 1000 штук та повна доходність – 22%.

Розв'язок

1. Розрахунок необхідної доходності акції варто здійснювати за моделлю оцінки капітальних активів – САМР, яка має наступний вигляд:

$$САМР = БСВ + (РСВ - БСВ) \times \beta,$$

де БСВ – без ризикова ставка відсотку на фінансовому ринку; РСВ – ринкова ставка доходності; β – коефіцієнт.

$$D_{\text{НЕОБХ}} = САМР = 8 + 1,2 \times (14 - 8) = 15,2\%.$$

2. Розрахунок очікуваної доходності акції можна здійснити за наступною формулою: $D_{Oч} = \frac{D \pm \Delta KB_A}{C_A} \times 100$,

де D – сума дивідендів на одну акцію; ΔKB_A – приріст курсової вартості акції; C_A – ціна придбання акції або її номінал. $D_{Oч} = \frac{15+4}{50} \times 100 = 38\%$.

3. Доходність портфелю облігацій розраховується за допомогою формули середньозваженої доходності, тобто:

$$D_{OБЛ} = \frac{\sum_{i=1}^n DO_i \times BO_i \times KO_i}{\sum_{i=1}^n BO_i \times KO_i},$$

де DO_i – доходність i -ї облігації, що входить до складу портфелю; BO_i – вартість (ціна) i -ї облігації, що входить до складу портфелю; KO_i – кількість облігацій i -го типу, що входять до складу портфелю.

$$ДП_{OБЛ} = \frac{0,25 \times 100 \times 925 + 0,22 \times 1000 \times 97,5}{100 \times 925 + 1000 \times 97,5} = 23,5\%.$$

Отже, обрану підприємством акцію варто придбати, оскільки її очікувана доходність перевищує більш, ніж вдвічі доходність необхідну ($38\% > 15,2\%$). Сформований портфель облігацій буде менш доходним, ніж акція, оскільки його доходність становитиме $23,5\%$.

Практичне завдання 5

Інвестиційному менеджеру на основі вихідних даних необхідно проаналізувати ризик інвестування у фінансові інструменти А і Б та обрати одну з двох стратегій інвестування:

- інвестувати в один з двох фінансових інструментів, який буде менш ризиковим;
- сформувати інвестиційний портфель, в якому 50% – актив А; 50% – актив Б.

Прогнозні надходження грошових коштів від використання фінансових інструментів по роках, тис. грн.

Фінансовий інструмент	1 рік	2 рік	3 рік	4 рік	5 рік
А	12	15	16	17	15
Б	16	14	13	15	16

Розв'язок

1. Розрахунок надходжень грошових коштів до портфелю фінансових інструментів:

Частка активу «А»	6	7,5	8	8,5	7,5
Частка активу «Б»	8	7	6,5	7,5	8
Інвестиційний портфель	14	14,5	14,5	16	15,5

2. Розрахунок математичного очікування доходності фінансових інструментів та інвестиційного портфеля:

$$\hat{K}_A = \frac{12+15+16+17+15}{5} = 15 \text{ тис.грн.} \quad \hat{K}_B = \frac{16+14+13+15+16}{5} = 14,8 \text{ тис.грн.}$$

$$\hat{K}_{\text{порт}} = \frac{14+14,5+14,5+16+15,5}{5} = 14,9 \text{ тис.грн.}$$

3. Розрахунок середньоквадратичного відхилення доходності фінансових інструментів та інвестиційного портфеля:

$$\sigma_A = \sqrt{\frac{(12-15)^2 + (15-15)^2 + (16-15)^2 + (17-15)^2 + (15-15)^2}{5}} = 1,673 \text{ тис.грн.}$$

$$\sigma_B = \sqrt{\frac{(16-14,8)^2 + (14-14,8)^2 + (13-14,8)^2 + (15-14,8)^2 + (16-14,8)^2}{5}} = 1,166 \text{ тис.грн.}$$

$$\sigma_{\text{порт}} = \sqrt{\frac{(14-14,9)^2 + (14,5-14,9)^2 + (14,5-14,9)^2 + (16-14,9)^2 + (15,5-14,9)^2}{5}} = 0,734 \text{ тис.грн.}$$

4. Розрахунок коефіцієнтів варіації доходності фінансових інструментів та інвестиційного портфеля:

$$K_{\text{в}A} = \frac{1,673}{15} \times 100 = 11,1\% \quad K_{\text{в}B} = \frac{1,166}{14,8} \times 100 = 7,8\%$$

$$K_{\text{в}порт} = \frac{0,734}{14,9} \times 100 = 4,9\%$$

Таким чином, більш доцільним буде формування портфелю фінансових інструментів, до складу якого входять 50% інструменту «А» та 50% інструменту «Б», оскільки ризик його формування буде найменшим та коефіцієнт варіації відповідно становить 4,9%.

Якщо обирати з двох фінансових інструментів, то менш ризиковим буде інструмент «Б» (7,8% коефіцієнт варіації).

Для самостійного опрацювання: Якій стратегії інвестування надали б перевагу Ви? Чому? Обґрунтуйте свою відповідь. Чи можливо сформувати більш оптимальний портфель фінансового інвестування? Якою має його структура?

Практичне завдання 6

Інвестиційному менеджеру необхідно прийняти рішення про доцільність фінансового інвестування. При цьому розглядається два альтернативні варіанти інвестування: вкладення у один більш інвестиційно привабливий фінансовий інструмент, чи формування портфеля фінансових інвестицій у пропорції 50х50.

На основі наведеної нижче інформації про ціну акцій, в які передбачається інвестувати кошти, та розмір виплачених дивідендів двох підприємств необхідно розрахувати:

1. Ризик та доходність інвестування у акції кожного підприємства.

2. Коваріацію та коефіцієнт кореляції між інвестуванням у акції кожного з підприємств.

3. Побудувати портфель акцій, у якому 50% акції 1-го підприємства та 50% акції 2-го підприємства, а також визначити ризик і доходність формування такого портфеля цінних паперів.

Інформація про показники акціонерного капіталу підприємств

Показники	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Підприємство № 1						
Ціна акції на кінець року, грн	32,25	28,66	38,25	42,75	52,42	51,0
Дивіденд на одну акцію на кінець року, грн	–	0,95	1,0	1,0	1,0	1,0
Підприємство № 2						
Ціна акції на кінець року, грн	8,13	12,88	33,66	50,63	39,5	46,0
Дивіденд на одну акцію на кінець року, грн	–	0,04	0,05	0,07	0,11	0,15

Розв'язок

I. Оцінка рівня ризику та доходності інвестування у акції кожного з підприємств

1. Розрахунок доходності акції по роках здійснюється за формулою:

$$D_A = \frac{ЦА_{кінець\ року} - ЦА_{початок\ року} + \text{Сума дивідендів}}{ЦА_{початок\ року}}$$

Наприклад, для першого підприємства у 2010 році вона становитиме (далі аналогічно):

$$\frac{28,66 - 32,25 + 0,95}{32,25} = -0,0819 (-8,2\%)$$

2. Розрахунок середнього значення доходності акцій здійснюється наступним чином:

$$\bar{D}_{A1} = \frac{-8,2 + 36,95 + 14,4 + 24,96 - 0,8}{5} = 13,46\% ;$$

$$\bar{D}_{A2} = \frac{58,92 + 161,72 + 50,6 - 21,8 + 16,8}{5} = 53,25\% .$$

3. Розрахунок середньоквадратичного відхилення доходності акцій здійснюється наступним чином

$$\sigma_1 = \sqrt{\frac{(-8,2 - 13,46)^2 + (36,95 - 13,46)^2 + (14,4 - 13,46)^2 + (24,96 - 13,46)^2 + (-0,8 - 13,46)^2}{5}} = 16,5\%$$

$$\sigma_2 = \sqrt{\frac{(58,92 - 53,25)^2 + (161,72 - 53,25)^2 + (50,6 - 53,25)^2 + (-21,8 - 53,25)^2 + (16,8 - 53,25)^2}{5}} = 61,3\%$$

Зведена інформація про доходність та ризиковість акцій підприємств

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	Середнє	σ
Доходність акцій підприємства №1, %	-8,2	36,95	14,4	24,96	-0,8	13,46	16,5
Доходність акцій підприємства №2, %	58,92	161,72	50,6	-21,8	16,8	53,25	61,3

Отже, інвестувати у акції підприємства № 2 більш ризиковано, ніж у акції підприємства № 1. Відповідно, і доходність підприємства № 2 є вищою. Вибір інвестора буде залежати від його відношення до ризику.

II. Розрахунок коваріації та коефіцієнта кореляції для акцій двох підприємств:

Рівень ринкових ризиків по окремих інвестиційних інструментах, що входять у портфель, залежить від зв'язку між змінами доходності даного інструменту та доходності по інших інструментах у портфелі, скажімо, по інструментах 1 і 2, який вимірюється через коваріацію [COV (1, 2)] – рівень кореляції між доходами від певних активів і доходами від інших активів:

$$COV(1,2) = \sum_{i=1}^n (k_{1i} - \hat{K}_1) \times (k_{2i} - \hat{K}_2) \times P_i,$$

$$\text{або } COV(1,2) = \frac{1}{i-2} \times \sum_{i=1}^n (k_{1i} - \hat{K}_1) \times (k_{2i} - \hat{K}_2) - \text{для } n \text{ спостережень,}$$

де k_{1i} та k_{2i} – доходності інвестиційних інструментів 1 і 2 при i -му стані економіки з математичним очікуванням, відповідно, \hat{K}_1 та \hat{K}_2 ; P_i – ймовірність того, що економіка перебуватиме в i -му стані.

Стандартизувати коваріацію та приводити до порівнювального вигляду дає змогу коефіцієнт кореляції між інструментами 1 і 2 ($r_{1,2}$) – це показник, що характеризує взаємозв'язок двох явищ, що змінюються в часі: $r_{1,2} = \frac{COV(1,2)}{\sigma_1 \times \sigma_2}$.

Зведена інформація для розрахунку коваріації та коефіцієнту кореляції

Показники	2010	2011	2012	2013	2014
k_{1i}	-8,2	36,95	14,4	24,96	-0,8
k_{2i}	58,92	161,72	50,6	-21,8	16,8
$(k_{1i} - \hat{K}_1) \times (k_{2i} - \hat{K}_2)$	-122,81	2547,96	-2,49	-863,08	519,78

Звідси, коваріація між акціями 1-го та 2-го підприємств становить:

$$COV(1,2) = \frac{1}{i-2} \times \sum_{i=1}^n (k_{1i} - \hat{K}_1) \times (k_{2i} - \hat{K}_2) = \frac{-122,81 + 2547,96 - 2,49 - 863,08 + 519,78}{3} = 693,12\%.$$

$$\text{Коефіцієнт кореляції відповідно становить: } r_{1,2} = \frac{COV(1,2)}{\sigma_1 \times \sigma_2} = \frac{693,12}{16,5 \times 61,3} = 0,69.$$

III. Формування портфеля акцій, визначення ризику і доходності його формування.

1. Оскільки передбачається сформувати портфель акцій, до складу якого буде входити 50% акцій 1-го підприємства та 50% акцій 2-го підприємства, то розрахунок його доходності здійснюється наступним чином:

$$D_{ПА} = x_1 \times D_1 + x_2 \times D_2,$$

де x_1 і x_2 – частки акцій 1-го та 2-го підприємств у портфелі; D_1 і D_2 – очікувані доходності акцій 1-го та 2-го підприємств.

$$D_{ПА} = 0,5 \times 13,46 + 0,5 \times 53,25 = 33,36\%.$$

2. Стандартне відхилення портфеля акцій:

$$\sigma_p = \sqrt{x_1^2 \times \sigma_1^2 + (1-x_1)^2 \times \sigma_2^2 + 2x_1 \times (1-x_1) \times r_{1,2} \times \sigma_1 \times \sigma_2},$$

де σ_1 і σ_2 – середні квадратичні відхилення відповідно по акціях 1-го та 2-го підприємства, $r_{1,2}$ – коефіцієнт кореляції між акціями 1-го та 2-го підприємства

$$\sigma_p = \sqrt{0,5^2 \times 16,5^2 + (1-0,5)^2 \times 61,3^2 + 2 \times 0,5 \times (1-0,5) \times 0,69 \times 16,5 \times 61,3} = 36,82\%.$$

Таким чином, інвестору серед акцій двох підприємств виходячи з критерію мінімізації рівня ризику варто інвестувати у акції 1-го підприємства ($\sigma=16,5\%$, а середня доходність 13,46%) або формувати портфель акцій, доходність якого буде складати 33,36% та $\sigma = 36,82\%$.

Для самостійного опрацювання: Якому варіанту інвестування надали б перевагу Ви? Чому? Обґрунтуйте свою відповідь. Чи можливо сформувати більш оптимальний портфель фінансового інвестування? Якою має його структура?

🎵 Завдання для самостійного опрацювання

📖 Практичні завдання

Завдання 1

На підприємстві розглядається два незалежних варіанти інвестування вільних грошових коштів: перший – у придбання акцій, другий – у формування портфелю облігацій. Необхідно обґрунтувати доцільність придбання акцій обраного типу та визначити доходність інвестиційного портфелю облігацій, якщо:

1. Номінал акції, яку передбачається придбати, складає 50 грн. Розмір дивідендних виплат по акції 15 грн. Згідно прогнозів фінансових аналітиків через рік дана акція буде коштувати 54 грн.;

2. Без ризикова ставка відсотку на фондовому ринку становить 8%; ринкова ставка доходності аналогічних акцій – 14%; β -коефіцієнт дорівнює 1,2;

3. Інвестиційний портфель передбачається сформувати з двох видів облігацій. Поточна ринкова вартість першої облігації – 925 грн., їх кількість у портфелі – 100 штук, повна доходність цього виду облігації – 25%. Поточна ринкова вартість другої облігації – 97,5 грн., їх кількість у портфелі – 1000 штук та повна доходність – 22%.

Завдання 2

На основі інформації, що наводиться нижче, необхідно визначити очікувану та необхідну ставку доходності акції та визначити вартість капіталу, що вкладається у випуск облігації:

1. Номінал акції складає 68 грн. Через рік дана акція буде коштувати 75 грн.

2. Розмір дивідендних виплат по акції 23 грн.;

3. β -коефіцієнт дорівнює 0,8; безризикова ставка відсотку – 9,5%; ринкова ставка доходу – 13,5%;

4. Підприємство випускає облігацію з купоном 210 грн. Термін погашення облігації 4 роки.

5. Витрати на випуск облігації складають 3,5% від номіналу облігації.

6. Вартість облігації визначена в сумі 850 грн.

Завдання 3

Інвестиційному менеджеру на основі вихідних даних необхідно проаналізувати ризик інвестування у фінансові інструменти А і Б та обрати одну з двох стратегій інвестування:

– інвестувати в один з двох фінансових інструментів, який буде менш ризиковим;

– сформувати інвестиційний портфель, в якому 20% – актив А; 60% – актив Б, 20% – актив В.

Прогнозні надходження грошових коштів від використання фінансових інструментів по роках, тис. грн

Фінансовий інструмент	1 рік	2 рік	3 рік	4 рік	5 рік
А	42	55	46	57	85
Б	76	44	13	125	76
В	33	41	55	58	61

✍ Тестові завдання

1. Фінансові інвестиції характеризуються як:

- а) вкладення коштів в придбання цінних паперів та інших грошових чи фондових інструментів
- б) вкладення коштів в придбання основних виробничих фондів
- в) капітальні вкладення, пов'язані з розширенням і реконструкцією діючих підприємств
- г) придбання патентів, «ноу-хау» та іншої науково-технічної продукції.

2. Яку мету переслідує інвестор, вкладаючи кошти у фінансові інвестиції?

- а) зростання вартості майна підприємства
- б) забезпечення безпеки (надійності) вкладень, зростання капіталу, отримання додаткових доходів, забезпечення ліквідності вкладень
- в) збільшення виробничих потужностей підприємства
- г) забезпечення фінансування поточної господарської діяльності.

3. У яких формах здійснюється фінансове інвестування?

- а) придбання цілісних майнових комплексів
- б) вкладання капіталу в статутні фонди, в дохідні види фондових і грошових інструментів
- в) нове будівництво та розширення діючих підприємств
- г) придбання ліцензій, патентів, ноу-хау.

4. Основними видами дохідних фондових інструментів є:

- а) цінні папери, що перебувають у вільному обігу на ринку
- б) депозитні вклади в банках
- в) короткострокові кредити
- г) іноземна валюта.

5. Високе значення показника «ціна/дохід» свідчить про:

- а) достатньо нестійкий курс акцій підприємства та про те, що ринок вже врахував майбутній росту курсу
- б) достатньо стійкий курс акцій підприємства та про те, що ринок вже врахував майбутній росту курсу
- в) достатньо нестійкий курс акцій підприємства та про те, що ринок ще не врахував майбутній росту курсу
- г) достатньо високий рівень ризику інвестування у такі акції.

6+. Визначення доцільності інвестування у фінансовий інструмент передбачає оцінку:

- а) інвестиційної привабливості обраного інструменту за допомогою системи спеціальних коефіцієнтів та параметрів
- б) доцільності такого виду інвестування з позиції відповідності розробленої інвестиційної політики підприємства
- в) його спроможності забезпечити інвестору отримання очікуваної норми інвестиційного прибутку
- г) інвестиційної привабливості підприємства-інвестора.

7. Консервативний інвестиційний фінансовий портфель підприємства формується за критерієм:

- а) мінімального рівня інвестиційного ризику

- б) максимального рівня ліквідності та доходності
- в) мінімального рівня доходності та максимального періоду окупності
- г) максимального рівня інвестиційного ризику

8. За цілями формування інвестиційного доходу прийнято виділяти наступні види інвестиційних портфельів:

- а) портфель доходів, портфель витрат
- б) портфель активний, портфель нейтральний, портфель пасивний
- в) портфель доходу, портфель росту
- г) портфель нейтральний, портфель прогресивний.

9. Такі критерії як тип портфелю, необхідність диверсифікації фінансових інструментів та необхідність забезпечення високого рівня ліквідності враховуються в процесі:

- а) формування програми реальних інвестицій
- б) формування портфеля фінансових інвестицій
- в) формування оптимальної програми реальних інвестицій
- г) оцінки доцільності інвестування у відповідний цінний папір

10. Метою формування інвестиційного портфелю є:

- а) забезпечення реалізації основних напрямів політики фінансового інвестування підприємства шляхом підбору найбільш доходних фінансових інструментів достатньо високого рівня надійності
- б) забезпечення максимізації добробуту власників підприємства
- в) мінімізація ризиків, що пов'язані зі здійсненням фінансового інвестування в тому чи іншому періоді
- г) забезпечення максимального рівня ліквідності інвестиційного фінансового портфеля та ступеню керованості ним.

11. Вибір оптимального портфелю фінансових інвестицій здійснюється з урахуванням наступних варіантів його орієнтації:

- а) на рівень поточного доходу у перші періоди володіння даним фінансовим інструментом
- б) на рівень ліквідності даного фінансового інструменту інвестування
- в) на приріст курсової вартості фінансового інструменту та можливості його швидкої реалізації на фондовому ринку
- г) на першочергове отримання доходу за рахунок відсотків та дивідендів або на приріст курсової вартості фінансового інструменту.

12. Коефіцієнт ліквідності акцій визначається наступним чином:

- а) як різниця між обсягом продажу акцій та торгах та обсягу пропозиції акцій на торгах
- б) як відношення обсягу продажу акцій на торгах до обсягу пропозиції акцій на торгах.
- в) як добуток обсягу продажу акцій на торгах до обсягу пропозиції акцій на торгах.
- г) як відношення рівня ціни пропозиції по акції до середнього рівня цін попиту на фондовому ринку.

13. Ризик інвестування у фінансовий інструмент буде критичним, якщо:

а) фінансові витрати будуть дорівнювати розміру невиплаченого поточного доходу і поточного зниження курсової вартості інструменту інвестування

б) фінансові витрати будуть вимірюватися розміром втрати тільки очікуваного доходу у формі відсотків та дивідендів

в) фінансові витрати будуть дорівнювати розміру втрати як очікуваного поточного доходу, так і всього інвестованого капіталу

г) немає вірної відповіді.

Тема 5.6. Фінансове забезпечення інвестиційного процесу

☞ Основні поняття

Інвестиційні ресурси підприємства – всі види грошових та інших активів, залучених для здійснення вкладень в об'єкти реального та фінансового інвестування.

Політика формування інвестиційних ресурсів – частина загальної інвестиційної стратегії підприємства, яка полягає в забезпеченні необхідного рівня самофінансування його інвестиційної діяльності і залучення для цих цілей капіталу в найбільш пріоритетних формах з різноманітних джерел.

Етапи розробки політики формування інвестиційних ресурсів підприємства

1	Аналіз стану формування інвестиційних ресурсів підприємства в попередньому періоді
2	Визначення загального обсягу необхідних інвестиційних ресурсів: $IP_3 = \sum_{i=1}^n PIP_i + \Delta\Phi I$, РІП _і – потреба в інвестиційних ресурсах для реалізації реальних інвестиційних проектів на певній стадії інвестиційного процесу; ΦI – плановий обсяг приросту портфеля фінансових інвестицій
3	Вибір ефективних схем фінансування окремих реальних інвестиційних проектів
4	Забезпечення цільового обсягу залучення власних інвестиційних ресурсів за рахунок внутрішніх джерел: $ЧП + Ам \Rightarrow VIP_{MAX}$, ЧП – планова сума реінвестованого чистого прибутку; Ам – планова сума амортизаційних відрахувань; VIP_{MAX} – максимальна сума власних інвестиційних ресурсів, які формуються за рахунок внутрішніх джерел
5	Забезпечення необхідного обсягу залучення власних інвестиційних ресурсів за рахунок зовнішніх джерел: $\Delta VIP_{ЗОВН} = P_{VIP} - \Delta VIP_{ВН}$, $\Delta VIP_{ЗОВН}$ – потреба у залученні власних інвестиційних ресурсів за рахунок зовнішніх джерел; P_{VIP} – загальна потреба у власних інвестиційних ресурсах в плановому періоді; $\Delta VIP_{ВН}$ – сума власних інвестиційних ресурсів, які планується залучити за рахунок внутрішніх джерел
6	Визначення граничного обсягу залучення позикових інвестиційних ресурсів обумовлюється двома умовами: граничним ефектом фінансового важеля та забезпеченням достатньої фінансової стійкості підприємства
7	Визначення співвідношення обсягу позикових інвестиційних ресурсів, які залучаються на коротко – та довгостроковій основі
8	Забезпечення мінімізації вартості залучення інвестиційних ресурсів з різноманітних джерел на основі розрахунку WACC
9	Оптимізація структури інвестиційних ресурсів

Схеми фінансування реальних інвестиційних проектів

1) повне самофінансування за рахунок власних внутрішніх джерел – частина чистого прибутку після споживання її власниками та персоналом, а також амортизаційні відрахування від використаних основних фондів та

нематеріальних активів. Ця форма використовується для реалізації невеликих реальних інвестиційних проектів (оновлення обладнання, поповнення товарно-матеріальних запасів, придбання нематеріальних активів);

2) акціонування об'єктів і інвестицій в формі цілісного майнового комплексу – створення нової організаційно-правової форми підприємства у вигляді акціонерного товариства, або додаткова емісія акцій фірми, яка реалізує крупний інвестиційний проект, направлений на галузеву та регіональну диверсифікацію, формування власного капіталу із зовнішніх джерел;

3) кредитне фінансування інвестицій шляхом залучення товарних і фінансових кредитів – для реалізації швидко здійснюваних реальних інвестицій з високим рівнем доходності. Використовується для недорогих довготривалих проектів

4) фінансовий лізинг – різновид кредитного фінансування реальних інвестицій на довготривалій основі (в активну частину виробничих основних фондів), підприємству передається необхідне йому обладнання лізингодавцем, яке стає його власністю після повного розрахунку по ньому;

5) інвестиційний селінг – один із видів позикового фінансування реальних інвестицій, являє собою передачу власником підприємства прав використання і розпорядження їх майном за певну оплату;

б) змішане фінансування – комбінація всіх методів.

✂ Методичний інструментарій

Інструментарій оцінки вартості інвестиційних ресурсів підприємства

I. Оцінка вартості капіталу за його окремими складовими		
1. Вартість сформованого власного капіталу (V_{BK})		$V_{BK} = \frac{ЧДВ}{BK} \times 100$
ЧДВ – обсяг чистого доходу власника, що залишається у розпорядженні після покриття всіх витрат і формування необхідних фондів; BK – середня сума власного капіталу підприємства.		
2. Вартість додаткового залучення власних інвестиційних ресурсів	Оцінка обсягу чистого прибутку, який буде належати власникам додаткового випуску (ЧПна)	$ЧПна = \frac{ЧПзал \times vA_{нов}}{(vA_{стар} + vA_{нов})}$
	Оцінка обсягу залучення капіталу від емісії нових акцій (ДВК)	$ЧПна = \frac{vA_{нов}}{кпA_{нов}}$
	Оцінка вартості залучення додаткового власного капіталу з урахуванням емісійних витрат ($VЗ_{двк}$)	$ЧПна = \frac{ЧПна \times 100}{(ДВК - VЗ_{двк})}$
ЧПзал – обсяг прибутку, що залишається в розпорядженні власників підприємства; $vA_{нов}$ – обсяг випуску «нових» акцій; $vA_{стар}$ – обсяг випуску «старих» акцій; $кпA_{нов}$ – курс продажу нових акцій, в одиницях до номінального обсягу випуску.		
3. Вартість фінансового кредиту (банківських позик) ($V_{ФК}$)		$V_{ФК} = \frac{V_{ооП} \times 100}{(vФК - AV_{оП})}$
$V_{ооП}$ – витрати на отримання та обслуговування позики; $ФК$ – обсяг отриманого фінансового кредиту; $AV_{оП}$ – авансовані витрати з отримання позики.		
4. Вартість облігаційної позики ($V_{ОБЛ}$)		$V_{ОБЛ} = K_c \times (1 - cП_{пр})$ або $V_{ОБЛ} = K_c \times \frac{(1 - cП_{пр})}{(1 - pЕВ)}$
$cП_{пр}$ – ставка податку на прибуток; K_c – купонна ставка відсотка, що сплачується власникам облігацій; $pЕВ$ – рівень емісійних витрат (у разі розповсюдження облігацій неінституціональним інвесторам);		

Продовження таблиці

5. Вартість фінансового лізингу ($V_{ФЛ}$)	$V_{ФЛ} = \frac{(L_C - HA) \times (1 - c\Pi_{ПР})}{(1 - B_{ЗАЛ}A)}$
Л _С – річна лізингова ставка, %; HA – річна норма амортизації активу, залученого на умовах фінансового лізингу; cΠ _{ПР} – ставка податку на прибуток; B _{ЗАЛ} A – рівень витрат по залученню активу на умовах фінансового лізингу до вартості цього активу.	
6. Вартість товарного кредиту ($V_{ТК}$)	$V_{ТК} = \frac{\sum Цз}{vKЗ} = \frac{({}_H Цз \times O_{ТК})}{vKЗ}$
Цз – сума цінових знижок неотриманих або наданих; $\overline{vKЗ}$ – середній обсяг кредиторської заборгованості за період, що оцінюється; ${}_H Цз$ – норма цінових знижок (у відсотках до обороту); O _{ТК} – оборот підприємства з використання товарного кредиту.	
II. Розрахунок узагальнюючої оцінки вартості інвестиційних ресурсів (WACC)	$WACC = \sum_{i=1}^v B_i \times ПВ_i$
B _i – вартість і-го елемента капіталу; ПВ _i – питома вага і-го елемента капіталу в загальному обсязі капіталу підприємства.	
III. Розрахунок граничної вартості інвестиційних ресурсів (ГВ _к)	$ГВ_к = \frac{\Delta WACC}{\Delta K}$
ΔWACC – приріст середньозваженої вартості капіталу; ΔK – приріст суми капіталу, що додатково залучається підприємством.	
IV. Розрахунок граничної ефективності інвестиційних ресурсів (ГЕ _к)	$ГЕ_к = \frac{\Delta pP_к}{\Delta WACC}$
ΔpP _к – приріст рівня рентабельності капіталу.	

📄 Алгоритм вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

В наступному році на підприємстві «Оріон» планується розпочати реалізацію нового інвестиційного проекту – модернізацію основних засобів. Власники бізнесу, виходячи зі сформованої інвестиційної політики на підприємстві, прийняли рішення, що вартість залучення інвестиційних ресурсів для інвестиційного проекту не повинна перевищувати середньозважену вартість його капіталу в попередньому році. Відповідно, перед інвестиційним менеджером поставлено завдання оцінити вартість кожного виду інвестиційних ресурсів підприємства та середньозважену вартість його капіталу.

Про структуру джерел фінансування підприємства в попередньому періоді відомо наступне:

Показники	Значення
1. Статутний капітал, тис. грн	200
2. Сума нерозподіленого прибутку, тис. грн	50
3. Капітал, сформований за рахунок емісії простих акцій, тис. грн	90
4. Капітал, сформований за рахунок привілейованих акцій, тис. грн	35
5. Капітал, сформований за рахунок довгострокових банківських кредитів, тис. грн	40
6. Ринкова вартість привілейованої акції, грн	30
7. Щорічна сума дивідендів на одну привілейовану акцію, грн	7
8. Ринкова ціна простої акції, грн	40
9. Щорічна сума дивідендів на одну просту акцію, грн	15
10. Темп приросту дивідендів за простими акціями, %	2
11. Витрати, пов'язані з емісією привілейованих акцій, % від номіналу	3
12. Витрати, пов'язані з емісією простих акцій, % від номіналу	5
13. Ставка відсотку за користування довгостроковим кредитом, % річних	22
14. Середньогалузевий рівень рентабельності активів, %	18
15. Рівень дивідендних виплат на підприємстві, %	9

Розв'язок

Показники	Обсяг, тис. грн	Питома вага, %	Вартість, %
1. Капітал, сформований за рахунок емісії простих акцій	90,0	$\frac{90}{415} \times 100 = 21,69$	$V_{ПА} = \frac{Див}{PЦ_{ПА}(1 - P_{ВЕ})} \times 100 + TP_{ДИВ}$ $V_{ПА} = \frac{15}{40 \times (1 - 0,05)} \times 100 + 2 = 41,47$
2. Капітал, сформований за рахунок емісії привілейованих акцій	35,0	8,43	$V_{ПРА} = \frac{Див}{PЦ_{ПРА}(1 - P_{ВЕ})} \times 100$ $V_{ПРА} = \frac{7}{30 \times (1 - 0,03)} \times 100 = 24,05$
3. Капітал, сформований за рахунок довгострокових банківських кредитів	40,0	9,64	$V_{ДБК} = СВ_{ДК} \times (1 - PP_{СГ})$ $V_{ДБК} = 22(1 - 0,18) = 18,04$
4. Власний функціонуючий капітал	200,0	48,19	$V_{ВК} = \text{рівень дивідендних виплат} = 9$
5. Нерозподілений прибуток	50,0	12,05	$V_{НП} = \text{рівень дивідендних виплат} = 9$
6. ВСЬОГО	415,0	100,0	—
Середньозважена вартість капіталу, %	$WACC = \frac{41,47 \times 21,69 + 24,05 \times 8,43 + 18,04 \times 9,64 + 9 \times 48,19 + 9 \times 12,05}{100} = 18,2\%$		

Отже, при формуванні інвестиційного капіталу на суму 415 тис. грн. підприємство несло витрати у розмірі 18,2%, тобто залучення кожної гривні коштувало йому 0,182 гривні або 18,2 копійки. Відповідно, вартість залучення інвестиційних ресурсів для інвестиційного проекту модернізації основних засобів не повинна перевищувати 18,2%.

Для самостійного опрацювання: у процесі прийняття управлінського рішення про доцільність інвестування в даний інвестиційний проект які інші критерії Ви б використовували? Які інші сфери використання показника СЗВК можуть бути на підприємстві «Оріон»?

Практичне завдання 2

Підприємство «SELENA», структуру капіталу якого представлено на 30% позиковими коштами, на 10% – привілейованими акціями і решта – звичайними акціями, створює дві регіональні філії, де прагне зберегти аналогічну структуру капіталу. Для встановлення рівнів ризиків, що можуть супроводжувати діяльність філій, підприємство визначило два підприємства-аналоги, ринковий ризик яких оцінюється, відповідно $\beta_1 = 0,9$ та $\beta_2 = 1,3$. Відомо, що ставка процента по кредитах становитиме – 9%, рівень дивідендних виплат по привілейованих акціях планується встановити у розмірі 13%. Безризикова ставка на фінансовому ринку становитиме 12%, очікувана дохідність добре диверсифікованого ринкового портфелю прогнозується у розмірі 17%.

Використовуючи модель САМР, інвестиційному менеджеру необхідно визначити вартість формування акціонерного капіталу по філіях 1 та 2, а також

мінімально допустимий рівень прибутковості їх діяльності на основі моделі WACC. Прийміть рішення про доцільність відкриття філій, якщо внутрішня норма доходності по першому проекту становитиме 18%, а по другому – 19,5%.

Розв'язок

1. На основі моделі CAMP (модель оцінки капітальних активів) розраховуємо вартість акціонерного капіталу (простих акцій) кожної новостворюваної філії: $CAMP = BCB + (PCB - BCB) \times \beta$,

де BCB – без ризикова ставка відсотку на фінансовому ринку; PCB – ринкова ставка відсотку. $CAMP_1 = 12 + (17 - 12) \times 0,9 = 16,5\%$;

$$CAMP_2 = 12 + (17 - 12) \times 1,3 = 18,5\% .$$

2. Розраховуємо середньозважену вартість капіталу (WACC) для кожної філії:

$$WACC_1 = \frac{30 \times 9 + 10 \times 13 + 60 \times 16,5}{100} = 13,9\% ;$$

$$WACC_2 = \frac{30 \times 9 + 10 \times 13 + 60 \times 18,5}{100} = 15,1\% .$$

Отже, підприємству буде більш доцільно формувати філію №1, оскільки вартість капіталу, необхідного для її відкриття, буде меншою, ніж у філії №2. Звідси, філії № 1 необхідно працювати з рівнем рентабельності не меншим за 13,9%, а філії № 2 – за 15,1%.

Враховуючи, що внутрішня норма доходності по першому проекту становитиме 18% (ВНД > СЗВК, 18% > 13,9%), а по другому – 19,5% (ВНД > СЗВК, 19,5% > 15,1%), обидва проекти можуть бути прийняті до реалізації.

Для самостійного опрацювання: Які види ризиків Ви, як інвестиційний менеджер, врахували б в процесі прийняття рішення про відкриття регіональних філій? Яку додаткову інформацію необхідно було б мати, щоб прийняти обґрунтоване управлінське рішення?

Практичне завдання 3

На основі інформації, що наводиться нижче, інвестиційному менеджеру необхідно обґрунтувати більш доцільний варіант фінансування заміни старого обладнання на підприємстві, зробити потрібні висновки.

Вихідні дані:

1. Вартість нового обладнання становить 200 тис. грн.;
2. Термін експлуатації обладнання – 8 років;
3. Згідно договору лізингу передбачається розмір щорічної орендної плати в сумі 25 тис. грн.;
4. Виплата лізингових платежів здійснюватиметься наприкінці кожного року;
5. Нарахування амортизації має здійснюватися рівномірно по роках експлуатації;
6. Ліквідаційна вартість обладнання після передбаченого строку його використання прогнозується у сумі 30 тис. грн.
7. Рівень оподаткування прибутку згідно діючого чинного законодавства;
8. Середньорічна ставка відсотку за залучення довгострокового кредиту на фінансовому ринку становить – 28%.

Розв'язок

З метою визначення більш оптимального варіанту фінансування інвестиційного проекту щодо заміни обладнання необхідно визначити суми грошового потоку (витрати, які будуть акумулюватися проектом) щодо придбання обладнання за рахунок власних інвестиційних ресурсів, залучення банківського кредиту чи укладання лізингової угоди.

1. Сума грошового потоку щодо придбання обладнання у власність за рахунок власних фінансових ресурсів визначається наступним чином:

$$ГП = VM - \frac{ЛВ}{(1+i)^n},$$

VM – вартість майна (обладнання), тис. грн.; ЛВ – ліквідаційна вартість обладнання, тис. грн.; i – середня ставка відсотку за залучення довгострокового кредиту на фінансовому ринку; n – строк експлуатації обладнання, років

$$ГП = 200 - \frac{30}{(1+0,28)^8} = 195,84 \text{ тис.грн.}$$

2. Сума грошового потоку щодо придбання обладнання у власність за рахунок залучення довгострокового банківського кредиту буде розраховуватися за наступною формулою:

$$ГП = \sum_{j=1}^n \frac{B(1-C_{пп})}{(1+i)^j} + \frac{ДБК}{(1+i)^n} - \frac{ЛВ}{(1+i)^n},$$

B – сума відсотку за користування довгостроковим банківським кредитом, тис. грн.; C_{пп} – рівень оподаткування прибутку підприємства; i – середня ставка відсотку за залучення довгострокового кредиту на фінансовому ринку; ДБК – сума залученого довгострокового банківського кредиту, тис. грн.; n – строк експлуатації обладнання, років.

$$B = 200 * 0,18 = 36 \text{ тис.грн};$$

$$\begin{aligned} ГП = & \frac{36(1-0,18)}{(1+0,28)^1} + \frac{36(1-0,18)}{(1+0,28)^2} + \frac{36(1-0,18)}{(1+0,28)^3} + \frac{36(1-0,18)}{(1+0,28)^4} + \frac{36(1-0,18)}{(1+0,28)^5} + \\ & + \frac{36(1-0,18)}{(1+0,28)^6} + \frac{36(1-0,18)}{(1+0,28)^7} + \frac{36(1-0,18)}{(1+0,28)^8} + \frac{200}{(1+0,28)^8} - \frac{30}{(1+0,28)^8} = \end{aligned}$$

$$22,88 + 19,39 + 16,43 + 13,93 + 11,8 + 8,48 + 7,18 + 6,09 + 45,09 - 6,76 = 114,4 \text{ тис.грн.}$$

3. Сума грошового потоку щодо лізингу обладнання, приведена до теперішньої вартості:

$$4. ГП = \sum_{j=1}^n \frac{ЛП(1-C_{пп})}{(1+i)^j} - \frac{ЛВ}{(1+i)^n},$$

ЛП – щорічний розмір лізингового платежу, тис. грн.

$$\begin{aligned} ГП = & \frac{25(1-0,18)}{(1+0,28)^1} + \frac{25(1-0,18)}{(1+0,28)^2} + \frac{25(1-0,18)}{(1+0,28)^3} + \frac{25(1-0,18)}{(1+0,28)^4} + \frac{25(1-0,18)}{(1+0,28)^5} + \\ & + \frac{25(1-0,18)}{(1+0,28)^6} + \frac{25(1-0,18)}{(1+0,28)^7} + \frac{25(1-0,18)}{(1+0,28)^8} - \frac{30}{(1+0,28)^8} = \\ & 15,89 + 13,47 + 11,41 + 9,67 + 8,2 + 5,89 + 4,99 + 4,23 - 6,76 = 59,53 \text{ тис.грн.} \end{aligned}$$

Отже, зіставивши результати розрахунків можна зробити висновок, що найменшою є теперішня вартість грошового потоку за умов використання схеми лізингу обладнання, що свідчить про те, що саме ця форма фінансування придбання обладнання у власність є найбільш ефективною.

Практичне завдання 4

Підприємство, яке є акціонерним товариством, розглядає два альтернативні варіанти залучення інвестиційних ресурсів в обсязі 100 тис. грн. для фінансування власного інвестиційного проекту: 1-й варіант – отримання довгострокового банківського кредиту; 2-й варіант – проведення додаткової емісії простих акцій.

Перед інвестиційним менеджером поставлено завдання визначити оптимальний варіант залучення коштів. У якості критерію вибору прийнято максимізацію показника «чистий прибуток на одну просту акцію».

Вихідні дані:

1. Статутний капітал на момент прийняття рішення про залучення коштів – 300 тис. грн.

2. Довгострокові зобов'язання підприємства на момент прийняття рішення про залучення коштів – 120 тис. грн.

3. Номінальна вартість акції – 0,1 грн.

4. Середній рівень фінансових витрат за наявними довгостроковими зобов'язаннями підприємства – 21%.

5. Рівень фінансових витрат за довгостроковим банківським кредитом, який можливо отримати – 25%.

6. Рівень оподаткування прибутку підприємства – 18%.

7. Прогноз прибутку від звичайної діяльності до оподаткування без вирахування фінансових витрат за довгостроковими зобов'язаннями, у випадку реалізації інвестиційного проекту, для фінансування якого залучаються кошти, – 380 тис. грн.

8. Необхідно врахувати, що статутний капітал підприємства у повному обсязі сформовано за рахунок простих акцій (тобто, привілейованих акцій немає), а довгострокові зобов'язання можуть рефінансуватися (тобто, строк даних зобов'язань у розрахунках не має значення). Акції додаткового випуску розміщуються за номінальною вартістю.

Розв'язок

	Показники	1 варіант	2 варіант
1)	Статутний капітал, тис. грн	300,0	300+100=400
2)	Довгострокові зобов'язання, тис. грн	120+100=220	120
3)	Кількість простих акцій, шт.	300000 / 0,1=3000000	4000000
4)	Сума фінансових витрат за довгостроковим зобов'язаннями, тис. грн	120×0,21+100×0,25=50,2	120×0,21 = 25,2
5)	Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування, тис. грн	380–50,2=329,8	380–25,2 = 354,8
6)	Чистий прибуток, тис. грн	329,8×0,82=270,44	354,8×0,82 = 290,9
7)	Чистий прибуток на одну акцію, грн	270,44 / 3000=0,09	290,9 / 4000 = 0,07

Отже, виходячи із заданого критерію оцінки – максимізації показника «чистий прибуток на одну акцію» більш доцільно у якості основного джерела фінансування інвестиційного проекту обрати перший варіант – залучення довгострокового кредиту банку.

Для самостійного опрацювання: обґрунтуйте власне управлінське рішення щодо даної ситуації. Чи достатньо на Вашу думку лише одного критерію для прийняття обґрунтованого рішення? Які критерії оцінки Ви б додали і чому?

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Практичні завдання**

Завдання 1

Підприємство у наступному році передбачає реалізувати паралельно два інвестиційні проекти: перший – створити дві філії у регіонах, другий – реалізувати реальний інвестиційний проект, пов’язаний з оновленням основних засобів. Фінансово-інвестиційному відділу необхідно оцінити доцільність реалізації кожного з проекту, а саме:

1. Використовуючи модель оцінки капітальних активів (САР), визначити належну вартість акціонерного капіталу по філіях 1 та 2, а також мінімально допустимий рівень прибутковості їх діяльності на основі моделі середньозваженої вартості капіталу (WACC).

2. Визначити чистий приведений дохід проекту оновлення основних засобів підприємства (NPV).

3. Зробити відповідні висновки.

Структуру капіталу підприємства представлено на 45% позиковими коштами, на 15% – привілейованими акціями і решта – звичайними акціями. Створюється дві регіональні філії з аналогічною структурою капіталу. Для встановлення рівнів ризиків, що можуть супроводжувати діяльність філій, було визначено два підприємства-аналоги, ринковий ризик яких оцінюється, відповідно $\beta_1 = 0,6$ та $\beta_2 = 1,1$. Відомо, що ставка відсотків за користування кредитними ресурсами становить 21%, рівень дивідендних виплат по привілейованих акціях – 10,5%. Безризикова ставка на фінансовому ринку – 9%, очікувана дохідність добре диверсифікованого ринкового портфелю – 14%.

Надходження грошових коштів від реалізації другого інвестиційного проекту – оновлення основних засобів – по роках становитимуть, тис. грн.

1 рік	2 рік	3 рік	4 рік	5 рік	6 рік	7 рік
-2 000	+5 200	+11 000	+15 000	+16 200	+17 000	+21 000

Необхідна сума інвестицій для другого проекту складає 25 000 тис. грн. У якості ставки дисконтування буде прийнято значення показника середньозваженої вартості капіталу філії №2 ($WACC_2$), оскільки проект передбачається реалізувати на базі даної філії.

Завдання 2

На основі інформації, що наводиться нижче, інвестиційному менеджеру необхідно обґрунтувати більш доцільний варіант фінансування заміни старого обладнання на підприємстві, зробити потрібні висновки.

Вихідні дані:

1. Вартість нового обладнання становить 850 тис. грн.;
2. Термін експлуатації обладнання – 7 років;
3. Згідно договору лізингу передбачається розмір щорічної орендної плати в сумі 132 тис. грн. Виплата лізингових платежів здійснюватиметься наприкінці кожного року;
4. Нарахування амортизації має здійснюватися рівномірно по роках експлуатації. Ліквідаційна вартість обладнання після передбаченого строку його використання прогнозується у сумі 50 тис. грн.
5. Рівень оподаткування прибутку згідно діючого чинного законодавства
6. Середньорічна ставка відсотку за залучення довгострокового кредиту на фінансовому ринку становить – 29%.

✍ Тестові завдання

1. Фінансування інвестиційної діяльності підприємства за допомогою такого методу як акціонування передбачає залучення:
 - а) власного капіталу із зовнішніх джерел;
 - б) короткострокового позикового капіталу;
 - в) власного капіталу із внутрішніх джерел;
 - г) довгострокового позикового капіталу.
2. Кредитне фінансування інвестиційної діяльності підприємства передбачає:
 - а) емісію звичайних акцій та облігацій підприємства;
 - б) придбання підприємством облігацій інших підприємств;
 - в) залучення короткострокових та довгострокових банківських кредитів;
 - г) емісію привілейованих акцій підприємства.
3. Така схема фінансування реальних інвестиційних проектів як акціонування об'єктів спрямована на:
 - а) реалізацію проектів реального інвестування з високим рівнем доходності;
 - б) реалізацію невеликих проектів реальних інвестицій;
 - в) мінімізацію рівня інвестиційних ризиків, що супроводжують реалізацію проекту реальних інвестицій;
 - г) галузеву та регіональну диверсифікацію; формування власного капіталу з зовнішніх джерел.
4. Оптимізація структури інвестиційного капіталу здійснюється за наступними критеріями:
 - а) мінімізація вартості залучення та максимізація доходності використання;
 - б) максимізація фінансової рентабельності; мінімізація вартості залучення та мінімізація ризиків, пов'язаних із залученням капіталу з різних джерел;
 - в) оптимізація обсягів кожної складової власного та позикового капіталу, що залучається з метою здійснення інвестицій;

г) всі відповіді вірні.

5. Загальний обсяг необхідних інвестиційних ресурсів визначається як:

а) добуток вартості кожного виду інвестиційних ресурсів та їх питомої ваги у загальній сумі інвестиційних ресурсів підприємства;

б) різниця суми всіх наявних ресурсів підприємства та ресурсів, залучених із зовнішніх джерел;

в) як сума потреби в інвестиційних ресурсах для реалізації реальних інвестиційних проектів та планового обсягу приросту портфеля фінансових інвестицій;

г) немає вірної відповіді.

6. Під вартістю інвестиційних ресурсів розуміють:

а) ціну, яку підприємство сплачує за залучення інвестиційних ресурсів із зовнішніх джерел;

б) розмір відсотків, який підприємство сплачує за користування кредитними інвестиційними ресурсами;

в) ціну, яку підприємство повинно сплатити за залучення ресурсів з різних джерел;

г) ціну, яку підприємство сплачує за залучення інвестиційних ресурсів із внутрішніх джерел.

7. Вартість акціонерного капіталу, сформованого за рахунок привілейованих акцій, розраховується як:

а) відношення обсягу чистого прибутку, який спрямовується на виплату дивідендів, та кількості привілейованих акцій;

б) відношення розміру дивіденду, що сплачується на одну акцію, та номінальної вартості привілейованої акції;

г) відношення обсягу чистого прибутку та номінальної вартості привілейованої акції;

д) відношення розміру фіксованого дивіденду, що сплачується на одну акцію, та ринкової ціни привілейованої акції.

8. Середньозважена вартість інвестиційних ресурсів визначається як:

а) сума добутків і-го елемента інвестиційних ресурсів на питому вагу і-го елемента в загальному їх обсязі;

б) добуток і-го елемента інвестиційних ресурсів на питому вагу і-го елемента в загальному їх обсязі;

в) відношення рівня позикового відсотка після оподаткування до рівня витрат із залучення інвестиційних ресурсів;

г) відношення суми витрат, пов'язаних із залученням інвестиційних ресурсів, до загальної його суми.

9. Чи належать до позикових інвестиційних ресурсів підприємства кошти, отримані за рахунок випуску акцій?

а) ні, не належать;

б) так, належать;

в) належать лише у розмірі привілейованих акцій;

г) це залежить від організаційно-правової форми акціонерного товариства.

10. Як зміниться середня вартість позикових інвестиційних ресурсів підприємства при збільшенні питомої ваги короткострокових кредитів (за інших рівних умов)?

- а) як правило, зменшиться;
- б) збільшиться;
- в) це залежить від виду банківських кредитів;
- г) це залежить від термінів залучення банківських кредитів.

11. Яка з наведених характеристик розкриває негативні властивості позикових інвестиційних ресурсів підприємства (за інших рівних умов)?

- а) позикові інвестиційні ресурси мають нижчу вартість порівняно із вартістю власних;
- б) використання позикових інвестиційних ресурсів призводить до зниження норми рентабельності активів підприємства;
- в) підприємство має широкі можливості залучення позикових інвестиційних ресурсів (особливо за наявності гарантій щодо повернення);
- г) використання позикових інвестиційних ресурсів збільшує можливості приросту показника фінансової рентабельності.

12. Яка характеристика позикових інвестиційних ресурсів підприємства є хибною?

- а) їх використання генерує ризик зниження фінансової стійкості та втрати платоспроможності підприємства;
- б) їх вартість суттєво залежить від коливань кон'юнктури фінансового ринку;
- в) процедура їх залучення вимагає в ряді випадків надання гарантій забезпеченості;
- г) стримує зростання фінансового потенціалу підприємства в умовах розширення обсягів його діяльності.

13. Які висновки слід зробити фінансовому менеджеру, якщо прибутковість використання кредиту менша за ціну позикових інвестиційних ресурсів?

- а) підприємство здійснює неефективну політику залучення позикових ресурсів;
- б) підприємство здійснює ефективну політику залучення позикових ресурсів.
- в) є можливість збільшення обсягів позикових ресурсів;
- г) збільшується платоспроможність підприємства.

14. Забезпечення граничного обсягу залучення позикових інвестиційних ресурсів обумовлюються:

- а) граничним значенням ефекту фінансового важеля та забезпеченням достатнього рівня фінансової стійкості підприємства;
- б) граничним рівнем ризиковості та доходності їх використання;
- в) граничним рівнем вартості їх залучення;
- г) мінімальною вартістю їх залучення та максимальною доходністю в процесі використання.

Тема 5.7. Інвестиційна стратегія підприємства та етапи її розробки

☞ Основні поняття

Інвестиційна стратегія підприємства – комплекс довгострокових цілей у галузі капіталовкладень та вкладень у фінансові активи, розвиток виробництва, формування оптимальної структури інвестування, а також сукупність дій щодо їх досягнення.

Розробка та реалізація інвестиційної стратегії передбачає досягнення двох головних *цілей*: максимізація прибутку від інвестиційної діяльності та мінімізація інвестиційних ризиків. Задля їх реалізації на підприємстві необхідно організувати:

- 1) дослідження зовнішнього інвестиційного середовища і прогнозування кон'юнктури інвестиційного ринку;
- 2) проведення технічних та маркетингових досліджень;
- 3) пошук нових, більш прибуткових інвестиційних можливостей;
- 4) оцінку привабливості інвестиційних проєктів і фінансових інструментів з відбором найбільш ефективних з них;
- 5) розробку капітального бюджету;
- 6) формування оптимальної структури інвестування.

Класифікація видів інвестиційних стратегій підприємства:

I. Залежно від масштабу розробки:

1. Загальна (генеральна) інвестиційна стратегія, яка являє собою процес розробки узагальнюючих концептуальних засад подальшого управління інвестиційною діяльністю підприємства та забезпечує досягнення стратегічних цілей управління нею в довгостроковій перспективі.

2. Допоміжні (підтримуючі) інвестиційні стратегії, в ході розробки та реалізації яких визначаються заходи та програми, необхідні для досягнення основної стратегічної мети підприємства щодо управління його інвестиційною діяльністю. За функціональним принципом їх можна поділити на наступні основні підвиди:

2.1. Стратегія забезпечення оптимальної структури інвестиційних ресурсів.

2.2. Стратегія управління реальними інвестиціями.

2.3. Стратегія управління фінансовими інвестиціями підприємства.

II. Залежно від темпів розвитку:

1. Стратегія стійкого зростання інвестиційної діяльності, коли підприємство має стійку тенденцію до росту та розширення обсягів діяльності. Така стратегія передбачає, в першу чергу, здійснення внутрішніх реальних інвестицій, спрямованих на розширення та збільшення обсягів діяльності.

2. Стратегія підтримки інвестиційної діяльності (стабілізація), що використовується в умовах нестабільності факторів зовнішнього середовища та діяльності підприємства, але у випадку, коли керівництво підприємства задоволено темпами його розвитку. Відповідно, можуть реалізовуватися підтримуючі проєкти реальних інвестицій: оновлення окремих видів основних засобів, модернізація; або ж короткострокові проєкти фінансових інвестицій з достатнім рівнем доходності та прийнятним рівнем ризику.

3. Стратегія подолання нестійкості (виживання), яку варто

використовувати за умови, якщо показники фінансово-господарської діяльності підприємства набувають стійкої тенденції до погіршення. Така інвестиційна стратегія передбачає реалізацію наступних видів реальних інвестицій: інноваційне інвестування, перепрофілювання діяльності, нове будівництво, реконструкція. Реалізація проектів фінансових інвестицій майже повністю виключена.

III. Залежно від способів забезпечення бажаних параметрів інвестиційної діяльності:

1. Стратегія концентрованого розвитку інвестиційної діяльності передбачає, що подальший розвиток підприємства та забезпечення бажаного його стану може проводитися за рахунок удосконалення діяльності у межах освоєного ринку функціонування (ринкової ніші).

2. Стратегія диверсифікованого розвитку інвестиційної діяльності передбачає удосконалення процесу управління інвестиційною діяльністю та розвиток за рахунок диверсифікації діяльності і освоєння нових ринків збуту.

3. Стратегія інтегрованого розвитку інвестиційної діяльності передбачає, що за рахунок утворення нових структурних підрозділів, розвитку нових видів діяльності, застосування різноманітних форм інтеграції зі своїми контрагентами, можна досягти бажаного стану розвитку підприємства.

Етапи розробки інвестиційної стратегії підприємства

1. Визначення загального періоду формування інвестиційної стратегії
2. Дослідження факторів зовнішнього інвестиційного середовища
3. Оцінка сильних та слабких сторін діяльності підприємства, що визначають особливості його інвестиційної діяльності
4. Формування стратегічних цілей інвестиційної діяльності підприємства
5. Аналіз стратегічних альтернатив і вибір стратегічних напрямів та форм інвестиційної діяльності
6. Визначення стратегічних напрямів формування інвестиційних ресурсів
7. Формування інвестиційної політики за основними аспектами інвестиційної діяльності
8. Розробка системи організаційно-економічних заходів щодо забезпечення реалізації інвестиційної стратегії
9. Оцінка результативності розробленої інвестиційної стратегії
10. Перегляд та коригування інвестиційної стратегії

♣ Завдання для самостійного опрацювання

✍ Тестові завдання

1. Вибір найбільш ефективних шляхів досягнення сформованих довгострокових цілей інвестиційної діяльності – це характеристика:
 - а) інвестиційного проекту;
 - б) інвестиційного аналізу;
 - в) інвестиційного планування;
 - г) інвестиційної стратегії.
2. Основні цілі інвестиційної стратегії підприємства повинні відображатися у:
 - а) фінансовому плані підприємства;

- б) у бізнес-плані інвестиційного проекту;
- в) відповідних критеріальних показниках;
- г) статуті підприємства.

3. Стратегічні цілі інвестиційної діяльності – це:

а) вибір найбільш сприятливих та ефективних шляхів досягнення сформованих цілей інвестиційної діяльності підприємства;

б) подані у формалізованому вигляді бажані параметри його інвестиційної позиції, що дозволяють спрямовувати цю діяльність у довгостроковій перспективі і оцінювати її результати;

в) всі види грошових та інших активів, залучених для здійснення вкладень в об'єкти реального та фінансового інвестування;

г) орієнтири підприємства у реалізації проектів реальних та фінансових інвестицій.

4. У процесі визначення цілей інвестиційної діяльності, підприємство зазвичай орієнтується на:

а) збільшення капіталу, зростання поточного доходу, забезпечення ліквідності та збереження капіталу, можливий контроль над підприємством-емітентом;

б) галузеву, товарну та регіональну диверсифікацію діяльності підприємства;

в) оцінку ризиків та визначення форм їх страхування;

г) розробку та реалізацію стратегії фінансування інвестиційних проектів.

5. Інвестиційна стратегія являє собою:

а) найбільш загальні підходи до організації та здійснення інвестиційної діяльності підприємства, а не окремі плани;

б) вибір найбільш ефективних шляхів досягнення сформованих цілей інвестиційної діяльності підприємства;

в) вибір найбільш ефективних шляхів досягнення поставлених задач інвестиційної діяльності підприємства;

г) сукупність цільових стратегій діяльності підприємства на ринку.

6. Стратегічний інвестиційний рівень підприємства характеризується наступними параметрами:

а) орієнтація на високий результат; вимірюваність; однозначність трактування, наукова обґрунтованість; гнучкість; реальність та досяжність;

б) рівень стратегічного мислення власників; можливості формування інвестиційних ресурсів; наявність на підприємстві цільової загальної стратегічної концепції його розвитку;

в) максимальний рівень інвестиційного доходу;

г) немає вірної відповіді.

7. Передумовою формування інвестиційної стратегії є:

а) загальна стратегія економічного розвитку підприємства, стосовно якої інвестиційна стратегія є підпорядкованою;

б) місія та стратегічні цілі діяльності підприємства;

в) фінансовий стан підприємства, що визначає можливості щодо формування власних та залучення позикових інвестиційних ресурсів;

г) галузь діяльності підприємства, регіон та місце розташування, обсяги виробництва продукції.

8. При несподіваних змінах факторів зовнішнього інвестиційного середовища, що генерують суттєві загрози для реалізації інвестиційної стратегії; змінах факторів внутрішнього характеру, що створюють досить суттєві додаткові можливості для розвитку підприємства, та зростанні внутрішнього фінансового потенціалу підприємства інвестиційну стратегію підприємства необхідно:

- а) кардинально змінити;
- б) коригувати відповідно до змін, що відбулися;
- в) залишити незмінною;
- г) залишити незмінною, але змінити генеральну стратегію економічного розвитку.

9. Розробка інвестиційної стратегії дозволяє вирішити наступні задачі:

а) реально оцінити інвестиційні можливості підприємства, забезпечити максимальне використання його внутрішнього інвестиційного потенціалу та можливість активного маневрування інвестиційними ресурсами;

б) забезпечити можливість швидкої реалізації нових перспективних інвестиційних можливостей, що виникають у процесі зміни інвестиційного середовища;

в) мінімізувати негативні для діяльності підприємства наслідки впливу неконтрольованих чинників зовнішнього середовища та визначити переваги інвестиційної діяльності підприємства порівняно з конкурентами;

г) всі відповіді вірні.

10. Стратегія підтримки інвестиційної діяльності використовується, коли:

а) підприємство має стійку тенденцію до росту та розширення обсягів діяльності;

б) показники фінансово-господарської діяльності підприємства набувають стійкої тенденції до погіршення;

в) фактори зовнішнього середовища та діяльності підприємства нестабільні, але керівництво підприємства задоволено темпами його розвитку;

г) вірної відповіді немає.

11. Стратегія стійкого зростання інвестиційної діяльності використовується, коли:

а) підприємство має стійку тенденцію до росту та розширення обсягів діяльності;

б) показники фінансово-господарської діяльності підприємства набувають стійкої тенденції до погіршення;

в) фактори зовнішнього середовища та діяльності підприємства нестабільні, але керівництво підприємства задоволено темпами його розвитку;

г) вірної відповіді немає.

12. Стратегія подолання нестійкості інвестиційної діяльності використовується, коли:

а) підприємство має стійку тенденцію до росту та розширення обсягів діяльності;

б) показники фінансово-господарської діяльності підприємства набувають стійкої тенденції до погіршення;

в) фактори зовнішнього середовища та діяльності підприємства нестабільні, але керівництво підприємства задоволено темпами його розвитку;

г) вірної відповіді немає.

13. Залежно від способів забезпечення бажаних параметрів інвестиційної діяльності інвестиційні стратегії можуть бути:

а) загальні та допоміжні;

б) стратегія стійкого зростання, підтримки та подолання нестійкості;

в) стратегія концентрованого, диверсифікованого та інтегровано розвитку;

г) вірної відповіді немає.

14. З метою успішної реалізації інвестиційної стратегії на підприємстві необхідно організувати:

а) дослідження зовнішнього інвестиційного середовища і прогнозування кон'юнктури інвестиційного ринку; проведення технічних та маркетингових досліджень;

б) пошук нових, більш прибуткових інвестиційних можливостей; оцінку привабливості інвестиційних проєктів і фінансових інструментів з відбором найбільш ефективних з них;

в) розробку капітального бюджету та формування оптимальної структури інвестування;

г) всі відповіді вірні.

Список основної літератури з дисципліни «Інвестування»

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України № 1560-ХІІ від 18.09.1991 р. (зі змінами та допов.).

2. Бланк І.О. Інвестиційний менеджмент. Підручник – К.: Лібра, 2006.

3. Боди З., Кейн А., Маркус А. Принципы инвестиций: Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2008. – 948 с.

4. Вовчак І.Д. Інвестування: Навч. посіб. – Львів: «Новий Світ-2000», 2008.

5. Данілов О.Д., Івашина Г.М., Чумаченко О.Г. Інвестування: Навчальний посібник. – К.: «Комп'ютер сервіс», 2001. – 364 с.

6. Докієнко Л.М. Інвестування: електронний дистанційний курс – К.: МУФ, 2011. – 270 с. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.iuf.kpi.ua

7. Докієнко Л.М., Клименко В.В., Акімова Л.М. Інвестиційний менеджмент. Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2011. – 408 с.

8. Дука А.І. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування. – К.: Каравелла, 2007. – 424 с.

9. Правик Ю.М. Інвестиційний менеджмент: Навч. посіб. – К.: Знання, 2007.

10. Скібіцький О.М. Інноваційний та інвестиційний менеджмент: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2009.

6. ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Тема 6.1. Основи фінансової діяльності суб'єктів господарювання та особливості фінансування різних форм бізнесу

☞ Основні поняття

Фінансова діяльність – це система використання різних форм і методів для фінансового забезпечення функціонування підприємств та досягнення ними поставлених цілей, тобто це та практична фінансова робота, що забезпечує життєдіяльність підприємства, поліпшення її результатів.

Капітал – це економічна категорія, яка відображає в грошовому вираженні накопичені шляхом заощаджень продукти минулої праці, що представляють собою частину фінансових ресурсів підприємства, які використовуються для його розширеного індивідуального відтворення з метою отримання додаткової вартості.

Середньозважена вартість капіталу визначає середньозважену ціну кожної грошової одиниці капіталу, а також середньозважену ціну кожної нової грошової одиниці приросту капіталу в разі, коли капітал підприємства збільшується.

Поточна вартість капіталу характеризує існуючу структуру капіталу та може бути виражена як в балансовій оцінці, так і в ринковій.

Гранична вартість капіталу – це мінімальна вартість, за якою підприємство може залучити нову грошову одиницю.

Цільова вартість капіталу характеризує співвідношення власних та запозичених фінансових коштів підприємства, яке дозволяє в повній мірі забезпечити досягнення вибраного критерію її оптимізації.

Підприємництво – динамічний, активний елемент бізнесу, що являє собою ініціативну, самостійну діяльність, яка здійснюється на свій ризик і під свою майнову відповідальність громадянами, об'єднаннями громадян.

Підприємницька діяльність – робота індивіда, що ґрунтується на розвитку особистісних факторів, розширенні знань про свої можливості, спрямована на досягнення найкращого результату в господарській діяльності, одержання економічної вигоди і, насамперед, присвоєння додаткового продукту.

Індивідуальне підприємництво означає здійснення її громадянами, тобто фізичними особами, вільними у встановленні своїх прав і обов'язків на основі договору (угоди) і у визначенні будь-яких умов договору (угоди), що не суперечать чинному законодавству.

Приватне підприємство – це підприємство, яке засноване на власності фізичної особи, яке набуває статусу юридичної особи.

Комерційне підприємництво – це діяльність, пов'язана з обміном, розподілом та споживанням товарів і послуг.

Фінансово-кредитне підприємництво – це діяльність, де об'єктом купівлі-продажу є специфічний товар – гроші, іноземна валюта, цінні папери.

Банківська діяльність – це залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Біржа – це ринок, на якому товари продаються у великій кількості, у приміщенні, де відбуваються публічні торги за допомогою голосу та жестів або через комп'ютерні мережі, створюючи особливу атмосферу ринку чистої конкуренції.

Кредитна спілка являє собою добровільне об'єднання людей, що базується на демократичних принципах, рівноправності, самоврядуванні та рівній відповідальності, відзначається необмеженою кількістю членів, що особисто беруть участь в управлінні його діяльністю, маючи на меті самодопомогу, самозабезпечення та економічний самозахист, а також отримання низки вигод та ряду переваг від кооперування.

Страховання – це формування грошових фондів та їх використання на відшкодування збитків у разі непередбачуваних випадків і на допомогу громадянам у певні періоди життя.

Співстраховання – це страхування об'єкта за одним спільним договором кількома страховиками. При цьому в договорі мають міститись умови, що визначають права й обов'язки кожного страховика.

Перестраховання – це страхування одним страховиком на визначених договором умовах ризику виконання частини своїх обов'язків перед страхувальником у іншого страховика або професіонального перестраховика.

Державне підприємство – це самостійна господарська одиниця з правами юридичної особи, яка заснована за участю капіталу, що є власністю держави, та здійснює свою діяльність у промисловості, сільському господарстві, будівництві, комунальному господарстві, на транспорті, у зв'язку, науці та науковому обслуговуванні, торгівлі, матеріально-технічному постачанні, сфері послуг під ефективним управлінням і контролем державних органів.

Унітарне підприємство створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує статутний фонд, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який ним призначається, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства.

Корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства.

Державне унітарне підприємство утворюється компетентним органом державної влади в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини державної власності, як правило, без поділу її на частки, і входить до сфери його управління.

Державне комерційне підприємство є суб'єктом підприємницької діяльності, діє на основі статуту і несе відповідальність за наслідки своєї діяльності усім належним йому на праві господарського відання майном.

✂ *Методичний інструментарій*

Важливим елементом оцінки вартості підприємства є визначення вартості капіталу, який є в його розпорядженні. Згідно із сучасними тенденціями в теорії і практиці фінансової діяльності вартість капіталу підприємства рекомендується розраховувати на основі використання так званої моделі середньозваженої вартості капіталу (СЗВК), (Weighted Average Cost of Capital = WACC):

$$WACC = K_{вк} \times \frac{BK}{K} + K_{пк} \times \frac{ПК}{K},$$

$K_{вк}$ – очікувана ставка вартості власного капіталу; $K_{пк}$ – очікувана ставка вартості позичкового капіталу; K – сума капіталу підприємства; BK – сума власного капіталу; $ПК$ – сума позичкового капіталу.

Вартість залежить від структури капіталу, а також ціни залучення капіталу від власників і кредиторів. Такий метод застосовується в англосаксонській практиці фінансової діяльності тобто при розрахунку середньозваженої вартості капіталу здебільшого враховуються власний капітал та фінансова заборгованість. На практиці при розрахунку вартості залучення позичкового капіталу слід враховувати податковий фактор.

Якщо СОП – податковий мультиплікатор (коефіцієнт, який характеризує ставку податку на прибуток), а проценти за користування позичками відносяться на валові витрати підприємства, то модель визначення середньозваженої вартості капіталу можна уявити в такому вигляді:

$$WACC = K_{вк} \times \frac{BK}{K} + (1 - СОП) \times K_{пк} \times \frac{ПК}{K},$$

Механізм оцінки впливу використання запозичених коштів на рентабельність власного капіталу будується на врахуванні дії фінансового важеля. Ефект фінансового важеля відображає принцип зростання доходів власників за рахунок залучення запозичених коштів. Рівень ефекту фінансового важеля залежить від умов кредитування, наявності пільг при оподаткуванні кредитів та порядку оплати відсотків за кредит і визначається за формулою:

$$ЕФВ = (1 - СОП) \times \frac{Пр + Вкр}{Б} - СРСП \times \frac{ПК}{ВК},$$

ЕФВ – ефект фінансового важеля; СОП – ставка оподаткування прибутку; Пр – прибуток підприємства; Вкр – відсотки за кредит; Б – підсумок балансу активів; СРСП – середня розрахункова ставка процента (фінансові витрати на 1 грн. позичених коштів або відношення суми відсотків, що сплачені за кредит до загальної суми кредитів); ПК – позичені кошти, на які нараховуються відсотки; ВК – власні кошти; $(Пр + Вкр) = НРЕІ$ – нетто-результат експлуатації інвестицій; $(Пр + Вкр)/Б = ЕРА$ – економічна рентабельність активів; $(ЕРА - СРСП)$ – диференціал фінансового важеля; $ПК/ВК$ – плече фінансового важеля.

На основі розрахованого ефекту фінансового важеля можна зробити наступні висновки:

1) якщо нова позика приносить підприємству збільшення рівня ЕФВ, це є вигідним. Але при цьому необхідно слідкувати за станом диференціалу: при

нарощуванні плеча фінансового важеля банків є схильність компенсувати зростання свого ризику за рахунок підвищення ціни кредиту;

2) ризик кредитора виражається через величину диференціалу: чим він більше, тим менше ризик і навпаки;

3) розумний фінансовий менеджер не буде збільшувати за будь-яку ціну плече фінансового важеля, а регулюватиме його в залежності від диференціалу;

4) диференціал не повинен бути від'ємним.

Ефект фінансового важеля показує, на скільки відсотків підвищується рентабельність власного капіталу підприємства за рахунок залучення в господарський оборот позикового капіталу, незважаючи на його платний характер.

Приріст прибутку за рахунок використання кредитних ресурсів визначається за формулою:

$$ПП = \frac{ЕРА - СРСР \times (1 - СОП) \times ПК}{100},$$

ПП – приріст прибутку за рахунок використання кредитних ресурсів; ЕРА – економічна рентабельність активів; СОП – ставка оподаткування прибутку; ПК – середня вартість позичених коштів, на які нараховуються відсотки.

Ціна власного капіталу розглядається з позиції втраченої вигоди, при цьому необхідно враховувати особливості формування окремих його складових, а саме статутного капіталу – ціну акцій даного підприємства. Існують такі методи визначення ціни акціям: метод доходів; метод дивідендів; оцінка ризику на основі моделі САМР.

Метод доходів будується на розрахунку коефіцієнтів: співвідношення ринкової ціни акції (Рц) і прибутку на одну акцію (Пр), що визначається, в свою чергу, відношенням прибутку, направлено на виплату дивідендів, на кількість

акцій. Приблизна оцінка майбутньої прибутковості акцій $= K = \frac{Пр}{Рц}$.

Метод дивідендів на основі моделі М. Гордона: $K = \frac{Да}{Нпра} + Тр,$

Та – прогнозний дивіденд на акцію; Нпра – необхідна норма прибутку на акцію; Трд – очікуваний темп росту дивідендів.

Більш вдосконаленим і точним є метод оцінки ризику на основі моделі оцінки капітальних активів (САМР), який визначається за формулою:

$$САМР (Ra) = i + (Rm - i) \times \beta a,$$

i – рентабельність безризикових вкладень; Rm – середньо ринкова рентабельність; βa – систематичний ризик властивий аналізованому активу.

Коефіцієнт бета є показником систематичного ризику (β). Даний показник трактується як коефіцієнт еластичності, який показує на скільки зміна ціни акції підприємства обумовлена ринковими тенденціями.

Значення β -коефіцієнта слід інтерпретувати таким чином:

Якщо $\beta=1$, то ризик інвестицій в аналізований актив знаходиться на рівні ринкового, а отже, і премія за ризик буде наближеною до середньоринкової ставки доходності;

якщо $\beta > 1$, то вкладення в актив вважатимуться такими, яким властивий вищий, ніж середньоринковий рівень ризиковості, а отже, інвестори вимагатимуть більшу, ніж середньоринкову норму дохідності;

якщо $\beta < 1$, то це свідчить, що ризик інвестицій нижчий за середньоринковий ризик інвестицій в аналізований актив, як наслідок – премія за ризик, на яку сподіватиметься інвестор буде меншою, ніж середньоринкова;

якщо $\beta = 0$, то це означає, що ризик вкладень в актив становить 0; ідеться про безризикові інвестиції.

📁 Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Капітал підприємства сформовано за рахунок таких джерел: випущених акцій – 300 тис. грн.; довгострокових боргових зобов'язань – 100 тис. грн.; поточних зобов'язань – 150 тис. грн.. Вартість залучення капіталу шляхом випуску акцій – 14%, випуску довгострокових облігацій – 12%, залучення короткострокових кредитів – 10% річних. Визначити середньозважену вартість користування капіталом. Як вона зміниться, якщо підприємство ще залучить капітал шляхом випуску довгострокових облігацій на суму 100 тис. грн.?

Розв'язок

1. Частка акціонерного капіталу в загальній сумі капіталу підприємства:

$$\frac{300}{(300+100+150)} = 0,55.$$

- Частка капіталу, залученого шляхом випуску довгострокових облігацій:

$$\frac{100}{(300+100+150)} = 0,18.$$

- Частка капіталу, залученого шляхом отримання короткострокових позик:

$$\frac{150}{(300+100+150)} = 0,27.$$

2. Середньозважена вартість користування капіталом підприємства:

$$0,55 \times 14 + 0,18 \times 12 + 0,27 \times 10 = 12,56\%.$$

3. Частка акціонерного капіталу після додаткового випуску облігацій

$$\frac{300}{(300+200+150)} = 0,46.$$

Частка капіталу, сформованого за рахунок випуску довгострокових облігацій: $\frac{200}{(300+200+150)} = 0,31.$

Частка капіталу, сформованого за рахунок отримання короткострокових кредитів: $\frac{150}{(300+200+150)} = 0,23.$

4. Середньозважена вартість користування капіталом підприємства:

$$0,46 \times 14 + 0,31 \times 12 + 0,23 \times 10 = 12,46\%.$$

Отже, середньозважена вартість користування капіталом підприємства становить 12,56%, а після збільшення вартості позикового капіталу на 100 тис. грн. його середньозважена вартість становитиме 12,46%.

Практичне завдання 2

Ринкова вартість звичайних акцій компанії складає 450 000 грн., привілейованих акцій – 120 000 грн., а загального позикового капіталу – 200 000 грн. Вартість власного капіталу компанії – 14%, привілейованих акцій – 10%, облігацій – 9%. Визначити зважену середню вартість капіталу компанії при ставці податку $T=18\%$.

Розв'язок

1. Обчислимо спочатку частки кожного компонента капіталу.

2. Загальна сума капіталу компанії складає:

$$450\,000 + 120\,000 + 200\,000 = 770\,000 \text{ грн.}$$

3. Частки в структурі капіталу становлять:

а) простих акцій: $W_A = \frac{450\,000}{770\,000} = 58,45\%$.

б) привілейованих акцій: $W_P = \frac{120\,000}{770\,000} = 15,58\%$.

в) позикового капіталу: $W_D = \frac{200\,000}{770\,000} = 25,97\%$.

4. Проведемо розрахунок середньозваженої вартості структури капіталу

$$\begin{aligned} PK &= 0,10 \times 0,1558 + 0,14 \times 0,5845 + 0,09 \times (1 - 0,18) \times 0,2597 = \\ &= 0,016 + 0,082 + 0,019 = 0,117 (11,7\%). \end{aligned}$$

Отже, середньозваженої вартості структури капіталу становить 11,7%.

Практичне завдання 3

Акціонерний капітал підприємства складають прості акції. Кількість акцій – 100 000 шт., балансова вартість акції – 70 грн.. Обсяг позикового капіталу – 1 000 000 грн.. Вартість акціонерного капіталу – 15%, позикового – 13%. Ставка податку на прибуток підприємства – 18%.

Визначити середньозважену вартість капіталу (СЗВК) та дивіденди, сплачені на одну акцію, якщо дохід до виплати процентів та податків (ДВПП) становить 2 030 000 грн. Весь прибуток розподіляється серед акціонерів у вигляді дивідендів. Як зміниться СЗВК і дивіденд у розрахунку на акцію, якщо підприємство викупить за балансовою вартістю 25% акцій і на таку саму суму випустить і розмістить облігації. Як передбачають менеджери підприємства, вартість акціонерного капіталу при цьому зросте до 17%, а позикового – до 14%. (Вважаємо, що діяльність підприємства є стабільною, а дохід до виплати процентів та податків не змінюється в результаті змін у структурі капіталу.)

Розв'язок

1. Визначимо прибуток, який розподіляється серед акціонерів, тис. грн.:

ДВПП	2030 000
Процентні виплати за позикою	$1\,000\,000 \times 0,13 = 130\,000$
Прибуток до оподаткування	$2\,030\,000 - 130\,000 = 1\,900\,000$

Податок на прибуток (18%)	$1900000 \times 0,18 = 342\ 000$
Чистий прибуток	$1900000 - 342\ 000 = 1558\ 000$

Весь прибуток сплачується акціонерам у вигляді дивідендів, тому дивіденди на одну акцію становлять: $\frac{1558\ 000}{100\ 000} = 15,58$ грн.

2. Відповідно до умови задачі капітал підприємства складається з:
- акціонерного капіталу загальним обсягом: $100\ 000 \times 70\ 000 = 7\ 000\ 000$ грн.
 - позикового, обсяг якого: $1\ 000\ 000$ грн.
 - загальний обсяг капіталу становить: $7\ 000\ 000 + 1\ 000\ 000 = 8\ 000\ 000$ грн.

3. Визначимо частки акціонерного та позикового капіталу:

$$\text{Частка акціонерного капіталу} = \frac{7\ 000\ 000}{8\ 000\ 000} = 0,875.$$

$$\text{Частка позикового капіталу} = \frac{1\ 000\ 000}{8\ 000\ 000} = 0,125.$$

4. Середньозважена вартість капіталу становить:

$$\text{СЗВК} = 0,15 \times 0,875 \times 0,13 \times (1 - 0,18) \times 0,125 = 0,131 + 0,013 = 0,144 \text{ або } 14,43\%.$$

4. Якщо підприємство викупить за балансовою вартістю 25%, або 25 000 акцій, обсяг акціонерного капіталу зменшиться на суму $25\ 000 \times 70 = 1\ 750\ 000$ грн., на таку саму суму збільшиться обсяг позикового капіталу, загальний обсяг капіталу залишиться без змін.

5. З урахуванням того, що частка акціонерного капіталу зменшиться до:

$$\omega = \frac{(7\ 000\ 000 - 1\ 750\ 000)}{8\ 000\ 000} = 0,656;$$

$$\text{частка позикового зросте до: } \omega = \frac{(1\ 000\ 000 + 1\ 750\ 000)}{8\ 000\ 000} = 0,344;$$

вартість акціонерного капіталу зросте до 17%, а позикового – до 14%;

$$\text{СЗВК} = 0,17 \times 0,656 + 0,14 \times (1 - 0,18) \times 0,344 = 0,112 + 0,039 = 0,1515 \text{ або } 15,15\%.$$

При досить значному зростанні вартості акціонерного та позикового капіталу СЗВК зростає, оскільки частка більш дорогого акціонерного капіталу зменшилась, а частка позикового капіталу, який має меншу вартість і коригується на податок, збільшилась.

6. Визначимо прибуток, який розподіляється серед акціонерів, після змін у структурі капіталу, тис. грн.:

ДВПП	2030 000
Процентні виплати за позикою	$2030000 \times 0,14 = 284\ 2000$
Прибуток до оподаткування	$2030000 - 284\ 200 = 1745\ 800$
Податок на прибуток (18%)	$1745800 \times 0,18 = 314\ 244$
Чистий прибуток	$1745800 - 314\ 244 = 1431\ 556$

7. Весь прибуток сплачується акціонерам у вигляді дивідендів, тому дивіденди на одну акцію такі: $\frac{1431556}{75\ 000} = 19,09$ грн.

Отже, як бачимо, зменшення частки акціонерного капіталу в загальному обсязі капіталу підприємства призвело до зменшення кількості акцій та зростання рівня дивідендних виплат у розрахунку на одну акцію.

Практичне завдання 4

Підприємство характеризується такими показниками діяльності: прибуток, отриманий підприємством від звичайної діяльності 300 тис. грн. вартість активів підприємства: на початок року – 980 тис. грн.; на кінець року – 1200 тис. грн.; витрати на обслуговування боргових зобов'язань, – 70,0 тис. грн.; розмір позикових ресурсів: на початок року – 340 тис. грн.; на кінець року – 368 тис. грн.; вартість власного капіталу: на початок року – 800,0 тис. грн.; на кінець року – 900,0 тис. грн.. Розрахувати ефект «фінансового важеля».

Розв'язок

1. Середньорічний розмір активів: $\frac{(980+1200)}{2} = 1090$ грн.

2. Середньорічний розмір позикових коштів: $\frac{(340+368)}{2} = 354$ грн.

3. Економічна рентабельність:

$$\% = \frac{\text{Прибуток отриманий від звичайної діяльності}}{\text{Середньорічний розмір активів}}.$$

Економічна рентабельність: $\% = \frac{300}{1090} = 27,5\%$.

4. Середній процент, що сплачується за користування кредитами:

$$\% = \frac{\text{Витратина обслуговування боргових зобов'язань}}{\text{Середньорічний розмір позикових коштів}}.$$

Середній процент, що сплачується за користування кредитами:

$$\% = \frac{70}{354} = 19,8\%.$$

5. Ефект «фінансового важеля» визначається за формулою:

$$E\Phi B = (1 - COП) \times \frac{Pr + B_{кр}}{B} - CPSP) \times \frac{PK}{BK} \text{ і становить:}$$

Ефект «фінансового важеля», $= (27,5 - 19,8) \times 0,82 \times \frac{354}{850} = 6,31 \times 0,42 = 2,65\%$.

6. Приріст прибутку за рахунок використання кредитних ресурсів визначається таким чином: $ПП = \frac{EPA - CPSP \times (1 - COП) \times PK}{100}$,

ПП – приріст прибутку за рахунок використання кредитних ресурсів; EPA – економічна рентабельність активів; COП – ставка оподаткування прибутку; PK – середня вартість позичених коштів, на які нараховуються відсотки.

Приріст прибутку за рахунок використання кредитних ресурсів:

$$\frac{((27,5 - 19,8) \times 0,82 \times 354)}{100} = 22,35\%.$$

Отже, як бачимо, ефект фінансового важеля становить 2,65%, що вказує на підвищення рентабельності власного капіталу за рахунок залучення в

господарський оборот позикового капіталу, незважаючи на його платний характер, приріст прибутку становив 22,35%.

Практичне завдання 5

Визначити величину плеча фінансового важеля підприємства, якщо: ефект фінансового важеля – 0,27; прибуток – 40 тис. грн.; необоротні активи – 50 тис. грн.; оборотні активи – 28 тис. грн.; витрати майбутніх періодів – 10 тис. грн.; сума кредиту – 60 тис. грн.; відсоткова ставка – 15%.

Розв'язок

1. Знайдемо підсумок балансу: $50\,000 + 28\,000 + 10\,000 = 88\,000$ грн.

2. Знайдемо відсотки за кредит: $60\,000 \times 0,15 = 9\,000$ грн.

3. Знаючи, що плече фінансового важеля дорівнює відношенню власного капіталу до запозиченого капіталу, складемо рівняння:

$$0,27 = (1 - 0,18) \times \left(\frac{40 + 9}{88} - 0,15 \right) \times \left(\frac{ПК}{ВК} \right), \quad 0,27 = 0,82 \times 0,41 \times \left(\frac{ПК}{ВК} \right),$$

$$0,27 = 0,34 \times \left(\frac{ПК}{ВК} \right), \quad \left(\frac{ПК}{ВК} \right) = \frac{0,27}{0,34}, \quad \left(\frac{ПК}{ВК} \right) = 0,79.$$

Отже, відношення позикового капіталу до власного становить 0,79.

Практичне завдання 6

За допомогою методу САРМ необхідно здійснити оцінку доцільності вкладення коштів в акції трьох корпорацій А, Б та С на основі таких даних:

Показник	А	Б	С
очікувана рентабельність інвестиції, %	13	17	12
β – коефіцієнт	1	1,3	0,7
середня доходність ринкового портфеля інвестицій, %	12	12	12
безризикова процентна ставка на ринку капіталів, %	7	7	7

Пояснити економічний зміст β -коефіцієнту. Як розуміти його значення для вищезгаданих корпорацій?

Розв'язок

1. Рішення приймаємо за такою формулою: $САРМ(Ra) = i + (Rm - i) * \beta a$, де i – рентабельність безризикових вкладень; Rm – середньо ринкова рентабельність; βa – систематичний ризик властивий аналізованому активу.

Коефіцієнт бета є показником систематичного ризику (β). Даний показник трактується як коефіцієнт еластичності, який показує на скільки зміна ціни акції підприємства обумовлена ринковими тенденціями.

Значення β -коефіцієнта слід інтерпретувати таким чином:

Якщо $\beta=1$, то ризик інвестицій в аналізований актив знаходиться на рівні ринкового, а отже, і премія за ризик буде наближеною до середньоринкової ставки доходності;

якщо $\beta>1$, то вкладення в актив вважатимуться такими, яким властивий вищий, ніж середньоринковий рівень ризиковості, а отже, інвестори вимагатимуть більшу, ніж середньоринкову норму доходності;

якщо $\beta < 1$, то це свідчить, що ризик інвестицій нижчий за середньоринковий ризик інвестицій в аналізований актив, як наслідок – премія за ризик, на яку сподіватиметься інвестор буде меншою, ніж середньоринкова;

якщо $\beta = 0$, то це означає, що ризик вкладень в актив становить 0; ідеться про безризикові інвестиції.

За даними компаній А і Б $\beta > 1$ то ризик інвестицій в аналізований актив знаходиться на рівні ринкового, а і премія за ризик буде наближеною до середньоринкової ставки дохідності, компанія С має $\beta < 1$, що ризик інвестицій нижчий за середньоринковий ризик інвестицій в аналізований актив, як наслідок – премія за ризик, на яку сподіватиметься інвестор буде меншою, ніж середньоринкова.

2. Для підприємств оціночний рівень рентабельності активу становитиме:

$$\text{для А} = 47 + (12 - 7) \times 1 = 12\% ,$$

$$\text{для В} = 7 + (12 - 7) * 1,3 = 13,5\% ,$$

$$\text{для С} = 7 + (12 - 7) \times 0,7 = 10,5\% .$$

3. Ми обираємо той актив де різниця між очікуваним та розрахованим рівнями рентабельності більша. У нашому випадку ця різниця становитиме:

$$\text{для А} = 13\% - 12\% = 1\% ,$$

$$\text{для В} = 17\% - 13,5\% = 3,5\% ,$$

$$\text{для С} = 12\% - 10,5\% = 1,5\% .$$

Отже, найдоцільніше інвестувати в активи підприємства В.

♪ Завдання для самостійного опрацювання

✍ Практичні завдання

Завдання 1

Капітал підприємства сформовано за рахунок таких джерел: випущених акцій – 380 тис. грн.; довгострокових боргових зобов'язань – 120 тис. грн.; поточних зобов'язань – 110 тис. грн.. Вартість залучення капіталу шляхом випуску акцій – 12%, випуску довгострокових облігацій – 10%, залучення короткострокових кредитів – 14% річних. Визначити середньозважену вартість користування капіталом. Як вона зміниться, якщо підприємство ще залучить капітал шляхом випуску довгострокових облігацій на суму 178 тис. грн..

Завдання 2

Ринкова вартість звичайних акцій компанії складає 500 000 грн., привілейованих акцій – 200 000 грн., а загального позикового капіталу – 100000 грн. Вартість власного капіталу компанії – 17%, привілейованих акцій – 11%, облігацій – 10%. Визначити зважену середню вартість капіталу компанії при ставці податку $T=18\%$.

Завдання 3

Акціонерний капітал підприємства складають прості акції. Кількість акцій – 120000 шт, балансова вартість акції – 65 грн.. Обсяг позикового капіталу – 1010000 грн.. Вартість акціонерного капіталу – 16%, позикового – 14%. Ставка податку на прибуток підприємства – 18%. Визначити середньозважену вартість капіталу (СЗВК) та дивіденди, сплачені на одну акцію, якщо дохід до виплати

процентів та податків (ДВПП) становить 2 500 000 грн.. Весь прибуток розподіляється серед акціонерів у вигляді дивідендів. Як зміниться СЗВК і дивіденд у розрахунку на акцію, якщо підприємство викупить за балансовою вартістю 28% акцій і на таку саму суму випустить і розмістить облігації. Як передбачають менеджери підприємства, вартість акціонерного капіталу при цьому зросте до 17%, а позикового – до 15%, (Вважаємо, що діяльність підприємства є стабільною, а дохід до виплати процентів та податків не змінюється в результаті змін у структурі капіталу.).

Завдання 4

Статутний капітал підприємства становить 1,5 млн. грн.. При цьому 90% його величини ставлять прості акції. Дивіденди за простими акціями становлять 24,5% за простими акціям та 26% за привілейованими. Товариство має дострокову та короткострокову заборгованість за кредитами. Відповідно на суму 65 тис. грн. (під 30%) та на 32 тис. грн. (під 25%), а також заборгованість за товари, роботи та послуги на суму 403 тис. грн.. Визначте середньозважену вартість капіталу підприємства.

Завдання 5

Підприємство характеризується такими показниками діяльності: прибуток, отриманий підприємством від звичайної діяльності 400 тис. грн. вартість активів підприємства: на початок року – 1 080 тис. грн.; на кінець року – 1 300 тис. грн.; витрати на обслуговування боргових зобов'язань, – 85,0 тис. грн.; розмір позикових ресурсів: на початок року – 440 тис. грн.; на кінець року – 468 тис. грн.; вартість власного капіталу: на початок року – 900,0 тис. грн.; на кінець року – 1000,0 тис. грн.. Розрахувати ефект «фінансового важеля».

Завдання 6

Визначити величину плеча фінансового важеля підприємства, якщо: ефект фінансового важеля – 0,23; прибуток – 42 тис. грн.; необоротні активи – 51 тис. грн.; оборотні активи – 30 тис. грн.; витрати майбутніх періодів – 12 тис. грн.; сума кредиту – 60 тис. грн.; відсоткова ставка – 18%.

Завдання 7

Розрахувати економічну рентабельність активів, якщо: ефект фінансового важеля – 0,7; статутний капітал – 200 тис. грн.; нерозподілений прибуток – 50 тис. грн.; вилучений капітал – 35 тис. грн.; облігації – 20 тис. грн.; сума короткострокових кредитів – 150 тис. грн.; сума довгострокових кредитів банку – 220 тис. грн.; сума відсотків за короткостроковими кредитами 19%; ставка відсотків за довгостроковими кредитами – 27%.

Завдання 8

За допомогою методу CAPM необхідно здійснити оцінку доцільності вкладення коштів в акції трьох корпорацій А, Б та С на основі таких даних:

Показник	А	Б	С
очікувана рентабельність інвестиції, %	15	17	14
β -коефіцієнт	1	1,2	0,4
середня доходність ринкового портфеля інвестицій, %	15	15	15
безризикова процентна ставка на ринку капіталів, %	7	7	7

Пояснити економічний зміст β -коефіцієнту. Як розуміти його значення для вищезгаданих корпорацій?

Завдання 9

Акціонерними товариством випущено 1000 простих акцій на суму 360 тис. грн.. Вартість реалізації таких акцій становить 450 тис. грн.. За результатами діяльності товариства ним отримано чистого прибутку на суму 72 тис. грн., з якого на виплату дивідендів направлено 45%. Розрахуйте майбутню прибутковість акцій за методом доходів.

Завдання 10

Величина статутного капіталу ТОВ становить 150 тис. грн.. Ціна однієї акції становить 100 грн. Прибуток минулого звітного періоду становив 180 тис. грн.. У плановому періоді очікується отримання прибутку на суму 194,4 тис. грн.. На виплату дивідендів у майбутньому періоді планується використати 65% чистого прибутку товариства. Необхідна норма прибутку на акцію становить 80 грн.. Визначити майбутню прибутковість акцій за методом дивідендів, якщо очікуваний темп росту дивідендів буде рівний темпу росту очікуваного прибутку товариства в майбутньому.

✍ Тестові завдання

- Діяльність, пов'язана з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), які є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частину його доходів, це...
 - інша операційна діяльність;
 - основна операційна діяльність;
 - надзвичайна;
 - інвестиційна діяльність;
 - фінансова діяльність.
- Головною метою здійснення фінансової діяльності суб'єктом підприємництва є...
 - мобілізація та ефективне використання оборотного капіталу;
 - мобілізація та ефективне використання власного та запозиченого капіталів;
 - мобілізація та ефективне використання основного капіталу;
 - мобілізація та ефективне використання власного капіталу;
 - мобілізація власного та запозиченого капіталів.
- Лінійно-функціональна організаційна структура складається з:
 - лінійної структури і спеціалізованого підрозділу – штабу, який здійснює тактичне і стратегічне планування діяльності організації, виконує аналіз інформації, готує за нею аналітичні звіти та огляди;
 - виділення окремих підрозділів функцій (продуктів, процесів) управління;
 - тимчасової структури, яка створюється для вирішення конкретного завдання;
 - лінійних підрозділів, які виконують в організації основну роботу та обслуговуючих спеціалізованих функціональних підрозділів;

- д) з членів проектної групи, які підпорядковуються керівнику проекту і безпосереднім керівникам своїх відділів.
4. Вартість капіталу, що характеризує бажане співвідношення запозичених та власних коштів підприємства – це
- а) поточна вартість;
 - б) майбутня вартість;
 - в) цільова вартість;
 - г) гранична вартість;
 - д) середньозважена вартість.
5. Фінансова структура капіталу підприємства визначається як:
- а) співвідношення оборотного капіталу та основного капіталу;
 - б) співвідношення власного капіталу та запозиченого капіталу;
 - в) співвідношення статутного капіталу та запозиченого капіталу;
 - г) співвідношення власного капіталу та основного капіталу; співвідношення оборотного капіталу та запозиченого капіталу.
6. Цілі підприємницької діяльності за ступенем пріоритетності поділяються на:
- а) кінцеві та проміжні;
 - б) перспективні та поточні;
 - в) головні та другорядні;
 - г) стратегічні та тактичні;
 - д) інноваційні та креативні.
7. Сутність підприємницької діяльності розкривається через таку групу функції, що включає:
- а) інноваційну, організаційну, стимулюючу, контрольну;
 - б) інноваційну, ресурсну, регулювальну, стимулюючу;
 - в) інноваційну, ресурсну, організаційну, заощаджувальну;
 - г) інноваційну, ресурсну, організаційну, стимулюючу;
 - д) інвестиційну, ресурсну, організаційну, стимулюючу.
8. Модель підприємницької діяльності, що орієнтована на максимально ефективне використання наявних ресурсів підприємства – це:
- а) формальна модель;
 - б) класична модель;
 - в) неформальна модель;
 - г) інноваційна модель;
 - д) інвестиційна модель.
9. Діяльність, де об'єктом купівлі-продажу є специфічний товар – гроші, іноземна валюта, цінні папери є:
- а) виробничим підприємництвом;
 - б) комерційним підприємництвом;
 - в) інформаційно-організаційним підприємництвом;
 - г) фінансово-кредитним підприємництвом;
 - д) фінансово-виробничим підприємництвом.
10. Формування грошових фондів та їх використання на відшкодування збитків у разі непередбачуваних випадків і на допомогу громадянам у певні періоди життя є:

- а) страхуванням;
- б) кредитуванням;
- в) фінансуванням;
- г) інвестуванням;
- д) державною допомогою.

11. Організаційно-правова форма підприємницької діяльності, коли незалежна юридична особа, підприємство, засноване на акціонерній власності є:

- а) одноосібним володінням;
- б) партнерством;
- в) господарством;
- г) товариством;
- д) корпорацією.

12. Товариство, яке має статутний капітал, розподілений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, і яке несе відповідальність по зобов'язанням тільки майном підприємства – це:

- а) командитне товариство;
- б) акціонерне товариство;
- в) товариство з обмеженою відповідальністю;
- г) товариство з додатковою відповідальністю;
- д) повне товариство.

13. Кооперативні принципи, на основі яких функціонують і здійснюють свою діяльність кредитні спілки, поділяються на:

- а) демократичні, політичні та соціальні;
- б) демографічні, економічні та соціальні;
- в) демократичні, економічні та політичні;
- г) демократичні, економічні та соціальні;
- д) правові, економічні та соціальні.

14. Документ, за яким оформляється передача страхувальником страховику, що виплатив страхове відшкодування, прав на стягнення збитку з третіх (винних) осіб або інше розпорядження майном (його часткою) у межах виплаченої суми – це...

- а) суброгація;
- б) контрибуція;
- в) дотація;
- г) декларація;
- д) франшиза.

Тема 6.2. Формування власного капіталу суб'єктів господарювання.

☞ Основні поняття

Статутний капітал – це виділені підприємству або залучені ним на засадах, визначених чинним законодавством, фінансові ресурси у вигляді грошових коштів або вкладень у майно, матеріальні цінності, нематеріальні активи, цінні папери, що закріплені за підприємством на праві власності або повного господарчого відання.

Номинальна вартість акцій – це вартість цінного паперу, яка зафіксована в установчих документах і яка враховується при реалізації прав власника акцій як власника підприємства.

Балансова вартість акцій – це вартість цінного паперу, яка характеризує бухгалтерську його вартість і дорівнює розміру власного капіталу, який припадає на одну випущену акцію, тобто відображає приріст власного капіталу в ході функціонування товариства.

Балансовий курс акцій – це відносна величина, що характеризує інвестиційну привабливість емітента на основі порівняння статутного та власного капіталів товариства.

Емісійний курс акцій – це курс, за яким акції розміщуються на первинному ринку цінних паперів.

Ринкова вартість акцій – це вартість продажу акцій на фондовому ринку, що визначається на основі базових показників дохідності акцій, що скореговані на поточний ринковий попит та пропозицію на акції.

Емісійна політика – це обґрунтована послідовність дій емітента щодо випуску й розміщення цінних паперів, роботи з власними цінними паперами на вторинному ринку.

Концепція емісійної політики – це інформаційно-аналітичний матеріал, що містить характеристику різних варіантів емісійної політики даного підприємства або організації, їх порівняльний аналіз і обґрунтування вибору найефективнішого варіанта.

Андеррайтинг – це процес придбання цінних паперів нових випусків з метою подальшого їх розміщення (продажу) на первинному ринку. Здійснюється переважно інвестиційними компаніями, банками та великими брокерськими фірмами.

Власний капітал банку – залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань.

Статутний капітал банку – це сплачений та зареєстрований підписний капітал, мінімальний розмір якого на день реєстрації банку не може бути менше 500 мільйонів гривень.

Субординований борг – це звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти (складові елементи капіталу), які відповідно до договору не можуть бути взяті з банку раніше п'яти років, а у випадку банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій усіх інших кредиторів.

Страховики – це фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно з Законом України «Про господарські товариства» з урахуванням особливостей, передбачених Законом України «Про страхування», а також одержали у встановленому порядку ліцензію на здійснення страхової діяльності. Учасників страховика має бути не менше трьох.

✂ **Методичний інструментарій**

Мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства становить 1250 мінімальних заробітних плат, виходячи зі ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення акціонерного товариства.

Резервний капітал акціонерного товариства формується у розмірі не менше ніж 15 відсотків статутного капіталу товариства шляхом щорічних відрахувань від чистого прибутку товариства або за рахунок нерозподіленого прибутку. До досягнення встановленого статутом розміру резервного капіталу розмір щорічних відрахувань не може бути меншим ніж 5 відсотків суми чистого прибутку товариства за рік.

Балансовий курс акцій – це відносна величина, що характеризує інвестиційну привабливість емітента на основі порівняння статутного (СК) та власного капіталів (ВК) товариства: $BKA = \frac{BK}{СК} \times 100$,

БКА балансовий курс акцій.

Емісійний курс акцій – це курс, за яким акції розміщуються на первинному ринку цінних паперів, який розраховується як відношення емісійної вартості акцій (ЕВА) до номінальної їх вартості (НВА): $EKA = \frac{EVA}{HBA} - 100\%$,

де ЕКА – емісійний курс акцій.

НБУ встановив диференційований мінімальний статутний капітал на момент реєстрації банку, але не нижче 500 млн. грн.

Мінімальний розмір статутного фонду страхової компанії, щоб який займається загальними видами страхування (видами страхування іншими, ніж страхування життя), був еквівалентний 1 млн. євро, а страховика, який займається страхуванням життя, – 1,5 млн. євро за валютним обмінним курсом валюти України.

Участь страховиків у статутних фондах інших страховиків передбачає, що загальний розмір внесків страховика до статутних фондів інших страховиків України не може перевищувати 30 відсотків його власного статутного фонду, в тому числі розмір внеску до статутного фонду окремого страховика не може перевищувати 10 відсотків. Ці вимоги не поширюються на страховика, який здійснює види страхування інші, ніж страхування життя, у разі здійснення ним внесків до статутного фонду страховика, який здійснює страхування життя.

📄 **Алгоритми вирішення типових практичних завдань**

Практичне завдання 1

Статутний капітал акціонерного товариства, що створено у листопаді 2014 р., становить у 10 разів більший за визначений законодавством його мінімальний розмір. Його засновниками є чотири особи, частки кожної з них становлять: 1-ї – 20%, 2-ї – 25%, 3-ї – 15% і 4-ї – 40%. До моменту реєстрації 1-им учасником було внесено 100 000 грн., 2-им – 2000 000 грн., 3-ім – 500 000 грн. та 4-им – 3000 000 грн.

Визначити: 1) який відсоток свого внеску внесено кожним з учасників; 2) який мінімальний розмір резервного капіталу має бути сформовано товариством; 3) чи буде засноване дане товариство відповідно чинному законодавству. Відповідь обґрунтувати.

Розв'язок

Мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства становить 1250 мінімальних заробітних плат, виходячи зі ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення акціонерного товариства.

1. Знаходимо величину статутного капіталу ТОВ (мінімальна заробітна плата 01.10.2014 р. становить 1 301 грн.) = 1 301 грн. x 1250 x 10=16262500 грн.

2. Визначимо величину частки кожного з учасників:

першого = $16\,262\,500 \times 0,2 = 3\,252\,500$ грн.;

другого = $16\,262\,500 \times 0,25 = 4\,065\,625$ грн.;

третього = $16\,262\,500 \times 0,15 = 2\,439\,375$ грн.;

четвертого = $16\,262\,500 \times 0,4 = 6\,505\,000$ грн.

3. Визначимо, який відсоток величини свого внеску внесено кожним з учасників:

першого = $100\,000 \times 100/3\,252\,500 = 3,08\%$;

другого = $2\,000\,000 \times 100/4\,065\,625 = 49,19\%$;

третього = $500\,000 \times 100/2\,439\,375 = 20,5\%$;

четвертого = $3\,000\,000 \times 100/6\,505\,000 = 46,12\%$.

Висновок жоден із учасників АТ не сплатив достатньої суми по своєму внеску, бо їх частки не дорівнюють (не перевищують) 50%.

4. Визначаємо мінімально-граничний розмір резервного капіталу, який має бути сформований АТ: $16\,262\,500 \times 25\% = 4\,065\,625$ тис. грн.

5. В цілому, відповідаючи чи буде засноване дане АТ відповідно до чинного законодавства, відмітимо, що на момент реєстрації учасниками АТ було сплачено $100\,000 + 2\,000\,000 + 500\,000 + 3\,000\,000 = 5\,600\,000$ грн., або 34,44% ($5\,600\,000/16\,262\,500 \times 100 = 34,44\%$) статутного капіталу, отже, АТ не може бути зареєстровано.

Отже, жоден із учасників АТ не сплатив достатньої суми по своєму внеску, бо їх частки не дорівнюють (не перевищують) 50%, мінімальний розмір резервного капіталу становить 4 065 625 тис. грн., при цьому акціонерне товариство не може бути засноване.

Практичне завдання 2

Чотири учасника створюють товариство з обмеженою відповідальністю. На момент державної реєстрації учасниками на технічний рахунок у комерційному банку було внесено такі суми: Шевченко П.І. – 80 тис. грн., Шевченко Д.П. – 70 тис. грн., Ткачук В.К. – 90 тис. грн., Демченко К.О. – 20 тис. грн. Навести відомі позиції першого розділу балансу підприємства, якщо в статутних документах передбачено, що частки учасників ТОВ відповідно складають: Шевченко П.І. – 30%, Шевченко Д.П. – 20%, Ткачук В.К. – 40%, Демченко К.О. – 10%. Відомо також що учасник Ткачук В.К. вніс свою частку у статутний капітал новоствореного товариства у повній сумі.

Розв'язок

1. Оскільки відомо що учасник Ткачук В.К. вніс свою частку (40% статутного капіталу) повністю і вона становить 90 тис. грн., то ми за допомогою пропорції можемо визначити розмір статутного капіталу. Він становить 225 000 грн.

Таблиця 6.1

Учасники	Частка учасника у статутному капіталі, %	Сума частки учасника, грн	Внесено учасником, грн.	Недоплачено/ переплачено, грн
Шевченко П.І.	30	$225\ 000 \times 0,3 = 67\ 500$	80 000	+ 12 500
Шевченко Д.П.	20	45 000	70 000	+25 000
Ткачук В.К.	40	90 000	90 000	0
Демченко К.О	10	22 500	20 000	- 2 500

2. У пасиві балансу нам відомі такі позиції:

Статутний капітал зареєстрований – 225 000 грн.

Статутний капітал сплачений = $90\ 000 + 67\ 500 + 45\ 000 + 20\ 000 = 222\ 500$ грн.

Додатковий внесений капітал = $12\ 500 + 25\ 000 = 37\ 500$ грн.

Отже, статутний капітал зареєстрований становить 225 000 грн., сплачений – 222 500 грн., а додатковий – 37 500 грн..

Практичне завдання 3

Підприємство за підсумками минулого року склало фінансову звітність для подання її до податкової адміністрації. З неї відомо, що діяльність підприємства протягом року характеризують такі дані: підприємство здійснило розміщення 100% додаткової емісії корпоративних прав на суму 100 тис. грн. за курсом 130%; чистий прибуток товариства становив 70 тис. грн., 70% якого спрямовано на виплату дивідендів, 20% – на поповнення резервного капіталу, решта чистого прибутку не розподілялася. Також підприємство отримало на безоплатній основі необоротні активи первісною вартістю 50 тис. грн.

Розрахувати приріст власного капіталу підприємства у розрізі окремих статей на базі відомих даних.

Розв'язок

1. Статутний капітал: 100 000 грн..

2. Емісійний дохід – 30 000 грн. буде відображено у додатковому капіталі.

3. В статті «Інший додатковий капітал» знайдуть відображення безоплатно передані основні фонди на суму 50 000 грн..

4. Чистий прибуток буде розподілено так:

- На виплату дивідендів буде спрямовано $70\ 000 \times 0,7 = 49\ 000$ грн..

- На формування резервного фонду буде спрямовано $70\ 000 \times 0,2 = 14\ 000$ грн.

- Решта чистого прибутку ($70\ 000 - 49\ 000 - 14\ 000$) в сумі 7 000 грн. буде рахуватися нерозподіленим прибутком.

Практичне завдання 4

За наведеними даними проаналізувати достатність капіталізації резервного капіталу акціонерного товариства щодо законодавчо визначеного його мінімально-граничного розміру: випуск акцій: простих акцій 1 000 000 – номінальна вартість 1 грн.; привілейованих акцій 250 000 – номіналом 2 грн. акціонерне товариство функціонує 4 роки. Прибуток першого року становив

650 000 грн. Щорічно прибуток підприємства зростає в порівнянні з попереднім на: другий рік на 25%; третій рік на 30%; четвертий рік на 20%.

Розв'язок

1. Статутний капітал акціонерного товариства становить:
 $1\,000\,000 \times 1 + 250\,000 \times 2 = 1\,500\,000$ грн.
2. Загальний розмір резервного фонду відповідно до мінімальних законодавчих вимог: $1\,500\,000 \times 0,25 = 375\,000$ грн.
3. Розмір відрахування до резервного фонду в перший рік функціонування АТ відповідно до мінімальних законодавчих норм становить:
 $650\,000 \times 0,05 = 32\,500$ грн.
4. Приріст прибутку на другий рік функціонування АТ:
 $650\,000 \times 1,25 = 812\,500$ грн.
5. Розмір відрахування до резервного фонду на 2-й рік функціонування АТ:
 $812\,500 \times 0,05 = 40\,625$ грн.
6. Приріст прибутку на третій рік функціонування АТ:
 $812\,500 \times 1,3 = 1\,056\,250$ грн.
7. Розмір відрахування до резервного фонду на 3-й рік функціонування АТ:
 $1\,056\,250 \times 0,05 = 52\,812,5$ грн.
8. Розмір відрахування до резервного фонду в четвертий рік функціонування АТ: $(1\,056\,250 \times 1,2) \times 0,05 = 63\,375$ грн.
9. Загальна сума внесеного резервного фонду становить:
 $32\,500 + 40\,625 + 52\,812,5 + 63\,375 = 189\,312,5$ грн.
10. Відсоток наповнення резервного капіталу становить:
$$\frac{189\,312,5}{375\,000} = 50,48\%$$

Отже, наповнення резервного капіталу підприємства становить 50,48%.

Практичне завдання 5

Статутний фонд було збільшено до 15 млн. грн.; для цього був використаний додатковий капітал в розмірі 5 млн. грн.; балансовий (розрахунковий) курс акцій перед збільшенням складав 200%. Знайти розрахунковий курс акцій після операції збільшення статутного капіталу.

Розв'язок

1. Прийmemo номінальний курс акцій – 50 грн.
2. Біржовий курс акцій до збільшення статутного фонду складе: $(50 \times 200) \setminus 100 = 100$ грн. Курс емісії нових акцій приймаємо на рівні 70% біржового курсу акцій до збільшення статутного фонду або $100 \times 0,7 = 70$ грн. Кількість акцій до збільшення статутного фонду складе: $10\,000\,000 / 50 = 200\,000$ штук, а загальна курсова вартість $200\,000 \times 100 = 20\,000\,000$ грн.
3. Кількість додатково емісійних акцій: $5\,000\,000 \setminus 50 = 100\,000$ штук, і їх курсова вартість $100\,000 \times 70 = 7\,000\,000$ грн.
4. Новий біржовий курс акцій після збільшення статутного фонду:
$$K_{\text{новий}} = \frac{(K_{\text{Б}} + K_{\text{С}})}{\text{Загальна кількість акцій}} \quad K_{\text{новий}} = \frac{(20\,000\,000 + 7\,000\,000)}{(200\,000 + 100\,000)} = 90 \text{ грн.},$$

по відношенню до номінальної вартості акцій це складе: $\frac{(90 \times 100)}{50} = 180\%$.

Отже, ринковий курс акцій становить 90 грн..

🔗 Завдання для самостійного опрацювання

🔗 Практичні завдання

Завдання 1

Статутний капітал акціонерного товариства, що створено у листопаді 2014 р., становить у 10 разів більший за визначений законодавством його мінімальний розмір. Його засновниками є чотири особи, частки кожної з них становлять: 1-ї – 25%, 2-ї – 25%, 3-ї – 30% і 4-ї – 20%. До моменту реєстрації АТ 1-им учасником було внесено 150000 грн., 2-им – 2 050 000 грн., 3-ім – 1500000 грн. та 4-им – 5 000 000 грн. Визначити: 1) який відсоток свого внеску внесено кожним з учасників; 2) який мінімальний розмір резервного капіталу має бути сформовано товариством; 3) чи буде засноване дане товариство відповідно чинному законодавству. Відповідь обґрунтувати.

Завдання 2

Чотири учасника створюють товариство з обмеженою відповідальністю. На момент державної реєстрації учасниками на технічний рахунок у комерційному банку було внесено такі суми: Шевченко П.І. – 120 тис. грн., Шевченко Д.П. – 50 тис. грн., Ткачук В.К. – 30 тис. грн., Демченко К.О. – 120 тис. грн. Навести відомі позиції першого розділу балансу підприємства, якщо в статутних документах передбачено, що частки учасників ТОВ відповідно складають: Шевченко П.І. – 15%, Шевченко Д.П. – 25%, Ткачук В.К. – 40%, Демченко К.О. – 20%. Відомо також що учасник Ткачук В.К. вніс свою частку у статутний капітал новоствореного товариства у повній сумі.

Завдання 3

Підприємство за підсумками минулого року характеризується такими показниками: підприємство здійснило розміщення 100% додаткової емісії корпоративних прав на суму 500 тис. грн. за курсом 125%; чистий прибуток товариства становив 80 тис. грн., 50% якого спрямовано на виплату дивідендів, 20% – на поповнення резервного капіталу, решта чистого прибутку не розподілялася. Також підприємство отримало на безоплатній основі необоротні активи первісною вартістю 70 тис. грн.. Розрахувати приріст власного капіталу підприємства у розрізі окремих статей на базі відомих даних

Завдання 4

За наведеними даними проаналізувати достатність капіталізації резервного капіталу акціонерного товариства щодо законодавчо визначеного його мінімально-граничного розміру: випуск акцій: простих акцій 2 000 000 – номінальна вартість 1 грн.; привілейованих акцій 350 000 – номіналом 3 грн. акціонерне товариство функціонує 5 роки. Прибуток першого року становив 150000 грн. Щорічно прибуток підприємства зростає в порівнянні з попереднім на: другий рік на 25%; третій рік на 30%; четвертий рік на 20%.

Завдання 5

Статутний фонд було збільшено до 25 млн. грн.; для цього був використаний додатковий капітал в розмірі 10 млн. грн.; балансовий (розрахунковий) курс акцій перед збільшенням складав 115%. Знайти розрахунковий курс акцій після операції збільшення статутного капіталу.

Завдання 6

Створено підприємство, при цьому, для започаткування його діяльності: оплачено придбані сировину та матеріали за власні кошти на суму 20 тис. грн.; оплачено придбані будівлі, машини, обладнання та устаткування за власні кошти на суму 200 тис. грн.; отримано безоплатно необоротні активи на суму 90 тис. грн.; взято короткостроковий кредит банку на суму 70 тис. грн.; отримано товарний кредит від постачальника матеріалів на суму 15 тис. грн.. За вище наведеними операціями визначити величину власного капіталу підприємства та його окремих елементів.

Завдання 7

Страхова компанія, яка не займається страхуванням життя і має статутний капітал, що складається із 1500 шт. акцій реальною вартістю – 800 євро. Емісійний дохід становить – 125%. Страхова компанія «Гарант» бере участь у створенні статутних капіталів наступних страхових компаній що займаються страхуванням життя: 1 компанія – 200 тис. євро; 2 компанія – 150 тис. євро; 3 компанія – 300 тис. євро. Визначити чи правомірними дії страхової компанії «Гарант» відповідно чинному законодавству.

Завдання 8

При заснування банку акціонерами було придбано наступну кількість акцій: 1 акціонер – 50 тис. шт.; 2 акціонер – 35 тис. шт.; 3 акціонер – 74 тис. шт.; 1 акціонер – 41 тис. шт. Реальна вартість акцій 600 грн., що дало банку 15% емісійного доходу з кожної акції. Розрахувати статутний капітал банку, мінімально-граничний розмір резервного капіталу та визначити чи буде достатнім розрахований розмір статутного капіталу для заснування банкою. Відповідь обґрунтувати.

✍ Тестові завдання

1. Джерела фінансування підприємства, які без визначення строку повернення внесені його засновниками (учасниками), накопичені впродовж строку існування підприємства суми реінвестованого чистого прибутку – це:

- а) залучений капітал;
- б) фінансові ресурси;
- в) власний капітал;
- г) довгострокові зобов'язання;
- д) поточні зобов'язання.

2. Капітал, який виражається через суму простих і привілейованих акцій першої та наступних емісій за їх номінальною вартістю, що зазначена в установчих документах (акціонерні товариства), або через суму внесків при започаткуванні діяльності підприємства – це:

- а) інвестований капітал;

- б) дарчий капітал;
 - в) нерозподілений прибуток;
 - г) залучений капітал;
 - д) власний капітал.
3. Сума, на яку вартість реалізації випущених акцій перевищує їхню номінальну вартість:
- а) резервний капітал;
 - б) додатково вкладений капітал;
 - в) статутний капітал;
 - г) нерозподілений прибуток;
 - д) інший додатковий капітал.
4. Заборгованість власників (учасників) за внесками до статутного (пайового) капіталу:
- а) резервний капітал;
 - б) додатково вкладений капітал;
 - в) вилучений капітал;
 - г) неоплачений капітал;
 - д) інший додатковий капітал.
5. Акції, що мають переваги при виплаті дивідендів, перевага при розподілі коштів та майна акціонерного товариства при його ліквідації, оберненість чи не оберненість – це:
- а) привілейовані акції;
 - б) прості акції;
 - в) акції на пред'явника;
 - г) іменні акції;
 - д) бездокументарні акції.
6. Якщо пакет акцій акціонера дозволяє йому блокувати рішення питань поточного чи стратегічного функціонування товариства, то такий акціонер є...
- а) мажоритарієм;
 - б) міноритарієм;
 - в) трасантом;
 - г) бенефіціаром;
 - д) емітентом.
7. Мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства становить:
- а) 100 мінімальних заробітних плат;
 - б) 1250 мінімальних заробітних плат;
 - в) 1000 мінімальних заробітних плат;
 - г) 250 мінімальних заробітних плат;
 - д) 1500 мінімальних заробітних плат.
8. Акціонерне товариство має право формувати резервний капітал у розмірі:
- а) не менше ніж 20 відсотків статутного капіталу;
 - б) не менше ніж 25 відсотків статутного капіталу;
 - в) не менше ніж 15 відсотків статутного капіталу;
 - г) не менше ніж 30 відсотків статутного капіталу;
 - д) не менше ніж 35 відсотків статутного капіталу.

9. Мінімальний розмір статутного капіталу банку на день реєстрації банку не може бути...

- а) менше 135 мільйонів гривень;
- б) менше 120 мільйонів гривень;
- в) менше 75 мільйонів гривень;
- г) менше 95 мільйонів гривень;
- д) менше 500 мільйонів гривень.

10. Власний капітал страхової організації утворює фінансову основу розвитку страхової компанії і включає такі елементи:

- а) статутний капітал, інший додатковий капітал, резервний капітал та нерозподілений прибуток;
- б) статутний капітал, страховий капітал, резервний капітал та нерозподілений прибуток;
- в) статутний капітал, додатковий капітал, резервний капітал та вилучений капітал;
- г) статутний капітал, додатковий капітал, резервний капітал та нерозподілений прибуток;
- д) статутний капітал, додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток та інший додатковий капітал.

11. Розмір кредиту, наданого одному члену кредитної спілки, не може перевищувати:

- а) 10% від капіталу кредитної спілки;
- б) 20% від капіталу кредитної спілки;
- в) 30% від капіталу кредитної спілки;
- г) 40% від капіталу кредитної спілки;
- д) 50% від капіталу кредитної спілки.

12. Залежно від ризиків діяльності кредитної спілки, обсягу та характеру проведення операцій, наявності мережі відокремлених підрозділів режими регулювання кредитних спілок, окрім об'єднаних кредитних спілок, поділяються на:

- а) дві групи регулювання;
- б) три групи регулювання;
- в) чотири групи регулювання;
- г) п'ять груп регулювання;
- д) шість груп регулювання.

Тема 6.3. Внутрішні джерела фінансування суб'єктів господарювання

☞ Основні поняття

Внутрішнє фінансування – це використання суб'єктом підприємництва частини прибутку, який формується шляхом капіталізації (самофінансування) та фінансування звільненим капіталом через амортизаційні відрахування та зміну структури майна.

Амортизація – це систематичний розподіл вартості, яка амортизується, необоротних активів протягом строку їх корисного використання.

Об'єктом амортизації є вартість основних засобів та нематеріальних активів, що мають обмежений строк корисної експлуатації.

Строком корисної експлуатації основних засобів є очікуваний період часу, протягом якого необоротні активи будуть використовуватися суб'єктом підприємства або з їх використанням буде виготовлено (виконано) очікуваний підприємством обсяг продукції (робіт, послуг).

Кумулятивний метод базується на визначенні річної суми амортизації множенням амортизовуваної вартості на кумулятивний коефіцієнта.

Кумулятивний коефіцієнт розраховується діленням числа років, що залишаються до кінця очікуваного терміну служби об'єкта основних засобів, на суму чисел років його корисного використання.

Виробнича ставка амортизації обчислюється як співвідношення амортизовуваної вартості об'єкта основних засобів і передбачуваного обсягу продукції (робіт, послуг) за весь термін корисного використання такого об'єкта основних засобів.

Операційний цикл суб'єкта суб'єктів господарювання являє собою період повного обороту всієї суми оборотних активів, у процесі якого відбувається зміна окремих їхніх видів.

Виробничий цикл суб'єкта суб'єктів господарювання характеризує період повного обороту матеріальних елементів оборотного капіталу, що використовується для обслуговування виробничого процесу, починаючи з моменту надходження сировини, матеріалів і напівфабрикатів та закінчуючи моментом відвантаження покупцям виготовленої з них готової продукції, виконання робіт і надання послуг.

Фінансовий цикл суб'єкта підприємства являє собою період повного обороту грошової форми оборотного капіталу, інвестованих в оборотні активи, починаючи з моменту погашення кредиторської заборгованості за отримані сировину, матеріали і напівфабрикати, і закінчуючи інкасацією дебіторської заборгованості за поставлену готову продукцію, виконання робіт та надання послуг.

Відкрите самофінансування (тезаврація прибутку) – це спрямування прибутку суб'єкта підприємства на формування його власного капіталу з метою фінансування інвестиційної та операційної діяльності.

Приховане самофінансування суб'єктів підприємства здійснюється шляхом використання прихованого прибутку.

Прихований прибуток формується на основі прихованих резервів – частини власного капіталу суб'єкта підприємства, яка не відображена в його балансі.

✂ Методичний інструментарій

Рівень самофінансування діяльності суб'єктів підприємства визначається на основі визначення коефіцієнта самофінансування (Кфс), який

розраховується за формулою:

$$Кфс = \frac{Тпр}{Чпр}$$

Тпр – тезаврований прибуток; Чпр – чистий прибуток.

Величина тезаврації прибутку відповідає обсягу чистого прибутку, який залишився в розпорядженні суб'єкта підприємництва після сплати всіх податків та нарахування дивідендів.

Достатній рівень самофінансування визначаються в межах від 0,5 до 1,0 значення коефіцієнта самофінансування.

Коефіцієнтом, за допомогою якого будуть коригуватися первісна вартість об'єкта основних засобів і знос, у бік як збільшення, так і зменшення являється індекс переоцінки, що визначається шляхом ділення справедливої вартості об'єкта основних засобів, що переоцінюється, на його залишкову вартість:

$$I_n = \frac{CB}{ЗВ},$$

I_n – індекс переоцінки (у частках); CB – справедлива вартість об'єкта основних засобів; $ЗВ$ – залишкова вартість об'єкта основних засобів, що підлягає переоцінці.

Переоцінка основних засобів здійснюється шляхом множення первісної вартості об'єкта основних засобів і суми нарахованого зносу на індекс переоцінки.

На практиці поширення набули два основні методи розрахунку Cash-flow від операційної діяльності, які враховують згадані зміни у складі оборотних активів і поточних зобов'язань і передбачають віднесення процентів за користування позичками до складу операційних витрат:

1. Прямий метод, при використанні якого чистий грошовий потік (Cash-flow) від операційної діяльності розраховується як різниця між вхідними та вихідними грошовими потоками, що мають безпосереднє відношення до операційної діяльності підприємства.

2. Непрямий метод. Вихідною величиною при використанні цього методу є фінансові результати від операційної діяльності.

Позитивне значення Free Cash-flow свідчить про наявність надлишку коштів, які можуть бути використані для таких цілей: виплата дивідендів; погашення банківських позик; викуп власних корпоративних прав. Від'ємне значення Free Cash-flow показувало б, що для здійснення запланованих видатків підприємство має потребу у зовнішньому фінансуванні, яка утворилася в результаті дефіциту внутрішніх джерел фінансування.

Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Визначити рівень самофінансування суб'єкта підприємництва за такими звітними даними: чистий прибуток – 52 000 грн.; випуск привілейованих акцій 1 500 шт. за номінальною ціною 35,7 грн.; дивіденд за акціями: а) простими – 25%; б) привілейованими – 40%.

Розв'язок

1. Розрахуємо номінальну вартість привілейованих акцій:

$$1500 \times 35,7 = 53550 \text{ грн.}$$

2. Визначаємо розмір дивідендів за акціями:

за привілейованими акціями: $53\,550 \times \frac{40}{100} = 21\,420$ грн.

за простими акціями: $52\,000 \times \frac{25}{100} = 13\,000$ грн.

4. Розрахуємо тезаврований прибуток суб'єкта підприємництва:
 $52\,000 - 21\,420 - 13\,000 = 17\,580$ грн.

5. Визначаємо рівень самофінансування суб'єкта підприємництва на основі розрахунку коефіцієнта самофінансування: $\frac{17\,580}{52\,000} = 0,33$

Отже, коефіцієнт самофінансування менше 0,5, отже у суб'єкта підприємництва низький рівень самофінансування його діяльності.

Практичне завдання 2

Визначити можливий розмір відкритого самофінансування підприємств (чистий прибуток), враховуючи наступні дані: підприємство реалізувало продукцію власного виробництва (з ПДВ) на суму 3,2 млн. грн.; фактична виробнича собівартість – 2,3 млн. грн. сума нерозподілених постійних загально виробничих витрат (в% до фактичної собівартості – 10%; реалізовано виробничих запасів – 4,3 млн. грн.; списано кредиторську заборгованість, строк позовної давності якої минув – 4 тис. грн.; дохід від реалізації іноземної валюти – 12 тис. грн.; нарахована заробітна плата управлінського персоналу – 360 тис. грн.; нарахування на заробітну плату управлінського персоналу (38%); інші адміністративні витрати – 37 тис. грн.; витрати на збут – 29 тис. грн.; списана вартість реалізованих виробничих запасів – 1,9 млн. грн.; списано балансову вартість реалізованої іноземної валюти – 11 тис. грн.; підприємство безкоштовно отримало обчислювальну техніку: первісна вартість – 12 тис. грн., сума зносу – 6 тис. грн.; підприємство є платником податку на прибуток.

Розв'язок

1. Валовий прибуток становить: $3200 - \frac{3200}{6} - 2\,300 - 2\,300 \times 0,1 = 136,67$ тис. грн.

2. Прибуток від операційної діяльності:
 $136,67 + 4300 - 1900 + 12 - 11 + 360 - 360 \times 0,38 - 37 - 29 = 2111,67 - 136,8 = 1974,87$ тис. грн.

3. Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування:
 $1974,87 + 12 - 6 = 1980,87$ тис. грн.

4. Чистий прибуток: $1980,87 - (1980,87 \times 0,25) = 1485,65$ тис. грн.

Практичне завдання 3

Підприємство протягом звітного періоду має такі показники діяльності: чистий прибуток від операційної діяльності – 100 тис. грн.; надходження від емісії акцій – 250 тис. грн., у тому числі на збільшення статутного капіталу було спрямовано 200 тис. грн.; грошові надходження від продажу акцій інших підприємств. Надходження від емісії облігацій – 50 тис. грн. числі амортизація нематеріальних активів – 20 тис. грн.; сума збільшення операційних оборотних активів 15 тис. грн.; кошти, спрямовані на придбання основних засобів 70 тис. грн. Визначити Cash-flow від: 1) операційної діяльності підприємства за звітний

період непрямим методом; 2) фінансової діяльності за звітний період; 3) інвестиційної діяльності за звітний період; 4) Free Cash Flow за звітний період.

Розв'язок

1. Визначимо операційний Cash Flow підприємства за звітний період непрямим методом.

$$\text{Operating Cash Flow} = 100\,000 - 15\,000 + 20\,000 = 105\,000 \text{ грн.}$$

На підприємстві утворилося в результаті операційної діяльності 105 тис. грн. чистих грошових потоків, тобто це частина виручки від реалізації, яка залишається в розпорядженні підприємства в певному періоді після здійснення всіх грошових видатків операційного характеру. Наявність операційного Cash-flow характеризує здатність підприємства фінансувати інвестиції за рахунок внутрішніх фінансових джерел, погашати фінансову заборгованість, виплачувати дивіденди.

2. Визначимо Cash Flow від інвестиційної діяльності за звітний період.

$$\text{Investing Cashflow} = 10\,000 - 70\,000 = -60\,000 \text{ грн.}$$

3. Визначимо Cash Flow від фінансової діяльності за звітний період.

$$\text{Financing Cash Flow} = 200\,000 + 50\,000 = 250\,000 \text{ грн.}$$

4. Визначимо Free Cash Flow за звітний період.

$$\text{Free Cash Flow} = 105\,000 + 10\,000 - 70\,000 = 45\,000 \text{ грн.}$$

Отже, Free (незалежний) Cash-flow характеризує здатність підприємства забезпечити операційну діяльність та планові інвестиції за рахунок внутрішніх фінансових джерел. Позитивне значення Free Cash-flow у розмірі 45 тис. грн. свідчить про наявність надлишку коштів, які можуть бути використані для таких цілей: виплата дивідендів; погашення банківських позик; викуп власних корпоративних прав. Від'ємне значення Free Cash-flow показувало б, що для здійснення запланованих видатків підприємство має потребу у зовнішньому фінансуванні в обсязі 45 тис. грн., яка утворилася в результаті дефіциту внутрішніх джерел фінансування.

Практичне завдання 4

Фінансова звітність ТОВ «Х» за минулий рік містить таку данні про його діяльність, тис. грн.:

Таблиця 6.2

Грошові потоки	Сума
Оплата праці	1 500
Отримане цільове фінансування	450
Розміщення акцій власної емісії	7800
Розміщення корпоративних облігацій	1300
Отримання фінансових кредитів	210
Погашення банківських кредитів	7
Надходження від орендної плати	90
Дезінвестиції	470
Оплата податків та інших видів платежів	1100
Виплата дивідендів	100
Надходження виручки від реалізації продукції	4700
Оплата рахунків постачальників	260

Визначити розмір операційного Cash-flow прямим методом та розмір Free Cash-Flow.

Розв'язок

1. Визначимо операційний Cash-flow прямим методом = Надходження виручки від реалізації продукції + Надходження від орендної плати – Оплата рахунків постачальників – Оплата податків та інших видів платежів – Оплата праці – Погашення банківських кредитів:

$$4\,700 + 90 - 260 - 1\,100 - 1\,500 - 7 = +1\,923 \text{ тис.грн.}$$

2. Визначимо інвестиційний Cash-flow = Отримане цільове фінансування + Дезінвестиції: $450 + 470 = +920$ тис.грн.

3. Free Cash-flow: $+1\,923 + 920 = +2\,843\,000$ грн.

Отже, операційний Cash Flow становить 1 923 000 грн., інвестиційний відповідно 920 000 грн., а Free Cash-flow – 2 843 000 грн..

Практичне завдання 5

Визначити суму до оцінки вартості основних засобів, яку належить включити в додатковий капітал підприємства на основі таких даних; справедлива вартість подібних об'єктів на дату переоцінки – 87 тис. грн.; первісна вартість основних засобів – 86 тис. грн.; залишкова вартість основних засобів – 80 тис. грн.

Розв'язок

1. Відхилення рівня залишкової вартості основних засобів від справедливої вартості подібних засобів становить: $100 - \left(\frac{80\,000}{87\,000} \times 100 \right) = 8,05\%$.

2. Індекс переоцінки основних засобів: $In = \frac{CB}{ЗВ} = \frac{87\,000}{80\,000} = 1,09$.

3. Сума зносу основних засобів: $86\,000 - 80\,000 = 6\,000$ грн.

4. Переоцінена залишкова вартість основних засобів:
 $(86\,000 - 6\,000) \times 1,09 = 87\,200$ грн.

5. Сума до оцінки вартості основних засобів, яку належить включити в додатковий капітал: $87\,000 - 80\,000 = 7\,200$ грн.

Отже, сума до оцінки вартості основних засобів становить 7 200 грн..

♣ Завдання для самостійного опрацювання

✍ Практичні завдання

Завдання 1

Визначити рівень самофінансування суб'єкта підприємництва за такими звітними даними: виручка від реалізації що оподатковується ПДВ – 125 000 грн.. Загальні витрати на виробництво та реалізацію продукції – 32 000 грн. Випуск привілейованих акцій у розмірі 3000 шт за ціною – 30 грн. Дивіденд за акціями: а) простими – 13%; б) привілейованими – 24%.

Завдання 2

Визначити можливий обсяг відкритого самофінансування на підприємстві якщо: операційний прибуток, тис. грн. – 480; прибуток, отриманий від проведення фінансових операцій – 141; дохід, отриманий методом участі в капіталі асоційованих підприємств – 64; валові доходи, тис. грн. – 1408; валові

витрати, тис. грн. – 851; амортизаційні відрахування, всього, тис. грн. – 140; поповнення оборотних коштів, в% до чистого прибутку – 30; формування фінансового резерву, в% – 35; нерозподілений прибуток (залишок прибутку), в% – 15; базова ставка податку на прибуток, в% – 18.

Завдання 3

Підприємство протягом звітного періоду має такі показники діяльності: чистий прибуток від операційної діяльності – 200 тис. грн.; надходження від емісії акцій – 350 тис. грн., у тому числі на збільшення статутного капіталу було спрямовано 300 тис. грн.; грошові надходження від продажу акцій інших підприємств; Надходження від емісії облігацій – 60 тис. грн. числі амортизація нематеріальних активів – 30 тис. грн.; сума збільшення операційних оборотних активів 25 тис. грн.; кошти, спрямовані на придбання основних засобів 80 тис. грн. Визначити Cash-flow від: 1) операційної діяльності підприємства за звітний період непрямым методом; 2) фінансової діяльності за звітний період; 3) інвестиційної діяльності за звітний період; 4) Free Cash Flow за звітний період.

Завдання 4

Визначити суму до оцінки вартості основних засобів, яку належить включити в додатковий капітал підприємства на основі таких даних; справедлива вартість подібних об'єктів на дату переоцінки – 55 тис. грн.; первісна вартість основних засобів – 57 тис. грн.; залишкова вартість основних засобів – 70 тис. грн..

Завдання 5

Розрахуйте щорічну суму амортизації обладнання за основними методами нарахування амортизації, якщо відомо, що: первісна вартість обладнання – 250 тис. грн.; строк корисної експлуатації – 5 років; ліквідаційна вартість становить 50 тис. грн.; планова виручка від реалізації по роках: 1 – 30 000 од., 2 – 23 000 од., 3 – 21 000 од., 4 – 18 000 од., 5 – 16 000 од..

Завдання 6

Підприємство характеризується такими показниками діяльності: валові витрати – 35 тис. грн.; операційні витрати – 8 тис. грн.; витрати від участі в капіталі 1 тис. грн.; надзвичайні доходи – 2 тис. грн.; надзвичайні витрати – 7 тис. грн.; статутний капітал підприємства – 1 000 тис. грн.; номінальна вартість простих акцій – 850 тис. грн.; дивіденд за простими та привілейованими акціями відповідно 12% та 15%. Визначити величину тезаврованого прибутку підприємства.

✍ Тестові завдання

1. Використання суб'єктом господарювання частини прибутку, який формується шляхом капіталізації та фінансування звільненим капіталом через амортизаційні відрахування та зміну структури майна є:

- а) державним фінансуванням;
- б) внутрішнім фінансуванням;
- в) зовнішнім фінансуванням;
- г) змішаним фінансуванням;
- д) цільовим фінансуванням.

2. Фінансування за рахунок амортизації відноситься до:
 - а) державних джерел фінансування;
 - б) зовнішніх джерел фінансування;
 - в) змішаних джерел фінансування;
 - г) внутрішніх джерел фінансування;
 - д) цільових джерел фінансування.
3. До методів нарахування амортизації за П(С)БО не відноситься:
 - а) прямолінійний (прямолінійного списання);
 - б) зменшення залишкової вартості (зменшення залишку);
 - в) прискореного відновлення залишкової вартості;
 - г) кумулятивного (суми чисел років);
 - д) виробничого (метод суми одиниць продукції).
4. Залучення суб'єктами підприємництва фінансових надходжень від різних контрагентів – це:
 - а) державне фінансування;
 - б) внутрішнє фінансування;
 - в) зовнішнє фінансування;
 - г) змішане фінансування;
 - д) цільове фінансування.
5. Операційний цикл суб'єкта підприємництва являє собою...
 - а) період повного обороту матеріальних елементів оборотного капіталу, що використовується для обслуговування виробничого процесу, починаючи з моменту надходження сировини, матеріалів і напівфабрикатів та закінчуючи моментом відвантаження покупцям виготовленої з них готової продукції, виконання робіт і надання послуг;
 - б) період повного обороту всієї суми оборотних активів, у процесі якого відбувається зміна окремих їх видів;
 - в) період повного обороту грошової форми оборотного капіталу, інвестованих в оборотні активи, починаючи з моменту погашення кредиторської заборгованості за отримані сировину, матеріали і напівфабрикати, і закінчуючи інкасацією дебіторської заборгованості за поставлену готову продукцію, виконання робіт та надання послуг;
 - г) період обороту дебіторської та кредиторської заборгованості, у процесі якого відбувається повне їх погашення;
 - д) період обороту незавершеного виробництва та готової продукції, починаючи з моменту їх виробництва до моменту їх реалізації.
6. Період обороту складових операційного циклу визначається як ...
 - а) відношення доходу від реалізації продукції, робіт та послуг до середньої вартості відповідної складової операційного циклу;
 - б) відношення вартості готової продукції, робіт та послуг до середньої вартості відповідної складової операційного циклу;
 - в) відношення чистого прибутку до середньої вартості відповідної складової операційного циклу;
 - г) відношення величини дебіторської заборгованості до середньої вартості відповідної складової операційного циклу;

- д) відношення чистого доходу від реалізації продукції, робіт та послуг до середньої вартості відповідної складової операційного циклу.
7. Залежно від способу відображення прибутку в звітності, зокрема в балансі, виділяють самофінансування:
- а) реальне та приховане;
 - б) приховане та відкрите;
 - в) пряме та непряме;
 - г) відкрите та закрите;
 - д) внутрішнє та зовнішнє.
8. Величина прихованих резервів в активі балансу дорівнює ...
- а) різниці між залишковою (балансовою) вартістю окремих майнових об'єктів суб'єкта підприємництва та їх реальною (вищою) вартістю;
 - б) різниці між ліквідаційною вартістю окремих майнових об'єктів суб'єкта підприємництва та їх реальною (вищою) вартістю;
 - в) сумі залишкової (балансової) вартості окремих майнових об'єктів суб'єкта підприємництва та їх реальної (вищої) вартості;
 - г) сумі ліквідаційної вартості окремих майнових об'єктів суб'єкта підприємництва та їх реальної (вищої) вартості;
 - д) різниці між: переоціненою вартістю окремих майнових об'єктів суб'єкта підприємництва та їх залишковою вартістю.
9. Тезаврація прибутку – це:
- а) розподіл прибутку між державою та суб'єктом підприємництва;
 - б) спрямування прибутку на формування власного капіталу суб'єкта підприємництва;
 - в) спрямування прибутку на виплату дивідендів;
 - г) спрямування прибутку на формування резервного капіталу суб'єкта підприємництва;
 - д) спрямування прибутку на покриття збитків минулих років.
10. Коефіцієнт тезаврації розраховується:
- а) діленням чистого прибутку на тезаврований прибуток;
 - б) діленням тезаврованого прибутку на чистий прибуток;
 - в) множенням чистого прибутку на тезаврований прибуток;
 - г) відніманням від чистого прибутку тезаврованого прибутку;
 - д) додаванням тезаврованого прибутку та чистого прибутку.

Тема 6.4. Дивідендна політика суб'єктів господарювання

☞ Основні поняття

Дивіденд – це платіж, що провадиться юридичною особою на користь власників (довірених осіб власника) корпоративних прав, емітованих такою юридичною особою, у зв'язку з розподілом частини її прибутку.

Первинний дивіденд, чи передбачений відсоток, що розраховується на базі суми, очищеної від акцій: його виплата гарантована тільки за умови одержання підприємством прибутку.

Додатковий дивіденд – що нараховується членам товариства чи акціонерам додатково до первинного дивіденду.

Дивідендна політика представляє собою політику підприємства, що пов'язана із розподілом чистого прибутку підприємства колективної форми власності, тобто акціонерного товариства або колективного підприємства, між учасниками або співвласниками та на інші цілі.

Дата оголошення дивіденду – в цей день приймається і оприлюднюється рішення акціонерного товариства щодо розміру поточного дивіденду, офіційно встановлюється дата перепису і виплати дивідендів.

Екс-дивідендна дата – акціонери, які купили акції до цієї дати, мають право на отримання оголошеного дивіденду.

Дата виплати – день, коли безпосередньо здійснюються грошові виплати дивідендів акціонерам, що мають право на їх отримання.

Консервативна стратегія дивідендних виплат – це стратегія, що об'єднує два методи нарахування дивідендів – метод залишкових виплат (чистого залишку) та метод стабільного співвідношення дивідендних виплат (стабільного коефіцієнта виплат).

Компромісна стратегія дивідендних виплат – це стратегія, що відображається методом стабільних дивідендів та екстра виплат (методом постійної та змінної частини або метод мінімального стабільного розміру дивідендів з надбавкою в окремі періоди).

Агресивну стратегія дивідендних виплат – це стратегія, що об'єднує два методи нарахування дивідендів – метод стабільного розміру дивідендів та метод постійного зростання розміру дивідендів (стійкого приросту дивідендів).

Метод залишкових виплат (метод чистого залишку) передбачає, що фонд виплати дивідендів формується за залишковим принципом, тобто лише після того, як за рахунок чистого прибутку профінансовано інвестиційні та інші потреби підприємства.

Метод стабільного співвідношення дивідендних виплат полягає в тому, що задається пропорція розподілу чистого прибутку (після здійснення обов'язкових виплат) між акціонерами і акціонерним товариством, тобто фіксується коефіцієнт виплати дивідендів (дивідендний вихід).

Метод стабільних дивідендів та екстра виплат передбачає регулярні стабільні невисокі дивіденди і додаткові виплати в сприятливі роки.

Метод постійного зростання розміру дивідендів передбачає встановлення фіксованого темпу зростання дивідендів.

Метод стабільного розміру дивідендів полягає у встановленні фіксованої ставки доходу на оплачений акціонерний капітал.

Метод виплати дивідендів акціями полягає в тому, що акціонери отримують замість грошових виплат додатковий пакет акцій.

✂ **Методичний інструментарій**

Основними показниками, що характеризують ефективність застосування дивідендної політики суб'єкта підприємництва на основі оцінки вкладеного акціонерами капіталу є:

1) коефіцієнт чистого прибутку на одну акцію ($K_{чп}$), який відображає інвестиційні можливості суб'єкта підприємництва: $K_{чп} = \frac{ЧП}{КА_{зв}}$,

ЧП – чистий прибуток суб'єкта підприємництва; КА – кількість звичайних акцій у обігу;

2) показник дивідендних виплат на одну звичайну акцію ($ДВА_{зв}$):

$$ДВА_{зв} = \frac{ДВ_{зв}}{КА_{зв}},$$

ДВ_{зв} – дивідендні виплати за звичайними акціями суб'єкта підприємництва;

3) коефіцієнт дивідендних виплат або дивідендний вихід ($K_{ДВ}$), який характеризує пропорції розподілу чистого прибутку (після погашення фіксованих зобов'язань), на виплату дивідендів по простих акціях та фінансування інвестиційних потреб. Існує два способи визначення коефіцієнту виплати дивідендів:

а) перший спосіб: $K_{ДВ} = \frac{ПД_a}{ЧП_{зв}} \times 100\%$,

ПД_a – поточний дивіденд на одну акцію, що виплачений у грошовій формі; ЧП_a – чистий прибуток суб'єкта підприємництва в розрахунку на одну акцію після погашення фіксованих зобов'язань.

б) другий спосіб: $K_{ДВ} = \frac{ФВД}{ЧП} \times 100\%$,

ФВД – фонд виплати дивідендів за мінусом фіксованих зобов'язань (маса дивідендів); ЧП – чистий прибуток суб'єкта підприємництва після погашення фіксованих зобов'язань.

4) коефіцієнт кратності покриття дивідендів прибутком ($KK_{ПД}$), який характеризує стратегічну можливість виплат дивідендів: $KK_{ПД} = \frac{ЧП_a}{ПД_a}$.

5) коефіцієнт утримання прибутку на одну акцію суб'єктом підприємництва ($K_{УП_a}$), який відображає вплив дивідендної політики на перспективний економічний розвиток суб'єкта підприємництва:

$$K_{УП_a} = \frac{ЧП_a - ПД_a}{ЧП_a}.$$

Основними показниками, що характеризують ефективність застосування дивідендної політики суб'єкта підприємництва на основі ринкової оцінки дохідності акцій є:

1) рівень дохідності акцій ($R_{да}$) або ставка доходу на оплачений акціонерний капітал характеризують розмір доходу, отриманий акціонерами на кожну гривню,

що вкладена в акцій і розраховується за формулою: $R_{да} = \frac{ПД_a}{РЦ_a} \times 100$,

ПД_a – поточний дивіденд на одну акцію, що виплачений у грошовій формі; РЦ_a – ринкова ціна акцій.

Переважні права коштуватимуть: $\frac{\text{Курс ринковий до емісії} - \text{курс емісії}}{\text{пропорції емісії}}$.

☒ Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Номинальна ціна привілейованої акції акціонерного товариства становить 50 грн. Перший акціонер купив 10 акцій 17.01, другий акціонер купив 27 акцій 24.01, і третій акціонер купив 50 акцій 27.01. Визначити, суми дивідендів, які мають отримати акціонери на дату виплати дивідендів (15.02), якщо дата оголошення дивіденду – 15.01, а екс-дивідендна дата – 25.01.

Розв'язок

1. Визначаємо чи усі власники привілейованих акцій отримують дивіденди на дату виплати дивідендів:

оскільки екс-дивідендна дата – 25.01, а третій акціонер купив акції 27.01, тобто після цієї дати, то він не отримує дивіденди.

2. Визначимо суму дивідендів для першого та другого акціонерів, які встановлюватимуться на дату оголошення дивіденду та виплачуватимуться на дату виплати дивідендів:

– дивіденди першого акціонера: $10 \times 50 = 500$ грн.

– дивіденди другого акціонера: $27 \times 50 = 1350$ грн.

Отже, дивіденди отримують тільки перший та другий акціонер.

Практичне завдання 2

Визначити динаміку маси дивідендів підприємства, якщо його акціонерний капітал складається з 540 тисяч простих акцій. Дивіденди на кожен просту акцію становили: у 2011 році – 55 грн.; у 2012 – 65 грн.; у 2013 – 79 грн..

Розв'язок

1. Масою дивіденду вважають загальну суму чистого прибутку, що спрямовується на виплату дивідендів.

$$\text{у } 2011 = 540\,000 \times 55 = 29\,700\,000 \text{ грн.}$$

$$\text{у } 2012 = 540\,000 \times 65 = 35\,100\,000 \text{ грн.}$$

$$\text{у } 2013 = 540\,000 \times 79 = 42\,660\,000 \text{ грн.}$$

2. Визначимо динаміку маси дивіденду:

$$2012/2011 \text{ pp.} = \frac{35\,100\,000}{29\,700\,000} \times 100 = 118,18\%$$

$$2013/2012 \text{ pp.} = \frac{42\,660\,000}{35\,100\,000} \times 100 = 121,54\%$$

Отже, дивідендна маса протягом 2012 р. збільшилася на 18,18% в порівнянні з 2011 р. і на 21,54% у 2013 р. в порівнянні з 2012 р..

Практичне завдання 3

Визначити рівень доходності акцій, ставку доходу на оплачений акціонерний капітал та коефіцієнт співвідношення ціни та доходу на акцію, якщо відомо що поточний дивіденд на акцію 15 грн., ринкова ціна акції 25 грн., фонд виплати дивідендів 350 тис. грн., статутний капітал 1 100 тис. грн., неоплачений капітал 50 тис. грн..

Розв'язок

1. Розраховуємо рівень дохідності акцій: $РД_a = \frac{15}{25} \times 100 = 60\%$.

2. Розраховуємо величину оплаченого акціонерного капіталу товариства:

$$Вок = 1100\,000 - 50\,000 = 1\,050\,000 \text{ грн.}$$

3. Розраховуємо ставку доходу на оплачений акціонерний капітал за

формулою: $СтД_{ок} = \frac{ФВД}{ОАК} \times 100$, $СтД_{ок} = \frac{350\,000}{1\,050\,000} = 33,33\%$.

4. Розраховуємо коефіцієнт співвідношення ціни та доходу на акцію за

формулою: $К_{ц/да} = \frac{РЦ_a}{ПД_a}$, $К_{ц/да} = \frac{25}{15} = 1,67 \approx 2$.

Отже, курс акції перевищує одержаний на акцію дивіденд майже у 2 рази.

Практичне завдання 4

У акціонерного товариства в даний час в обігу перебуває 10 000 простих акцій з ціною 11 грн. за одну акцію. Акціонерам запропоновано: 1) одержати регулярні) дивіденди в грошовому виразі на суму 1 грн. на акцію; 2) 10-процентний дивіденд у вигляді акцій. Фінансовий менеджер має у своєму розпорядженні таку інформацію: 1) 5 тис. акцій належить холдинговій компанії, яка бажає одержати дивіденди у вигляді акцій; 2) 5 тис. акцій належить фізичним особам, які виявили бажання одержати дивіденди в грошовій формі. Визначити кращий спосіб виплати дивідендів своїм акціонерам.

Розв'язок

1. Визначимо вартість статутного капіталу АТ, яка становить $10\,000 \times 11 = 110\,000$ грн.

2. Холдингова компанія одержить у вигляді дивідендів 500 акцій (10% від 5 000, якими вона володіє в даний час).

3. Після розподілу дивідендів кількість акцій в обігу збільшиться і становитиме: $10\,000 + 500 = 10\,500$ шт.

4. Визначимо кількість акцій у холдингової корпорації: $5\,000 + 500 = 5\,500$ шт.

5. Визначимо відсоток акцій холдингової компанії в капіталі акціонерного товариства: $\frac{5\,500}{10\,500} \times 100 = 52,38\%$.

Отже, контроль холдингової компанії над акціонерним капіталом АТ зросте, тобто вона буде власником 52,38% акцій.

6. Загальний обсяг дивідендів фізичної особи становить: $5\,000 \times 1 = 5\,000$ грн.

7. Після розподілу дивідендів у грошовій формі вартість АТ становитиме:

$$110\,000 - 5\,000 = 105\,000 \text{ грн.}$$

8. Вартість 1 акції після грошових дивідендних виплат становитиме:

$$\frac{105\,000}{10\,500} = 10 \text{ грн.}$$

9. Порівняємо частки в акціонерному капіталі АТ після виплати дивідендів:

а) холдингова компанія володіє 5500 акцій, кожна по 10 грн., $5500 \times 10 = 55000$ грн., її частка в акціонерному капіталі становить: $\frac{55000}{105000} \times 100 = 52,38\%$.

б) фізичні особи володіють, як і раніше, 5000 акцій, кожна по 10 грн.
 $5000 \times 10 = 50000$ грн.

10) Частка фізичних осіб акціонерного капіталу знизилася і становить:

$$\frac{50000}{105000} \times 100 = 47,62\%$$

Отже, у результаті виплати дивідендів пропорції в розподілі акціонерного капіталу між холдинговою компанією і фізичними особами змінилися; 2) холдингова компанія збільшила кількість своїх акцій: її частка в акціонерному капіталі зросла з 50% до 52,38%, тоді як частка фізичних осіб знизилася до 47,62%.

Практичне завдання 5

Було вирішено створити публічне акціонерне товариство. При його створенні було профінансовано накладні витрати у розмірі 24 000 грн. Проводилася відкрита підписка на акції. Параметри проспекту емісії визначали, що розміщенню підлягало 35 000 одиниць номіналом 100 грн. за кожною. Всі акції було покрито підпискою за курсом 120%. На момент реєстрації ПАТ було сплачено 60% акцій за ціною емісії. З'ясувати чи матиме корпорація емісійний дохід якщо всі акції будуть сплачені за курсом емісії. Який мінімальний рівень курсу емісії акцій з юридичного та економічного погляду? Навести відомі значення статей першого розділу пасиву балансу на момент реєстрації підприємства.

Розв'язок

1) Курс емісії акцій – курс за яким відбувається підписка на акції.

З юридичного погляду нижньою межею курсу акцій є їх номінал – 100 грн.

З економічного – має покривати номінал акцій та відшкодувати витрати на проведення емісії: $(100 + 24000 / 35000 = 100,68$ грн.).

2) Дохід від первинної емісії акцій $35000 \times 100 \times 0,2 = 700000$ грн.

3) У першому розділі пасиву ПАТ знайдуть відображення такі дані:

- Статутний капітал зареєстрований – $35000 \times 100 = 3500000$ грн.

- Статутний капітал сплачений $3500000 \times 0,6 = 2100000$ грн.

Емісійний дохід у розмірі $2100000 \times 0,2 = 420000$ грн. за мінусом витрат на засновницькі операції в розмірі 24 000 грн., буде зафіксовано у додатковому капіталі: $420000 - 24000 = 396000$ грн.

Практичне завдання 6

На підприємстві відбулися загальні збори акціонерів, за підсумками яких було затверджено рішення про необхідність додаткової емісії акцій – було вирішено збільшити статутний капітал з 70 000 000 грн. до 100 000 000 грн., шляхом випуску простих акцій номіналом 25 грн.. На момент проведення загальних зборів акціонерів ринковий курс акції становив 29 грн.. Курс емісії нових акцій – 110%. Необхідно визначити пропорції емісії та розмір емісійного доходу емітента. Розрахуйте середній біржовий курс акції після збільшення

статутного капіталу, якщо на зміну курсу вплинув лише факт зростання їх кількості. Для чого використовуються переважні права на придбання акцій та скільки вони коштують у даному випадку?

Розв'язок

1. Емісійний дохід емітента від випуску складе:
 $(100\,000\,000 - 70\,000\,000) \times 0,1 = 3\,000\,000$ грн.
2. Пропорції емісії: $\left(\frac{70\,000\,000}{30\,000\,000}\right) = \frac{7}{3}$
3. Кількість акцій до емісії: $\left(\frac{70\,000\,000}{25}\right) = 2\,800\,000$ шт.
4. Кількість нових акцій: $\left(\frac{30\,000\,000}{25}\right) = 1\,200\,000$ шт.
5. Загальна курсова вартість акцій до емісії: $29 \times 2\,800\,000 = 81\,200\,000$ грн.
6. Загальна курсова вартість емісії ($25 \times 0,1 = 2,5$; $25 + 2,5 = 27,5$).
 $27,5 \times 1\,200\,000 = 33\,000\,000$ грн.
7. Новий ринковий курс акцій після емісії визначимо за формулою:
(Загальна курсова вартість акцій до емісії + Загальна курсова вартість емісії) /
Загальна кількість акцій після емісії):
 $\frac{81\,200\,000 + 33\,000\,000}{2\,800\,000 + 1\,200\,000} = 28,55$ грн.
8. Переважні права коштують:
 $\frac{\text{Курс ринковий до емісії} - \text{курс емісії}}{\text{пропорції емісії}} = \frac{29 - 28,55}{2,33} = 0,193$ грн.

Отже, пропорції емісії становлять 7/3, емісійний дохід – 3 000 000 грн., новий ринковий курс акцій після емісії – 28,55 грн..

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

📖 **Практичні завдання**

Завдання 1

За даними фінансової звітності підприємству необхідно визначити поточну прибутковість акції досліджуваного підприємства та зробити висновки щодо його динаміки. Відомо, що статутний капітал розміром 200 000 грн. складається лише з простих акцій номіналом 50 грн.. За результатами діяльності підприємства масу дивіденду визначено у розмірі 250 тис. грн.. Середньоринковий курс вказаних акцій на фондовому ринку на момент аналізу становить 1 000 грн. Чи є достатнім знання фактичного значення поточної прибутковості цих акцій для прийняття рішення про доцільність інвестування?

Описати процедуру отримання дивідендів акціонером.

Завдання 2

Публічне акціонерне товариство оголосило про виплату дивідендів. Акціонерам запропоновано 10-процентний дивіденд у вигляді акцій підприємства. У даний час в обігу перебуває 1 000 000 акцій. Номінальна вартість однієї акції дорівнює 10 грн. Акції, отримані у вигляді дивідендів, продаються за

ціною 15 грн. за одну акцію. Складіть рахунки АТ за акціонерним капіталом після виплати дивідендів.

Акціонерний капітал корпорації до виплати дивідендів становив :

- звичайні акції (1 000 000 номіналом 10 грн.) = 10 000 000;
- додатковий капітал (надлишок над сумою номіналу) = 5 000 000;
- нерозподілений прибуток = 15 000 000;
- власний капітал = 30000 000.

Завдання 3

Статутний капітал підприємства складає 1500 тис. грн. і сформований на 95% з простих акцій. Усі емітовані акції знаходяться у обігу. За результатами діяльності у звітному році оподатковуваний прибуток підприємства склав 450 тис. грн. Підприємство реалізовує політику стабільних дивідендів із ставкою 10%. Визначте масу дивідендів по простих акціях, а також величину нерозподіленого прибутку, якщо планується повністю покрити мінімальну величину резервного капіталу. Ставка дивідендів по привілейованих акціях складає 30%.

Завдання 4

В оголошенні акціонерного товариства вказано, що дивіденди за його акціями за рік складуть 20% річних за простими акціями та 30% за привілейованими акціями. Визначити суму дивіденду на одну привілейовану акцію номіналом 5 тис. грн. і одну звичайну номіналом 1 тис. грн.. Визначити дивідендний вихід, якщо дохід на просту акцію складає 200 грн..

Завдання 5

Визначити рівень дохідності акцій, ставку доходу на оплачений акціонерний капітал та коефіцієнт співвідношення ціни та доходу на акцію, якщо відомо що поточний дивіденд на акцію 25 грн., ринкова ціна акції 25 грн., фонд виплати дивідендів 4200 тис. грн., статутний капітал 1 200 тис. грн., неоплачений капітал 66 тис. грн..

Завдання 6

Було вирішено створити публічне акціонерне товариство. При його створенні було профінансовано накладні витрати у розмірі 44 000 грн.. Проводилася відкрита підписка на акції. Параметри проспекту емісії визначали, що розміщенню підлягало 38 000 одиниць номіналом 97 грн. за кожен. Всі акції було покрито підпискою за курсом 117%. На момент реєстрації ПАТ було сплачено 65% акцій за ціною емісії. З'ясувати чи матиме корпорація емісійний дохід якщо всі акції будуть сплачені за курсом емісії. Який мінімальний рівень курсу емісії акцій з юридичного та економічного погляду? Навести відомі значення статей першого розділу пасиву балансу на момент реєстрації підприємства.

Завдання 7

Номінальна ціна привілейованої акції акціонерного товариства становить 75 грн. Перший акціонер купив 25 акцій 25.01, другий акціонер купив 20 акцій 30.01, і третій акціонер купив 55 акцій 03.02. Дивіденд за привілейованими акціями становить 17%. Визначити, суми дивідендів, які мають отримати

акціонери на дату виплати дивідендів (15.02), якщо дата оголошення дивіденду – 22.01; экс-дивідендна дата – 29.01.

Завдання 7

На підприємстві відбулися загальні збори акціонерів, за підсумками яких було затверджено рішення про необхідність додаткової емісії акцій – було вирішено збільшити статутний капітал з 85 000 000 грн. до 103 000 000 грн. шляхом випуску простих акцій номіналом 28 грн.. На момент проведення загальних зборів акціонерів ринковий курс акції становив 32 грн.. Курс емісії нових акцій – 112%. Необхідно визначити пропорції емісії та розмір емісійного доходу емітента. Розрахуйте середній біржовий курс акції після збільшення статутного капіталу, якщо на зміну курсу вплинув лише факт зростання їх кількості. Для чого використовуються переважні права на придбання акцій та скільки вони коштуватимуть у даному випадку?

Завдання 8

Визначити чисту суму дивідендів, яку одержить акціонер, що володіє пакетом акцій у 10% статутного капіталу акціонерного капіталу за наявності таких даних: 1) акціонерним товариством випущено 5 000 акцій номінальною вартістю 20 грн.; власний капітал акціонерного товариства становить 250 тис. грн.; податок на прибуток підприємства – 30 тис. грн.; маса дивідендів – 50 тис. грн..

✎ Тестові завдання

1. Дохід, який одержаний власником акції чи паю за рахунок прибутку підприємства або його резервного капіталу за звітний період є:
 - а) чистим прибутком;
 - б) інвестиційним прибутком;
 - в) дивідендом;
 - г) номінальною вартістю акції;
 - д) емісійним доходом.
2. При виплаті дивідендів готівкою не застосовується така форма оголошення грошових виплат, як:
 - а) розмір дивіденду на одну акцію у вартісному вираженні;
 - б) відсоток від ринкової ціни акції;
 - в) відсоток від чистого прибутку або дивідендний вихід;
 - г) дивіденд оголошується без врахування податків з власників акцій;
 - д) відсоток від номінальної ціни акції.
3. Мають право на отримання оголошеного дивіденду акціонери, які купили акції до ...
 - а) дата оголошення дивіденду;
 - б) экс-дивідендна дата;
 - в) дата реєстрації акціонерів;
 - г) віце-дивідендна дата;
 - д) дата реєстрації дивідендів.
4. До найбільш розповсюджених теорій, пов'язаних з механізмом формування дивідендної політики, не відноситься:

- а) теорія мінімізації дивідендів;
 - б) теорія «модель Дюпона»;
 - в) сигнальна теорія дивідендів;
 - г) теорія агентських витрат;
 - д) теорія «модель Ла Порта».
5. Теорія виплати дивідендів, яка розглядає конфлікт інтересів принципал-агентів, що виникає у зв'язку із наявністю у підприємства вільних грошових потоків, на які претендують усі учасники корпоративних відносин, має назву:
- а) теорія незалежності дивідендів;
 - б) теорія переваги дивідендів;
 - в) теорія агентських витрат;
 - г) сигнальна теорія дивідендів;
 - д) теорія відповідності дивідендної політики складу акціонерів.
6. До зовнішніх факторів формування дивідендної політики не відноситься:
- а) загальна макроекономічна ситуація;
 - б) чинне законодавство;
 - в) кон'юнктура фінансового ринку;
 - г) дивідендна політика конкурентів;
 - д) склад акціонерів та їх потреб.
7. Метод виплати дивідендів, який передбачає фіксацію коефіцієнту виплати дивідендів (дивідендного виходу), називається:
- а) методом залишкових виплат;
 - б) методом стабільного співвідношення дивідендних виплат;
 - в) методом стабільного розміру дивідендів;
 - г) методом стабільних дивідендів та екстра-виплат;
 - д) методом виплати дивідендів акціями.
8. Метод стабільних дивідендів та екстра-виплат – це...
- а) метод виплати дивідендів, який передбачає визначення пропорції розподілу чистого прибутку між акціонерами і акціонерним товариством;
 - б) метод виплати дивідендів, який передбачає встановлення фіксованого темпу зростання дивідендів;
 - в) метод виплати дивідендів, який передбачає те, що фонд виплати дивідендів формується за залишковим принципом;
 - г) метод виплати дивідендів, який передбачає регулярні стабільні невисокі дивіденди і додаткові виплати в сприятливі роки;
 - д) метод виплати дивідендів, який передбачає встановлення фіксованої ставки доходу на оплачений акціонерний капітал.
9. Подрібнення акцій (спліт) передбачає:
- а) випуск додаткових акцій із збільшенням розміру акціонерного капіталу;
 - б) випуск додаткових акцій без збільшення розміру акціонерного капіталу;
 - в) обмін декількох акцій на меншу кількість з більшим номіналом відповідно до обраного масштабу укрупнення;
 - г) обмін декількох акцій на більшу кількість з меншим номіналом відповідно до обраного масштабу укрупнення;

д) випуск додаткових привілейованих акцій із збільшенням розміру акціонерного капіталу.

10. Показник, що характеризує пропорції розподілу чистого прибутку на виплату дивідендів за простими акціями та фінансування інвестиційних потреб, – це...

а) рівень дохідності акцій;

б) коефіцієнт кратності покриття дивідендів прибутком;

в) коефіцієнт виплати дивідендів або дивідендний вихід;

г) коефіцієнт співвідношення поточної ціни та доходу на акцію;

д) коефіцієнт курсу акції.

Тема 6.5. Фінансування суб'єктів підприємництва за рахунок запозичених ресурсів

☞ Основні поняття

Запозичений капітал – капітал, що формується через отримання підприємством різноманітних кредитів та позик, а також тимчасових його зобов'язань щодо здійснення платежів.

Зобов'язання – це заборгованість суб'єктів господарювання, що виникла в наслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

Довгострокові зобов'язаннями – це зобов'язання, що будуть погашені протягом строку, який перевищує 12 календарних місяців, або протягом строку, що перевищує операційний цикл, якщо він більший 12 календарних місяців.

Політика залучення запозиченого капіталу представляє собою частину загальної стратегії формування капіталу, що передбачає забезпечення найбільш ефективних форм та умов залучення запозиченого капіталу за різними джерелами у відповідності із потребами розвитку суб'єктів господарювання.

Кредит – це економічні відносини між юридичними і фізичними особами та державою з приводу перерозподілу вартості на засадах повернення і, як правило, з виплатою процентів.

Кредитування – це кредитний процес, що включає сукупність механізмів реалізації співпраці між кредитором та позичальником.

Фінансовий кредит – це кредит, за яким за яким банки чи небанківські фінансові установи передають кошти в позику юридичній або фізичній особі для цільового використання на певний термін та під процент.

Банківський кредит – це сума тимчасово вільних грошових коштів банку, яку він надає чи зобов'язується надати позичальнику у користування на умовах належного забезпечення, повернення у визначений строк, оплати та цільового характеру використання.

Метод банківського кредитування – це спосіб та процедура надання банківського кредиту.

Депозит (вклад) – це зобов'язання банку за тимчасово залученими коштами фізичних і юридичних осіб або цінними паперами за відповідну плату.

Постійно діюча лінія рефінансування призначена для вирівнювання тимчасових коливань ліквідності банківської системи та підтримання короткострокової (миттєвої) ліквідності банків.

Стабілізаційний кредит призначено для надання банкам, переведеним у режим фінансового оздоровлення, або банкам, які взяли на себе борг банку, що перебуває у режимі фінансового оздоровлення.

Операції репо – це угода про надання міжбанківської позики під забезпечення цінними паперами за умови зворотного їх викупу після повернення коштів кредитором.

Депозитний сертифікат – це процентне боргове зобов'язання (розписка) банку, яке підтверджує вкладення певної суми коштів у банк на визначений термін за конкретною відсотковою ставкою або за ставкою, що розраховується за умовами укладеної угоди.

Депозитна ставка є платою власникові тимчасово вільних грошових коштів за їх використання впродовж певного періоду часу, яка має компенсувати упущені можливості інших напрямів їх розміщення.

Залучений капітал страховика включає: страхові резерви, забезпечення наступних витрат і платежів, цільове фінансування.

Страхові резерви – основний елемент залученого капіталу страховиків, які представляють собою грошові кошти, що утворюються страховиками з метою забезпечення майбутніх виплат страхових сум і страхового відшкодування залежно від видів страхування (перестраховування).

Облігація – це цінний папір, що посвідчує внесення його першим власником грошей, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбаченій умовами розміщення облігацій строк та виплатити дохід за облігацією, якщо інше не передбачено умовами розміщення.

Відсоткові облігації – облігації, за якими передбачається виплата відсоткових доходів.

Цільові облігації – облігації, виконання зобов'язань за якими здійснюється шляхом передачі товарів та/або надання послуг відповідно до вимог, встановлених умовами розміщення таких облігацій, а також шляхом сплати коштів власнику таких облігацій у випадках та порядку, передбачених проспектом емісії облігацій.

Дисконтні облігації – облігації, що розміщуються за ціною, нижчою за їх номінальну вартість.

Ануїтет – серія виплат (чи поступлень) певної суми грошей за вказане число n – періодів часу.

Комерційний (товарний) кредит – це товари, що їх власник постачальник передає у власність юридичним чи фізичним особам на умовах угоди, яка передбачає відстрочення кінцевого розрахунку на визначений термін та під відсоток.

Вексель – це цінний папір встановленої форми, що містить письмове зобов'язання боржника (векселедавця) сплатити відповідну суму грошових

коштів своєму кредитору – власнику векселя (векселедержателю) у встановлений строк.

Фінансовий лізинг – це вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу, за яким лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) від встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк неменше одного року за встановлену плату (лізингові платежі).

Зворотний лізинг – господарська операція фізичної чи юридичної особи, що передбачає продаж основних фондів фінансовій організації з одночасним зворотним отриманням таких основних фондів такою фізичною чи юридичною особою в оперативний або фінансовий лізинг.

Внутрішня кредиторська заборгованість характеризує найбільш короткостроковий вид запозичених коштів, які використовуються суб'єктами підприємництва і формуються саме за рахунок внутрішніх джерел.

✂ *Методичний інструментарій*

Сума простих відсотків за кредитом визначається за формулою:

$$V = \frac{P \times k \times n}{T \times 100},$$

V – сума відсотків за період у n днів; P – сума кредиту; k – річна сума відсотка; n – кількість днів, розрахункового періоду; T – максимальна кількість днів у році за умовами договору.

Нарощена сума кредиту разом із відсотками розраховується таким чином:

$$S_n = P \times \left(1 + \frac{k \times n}{T \times 100}\right),$$

S_n – сума відсотків за період у n днів.

Складні відсотки за розрахунковий період визначаються за формулою:

$$V = P \times \left(\left(1 + \frac{k \times n}{m \times T \times 100}\right)^m - 1 \right).$$

m – кількість періодів (разів) нарахування складного відсотка.

Нарощена сума кредиту при застосування складних відсотків за період не більше одного року визначається за формулою: $S = P \times \left(1 + \frac{k}{m}\right)^{mm}$,

$$S = P \times \left(1 + \frac{k \times n}{m \times T \times 100}\right)^m.$$

Формула визначення майбутньої вартості ануїтету:

$$S_a = AP \times \frac{(1 + k)^n - 1}{k \times (1 + k)^n}.$$

Суму відсотків за користування кредитними ресурсами розраховується таким чином:

$$S_r = \frac{Sk}{p} \times R \times \frac{p \times n + 1}{2},$$

Sk – сума кредиту; p – кількість виплат на протязі відповідного терміну; R – процентна ставка; n – термін видачі кредиту у роках.

Нарощення ануїтету ($CF_j = \text{const}$) здійснюється за формулою:

$$FV = CF_j \sum_{n=1}^n (1+r)^n,$$

де CF_j – розмір періодичних поступлень; $\sum_{n=1}^n (1+r)^n$ – коефіцієнт майбутньої вартості ануїтету, $n=1$

Дисконтування ануїтету ($CF_j = \text{const}$) здійснюється за формулою:

$$PV = CF \sum_{n=1}^n \frac{1}{(1+r)^n},$$

де CF_j – розмір періодичних виплат;

$\sum_{n=1}^n \frac{1}{(1+r)^n}$ – коефіцієнт теперішньої вартості ануїтету

Ефективна ставка простих процентів (I_e) визначається за формулою:

$$I_e = \frac{I + K_m}{P \times n} = \frac{I + K_m}{P \times t},$$

$I+K_m$ – загальна сума нарахованих відсотків, комісійних та інших виплат банку за кредитом; P – сума основного боргу за кредитом (тіло кредиту) n, t – строк кредитування, відповідно у роках, чи у днях.

Середній строк використання запозичених коштів переставляє собою середній розрахунковий термін протягом якого вони знаходяться в користуванні. Він визначається за формулою:

$$ССВЗп = \frac{СКВзп}{2} + ППВзп + \frac{СПзп}{2},$$

ССВЗп – середній строк використання запозиченого капіталу; СКВзп – строк корисного використання запозиченого капіталу; ППВзп – пільговий період; СПзп – строк погашення.

Пільговий період використання запозиченого капіталу:

$$ППВзп = ССВзп - \left(\frac{СКВзп}{2} + \frac{СПзп}{2} \right).$$

Середню оборотність короткострокових кредитів банку за квартал ставку за формулою: $ОБККрс = \frac{ЗЗККрс \times T}{Пккр}$,

ЗЗККрс – середній залишок заборгованості за банківськими кредитами, включаючи прострочені, у звітному періоді, тис. грн.; T – тривалість звітного періоду; середній відсоток, що сплачується за користування кредитними ресурсами (витрати на обслуговування боргових зобов'язань/середньорічний розмір позикових коштів).

«Грант-елемент» (ГЕ), розраховується за наступною формулою:

$$GE = 100 - \sum_{t=1}^n \frac{ПР + ОБ}{БК(1+i)^n} * 100,$$

ПР – сума процентів, що сплачується, у конкретному інтервалі (n) кредитного періоду; ОБ – сума основного боргу, що амортизується в конкретному інтервалі (n) кредитного періоду; БК – загальна сума банківського кредиту, залученого підприємством; i – середня ставка відсотка за кредит, що склався на фінансовому ринку по аналогічних кредитних інструментах, виражена десятковим дробом; n – конкретний інтервал кредитного періоду, по якому здійснюється платіж коштів комерційному банку; t – загальна тривалість кредитного періоду, виражена числом вхідних у нього інтервалів.

Вартість запозиченого капіталу, який залучено за рахунок емісії облігацій (ВЗК_{ОБ}), проводиться за наступною формулою:

$$ВЗК_{об} = \frac{Др \times (1 - СПП) \times 100}{(НВ_{об} - ДР) \times (1 - РЕВ)},$$

РЕВ – рівень емісійних витрат по відношенню до обсягу емісії, виражений десятковим дробом; Др – середньорічна сума дисконту по облігації; НВ_{ОБ} – номінал облігації, що підлягає погашенню; СПП – ставка оподаткування.

📁 Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Банк видає кредит підприємству розміром 500 тис. грн. термом на 1 рік під процентну ставку 15,0%. Розрахувати суму поверненого кредиту з урахуванням процентів, що сплачуються в момент його погашення.

Розв'язок

1. Розраховуємо суму відсотків за кредит: $500\,000 \times 15\% = 75\,000$ грн.
2. Сума поверненого кредиту становитиме:

$$500\,000 + \frac{500\,000 \times 15\%}{100\%} = 575\,000 \text{ грн.}$$

Отже, сума повернення кредиту становитиме 575 000 грн..

Практичне завдання 2

Визначити пільговий період використання запозиченого капіталу суб'єктом підприємництва, якщо: строк погашення зобов'язань підприємства становить 194 днів; строк корисного використання запозичених коштів становить 190 днів; середній строк використання запозичень є більшим за строк їх корисного використання на 40 дня.

Розв'язок

1. Середній строк використання запозичених коштів переставляє собою середній розрахунковий термін протягом якого вони знаходяться в користуванні.

Він визначається за формулою: $ССВ_{зп} = \frac{СКВ_{зп}}{2} + ППВ_{зп} + \frac{СП_{зп}}{2}$.

Розраховуємо строк використання запозичень:

$$ССВ_{зп} = 190 + 40 = 230 \text{ днів.}$$

2. З формули визначаємо пільговий період використання запозиченого капіталу: $ППВ_{зп} = ССВ_{зп} - \left(\frac{СКВ_{зп}}{2} + \frac{СП_{зп}}{2} \right)$; $ППВ_{зп} = 230 - \left(\frac{190}{2} + \frac{194}{2} \right) = 38$ днів.

Отже, пільговий період використання запозиченого капіталу суб'єктом підприємництва становить 38 днів.

Практичне завдання 3

Розрахувати середню оборотність короткострокових кредитів банку за квартал, якщо залишок короткострокових кредитів на початок кварталу становив 2000 тис. грн., отримало короткострокових кредитів за звітний квартал на суму 1800 тис. грн. Сума повернених короткострокових кредитів у звітному періоді 1200 тис. грн.

Розв'язок

1. Розраховуємо середній залишок заборгованості за банківськими кредитами: $ЗЗК_{рс} = 2000 + 1800 - 1200 = 2600$ 000 грн.

2. Розраховуємо тривалість звітного періоду в днях: $3 \text{ міс.} \times 30 \text{ дн.} = 90$ днів

3. Розраховуємо середню оборотність короткострокових кредитів банку за квартал: $ОБК_{рс} = \frac{2600 \times 90}{1200} = 195$ рази.

Отже, середня оборотність короткострокових кредитів становить 195 разів.

Практичне завдання 4

Розрахувати ефективність використання кредитних ресурсів (економічна рентабельність, середній відсоток, що сплачується за користування кредитами, ефект «фінансового важеля», приріст прибутку за рахунок використання кредитних ресурсів), якщо прибуток, отриманий від звичайної діяльності, – 3000 тис. грн.; середньорічний розмір активів – 12 000 тис. грн.; середньорічний розмір позикових коштів – 3 500,0 тис. грн.; витрати на обслуговування боргових зобов'язань – 630 тис. грн.; середньорічний розмір власних коштів – 8 000 тис. грн..

Розв'язок

1. Визначимо економічну рентабельність підприємства (прибуток, отриманий від звичайної діяльності/ середньорічний розмір активів):

$$\frac{3000000}{12000000} = 25,0\%$$

2. Розраховуємо середній відсоток, що сплачується за користування кредитними ресурсами: $\frac{630000}{3500000} = 18,0\%$.

3. Визначимо ефект «фінансового важеля»:

$$(0,25 - 0,18) \times (1 - 0,18) \times \frac{3500000}{8000000} = 0,07 \times 0,82 \times 0,44 = 2,52\%$$

4. Приріст прибутку за рахунок використання кредитних ресурсів становитиме: $\frac{(0,25 - 0,18) \times (1 - 0,18) \times 3\,500\,000}{100} = 200\,900$ грн.

Отже, економічна рентабельність підприємства становить 25%, приріст прибутку за рахунок використання кредитних ресурсів становитиме 200 900 грн., тобто підприємство ефективно використовує кредитні ресурси.

Практичне завдання 5

Підприємство 3 січня 2008 року придбало облігації номінальною вартістю 50000 грн. за 46 282 грн. Фіксована ставка відсотка за облігацією встановлена 9% річних. Дата погашення облігації відбудеться через 5 років. Виплата відсотка здійснюється щорічно в кінці року. Визначити суми амортизації дисконту, премії та амортизованої собівартості фінансових інвестицій за методом ефективної ставки відсотка.

Розв'язок

1. Розраховуємо величину дисконту:

$$50\,000 - 46\,282 = 3\,718 \text{ грн.}$$

2. Розраховуємо номінальну суму дисконту:

$$50\,000 \times 9\% = 4\,500 \text{ грн.}$$

3. Визначаємо ефективну ставку відсотка:

$$\left[\frac{4\,500 + \frac{3\,718}{5}}{46\,282 + 50\,000} \right] \times 100 = \frac{5\,243,6}{48\,141} \times 100 = 10,89 = 11\% .$$

4. Розраховуємо амортизацію дисконту за інвестиціями в облігації

Дата	Номінальна сума відсотка грн	Сума відсотка за ефективною ставкою грн. *	Сума амортизації дисконту, грн.	Амортизована собівартість інвестиції грн**
03.01.2008				46 282
31.12.2008	4 500	5 091,02	591,02	46 873,02
31.12.2009	4 500	5 156,03	656,03	47 529,03
31.12.2010	4 500	5 228,19	728,19	48 257,19
31.12.2011	4 500	5 308,27	808,27	49 066,27
31.12.2012	4 500	5 397,26	897,26	49 963,26

* Визначається як добуток вартості інвестицій на попередню дату та ефективної ставки відсотка

** Визначається додаванням вартості інвестицій на попередню дату і суми амортизації дисконту за звітний період

♣ Завдання для самостійного опрацювання

✍ Практичні завдання

Завдання 1

Банк видає кредит підприємству розміром 1 500 тис. грн. термом на 1 рік під процентну ставку 30%. Розрахувати суму поверненого кредиту з урахуванням процентів, що сплачуються в момент його погашення.

Завдання 2

Визначити пільговий період використання запозиченого капіталу суб'єктом підприємства, якщо: строк погашення зобов'язань підприємства становить 150 днів; строк корисного використання запозичених коштів становить 90 днів; середній строк використання запозичень є більшим за строк їх корисного використання на 30 дня.

Завдання 3

Розрахувати середню оборотність короткострокових кредитів банку за квартал, якщо залишок короткострокових кредитів на початок кварталу становив 2 200 тис. грн., отримало короткострокових кредитів за звітний квартал на суму 2800 тис. грн.. Сума повернутих короткострокових кредитів у звітному періоді 500 тис. грн..

Завдання 4

Підприємство отримало кредит на суму 700 тис. грн.. терміном на 5 років, під 28% річних. Погашення кредиту відбувається щорічними виплатами, що включають суму відсотків за кредит та суму погашення самого кредиту. Визначити балансову вартість залишку довгострокового кредиту на кінець кожного року користування кредитом.

Завдання 5

Розрахуйте «грант елемент» та зробіть відповідні висновки щодо рівня ефективності залучення підприємством кредиту, якщо його вартість становить 250 тис. грн. на 12 місяців під 26% річних, з умовою рівномірного щомісячного погашення тіла кредиту протягом всього кредитного періоду та сплатити відповідні відсотки за кредит. Середня ставка відсотка за короткостроковими кредитами, що склалася на фінансовому ринку, перевищує ту, яка сплачується підприємством на 1,5%.

Завдання 6

Розрахувати ефективність використання кредитних ресурсів (економічна рентабельність, середній відсоток, що сплачується за користування кредитами, ефект «фінансового важеля», приріст прибутку за рахунок використання кредитних ресурсів), якщо прибуток, отриманий від звичайної діяльності, – 5 000 тис. грн.; середньорічний розмір активів – 15 000 тис. грн.; середньорічний розмір позикових коштів – 4 000 тис. грн.; витрати на обслуговування боргових зобов'язань – 800 тис. грн.; середньорічний розмір власних коштів – 9 000 тис. грн..

Завдання 7

Підприємство «Україна» 1 січня 2013 р. продало 1000 облігацій з дисконтом у ПАТ «Атлант». Номінальна вартість однієї облігації – 100,0 грн., ціна придбання – 88,0 грн., термін погашення облігацій – 31 грудня 2015 р., фіксована ставка відсотка за облігаціями 12% річних. Розрахуйте ефективну ставку відсотки за такою операцією.

Завдання 8

Підприємством випущено облігацію номінальною вартістю 160 грн. за ринковою ставкою 10% річних та з купонною дохідністю у 8%. Облігація буде

погашено через 5 років. Процентний фактор теперішньої вартості однієї грошової одиниці – 0,6209, теперішня вартість анuitету однієї грошової одиниці – 3,7908. Визначити ціну продажу облігації підприємства, розміщеної зі знижкою.

Завдання 9

Підприємство 5 січня придбало облігації номінальною вартістю 75 000 грн. за 73 475 грн. Фіксована ставка відсотка за облігацією встановлена 10% річних. Дата погашення облігації відбудеться через 7 років. Виплата відсотка здійснюється щорічно в кінці року. Визначити суми амортизації дисконту, премії та амортизованої собівартості фінансових інвестицій за методом ефективної ставки відсотка.

✎ Тестові завдання

- Зобов'язання, що будуть погашені протягом строку, який перевищує 12 календарних місяців, або протягом строку, що перевищує операційний цикл, якщо він більший 12 календарних місяців:
 - короткострокові зобов'язання;
 - довгострокові зобов'язання;
 - попередні зобов'язання;
 - наступні зобов'язання;
 - загальні зобов'язання.
- Процес формування політики залучення суб'єктом підприємництва запозичених коштів включає:
 - 9 етапів;
 - 8 етапів;
 - 10 етапів;
 - 5 етапів;
 - 6 етапів.
- Період часу, на протязі якого безпосередньо використовуються запозичені кошти в процесі господарської діяльності:
 - пільговий період;
 - строк погашення;
 - повний строк використання запозичених коштів;
 - строк корисного використання запозичених коштів;
 - середній строк використання запозичених коштів.
- Час, протягом якого здійснюється повна виплата основного боргу та відсотків по ньому:
 - пільговий період;
 - строк погашення;
 - повний строк використання запозичених коштів;
 - строк корисного використання запозичених коштів;
 - середній строк використання запозичених коштів.
- Один з видів банківського кредиту, надаваного на певний період, протягом якого дозволяється як поетапна «вибірка» кредитних коштів, так і поетапне

часткове або повне погашення зобов'язань по ньому (амортизація суми основного боргу):

- а) контокорентний кредит;
- б) бланковий кредит;
- в) кредитна лінія;
- г) револьверний кредит;
- д) сезонний кредит.

6. Оптимальним вважається строк надання кредиту, протягом якого...

- а) повністю покривається борг за його залучення;
- б) повністю сплачуються відсотки за його залучення;
- в) повністю покривається тіло кредиту;
- г) повністю реалізується мета його залучення;
- д) повністю сплачується тіло кредиту і відсотки за його залучення.

7. Кредит, за яким банки чи небанківські фінансові установи передають кошти в позику юридичній або фізичній особі для цільового використання на певний термін та під процент, називається:

- а) комерційним кредитом;
- б) банківським кредитом;
- в) фінансовим кредитом;
- г) державним кредитом;
- д) цільовим кредитом.

8. До методів банківського кредитування не відноситься:

- а) кредитна лінія;
- б) бланковий кредит;
- в) овердрафт;
- г) разовий строковий кредит;
- д) онкольний кредит.

9. До зобов'язань банку не відносять:

- а) кошти вкладників;
- б) кошти дебіторів;
- в) кореспондентські рахунки інших банків;
- г) кошти кредиторів;
- д) кредити інших банків,

10. Рівняння Фішера показує, що:

- а) номінальна відсоткова ставка дорівнює реальній відсотковій ставці такого самого терміну плюс очікувані зміни рівня цін за той самий період;
- б) реальна відсоткова ставка дорівнює номінальній відсотковій ставці такого самого терміну плюс очікувані зміни рівня цін за той самий період;
- в) ефективна відсоткова ставка дорівнює реальній відсотковій ставці такого самого терміну плюс очікувані зміни рівня цін за той самий період;
- г) прогресивна відсоткова ставка дорівнює реальній відсотковій ставці такого самого терміну плюс очікувані зміни рівня цін за той самий період;
- д) номінальна відсоткова ставка дорівнює ефективній відсотковій ставці такого самого терміну плюс очікувані зміни рівня цін за той самий період.

11. До складу технічних резервів, що визначеній Законом України «Про страхування», не входять:

- а) резерви незароблених премій;
- б) резерви заявлених, але не виплачених збитків;
- в) резерви збитків, які виникли, але ще не заявлені;
- г) резерв наступних витрат і платежів;
- д) резерв коливань збитковості.

12. Якщо лізингодавець має право інвестувати на придбання предмету лізингу як власні, так і залучені кошти, то це:

- а) оперативний лізинг;
- б) фінансовий лізинг;
- в) роздільний лізинг;
- г) зворотний лізинг;
- д) транзитний лізинг.

13. Вид комерційного кредиту, при якому постачальник відвантажує продукцію на склад торговельного підприємства з дорученням реалізувати, її називається:

- а) комерційний кредит по відкритому рахунку;
- б) комерційний кредит з оформленням заборгованості векселем;
- в) комерційний кредиту формі консигнації;
- г) комерційний кредит з відстрочкою платежу за умовами контракту;
- д) комерційний кредит у формі бартеру.

14. Цінний папір встановленої форми, що містить письмове зобов'язання боржника сплатити відповідну суму грошових коштів своєму кредитору у встановлений строк, – це:

- а) проста акція;
- б) вексель;
- в) привілейована акція;
- г) дериватив;
- д) казначейський сертифікат.

Тема 6.6. Фінансові аспекти реорганізації підприємств

☞ Основні поняття

Реструктуризація підприємства – це здійснення комплексу організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, виробничо-технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зміна форми власності, системи керування, організаційно-правової форми, для фінансового оздоровлення підприємства, збільшення обсягів випуску конкурентоздатної продукції, підвищення ефективності виробництва і задоволення вимог кредиторів.

Процес реструктуризації являє собою послідовну реалізацію ряду взаємозалежних етапів, що враховують специфіку кожного конкретного суб'єкта підприємництва, яке реорганізується.

Резюме – це своєрідний вступ до бізнес-плану реструктуризації суб'єкта підприємництва, який відображає основний зміст даного документа.

Програма реструктуризації – це перелік заходів в межах основних напрямків, що дозволяють досягти поставленої мети (підвищення прибутковості діяльності підприємства; забезпечення зростання його ринкової вартості).

План реструктуризації – розробляється на основі програми реструктуризації. Він містить перелік дій за кожним заходом, строки його початку і закінчення, визначає відповідальних осіб за його виконання, необхідні ресурси, очікуваний результат. Він може передбачати дії за заходами як в межах всього підприємства, так і в межах окремого підрозділу.

Злиття представляє собою припинення діяльності двох або кількох підприємств як юридичних осіб та передання належних їм активів і пасивів (майнових прав і зобов'язань) до правонаступника, який створюється в результаті злиття.

Приєднання передбачає приєднання всіх прав та обов'язків одного або кількох суб'єктів підприємництва (юридичних осіб – право попередників) до іншого суб'єкта підприємництва (юридичної особи – правонаступника).

Поглинання полягає в придбанні корпоративних прав фінансово-неспроможного підприємства іншим суб'єктом підприємництва (санатором), тобто отримання повного контролю над таким підприємством.

Поділ, як спосіб реорганізації, полягає в тому, що юридична особа припиняє свою діяльність, а на її базі створюється кілька нових підприємств, оформлених у вигляді самостійних юридичних осіб.

Відокремлення передбачає, що частина активів і пасивів підприємства, яке реорганізується, передається правонаступнику або кільком правонаступникам, що утворюються внаслідок реорганізації.

Передавальний баланс – це баланс юридичної особи, що реорганізується, на день припинення її діяльності, який складається за стандартними правилами, передбаченими нормативними актами, які регулюють порядок заповнення форм річної (квартальної) фінансової звітності.

Розподільний баланс – це баланс юридичної особи, що реорганізується, на день припинення її діяльності, в якому окремими стовпцями відображаються активи і пасиви, що розподілені між даною юридичною особою і юридичними особами – правонаступниками, тобто конкретизується та частка майна, вимог і зобов'язань, яка передається суб'єктам підприємництва, які утворюються в результаті поділу чи відокремлення.

Санація – система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також: задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом кредитування, реструктуризації підприємства, боргів і капіталу та (або) зміну організаційно-правової та виробничої структури боржника.

Досудова санація – це система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, інвестор, з метою запобігання

банкрутству боржника шляхом реорганізаційних, організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до початку порушення провадження у справі про банкрутство.

Стратегія санації визначається зацікавленістю кредиторів в співробітництві з даним суб'єктом підприємницької діяльності, привабливістю підприємства для потенційних інвесторів санації, техніко-технологічними характеристиками виробництва.

✂ **Методичний інструментарій**

Основними критеріями оцінки ефективності санації є такі: ліквідність та платоспроможність; прибутковість; додаткова вартість, створена в результаті санації; конкурентні переваги.

Ефективність санаційних заходів визначається за формулою:

$$ЕфС = \frac{ПДпр}{ВС} \times 100,$$

ПДпр – прогнозний обсяг додаткового прибутку; ВС – розмір вкладень інвестиційна проведення санації.

📁 **Алгоритми вирішення типових практичних завдань**

Практичне завдання 1

На проведення санації підприємства були здійсненні інвестиції на суму 70 тис. грн., отримано пільговий кредит у сумі 50 тис. грн., випущено облігацій конверсійної позики на суму 30 тис. грн. За планом санації прогнозований обсяг додаткового прибутку боржника становитиме 200 тис. грн. Чи будуть ефективними санаційні заходи за таких умов?

Розв'язок

1. Знаючи, що до складу вкладень на проведення санації включаються інвестиційні та дотаційні кошти, визначаємо їх величину:

$$ВС = 70\,000 + 50\,000 + 30\,000 = 150\,000 \text{ грн.}$$

2. Визначаємо ефективність санації за формулою: $ЕфС = \frac{ПДпр}{ВС} \times 100$,

де ПДпр – прогнозний обсяг додаткового прибутку;

ВС – розмір вкладень інвестиційна проведення санації: $ЕфС = \frac{200}{150} \times 100 = 133\%$.

Отже, санаційні заходи є ефективними.

Практичне завдання 2

В результаті ліквідації товариства з обмеженою відповідальністю, обсяг виручки від реалізації ліквідаційної маси склав 800 тис. грн. Обсяг вимог кредиторів до підприємства склав 1 млн. грн. Статутний капітал підприємства складає 100 тис. грн. і сформований за рахунок вкладів чотирьох учасників товариства. Частка одного з учасників у статутному капіталу складає 70 відсотків, а частки решти учасників є однаковими. Приватне майно найбільшого учасника складає 200 тис. грн., в тому числі йому належать

облігації товариства, учасником якого він є, номінальною вартістю 50 тис. грн. Визначити джерела погашення вимог кредиторів підприємства та в якій мірі вони будуть задоволені.

Розв'язок

1. Коефіцієнт погашення боргу становить $\frac{800\,000}{1\,000\,000} = 0,8 = 80\%$.

2. Дефіцит коштів для повного погашення вимог кредиторів складе:
 $1\,000\,000 - 800\,000 = 200\,000$ грн.

3. Він може бути забезпечений за рахунок продажу активів співвласників:
 $(70\,000 + 10\,000 + 10\,000 + 10\,000) \times 0,7 = 70\,000$ грн.

де дисконт на зниження ціни в умовах терміновості реалізації.

Решта внесків співвласників: $200\,000 - 70\,000 = 130\,000$ грн. при бажанні може бути покрита приватним майном першого співвласника, якщо його виберуть новим керівником або ця сума залишається непогашеною кредиторам.

Практичне завдання 3.

У судовому порядку прийнято рішення про ліквідацію підприємства. Його діяльність характеризується такими показниками: статутний капітал підприємства – 500 тис. грн. і сформовано на 10% із привілейованих акцій; ліквідаційна маса 1 500 тис. грн., у т. ч. майно обтяжене заставою – 220 тис. грн.; витрати на ведення справи про банкрутство – 80 тис. грн., у т. ч. оплата послуг ліквідатора – 40 тис. грн.. Визначити порядок погашення вимог кредиторів підприємства, якщо зобов'язання підприємства наступні:

– заборгованість по нарахованих, але невиплачених підприємством дивідендах – 20 тис. грн.;

– заборгованість перед державним бюджетом – 120 тис. грн.;

– заборгованість перед місцевим бюджетом – 80 тис. грн.;

– заборгованість по банківському кредиту – 150 тис. грн.;

– заборгованість по кредиту забезпеченому заставою – 250 тис. грн.;

– заборгованість з оплати праці – 150 тис. грн.;

– кредиторська заборгованість – 380 тис. грн.;

– заборгованість за виданими та акцептованими векселями – 270 тис. грн.;

– облігації в обігу – 200 тис. грн..

Розв'язок

Порядок погашення вимог кредиторів:

1. Витрати на ведення справи про банкрутство – 80 тис. грн.:

$$1\,500\,000 - 80\,000 = 1\,420\,000 \text{ грн.}$$

2. Заборгованість з оплати праці – 150 тис. грн.:

$$1\,420\,000 - 150\,000 = 1\,270\,000 \text{ грн.}$$

3. Заборгованість перед державою – 200 тис. грн. (120 + 80):

$$1\,270\,000 - 200\,000 = 1\,070\,000 \text{ грн.}$$

4. Заборгованість перед усіма іншими кредиторами:

$$1\,070\,000 - (150\,000 + 380\,000 + 270\,000 + 200\,000 + (250\,000 - 220\,000) + 20\,000) = 200\,000 \text{ грн.}$$

5. Привілейовані акції – 50 тис. грн. ($500\,000 \times 0,1$) виходячи із залишку: 20 тис. грн. будуть погашатись на 40% від номіналу. Прості акції – анульовані.

Практичне завдання 4

Прийнято рішення про злиття двох відкритих акціонерних товариств «Альфа» та «Бета» (далі – ПАТ «Альфа» та ПАТ «Бета») із заснування нового відкритого акціонерного товариства «Альфа-Бета» (далі – ПАТ «Альфа-Бета»). Номінальна вартість акцій ПАТ «Альфа» складає 25,0 гривень, ПАТ «Бета» – 50 гривень. Ринкова капіталізація ПАТ «Альфа» становить 2 190 042 грн. при ринковому курсу акції в 63,15 грн. Ринковий курс акцій ПАТ «Бета» складає 79,45 грн., в обігу перебуває 22 500 простих акцій. Новостворене ПАТ «Альфа-Бета» випускає акції номінальною вартістю 10 грн. для формування статутного капіталу, загальною величиною 2 000 тис. грн.. Вартість чистих активів ПАТ «Альфа» та ПАТ «Бета» складає, відповідно, 1675,2 тис. грн. та 1032,5 тис. грн..

Визначте пропорції обміну корпоративних прав ПАТ «Альфа» та ПАТ «Бета» на корпоративні права новостворюваного підприємства, якщо у якості бази визначення пропорцій обміну є ринкова капіталізація підприємств, що реорганізуються.

Розв'язок

1. Капіталізація ПАТ «Бета» = $79,45 \times 22\,500 = 1\,787\,625$ грн.

2. Частка ПАТ «Бета» становить $\frac{1\,787\,625}{1\,787\,625 + 2\,190\,042} = 0,45$;

Частка ПАТ «Альфа» становить – 0,55.

3. Кількість акцій, що належать ПАТ «Бета» становлять:

$$200\,000 \times 0,45 = 90\,000 \text{ шт.}, \text{ а ПАТ «Альфа» – } 110 \text{ тис. шт.}$$

4. Кількість акцій ПАТ «Альфа», що перебувають в обігу становить:

$$\frac{2\,190\,042}{63,15} = 34\,680 \text{ грн.}$$

5. Пропорції: – ПАТ «Альфа» = $\frac{34\,680}{110\,000} = \frac{3}{10}$, – ПАТ «Бета» = $\frac{22\,500}{90\,000} = \frac{1}{4}$.

♣ Завдання для самостійного опрацювання

✍ Практичні завдання

Завдання 1

Підприємство знаходиться на стадії ліквідації. Вартість майна обмежена заставою складає 250 000 грн. Ліквідаційна маса становить 1 600 000 грн., статутний капітал – 300 000 грн.; 10% всіх акцій привілейовані. Визначити як буде розподілена виручка від ліквідаційної маси якщо зобов'язання підприємства наступні:

- заборгованість з оплати праці 100 тис. грн.;
- витрати на ведення справи 75 тис. грн.;
- в т.ч. оплата послуг ліквідатора 15 тис. грн.;

- заборгованість перед бюджетами та позабюджетними фондами 205 тис. грн., перед банком за кредити 375 тис. грн.;
- у т.ч. 225 тис. грн. забезпечено заставою – заборгованість перед постачальниками 454 тис. грн...

Завдання 2

На проведення санації підприємства були здійсненні інвестиції на суму 70 тис. грн., отримано пільговий кредит у сумі 150 тис. грн., випущено облігацій конверсійної позики на суму 130 тис. грн. За планом санації прогнозований обсяг додаткового прибутку боржника становитиме 300 тис. грн. Чи будуть ефективними санаційні заходи за таких умов?

Завдання 3

В результаті ліквідації товариства з обмеженою відповідальністю, обсяг виручки від реалізації ліквідаційної маси склав 1 800 тис. грн. Обсяг вимог кредиторів до підприємства склав 1 млн. грн. Статутний капітал підприємства складає 300 тис. грн. і сформований за рахунок вкладів чотирьох учасників товариства. Частка одного з учасників у статутному капіталі складає 70 відсотків, а частки решти учасників є однаковими. Приватне майно найбільшого учасника складає 300 тис. грн., в тому числі йому належать облігації товариства, учасником якого він є, номінальною вартістю 150 тис. грн. Визначити джерела погашення вимог кредиторів підприємства та в якій мірі вони будуть задоволені.

Завдання 4

У судовому порядку прийнято рішення про ліквідацію підприємства. Цього діяльність характеризується такими показниками: статутний капітал підприємства – 600 тис. грн. і сформовано на 12% із привілейованих акцій; ліквідаційна маса 1 500 тис. грн., у т.ч. майно обтяжене заставою – 320 тис. грн.; витрати на ведення справи про банкрутство – 70 тис. грн., у т.ч. оплата послуг ліквідатора – 50 тис. грн. Визначити порядок погашення вимог кредиторів підприємства, якщо зобов'язання підприємства наступні:

- заборгованість по нарахованих, але невиплачених підприємством дивідендах – 30 тис. грн.;
- заборгованість перед державним бюджетом – 150 тис. грн.;
- заборгованість перед місцевим бюджетом – 70 тис. грн.;
- заборгованість по банківському кредиту – 160 тис. грн.;
- заборгованість по кредиту забезпеченому заставою – 300 тис. грн.;
- заборгованість з оплати праці – 180 тис. грн.;
- кредиторська заборгованість – 400 тис. грн.;
- заборгованість за виданими та акцептованими векселями – 350 тис. грн.;
- облігації в обігу – 300 тис. грн..

Завдання 5

Прийнято рішення про злиття двох відкритих акціонерних товариств «Альфа» та «Бета» (далі – ПАТ «Альфа» та ПАТ «Бета») із заснування нового відкритого акціонерного товариства «Альфа-Бета» (далі – ПАТ «Альфа-Бета»). Номінальна вартість акцій ПАТ «Альфа» складає 30,0 гривень, ПАТ «Бета» – 60 гривень. Ринкова капіталізація ПАТ «Альфа» становить 2 500 042 грн. при

ринковому курсу акції в 70,15 грн. Ринковий курс акцій ПАТ «Бета» складає 79,45 грн., в обігу на перебуває 25 100 простих акцій. Новостворене ПАТ «Альфа-Бета» випускає акції номінальною вартістю 20 грн. для формування статутного капіталу, загальною величиною 3 000 тис. грн. Вартість чистих активів ПАТ «Альфа» та ПАТ «Бета» складає, відповідно, 2 000 тис. грн. та 2032,5 тис. грн. Визначте пропорції обміну корпоративних прав ПАТ «Альфа» та ПАТ «Бета» на корпоративні права новостворюваного підприємства, якщо у якості бази визначення пропорцій обміну є ринкова капіталізація підприємств, що реорганізуються.

✎ Тестові завдання

1. Реструктуризація підприємства – це

- а) здійснення комплексу організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, виробничо-технічних заходів щодо зміни форми власності, системи керування, організаційно-правової форми, для фінансового оздоровлення підприємства, збільшення обсягів випуску конкурентоздатної продукції, підвищення ефективності виробництва і задоволення вимог кредиторів;
- б) здійснення комплексу фінансово-економічних заходів, спрямованих на фінансове оздоровлення підприємства, збільшення обсягів випуску конкурентоздатної продукції, підвищення ефективності виробництва і задоволення вимог кредиторів;
- в) здійснення комплексу організаційно-господарських заходів, спрямованих на зміну форми власності, системи керування, організаційно-правової форми;
- г) здійснення комплексу організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, виробничо-технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зміна форми власності, системи керування, організаційно-правової форми, для фінансового оздоровлення підприємства, збільшення обсягів випуску конкурентоздатної продукції, підвищення ефективності виробництва і задоволення вимог кредиторів;
- д) здійснення комплексу виробничо-технічних заходів, спрямованих на збільшення обсягів випуску конкурентоздатної продукції, підвищення ефективності виробництва і задоволення вимог кредиторів.

2. Реструктуризація, розрахована на тривалу перспективу, передбачає актуалізацію стратегії розвитку підприємства і корінну перебудову його діяльності відповідно до обраної стратегії є:

- а) тактична;
- б) стратегічна;
- в) комплексна;
- г) локальна;
- д) адаптаційна.

3. До форм змін, які проводяться в процесі реструктуризації не відносять:

- а) модернізацію;

- б) реорганізацію;
 - в) адаптацію;
 - г) перепрофілювання;
 - д) нововведення.
4. До видів злиття не відноситься:
- а) горизонтальне злиття;
 - б) концентричне злиття;
 - в) вертикальне злиття;
 - г) конгломератне злиття;
 - д) локальне злиття.
5. Спосіб реорганізації, який полягає в тому, що юридична особа припиняє свою діяльність, а на її базі створюється кілька нових підприємств називається?
- а) поділ;
 - б) подрібнення;
 - в) виділення;
 - г) відокремлення;
 - д) перетворення.
6. Найважливішим документом, який складається під час реорганізації підприємств, є:
- а) передавальний або розподільний баланс;
 - б) матричний баланс;
 - в) аналітична записка;
 - г) звіт про фінансові результати;
 - д) звіт про власний капітал.
7. Комплекс заходів, спрямованих на вихід підприємства з кризи, відновлення його прибутковості та конкурентоспроможності – це:
- а) реструктуризація;
 - б) реорганізація;
 - в) санація;
 - г) переорганізація;
 - д) модернізація.
8. Серед основних критеріїв оцінки ефективності санації не використовують:
- а) ліквідність та платоспроможність;
 - б) прибутковість;
 - в) додаткову вартість, створену в результаті санації;
 - г) фінансову незалежність;
 - д) конкурентні переваги.
9. До складових проекту санації не входить:
- а) техніко-економічне обґрунтування санації;
 - б) розрахунок обсягів фінансових ресурсів для випуску продукції;
 - в) графіки і методи мобілізації капіталу;
 - г) строки освоєння інвестицій, їх окупності;
 - д) оцінка ефективності санаційних заходів.
10. Досудова санація – це:

а) система заходів щодо відновлення ліквідності балансу боржника, які може здійснювати власник майна, з метою запобігання банкрутству боржника шляхом реорганізаційних, організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до початку порушення провадження у справі про банкрутство;

б) система заходів щодо відновлення статусу боржника, які може здійснювати власник майна з метою запобігання втрати постачальників шляхом реорганізаційних, організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до початку порушення провадження у справі про банкрутство;

в) система заходів щодо втрати платоспроможності боржника, які може здійснювати власник майна з метою сприяння банкрутству боржника шляхом реорганізаційних, організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до початку порушення провадження у справі про банкрутство;

г) система організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, виробничо-технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зміна форми власності, системи керування, організаційно-правової форми, для фінансового оздоровлення підприємства, збільшення обсягів випуску конкурентоздатної продукції, підвищення ефективності виробництва і задоволення вимог кредиторів;

д) система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати власник майна, з метою запобігання банкрутству боржника шляхом реорганізаційних, організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до початку порушення провадження у справі про банкрутство.

Тема 6.7. Фінансування інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання

☞ Основні поняття

Інвестиція – це довгострокове вкладення капіталу суб'єкта підприємництва у певній формі (грошовій, матеріальній, інтелектуальній тощо) з метою одержання певного прибутку.

Інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій.

Інвестиційний проект – це сукупність цілеспрямованих організаційно-правових, управлінських, аналітичних, фінансових та інженерно-технічних заходів, які здійснюються суб'єктами інвестиційної діяльності та оформлені у вигляді планово-розрахункових документів, необхідних та достатніх для обґрунтування, організації та управління роботами з реалізації проекту.

Венчурне фінансування є методом створення венчурного капіталу, тобто методом акумулювання і контролю коштів, що мобілізуються для організації виробництва і надання послуг у галузях, зв'язаних із просуванням досягнень НТП.

Банківське кредитування під інвестиційний проект – це довгострокове кредитування інвестиційних проектів під майбутні доходи, яке передбачає як оцінку банком інвестиційного проекту щодо його фінансової самоокупності, так і практичну реалізацію цього проекту (оцінку бізнес-плану реалізації проекту).

Державний інвестиційний кредит – це сукупність кредитних відносин, в котрих кредитором виступає держава, а позичальником – підприємства, які належать до державної форми власності.

Міжнародний інвестиційний кредит – це економічні відносини між: державами, іноземними банками і фірмами з приводу фінансування інвестиційної діяльності на засадах повернення у певні строки та, зазвичай, з виплатою процента.

Цільові облигації – це облигації, виконання зобов'язань за якими здійснюється передачею товарів та/або наданням послуг відповідно до вимог, встановлених умовами розміщення таких облигацій, а також сплатою коштів власнику таких облигацій у випадках та порядку, передбачених проспектом емісії облигацій.

Державні цільові фонди – це форма перерозподілу та використання фінансових ресурсів, що залучаються державою для фінансування деяких суспільних потреб.

Субсидіювання – це неповернене фінансування, тобто надання грошових коштів та інших постійних і поточних активів на засадах неповернення.

Фінансування наданням дотацій – це спосіб підтримки будь-яких проектів урядом чи місцевими органами влади.

Модифікована вартість рентабельності (MIRR) – значення табульованого коефіцієнта дисконтування, за якого поточна вартість (PV) проекту дорівнює його кінцевій вартості, де остання перебуває як сума майбутніх вартостей грошових прибутків, що компаудировані під вартість капіталу фірми.

Фінансові інструменти – це цінні папери, строкові контракти (ф'ючерси), інструменти грошового обігу, відсоткові строкові контракти (форварди), строкові контракти на обмін (на певну дату в майбутньому) в разі залежності ціни від відсоткової ставки, валютного курсу чи фондового індексу (відсоткові, курсові чи індексні свопи), опціони, що дають право на купівлю або продаж: будь-якого з зазначених фінансових інструментів, у тому числі тих, що передбачають грошову форму оплати (курсів та відсоткові опціони).

Портфель цінних паперів – це сукупність зібраних воедино різних фінансових інструментів для досягнення конкретної мети інвестора. Портфель може бути сформований із цінних паперів одного типу (облигації) або різних інвестиційних цінностей (акції, облигації, депозитні сертифікати тощо).

Фінансовий левериджу являє собою співвідношення вартості привілейованих акцій та облигацій до вартості простих акцій.

Ефективна ставка процента за фінансовими інвестиціями – це реальна ставка дохідності (рентабельність) інвестиційних вкладень за визначений період.

Корпоративне право – право власності на частку (пай) у статутному капіталі юридичної особи, включаючи право на управління, отримання відповідної частки прибутку, а також; частки активів такої юридичної особи в разі її ліквідації відповідно до чинного законодавства.

Фундаментальний аналіз полягає у визначенні реальної внутрішньої вартості акцій.

Технічний аналіз – це сукупність методів і прийомів прогнозування тенденцій змін цін на ліквідних ринках цінних паперів з використанням виключно технічних характеристик ринку – динаміки цін і обсягів операцій із купівлі-продажу цінних паперів.

Справедлива вартість – це сума, за якою може бути здійснено обмін активу або оплата зобов'язання у результаті операції між поінформованими, зацікавленими і незалежними сторонами.

Метод ефективної ставки процента – це метод нарахування амортизації дисконту або премії, за яким сума амортизації визначається як різниця між доходом за фіксованою ставкою процента і добутком ефективної ставки та амортизованої вартості фінансової інвестиції на початок періоду, за який нараховується процент.

Амортизована собівартість фінансової інвестиції – це собівартість фінансової інвестиції (облігації) з урахуванням часткового списання її вартості внаслідок зменшення корисності. Ця вартість збільшується (зменшується на суму накопиченої амортизації дисконту (премії)).

Метод участі в капіталі – це метод обліку фінансових інвестицій, згідно з яким балансова вартість інвестицій відповідно підвищується або знижується на суму збільшення чи зменшення частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування.

✂ **Методичний інструментарій**

Для визначення доцільності вкладання грошових коштів у різні інвестиційні проекти існує багато методів. Серед них основними є наступні:

- метод розрахунку чистого наведеного ефекту;
- метод розрахунку індексу рентабельності інвестицій;
- метод розрахунку норми рентабельності інвестицій;
- метод визначення строку окупності інвестицій;
- метод розрахунку коефіцієнтів ефективності.

1. Метод розрахунку чистого наведеного ефекту прямо пов'язаний з ним. Його розраховують за такою формулою:

$$NPV = \sum \frac{P_n}{(1+r)^n} - IC,$$

NPV – чистий приведена вартість; P_n – грошовий потік упродовж n років; r – ставка дисконтування; IC – сума початкових інвестицій.

Якщо: $NPV > 0$, інвестиції дадуть прибуток; $NPV < 0$, інвестиції будуть збитковими; $NPV = 0$, інвестиції не дадуть ні прибутку, ні збитку.

2. Метод розрахунку індексу рентабельності інвестицій визначається за формулою:

$$PI = \sum \frac{P_n}{(1+r)^n} / IC.$$

З цієї формули випливає, якщо: $PI > 1$, інвестиції рентабельні; $PI < 1$, інвестиції збиткові; $PI = 1$, інвестиції не збиткові і не рентабельні.

3. Метод розрахунку норми рентабельності інвестицій (внутрішньої норми дохідності інвестицій). Нормою рентабельності (IRR.) чи прибутку інвестиції є таке значення коефіцієнта дисконтування, коли NPV проекту дорівнює 0: $IRR = r$ при $NPV = 0$.

$$IRR = k_{(+)} + \frac{NPV_{(+)}}{NPV_{(+)} - NPV_{(-)}} \times (k_{(-)} - k_{(+)}),$$

$k_{(+)}$ – ціна капіталу, за якої NPV має позитивне значення; $k_{(-)}$ – ціна капіталу, за якої NPV має від'ємне значення.

4. Метод визначення строку окупності інвестицій. Строк окупності інвестицій (PP) визначається за формулою:

$$PP = \sum_{n=1}^n P_n \geq IC, PP = \min n.$$

5. Формула його розрахунку має такий вигляд:

$$ARR = \frac{PN}{1/2(IC + RV)},$$

АКК – коефіцієнт ефективності інвестицій; PV – ліквідаційна вартість обладнання; IC – середня величина початкових інвестицій; PN – середньорічний прибуток за час дії проекту.

Поточна вартість процентної облигації (V) визначається наступним чином:

$$V = \sum_{i=1}^n \frac{Ci}{(1+r)^i} + \frac{M}{(1+r)^n},$$

де C_i – сума відсотків по облигації за i -тий період, грн.; M – сума, яку отримає власник облигації при її погашенні (як правило, дорівнює номінальній вартості облигації), грн.; r – дисконтна ставка, яка визначається на рівні середньої ставки за подібними зобов'язаннями на ринку; n – число періодів, які залишаються до погашення облигації.

Поточна вартість дисконтної облигації визначається таким чином:

$$V = \frac{M}{(1+r)^n},$$

Балансовий курс акцій на початок інвестиції: $\frac{\text{власний капітал}}{\text{статутний капітал}} \times 100$

📄 Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Підприємство здійснило декілька операцій по фінансовому інвестуванню. Було придбано 3000 простих акцій ПАТ «Дельта» за ринковим курсом 170%. Номінал однієї акції становить 20 грн. Також було придбано 500 облігацій того ж емітента номіналом 5 000 грн. з дисконтом 10%. Окрім цього, було здійснено купівлю 200 ОВДП з дисконтом 15%, номінал яких складає 1000 грн. Брокер, що обслуговував операції з цінними паперами емітента ПАТ «Дельта» за кожною з операцій отримав 1,5% від номіналу придбаних цінних паперів. Інший брокер, що опосередковував операцію з державними цінними паперами, отримав 220 грн. Роз'ясніть яким чином будуть відображені подібні операції у звітності підприємства.

Розв'язок

1. Сплачено за акції ПАТ «Дельта»: $20 \times 1,7 \times 3\,000 = 102\,000$ грн.
2. Сплачено за облігації ПАТ «Дельта»: $500 \times 5\,000 \times 0,9 = 2\,250\,000$ грн.
3. Витрати оформлення операції – комісійні брокеру складуть:
 - за акції ПАТ «Дельта»: $102\,000 \times 0,015 = 1\,530$ грн.
 - за облігації ПАТ «Дельта»: $2\,250\,000 \times 0,015 = 33\,750$ грн.
4. Собівартість інвестиції в акції ПАТ «Дельта», що буде відображена у балансі: $102\,000 + 1\,530 = 103\,530$ грн.
5. Собівартість інвестиції в облігації ПАТ «Дельта», що буде відображена у балансі: $2\,250\,000 + 33\,750 = 2\,283\,750$ грн.
6. Сплачено за облігації внутрішньодержавної позики:
 $200 \times 1\,000 \times 0,85 = 170\,000$ грн.
7. Собівартість інвестиції в облігації, що буде відображена у балансі:
 $170\,000 + 220 = 170\,220$ грн.

Практичне завдання 2

Підприємство, на якому Ви працюєте на посаді фінансового менеджера, здійснило фінансову інвестицію розміром 1 000 000 грн. у 2 річні облігації з дисконтом 20% та річною нормою доходу 19% до номіналу. Дохід за вказаними облігаціями сплачується раз на квартал. Облігації буде погашено по номіналу в кінці строку їх обігу. Витрати по оплаті послуг брокера за придбання облігацій складуть 0,2% від їх номіналу. Фінансовою службою було аргументовано логіку прийняття рішення (проілюструйте її розрахунками) за допомогою методу дисконтування грошових потоків.

Розв'язок

1. Номінал облігацій: $\frac{(1\,000\,000 \times 100)}{80} = 1\,250\,000$ грн.
2. Дохід в квартал складає 4,75% до номіналу і це становитиме:
 $1\,250\,000 \times 0,0475 = 59\,375$ грн.
3. Комісійні брокера за придбання облігацій складуть:
 $1\,250\,000 \times 0,002 = 2\,500$ грн.
4. Собівартість інвестиції Ео становить: $1\,000\,000 + 2\,500 = 1\,002\,500$ грн.

Таблиця 1

Період	Грошовий потік CF _n	Процентний фактор (дисконт. множник) виходячи з 5% на квартал	Теперішня вартість CF _n
1	59375	0,9524 1/(1+0,05)	56548,75
2	59375	0,9070	53853,12
3	59375	0,8638	51288,12
4	59375	0,8227	48847,81
5	59375	0,7835	46520,31
6	59375	0,7462	44305,62
7	59375	0,7107	42197,81
8	59375+ 1 250 000 = 1309375	0,6768	886 185
Загальна теперішня вартість CF _n			1229746,54

5. Приведена вартість інвестицій:

$$C_0 = 1229746,54 - 1002500 = 227246,54 \text{ грн.}$$

Отже, оскільки ми отримали додатне C_0 значного розміру – інвестицію доцільно здійснювати.

Практичне завдання 3

ТОВ «Дон-тревел» володіє чвертю статутного капіталу ПАТ «Новоазовськ-Рибхоз». Відомо що на момент інвестування (на початок минулого року) статутний капітал ПАТ становив 20 000 000 грн., резервний капітал було сформовано в повному обсязі на законодавчо мінімальному рівні, додатковий – складав 45 000 грн., а нерозподілений прибуток 380 000 грн. За рік у балансі ПАТ «Новоазовськ-Рибхоз» бачимо такі зміни: нерозподілений прибуток зріс до 500 000 грн., а додатковий капітал збільшився на 30%. Решта позицій першого розділу пасиву балансу ПАТ «Новоазовськ-Рибхоз» залишилася без змін. Використовуючи метод участі в капіталі необхідно обчислити розмір доходу ТОВ «Дон-тревел» за рік після здійснення такої інвестиції за балансовим курсом простих акцій у 25% статутного капіталу ПАТ «Новоазовськ-Рибхоз».

Розв'язок

1. Розмір резервного капіталу: $20\,000\,000 \times 0,25 = 5\,000\,000$ грн.

2. Балансовий курс акцій на початок інвестиції: $\frac{\text{власний капітал}}{\text{статутний капітал}} \times 100$

$$\frac{(20\,000\,000 + 5\,000\,000 + 45\,000 + 380\,000)}{20\,000\,000} \times 100 = 127,12\%$$

3. Сума інвестування становить:

$$20\,000\,000 \times 0,25 \times 1,2712 = 6\,356\,000 \text{ грн.}$$

4. Балансовий курс акцій через рік складе:

$$\frac{(20\,000\,000 + 5\,000\,000 + 45\,000 \times 1,3 + 500\,000)}{20\,000\,000} \times 100 = 127,79\%$$

5. Скільки коштуватиме наша інвестиція за рік:

$$20\,000\,000 \times 0,25 \times 1,2779 = 6\,389\,500 \text{ грн.}$$

6. За рік зароблено:

$$6\,389\,500 - 6\,356\,000 = 33\,500 \text{ грн.}$$

🎯 *Завдання для самостійного опрацювання*

📖 *Практичні завдання*

Завдання 1

Підприємство здійснило декілька операцій по фінансовому інвестуванню. Було придбано 4500 простих акцій ПАТ «Дельта» за ринковим курсом 150%. Номінал однієї акції становить 25 грн.. Також було придбано 500 облігацій того ж емітента номіналом 5 500 грн. з дисконтом 12%. Окрім цього, було здійснено купівлю 200 ОВДП з дисконтом 17%, номінал яких складає 1 500 грн. Брокер, що обслуговував операції з цінними паперами емітента ПАТ «Дельта» за кожною з операцій отримав 1,8% від номіналу придбаних цінних паперів. Інший брокер, що опосередковував операцію з державними цінними паперами, отримав 520 грн. Роз'ясніть яким чином будуть відображені подібні операції у звітності ТОВ «Дон-тревел».

Завдання 2

ТОВ «Дон-тревел» володіє чвертю статутного капіталу ПАТ «Новоазовськ-Рибхоз». Відомо що на момент інвестування (на початок минулого року) статутний капітал ПАТ становив 25 000 000 грн., резервний капітал було сформовано в повному обсязі на законодавчо мінімальному рівні, додатковий – складав 50 000 грн., а нерозподілений прибуток 400 000 грн. За рік у балансі ПАТ «Новоазовськ-Рибхоз» бачимо такі зміни: нерозподілений прибуток зріс до 500 000 грн., а додатковий капітал збільшився на 30%. Решта позицій першого розділу пасиву балансу ПАТ «Новоазовськ-Рибхоз» залишилися без змін. Використовуючи метод участі в капіталі необхідно обчислити розмір доходу ТОВ «Дон-тревел» за рік після здійснення такої інвестиції за балансовим курсом простих акцій у 25% статутного капіталу ПАТ «Новоазовськ-Рибхоз».

Завдання 3

Підприємство здійснило фінансову інвестицію розміром 1 350 000 грн. у 2 річні облігації з дисконтом 20% та річною нормою доходу 19% до номіналу. Дохід за вказаними облігаціями сплачується раз на квартал. Облігації буде погашено по номіналу в кінці строку їх обігу. Витрати по оплаті послуг брокера за придбання облігацій складуть 0,15% від їх номіналу. Аргументуйте логіку прийняття рішення (проілюструйте її розрахунками) за допомогою методу дисконтування грошових потоків.

Завдання 4

Інвестиційний проект вимагає інвестицій на суму 350 000 грн. і при процентній ставці 13% дає такі потоки грошових коштів: 1-й рік – 200 000, 2-й рік – 60 000 грн., 3-й рік – 75 000 грн., 4 рік – 80 000 грн. Оцінити вигідність проекту, розрахувавши чисту поточну вартість та індекс рентабельності.

Завдання 5

Початкові інвестиції проекту становлять 200 000 грн.. Підприємство отримує щорічні грошові потоки в розмірі 6 000 грн. протягом 5 років. Визначити внутрішню норму дохідності даного проекту та зобразити їх графічну.

✍ Тестові завдання

1. За об'єктами вкладення капіталу розрізняють інвестиції:
 - а) прямі та непрямі;
 - б) фінансові та товарні;
 - в) валові та чисті;
 - г) реальні та фінансові;
 - д) внутрішні та зовнішні.
2. Вкладення капіталу у цінні папери є:
 - а) реальними інвестиціями;
 - б) фінансовими інвестиціями;
 - в) виробничими інвестиціями;
 - г) операційними інвестиціями;
 - д) комерційними інвестиціями.
3. Інвестор, який вкладає свій капітал переважно в реальні операційні активи підприємства, а також в довгострокові фінансові інструменти інвестування – це:
 - а) інвестор, орієнтований на поточний інвестиційний дохід;
 - б) інвестор, орієнтований на приріст капіталу в довгостроковому періоді;
 - в) інвестор, орієнтований на неекономічний інвестиційний ефект;
 - г) інвестор, не схильний до ризику;
 - д) агресивний інвестор.
4. До форм інвестиційного кредитування не відносять:
 - а) банківський інвестиційний кредит;
 - б) міжнародний інвестиційний кредит;
 - в) державний інвестиційний кредит;
 - г) фінансовий лізинг;
 - д) емісію акцій.
5. До власних інвестиційних джерел належать:
 - а) прибуток, що залишається у розпорядженні підприємства після сплати податків та інших обов'язкових платежів;
 - б) емісія акцій підприємства;
 - в) емісія облігацій підприємства;
 - г) безкоштовне цільове інвестування, що надається державними органами та комерційними структурами;
 - д) кредит банку.
6. Показник, який відображає час повернення початкових вкладень – це:
 - а) індекс рентабельності;
 - б) норма рентабельності;
 - в) коефіцієнт ефективності вкладень;
 - г) строк окупності;
 - д) строк корисного використання.
7. Який з методів відноситься до методів визначення доцільності вкладання грошових коштів у різні інвестиційні проекти:
 - а) прямолінійний метод;
 - б) метод розрахунку чистого наведеного ефекту;
 - в) метод розрахунку ефекту фінансового важеля.;

- г) балансовий метод;
 - д) метод прямого розрахунку.
8. Інвестиційний портфель, що передбачає орієнтацію інвестора на збільшення його ринкової вартості включенням фінансових інструментів, ринкова ціна яких має тенденцію до постійного зростання це:
- а) портфель доходу;
 - б) портфель мінімізації ризиків;
 - в) портфель росту;
 - г) збалансований портфель;
 - д) агресивний портфель.
9. Справедливою вартістю цінних паперів є
- а) різниця між собівартістю та вартістю погашення цінних паперів;
 - б) поточна ринкова вартість цінних паперів на фондовому ринку;
 - в) собівартість цінних паперів з урахуванням часткового списання їх вартості внаслідок зменшення корисності;
 - г) середня ринкова вартість цінних паперів на фондовому ринку;
 - д) балансова вартість цінних паперів.
10. Метод участі в капіталі – це:
- а) метод обліку фінансових інвестицій, згідно з яким ринкова вартість інвестицій відповідно підвищується або знижується на суму збільшення чи зменшення частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування;
 - б) метод обліку фінансових інвестицій, згідно з яким залишкова вартість інвестицій відповідно підвищується або знижується на суму збільшення чи зменшення частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування;
 - в) метод обліку фінансових інвестицій, згідно з яким балансова вартість інвестицій відповідно підвищується або знижується на суму збільшення чи зменшення частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування;
 - г) метод обліку фінансових інвестицій, згідно з яким балансова вартість інвестицій відповідно підвищується на суму збільшення частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування;
 - д) метод обліку фінансових інвестицій, згідно з яким балансова вартість інвестицій відповідно знижується на суму зменшення частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування.

Тема 6.8. Оцінювання вартості підприємства

☞ Основні поняття

Оцінка вартості підприємства – це логічно упорядкований, ціленаправлений процес визначення вартості конкретного підприємства як цілісного майнового комплексу, що представлена у грошовому виразі з урахуванням реального (потенційного) доходу підприємства.

Ринкова вартість – це вартість, за яку можливе відчуження об'єкта, що оцінюється, на ринку подібного майна на дату оцінки за угодою, укладеною між покупцем та продавцем, після проведення відповідного маркетингу та за умови, що кожна зі сторін діяла зі знанням справи, розсудливо і без примусу.

Інвестиційна вартість – вартість, визначена з урахуванням конкретних

умов, вимог та мети інвестування в об'єкт, що оцінюється.

Вартість відтворення – це визначена на дату оцінки поточна вартість витрат на створення (придбання) у сучасних умовах нового об'єкта, який є ідентичним об'єкту оцінювання, із застосуванням ідентичних матеріалів та технологій.

Вартість заміщення – це визначена на дату оцінки поточна вартість витрат на створення (придбання) об'єкта, подібного до об'єкта, що оцінюється, який може бути йому рівноцінною заміною. Вартість заміщення розраховується визначенням витрат на створення об'єкта тієї ж корисності на основі існуючих на дату оцінки цін та вимог до подібних об'єктів (сучасний дизайн, матеріали тощо).

Ліквідаційна вартість – це вартість, яка може бути отримана за умови продажу об'єкта оцінки у строк, що є значно коротшим від строку експозиції подібного майна, протягом якого воно може бути продане за ціною, яка дорівнює ринковій вартості.

Залишкова вартість – це вартість заміщення (відтворення) об'єкта оцінки за вирахуванням усіх видів зносу (для нерухомого майна – з урахуванням ринкової вартості земельної ділянки при її існуючому використанні (прав, пов'язаних із земельною ділянкою).

Оціночна вартість – це вартість, яка визначається за встановленими алгоритмом та складом вихідних даних.

Вартість реверсії – це вартість об'єкта оцінки, яка прогнозується на період, що настає за прогнозним.

Витратний (майновий) підхід передбачає визначення поточної вартості витрат на відтворення або заміщення об'єкта оцінки з подальшим її коригуванням на суму зносу (знецінення).

Кількісний метод – це оцінка об'єкта на основі повного кошторису витрат на його будівництво.

Метод вартості об'єкта за вартістю конструктивних елементів – це оцінювання нерухомості на основі розміру вартості створення його основних елементів.

Метод порівняльних одиниць – витрати на спорудження одиничного показника вибраного об'єкта-аналога збільшуються залежно від кількості таких одиничних показників в об'єкті, що оцінюється й додаються.

Метод об'єктів-аналогів – це оцінювання вартості об'єкта оцінки на основі вартості об'єкта-аналога.

Метод порівняння полягає у розрахунку ринкової вартості накопиченого зносу об'єкта нерухомості на основі зіставлення його вартості відтворення з поточними цінами продажу аналогічних об'єктів. Метод розрахунку терміну життя полягає у визначенні накопиченого зносу безпосереднім оглядом об'єкта нерухомості.

Метод розбиття полягає у послідовному визначенні розміру всіх видів зносу, включаючи: фізичний знос, що усувається; фізичний знос, що не усувається; функціональний знос, що усувається; функціональний знос, що не усувається; зовнішній знос.

✂ **Методичний інструментарій**

Методи оцінки вартості підприємства групуються на основі застосування певного методично-розрахункового підходу, а саме:

- підходу оцінювання доходів підприємства (дохідний підхід);
- підходу оцінювання вартості майна (витратний підхід);
- підходу оцінювання ринкової вартості аналогічних підприємств (порівняльний або ринковий підхід).

Дохідний підхід дозволяє врахувати очікуваний інвестиційний дохід. Тому, його використання необхідне для аналізу доцільності інвестування та при обґрунтуванні рішення про фінансування інвестицій у нерухомість. Цей підхід більше, ніж порівняльний та витратний, відображає уявлення потенційного покупця (інвестора) про об'єкт оцінки як джерела прибутку.

Витратний (майновий) підхід передбачає визначення поточної вартості витрат на відтворення або заміщення об'єкта оцінки з подальшим її коригуванням на суму зносу (знецінення).

Ринковий підхід до оцінки вартості підприємства базується на методі мультиплікативних відсоткових відхилень – вираження у відсотках коригування врахованих взаємозв'язаних факторів між собою.

Ринкова вартість підприємства за даним методом визначається за такою формулою: $VP_m = B_0 \times M$,

VP_m – вартість підприємства розрахована на основі зіставлення мультиплікаторів; B_0 – значення обраного для порівняння показника; M – мультиплікатор, розрахований з використанням даних підприємства – аналога.

Як мультиплікатор використовують такі показники: відношення ціни корпоративних прав чи ціни підприємства до чистої виручки від реалізації; відношення ціни підприємства до операційного чистого грошового потоку; відношення ціни до чистого прибутку; відношення ринкового курсу корпоративних прав до балансового курсу.

📁 **Алгоритми вирішення типових практичних завдань**

Практичне завдання 1

Визначити ринкову вартість новоствореного підприємства, якщо приведено показники роботи підприємства, за основними якісними та кількісними характеристиками схожого на об'єкт оцінки.

Таблиця 1

Показники	Підприємство, що потрібно оцінити	Аналогічне підприємство
Ринковий курс акцій,%	–	134
Статутний капітал, тис. грн	2 500	2 700
Власний капітал, тис. грн	5 500	4 100
Балансовий курс акцій,%	140	151
Операційний грошовий потік, тис. грн	1 900	2 500
Чистий прибуток, тис. грн	1 500	1 900
Чиста виручка, тис. грн	10 000	17 000

Розв'язок

1. З метою оцінки вартості підприємства визначимо значення окремих мультиплікаторів:

1.1. Мультиплікатор відношення ринкового курсу до балансового курсу акцій: $\frac{134}{151} = 0,89$.

Вартість підприємства із використанням даного мультиплікатора:
 $2\,500 \times 0,89 = 2\,225$ тис. грн.

1.2. Мультиплікатор відношення ринкової вартості акцій до операційного грошового потоку:

$$\frac{(1,34 \times 2\,700)}{2\,500} = \frac{3\,618}{2\,500} = 1,45.$$

Вартість підприємства із використанням даного мультиплікатора:
 $1\,900 \times 1,45 = 2\,755$ тис. грн.

1.3. Мультиплікатор відношення ринкової вартості акцій до чистого прибутку:

$$\frac{3\,618}{1\,900} = 1,90.$$

Вартість підприємства із використанням даного мультиплікатора:
 $1\,500 \times 1,90 = 2\,850$ тис. грн.

1.3. Мультиплікатор відношення ринкової вартості акцій до чистої виручки:

$$\frac{3\,618}{17\,000} = 0,21.$$

Вартість підприємства із використанням даного мультиплікатора:
 $10\,000 \times 0,21 = 2\,100$ тис. грн.

2. Визначимо ринкову вартість підприємства, яке потрібно було оцінити:

$$\frac{(2\,225 + 2\,755 + 2\,850 + 2\,100)}{4} = \frac{9\,930}{4} = 2\,482,5 \text{ тис. грн.}$$

Отже, ринкова вартість досліджуваного підприємства становить 2 482,5 тис. грн.

♣ *Завдання для самостійного опрацювання*

✍ *Практичні завдання*

Завдання 1

Підприємство має значення бета-коефіцієнту га рівні 0,8. Ринкова надбавка за ризик складає 5% і приріст при відсутності ризику – 8%. За останній рік підприємство виплатило дивідендів на суму 1,8 грн. за акцію, і їх приріст передбачається на рівні 7%. На ринку ціна акції складає 25 грн. Визначте вартість акціонерного капіталу.

Завдання 2

Визначити ринкову вартість новоствореного підприємства, якщо приведено показники роботи підприємства, за основними якісними та кількісними характеристиками схожого на об'єкт оцінки.

Таблиця 1

Показники	Підприємство, що потрібно оцінити	Аналогічне підприємство
Ринковий курс акцій, %	–	135
Статутний капітал, тис. грн	3500	3700
Власний капітал, тис. грн	4500	5100
Балансовий курс акцій, %	240	251
Операційний грошовий потік,	2900	3500
Чистий прибуток, тис. грн	2500	2900
Чиста виручка, тис. грн	20000	27000

✎ Тестові завдання

- Найбільш характерними цілями визначення вартості бізнесу не є:
 - підвищення ефективності поточного управління підприємством;
 - реструктуризація;
 - розробка бізнес-плану розвитку бізнесу;
 - прийняття обґрунтованих управлінських рішень;
 - здійснення санаційного проекту розвитку бізнесу.
- Цілі визначення вартості підприємства не включають:
 - реорганізацію, банкрутство, ліквідацію державних, комунальних підприємств та підприємств з державною часткою майна;
 - виділення або визначення частки майна у спільному майні, в якому є державна частка;
 - визначення кредитоспроможності підприємства та вартості застави при кредитуванні;
 - переоцінку основних фондів для цілей бухгалтерського обліку;
 - визначення збитків або розміру відшкодування у випадках, встановлених законом.
- До принципів оцінки не відносяться:
 - принципи, засновані на уявленнях власника (користувача) про майно;
 - принципи, пов'язані з експлуатацією майна;
 - принципи, пов'язані з ринковим середовищем;
 - принципи, пов'язані з формуванням майна;
 - принцип найбільш ефективного використання.
- Вартість відтворення – це:
 - це вартість, за яку можливе відчуження об'єкта, що оцінюється, на ринку подібного майна на дату оцінки за угодою, укладеною між покупцем та продавцем, після проведення відповідного маркетингу та за умови, що кожна зі сторін діяла зі знанням справи, розсудливо і без примусу;
 - вартість, визначена з урахуванням конкретних умов, вимог та мети інвестування в об'єкт, що оцінюється;

- в) це визначена на дату оцінки поточна вартість витрат на створення (придбання) об'єкта, подібного до об'єкта, що оцінюється, який може бути йому рівноцінною заміною;
 - г) це вартість, яка може бути отримана за умови продажу об'єкта оцінки у строк, що є значно коротшим від строку експозиції подібного майна, протягом якого воно може бути продане за ціною, яка дорівнює ринковій вартості;
 - д) це визначена на дату оцінки поточна вартість витрат на створення (придбання) у сучасних умовах нового об'єкта, який є ідентичним об'єкту оцінювання, із застосуванням ідентичних матеріалів та технологій.
5. До фізичних факторів, що впливають на вартість об'єктів оцінки, не відносяться:
- а) темпи зростання ВВП;
 - б) розвиток конкретного регіону;
 - в) характеристики земельної ділянки;
 - г) архітектурно-конструктивні рішення;
 - д) наявність комунальних послуг.
6. Методом доходного підходу є
- а) метод побудови;
 - б) метод виділення;
 - в) метод дисконтування грошового потоку;
 - г) метод порівняльних одиниць;
 - д) метод прямого відтворення (заміщення).
7. До причин зовнішнього зносу не відносять:
- а) загальний спад району, де розташований об'єкт;
 - б) великий потік транспорту в межах кварталу;
 - в) зміну співвідношення між попитом та пропозицією на ринку;
 - г) зміну організаційно-правової форми підприємства.
8. Реалізація порівняльного (ринкового) підходу оцінювання бізнесу не передбачає:
- а) збору даних про продаж або пропозицію подібного майна на ринку нерухомості; відбір об'єктів порівняння;
 - б) перевірки достовірності отриманої інформації;
 - в) зіставлення об'єкта оцінки з об'єктами порівняння з наступним визначенням розміру коригування ціни продажу або ціни пропозиції останніх;
 - г) визначення вартості об'єкта оцінки урахуванням розміру коригувань у вартості об'єктів-аналогів;
 - д) визначення потенціалу зміни вартості об'єкта оцінки.
9. До основних переваг порівняльного підходу не належить те, що:
- а) оцінювач орієнтується на фактичні ціни купівлі-продажу об'єктів аналогів;
 - б) існує залежність від стабільності ринку;
 - в) у вартості об'єкта враховується співвідношення попиту та пропозиції на об'єкт інвестування, оскільки ціна фактично укладеної угоди дозволяє врахувати ситуацію на ринку;

- г) є можливість виявлення слабких місць у роботі підприємства у порівнянні з підприємствами-аналогами;
- д) за наявності достатньої кількості даних для аналізу він досить простий у застосуванні та дає надійні результати.

Тема 6.9. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності

☞ Основні поняття

Зовнішньоекономічна діяльність – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами.

Зовнішньоекономічний договір – це матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів ЗЕД та їх іноземних контрагентів, спрямовану на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності.

Оферта – письмова пропозиція продавця покупцю про продаж товарів на визначених ним умовах.

Консульський рахунок – це доручення, в якому підтверджується походження товару.

Сертифікат походження товару – документ спеціально встановленої форми, який підтверджує, що товари, послуги вироблені, виконані в певній країні, і який містить інформацію для їх ідентифікації.

Рахунок-проформа – попередній рахунок на оплату імпортованої продукції.

Конкурентний лист – документ, що узагальнює інформацію про техніко-економічні показники, якість, ціни і комерційні умови при реалізації товару; використовується у ході укладення контрактів, з метою реклами.

Інвойс (комерційний рахунок) – пакет документів, що є основою для розрахункових операцій.

Коносамент – документ, що засвідчує одержання вантажу для транспортування морським шляхом.

Ліцензування зовнішньоекономічних операцій – це комплекс дій органу виконавчої влади з надання дозволу на здійснення суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності експорту (імпорту) товарів

Ліцензія експортна (імпортна) – це належним чином оформлений документ, яким суб'єктові зовнішньоекономічної діяльності надається право на проведення тих або інших операцій у зовнішньоекономічній діяльності з товаром, що підлягає квотуванню.

Вантажна митна декларація (ВМД) – документ, що містить відомості про товар, який ввозяться на митну територію України, мету його ввезення або про зміну митного режиму для таких товарів, а також інформацію, необхідну для здійснення митного контролю, митного оформлення, митної статистики, нарахування митних платежів.

Генеральна ліцензія – відкритий дозвіл на експортні (імпортні) операції по

певному товару (товарах) і/або з певною країною (групою країн) протягом періоду дії режиму ліцензування по цьому товарі (товарам).

Разова (індивідуальна) ліцензія – разовий дозвіл, що має іменний характер і видається для здійснення кожної окремої операції конкретним суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності на період не менше того, котрий необхідний для здійснення експортної (імпортної) операції.

Відкрита (індивідуальна) ліцензія – дозвіл на експорт (імпорт) товару протягом певного періоду часу (але не менш одного місяця) з визначенням його загального обсягу.

Антидемпінгова (індивідуальна) ліцензія – належним чином оформлене право на імпорт в Україну протягом установленого строку певного товару (товарів), що є об'єктом антидемпінгового розслідування й/або антидемпінгових мір.

Компенсаційна (індивідуальна) ліцензія – належним чином оформлене право на імпорт в Україну протягом установленого строку певного товару (товарів), що є об'єктом антисубсидованого розслідування й/або компенсаційних мір.

Спеціальна ліцензія – належним чином оформлене право на імпорт в Україну протягом установленого строку певного товару (товарів), що є об'єктом спеціального розслідування й/або спеціальних заходів.

Форми розрахунків – це регульовані законодавством країни-учасника розрахунків способи виконання через банк грошових зобов'язань підприємств.

Грошовий (циркулярний або фінансовий) акредитив – це іменний грошовий документ, що містить розпорядження банку про виплату власникові акредитиву зазначеної в ньому суми повністю або частинами для отримання її в іншому місці чи за кордоном впродовж встановленого терміну і за дотримання зазначених в акредитиві умов.

Товарний (документарний) акредитив – використовується для розрахунків між продавцем і покупцем товарів у внутрішній і зовнішній торгівлі.

Ефективність ЗЕД – це співвідношення сукупності затрат і доходів від цієї діяльності.

Повна ефективність експорту (імпорту) характеризує у цілому сукупний процес виробництва і реалізації (для експорту), реалізації і використання (для імпорту).

Економічна ефективність експорту (імпорту) характеризує процес виробництва експорту і використання імпорту.

Бюджетна ефективність експорту (імпорту) характеризує процес обігу продукції (товарів), тобто реалізацію експорту на зовнішньому ринку і використання імпорту на внутрішньому ринку.

✂ **Методичний інструментарій**

Обґрунтування ефективного функціонування спільного підприємства полягає в дотриманні умови валютної самоокупності, яку можна визначити за такою формулою:

$$\sum_{t=n}^k BH_t > \sum_{t=n}^k BB_t$$

BH_t , BB_t – валютні надходження і видатки в 1-му році, приведені в часі до моменту початку діяльності; n – рік, в якому почалося фінансування інвестиційного проекту; k – рік закінчення інвестування (відчуження іноземної інвестиції) або рік припинення діяльності (ліквідації) спільного підприємства, або прогнозований період етапу попиту на продукцію, виготовлену за цим інвестиційним проектом.

Для кожного 1-го року протягом терміну дії іноземної інвестиції (розрахунковий період $T = k - n$) визначаються показники BH_t та BB_t і перевіряється виконання умови:

$$З + В + B_n + Kp_{ВКВ} > V_{ТМЦ} + KB + B_n + Pr_{(ч)} \times (1 - R) + ЗП + ПВ,$$

$З$ – залишок іноземної валюти на поточному рахунку; $В$ – валютна виручка від реалізації продукції за рік; B_n – валютні надходження від іншої операційної діяльності (надходження на розрахунковий рахунок сум дивідендів за акціями, від пайової участі в інших спільних підприємствах тощо); $Kp_{ВКВ}$ – кредит в іноземній валюті, наданий спільному підприємству; $V_{ТМЦ}$ – витрати у валюті на придбання матеріальних цінностей; KB – капітальні вкладення (інвестиції) в іноземній валюті в основні фонди, нематеріальні активи, довгострокові фінансові вкладення; B_n – валютні видатки за іншою операційною діяльністю (виплати в іноземній валюті дивідендів за акціями спільного підприємства, орендної плати за використання державного майна тощо), а також суми боргів за взятими, кредитами разом з амортизацією боргу; $Pr_{(ч)}$ – частина прибутку іноземного учасника за рік, яка перераховується (перевозиться, переказується), за митний кордон України; R – ставка податку на переказ доходів іноземного учасника за кордон; $ЗП$ – заробітна плата в іноземній валюті, яка виплачується працівникам спільного підприємства; $ПВ$ – виплати у валюті на пенсійне забезпечення працівників спільного підприємства, які переказуються за кордон.

☒ Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Визначити валютні надходження спільного підприємства в розрізі таких фінансових операцій: реалізовано продукції на суму – 10 000 дол., сплачено за придбання товарно-матеріальні цінності – 2 500 дол, отримано дивіденди за акціями від пайової участі в інших спільний підприємствах – 3 000 дол.. Сплачено дивіденди акціонерам – 5 000 дол., отримано кредит – 25 000 дол., залишок іноземної валюти на поточному рахунку на кінець періоду – 40 000 дол..

Розв'язок

1. Валютні надходження становлять:

$$10000 + 3000 + 25000 + 40000 = 78000 \text{ дол.}$$

Отже, валютні надходження спільного підприємства в розрізі таких фінансових операцій становить 78 000 дол..

Практичне завдання 2

Було укладено договір про спільну діяльність без створення юридичної особи на території України. Учасниками спільної діяльності виступили резидент України та нерезидент. Учасник-резидент України, частка статутного капіталу якого становить 75%, згідно з цією угодою виступатиме у ролі контролюючого учасника. За результатами фінансового року дохід від здійснення спільної діяльності склав 75 500 000 грн.. Визначити чистий прибуток резидента України, а також обчислити суму, що буде перерахована за кордон на користь учасника-нерезидента.

Розв'язок

1) Доходи від спільної діяльності поділяються пропорційно до внесків учасників, тобто учасник А отримає 75% від чистого прибутку за рік.

2) Чистий прибуток складає: $75\,500\,000 - (75\,500\,000 \times 0,18) = 61\,910\,000$ грн.

3) Резидент отримає: $61\,910\,000 \times 0,75 = 46\,432\,500$ грн.

4) Решта – 25% чистого прибутку від спільної діяльності належить іноземному інвестору і складає – 15 477 500 грн.

5) Якщо учасник В вирішує репатріювати свої доходи, то він сплатить ще додатково 15% від суми що репатріюється в якості податку на репатріацію доходів від спільної діяльності.

Отже, за кордон буде перераховано:

$$15\,477\,500 - (15\,477\,500 \times 0,15) = 13\,155\,875 \text{ грн.}$$

Практичне завдання 3

Обґрунтувати ефективність функціонування спільного підприємства на основі дотримання умови валютної самоокупності, якщо відомо, що термін дії іноземної інвестиції 1 рік, запас іноземної валюти на поточному рахунку становить 1500 дол., валютна виручка від реалізації продукції за рік – 14 000 дол., валютні надходження від іншої операційної діяльності відсутні, витрати у валюті на придбання матеріальних цінностей – 1 200 дол., капітальні вкладення (інвестиції) в іноземній валюті в основні фонди – 5 000 дол., частина прибутку іноземного учасника зарік, яка перераховується за митний кордон України – 8 000 дол., ставка податку на переказ доходів іноземного учасника за кордон – 15%.

Розв'язок

1. Оскільки термін дії інвестиційного проекту складає 1 рік, то перевірка виконання умови перевищення валютних надходжень над видатками при функціонування спільного підприємства здійснюється за формулою. У цьому випадку отримаємо:

$$1500\text{дол.} + 14000\text{дол.} > 1200\text{дол.} + 5000\text{дол.} + 8000\text{дол.} \times (1 - 0,15) + 15500 + 13000.$$

Отже, за показником дотримання умови валютної самоокупності, функціонування спільного підприємства є ефективним в часовому проміжку, який становить один рік.

Практичне завдання 4

Здійснити розподіл прибутку спільного підприємства з іноземними інвестиціями, створеного у формі товариства з обмеженою відповідальністю, в якому частка іноземного учасника у статутному капіталі становить 10%, а

частка українського учасника – 90%. Річний прибуток підприємства становить – 246,8 тис. грн. Підприємство є платником податку на прибуток. Згідно статуту підприємства 25% прибутку спрямовується на поповнення резервного капіталу, 10% – на збільшення статутного капіталу, решта – на розподіл між засновниками.

Розв'язок

1. Чистий прибуток підприємства становить: $246\,800 \times 0,75 = 185\,100$ грн.
2. Кошти, що направляються на поповнення резервного капіталу:
 $185\,100 \times 0,25 = 46\,275$ грн.
3. Кошти, що направляються на поповнення статутного капіталу:
 $185\,100 \times 0,1 = 18\,510$ грн.
4. Кошти, що підлягають розподілу між засновниками:
 $185\,100 - 46\,275 - 18\,510 = 120\,315$ грн.
5. Іноземний учасник отримає: $120\,315 \times 0,1 = 12\,031,5$ грн.
6. Український учасник отримає: $120\,315 - 12\,031,5 = 108\,283,5$ грн.

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Практичні завдання**

Завдання 1

Визначити ефективність функціонування спільного підприємства за такими результатами діяльності: загальні валютні надходження підприємства становлять 47000 дол., кредит і іноземній валюті, наданий спільному підприємству – 12000 дол., капітальні вкладення в іноземній валюті і основні засоби – 2100 дол., виплати в іноземній валюті дивідендів за акціями спільного підприємства – 10000 дол., частина прибутку іноземного учасника, яка перерахована за митний кордону країни – 15000 дол., заробітна плата в іноземній валюті, яка виплачена працівникам спільного підприємства – 7000 дол., витрати у валюті на придбання матеріальних цінностей – 1000 дол..

Завдання 2

Підприємство А експортує товар вартістю 200 тис. доларів США до Німеччини. Умовами контракту передбачено, що валюта платежу – долари США. У подальшому вносяться зміни до контракту, згідно з якими замінюється валюта платежу: 60 відсотків контракту оплачується в німецьких марках, а 40 відсотків – в гривнях через партнера німецької фірми в Україні за курсом НБУ на день здійснення платежу. Чи були порушення чинного законодавства України з боку партнерів по договору, якщо вони не зверталися до відповідних органів щодо одержання будь-яких ліцензій на здійснення розрахунків? Якщо такі порушення були, то розрахувати суму санкцій, які слід сплатити в бюджет за порушення чинного законодавства.

Завдання 3

Вітчизняне підприємство-імпортер 1 лютого звітного року здійснило авансовий платіж закордонному партнеру згідно з контрактом на поставку імпортованих товарів на загальну суму 300 тис. доларів США. Термін поставки згідно з контрактом – 10 квітня поточного року. У зв'язку із об'єктивними

обставинами, іноземний партнер здійснив затримку відвантаження товарів на 60 днів, про що сторони уклали додатковий договір. 10 травня підприємство-імпортер звернулося до НБУ із заявою щодо отримання індивідуальної ліцензії. При складанні декларації про валютні цінності підприємство-імпортер не внесло прострочену дебіторську заборгованість за імпортним контрактом в декларацію. Чи допустило підприємство-імпортер порушення чинного законодавства України, якщо допустило, то слід розрахувати розмір штрафних санкцій за порушення законодавства.

Завдання 4

Визначити валютні надходження спільного підприємства в розрізі таких фінансових операцій: реалізовано продукції на суму – 12 000 дол., сплачено за придбання товарно-матеріальні цінності – 3 500 дол., отримано дивіденди за акціями від пайової участі в інших спільний підприємствах 8 000 дол.. Сплачено дивіденди акціонерам – 7 000 дол., отримано кредит – 25 000 дол., залишок іноземної валюти на поточному рахунку на кінець періоду – 55 000 дол..

Завдання 5

Було укладено договір про спільну діяльність без створення юридичної особи на території України. Учасниками спільної діяльності виступили резидент України та нерезидент. Учасник-резидент України, частка статутного капіталу якого становить 75%, згідно з цією угодою виступатиме у ролі контролюючого учасника. За результатами фінансового року дохід від здійснення спільної діяльності склав 130 500 000 грн.. Визначити чистий прибуток резидента України, а також обчислити суму, що буде перерахована за кордон на користь учасника-нерезидента.

Завдання 6

Здійснити розподіл прибутку спільного підприємства з іноземними інвестиціями, створеного у формі товариства з обмеженою відповідальністю, в якому частка іноземного учасника у статутному капіталі становить 25%, а частка українського учасника – 75%. Річний прибуток підприємства становить – 500,8 тис. грн.. Підприємство є платником податку на прибуток. Згідно статуту підприємства 25% прибутку спрямовується на поповнення резервного капіталу, 10% – на збільшення статутного капіталу, решта – на розподіл між засновниками.

Завдання 7

Обґрунтувати ефективність функціонування спільного підприємства на основі дотримання умови валютної самоокупності, якщо відомо, що термін дії іноземної інвестиції 1 рік, запас іноземної валюти на поточному рахунку становить 1 800 дол., валютна виручка від реалізації продукції за рік – 15 000 дол., валютні надходження від іншої операційної діяльності відсутні, витрати у валюті на придбання матеріальних цінностей – 1 400 дол., капітальні вкладення (інвестиції) в іноземній валюті в основні фонди – 7 000 дол., частина прибутку іноземного учасника зарік, яка перераховується за митний кордон України – 9 000 дол., ставка податку на переказ доходів іноземного учасника за кордон – 15%.

✎ Тестові завдання

1. Реекспорт товарів – це:

- а) продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів;
- б) це купівля (у т.ч. з оплатою в негрошовій формі) українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в іноземних суб'єктів господарської діяльності товарів із ввезенням або без ввезення цих товарів на територію України, включаючи купівлю товарів, призначених для власного споживання установами та організаціями України, розташованими за її межами;
- в) продаж іноземним суб'єктам господарської діяльності та вивезення за межі України товарів, що були раніше імпортовані на територію України;
- г) вивезення за межі України (ввезення з-за меж України) капіталу у будь-якій формі (валютних коштів, продукції, послуг, робіт, прав інтелектуальної власності та інших немайнових прав) з метою одержання прибутків від виробничої та інших форм господарської діяльності;
- д) це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами.

2. Гарантом кредитів, що надаються суб'єктам ЗЕД іноземними банками, фінансовими та іншими міжнародними організаціями під заставу Державного валютного фонду та іншого державного майна України, виступає:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй з питань ЗЕД;
- в) Верховна Рада України;
- г) Державний валютний фонд України;
- д) Національний банк України.

3. До основних видів зовнішньоекономічних контрактів не відносять:

- а) контракт разового постачання;
- б) контракти з оплатою в грошовій формі;
- в) контракти на управління;
- г) контракти без постачання;
- д) колективні контракти.

4. Коносамент – це:

- а) супровідний документ до вантажу, в якому міститься перелік усіх видів і сортів товарів, що перебувають у кожному товарному місці;
- б) документ, що засвідчує одержання вантажу для транспортування морським шляхом;
- в) пакет документів, що є основою для розрахункових операцій;
- г) документ, що містить відомості про товар, який ввозяться на митну територію України, мету його ввезення або про зміну митного режиму для таких товарів, а також інформацію, необхідну для здійснення митного контролю, митного оформлення, митної статистики, нарахування митних платежів;

д) документ, що узагальнює інформацію про техніко-економічні показники, якість, ціни і комерційні умови при реалізації товару; використовується у ході укладення контрактів, з метою реклами.

5. Генеральна ліцензія – це:

а) разовий дозвіл, що має іменний характер і видається для здійснення кожної окремої операції конкретним суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності на період не менше того, котрий необхідний для здійснення експортної (імпортної) операції;

б) дозвіл на експорт (імпорт) товару протягом певного періоду часу (але не менше одного місяця) з визначенням його загального обсягу;

в) належним чином оформлене право на імпорт в Україну протягом установленого строку певного товару (товарів), що є об'єктом антидемпінгового розслідування й/або антидемпінгових мір;

г) відкритий дозвіл на експортні (імпортні) операції по певному товару (товарам) і/або з певною країною (групою країн) протягом періоду дії режиму ліцензування по цьому товарі (товарам);

д) належним чином оформлене право на імпорт в Україну протягом установленого строку певного товару (товарів), що є об'єктом антисубсидованого розслідування й/або компенсаційних мір.

6. Квоти (контингенти) індивідуальні – це:

а) квоти, які встановлюються по товару (товарах) з визначенням конкретної країни, куди товар (товари) може експортуватися або з якої він (вони) може імпортуватися;

б) квоти, які встановлюються по товару (товарах) з визначенням групи країн, куди товар (товари) експортується або з яких він (вони) імпортується;

в) квоти, які встановлюються по товару (товарах) без вказівки конкретних країн (груп країн), куди товар (товари) експортується або з яких він (вони) імпортується;

г) граничний обсяг імпорту в Україну певного товару (товарів), що є об'єктом антисубсидованого розслідування й/або компенсаційних мір, що дозволяється імпортувати в Україну протягом встановленого строку і який визначається в натуральних/або вартісних одиницях виміру;

д) граничний обсяг імпорту в Україну певного товару (товарів), що є об'єктом спеціального розслідування й/або спеціальних мір, що дозволяється імпортувати в Україну протягом установленого строку і який визначається в натуральних/або вартісних одиницях виміру.

7. Виручка резидентів в іноземній валюті підлягає зарахуванню на їх валютні рахунки в уповноважених банках у терміни сплати заборгованості, зазначені в контрактах, але не пізніше календарних днів з моменту митного оформлення (оформлення вантажної митної декларації) експортованої продукції:

а) 130;

б) 160;

в) 180;

г) 200;

д) 220.

8. Фінансові умови зовнішньоторговельної операції не включають:
- а) умови розрахунків;
 - б) інструменти розрахунків;
 - в) заходи проти необґрунтованої затримки платежу;
 - г) форми розрахунків;
 - д) засоби розрахунків.
9. Процес обігу продукції (товарів), тобто реалізацію експорту на зовнішньому ринку і використання імпорту на внутрішньому ринку характеризує:
- а) ефективність ЗЕД;
 - б) повна ефективності експорту (імпорту);
 - в) економічна ефективність експорту (імпорту);
 - г) бюджетна ефективність експорту (імпорту);
 - д) стратегічна ефективність експорту (імпорту).
10. Принцип капіталізації – це принцип порівняльної переваги стосовно експорту-імпорту капіталу, який:
- а) дозволяє порівняти проекти зовнішньоторговельних угод не за номінальними, а за реальними показниками дохідності, які враховують інфляцію (індекс цін, середньорічний дефлятор) в країнах контрагентах;
 - б) дозволяє розглядати зовнішньоторговельні угоди як гру на відсоткових ставках держав, чії валюти задіяні у контрактах, і оцінювати їх дохідність за формулами простої і складної капіталізації, виходячи із вірогідності того, що експортер-імпортер не зможе забрати з проекту дохід до завершення проектних періодів;
 - в) є необхідним при реалізації проектів зовнішньоторговельних угод, пов'язаних з довгостроковими іноземними інвестиціями, які варто здійснювати лише за позитивного значення чистої дисконтованої вартості;
 - г) дозволяє перекладати валютний ризик на посередників через укладання з ними ф'ючерсних і форвардних контрактів або ділити ціновий ризик між постачальниками і замовниками через застосування опціонів;
 - д) передбачає те, що при проведенні зовнішньоторговельних операцій відсоткового арбітражування необхідно враховувати «ножиці» між відсотковими ставками і курсами валют держав контрагентів.

Тема 6.10. Фінансовий контролінг та бюджетування діяльності суб'єктів господарювання

☞ Основні поняття

Контролінг – це функціональна система планування, контролю, аналізу відхилень, координації, внутрішнього консалтингу та загального інформаційного забезпечення керівництва підприємством, це спеціальна, саморегулююча система методів та інструментів, яка спрямована на функціональну підтримку менеджменту підприємства (зокрема фінансового менеджменту) і включає в себе інформаційне забезпечення, планування, координацію, контроль та внутрішній консалтинг.

Стратегічний контролінг – це вид контролінгу, що направлений на реалізацію довгострокових стратегій і програм суб'єкта підприємництва на

основі управління його зовнішнім середовищем, стратегічними чинниками успіху, альтернативними стратегіями та стратегічною метою.

Оперативний контролінг – це вид контролінгу, який орієнтований на оперативне (поточне) планування діяльності суб'єкта підприємництва, що, в свою чергу, є основою успіху стратегічного контролінгу і стратегічного планування.

Контролінг банку – це система комплексної оцінки всіх аспектів діяльності банку, його підрозділів, керівників і робітників з погляду своєчасного та якісного виконання запланованих стратегічних показників з метою виявлення відхилень і прийняття невідкладних і енергійних дій для досягнення цілей за будь-яких змін господарської ситуації.

Фінансовий контролінг являє собою функціональний блок фінансового менеджменту, організований у формі спеціальної саморегулюючої системи методів та інструментів, яка спрямована на функціональну підтримку фінансового менеджменту підприємства і включає інформаційне забезпечення, планування, координацію, контроль і внутрішній консалтинг.

Метою фінансового контролінгу є оптимізація результатів фінансової діяльності підприємства через забезпечення оптимального рівні ліквідності, підтримки платоспроможності в довгостроковому періоді, забезпечення рентабельності, максимізацію прибутку та зростання вартості капіталу.

Бенчмаркінг – представляє собою перманентний, безперервний процес порівняння товарів (робіт, послуг), виробничих процесів, методів та інших параметрів досліджуваного підприємства (структурного підрозділу) з аналогічними об'єктами інших суб'єктів підприємництва чи їх структурних підрозділів.

Система фінансового контролінгу складається з двох основних елементів: суб'єкта фінансового контролінгу (фінансові контролери) та об'єкта фінансового контролінгу (структура капіталу та грошові потоки).

Портфельний аналіз – це ефективний інструмент стратегічного контролінгу, який використовується з метою оптимізації портфеля цінних паперів інвестора.

АВС-аналіз полягає у виявленні та оцінюванні кількісних значень небагатьох величин, частка яких у загальній сукупності вартісних показників найбільша.

Бюджетування – це адаптована до динамічних ринкових умов система тонування, обліку та контролю ресурсів і результатів діяльності суб'єкта підприємництва за центрами відповідальності (сегментами бізнесу), яка дозволяє аналізувати прогностичні та отримані економічні показники з метою управління бізнес-процесами суб'єкта підприємницької діяльності.

Бюджетний цикл – це період часу від початку 1-ої стадії бюджетного процесу, тобто складання зведеного бюджету, до завершення 5-ої стадії – план-факт аналізу виконання зведеного бюджету.

Бюджетне організування – це вид управлінської діяльності, який пов'язаний з формуванням та упорядкуванням організаційної структури

управління відповідно до цілей бюджетування й розробленням організаційних механізмів реалізації та використання бюджетів.

Бюджетний регламент – сукупність процедур, стандартів, нормативно-методичних документів, що визначають організацію процесів бюджетування, документообіг, часові рамки розробки бюджетів і склад учасників цього процесу.

Центр відповідальності – це структурний підрозділ підприємства, певна група працівників у межах структурного підрозділу, сукупність підрозділів підприємства, які здійснюють чи забезпечують здійснення конкретних видів діяльності та несуть відповідальність за результативність своєї ділянки роботи у фінансовому аспекті, сприяючи цільовому та контрольованому використанню ресурсів організації.

Бюджетне контролювання – це вид управлінської діяльності, пов'язаний із перевіркою та оцінюванням результативності функціонування бюджетної системи на підприємстві відповідно до встановлених критеріїв і стандартів, та, зокрема, оцінюванням бюджетів організації.

Бюджетне регулювання – вид управлінської діяльності, пов'язаний з усуненням недоліків, відхилень, неточностей, неузгодженостей, що виявлені у процесі бюджетного контролювання, та здійсненням необхідних коректив на попередніх етапах бюджетування.

✂ **Методичний інструментарій**

Метод рівняння ґрунтується на використанні для розрахунку точки безбитковості. При цьому прибуток прирівнюється до нуля, а кількість виробленої продукції приймається за X : $0 = (Ц \times X) - (ЗВ_{од} \times X) - ПВ$,

$Ц$ – ціна одиниці продукції; X – кількість виробленої продукції; $ЗВ_{од}$ – змінні витрати на одиницю продукції; $ПВ$ – постійні витрати.

При застосуванні даного методу, точка безбитковості оцінюється у натуральних величинах одиниць реалізованої продукції.

Метод маржинального доходу ґрунтується на використанні для розрахунку точки безбитковості ($Тб$) з допомогою формули: $Тб = \frac{ПВ}{МДод} = \frac{ПВ}{(Ц - Звод)}$,

$МДод$ – маржинальний дохід на одиницю продукції, який дорівнює ціні одиниці продукції за мінусом змінних витрат на одиницю продукції:

Обсяг реалізованої продукції визначається за формулою: $O = \frac{F}{(p - V)}$,

F – умовно постійні витрати, $(p - V)$ – маржинальний прибуток.

Оптова ціна одиниці продукції розраховується за формулою:

📁 **Алгоритми вирішення типових практичних завдань**

Практичне завдання 1

Підприємство планує продавати письмові столи на ринку. Змінні витрати на виробництво одиниці продукції становлять 300 грн., підприємство планує продавати їх по ціні 500 грн. кожен. Одночасно за місяць постійні витрати

підприємства становлять 80000 грн.. Скільки необхідно продати столів для того, щоб підприємству досягти точки беззбитковості? (Розрахунки здійснити методом рівняння визначення точки беззбитковості та методом маржинального доходу. Результати порівняти).

Розв'язок

Метод рівняння ґрунтується на використанні для розрахунку точки беззбитковості. При цьому прибуток прирівнюється до нуля, а кількість виробленої продукції приймається за X : $0 = (Ц \times X) - (ЗВ_{од} \times X) - ПВ$,

$Ц$ – ціна одиниці продукції; X – кількість виробленої продукції; $ЗВ_{од}$ – змінні витрати на одиницю продукції; $ПВ$ – постійні витрати.

1. Позначимо кількість письмових столів, яку необхідно продати, щоб досягти точки беззбитковості X .

$$\text{В результаті використання формули отримуємо: } 500X - 300X - 80\,000 = 0, \\ 200X = 80\,000, X = 400 \text{ столів.}$$

2. Метод маржинального доходу ґрунтується на використанні для розрахунку точки беззбитковості ($Тб$) з допомогою формули:

$$Тб = \frac{ПВ}{МДод} = \frac{ПВ}{(Ц - ЗВ_{од})}$$

$МДод$ – маржинальний дохід на одиницю продукції, який дорівнює ціні одиниці продукції за мінусом змінних витрат на одиницю продукції:

$$Тб = \frac{80\,000}{(500 - 300)} = \frac{80\,000}{200} = 400 \text{ столів.}$$

Отже, за проведеними розрахунками із використанням методу рівняння визначення точки беззбитковості та методу маржинального доходу отримано однаковий результат: точка беззбитковості буде досягнута підприємством при реалізації 400 письмових столів.

Практичне завдання 2

Маржинальний прибуток на одиницю реалізованої продукції складає 5 грн.; умовно-змінні витрати на одиницю продукції дорівнюють 4 грн.; умовно-постійні витрати на виробництво товарної продукції складають 600 тис. грн. Розрахувати величину виручки від реалізації та обсяг реалізації продукції в точці беззбитковості.

Розв'язок

$$1. \text{ Обсяг реалізованої продукції: } Q = \frac{F}{(p - V)} = \frac{600\,000}{5} = 120\,000 \text{ шт.}$$

F – умовно постійні витрати, $(p - V)$ – маржинальний прибуток.

2. Знайдемо оптову ціну одиниці продукції:

$$Ц_{опт} = \text{марж. Прибуток} + \text{умовно змінні витрати, } Ц_{опт} = 5 + 4 = 9 \text{ грн.}$$

3. Виручка від реалізації в точці беззбитковості:

$$В = 9 \times 120\,000 = 1\,080\,000 \text{ грн.}$$

Отже, величину виручки від реалізації становить 1 080 000 грн., а обсяг реалізації продукції в точці беззбитковості – 120 000 шт..

Практичне завдання 3

Визначити стартову потребу підприємства в капіталі, якщо планові розрахунки даються таку інформацію:

- затрати, пов'язані із заснуванням підприємства 15 тис. грн.;
- придбання виробничої споруди вартістю – 800 тис. грн.;
- щомісячні лізингові платежі за устаткування 54 тис. грн.;
- одноденні витрати сировини і матеріалів 15 тис. грн.;
- одноденні затрати на утримання персоналу – 20 тис. грн.;
- необхідні складські запаси сировини і матеріалів – 3 дні.;
- необхідні запаси готової продукції – 5 днів.;
- тривалість виробничого циклу – 15 днів.;
- оплата сировини здійснюється з відстрочкою платежу в 3 дні;
- відвантаження продукції здійснюється за умови передплати – 2 днів.

Розв'язок

1. Період замороження: $3 + 15 + 5 - 3 - 2 = 18$ днів.
 2. Сума разових витрат: $15\,000 + 800\,000 = 815\,000$ грн.
 3. Сума лізинг витрати: $\left(\frac{54\,000}{30}\right) \times 18 \text{ д} = 32\,400$ грн.
 4. Витрати на сировину: $15\,000 \times 18 \text{ д} = 270\,000$ грн.
 5. Оплата праці: $20\,000 \times (5 + 15 - 2) \text{ д} = 360\,000$ грн.
 6. Потреба в капіталі : $360\,000 + 270\,000 + 32\,400 + 815\,000 = 1\,477\,400$ грн.
- Отже, стартова потреба в капіталі становить 1 477 400 грн..

♣ Завдання для самостійного опрацювання

♣ Практичні завдання

Завдання 1

Підприємство планує продавати письмові столи на ринку. Змінні витрати на виробництво одиниці продукції становлять 500 грн., підприємство планує продавати їх по ціні 750 грн. кожен. Одночасно за місяць постійні витрати підприємства становлять 95000 грн.. Скільки необхідно продати столів для того, щоб підприємству досягти точки беззбитковості? (Розрахунки здійснити методом рівняння визначення точки беззбитковості та методом маржинального доходу. Результати порівняти).

Завдання 1

Маржинальний прибуток на одиницю реалізованої продукції складає 7 грн.; умовно-змінні витрати на одиницю продукції дорівнюють 5 грн.; умовно-постійні витрати на виробництво товарної продукції складають 800 тис. грн.. Розрахувати величину виручки від реалізації та обсяг реалізації продукції в точці беззбитковості.

Завдання 3

Визначити стартову потребу підприємства в капіталі, якщо планові розрахунки даються таку інформацію: затрати, пов'язані із заснуванням підприємства 25 тис. грн.; придбання виробничої споруди вартістю – 700 тис.

грн.; щомісячні лізингові платежі за устаткування 55 тис. грн.; одноденні витрати сировини і матеріалів 32 тис. грн.; одноденні затрати на утримання персоналу – 10 тис. грн.; необхідні складські запаси сировини і матеріалів – 5 дні; необхідні запаси готової продукції – 6 днів; тривалість виробничого циклу – 20 днів; оплата сировини здійснюється з відстрочкою платежу в 4 дні; відвантаження продукції здійснюється за умови передплати – 3 днів.

Завдання 4

Підприємство склало бюджет продажу основного виду продукції на перше півріччя наступного року у помісячному розрізі: 1 – 34 000; 2 – 68 000; 3 – 56 000; 4 – 77 000; 5 – 65 000; 6 – 45 000. Запаси готової продукції на складі плануються і підтримуються в розмірі 25% обсягу реалізації наступного місяця, а сировина – 15% потреба наступного місяця. Норматив витрачання сировини на одиницю продукції – 10 кг, нормативна ціна сировини – 15 грн. за 1 кг, собівартість готової продукції – 50 грн. за одиницю. Необхідно скласти бюджет виробництва продукції.

✎ Тестові завдання

1. Вид контролінгу, який характеризується як контролінг операційної і фінансової діяльності суб'єкта підприємництва з урахуванням стану зовнішнього і внутрішнього середовища, що передбачає мотивацію, аналіз і оцінку, контроль різних техніко-економічних, організаційних і фінансових показників, – це:

- а) комплексний контролінг;
- б) фінансовий контролінг;
- в) контролінг структур;
- г) виробничо-фінансовий;
- д) контролінг результатів.

2. До задач стратегічного контролінгу не відносять:

- а) встановлення якісної і кількісної мети суб'єкта підприємництва;
- б) відповідальність за стратегічне планування;
- в) розробка системи альтернативних стратегій;
- г) визначення «вузьких» і пошук «слабких місць» та управління ними;
- д) управління діловою активністю суб'єкта підприємництва.

3. До функцій контролінгу не відносяться:

- а) функція планування;
- б) регулятивна функція;
- в) облікова функція;
- г) координаційна функція;
- д) інформаційна функція.

4. Аналіз слабких і сильних сторін діяльності банку відноситься до:

- а) поточних завдань контролінгу в банку;
- б) стратегічних завдань контролінгу в банку;
- в) оперативних завдань контролінгу в банку;
- г) тактичних завдань контролінгу в банку;
- д) першочергових завдань контролінгу в банку.

5. Для реалізацій функцій контролінгу в страхових організаціях не використовуються такі інструменти:
- а) система показників;
 - б) інформаційне забезпечення;
 - в) фінансове планування;
 - г) нормативне забезпечення;
 - д) порівняння планових показників з фактичними, яке проводиться після закінчення планового періоду.
6. Метод контролінгу, що застосовується з метою селективного добору найцінніших для підприємства постачальників і клієнтів, найважливіших видів сировини та матеріалів, найбільш вагомих елементів витрат, рентабельної продукції, найефективніших напрямків капіталовкладень, – це:
- а) аналіз точки беззбитковості;
 - б) вартісний аналіз;
 - в) бенчкаркінг;
 - г) ABC-аналіз;
 - д) портфельний аналіз.
7. Точка беззбитковості характеризує
- а) такий обсяг виробництва й реалізації продукції (робіт та послуг), якому відповідає максимальний прибуток суб'єкта підприємництва;
 - б) такий обсяг виробництва й реалізації продукції (робіт та послуг), якому відповідає нульовий прибуток суб'єкта підприємництва;
 - в) такий обсяг виробництва й реалізації продукції (робіт та послуг), якому відповідає мінімальний прибуток суб'єкта підприємництва;
 - г) такий обсяг виробництва й реалізації продукції (робіт та послуг), якому відповідає максимальний збиток суб'єкта підприємництва;
 - д) такий обсяг виробництва й реалізації продукції (робіт та послуг), якому відповідає мінімальний збиток суб'єкта підприємництва.
8. Принцип відповідальності в бюджетуванні – це:
- а) принцип складання бюджету, який полягає в орієнтації на показники, що піддаються впливу;
 - б) принцип складання бюджету, згідно з яким процес бюджетування здійснюється спочатку «знизу догори», а потім змінює напрям і реалізується за схемою «згори донизу»;
 - в) принцип складання бюджету, що ґрунтується на припущенні, що вже визначені базові показники не зазнають принципових змін протягом поточного контрольного періоду;
 - г) принцип складання бюджету, який базується на думці, що кожна планована одиниця може планувати і відповідати тільки за ті показники, на які вона спроможна впливати;
 - д) принцип складання бюджету, що ґрунтується на припущенні, що вже визначені базові показники не зазнають принципових змін протягом поточного контрольного періоду.
9. За цільовим призначенням розрізняють такі бюджети як:
- а) бюджети поточних витрат та бюджети капітальних витрат;

- б) операційні та фінансові бюджети;
 - в) збалансовані та дефіцитні бюджети;
 - г) бюджети видів бізнесу та бюджети операцій;
 - д) бюджети центрів відповідальності та бюджети конкретних проектів та програм.
10. Технології бюджетування на підприємстві закріплені у ..
- а) бюджетному процесі;
 - б) бюджетному циклі;
 - в) бюджетному комітеті;
 - г) бюджетному плані;
 - д) бюджетному регламенті.
11. Метод послідовного (сукцесійного) бюджетного планування виділяють за:
- а) порядком розроблення бюджетів;
 - б) рівнем пристосування бюджетного планування до змін середовища функціонування суб'єкта підприємництва;
 - в) рівнем централізації бюджетного планування;
 - г) вхідною базою бюджетного планування;
 - д) способом розрахунку планових бюджетних показників.
12. Бюджет витрат не включає:
- а) бюджет потреби у матеріалах;
 - б) бюджет прямих затрат на оплату праці;
 - в) бюджет капітальних витрат;
 - г) бюджет загальновиробничих витрат;
 - д) бюджет комерційних витрат.
13. За етапами контролю бюджетних процесів виділяють:
- а) суцільний та вибірковий контролі;
 - б) перманентний та періодичний контролі;
 - в) попередній та поточний контролі;
 - г) централізований та децентралізований контролі;
 - д) кількісний та якісний контролі.
14. Предметами бюджетного контролювання виступають:
- а) окремі складові та результати бюджетних процесів;
 - б) характеристики бюджетних процесів та їх складових;
 - в) посадові особи (переважно менеджери інституційного, управлінського та технічного рівнів управління) та формальні групи суб'єкта підприємництва;
 - г) принципи бюджетного контролю;
 - д) методи бюджетного контролю.
15. Вид управлінської діяльності, пов'язаний з усуненням недоліків, відхилень, неточностей, неузгодженостей, що виявлені у процесі бюджетного контролювання – це:
- а) бюджетне планування;
 - б) бюджетне організування;
 - в) бюджетне мотивування;
 - г) бюджетне контролювання;
 - д) бюджетне регулювання.

📖 Список основної літератури з дисципліни «Фінансова діяльність суб'єктів господарювання»

1. Аранчій В. І. Фінансова діяльність підприємств: навч. посібник / В. І. Аранчій, В. Д. Чумак, О. Ю. Смолянська, Л. В. Черненко. – К.: Професіонал, 2004. – 240 с.
2. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента / И. А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 1999. – Т. 1. – 592 с.
3. Варналій З.С. Основы підприємництва: навч. посібник / З.С. Варналій. – 3-тє вид.; випр. і доп. – К.: Знання-Прес, 2006. – 350 с.
4. Воловець Я. В. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Навч. посібник. – К.: Алеута, 2005. – 199 с.
5. Господарський кодекс України № 436–ІУ від 16 січня 2003 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
6. Закон України «Про акціонерні товариства» № 514–VІ від 17 вересня 2008 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
7. Закон України «Про банки та банківську діяльність» № 2121–ІІІ від 7 грудня 2000 р. – [Електронний ресурс].
8. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» № 2343–XII від 14.05.1992 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http// www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua).
9. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» № 959–XII від 16 квітня 1991р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http// www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua).
10. Закон України «Про кредитні спілки» №2908–ІІІ від 20 грудня 2001 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
11. Закон України «Про підприємництво» №698–XII від 7 лютого 1991 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
12. Закон України «Про страхування» №85/96–ВР від 7 березня 1996 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
13. Закон України «Про товарну біржу» № 1956–XII від 10 грудня 1991 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
14. Інструкція НБУ «Про регулювання діяльності комерційних банків в Україні» № 368 від 28 серпня 2001 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http// www.zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua).
15. Кравчук О. М., Лещук В. П. Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва: навч. посібник / О. М. Кравчук, В. П. Лещук . – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 504 с.
16. Кузьмін В.В. Фінансові основи підприємництва: навч. посібник / В.В. Кузьмін. – К.: Центр учбової літератури, 2006. – 192 с.
17. Мартюшева Л. С. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: конспект лекцій / Л. С. Мартюшева, Л. О. Меренкова. – Харків: ІНЖЕК, 2006. – 184 с.
18. Методичні вказівки з проведення реструктуризації державних підприємств, затверджені Наказом Міністерства економіки України № 9 від 23

січня 1998 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/>

19. Митний кодекс України від 13 лютого 2012 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.zakon.rada.gov.ua.](http://www.zakon.rada.gov.ua/)

20. Омелянович Л.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: підручник / Л.О. Омелянович, О.В. Чайковська, Г.Є. Долматова та ін.; за ред. Л.О. Омелянович. – 3-тє вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2011. – 231 с.

21. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посібник / О.О. Терещенко. – К: КНЕУ, 2003. – 554 с.

22. Філіна Г.І. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посібник / Г. І. Філіна. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 320 с.

23. Цивільний кодекс України № 435–IV від 16 січня 2003 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.zakon.rada.gov.ua.](http://www.zakon.rada.gov.ua/)

7. МІЖНАРОДНІ ВАЛЮТНО-КРЕДИТНІ ВІДНОСИНИ

Тема 7.1. Міжнародна валютна система

☞ Основні поняття

Міжнародні валютно-кредитні відносини – це сукупність валютно-грошових і розрахунково-кредитних зв'язків у світогосподарській сфері, що виникають у процесі взаємного обміну результатами діяльності національних господарств.

Валютна система – це закріплена національним законодавством або міждержавними угодами форма організації та регулювання міжнародних відносин. Валютну систему можна розглядати в економічному й організаційно-правовому аспекті.

За критерієм глобалістики прийнято розрізняти національну та світову валютну системи.

Національна валютна система – це форма організації економічних відносин, за допомогою яких здійснюється міжнародні розрахунки, утворюються та використовуються валютні кошики держав.

Світова валютна система – це форма організації міжнародних валютних відносин, що історично склалася і закріплена міждержавними домовленостями.

Структурні елементи валютної системи. До них відносять такі:

1. *Світовий грошовий товар* приймається кожною країною як еквівалент вивезеного з неї багатства та обслуговує міжнародні відносини. Першим світовим грошовим товаром було золото. Пізніше світовими грошима стали національні валюти провідних держав світу (кредитні гроші). Нині поширені також композиційні або фідуціарні (засновані на довірі до емітента) гроші. До них належать міжнародні та регіональні платіжні одиниці (такі як СПЗ і євро).

2. *Міжнародна ліквідність* – це можливість країни або групи країн забезпечувати свої короткострокові зовнішні зобов'язання прийнятними платіжними засобами. Міжнародна ліквідність пов'язана із забезпеченням світової валютної системи міжнародними резервами, необхідними для її нормального функціонування. Міжнародна ліквідність характеризує стан зовнішньої платоспроможності окремих країн або регіонів. Основу зовнішньої ліквідності утворюють золотовалютні резерви держави.

Структура міжнародної ліквідності включає в себе такі компоненти: офіційні золотовалютні резерви; офіційні золоті резерви; резервну позицію в МВФ (право країни-учасника автоматично отримати безумовний кредит в іноземній валюті в межах 25% від її квоти в МВФ); рахунки в СДР.

3. *Валютний курс*. Валютний курс визначають як вартість грошової одиниці однієї країни, виражену в грошових одиницях іншої країни. Валютний курс необхідний для обміну валют при торгівлі товарами й послугами, русі капіталів і кредитів; для порівняння цін на світових товарних ринках, а також вартісних показників різних країн; для періодичної переоцінки рахунків в іноземній валюті фірм, банків, урядів і фізичних осіб.

4. *Валютні ринки*. Світовий валютний ринок включає окремі ринки, що локалізовані в різних регіонах світу, центрах міжнародної торгівлі та валютно-фінансових операцій. На валютному ринку здійснюється широке коло операцій,

пов'язаних із зовнішньоторговельними розрахунками, міграцією капіталу, туризмом, а також зі страхуванням валютних ризиків і здійсненням інтервенційних заходів.

5. *Міжнародні валютно-фінансові організації.* Міжнародна фінансова організація – це об'єднання держав, установ, фізичних осіб, що спільно реалізують програму або мету на основі певних правил та процедур, і діяльність яких виходить за національні кордони; важлива складова сучасної інституційної структури світових валютно-фінансових відносин. Сьогодні в світі майже немає держав, які б не були членами певної міжнародної фінансової організації (МФО). Основним міжнародними валютно-фінансовими організаціями є: Міжнародний валютний фонд (МВФ), Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Банк міжнародних розрахунків (БМР), Європейський інвестиційний банк, Азійський банк розвитку, Африканський банк розвитку, Ісламський банк розвитку, Скандинавський інвестиційний банк, Арабський валютний фонд, Африканський фонд розвитку, Східно-Африканський банк розвитку, Міжнародна асоціація розвитку, Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку та ін.

6. *Міждержавні домовленості.* Для здійснення ефективної міжнародної торгівлі та інвестицій між країнами, упорядкування розрахунків прийнята низка міждержавних домовленостей, яких дотримується більшість держав світу. До них належать: «Уніфіковані правила та звичаї для документарних акредитивів», «Уніфіковані правила для інкасо», «Уніфіковані правила за договірними гарантіями», Женевські вексельні та чекові конвенції та інші документи.

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Тестові завдання**

- До фінансових елементів міжнародної валютної системи належать:
 - міжнародні фінансові ринки, механізми торгівлі фінансовими інструментами, міжнародні розрахунки, які обслуговують рух товарів, факторів виробництва та фінансових інструментів;
 - міжнародні фінансові ринки, міжнародні механізми регулювання міжнародного курсу, національні валюти;
 - валютний курс і паритет, міжнародні фінансові ринки, валютний курс;
 - міжнародні фінансові ринки, механізми торгівлі фінансовими інструментами, іноземні валюти.
- За способом фінансової організації в міжнародній торгівлі деривативами є два основні типи контрактів:
 - опціонні, своп;
 - ф'ючерсні, своп;
 - форвардні, опціонні;
 - спот, опціонні.
- На макроекономічному рівні ключовим суб'єктом валютних операцій є:
 - центральні банки;
 - комерційні банки;
 - центральні і комерційні банки;

г) фінансові посередники.

4. Міжнародна валютно-фінансова система – це:

а) система, яка функціонує самостійно або обслуговує міжнародний рух товарів та факторів виробництва;

б) міжнародний рух факторів виробництва та товарів і сукупність інструментів;

в) закріплена в міжнародних угодах форма організації валютно-фінансових відносин, які функціонують самостійно або обслуговують міжнародний рух товарів та факторів виробництва;

г) сукупність усіх платіжних інструментів, що можуть бути використані в міжнародних розрахунках.

5. Ефект Фішера – це:

а) зміна обмінного курсу між валютами двох країн пропорційна відносній зміні рівня цін у цих країнах;

б) курс національної валюти визначається відносним попитом та пропозицією грошей між двома країнами;

в) у довгостроковій перспективі зміна рівня валютного курсу дорівнює різниці процентних ставок між двома країнами та різниці прогнозованих у них темпів інфляції;

г) національна валюта знецінюється пропорційно зростанню цін і грошової маси всередині країни.

6. Грошова теорія валютного курсу формулюється так:

а) курс національної валюти визначається відносним попитом та пропозицією грошей між двома країнами;

б) зміна обмінного курсу між валютами двох країн пропорційна відносній зміні рівня цін у цих країнах;

в) зростання цін у довгостроковій перспективі пропорційне збільшенню грошової маси і не впливає на величину реальної процентної ставки;

г) національна валюта знецінюється пропорційно зростанню ціни грошової маси всередині країни.

7. Які є види валютних систем?

а) національна та зовнішня;

б) внутрішня та зовнішня;

в) національна та світова.

г) регіональна та світова.

8. Міжнародна ліквідність – це:

а) сукупність усіх платіжних інструментів;

б) склад валютного курсу та валютних паритетів;

в) складний економічний механізм, який забезпечує купівлю та продаж окремих валют;

г) готівкова частина грошової маси, яка циркулює з рук у руки.

9. Міжнародний фінансовий ринок складається з таких, тісно зв'язаних між собою через систему міжнародних розрахунків, сегментів:

а) ринку валют, ринку боргових зобов'язань, ринку титулів власності, ринку фінансових деривативів;

б) ринку валют, ринку боргових зобов'язань, ринку титулів власності, ринку валютних деривативів;

в) ринку боргових зобов'язань, ринку титулів власності, ринку валютних та фінансових деривативів;

г) ринку неборгових зобов'язань, ринку ф'ючерсів, ринку фінансових деривативів.

10. До валютних елементів міжнародної валютно-фінансової системи належать:

а) валютний курс, національні та міжнародні механізми регулювання обмінного курсу, національні валюти, валютний паритет, міжнародні фінансові ринки;

б) національний паритет, національні валюти, валютний курс;

в) міжнародні фінансові ринки, механізм торгівлі кредитами, цінними паперами, міжнародні розрахунки;

г) національні валюти, валютний курс та паритет, умови взаємної конвертації та обігу національних валют, національні та міжнародні механізми регулювання міжнародного курсу.

11. МВФ надає країнам кредити з метою:

а) збільшення національного експорту;

б) збільшення імпорту;

в) збалансування дефіциту платіжного балансу;

г) розкрадання.

12. Міжнародний ринок титулів власності поділяється:

а) на зрілі ринки; ринки, що розвиваються;

б) ринок державних цінних паперів, ринок приватних цінних паперів, ринок цінних паперів міжнародних організацій;

в) ринки країн з відкритою та закритою економікою;

г) ринок державних валютних цінностей, ринок приватних валютних цінностей.

13. Торгівля валютою на світовому ринку здійснюється шляхом таких угод:

а) спот, прямих форвардів, свопів, ф'ючерсів, опціонів;

б) строкових, негайних;

в) спот, своп, вексель;

г) немає вірної відповіді.

14. Валюта вільного використання – це:

а) валюта, в якій країни тримають свої ліквідні міжнародні резервні активи, що використовуються для покриття від'ємного сальдо платіжного балансу;

б) валюта, яка має здатність вільно обмінюватись для резидентів на національну валюту, на іноземну і використовуватись в угодах з реальними і фінансовими активами;

в) валюта, яка широко використовується для здійснення платежів за міжнародними угодами й активно продається і купується на головних валютних ринках;

г) валюта, що характеризується стабільним валютним курсом, зміни якого відбуваються переважно внаслідок фундаментальних макроекономічних закономірностей.

Тема 7.2. Еволюція світової валютної системи

☞ Основні поняття

Світова валютна система у своєму розвитку пройшла кілька етапів.

Перший етап. Паризька система золотомонетного стандарту (з 1867 р.)

Паризька валютна система базувалася на наступних принципах:

1. Її основою був золотомонетний стандарт.
2. Кожна валюта мала золотий вміст. Відповідно до золотого вмісту валют встановлювалися їх золоті паритети. Валюти вільно конвертувалися в золото. Золото використовувалося як загальновизнані світові гроші.
3. Склався режим вільно плаваючих курсів валют з врахуванням ринкового попиту і пропозиції, але в межах золотих точок.

Переваги золотомонетного стандарту:

- 1) забезпечення стабільності як у внутрішній, так і в зовнішній економічній політиці, що пояснюється таким: транснаціональні потоки золота стабілізували обмінні валютні курси і створили тим самим сприятливі умови для зростання і розвитку міжнародної торгівлі;
- 2) стабільність курсів валют, що забезпечує достовірність прогнозів грошових потоків компанії, планування витрат і доходів.

Недоліки золотомонетного стандарту:

- 1) залежність грошової маси від видобутку і виробництва золота (відкриття нових родовищ і збільшення його видобутку призводило до транснаціональної інфляції);
- 2) неможливість проводити незалежну грошово-кредитну політику, спрямовану на розв'язання внутрішніх проблем країни.

Другий етап. Генуезька система золотодевізного стандарту (з 1922 р.)

Після періоду валютного хаосу, що виник у результаті Першої світової війни, був встановлений девізний для золота стандарт, оснований на золоті і провідних валютах, конвертованих в золото. Платіжні засоби в іноземній валюті, призначені для міжнародних розрахунків, стали називати девізами. Друга світова валютна система була юридично оформлена міждержавною угодою, досягнутою на Генуезькій міжнародній економічній конференції в 1922 р.

Золотодевізний стандарт – це міжнародна валютна система, що ґрунтувалась на золоті та девізах – двох резервних валютах (доларі США та фунті стерлінгів).

Генуезька валютна система функціонувала на наступних принципах.

1. Її основою були золото і девізи – іноземні валюти. Національні кредитні гроші стали використовуватися як міжнародні платіжно-резервні засоби. Проте в міжвійськовий період статус резервної валюти не був офіційно закріплений ні за однією валютою, а фунт стерлінгів і долар США оспорювали лідерство в цій сфері.
2. Збережені золоті паритети. Конверсія валют в золото стала здійснюватися не лише безпосередньо (США, Франція, Великобританія), але і побічно, через іноземні валюти (Німеччина і ще близько 30 країн).
3. Відновлений режим валютних курсів, що вільно коливаються.

4. Валютне регулювання здійснювалося у формі активної валютної політики, міжнародних конференцій, нарад.

Друга світова війна призвела до кризи і розпаду Генуезької валютної системи, яка була замінена на Бреттон-Вудську.

Третій етап. Бреттон-Вудська валютно-фінансова система (з 1944 р.)
була офіційно оформлена на міжнародній валютно-фінансовій конференції ООН, що проходила 22 липня 1944 р. в Бреттон-Вудсі (США, штат Нью-Гемпшир). На цій конференції було прийняте рішення про заснування Міжнародного валютного фонду (МВФ) і Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР).

Основні принципи Бреттон-Вудської валютної системи:

1) встановлення твердих обмінних курсів валют країн-учасниць щодо курсу провідної валюти;

2) фіксація курсу провідної валюти до золота;

3) підтримання центральними банками стабільного курсу національної валюти щодо провідної (в межах $\pm 1\%$) валюти через механізм валютних інтервенцій;

4) зміна курсів валют завдяки здійсненню девальвації і ревальвації;

5) організаційну ланку системи становлять МВФ і МБРР, завдання яких – координувати валютне співробітництво країн і надавати допомогу в скороченні дефіциту платіжного балансу.

Бреттон-Вудська валютна система була за своїм характером золотодевізною системою фіксованих валютних курсів.

Четвертий етап. Ямайська валютна система (з 1976-1978 рр.)

Пошуки виходу з валютної кризи велися довго спочатку в академічних, а потім в правлячих кругах. «Комітет двадцяти» МВФ підготував протягом 1972-1974 рр. проект реформи світової валютної системи.

У січні 1976 р. на черговій нараді МВФ у Кінгстоні (Ямайка) у вигляді другої поправки до Статей Угоди МВФ були визначені основи нової світової валютної системи, суть якої – у проголошенні повної демонетизації золота у сфері валютних відносин. Був відмінений офіційний золотий паритет, офіційна ціна на золото та фіксація масштабу цін (золотого вмісту) національних грошових одиниць, знято будь-які обмеження в його приватному використанні.

Основні принципи Ямайської валютної системи:

1. Введений стандарт СДР замість девізного для золота стандарту.

2. Юридично завершена демонетизація золота: скасовані його офіційна ціна, золоті паритети, припинений розмін доларів на золото. За Ямайською угодою золото не повинне служити мірою вартості і точкою відліку валютних курсів.

3. Країнам надано право вибору будь-якого режиму валютного курсу.

4. МВФ, що зберігся від Бреттон-Вудської валютної системи, покликаний підсилити міждержавне валютне регулювання.

МВФ припинив публікацію даних про золотий вміст окремих валют. Золото перетворилось на звичайний товар, ціна якого в паперових (кредитних) грошах визначається на ринку залежно від попиту та пропозиції. Відповідно до

цього в Нью-Йорку, Чикаго, Токіо та інших світових фінансових центрах сформувалися міжнародні ринки золота.

🎵 **Завдання для самостійного опрацювання**

📖 **Тестові завдання**

1. Перевага системи золотого стандарту полягає в тому, що:
 - а) вона давала змогу автоматично вирівнювати платіжні баланси;
 - б) ринкові валютні курси вільно коливалися;
 - в) країни могли проводити незалежну кредитно-грошову політику;
 - г) золото виконувало всі функції грошей.
2. Золотий паритет діяв за такої системи валютних відносин:
 - а) Ямайська валютна система;
 - б) Паризька валютна система;
 - в) Бреттон-Вудська валютна система;
 - г) Генуезька валютна система.
3. Міжнародний валютний фонд було створено у:
 - а) 1968 р.;
 - б) 1944 р.;
 - в) 1978 р.;
 - г) 1976 р.
4. За системи золотодевізного стандарту:
 - а) тільки долар розмінювався на золото;
 - б) як девізи виступали резервні валюти;
 - в) національна валюта не була забезпечена золотом;
 - г) країни досягли найвищого прогресу у світовій торгівлі.
5. Система золотого стандарту була офіційно введена в:
 - а) 1863 р.
 - б) 1867 р.
 - в) 1859 р.
 - г) 1902 р.
6. Застосування валютних обмежень:
 - а) допомагає зменшити дефіцит платіжного балансу;
 - б) перешкоджає вільному розвитку зовнішньої торгівлі;
 - в) дозволяє збільшити ВВП;
 - г) дозволяє зменшити ВВП.
7. За якої системи країни накопичували для своїх зовнішніх розрахунків певну кількість іноземної валюти економічно найсильніших держав, що є еквівалентом золота?
 - а) Паризька система золотомонетного стандарту;
 - б) Генуезька система золотодевізного стандарту;
 - в) Бреттон-Вудська валютна система;
 - г) Ямайська валютна система.
8. Ямайська валютна конференція розпочалася:
 - а) 1944 року;
 - б) 1978 року;

- в) 1976 року;
 - г) 1966 року.
9. Ямайська валютна конференція:
- а) розв'язала проблеми обміну валют на золото;
 - б) затвердила долар як єдиний резервний засіб;
 - в) розв'язала проблеми вільного вибору режиму валютного курсу;
 - г) скасувала обмін долара США на золото.
10. У межах золотих точок валютний курс визначається на основі:
- а) попиту;
 - б) пропозиції;
 - в) попиту і пропозиції;
 - г) величиною ВВП.
11. За якою системою золото перестало бути еталоном вартості в міжнародній валютній системі і відповідно відмінилась його офіційна ціна?
- а) Паризька система золотомонетного стандарту;
 - б) Генуезька система золотодевізного стандарту;
 - в) Бреттон-Вудська валютна система;
 - г) Ямайська валютна система.
12. Чим принципово відрізняється Ямайська світова валютна система від Бреттон-Вудської? Правильна відповідь:
- а) кількістю країн-членів;
 - б) у Бреттон-Вудській системі валютні відносини між країнами регулювали США, а в Ямайській регулює МВФ;
 - в) перша базувалася на двох резервних валютах (долар США і фунт стерлінгів), а друга – на одній (долар США);
 - г) перша базувалась на золотодевізному стандарті, коли банкноти США як резервна валюта обмінювались на золото, а друга на девізному стандарті, за якого долари США перестали обмінюватися на золото.
13. Золотодевізний стандарт передбачає обмін:
- а) грошових знаків (банкнот) на золото;
 - б) національних грошових одиниць на іноземну валюту, обмінну на золото;
 - в) банкнот на стандартні золоті зливки;
 - г) золотих злитків на казначейські білети.
14. Система паралельної валюти – це співвідношення між золотими і срібними монетами, яке встановлюється:
- а) державою в законодавчому порядку;
 - б) стихійно на ринковій основі;
 - в) міжнародними валютними організаціями;
 - г) співвідношенням попиту і пропозиції.

Тема 7.3. Європейська валютна система

☞ Основні поняття

Основними етапами створення Європейського валютного союзу стали:

1950 р. – створення Європейського платіжного союзу, що забезпечував здійснення багатостороннього клірингу.

1958 р. – створення Монетарного Комітету, основними завданнями якого стали спостереження за валютно-фінансовим та грошово-кредитним станом країн-членів і Співтовариства в цілому, а також нагляд за загальним платіжним оборотом країн-членів.

1970 р. – створення «плану Вернера», яким передбачалося формування протягом 10 років європейського економічного та валютного союзу. Згідно з планом, мала бути досягнута повна свобода переміщення грошей і капіталу всередині ЄЕС, запроваджена конвертованість валют і фіксація обмінних курсів, об'єднання валютних резервів країн-членів і навіть заміщення їхніх національних валют єдиною грошовою одиницею.

1972–1979 рр. – функціонування «валютної змії», суть якої полягала у встановленні центральних курсів усіх валют Співтовариства між собою та щодо долара. Було обумовлено, що коливання курсів валют країн-учасниць не повинно перевищувати $\pm 2,25\%$ щодо один одного. Цей принцип було покладено у фундамент Європейської валютної системи.

1979 р. – створено Європейську валютну систему, яка стала результатом регіональної валютної інтеграції. *Європейська валютна система* – це форма організації та регулювання валютних відносин країн Європейського Союзу на наднаціональному рівні, що заснована на трьох елементах:

1. Європейська валютна одиниця (ЕКЮ), яка базувалась на основі всіх валют країн ЄС.

2. Механізм валютних курсів та інтервенцій («суперзмія»). Механізм валютних курсів і валютних інтервенцій, що включав зобов'язання країн-членів підтримувати коливання ринкового курсу своїх валют у межах вузького діапазону ($\pm 2,25\%$ взаємного центрального курсу), розраховувався для кожної пари національних валют на основі їхніх власних центральних курсів, що були виражені в ЕКЮ.

3. Механізм кредитування (ЄФВС). Європейський фонд валютного співробітництва базувався на «кошику» національних валют. Ресурси ЄФВС формувалися за рахунок виділення кожною країною 20% власних золотих і 20% доларових резервів фонду у формі кредитів, що постійно поновлювались.

У грудні 1995 р. в Мадриді відбулося чергове засідання Європейської Ради, на якому були ухвалені сценарій і календарний план переходу на єдину валюту і визначено її назву – євро.

1999–2001 рр. – введено в обіг безготівковий євро, який повністю замінив ЕКЮ і використовувався одночасно з готівковими національними валютами, хоча всі операції Європейського центрального банку здійснювались тільки в євро. 1 січня 2002 р. банкноти та монети євро були запроваджені і в готівковий обіг.

Введення єдиної грошової одиниці трансформувало Європейську валютну систему в Європейський валютний союз.

Критерії приєднання до ЄВС:

1) цінова стабільність – рівень інфляції в країні-кандидаті не повинен перевищувати на понад 1,5% середній рівень інфляції в трьох країнах ЄС з найменшими інфляційними показниками; 2) стабільність державних фінансів –

річний дефіцит державного бюджету не може перевищувати 3% валового внутрішнього продукту. Рівень державного боргу не перевищує 60% річного ВВП; 3) рівень процентних ставок за довгостроковими кредитами не повинен перевищувати 2% рівня, що існує в трьох країнах ЄС з найкращими результатами; 4) обмінний курс валют не повинен виходити за межі встановленого в ЄС діапазону коливань обмінних курсів. Девальвації забороняються щонайменше протягом двох років. За контрольний було прийнято 1997 р.

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Тестові завдання**

1. Форми паралельного обігу:
 - а) доларизація, євrorизація, валютне заміщення;
 - б) доларизація, євrorизація;
 - в) валютне переміщення, валютне заміщення;
 - г) доларизація, євrorизація, валютне заміщення; валютне переміщення.
2. Частково конвертовані валюти – ті, що:
 - а) мають стійкий і зростаючий валютний курс;
 - б) виконують функції міжнародного резервного засобу;
 - в) щодо яких застосовують окремі валютні обмеження;
 - г) можуть вільно обмінюватись на інші валюти;
3. Резервні активи включають:
 - а) монетарне золото, СПЗ, резервну позицію у МВФ, валютні та інші активи;
 - б) монетарне золото, євро, резервну позицію у МВФ, валютні та інші активи;
 - в) швейцарський франк, валютні та інші активи;
 - г) монетарне золото, цінні папери, СПЗ.
4. Уявіть собі, що ви займаєтесь валютними операціями. Як ви відреагуєте на повідомлення, що в США введено жорсткі обмеження на ввезення автомобілів з Японії:
 - а) купую єни;
 - б) продаю єни;
 - в) продаю долари США;
 - г) купую долари США?
5. Класифікація валютних систем базується на:
 - а) тому, який саме актив визнається резервним;
 - б) золотому вміщенні;
 - в) виникненні паралельного обігу валют на ринку країни;
 - г) міжнародному кредитуванні.
6. За класифікацією МВФС всі валюти залежно від ступеня гнучкості поділяються на:
 - а) тверді, фіксовані, резервні;
 - б) тверді, гнучкі, обмежено гнучкі;
 - в) фіксовані, гнучкі, обмежено гнучкі;

г) зовнішньоконвертовані, внутрішньоконвертовані, конвертовані, неконвертовані.

7. Незалежне плавання валютного курсу використовують:

- а) «Велика сімка» країн;
- б) тільки економічно розвинуті країни;
- в) розвинуті країни та окремі країни, що розвиваються;
- г) немає правильної відповіді.

8. Єврокомерційні папери – це:

- а) папери, що продаються за межами країн, які їх випустили;
- б) папери, які продаються в ЄС;
- в) папери, які продаються за межами ЄС;
- г) папери, які продаються на фондовій біржі.

9. Євроноти:

- а) довгострокові зобов'язання з плаваючою відсотковою ставкою;
- б) короткострокові зобов'язання із сталою відсотковою ставкою;
- в) короткострокові зобов'язання з плаваючою відсотковою ставкою;
- г) довгострокові зобов'язання з фіксованою відсотковою ставкою.

10. Валюта іноземна – це:

- а) валюта, в якій країни тримають свої ліквідні міжнародні резервні активи, що використовуються для покриття від'ємного сальдо платіжного балансу;
- б) платіжний засіб інших країн, який законно або незаконно використовується на території певної країни;
- в) валюта, яка має здатність вільно обмінюватись на національну валюту і використовуватись в угодах з реальними і фінансовими активами;
- г) законний платіжний засіб на території країни, що її випускає.

11. Коли кажуть, що країна девальвувала свою валюту, то це означає, що:

- а) країна відмовилась від золотого стандарту;
- б) уряд підвищив ціну, за якою купуватиме золото;
- в) внутрішня купівельна спроможність одиниці валюти впала;
- г) ціни принаймні деяких валют, виражені у валюті цієї країни, впали.

12. Валютний коридор – це:

- а) встановлена межа коливання валютного курсу, яку держава не зобов'язана підтримувати;
- б) встановлена межа коливання валютного курсу, яку держава зобов'язана підтримувати;
- в) підтримання фіксованого валютного курсу між обмеженою групою країн;
- г) підтримання плаваючого валютного курсу між обмеженою групою країн.

Тема 8.4. Платіжний баланс

☞ Основні поняття

Платіжний баланс характеризує стан зовнішньоекономічної діяльності країни, є відображенням її участі в системі міжнародних економічних відносин і слугує індикатором для вибору кредитно-грошової, валютної, бюджетно-податкової, зовнішньоторговельної політики й управління державною заборгованістю.

Термін «платіжний баланс» був уперше запроваджений 1767 р. Джеймсом Денем-Стюартом у праці «Дослідження щодо принципів політичної економії». За визначенням Стюарта, складниками платіжного балансу є: витрати громадян за кордоном; платежі за заборгованістю, основної суми боргу та відсотків іноземцям; надання грошових позик іншим державам.

Відповідно до сучасного визначення МВФ, платіжний баланс (balance of payments) трактується як «статистичний звіт, у якому в систематичному вигляді наводяться підсумкові результати зовнішньоекономічних операцій даної країни з іншими країнами світу за певний період часу».

Платіжні баланси прийнято складати в національній валюті відповідних країн, з перерахунком показників за ринковими валютними курсами, встановленими на дату виконання угод. У випадку, якщо національна валюта є нестійкою, платіжний баланс може складатись у будь-якій твердій валюті.

Платіжний баланс, як і будь-який інший бухгалтерський баланс, має статті дебету і кредиту. Перші є мінусовими (–) і відображають операції «імпортного типу», за якими відбуваються витрати іноземної валюти; другі – плюсові (+), є відображенням операцій «експортного типу», за якими країна отримує іноземну валюту. Отже, дебет показує витрати іноземної валюти й попит на неї, кредит – надходження іноземної валюти.

Класифікація статей платіжного балансу за методикою МВФ базується на відмінностях двох основних розділів:

I. Рахунок поточних операцій (поточний платіжний баланс).

II. Рахунок операцій з капіталом і фінансовими інструментами (капітальні статті).

✂ *Методичний інструментарій*

За економічним змістом розрізняють платіжний баланс на певну дату і за певний період. Платіжний баланс *на певну дату* існує у вигляді співвідношення платежів і надходжень, які з дня на день постійно змінюються. Стан платіжного балансу визначає попит і пропозицію національної та іноземної валюти на цей момент, і він є одним із чинників формування валютного курсу. Платіжний баланс *за певний період (місяць, квартал, рік)* складається на основі статистичних показників про здійснені за цей період зовнішньоекономічні дії і дає змогу аналізувати зміни в міжнародних економічних зв'язках країни, масштабах і характері її участі у світовому господарстві.

Методологія складання платіжного балансу визначається за допомогою міжнародного стандарту – «Керівництво з платіжного балансу», яке розробляється та періодично публікується МВФ і являє собою уніфіковану схему, що дозволяє проводити відповідні міждержавні порівняння.

Сучасна класифікація статей платіжного балансу за методикою МВФ:

A. Поточні операції: Товари. Послуги. Доходи від інвестицій. Інші послуги та доходи. Приватні односторонні перекази. Офіційні односторонні перекази.

B. Прямі інвестиції та інший довгостроковий капітал. Прямі інвестиції. Портфельні інвестиції. Інший довгостроковий капітал.

Підсумок A+B відповідає концепції базисного балансу в США.

С. Короткостроковий капітал.

Д. Помилки та пропуски.

Підсумок: $A + B + C + D$ відповідає концепції ліквідності в США.

Е. Компенсуючі статті.

Переоцінка золотовалютних резервів, розподіл і використання СДР (СПЗ).

Ф. Надзвичайне фінансування.

Г. Зобов'язання, що складають валютні резерви іноземних офіційних органів.

Підсумок $A + B + C + D + E + F + G$ відповідає концепції офіційних розрахунків в США.

Н. Підсумкова зміна резервів.

СДР (СПЗ)

Резервна позиція в МВФ.

Інші вимоги.

Кредити МВФ.

Держави проводять регулювання своїх платіжних балансів. Світовою практикою напрацьовані декілька методів державного впливу:

1. Прямий контроль;
2. Дефляція;
3. Зміни обмінного курсу;
4. Зміна облікової ставки центрального банку;
5. Диверсифікація валютних резервів.

📁 Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Використовуючи дані таблиці, розрахувати наступні показники платіжного балансу країни: сальдо рахунку поточних операцій; сальдо рахунку операцій з капіталом та фінансових операцій. На основі отриманих результатів спрогнозуйте, як буде змінюватись курс національної валюти країни (ревальвація, девальвація).

Основні статті платіжного балансу

Статті платіжного балансу	Сума, млн. дол. США
<i>Рахунок поточних операцій</i>	
Експорт товарів	64984
Імпорт товарів	84582
Експорт послуг	20328
Імпорт послуг	16214
Доходи резидентів від інвестицій	7780
Доходи нерезидентів від інвестицій	10800
Поточні трансферти (надходження)	4129
Поточні трансферти (виплати)	1980
<i>Рахунок операцій з капіталом та фінансових операцій</i>	
Прямі іноземні інвестиції	3771
Прямі зарубіжні інвестиції	420
Портфельні інвестиції за кордон	5
Портфельні інвестиції із-за кордону	8782
Чисті помилки та упущення	(-4227)
Резервні активи	3552

Розв'язок

1. Сальдо рахунку поточних операцій = (Експорт товарів – Імпорт товарів) + (Експорт послуг – Імпорт послуг) + (Доходи резидентів від інвестицій – Доходи нерезидентів від інвестицій) + [Поточні трансферти (надходження) – Поточні трансферти (виплати)].

$Сальдо\ рахунку\ поточних\ операцій = (64984 - 84582) + (20328 - 16214) + (7780 - 10800) + (4129 - 1980) = -19598 + 4114 - 3020 + 2149 = -16355$ (млн. дол)

2. Сальдо рахунку операцій з капіталом = (Прямі іноземні інвестиції – Прямі зарубіжні інвестиції) + (Портфельні інвестиції із-за кордону – Портфельні інвестиції за кордон).

$Сальдо\ рахунку\ операцій\ з\ капіталом = (3771 - 420) + (8782 - 5) = 12128$ (млн. дол)

3. Курс національної валюти країни буде девальвувати, оскільки сальдо рахунку поточних операцій від'ємне і складає –16355 млн. дол, а також скоротились резервні активи.

Отже, сальдо рахунку поточних операцій складає –16355 млн. дол, сальдо рахунку операцій з капіталом складає 12128 млн. дол.

Практичне завдання 2

Між країною А та країною Б здійснювалися такі зовнішньоекономічні операції (млн. грн.):

- експорт товарів та послуг з країни А в країну Б становить 340;
- грошові перекази із країни Б у країну А становить 120;
- імпорт товарів і послуг у країну А становить 300;
- купівля резидентами країни А цінних паперів фірм країни Б становить 140;
- продаж цінних паперів фірм країни Б становить 80;
- імпорт золота у країну А становить 100.

Складіть платіжний баланс країни А.

Розв'язок

1. Доходи країни А можна визначити за такого співвідношення:

Доходи країни А = експорт товарів та послуг з країни А в країну Б + грошові перекази із країни Б у країну А + продаж цінних паперів фірм країни Б/
Тоді, $Доходи\ країни\ А = 340 + 120 + 80 = 540$ (млн. грн.).

2. Зобов'язання країни А щодо країни Б можна визначити за такого співвідношення:

Зобов'язання країни А щодо країни Б = імпорт товарів і послуг у країну А + купівля резидентами країни А цінних паперів фірм країни Б + імпорт золота у країну А.

Тоді, $Зобов'язання\ країни\ А\ щодо\ країни\ Б = 300 + 140 + 100 = 540$ (млн. грн.).

Отже, Платіжний баланс країни А врівноважений, тому що доходи дорівнюють витратам (Доходи країни А = Зобов'язання країни А щодо країни Б = 540 млн. грн.).

Практичне завдання 3

Розрахуйте сальдо рахунку поточних операцій, сальдо рахунку капітальних операцій і сальдо статті «Помилки та упушення» за таких умов (млн. грн.):

- експорт товарів становить 64984;
- імпорт товарів дорівнює 84582;
- чисті надходження від послуг складають 5152;
- чисті доходи дорівнюють (10800);
- поточні зовнішні трансферти становлять 2976;
- рахунок операцій з капіталом складає (83);
- прямі інвестиції дорівнюють 3351.

Розв'язок

1. Сальдо рахунку поточних операцій можна визначити за такого співвідношення:

Сальдо рахунку поточних операцій = (Експорт товарів – Імпорт товарів) + Чисті надходження від послуг + Чисті доходи + Поточні зовнішні трансферти.

Тоді, *сальдо рахунку поточних операцій* = $64984 - 84582 + 5152 - 10800 + 2976 = -22270$ (млн. грн.).

2. Сальдо рахунку капітальних операцій можна визначити за такого співвідношення:

Сальдо рахунку капітальних операцій = Рахунок операцій з капіталом + Прямі інвестиції.

Тоді, *Сальдо рахунку капітальних операцій* = $-83 + 3351 = 3268$ (млн. грн.).

3. Сальдо статті «Помилки та упушення» можна визначити за такого співвідношення:

Сальдо статті «Помилки та упушення» = Сальдо рахунку поточних операцій + Сальдо рахунку капітальних операцій.

Відтак, *Сальдо статті «Помилки та упушення»* = $-22270 + 3268 = -19002$ (млн. грн.). Отже, сальдо рахунку поточних операцій складає -22270 млн. грн., сальдо рахунку операцій з капіталом складає 3268 млн. грн., сальдо статті «Помилки та упушення» складає -19002 млн. грн.

♣ Завдання для самостійного опрацювання

Завдання 1

Між країною Б та країною В здійснювалися такі зовнішньоекономічні операції (млн. грн.):

- експорт товарів та послуг з країни Б в країну В становить 250;
- грошові перекази із країни В у країну Б становить 100;
- імпорт товарів і послуг у країну Б становить 30;
- купівля резидентами країни Б цінних паперів фірм країни В становить 110;
- продаж цінних паперів фірм країни В становить 70;
- імпорт золота у країну Б становить 80.

Складіть платіжний баланс країни Б.

Завдання 2

Використовуючи дані таблиці, розрахувати наступні показники платіжного балансу країни: сальдо рахунку поточних операцій; сальдо рахунку операцій з

капіталом та фінансових операцій. На основі отриманих результатів спрогнозуйте, як буде змінюватись курс національної валюти країни (ревальвація, девальвація).

Основні статті платіжного балансу

Статті платіжного балансу	Сума, млн. дол. США
<i>Рахунок поточних операцій</i>	
Експорт товарів	70236
Імпорт товарів	89714
Експорт послуг	19799
Імпорт послуг	14647
Доходи резидентів від інвестицій	7082
Доходи нерезидентів від інвестицій	10047
Поточні трансферти (надходження)	4219
Поточні трансферти (виплати)	1243
<i>Рахунок операцій з капіталом та фінансових операцій</i>	
Прямі іноземні інвестиції	7833
Прямі зарубіжні інвестиції	1206
Портфельні інвестиції за кордон	(72)
Портфельні інвестиції із-за кордону	4754
Чисті помилки та упущення	1375
Резервні активи	7594

Завдання 3

Розрахуйте сальдо рахунку поточних операцій, сальдо рахунку капітальних операцій і сальдо статті «Помилки та упущення» за таких умов (млн. грн.): експорт товарів становить 27000; імпорт товарів дорівнює 29400; чисті надходження від послуг складають 1800; чисті доходи дорівнюють (150); поточні зовнішні трансферти становлять 650; рахунок операцій з капіталом складає (2100); прямі інвестиції дорівнюють 205.

✍ Тестові завдання

- Активне сальдо платіжного балансу збільшиться, якщо у країні:
 - відбудеться виплата заборгованості за пенсіями;
 - прискоряться темпи економічного зростання;
 - оберуть нового президента;
 - уповільниться темп економічного зростання.
- Валютні кліринги – це:
 - угода між резидентом і нерезидентом про взаємний залік за зобов'язаннями;
 - угода між урядами двох або декількох країн про обов'язковий залік взаємних вимог і зобов'язань.
 - погашення сальдо платіжного балансу;
 - усна угода між резидентом і нерезидентом про взаємні зобов'язання.
- При дефіцитному платіжному балансі доцільно використати:
 - валютні обмеження;
 - девальвацію;
 - підвищення мит на імпорт в країну;
 - усі відповіді правильні.

4. Платіжний баланс країни погіршиться за рахунок таких чинників:
 - а) збільшується реальний ВВП;
 - б) центральний банк проводить дефляційну політику;
 - в) уряд скорочує витрати і збільшує податки;
 - г) центральний банк підвищує ставку рефінансування.
5. Платіжний баланс складається із таких розділів:
 - а) рахунок поточних операцій, рахунок операцій з капіталом та фінансових операцій, джерела фінансування;
 - б) рахунок поточних операцій, рахунок операцій з капіталом та фінансових операцій;
 - в) рахунок поточних операцій, рахунок операцій з капіталом та фінансових операцій, резервні активи, чисті пропуски та помилки;
 - г) резервні активи, чисті пропуски та помилки, джерела фінансування.
6. Активне сальдо платіжного балансу збільшиться, якщо у країні:
 - а) відбудеться виплата заборгованості за заробітною платою;
 - б) знизяться реальні процентні ставки;
 - в) сповільниться темп економічного зростання;
 - г) розкрадуть транш МВФ.
7. В аналітичних цілях усі статті платіжного балансу поділяють:
 - а) на статті рахунку поточних операцій та рахунку операцій з капіталом і фінансових операцій;
 - б) статті «над ризикою» та «під ризикою»;
 - в) суцільні, щільні статті;
 - г) немає правильної відповіді.
8. Канали, якими може ввозитись іноземна валюта, – це:
 - а) уповноважені банки;
 - б) туристи і люди, що приїхали у відрядження;
 - в) шлях зняття готівкової валюти з валютних рахунків підприємствами, організаціями;
 - г) уряд держави.
9. Країна зі стійким від'ємним сальдо платіжного балансу має:
 - а) залучати додаткові довгострокові позики від іноземців;
 - б) заборонити переказ у країну доходів резидентів від закордонних інвестицій;
 - в) збільшити випуск державних облігацій для населення;
 - г) виконати усі вказані вище заходи.
10. Країна зі стійким додатним сальдо платіжного балансу має:
 - а) збільшувати державні витрати і скорочувати податки;
 - б) девальвувати свою валюту;
 - в) збільшувати грошову масу в обігу;
 - г) підвищувати процентні ставки.
11. Офіційні боргові зобов'язання поділяють:
 - а) на ноти, комерційні папери, розписки на пред'явника, банківські позики, облігації;

б) зобов'язання перед міжнародними організаціями, двосторонні зобов'язання;

в) зобов'язання перед міжнародними організаціями, двосторонні зобов'язання, ноти, комерційні папери, розписки на пред'явника, банківські позики, облігації;

г) банківські позики, акції, облігації.

12. Складова платіжного балансу країни – рахунок поточних платежів – не охоплює:

а) чисті доходи від інвестицій;

б) транспортні послуги іноземним державам;

в) зміни в активах країни за кордоном;

г) товарний експорт.

13. Стаття «пропуски і помилки» у платіжному балансі:

а) покликана вирівнювати нерівновагу платіжного балансу, що виникає у зв'язку з різною методологією врахування різноманітних операцій;

б) була б меншою, якби резиденти скоротили контрабандне вивезення товарів;

в) була б меншою, якби скоротився вплив капіталу з України;

г) всі відповіді правильні.

14. Фінансовий рахунок платіжного балансу поліпшиться за рахунок таких подій:

а) зростуть трансфертні перекази в країну;

б) іноземці збільшать вкладення в державні облігації;

в) резиденти країни збільшать інвестиції за кордон;

г) центральний банк збільшить обсяг купівлі іноземної валюти.

15. При пасивному платіжному балансі застосовуються такі обмеження:

а) контроль за діяльністю ринку позичкових капіталів;

б) заборона на інвестиції нерезидентів;

в) обмеження ввезення валюти в країну;

г) вивезення іноземної валюти без обмежень.

Тема 7.5. Валютні ринки

☞ Основні поняття

Міжнародний валютний ринок включає світові, регіональні та національні (місцеві) ринки. *Валютні ринки* – це офіційні центри, у яких реалізується механізм взаємодії попиту та пропозиції валюти. Об'єктом валютного ринку є валюта й валютні цінності.

Основними учасниками валютного ринку є центральні емісійні банки країн, комерційні банки, спеціалізовані брокерські та дилерські організації, транснаціональні компанії, підприємства.

Інструменти валютного ринку представлені банківськими переказами й акцептами, акредитивами, чеками, векселями та депозитними сертифікатами.

Для сучасних валютних ринків характерні такі особливості:

– інтернаціоналізація валютних ринків на основі інтернаціоналізації світових господарських зв'язків;

- децентралізація та глобальний масштаб валютних операцій;
- уніфікація валютних операцій;
- широкі масштаби спекулятивних операцій;
- нестабільність валютних курсів;
- широке використання сучасної телекомунікаційної та обчислювальної техніки.

За суб'єктами, що здійснюють валютні операції, валютний ринок поділяється на міжбанківський (прямий та брокерський), клієнтський і біржовий.

Залежно від терміну валютних операцій, міжбанківський ринок поділяється на три сегменти:

1) спот-ринок (або ринок з негайною поставкою валюти), на який припадає близько 65% від загального валютного обороту;

2) форвардний ринок (строковий ринок), на якому здійснюється до 10% валютних операцій;

3) своп-ринок (комбінаційний ринок, що поєднує операції на умовах «спот» і «форвард»), – реалізується до 25% валютного обороту.

Залежно від обсягу, характеру валютних операцій і кількості використовуваних валют розрізняють глобальні, регіональні та внутрішні валютні ринки. Глобальні фінансові ринки зосереджені у світових фінансових центрах (Лондон, Нью-Йорк, Токіо, Париж). Регіональні валютні ринки забезпечують здійснення операцій з визначеним колом конвертованих валют. Внутрішній ринок – це ринок однієї країни, що являє собою сукупність операцій, що проводяться розташованими на території даної країни банківськими установами як з обслуговування своїх клієнтів, так і за власний рахунок.

Валютна позиція – залишки коштів в іноземних валютах, що формують активи й пасиви (з урахуванням позабалансових вимог і зобов'язань за незавершеними операціями) у відповідних валютах і створюють через це ризик отримання додаткових прибутків чи збитків у разі зміни обмінних курсів валют.

Активи та позабалансові вимоги – це активи, які обліковуються на певний день у балансі, тобто є у розпорядженні банку на цей час, та активи, які банк одержить у майбутньому.

Балансові і позабалансові зобов'язання – це зобов'язання банку на певний день у балансі перед клієнтами й контрагентами та зобов'язання у майбутньому.

Відкрита валютна позиція: 1) різниця залишків коштів в іноземних валютах, які формують кількісно активи й пасиви, що не збігаються, відображають вимоги отримати та зобов'язання поставити кошти в даних валютах як завершені розрахунки на звітну дату, так і після неї; 2) незбіг зобов'язань (пасивів) і вимог (активів) в іноземній валюті для учасників валютного ринку.

Коротка відкрита валютна позиція (short position): 1) відкрита валютна позиція в окремій іноземній валюті, пасиви і позабалансові вимоги в якій кількісно перебільшують активи й позабалансові вимоги в цій самій іноземній

валюти; 2) перевищення зобов'язань (пасивів) в іноземній валюті над вимогами (активами) позначається знаком мінус; 3) нестача валюти порівняно з її витратами.

Довга валютна позиція (long position): 1) відкрита валютна позиція в окремій іноземній валюті, активи і позабалансові вимоги в якій кількісно перебільшують пасиви й позабалансові зобов'язання в цій самій валюті; 2) перевищення вимог (активів) в іноземній валюті над зобов'язаннями (пасивами) позначається знаком плюс; 3) надлишок надходжень.

Валютний ризик – це ризик втрати або недоотримання прибутку в національній валюті у зв'язку з несприятливими змінами валютного курсу.

Форвардний валютний контракт – це обов'язкова для виконання між банками (або між банком і його клієнтом) угода з купівлі чи продажу у визначений день у майбутньому певної суми іноземної валюти.

Форвардний опціон – це контракт, який дає клієнту право купити або продати іноземну валюту в будь-який день між двома датами, що зазначені в контракті.

Форвардний курс, на відміну від курсу спот, є розрахунковим і відображає валютні курси та процентні ставки на ринку на дату укладення форвардної угоди.

Фіксовані угоди – це контракти, у яких дата виконання твердо обумовлена між банком і клієнтом і не може бути змінена (крім випадків, коли дата валютування припадає на вихідний або святковий день).

Валютний ф'ючерс – це контракт на купівлю-продаж валюти в майбутньому, за який продавець бере зобов'язання продати, а покупець – купити визначену кількість валюти за встановленим курсом у визначений строк.

Ф'ючерсна угода – це стандартний документ, який засвідчує зобов'язання придбати/продати певний актив у визначений час і на визначених умовах у майбутньому, з фіксацією цін на момент виконання зобов'язань сторонами контракту.

✂ *Методичний інструментарій*

Форвардні контракти є похідними інструментами ринку депозитів. В основі форвардного валютного курсу, який фіксується при укладенні контракту, лежить валютний курс спот на дату укладення угоди, скоригований на форвардні пункти, що називаються «*премія*» (*pt*) чи «*дисконт*» (*dis*) (залежно від того, додаються вони до курсу спот чи віднімаються), які залежать від різниці процентних ставок за валютами, що беруть участь у контракті.

Форвардний валютний курс обчислюється за формулою:

$$FK = SK \frac{1 + \text{ставка за грн} \frac{\text{кількість днів}}{360}}{1 + \text{ставка за дол} \frac{\text{кількість днів}}{360}},$$

де *FK* – форвардний валютний курс; *SK* – спот-курс.

Як валютні курси, так і процентні ставки мають дві сторони котирування – bid та offer, тому для розрахунку двостороннього котирування форвардного курсу застосовують формулу:

$$pm / dis = \frac{S \cdot \Delta R \cdot D}{(B \cdot 100) + (R_b \cdot D)},$$

де S – курс спот; ΔR – різниця процентних ставок (процентна ставка валюти котирування – процентна ставка бази котирування); D – кількість днів періоду; B – базова кількість днів у році (360 або 365); R_b – процентна ставка бази котирування.

При розрахунку форвардних пунктів також може застосовуватись і така формула: $pm / dis = \frac{S \cdot \Delta R \cdot D}{(B \cdot 100)}$

У цьому випадку розрахунок суттєво спрощується, проте отриманий результат є менш точним.

При розрахунку форвардних пунктів для контрактів, що укладені на нестандартний період, використовують значення форвардних пунктів двох найближчих стандартних дат. У таких випадках курсова різниця двох найближчих дат ділиться на кількість днів між ними, а результат помножується на кількість днів між ламаною датою та довгим періодом. Отримане число віднімається від форвардних пунктів довгого періоду:

$$fwd^{BD} = fwd^D - \left[\frac{fwd^D - fwd^d}{(D - d)} \times (D - BD) \right],$$

де fwd^{BD} – форвардні пункти на ламану дату; fwd^D – форвардні пункти довгого стандартного періоду;

fwd^d – форвардні пункти короткого стандартного періоду; D – кількість днів довгого стандартного періоду; d – кількість днів короткого стандартного періоду; BD – кількість днів до ламаної дати.

У загальному випадку формула для визначення ціни валютних ф'ючерсів (грунтується на концепції складних процентів) має такий вигляд:

$$P_f = P_s \left(\frac{1 + R(t)}{1 + r(t)} \right)^{t/360},$$

де t – кількість днів, що залишилася до виконання контракту; P_f – ціна контракту з терміном виконання i днів; P_s – спот-курс базової валюти; $R(t)$ – річна процентна ставка в національній валюті для позичок з терміном погашення t днів; $r(t)$ – річна процентна ставка в іноземній валюті для позичок з терміном погашення t днів.

Слід зазначити, що при підрахунку ціни валютних ф'ючерсів у низці країн (наприклад, у Великобританії, Канаді, в Україні) у наведеній формулі показник ступеня $t/360$ потрібно замінити на $t/365$.

Ціною купівлі валютного ф'ючерсу є взаємно узгоджений між продавцем і покупцем обмінний курс, виражений у доларах США за одиницю іншої валюти,

яка ввійшла до стандартного переліку валют даної біржі. Основою для одержання прибутку чи виникнення збитків є різниця між поточним і узгодженим за ф'ючерсною угодою валютними курсами. Таку різницю називають базисом і розраховують за формулою:

$$B_p = K_c \left(\frac{C_D - C_B}{100} \right) \times \frac{D}{360},$$

де B_p – базис рівноваги; K_c – спот-курс валют; C_D – доларова відсоткова ставка за депозитами; C_B – відсоткова ставка за депозитами для валюти, що обмінюється на долари США; D – тривалість періоду між укладенням і здійсненням угоди, днів.

☒ Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Спот-курс USD/CHF = 0,5765–0,5770. Відсоткові ставки на грошовому ринку дорівнюють: за депозитами у USD – 6,5%; за кредитами у USD – 8%; за депозитами у CHF – 3,4%; за кредитами у CHF – 4,2%. Термін форвардної угоди становить 180 днів, а термін відсоткового року – 360 днів.

Визначити: а) форвардну маржу (премія чи дисконт); б) курс аутрайт USD/CHF.

Розв'язок

Формула розрахунку:

$$pm / dis_{bid} = \frac{S_{bid} (R_{Cbid} - R_{Boffer}) \times D}{(B \times 100) + (R_{Boffer} \times D)},$$

$$pm / dis_{offer} = \frac{S_{offer} (R_{Coffer} - R_{Bbid}) \times D}{(B \times 100) + (R_{Bbid} \times D)},$$

де pm / dis_{bid} – премія/дисконт для форвардного курсу купівлі ($\Pi(D)_{куп}$);

pm / dis_{offer} – премія/дисконт для форвардного курсу продажу ($\Pi(D)_{пр}$); S – курс спот (відповідно bid та ask (offer)); R_C – процентна ставка валюти котирування (відповідно bid та ask (offer)); R_B – процентна ставка бази котирування (відповідно bid та ask (offer)); D – кількість днів у періоді; B – 360 або 365.

$$1) pm / dis_{bid} = (0,5765 \times (3,4\% - 8\%) \times 180) / (360 \times 100 + 8\% \times 180) = -0,0127.$$

$$pm / dis_{offer} = (0,5770 \times (4,2\% - 6,5\%) \times 180) / (360 \times 100 + 6,5\% \times 180) = -0,0064.$$

2) Форвардна маржа = 127 – 064 (дисконт).

3) Курс купівлі = 0,5765 – 0,0127 = 0,5638.

4) Курс продажу = 0,5770 – 0,0064 = 0,5706.

5) Курс «аутрайт» 0,5638 – 0,5706.

Практичне завдання 2

Нехай на ринку спот котируються наступні курси валют та їх процентні ставки: USD/UAH – 13,4920–13,4950; USD Im – 5,5–6%; UAH Im – 15–16%.

Необхідно розрахувати форвардний курс USD/UAH на один місяць.

Розв'язок

Розраховувати двостороннє котирування форвардного курсу можна за формулою. Розрахуємо форвардний курс USD/UAH на один місяць:

$$pm / dis_{bid} = \frac{S_{bid} \cdot (R_{Cbid} - R_{Boffer}) \cdot D}{(B \cdot 100) + (R_{Boffer} \cdot D)} = \frac{13,4920 \cdot (15 - 6) \cdot 30}{(365 \cdot 100) + (6 \cdot 30)} = 0,0993$$

$$13,4920 + 0,0993 = 13,5913;$$

$$pm / dis_{offer} = \frac{S_{offer} \cdot (R_{Coffer} - R_{Bbid}) \cdot D}{(B \cdot 100) + (R_{Bbid} \cdot D)} = \frac{13,4950 (16 - 5,5) \cdot 30}{(365 \cdot 100) + (5,5 \cdot 30)} = 0,1159$$

$$13,4950 + 0,1159 = 13,6109;$$

де, S – курс спот (відповідно bid та offer); R_c – процентна ставка валюти котирування (відповідно bid та offer); R_b – процентна ставка бази котирування (відповідно bid та offer); D – кількість днів у періоді; B – 360 або 365.

USD/UAH 13,5913 – 13,6109.

Якщо форвардні пункти bid вищі за форвардні пункти offer, то має місце дисконт, якщо пункти bid нижчі за форвардні пункти offer, то премія. Отже, долар котирується до євро з премією.

Практичне завдання 3

Спот-курс USD/NOK = 1,7300. Євродоларова відсоткова ставка – 11%, річна відсоткова ставка за норвезькими кронами – 5%. Визначити зміну вартості ф'ючерсного контракту через 8 місяців.

Розв'язок

1. Ціною купівлі валютного ф'ючерсу є взаємно узгоджений між продавцем і покупцем обмінний курс, виражений у доларах США за одиницю іншої валюти, яка увійшла до стандартного переліку валют даної біржі. Основою для одержання прибутку чи виникнення збитків є різниця між поточним і узгодженим за ф'ючерсною угодою валютними курсами.

Ціна (вартість) ф'ючерсу визначається як сума спот-курсу та базису рівноваги.

$$A_{\delta} = \hat{E}_{\bar{n}} \left(\frac{\tilde{N}_{\bar{A}} - \tilde{N}_{\bar{A}}}{100} \right) \times \frac{\bar{A}}{360} = 1,7300 \left(\frac{11\% - 5\%}{100} \right) \times \frac{240}{360} = 0,069 .$$

Отже, ціна ф'ючерсного контракту зростає на 69 пунктів.

Практичне завдання 4

Укладено форвардний валютний контракт на суму 100 тис. дол, форвардний період становить 4 місяці. На дату укладання угоди на ринку діяли: спот-курс – 12,30 грн/дол; облікова ставка НБУ – 12,5%; ставка за дол. – 6,7%. Розрахувати форвардний валютний курс, який було зафіксовано в угоді та суму прибутку/збитку клієнта, якщо на дату розрахунків спот-курс = 13,60 грн/дол.

Розв'язок

1. Форвардний валютний курс обчислюється за формулою:

$$FK = SK \frac{1 + \text{ставка за грн} \frac{\text{кількість днів}}{360}}{1 + \text{ставка за дол} \frac{\text{кількість днів}}{360}} = 12,30 \frac{1 + 0,125 \left(\frac{120}{360} \right)}{1 + 0,067 \left(\frac{120}{360} \right)} = 12,54 .$$

На дату розрахунків операція валютного обміну здійснюється за спот-курсом 13,60.

2. Збиток клієнта становитиме $= 100000 \cdot 12,54 - 100000 \cdot 13,60 = - 106000$ (грн).

Отже, форвардний валютний курс, який було зафіксовано в угоді складає 12,54 грн/дол, сума збитку клієнта складе 106 тис. грн.

Практичне завдання 5

Припустимо, що клієнтові необхідно при отриманні валютних коштів з депозитного рахунку конвертувати їх у гривні. Щоб уникнути валютного ризику, клієнт укладає з банком 24.10.2014 форвардний валютний контракт на суму 10 тис. дол, дата розрахунків за яким настає 23.01.2015 (форвардний період становить 3 місяці). На дату укладання угоди на ринку діяли: спот-курс – 12,95 грн/дол; облікова ставка НБУ – 12,5%; ставка за дол – 6,5%. Розрахувати форвардний валютний курс, який було зафіксовано в угоді, та суму прибутку/збитку клієнта, якщо на дату розрахунків спот-курс = 15,79 грн/дол.

Розв'язок

1. Форвардний валютний курс обчислюється за формулою:

$$FK = SK \frac{1 + \text{ставка за грн} \cdot \frac{\text{кількість днів}}{360}}{1 + \text{ставка за дол} \cdot \frac{\text{кількість днів}}{360}} = 12,95 \frac{1 + 0,125 \cdot \left(\frac{90}{360}\right)}{1 + 0,065 \cdot \left(\frac{90}{360}\right)} = 13,1412.$$

На дату розрахунків 23.01.2015 операція валютного обміну здійснюється за спот-курсом 15,79.

Збиток клієнта становитиме $= 10000 \cdot 12,95 - 10000 \cdot 15,79 = - 28400$ (грн.).

Отже, форвардний валютний курс, який було зафіксовано в угоді складає 13,1412 грн/дол, сума збитку клієнта складе 28400 грн.

Практичне завдання 6

Розрахувати форвардну маржу для угоди на 35 днів, якщо премія для угоди на 1 місяць (30 днів) дорівнює 117 пунктів, для угоди на 2 місяці (60 днів) – 256 пункти.

Розв'язок

При розрахунку форвардних пунктів для контрактів, що укладені на нестандартний період, використовують значення форвардних пунктів двох найближчих стандартних дат. У таких випадках курсова різниця двох найближчих дат ділиться на кількість днів між ними, а результат помножується на кількість днів між ламаною датою та довгим періодом. Отримане число віднімається від форвардних пунктів довгого періоду:

$$fwd^{BD} = 256 - \left[\frac{256 - 117}{(60 - 30)} \times (60 - 35) \right] = 140,16$$

Отже, форвардна маржа для угоди на 35 днів становить 140,16 пунктів.

Практичне завдання 7

10 січня 2014 р. клієнт звернувся до банку з проханням покрити форвардним контрактом платіж, що має відбутися 24 лютого, для здійснення якого клієнту необхідно купити американські долари за євро. Необхідно

розрахувати курс, за яким буде укладено контракт, за умови, що банк котирує такі ставки продажу долара США:

$$\text{EUR / USD} = 0,8535$$

1m fwd 17 pm (форвардний пункт короткого періоду)

2m fwd 22 pm (форвардний пункт довгого періоду)

Розв'язок

1. Дата виконання даного форвардного контракту є нестандартною, найближчими стандартними датами є: 10-те лютого, на цю дату котирується одномісячний форвардний курс (контрактний період 30 днів), та 13-те березня – двомісячний форвард (контрактний період 61 день). Період між датою спот та датою виконання контракту на ламану дату становить 44 дні.

$$fwd^{BD} = fwd^D - \left[\frac{fwd^D - fwd^d}{D - d} \cdot (D - BD) \right],$$

де fwd^{BD} – форвардні пункти на ламану дату; fwd^D – форвардні пункти довгого періоду; fwd^d – форвардні пункти короткого періоду; D – кількість днів довгого періоду; d – кількість днів короткого періоду; BD – кількість днів до ламаної дати.

Премія розраховується: $22 - [(22-17)/(61-30) \cdot (61-44)] = 19,26$

Тоді, форвардний курс складе: $0,8535 + 0,001926 = 0,8554$

Отже, курс, за яким буде укладено контракт дорівнює 0,8554.

Практичне завдання 8

Якою буде ціна контракту з поставками через три місяці, якщо спот – ціна шестимісячних векселів $P_s = 98$ дол, а річна ставка дохідності тримісячних векселів $I_t = 0,04$ (4%)? (Ціноутворення процентних ф'ючерсів).

Розв'язок

1. Нехай P_s – поточна спот – ціна казначейського векселя, що погашається через $(t + 91)$ день, а t – число днів до виконання ф'ючерсного контракту. Тоді ціна контракту визначається за формулою:

$$P_f = P_s \cdot \left(1 + I_t \cdot \frac{t}{360} \right) = 98,00 \cdot \left(1 + 0,04 \cdot \frac{90}{360} \right) = 98,98 \text{ дол}$$

Ця формула є результатом паритету дохідності двох наступних інвестиційних стратегій. Перша – купити вексель, що погашається через $(t + 91)$ день, і чекати погашення. Друга – купити ф'ючерсний контракт з виконанням через t днів, за яким постачається 91-денний вексель. Подібні короткострокові процентні ф'ючерси існують для тримісячних депозитних сертифікатів провідних американських банків та для тримісячних депозитів у євродоларах у європейських банках.

Практичне завдання 9

Нехай поточне значення індексу (спот – ціна) дорівнює 1000, річна ставка дохідності позичок з терміном погашення рік = 6%, середньозважена ставка оголошеного дивіденду за акціями компаній, які включені до індексу = 4%. Визначити поточну ціну ф'ючерсного контракту з виконанням через рік. (Ціноутворення ф'ючерсів на фондовий індекс).

Розв'язок

$$P_f = P_s + (R(t) - Y(t)) \cdot \frac{t}{360} \cdot P_s = 1000 + (0,06 - 0,04) \cdot \frac{360}{360} \cdot 1000 = 1020 ,$$

де t – кількість днів до виконання ф'ючерсного контракту; P_f – ціна ф'ючерсного контракту, P_s – спот-ціна (тобто поточне значення індексу), $R(t)$ – річна ставка дохідності позичок у валюті країни, в якій визначається індекс з терміном погашення t днів. $Y(t)$ – середньозважена ставка дивіденду на акції компаній, що входять до індексу; ураховуються тільки дивіденди, які виплачуються в період до виконання контракту.

♣ Завдання для самостійного опрацювання

✍ Практичні завдання

Завдання 1

Спот-курс USD/NOK = 1,6480-1,6750. Відсоткові ставки на грошовому ринку становлять: за депозитами у USD – 5,2%; за кредитами у USD – 7,5%; за депозитами у NOK – 3,6%; за кредитами у NOK – 5,0%

Термін форвардної угоди становить 180 днів, а термін відсоткового року – 360 днів. Визначити: а) форвардну маржу (премія чи дисконт); б) курс аутрайт USD/NOK.

Завдання 2

Нехай на ринку спот котируються наступні курси валют та їх процентні ставки: USD/UAH – 14,4820-14,4950;

USD 1m – 6-7%;

UAH 1m – 16-17%.

Необхідно розрахувати форвардний курс USD/UAH на один місяць.

Завдання 3

Спот-курс USD/NOK = 1,5300. Євродоларова відсоткова ставка – 7%, річна відсоткова ставка за норвезькими кронами – 6%. Визначити зміну вартості ф'ючерсного контракту через 6 місяців.

Завдання 4

Укладено форвардний валютний контракт на суму 200 тис. дол, форвардний період становить 3 місяці. На дату укладання угоди на ринку діяли: спот-курс – 14,60 грн/дол; облікова ставка НБУ – 12,5%; ставка за дол – 6,5%. Розрахувати форвардний валютний курс, який було зафіксовано в угоді та суму прибутку/збитку клієнта, якщо на дату розрахунків спот-курс = 15,30 грн/дол.

Завдання 5

Припустимо, що клієнтові необхідно при отриманні валютних коштів з депозитного рахунку конвертувати їх у гривні. Щоб уникнути валютного ризику, клієнт укладає з банком 28.11.2014 форвардний валютний контракт на суму 20 тис. дол, дата розрахунків за яким настає 27.02.2015 (форвардний період становить 3 місяці). На дату укладання угоди на ринку діяли: спот-курс – 14,96 грн/дол; облікова ставка НБУ – 14%; ставка за дол. – 7%. Розрахувати форвардний валютний курс, який було зафіксовано в угоді, та суму прибутку/збитку клієнта, якщо на дату розрахунків спот-курс = 27,76 грн/дол.

Завдання 6

Розрахувати форвардну маржу для угоди на 44 дні, якщо премія для угоди на 1 місяць (30 днів) дорівнює 101 пункт, для угоди на 2 місяці (60 днів) – 203 пункти.

Завдання 7

12-го червня клієнт звернувся до банку з проханням покрити форвардними контрактом платіж, що має відбутися 26-го липня, для здійснення якого клієнту необхідно купити американські долари за євро. Необхідно розрахувати курс, за яким буде укладено контракт, за умови, що банк котирує такі ставки продажу долара США:

EUR/USD=0,9535

1m fwd 15 pm (форвардний пункт короткого періоду)

2m fwd 32 pm (форвардний пункт довгого періоду).

✍ Тестові завдання

1. Є такі різновиди валют:

а) національна, іноземна, паралельна;

б) національна, резервна, тверда, іноземна, вільно використовується, конвертована;

в) національна, іноземна, тверда, фіксована;

г) національна, резервна, іноземна, конвертована.

2. Валюта національна – це:

а) валюта, в якій країни тримають свої ліквідні міжнародні резервні активи, що використовуються для покриття від'ємного сальдо платіжного балансу;

б) платіжний засіб інших країн, який законно або незаконно використовується на території певної країни;

в) валюта, яка має здатність вільно обмінюватись для резидентів і нерезидентів на національну валюту і використовуватись в угодах з реальними і фінансовими активами;

г) законний платіжний засіб на території країни, що її випускає.

3. Валюта тверда – це:

а) валюта, в якій країни тримають свої ліквідні міжнародні резервні активи, що використовуються для покриття від'ємного сальдо платіжного балансу;

б) платіжний засіб інших країн, який законно або незаконно використовується на території певної країни;

в) валюта, яка має здатність вільно обмінюватись для резидентів на національну валюту і використовуватись в угодах з реальними і фінансовими активами;

г) валюта, що характеризується стабільним валютним курсом, зміни якого відбуваються переважно внаслідок фундаментальних макроекономічних закономірностей.

4. Валютний ринок складається з:

а) ринку спот, ринку валютних дериватів, ринку фінансових дериватів;

б) ринку негайної поставки валюти, строкового ринку;

в) ринку спот, ринку валютних дериватів, ринку фінансових дериватів, ринку товарних дериватів, ринку процентних дериватів;

г) фінансового ринку та грошового ринку.

5. Валютні ринки – це:

а) складний економічний механізм, який забезпечує купівлю та продаж окремих валют та формування валютного курсу;

б) сукупність усіх платіжних інструментів;

в) сукупність інструментів міждержавних органів за допомогою яких здійснюються взаємні платіжно-розрахункові операції в межах світового господарства;

г) сукупність методів грошово-кредитного регулювання.

6. Вартість опціону на первинному ринку дорівнює:

а) премії, яку необхідно заплатити за його придбання;

б) різниці поточної вартості активу та його очікуваної вартості в майбутньому, виходячи з концепції чистої поточної вартості фінансового інструменту.

в) дисконту, який необхідно придбати;

г) добутку поточної вартості активу та його очікуваної вартості в майбутньому.

7. Інструменти валютного ринку:

а) комп'ютери;

б) перевідні комерційні векселі (тратти);

в) банківський вексель;

г) банківський чек.

8. Конвертованість валюти – це:

а) можливість переказу національної валюти за кордон;

б) показник, що характеризує здатність валюти вміщатись у конверт;

в) здатність резидентів і нерезидентів вільно обмінювати національну валюту на іноземну;

г) здатність резидентів і нерезидентів вільно обмінювати іноземну валюту на національну.

9. При девальвації національної валюти:

а) ціна вітчизняного товару всередині країни зростає;

б) ціна вітчизняного товару всередині країни зменшується;

в) ціна вітчизняного товару всередині країни не змінюється

г) ціна зарубіжного товару всередині країни зростає.

10. При деномінації національної валюти:

а) ціна вітчизняного товару всередині країни зростає;

б) ціна вітчизняного товару всередині країни зменшується;

в) ціна вітчизняного товару всередині країни не змінюється;

г) ціна іноземного товару всередині країни зростає.

11. Вільно конвертована валюта (ВКВ) – це:

а) валюта країни, де не існує валютних обмежень;

б) валюта країни, де не існує валютних обмежень для резидентів;

в) валюта країни, де не існує жодних валютних обмежень як на поточні комерційні операції, так і на операції, пов'язані з рухом капіталів.

г) валюта країни, де не існує валютних обмежень для нерезидентів;

12. При прямому котируванні валют:

а) розраховується середнє арифметичне між курсом продавця і покупця;

б) одиниця іноземної валюти прирівнюється до певної кількості національної;

в) визначається, скільки одиниць іноземної валюти дорівнюють одиниці національної;

г) розраховується середнє геометричне між курсом продавця і покупця.

13. Продавець опціону:

а) має право, але не зобов'язання продати або купити зазначену кількість валюти за базисною ціною у випадку виконання опціону або бажання покупця виконати контракт;

б) зобов'язаний купити або продати зазначену кількість валюти за базисною ціною у випадку виконання опціону або бажання покупця виконати контракт;

в) зобов'язаний купити або продати зазначену кількість валюти за ринковою ціною у випадку виконання опціону або бажання покупця виконати контракт;

г) угоди між двома сторонами про обмін фіксованої кількості валюти на певну дату в майбутньому за курсом або ціною, обумовленою в момент укладання угоди.

14. Свопи – це:

а) угоди між двома сторонами про обмін фіксованої кількості валюти на певну дату в майбутньому за курсом або ціною, обумовленою в момент укладання угоди;

б) обмін двома валютами на основі простих стандартних контрактів з розрахунками за ними терміном до двох днів;

в) контракти, які надають право (але не зобов'язання) одному з учасників угоди купити або продати певну кількість іноземної валюти за фіксованою ціною протягом певного часу до дати закінчення контракту або тільки на певну дату;

г) операції, які поєднують купівлю-продаж двох валют на умовах негайної поставки з одночасною контругодою на певний строк з тими самими валютами.

Тема 7.6. Валютні курси

☞ Основні поняття

Вартість однієї валюти, що виражена через іншу валюту, являє собою *валютний курс*. У сучасних умовах валютний курс, як звичайна ціна, формується під впливом попиту і пропозиції (рівноважний валютний курс).

Процес встановлення курсу валют носить назву валютного котирування. Розрізняють поняття «база котирування» (базова валюта) та «валюта котирування». Базовою вважається валюта, щодо якої здійснюється котирування інших валют. Базовими, зазвичай, виступають резервні валюти. Однак в окремих випадках унаслідок історичних обставин базовими можуть

ставати і валюти, що не мають даного статусу (наприклад, австралійський і новозеландський долар).

Пряме котирування іноземної валюти – це вираз ціни її одиниці (10 одиниць, 100 одиниць, 1000 одиниць) в одиницях національної валюти. Переважна більшість валютних курсів являють собою пряме котирування.

Непряме (зворотне) котирування – це вираз ціни одиниці (10 одиниць, 100 одиниць, 1000 одиниць) національної валюти в одиницях іноземної валюти.

Режими валютних курсів: *фіксований валютний курс* (реально встановлене співвідношення між національними валютами різних країн, що припускає можливість тимчасового відхилення від нього на $\pm 2,25\%$); *обмежено гнучкий валютний курс* (офіційно встановлене співвідношення між національними валютами, що припускає незначні коливання валютного курсу відповідно до встановлених правил); *плаваючий валютний курс* (курс, що вільно змінюється під впливом попиту і пропозиції, на які держава може впливати за певних умов через проведення валютних інтервенцій).

✂ *Методичний інструментарій*

Розраховують значення непрямого котирування на основі прямого котирування так: *Зворотне котирування* = $1 / \text{Пряме котирування}$.

Існує три методи розрахунку крос-курсу:

1. З прямим котируванням до третьої валюти (третья валюта є базою котирування). Наприклад:

$$NOK / CHF = \frac{USD / CHF}{USD / NOK} .$$

2. Зі зворотним котируванням до третьої валюти (третья валюта в обох випадках виступає валютою котирування). Тоді крос-курс становитиме:

$$GBP / EUR = \frac{GBP / USD}{EUR / USD} .$$

3. Третя валюта є базою котирування для однієї валюти та валютою котирування для іншої. У цьому випадку для встановлення крос-курсу існуючі валютні котирування перемножуються:

$$GBP / NOK = (GBP / USD) \times (USD / NOK) .$$

На валютному ринку учасники котирують курс купівлі (bid rate – BR) і курс продажу (ask (offer) rate – AR) валюти, причому ліва ставка котирування є курсом купівлі, а права – курсом продажу.

Різниця між курсом купівлі і продажу валюти носить назву спред (маржа) і визначається в базових пунктах:

$$\text{Спред} = AR - BR$$

Крім абсолютної різниці в курсах купівлі і продажу валюти, розраховують також і відносну величину маржі (spread; bid-offer spread – у Великобританії, у bid-ask spread – у США):

$$BAS = \frac{\text{Offer} - \text{Bid}}{\text{Offer}} \cdot 100 \% ,$$

де *BAS* – маржа (спред); *Offer* – курс продажу валюти (курс продавця); *Bid* – курс купівлі валюти (курс покупця).

Спред або маржа є своєрідною «платою» за банківські послуги і мають велике значення, оскільки повинні не лише покривати операційні витрати банку, а й забезпечувати йому нормальний прибуток при проведенні валютних операцій.

Основні підходи до вимірювання валютного курсу:

Номинальний валютний курс – курс між двома валютами, при якому ціна одиниці національної валюти виражена в одиницях іноземної валюти:

$$E_n = C_f / C_d,$$

де E_n – номінальний валютний курс; C_f – іноземна валюта; C_d – національна валюта.

Реальний валютний курс – номінальний валютний курс, скоригований на зміну рівня цін у національній економіці та в економіці тієї країни, до валюти

якої котирується національна валюта: $E_r = E_n \frac{P_f}{P_d}$,

де E_r – реальний валютний курс; P_f – індекс цін у зарубіжній економіці; P_d – індекс цін у національній економіці.

Номинальний ефективний валютний курс – індекс валютного курсу, що розрахований як співвідношення між національною валютою та валютами інших країн, що зважені відповідно до питомої ваги цих країн у валютних операціях даної країни: $E_n^e = \sum_i (P_n^E \times W_i)$,

де E_n^e – номінальний ефективний валютний курс; \sum_i – знак суми показників в i країнах; i – країна – торговельний партнер; $P_n^E = E_1 / E_0$ – індекс номінального валютного курсу поточного року (E_1) порівняно з базовим роком (E_0) кожної країни – торговельного партнера;

$W_i = (X_i + IM_i) / (X_{total} + IM_{total})$ – питома вага кожної країни – головного торговельного партнера ($X_i + IM_i$) у торговельному обороті даної країни.

Реальний ефективний валютний курс – номінальний ефективний валютний курс, скоригований на зміну рівня цін або інших показників витрат виробництва, що показує динаміку реального валютного курсу національної економіки щодо валют країн – головних торговельних партнерів:

$$E_r^e = \sum_i (P_r^E \times W_i),$$

де E_r^e – реальний ефективний валютний курс; \sum_i – знак суми показників в i країнах; i – країна – торговельний партнер;

$P_r^E = E_r / E_0$ – індекс реального валютного курсу поточного року порівняно з базовим роком кожної країни – торговельного партнера;

$W_i = (X_i + IM_i) / (X_{total} + IM_{total})$ – питома вага кожної країни – головного торговельного партнера в торговельному обороті даної країни.

Паритет купівельної спроможності існує в трьох варіантах:

- 1) закон єдиної ціни;
- 2) абсолютний паритет купівельної спроможності;
- 3) відносний паритет купівельної спроможності.

Згідно із *законом єдиної ціни* в умовах досконалої конкуренції один і той же товар у різних країнах має однакову ціну, якщо вона виражена в одній і тій же валюті: $P_d^i = E_{d/f} \times P_f^i$, де P_d^i – ціна даного товару всередині країни; P_f^i – ціна даного товару за кордоном; $E_{d/f}$ – валютний курс.

Теорія *абсолютного паритету купівельної спроможності* – обмінний курс між валютами двох країн дорівнює співвідношенню рівня цін у цих країнах:

$E_{d/f} = \frac{P_d}{P_f}$, де $E_{d/f}$ – валютний курс; P_d – рівень внутрішніх цін; P_f – рівень цін за кордоном.

На основі даної теорії визначається один з різновидів розрахункового рівноважного валютного курсу, який врівноважує ціну кошика однакових товарів у двох країнах і може бути в подальшому використаний як відлік його змін.

Теорія *відносного паритету купівельної спроможності* – зміна обмінного курсу між валютами двох країн пропорційна відносній зміні рівня цін у цих країнах:

$$E_{d/f}^1 = E_{d/f}^0 \frac{P_d^1/P_d^0}{P_f^1/P_f^0},$$

де $E_{d/f}^1$ – валютний курс поточного року; $E_{d/f}^0$ – валютний курс базового року; P_d^1 – рівень внутрішніх цін поточного року; P_d^0 – рівень внутрішніх цін базового року; P_f^1 – рівень цін за кордоном у поточному році; P_f^0 – рівень цін за кордоном у базовому році.

📌 Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Яким буде курс євро до фунта стерлінга, якщо виходить із їхніх середніх співвідношень з долларом США: 1 USD = 0,71 EUR; 1 USD = 0,65 GBP.

Розв'язок

1. Для того щоб виразити вартість 1 євро у фунтах стерлінгів, знаходимо вартість одного євро в доларах США:

$$1 \text{ EUR} = 1/0,71 = 1,4085 \text{ USD}.$$

2. Через співвідношення USA до GBP знаходимо вартість 1 євро у фунтах стерлінгів:

$$1 \text{ EUR} = 1,4085 \cdot 0,65 = 0,9155 \text{ GBP}.$$

3. Також крос – курс EUR до GBP через USD можна знайти також діленням курсу долара у фунтах на курс долара в євро:

$$1 \text{ EUR} = 0,65 / 0,71 = 0,9155 \text{ GBP}.$$

Практичне завдання 2

Банк установив такий курс валют долара США: купівля – 14,15 грн., продаж – 14,20 грн. Скільки гривень можна одержати за 980 доларів 79 центів? Скільки доларів можна купити за 142 тис. грн? Розрахуйте відносну маржу (спред) банку за таким рівнем курсу валют.

Розв'язок

1. Якщо 1 долар банк купує за 14,15 грн. тоді за 980 доларів 79 центів клієнт отримає: $980,79 \cdot 14,15 = 13878,18$ (грн.).

2. Якщо 1 долар банк продає за 14,20 грн., тоді за 142 000 грн. можна купити: $142000 / 14,20 = 10\,000$ (дол.).

3. Спред можна розрахувати за такою формулою:

$$BAS = \frac{Offer - Bid}{Offer} \cdot 100 \% = \frac{14,20 - 14,15}{14,20} \cdot 100 \% = 0,35 \%$$

Отже, відносна маржа (спред) банку за таким рівнем курсу валют складе 0,35%.

Практичне завдання 3

Банк у Лондоні встановив такий курс долара США (при непрямому котируванні):

– продаж – 1,63 дол. США за фунт стерлінгів;

– купівля – 1,55 дол. США за фунт стерлінгів;

Визначте: скільки фунтів стерлінгів можна отримати за 45 000 дол. США; скільки дол. США можна отримати за 13 000 фунтів стерлінгів.

Розв'язок

1. Сума у фунтах стерлінгів = $45000 / 1,55 = 29032,26$ GBP.

2. Сума в доларах США = $13000 \cdot 1,63 = 21190$ USD.

Отже, за 45 000 дол. США можна отримати 29032,26 фунтів стерлінгів та 13000 фунтів стерлінгів можна отримати 21190 дол. США.

Практичне завдання 4

Скільки угорських форинтів дадуть за 275 грн., якщо за офіційним курсом валют 150 угорських форинтів дорівнює 35,88 індійських рупій, 1000 індійських рупій становить 78,77 грн.

Розв'язок

1. Через співвідношення INR/ UAH знаходимо вартість 275 грн у рупіях:

$$\frac{275 \cdot 1000}{78,77} = 3491,18 \text{ INR.}$$

2. Через співвідношення HUF/INR знаходимо вартість 3491,18 рупії у форинтах:

$$\frac{3491,18 \cdot 150}{35,88} = 14595,22 \text{ HUF.}$$

Отже, за 275 грн. можна придбати 14595,22 угорських форинтів.

Практичне завдання 5

Скільки євро можна купити за 33 000 японських єн, якщо: 1 USD = 125,05 JPY; 1 USD = 0,70 EUR.

Розв'язок

1. Знаходимо вартість 33000 JPY в USD: $33000 / 125,05 = 263,89 \text{ USD}$.

2. Через співвідношення USD / EUR знаходимо вартість 263,89 долара в євро:

$$263,89 \cdot 0,70 = 184,73 \text{ EUR.}$$

Це можна зробити і з використанням крос – курсу. Знаходимо крос – курс JPY через USD шляхом ділення долара в євро на курс долара єнах:

$$1 \text{ JPY} = 0,70 / 125,05 = 0,0056 \text{ EUR.}$$

3. Розрахуємо скільки євро можна купити за 33000 японських єн:

$$33000 \cdot 0,0056 = 184,8 \text{ EUR.}$$

Отже, 184,8 євро можна купити за 33000 японських єн.

Практичне завдання 6

Потрібно знайти крос-курс фунта стерлінгів до української гривні – GBP/UAN. Курс GBP/USD=1,6288/1,6290 є непрямим котируванням, а курс USD/UAN= 13,113/13,457 – пряме котирування.

Розв'язок

Використовуючи правила розрахунку крос-курсу валют із прямим та непрямим котируванням до долара США, проведемо розрахунок:

$$\text{Курс покупця bid GBP/UAN} = 1,6288 \cdot 13,113 = 21,3585$$

$$\text{Курс продавця GBP/UAN} = 1,6290 \cdot 13,457 = 21,9215$$

Отже, крос-курс GBP/UAN=21,3585/21,9215.

Практичне завдання 7

Потрібно знайти крос-курс канадського долара і японської єни – CAD/JPY, використовуючи котирування канадського долара і японської єни до долара США – USD/CAD=1,2762/1,2770 і USD/JPY=86,34/86,40.

Розв'язок

Таким чином, якщо долар США є базою котирування для обох валют, то для розрахунку їхнього крос-курсу необхідно:

$$\text{Розрахувати курс покупця bid CAD/JPY} = 86,34 / 1,2770 = 67,61$$

$$\text{курс продавця offer CAD/JPY} = 86,40 / 1,2762 = 67,70$$

Отже, крос-курс CAD/JPY = 67,61/67,70.

♣ Завдання для самостійного опрацювання

Завдання 1

Яким буде курс євро до фунта стерлінга, якщо виходить із їхніх середніх співвідношень з долларом США: 1 USD = 0,69 EUR; 1 USD = 0,67 GBP.

Завдання 2

Банк установив такий курс валют долара США: купівля – 13,05 грн., продаж – 13,11 грн. Скільки гривень можна одержати за 500 доларів 90 центів? Скільки доларів можна купити за 35 тис. грн? Розрахуйте відносну маржу (спред) банку за таким рівнем курсу валют.

Завдання 3

Банк у Лондоні встановив такий курс долара США (при непрямому котируванні):

продаж – 1,71 дол. США за фунт стерлінгів;

купівля – 1,69 дол. США за фунт стерлінгів.

Визначте:

скільки фунтів стерлінгів можна отримати за 2000 дол. США;

скільки дол. США можна отримати за 2000 фунтів стерлінгів.

Завдання 4

Скільки угорських форинтів дадуть за 730 (UAN) грн., якщо за офіційним курсом валют 170 (HUF) угорських форинтів дорівнює 47,43 (INR) індійських рупій, 1000 (INR) індійських рупій становить 72,82 грн.

Завдання 5

Скільки євро можна купити за 18 000 японських єн, якщо:

1 USD = 110,05 JPY;

1 USD = 0,67 EUR

Завдання 6

Потрібно знайти крос-курс фунта стерлінгів до української гривні – GBP/UAN. Курс GBP/USD=1,5590/1,5593 є непрямим котируванням, а курс USD/UAN= 7,9250/7,9350 – пряме котирування.

Завдання 7

Потрібно знайти крос-курс канадського долара і японської єни – CAD/JPY, використовуючи котирування канадського долара і японської єни до долара США – USD/CAD=1,2552/1,2558 і USD/JPY=76,34/76,40.

✎ Тестові завдання

- Курс валюти країни залежить:
 - від величини ВВП;
 - рівня цін на товари;
 - рівня валютних резервів;
 - стану платіжного балансу.
- Метод визначення валютного курсу на основі співвідношення ефективних витрат охоплює:
 - зарплату і продуктивність праці;
 - зарплату і рівень цін на покупку товарів;
 - зарплату і прибуток;
 - масштаб цін.
- При завищеному валютному курсі ефективність експорту:
 - падає;
 - росте;
 - не змінюється.
- Курс гривні до долара США зросте, якщо:
 - поліпшиться торговий баланс України зі США;
 - зменшаться американські інвестиції в українську економіку;
 - збільшаться темпи інфляції в Україні;
 - знизяться темпи інфляції в Україні.
- Механізм курсоутворення за плаваючого режиму валютного курсу поділяється:
 - на чисте плавання і залежне плавання;

- б) чисте і «брудне» плавання;
 - в) чисте і нечисте плавання;
 - г) самостійне і залежне плавання.
6. Падіння курсу національної валюти спричиняє:
- а) зниження ціни експорту й імпорту;
 - б) збільшення ціни експорту й імпорту;
 - в) зниження ціни експорту і збільшення ціни імпорту;
 - г) збільшення ціни експорту і зменшення ціни імпорту.
7. Параметри валютного курсу, до яких країна вважає необхідним прямувати, – це:
- а) оптимальний валютний простір;
 - б) валютний коридор;
 - в) цільові зони;
 - г) вільні зони.
8. Паритет купівельної спроможності краще за все передбачає валютний курс, якщо:
- а) прогноз має короткостроковий характер;
 - б) мають місце різкі зміни у грошовій політиці;
 - в) відбуваються різкі коливання цін;
 - г) нічого не відбувається.
9. Паритет процентних ставок – це:
- а) такий рівень процентних ставок всередині країни та за кордоном, за якого рівні за розміром депозити в кожній з них дають однаковий дохід при переведенні в одну валюту;
 - б) рівність купівельної спроможності різних валют за незмінного рівня цін у кожній з країн;
 - в) такий рівень процентних ставок, який зрівнює ціну кошика однакових товарів у двох країнах;
 - г) нерівність купівельної спроможності різних валют за незмінного рівня цін в кожній з країн.
10. Паритет купівельної спроможності – це:
- а) курс, який зрівнює ціну кошика однакових товарів у двох країнах;
 - б) рівність купівельної спроможності різних валют за незмінного рівня цін в кожній з країн;
 - в) рівень процентних ставок всередині країни та за кордоном;
 - г) нерівність купівельної спроможності різних валют за незмінного рівня цін в кожній з країн.
11. Валютний (обмінний) курс – це:
- а) ціна одиниці іноземної валюти, виражена в одиницях національної валюти;
 - б) ціна одиниці національної валюти, виражена в одиницях іноземної валюти;
 - в) ціна одиниці твердої валюти, виражена в одиницях національної валюти;
 - г) ціна одиниці плаваючої валюти, виражена в одиницях іноземної валюти.
12. Валютний коридор – це:

а) встановлена межа коливання валютного курсу, яку держава не зобов'язана підтримувати;

б) встановлена межа коливання валютного курсу, яку держава зобов'язана підтримувати;

в) підтримання фіксованого валютного курсу між обмеженою групою країн;

г) немає правильної відповіді.

13. Плаваючий валютний курс – це:

а) офіційно встановлене співвідношення між національними валютами, яке допускає невеликі коливання валютного курсу відповідно до встановлених правил;

б) курс, що вільно змінюється під дією попиту і пропозиції, на який держава може за певних умов впливати шляхом валютних інтервенцій;

в) курс, що вільно змінюється під дією попиту і пропозиції, на який держава не може впливати за певних обставин;

г) немає правильної відповіді.

14. При завищеному валютному курсі зовнішній борг країни:

а) росте;

б) зменшується;

в) не змінюється.

15. Плаваючі валютні курси:

а) встановлюються Національним банком залежно від попиту і пропозиції на ринку;

б) змінюються під впливом попиту і пропозиції на ринку;

в) змінюються залежно від стану платіжного балансу країни;

г) немає правильної відповіді.

Тема 7.7. Національні системи регулювання валютно-кредитних відносин

☞ Основні поняття

Валютне регулювання полягає у регламентації міжнародних розрахунків і порядку здійснення операцій з валютними цінностями з метою врівноваження платіжних балансів, зміни структури імпорту або його обмеження, скорочення платежів за кордон, концентрації валютних ресурсів у руках держави.

Валютна політика – поєднання внутрішньо- і зовнішньоекономічної політики держави у формі урядових дій щодо внутрішніх і зовнішніх валютних відносин.

На національному рівні валютна політика реалізується урядом держави, центральним банком і центральними фінансовими органами. Оскільки валютна політика повинна забезпечувати збалансування макроекономічних і мікроекономічних цілей держави, її здійснення визначається тими завданнями, які ставить перед собою держава при реалізації своєї загальної економічної політики.

Існує ринкове і державне регулювання валютного курсу. Перше, яке засноване на конкуренції і дії законів вартості, попиту та пропозиції, є відносно стихійним. Друге – спрямоване на коректування наслідків ринкового

регулювання валютних відносин і на досягнення стійкого економічного зростання, рівноваги платіжного балансу, скорочення безробіття та інфляції в країні, створення сприятливих умов для розвитку національної економіки, стимулювання експорту тощо.

Органами валютного регулювання в Україні є Кабінет Міністрів України, Національний банк України й уповноважені банки.

Національний банк України як орган валютного регулювання відповідно до Конституції України виконує функцію забезпечення стабільності грошової одиниці України. Національним банком України визначається структура валютного ринку України, суб'єкти цього ринку, порядок та умови торгівлі на ньому валютними цінностями, за винятком цінних паперів, а також обмеження щодо здійснення торгівлі цими валютними цінностями на валютному ринку України та резидентами на міжнародних ринках.

Виконання основної функції Національного банку України – забезпечення стабільності гривні – зумовлює об'єктивну потребу в наявності золотовалютних резервів та управління ними.

Золотовалютний резерв держави забезпечує стабільність грошової системи і фінансів держави, а також є показником збалансованості та ефективності економіки. Золотовалютний резерв НБУ містить такі активи: монетарне золото; спеціальні права запозичення; вільно конвертовану валюту у вигляді банкнот, монет, інших платіжних інструментів, а також коштів на рахунках і депозитах в іноземних банках; векселі, ноти, облігації (крім емітованих резидентами України), номіновані у вільно конвертованій валюті; інші вимоги у вільно конвертованій валюті, передбачені чинним законодавством України.

Активний платіжний баланс, основою якого є зовнішньоторговельний баланс, сприяє збільшенню золотовалютного резерву держави. Його до певної міри можна трактувати як накопичений міжнародний прибуток. Якщо резерв збільшується, то економіка країни функціонує нормально (прибутково) щодо міжнародного ринку. Якщо економіка купує (витрачає) більше, ніж може продавати (заробляти), то дефіцитний резерв покривається із золотовалютного резерву. Істотне зниження резерву означає дефіцит іноземної валюти в економіці. Наслідком цього стає підвищення попиту на валютні цінності в економіці та їх подорожчання, тобто зниження обмінного курсу національної грошової одиниці. Зниження курсу національної валюти у свою чергу спричинює інфляцію.

Кабінет Міністрів України як орган валютного регулювання в Україні:

– визначає і подає на затвердження до Верховної Ради України ліміт зовнішнього боргу України;

– організовує роботу зі складання платіжного балансу і зведеного валютного плану України, забезпечує раціональне використання державних валютних коштів;

– забезпечує виконання бюджетної та податкової політики в частині, що стосується руху валютних цінностей;

– забезпечує проведення зовнішньоекономічної політики України, здійснює в межах, визначених законом, регулювання зовнішньоекономічної діяльності;

– організовує митну справу;

– виступає гарантом щодо позик, які у визначених законом про Державний бюджет України межах надаються іноземними державами, банками, фінансовими міжнародними організаціями, а в інших випадках – відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

– обслуговує державний борг України, приймає рішення про випуск державних внутрішніх і зовнішніх позик;

– встановлює порядок віднесення та строки завершення експортних/імпортних операцій, які виконуються за договорами виробничої кооперації, консигнації, комплексного будівництва, лізингу, поставки складних технічних виробів і товарів спеціального призначення, договорами тендерної поставки, гарантійного обслуговування, строк дії яких більше року.

Уповноважений банк – це будь-який банк, офіційно зареєстрований на території України, що має генеральну ліцензію Національного банку України на здійснення валютних операцій, а також здійснює валютний контроль за операціями своїх клієнтів.

Валютний ризик – це ймовірність фінансових втрат унаслідок зміни валютного курсу, яке може відбутись у період між укладенням контракту та здійснення за ним фактичних розрахунків. Валютний курс, який встановлюється з урахуванням купівельної спроможності валют, є достатньо рухливим. Валютний ризик включає в себе три різновиди: економічний ризик; операційний ризик; трансляційний ризик.

Серед основних чинників, які впливають на валютний курс, потрібно виділити стан платіжного балансу, рівень інфляції, міжгалузеву міграцію короткострокових капіталів. Загалом на рух валютних курсів впливає співвідношення попиту і пропозиції кожної валюти. Крім економічних, на валютний курс впливають і політичні чинники.

✂ *Методичний інструментарій*

Основними методами регулювання валютних курсів є: девальвація, ревальвація, девізна та дисконтна політика, а також валютні обмеження.

Девальвація – офіційне зниження курсу національної валюти щодо іноземних валют. Девальвація національної валюти сприяє підвищенню конкурентоспроможності національного виробництва, посиленню торговельних позицій країни на світовому ринку та стимулюванню експорту.

Ревальвація – підвищення офіційного курсу національної грошової одиниці щодо іноземних валют. Країна з ревальвуючою валютою отримує можливість дешевше придбати іноземну валюту.

Девізна політика – метод впливу на курс національної валюти шляхом купівлі-продажу державними органами іноземної валюти (девіз).

Дисконтна (облікова) політика являє собою зміну Центральним банком облікової ставки, метою якого серед іншого є регулювання валютного курсу через вплив на вартість кредитних ресурсів на внутрішньому ринку та на міжнародний рух капіталу.

Валютні обмеження – це державна чи адміністративна заборона, лімітування і регламентація операцій резидентів і нерезидентів з валютами та іншими валютними цінностями. Запровадження валютних обмежень зумовлюється як економічними, так і політичними мотивами.

♪ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Тестові завдання**

1. Мета валютних обмежень:
 - а) вирівнювання платіжного балансу;
 - б) підтримка валютного курсу;
 - в) підтримка валютних цінностей держави;
 - г) диверсифікація валютних резервів.
2. Основою валютного демпінгу є:
 - а) зниження курсу валюти в більших розмірах ніж реальне падіння її купівельної спроможності на зовнішньому ринку;
 - б) зниження курсу валюти в менших розмірах ніж реальне падіння її купівельної спроможності на внутрішньому ринку;
 - в) зниження курсу валюти в більших розмірах ніж реальне падіння її купівельної спроможності на внутрішньому ринку;
 - г) зниження курсу валюти в менших розмірах ніж реальне падіння її купівельної спроможності на зовнішньому ринку;
3. Валюту за типовими ознаками поділяють:
 - а) на тверду, м'яку, резервну;
 - б) вільно використовувану, резервну, не резервну;
 - в) резервну, вільно використовувану, тверду;
 - г) фіксовану, плаваючу.
4. Використання іноземної валюти як засобу обігу, одиниці розрахунку і засобу збереження – це:
 - а) доларизація;
 - б) валютне заміщення;
 - в) конвертованість;
 - г) євроризация.
5. Випуск та обслуговування пластикових карток клієнтів – це:
 - а) неторгова операція;
 - б) ведення валютних рахунків;
 - в) конверсійна операція;
 - г) кореспондентські відносини з іноземними банками.
6. Єдиний рахунок, за яким проводяться всі операції банку з клієнтом, зокрема і з використанням кредиту, називається:
 - а) овердрафт;
 - б) контокорент;

- в) акцептним кредит;
 - г) приватний рахунок.
7. З метою хеджування валютних ризиків використовуються:
- а) валютні свопи, валютні споти, валютні опціони, валютні ф'ючерси, валютні форварди;
 - б) валютні споти;
 - в) валютні свопи;
 - г) валютний арбітраж.
8. Законодавче зниження курсу валюти або центрального паритету за режиму фіксованого валютного курсу – це:
- а) деномінація;
 - б) девальвація;
 - в) делькредере;
 - г) ревальвація.
9. Неконвертовані валюти – ті, що:
- а) мають стійкий і зростаючий валютний курс;
 - б) виконують функції міжнародного резервного засобу;
 - в) щодо яких застосовують валютні обмеження;
 - г) можуть вільно обмінюватись на інші валюти;
10. При ревальвації національної валюти:
- а) ціна вітчизняного товару всередині країни зростає;
 - б) ціна вітчизняного товару всередині країни зменшується;
 - в) ціна вітчизняного товару всередині країни не змінюється;
 - г) ціна іноземного товару всередині країни зростає.
11. Прямі форварди та ф'ючерси – це:
- а) угоди між двома сторонами про обмін фіксованої кількості валюти на певну дату в майбутньому за курсом або ціною, обумовленою у момент укладення угоди;
 - б) обмін двома валютами на основі простих стандартних контрактів з розрахунками за ними терміном до двох днів;
 - в) контракти, які надають право (але не зобов'язання) одному з учасників угоди купити або продати певну кількість іноземної валюти за фіксованою ціною протягом певного часу до дати закінчення контракту або тільки на певну дату;
 - г) немає правильної відповіді.
12. Розрізняють валютний арбітраж:
- а) часовий, просторовий;
 - б) часовий, просторовий, незалежний;
 - в) часовий, просторовий, незалежний, спекулятивний;
 - г) просторовий, незалежний.
13. Валюта – це:
- а) особливий товар, який виконує роль загального еквівалента при обміні;
 - б) готівкова частина грошової маси, що циркулює з рук у руки у вигляді банкнот і монет;
 - в) один із різновидів цінних паперів;

г) особливий товар, що використовується як засіб обміну.

14. Частково конвертовані валюти (ЧКВ) – це:

а) валюти тих країн, де існують валютні обмеження на певні валютні операції або тільки для нерезидентів;

б) валюти країн, де існують валютні обмеження для резидентів;

в) валюти країн, де не існують валютні обмеження для нерезидентів на поточні операції;

г) світові резервні валюти.

15. Спекуляція – це:

а) форвардний продаж валюти, еквівалентної за розмірами масштабам інвестиції, плюс процент, який буде отримано на інвестицію;

б) компенсаційні дії, які виконують покупець або продавець на валютному ринку з метою захисту свого доходу в майбутньому від зміни валютних курсів;

в) купівля-продаж валюти з метою отримання прибутку, який дорівнює різниці між курсом спот, за яким покупець купує валюту, та курсом спот, за яким він її продав;

г) заходи, які вжито за згодою боржників та кредиторів, які спрямовані на підтримання платоспроможності боржників у середньо- та довгостроковій перспективі.

Тема 7.8. Макроекономічна політика у відкритій економіці при фіксованому та плаваючому валютних курсах

☞ Основні поняття

Модель IS-LM (інвестиції – заощадження, переваги ліквідності – гроші) – модель товарно-грошової рівноваги, яка дозволяє з'ясувати економічні фактори, які визначають функцію сукупного попиту. Модель дозволяє віднайти такі поєднання ринкової ставки відсотка i і доходу Y , за яких одночасно досягається рівновага товарного і грошового ринку.

Крива IS – крива рівноваги товарного ринку – являє собою геометричне місце точок, що характеризують усі комбінації Y та i , які одночасно задовольняють тотожності доходу, функції споживання, інвестицій і чистого експорту. У всіх точках кривої IS дотримується рівність інвестицій і заощаджень (звідси термін IS (*Investment = Savings*)).

✂ Методичний інструментарій

У загальному вигляді рівняння кривої IS може бути подано так:

$$IS: Y = C(Y, T) + I(i) + G + NX(Y, RER),$$

де C – споживання як функція доходу Y та податків T ;

I – інвестиції як функція відсоткової ставки i ;

G – державні витрати;

NX – чистий експорт як функція доходу Y та обмінного курсу RER .

Оскільки при зростанні відсоткової ставки відбувається скорочення інвестицій, що через мультиплікаційний ефект призводить до зниження рівня доходу, крива IS має негативний нахил. Крива IS зрушується при:

- зміні попиту на інвестиції за заданої відсоткової ставки;

- зміні граничної схильності до заощаджень;

- зміні державних витрат за рахунок зміни податків.

Крива LM відображає рівновагу грошового ринку, фіксуючі всі комбінації Y та i , які задовольняють функції попиту на гроші при заданій Центральним (Національним) банком величині пропозиції грошей MS . У всіх точках кривої LM попит на гроші дорівнює їхній пропозиції, що відображається терміном LM (*Liquidity Preference = Money Supply*). Рівняння кривої LM має такий вигляд:

$$LM: MS/P = L(i; Y),$$

де MS – контрольована Центральним банком пропозиція грошей; P – рівень цін; MS/P – реальна пропозиція грошей; L – попит на гроші як функція від відсоткової ставки i та доходу Y .

Крива LM має позитивний кут нахилу. Область вище кривої LM відповідає надлишку пропозиції грошей. Зміщення кривої LM (або зміна кута її нахилу) відбувається за рахунок чинників, що змінюють попит і пропозицію грошей, зокрема: збільшення пропозиції грошей (MS) або зниження рівня цін P призводить до зміщення кривої LM вправо.

Крива LM є відносно пологою за умови: значної чутливості попиту на гроші до динаміки ринкової ставки відсотка; незначної чутливості попиту на гроші до динаміки ВВП.

Рівновага моделі досягається в точці перетину кривих IS та LM (див. рис. 8.1). Величина сукупного попиту на ринку благ (товарів), яка відповідає спільній рівновазі на ринках благ і грошей, носить назву ефективного попиту.

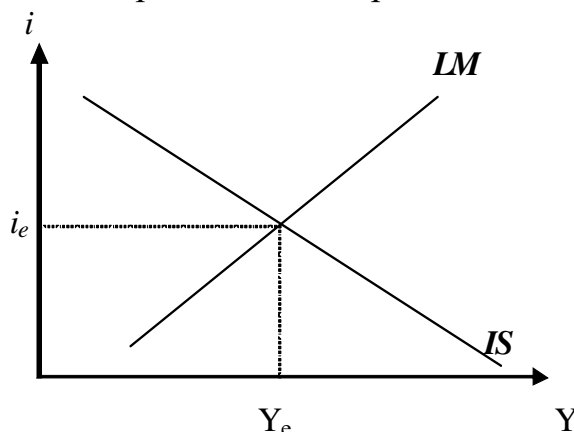

Рисунок 8.1 – Модель $IS-LM$

Платіжний баланс включає в себе рахунок поточних операцій (NX) і рахунок операцій з капіталом і фінансовими інструментами (KA). Платіжний баланс країни є вирівняним, коли додатне (від'ємне) сальдо рахунку поточних операцій дорівнює від'ємному (додатному) сальдо рахунку операцій з капіталом або коли чистий експорт благ дорівнює чистому експорту капіталу. Отже, рівняння кривої BP має такий вигляд:

$$BP = NX + KA = X(RER) - MS(Y, RER) + KA(i^s - i^c) = 0,$$

де $(i^s - i^c)$ – різниця між внутрішньою і світовою відсотковими ставками.

Передбачається, що дана модель будується для малої відкритої економіки, а тому внутрішня відсоткова ставка країни залежатиме від світової відсоткової ставки.

🎵 **Завдання для самостійного опрацювання**

📖 **Тестові завдання**

1. У малій відкритій економіці з низькою мобільністю капіталу та фіксованим обмінним курсом сальдо поточного рахунку дорівнює нулю. Уряд збільшує податки, що в короткостроковому періоді призводить до:
 - а) дефіциту поточного рахунку та позитивного сальдо за рахунком капіталу;
 - б) позитивного сальдо за поточним рахунком та дефіциту за рахунком капіталу;
 - в) дефіциту за поточним рахунком і рахунком капіталу;
 - г) позитивного сальдо за поточним рахунком і рахунком капіталу.
2. Яке твердження є правильним:
 - а) крива BP відображає зв'язок між доходом і відсотковою ставкою при нульовому сальдо платіжного балансу;
 - б) нахил кривої BP у моделі $IS-LM-BP$ залежить від ступеня мобільності капіталу;
 - в) за низької мобільності капіталу крива BP більш похила, ніж крива LM ;
 - г) зміни експорту й імпорту внаслідок дії екзогенних факторів зміщують криву BP .
3. У відкритій економіці з високою мобільністю капіталу за фіксованого режиму валютного курсу наслідками стимулюючої грошово-кредитної політики є:
 - а) підвищення доходу;
 - б) зниження доходу;
 - в) зростання відсоткової ставки;
 - г) не здійснюється впливу на доход.
4. Якщо Центральний банк намагається скоротити пропозицію грошей за фіксованого режиму валютного курсу без проведення політики стерилізації, то:
 - а) національний дохід залишиться незмінним;
 - б) початкове скорочення пропозиції грошей зводиться нанівець діями Центрального банку з підтримання офіційно оголошеного фіксованого валютного курсу;
 - в) крива LM спочатку зміщується вліво, а потім повертається у вихідне положення;
 - г) усі відповіді правильні.
5. У відкритій економіці з фіксованим валютним курсом і високою мобільністю капіталу політика зовнішньоторговельних обмежень буде ефективною у зв'язку з:
 - а) знеціненням валюти;
 - б) збільшенням Центральним банком пропозиції грошей з метою підтримання фіксованого валютного курсу;
 - в) зміни у чистому експорті призведуть до зниження відсоткової ставки;
 - г) знецінення валюти супроводжуватиметься адекватним зниженням відсоткової ставки.

6. Якщо економіка перебуває у стані внутрішньої і зовнішньої рівноваги за плаваючого режиму валютного курсу та низької мобільності капіталу, то збільшення державних витрат призведе до:

- а) підвищення валютного курсу та відсоткової ставки;
- б) зниження валютного курсу та відсоткової ставки;
- в) підвищення валютного курсу та зниження відсоткової ставки;
- г) зниження валютного курсу та підвищення відсоткової ставки.

7. Передбачається початкова рівність експорту й імпорту в малій відкритій економіці з високою мобільністю капіталу та плаваючим обмінним курсом. До чого призведуть дії уряду зі зниження податків:

- а) появи дефіциту за рахунком поточних операцій і позитивного сальдо за рахунком руху капіталу;
- б) появи позитивного сальдо поточного рахунку і дефіциту рахунку капіталу;
- в) появи дефіциту поточного рахунку і рахунку капіталу;
- г) появи позитивного сальдо поточного рахунку і рахунку капіталу.

8. Протекціоністська зовнішньоторговельна політика не впливає на рівень доходу за плаваючого валютного курсу, оскільки:

- а) чистий експорт збільшується, проте інвестиції скорочуються;
- б) зростання валютного курсу нейтралізує початкове збільшення чистого експорту;
- в) скорочення імпорту еквівалентне зростанню експорту;
- г) усі відповіді правильні.

9. Бюджетно-податкова політика у відкритій економіці за плаваючого режиму валютного курсу і високої мобільності капіталу є малоефективною з точки зору зміни сукупного попиту, оскільки:

- а) її результати нейтралізуються кредитно-грошовою політикою;
- б) валютний курс залишається незмінним;
- в) зміни чистого експорту нейтралізують ефект від змін державних витрат;
- г) валютний курс і відсоткова ставка зростають в однакових пропорціях.

10. Крива LM описує:

- а) взаємозв'язок між прибутком Y і процентною ставкою і при рівновазі на грошовому ринку.
- б) взаємозв'язок між прибутком Y і процентною ставкою і при дотриманні рівноваги на товарному ринку;
- в) взаємозв'язок між реальною пропозицією грошей (MS/P) та попитом на гроші L ;
- г) взаємозв'язок між споживанням C та інвестиціями I .

11. У відкритій економіці стимулююча грошово-кредитна політика:

- а) приводить до зростання рівня доходу;
- б) призводить до зниження рівня доходу;
- в) не здійснює впливу на рівень доходу;
- г) залежно від ступеня мобільності капіталу може призвести як до збільшення, так і до зменшення рівня доходу.

12. Що з перерахованого нижче не є наслідком стимулюючої грошово-кредитної політики у відкритій економіці з низькою мобільністю капіталу та плаваючим валютним курсом:

- а) зниження відсоткової ставки;
- б) зростання рівноважного рівня випуску;
- в) дорожчання національної валюти;
- г) збільшення чистого експорту.

Тема 7.9. Сучасні міжнародні фінансово-кредитні відносини

☞ Основні поняття

Міжнародний рух капіталу – однобічне переміщення за кордон певної вартості в товарній чи грошовій формі з метою отримання прибутку чи підприємницької вигоди.

Основною причиною експорту капіталу за кордон є його відносний надлишок. Це проявляється в насиченні внутрішнього ринку такою кількістю капіталу, коли його застосування на національному ринку не приносить прибутку, або веде до його зменшення. Пошук сфер прибуткового вкладення капіталу штовхає за межі національної економіки. В основі міжнародного руху капіталу лежать також процеси інтернаціоналізації виробництва, розвиток і поглиблення міжнародних економічних, політичних, культурних та інших відносин між країнами.

Існують різновиди кореспондентських відносин: зі взаємним відкриттям кореспондентських рахунків; з відкриттям рахунків в одному з банків; без кореспондентських рахунків.

Кореспондентські рахунки поділяються на рахунки «ностро» (рахунок даного банку в іноземному банківському інституті) та рахунки «лоро» (рахунок іноземного банку-кореспондента в даному банку).

Для своєчасного та раціонального здійснення міжнародних розрахунків банку, зазвичай, підтримують необхідні валютні позиції в різних валютах відповідно до структури й строків майбутніх платежів і проводять політику диверсифікації своїх валютних резервів.

Міжнародні розрахунки – це система організації та регулювання платежів за грошовими вимогами і зобов'язаннями, які виникають на основі здійснення зовнішньоекономічної діяльності між державами, підприємствами та громадянами, котрі перебувають на території різних країн.

Переважаюча частина розрахунків здійснюється безготівковим способом завдяки записам на рахунках банків, тобто банки є основними посередниками в міжнародних розрахунках. З метою здійснення міжнародних розрахунків і валютних операцій комерційні банки різних країн підтримують між собою кореспондентські зв'язки, встановлюючи їх і між банками всередині окремих країн.

Міжнародні розрахунки, зазвичай, здійснюються у вільноконвертованій валюті за допомогою готівкових розрахунків, клірингу та розрахунків у кредит.

Механізм міжнародних розрахунків включає: способи платежу; засоби платежу; форми платежу. Способи платежу визначають за моментом оплати

товарів щодо часу поставки та виділяють: платіж готівкою; платіж у кредит, авансовий платіж; .Засоби платежу: готівка; чеки; кредитні картки; векселі.

Форми платежу: авансові платежі; банківські перекази; міжнародні розрахунки за акредитивом; інкасові форми розрахунку; розрахунки чеками; відкритий рахунок.

Міжнародний кредит як економічна категорія являє собою рух позичкового капіталу в системі міжнародних економічних відносин, пов'язаний з наданням (одними суб'єктами цих відносин – іншим) валютних і товарних ресурсів на умовах повернення, строковості та сплати відсотків.

Кредиторами і позичальниками виступають суб'єкти міжнародних економічних відносин: приватні підприємства – банки, фірми, ТНК; державні установи, уряди; міжнародні та регіональні валютно-кредитні і фінансові установи (організації, інститути).

Міжнародне інвестування – це один із складових експорту капіталу в межах світового господарства. Використання додаткових ресурсів із зовнішніх джерел для активізації/прискорення розвитку національної економіки стало важливою рисою на межі століть.

Не останню роль у залученні прямих інвестицій в економіку країни відіграє інвестиційний клімат. *Інвестиційний клімат* визначається як сукупність політичних, соціально-економічних, фінансових, соціокультурних, організаційно-правових і географічних чинників, притаманних даній країні, що приваблюють чи відштовхують потенційного іноземного інвестора.

Чинники, що обумовлюють інвестиційний клімат:

- ефективність інвестиційної політики держави;
- рівень розвитку галузей економіки;
- рівень привабливості інвестиційних проектів;
- наявність ефективного системи управління інвестиційним процесом;
- рівень розв'язання проблеми власності, серед іншого на землю;
- наявність інвестиційних компаній і дилерів;
- стабільність і конвертованість національної валюти;
- страхування інвестиційних ризиків;
- наявність спеціальних банківських факторів і трастів;
- стабільність законодавства.

Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Банк надає кредит у сумі 8,5 млн. дол. США на 6 місяців за відсотковою ставкою у 9,05% річних. Датою здійснення операції є 25 жовтня 2014 р. Скільки грошей одержить цей банк у визначений термін?

Розв'язок

Датою валютування є дата укладання операції плюс 2 робочі дні. У наведеному прикладі це буде 27 жовтня 2014 р. Строк погашення платежів за 3-х місячним депозитом 27 січня 2015 р. – 92 дні. Відсотки нараховуються за формулою:

$$I = \frac{P \cdot R \cdot D}{365} = \frac{8500000 \cdot 0,0905 \cdot 92}{365} = 198178,08$$

Отже, банк одержить у визначений термін 8698178 дол. США (8500000+198178,08).

Практичне завдання 2

Банк надає кредит у сумі 7 млн. дол. США на 3 місяці за відсотковою ставкою у 5,25% річних. Скільки грошей одержить цей банк у визначений термін?

Розв'язок

Відсотки нараховуються за формулою:

$$I = \frac{P \cdot R \cdot D}{360} = \frac{7000000 \cdot 0,0525 \cdot 90}{360} = 91875 \text{ (дол)}$$

Отже, банк одержить у визначений термін 7091875 дол. США (7000000+91875).

Практичне завдання 2

Брокер прийняв замовлення на укладання 2 місячного ф'ючерсного контракту на купівлю 10000 дол. За ціною 13,06 грн/дол, гарантійна застава 15%, у день виконання ф'ючерс був закритий за курсом котирування 13,09 грн/дол. Визначити розмір застави і прибуток (збиток) продавця ф'ючерса.

Розв'язок

1. *Вартість угоди* = $10000 \cdot 13,06 = 130600$ (грн.).

2. Брокер вносить за рахунок коштів клієнта гарантійну заставу (депозит) 15% від суми покупки.

Сума застави = $130600 \cdot 0,15 = 19590$ (грн.).

2. Брокер тримав ф'ючерс до дня виконання. У день виконання ф'ючерс був закритий за курсом котирування 13,09 грн/дол.

Тоді, прибуток брокера, який купив ф'ючерс дорівнює:

Прибуток = $130600 \cdot (13,09 - 13,06) = 3918$ (грн.);

Повернута застава = 19590 (грн.).

Збиток брокера, який продав ф'ючерс дорівнює:

Збиток = $130600 \cdot (13,06 - 13,09) = -3918$ (грн.);

Повернута застава = $19590 - 3918 = 15672$ (грн.).

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Практичні завдання**

Завдання 1

Банк надає кредит у сумі 6 млн. дол. США на 8 місяців за відсотковою ставкою у 8% річних. Датою здійснення операції є 15 січня 2015 р. Скільки грошей одержить цей банк у визначений термін?

Завдання 2

Банк надає кредит у сумі 10 млн. дол. США на 4 місяці за відсотковою ставкою у 5% річних. Скільки грошей одержить цей банк у визначений термін?

Завдання 3

Брокер прийняв замовлення на укладання 3 місячного ф'ючерсного контракту на купівлю 5000 дол. За ціною 15,45 грн/дол, гарантійна застава 10%, у день виконання ф'ючерс був закритий за курсом котирування 15,40 грн/дол. Визначити розмір застави і прибуток (збиток) продавця ф'ючерса.

✍ Тестові завдання

1. Який з наведених способів передачі коштів не є інструментом міжнародного кредитування:
 - а) кошти на депозитах;
 - б) міжнародні трансферти;
 - в) торгові кредити;
 - г) міжнародні позики.
2. Купівля на повний строк за раніше визначеними умовами векселів та інших боргових і платіжних документів – це:
 - а) лізинг;
 - б) факторинг;
 - в) форфейтинг;
 - г) торговий кредит.
3. За джерелами походження міжнародні кредити можуть бути:
 - а) комерційні, фінансові, проміжні;
 - б) внутрішні, іноземні, змішані;
 - в) товарні, валютні;
 - г) товарні, грошові.
4. За призначенням міжнародні кредити можуть бути:
 - а) комерційні, фінансові, проміжні;
 - б) внутрішні, іноземні, змішані;
 - в) товарні, валютні;
 - г) внутрішні, зовнішні, іноземні.
5. За видами міжнародні кредити поділяють на:
 - а) комерційні, фінансові проміжні;
 - б) внутрішні, іноземні, змішані;
 - в) товарні, валютні;
 - г) грошові, товарні.
6. Перше місце за рівнем інвестицій в економіку України посідає:
 - а) США;
 - б) Кіпр;
 - в) Росія;
 - г) Німеччина.
7. Сукупність політичних, соціально-економічних, фінансових, соціокультурних, організаційно-правових і географічних чинників, притаманних даній країні, що приваблюють чи відштовхують потенційного іноземного інвестора називається:
 - а) інвестиційний потенціал;
 - б) інвестиційний клімат;

- в) інвестиційна позиція;
 - г) інвестиційні ресурси.
8. Уряду найвигідніше залучення інвестицій у вигляді:
- а) прямих інвестицій;
 - б) портфельних інвестицій;
 - в) інших інвестицій;
 - г) всіх перелічених інвестицій в однаковому ступені.
9. Письмовий наказ банку-власника авуарів за кордоном своєму банку-кореспонденту про перелік певної суми з його поточного рахунку утримувачу інструмента валютних операцій, це:
- а) банківський вексель;
 - б) банківський чек;
 - в) переказ;
 - г) інший інструмент.
10. Валютна операція, за якою кредитор, продає вексель у валюті боржника на своєму валютному ринку.
- а) трастування;
 - б) ремітування;
 - в) інвестування;
 - г) немає правильної відповіді.
11. Послуга, що пропонується банком, завдяки якій експортер в одній країні може одержати платіж від дебітора в іншій країні.
- а) банківський переказ;
 - б) акредитив;
 - в) інкасо;
 - г) чек.
12. Угода між урядом двох і більше країн про обов'язковий взаємний залік міжнародних вимог і зобов'язань.
- а) валютний кліринг;
 - б) валютний фіксинг;
 - в) валютний демпінг;
 - г) валютний арбітраж.
13. Арбітраж – це:
- а) компенсаційні дії, які вчиняють покупець або продавець на валютному ринку з метою захисту свого доходу в майбутньому від зміни валютних курсів;
 - б) форвардний продаж валюти, еквівалентної за розмірами масштабам інвестиції, плюс процент, який буде отримано на інвестицію;
 - в) купівля валюти або іншого активу на одному ринку, її негайний продаж на іншому ринку та отримання прибутку завдяки відмінності ціни купівлі та ціни продажу;
 - г) купівля-продаж валюти з метою отримання прибутку, який дорівнює різниці між курсом спот, за яким покупець купує валюту, та курсом спот, за яким він її продав.
14. Для приймаючої країни привабливість прямих інвестицій у формі спільних підприємств зумовлена наступною причиною:

- а) стимулюється конкуренція і пов'язані з цим позитивні явища.
- б) захищається внутрішній виробник.
- в) обмежується імпорт товарів.
- г) стимулюється випуск експортної продукції.

Тема 7.10. Міжнародні валютно-фінансові інститути

☞ Основні поняття

Міжнародні і регіональні валютно-кредитні і фінансові організації являють собою інститути, що створені згідно з міжнародними угодами для регулювання міжнародних економічних (серед них і валютно-фінансових) відносин. Виникнення міжнародних фінансово-кредитних інститутів, переважно, зумовлене глобалізаційними процесами та посиленням нестабільності світової валютної системи і світових фінансових ринків.

До міжнародних валютно-кредитних і фінансових інститутів зараховується Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, Банк міжнародних розрахунків і регіональні банки розвитку Азії, Америки, Африки та ін.

Першим міждержавним банком став *Банк міжнародних розрахунків (БМР)*, що був утворений емісійними банками Англії, Франції, Італії, Німеччини, Бельгії, Японії та групою американських банків на чолі з банкірським домом Моргана 17 травня 1930 року в Базелі (Швейцарія).

Міжнародний валютний фонд (МВФ, International Monetary Fund) – міжнародна валютно-кредитна організація, що має статус спеціалізованої установи ООН. Рішення про створення МВФ було прийняте на міжнародній валютно-фінансовій конференції у Бреттон-Вудсі (США) 1944 року, проте функціонувати організація розпочала з березня 1947 року. Штаб-квартира МВФ перебуває у Вашингтоні, а його відділення – у Парижі, Женеві й Нью-Йорку. Правління Фонду формують п'ять головних департаментів: для Африки, Європи, Азії, Середнього Сходу та Західної півкулі.

Ще однією з провідних міжнародних валютно-фінансових інституцій є *Світовий банк (СБ, World Bank)* – міжнародна фінансова організація, створена для фінансової і технічної підтримки країн, що розвиваються. СБ не є банком у прямому розумінні цього слова. По суті, він складається з двох організацій – Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР) і Міжнародної асоціації розвитку (МАР). Саме тому досить часто, коли йдеться про Світовий банк, мається на увазі діяльність МБРР. Крім того, для розв'язання окремих проблем задіюються ще три тісно пов'язані зі Світовим банком організації: Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Багатостороннє агентство з гарантій інвестицій (БАГІ) та Міжнародний центр із врегулювання інвестиційних суперечок (МЦВІС). Разом ці п'ять організацій утворюють так звану Групу Світового банку.

Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР, International Bank for Reconstruction and Development) – спеціалізована установа ООН, заснована разом із Міжнародним валютним фондом відповідно до рішень Бреттон-Вудської конференції 1944 року. Свою діяльність банк розпочав у 1946 р.

Міжнародна асоціація розвитку (МАР) є фондом Світового банку метою якого є допомога найбіднішим країнам світу, зокрема, у розвитку систем охорони здоров'я та освіти, сільського господарства, інфраструктури.

Міжнародна фінансова корпорація (МФК) є ще однією з організацій Групи Світового банку. МФК координує свою діяльність з іншими установами, що є членами Групи, проте з юридичного та фінансового боку є незалежною організацією. Її головна мета – сприяння стійкому притоку приватних інвестицій у країни, що розвиваються, скороченню бідності й поліпшенню умов життя населення. МФК надає позики, інвестиції у формі участі в капіталі, структурованому фінансуванні та продукти з управління ризиками, а також надає консультаційні послуги з метою стимулювання зростання приватного сектору в країнах, що розвиваються.

Багатостороннє агентство з гарантій інвестицій (БАГІ) сприяє притоку іноземних інвестицій у країни, що розвиваються, надаючи гарантії іноземним приватним інвесторам, по суті страхуючи їх від некомерційних (політичних) ризиків, які насамперед пов'язані з переказом валюти, експропріацією, військовими діями та громадськими заворушеннями.

Міжнародний центр із врегулювання інвестиційних суперечок (МЦВІС). Забезпечує регулювання інвестиційних спорів між урядами та іноземними приватними інвесторами, чи через узгодження суперечностей, або ж організувавши арбітражний розгляд. МЦВІС було створено в 1966 р. відповідно до Конвенції про врегулювання інвестиційних спорів між державами та громадянами інших держав.

В 60–х роках ХХ століття виникає ряд регіональних банків розвитку, до яких входять Азійський банк розвитку, Американський банк розвитку, Африканський банк розвитку та інші. Членами регіональних банків розвитку є як держави регіону, так і нерегіональні держави, серед них і промислово розвинені. Цілями діяльності регіональних банків є сприяння економічному розвитку, співробітництву та соціальному прогресу країн регіону, зниження рівня заборгованості та бідності, підтримка приватного сектору, забезпечення раціонального природокористування.

29 травня 1990 року 40 країнами, а також ЄЕС (нині ЄС) і Європейським інвестиційним банком (ЄІБ) у Парижі була підписана угода про заснування *Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР)*. Акціонерами цього міжнародного фінансово-кредитного інституту можуть бути як європейські, так і неєвропейські країни, що є членами МВФ. Штаб-квартира банку розташована в Лондоні. Координація діяльності на місцях забезпечується представництвами банку, які перебувають у багатьох країнах.

Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) – державна фінансово-кредитна установа ЄС для фінансування розвитку відсталих європейських регіонів у формі довготермінових кредитів. Створений 1958 р. з метою надання кредитів для спорудження та реконструкції об'єктів, які становлять інтерес для країн ЄС та асоційованих держав. Членами банку є всі країни ЄС.

Міжамериканський банк розвитку (МаБР) – регіональний міжнародний фінансовий інститут, метою діяльності якого є фінансування програм

економічного розвитку країн Латинської Америки. Членами банку є 28 країн регіону, серед них США і Канада, а також 18 нерегіональних країн, розташованих у Європі та Азії, серед них: Японія, Великобританія, Німеччина, Франція, Швейцарія, Швеція та ін. Штаб-квартира банку розташована у Вашингтоні. Найвищим органом МаБР є Рада керуючих, до якої кожна країна направляє свого представника. МаБР має відділення в 26 країнах Латинської Америки та у Франції.

У 1992 р. декілька країн-членів Банку створили *Багатосторонній інвестиційний фонд* (БІФ), який почав функціонувати у 1993 р. Його головна мета – сприяти інвестиційній програмі в регіоні через надання позик і субсидій у невеликих розмірах. Іншу структуру Банку – *Міжамериканську інвестиційну корпорацію* (МІК) створено як його автономну філію для сприяння економічному зростанню регіональних країн, що розвиваються, через заохочування створення і модернізації приватних підприємств, насамперед малих і середніх.

Азіатський банк розвитку (АЗБР) – ще один міжнародний фінансовий інститут розвитку. Його основна місія – допомогти країнам розвитку, що є його членами, скоротити бідність та підвищити рівень життя населення. Розташований у Манілі та заснований 1966 р., він фінансується 67 членами, 48 з яких належать до регіону, а 19 – до інших частин світу. У квітні 2008 р. банком було прийнято рамкову Стратегію 2020.

Африканський банк розвитку (АФБР) став першим міждержавним банком Африки. Його було створено в 1964 році для кредитування програм економічного й соціального розвитку африканських країн. Акціонерами банку є 53 країни африканського регіону та 24 неафриканські країни. Складається з трьох фінансових установ: власне Африканського банку розвитку (The African Development Bank), Африканського фонду розвитку (The African Development Fund), Нігерійського трастового фонду (The Nigeria Trust Fund).

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Тестові завдання**

- Міжнародний валютний фонд було створено:
 - 1944 р.
 - 1945 р.
 - 1952 р.
 - 1947 р.
- Найбільше від Бреттон-Вудської валютної системи виграв:
 - французький франк;
 - німецька марка;
 - євро;
 - американський долар.
- В якому році було прийняте рішення про створення Міжнародного банку реконструкції та розвитку:
 - 1948;
 - 1944;

- в) 1967;
 - г) 1985.
4. Міжнародний банк реконструкції та розвитку:
- а) є спеціалізованою установою ООН;
 - б) входить у групу Світового Банку;
 - в) створений для підтримки функціонування Бреттон-Вудської валютної системи;
 - г) створений для підтримки функціонування Ямайської валютної системи.
5. Міжнародна асоціація розвитку переглядає граничний рівень доходу на душу населення в країнах-позичальниках:
- а) щомісяця;
 - б) щороку;
 - в) кожні два роки;
 - г) кожні п'ять років.
6. МВФ переглядає кошик СДР:
- а) кожний рік;
 - б) кожні п'ять років;
 - в) кожні десять років;
 - г) не переглядає.
7. Багатосторонній інвестиційний фонд було створено у рамках:
- а) Європейського банку реконструкції та розвитку;
 - б) Міжамериканського банку розвитку;
 - в) Групи Африканського банку розвитку;
 - г) Азіатського банку розвитку.
8. Паризький клуб – це:
- а) створена в 1956 р. неформальна організація урядів країн-кредиторів, що займається спостереженням за державною заборгованістю і проведенням з країнами-боржниками багатосторонніх переговорів з проблем реструктуризації державних боргів.
 - б) створене в 1965 р. джерело багатостороннього фінансування технічної допомоги і розвитку;
 - в) консультативний комітет найбільших приватних банків-кредиторів, що засідає у зв'язку з переговорами між ними та урядами країн-боржників з питань реструктуризації заборгованості, що звичайно ведуться одним із банків від імені та за дорученням інших банків – учасників консультативної ради;
 - г) немає правильної відповіді.
9. Яка з наступних організацій не входить до групи світового банку:
- а) МВФ;
 - б) МБРР;
 - в) МФК;
 - г) МЦУІС.
10. За рішенням якої міжнародної валютної конференції було створено Міжнародний валютний фонд:
- а) Паризької;
 - б) Генуезької;

- в) Бреттон-Вудської;
- г) Ямайської.

11. Міжнародний валютний фонд:

- а) є спеціалізованою установою ООН;
- б) входить у групу Світового Банку;
- в) створений для підтримки функціонування Ямайської валютної системи;
- г) створений для підтримки функціонування Бреттон-Вудської валютної системи.

12. Країна-член МВФ може отримувати кредит без обмежень в межах:

- а) 25 % своєї квоти;
- б) 30% квоти;
- в) 50% квоти;
- г) 100% квоти.

13. Сприяння стійкому притоку приватних інвестицій у країни, що розвиваються є головною метою діяльності:

- а) Міжнародного банку реконструкції та розвитку;
- б) Міжнародної асоціації розвитку;
- в) Міжнародної фінансової корпорації;
- г) Багатосторонньої агенції гарантування інвестицій.

14. Лондонський клуб – це:

а) створена в 1956 р. неформальна організація урядів країн-кредиторів, що займається спостереженням за державною заборгованістю і проведенням з країнами-боржниками багатосторонніх переговорів з проблем реструктуризації державних боргів.

б) створене в 1965 р. джерело багатостороннього фінансування технічної допомоги і розвитку;

в) консультативний комітет найбільших приватних банків-кредиторів, що засідає у зв'язку з переговорами між ними та /рядами країн-боржників з питань реструктуризації заборгованості, що звичайно ведуться одним із банків від імені та за дорученням інших банків – учасників консультативної ради;

г) немає правильної відповіді.

15. Базельський комітет із систем платежу і розрахунків – це:

а) постійно діючий з 1971 р. комітет Групи десяти, що вивчає і виносить рекомендації з удосконалення банківського регулювання ринку євровалют;

б) створений у 1974 р. на основі угоди між ЦБ Групи десяти орган, який періодично збирається, до його завдань належить розробка мінімальних принципів ефективного банківського нагляду, що рекомендуються для застосування всіма центральними банками з метою запобігання банківським кризам;

в) комітет, який збирається періодично з 1989 р. під егідою БМР і здійснює спостереження за міжнародними розрахунками, узагальнює статистику і розробляє нові механізми міжнародних розрахунків.

📖 Список основної літератури з дисципліни «Міжнародні валютно-кредитні відносини»

1. Боринець С. Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини : підручник / С. Я. Боринець. – 5-те вид., переробл. і доповн. – К. : Знання, 2008. – 583 с.

2. Ковальчук К.Ф. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції [текст]: навч. посіб. / К.Ф. Ковальчук, Д. Є. Козенков, Ю.Г. Момот. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 150 с.

3. Колесник І. А. Валютні операції : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл., які навчаються за освіт.-проф. прогр. бакалавра з напрямів підготов. «Фінанси і кредит» і «Міжнародна економіка» / І. А. Колесник, М. О. Александрова; Київ. міжнар. ун-т. – К. : КиМУ, 2010. – 264 с.

4. Колесов В.П. Международная экономика [Текст] : учеб. для вузов / В. П. Колесов, М. В. Кулаков, 2009. – 474 с.

7. Міжнародні організації [Текст] : навч. посіб. / О.С. Кучик, І.Р. Суховолець, А.Б. Стельмах та ін. За ред. О.С. Кучика; Львівськ. нац. ун-т ім. І. Франка. Фак. міжнар. відносин. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2007. – 749 с.

8. Міжнародні неурядові організації [Текст] : навч. посіб. / [Балабін В.В., Плахотнік О.В., Безносок О.О. [та ін.]]; за заг. ред. Балабіна В.В.; Військ. ін-т Київ. Нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – Вид. 2-е, доп. – К. : [Логос], 2009. – 130 с.

11. Патица Н. І. Валютні операції : навч. посіб. для дистанц. навч. / Н. І. Патица; Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». – К. : Університет «Україна», 2008. – 188 с.

12. Патица Н.І. Міжнародні валютно-кредитні відносини [Текст] : навч. посіб. / Н.І. Патица. – К. : Знання, 2012. – 566 с.

16. Чиж Н.М. Міжнародні розрахунки і валютні операції : навч. посіб. / Н. М. Чиж, Т. В. Божидарнік; Луц. нац. техн. ун-т. – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2010. – 435 с.

17. Шаповалова В. М. Міжнародні розрахунки та валютні операції : [посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / Шаповалова В. М., Кузьменко Л. В., Покотилова В. І. – Херсон : [Вишемирський В. С.], 2009. – 232 с.

18. Шевчук І.М. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн [Текст] : навч.-метод. посіб. / Шевчук І.М., Міндрова З.М., Кульчицька Н.С.; Укоопспілка, Львівськ. комерц. акад. – Л. : Вид-во Львівськ. комерц. акад., 2007. – 176 с. – ISBN 978–966–8561–86–3.

19. Шевчук В. О. Міжнародна економіка: теорія і практика [Текст] : підруч. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 663 с.

8. БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ

Тема 8.1. Сутність, види та організація діяльності банку

☞ Основні поняття

Банківська система – законодавча визначена, чітко структурована та субординована сукупність фінансових посередників, які здійснюють банківську діяльність на постійній професійній основі і функціонально взаємопов'язані в самостійну економічну структуру.

Банк – юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії НБУ здійснювати у сукупності такі операції: залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Банківська діяльність – залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Операційна діяльність банку – це сукупність технологічних процесів, пов'язаних з документуванням інформації за операціями банку, проведенням їх реєстрації у відповідних реєстрах, перевірцанням, вивірянням та здійсненням контролю за операційними ризиками.

Банківський продукт – кінцевий результату банківської діяльності, спрямованого на задоволення потреб різних груп клієнтів у різноманітних послугах, а також емісія безготівкових платіжних засобів, що є результатом операційної діяльності, в результаті якої банки можуть збільшувати грошову масу в обігу завдяки ефекту мультиплікації.

Банківські операції – це технологічний процес, спрямований на використання наявних потужностей відповідних підрозділів банків (фронт- і бек офісів) для реалізації відповідного банківського продукту.

Банківські послуги – це комплекс упорядкованих, пов'язаних з обслуговування клієнтів дій банку, що не потребує руху накопиченої вартості, а пов'язаний лише з рухом доданої вартості, форма задоволення потреб клієнтів.

Державна реєстрація банку – надання банку статусу юридичної особи відповідно до вимог законодавства України.

Державний реєстр банків – реєстр, що ведеться НБУ і містить відомості про державну реєстрацію усіх банків.

Філія банку – це відокремлений структурний підрозділ банку, що не має статусу юридичної особи, діє на підставі окремого положення, виступає від імені головного банку, має свій субкореспондентський рахунок і МФО, здійснює банківські операції на основі довіреності головного банку і дозволу, виданого регіональним управлінням НБУ за місцем знаходження філії.

Банківська ліцензія – документ, що видається НБУ в порядку та на умовах визначених Законом України «Про банки та банківську діяльність», на підставі, якої банки та філії іноземних банків мають право здійснювати банківську діяльність.

Представництво банку – це територіально відокремлений структурний підрозділ банку, що виконує функції представництва та захисту інтересів банку і не здійснює банківську діяльність.

Лицензування – це порядок видачі банкам, які з часу реєстрації НБУ набули статусу юридичної особи, дозволу на здійснення всіх чи окремих банківських операцій.

Національний Банк України – державний банк країни, який, разом із своїми філіями, є першим рівнем банківської системи і виконує функції резервної системи.

Банківська корпорація – це юридична особа (банк), засновниками та акціонерами якої можуть бути виключно банки.

Банківська холдингова група – це банківське об'єднання, до складу якого входять виключно банки.

Фінансова холдингова група – це банківське об'єднання, яке складається переважно або виключно з установ, що надають фінансові послуги, причому серед них має бути щонайменше один банк, і материнська компанія має бути фінансовою установою.

✂ **Методичний інструментарій**

Банківські операції відображаються окремими статтями в балансі банку і поділяються на пасивні й активні. Пасивні операції – це операції з мобілізації ресурсів банку. Активні операції – це операції з розміщення мобілізованих банком ресурсів у кредити, інвестиції та інші активні операції.

Структуру активних банківських операцій:

1. Грошові активи: кошти в касі; кошти на кореспондентському рахунку в НБУ; кошти на кореспондентських рахунках; в інших банках (на рахунках НОСТРО).

2. Кредитні операції: кредити, видані юридичним особам; кредити, видані фізичним особам; міжбанківські кредити.

3. Інвестиційні операції: вкладення в державні цінні папери; вкладення в корпоративні цінні папери; вкладення в статутні фонди дочірніх; підприємств та організацій.

4. Інші активи: основні засоби; товарно-матеріальні та нематеріальні активи.

Структуру пасивних банківських операцій:

1. Власні ресурси (власний капітал банку): статутний фонд; резервний фонд; страховий фонд; фонди економічного стимулювання; інші фонди спеціального призначення; нерозподілений прибуток.

2. Залучені ресурси: кошти вкладників (юридичних та фізичних осіб) на рахунках до запитання (поточних, депозитних); кошти банків-кореспондентів на кореспондентських рахунках, відкритих у даному банку (на рахунках ЛОРО); кошти вкладників на строкових депозитних рахунках; депозити, залучені від інших банків.

3. Позичені ресурси: кредити, отримані від інших банків; кредити, отримані від НБУ; боргові цінні папери банку (облігації).

📄 Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Портфель банківських продуктів в банку містить такі операції та послуги: касове обслуговування юридичних та фізичних осіб; розрахунково-касове обслуговування; надання кредитів суб'єктам господарювання; надання банківських гарантій; відкриття акредитиву; консультації з питання оформлення угоди застави. Визначити та обґрунтувати, які з банківських продуктів є банківськими продуктами, а які послугами.

Розв'язок

1. Касове обслуговування юридичних та фізичних осіб є касовою операцією і впливає на рух накопиченої вартості.
2. Розрахунково-касове обслуговування відносить до банківських операцій і має безпосередній вплив на рух банківських ресурсів.
3. Надання кредитів суб'єктам господарювання відноситься до банківських операцій, яка впливає на рух кредитних ресурсів та пов'язана із ризиком їх втрат.
4. Надання банківських гарантій – є банківською послугою, яка не призводить до руху банківських ресурсів, має комісійну винагороду при цьому є ризиковано. Крім того вона є симбіозом між операцією та послугою.
5. Відкриття акредитиву, яке пов'язане з тим, що банк за дорученням клієнта бере на себе виконання платежу третій особі. Відноситься до операцій банку та супроводжується рухом ресурсів та ризиком їх втрати.
6. Консультавання з питань оформлення угоди застави – банківська послуга, що не призводить до руху ресурсів банку, має комісійну винагороду та не має ризику.

Отже, касове обслуговування юридичних та фізичних осіб; розрахунково-касове обслуговування; надання кредитів суб'єктам господарювання, відкриття акредитиву відносяться до банківських операцій, а надання гарантій та консультавання з приводу застави до банківських послуг.

Практичне завдання 2

Діяльність банку на поточний момент характеризується такими показниками (у тис. грн.): кошти на поточних рахунках суб'єктів підприємництва – 45 000; вклади до запитання фізичних осіб – 36 000; отримані міжбанківські кредити – 8000; кредити, надані іншим банкам – 19 000; кредити, надані суб'єктам підприємництва – 80 000; строкові депозити – 25 000; кошти бюджету та позабюджетних фондів – 2 000; вкладення в цінні папери – 4 000; кредити, надані фізичним особам – 3 000; кошти на коррахунку в НБУ – 7 000 кошти в операційній касі банку – 3 000. Необхідно визначити, які показники діяльності відносяться до активних і пасивних операцій та відповідно яка їх величина.

Розв'язок

1. До пасивних операцій відносяться: кошти на поточних рахунках суб'єктів підприємництва – 45 000; вклади до запитання фізичних осіб – 36 000; отримані міжбанківські кредити – 8 000; строкові депозити – 25 000; кошти бюджету та позабюджетних фондів – 2 000.

Всього пасивів: $45000 + 36000 + 8000 + 25000 + 2000 = 11600$ тис. грн.

2. До активних операцій відносяться кредити, надані іншим банкам – 19 000; кредити, надані суб'єктам підприємництва – 80 000; вкладення в цінні папери – 4000; кредити, надані фізичним особам – 3 000; кошти на коррахунку в НБУ – 7000; кошти в операційній касі банку – 3 000.

Всього пасиви: $19000 + 80000 + 4000 + 3000 + 7000 + 3000 = 11600$ тис. грн.

Отже, вартість активів та пасивів банку становить 11 600 тис. грн.

Практичне завдання 3

На основі показників, наведених нижче у тис. грн., визначити обсяг активів, пасивів банківської установи, в тому числі власний капітал, зобов'язання та позичені ресурси банку.

Таблиця 1

1	Статутний капітал	7 500
2	Нерозподілений прибуток	5 572
3	Кошти в касі та на коррахунку в НБУ	8 808
4	Кошти, на коррахунках в інших банках	68 607
5	Залишки на поточних рахунках клієнтів банку	40 009
6	Переоцінка основних засобів	25
7	Цінні папери на продаж	7 886
8	Кредити та заборгованість клієнтів	20 377
9	Кошти інших банків, розміщені на коррахунку банку	40 754
10	Капіталізовані дивіденди	4 200
11	Резерви	839
12	Довгострокові вкладення в дочірні установи	153
13	Основні засоби та нематеріальні активи	1 083
14	Боргові цінні папери, емітовані банком	1 552
15	Нараховані доходи до отримання	964
16	Нараховані витрати до сплати	408
17	Інші активи	559
18	Інші зобов'язання	7 128
19	Вклади та строкові депозити	450

Розв'язок

1. До активів банку відносяться: кошти в касі та на коррахунку в НБУ, кошти, на коррахунках в інших банках, цінні папери на продаж, кредити та заборгованість клієнтів, довгострокові вкладення в дочірні установи, основні засоби та нематеріальні активи, нараховані доходи до отримання, інші активи.

Активів банку становлять:

$8808 + 68607 + 7886 + 20377 + 153 + 1083 + 964 + 559 = 108437$ тис. грн.

2. До пасивів банку відносяться: статутний капітал, нерозподілений прибуток, залишки на поточних рахунках клієнтів банку, переоцінка основних засобів кошти інших банків, розміщені на коррахунку банку, капіталізовані дивіденди, резерви, боргові цінні папери, емітовані банком, нараховані витрати до сплати, інші зобов'язання, вклади та строкові депозити.

Пасиви банку становлять:

$7500 + 5572 + 40009 + 25 + 40754 + 4200 + 839 + 1552 + 408 + 7128 + 450 = 108437$ тис. грн.

До власного капіталу банку відносяться: статутний капітал, нерозподілений прибуток, переоцінка основних засобів, капіталізовані дивіденди, резерви.

Власний капітал банку = 7500 + 5572 + 25 + 4200 + 839 = 18136 тис. грн.

4. Зобов'язання банку включають: залишки на поточних рахунках клієнтів банку, кошти інших банків, розміщені на коррахунку банку, боргові цінні папери, емітовані банком, нараховані витрати до сплати, інші зобов'язання, вклади та строкові депозити.

Зобов'язання банку = 40009 + 40754 + 1552 + 408 + 7128 + 450 = 90301 тис. грн.

5. Позиченими ресурсами банку відповідно до даних банку є боргові цінні папери, емітовані банком, які становлять 1 552 тис. грн..

Отже, обсяг активів та пасивів банківської установи становить 108 437 тис. грн., власний капітал становить 18 136 тис. грн., зобов'язання 90 301 тис. грн., а позичені ресурси – 1 552 тис. грн..

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Практичні завдання**

Завдання 1

Портфель банківських продуктів в банку містить такі операції та послуги: обмін іноземної валюти; відповідальне збереження цінностей надання в оренду сейфів; купівля опціону; купівля цінних паперів емітованих іншими банками; участь у статутних фондах інших юридичних осіб, видача готівки з операційної каси банку; авалування векселів; андеррайтинг. Визначити та обґрунтувати, які з банківських продуктів є банківськими продуктами, а які послугами.

Завдання 2

Діяльність банку на поточний момент характеризується такими показниками (у тис. грн.): кошти на поточних рахунках суб'єктів підприємництва – 150 000; основні засоби – 5 000; цінні папери у портфелі банку на продаж – 100 000; вклади до запитання фізичних осіб – 50 000; дебіторська заборгованість 20 000; цінні папери у портфелі банку до погашення – 30 000; кредити надані іншим банкам – 40 000; кредити надані юридичним особам – 120 000; цінні папери, що рефінансуються НБУ – 7 000; строкові депозити – 55 000; кредити надані фізичним особам – 45 000; кошти на коррахунках НБУ – 65 000; кошти в операційній касі банку – 25 000. Необхідно визначити, які показники діяльності відносяться до активних і пасивних операцій та відповідно яка їх величина.

Завдання 3

До територіального управління НБУ подано такі документи щодо реєстрації банківської установи у вигляді ПАТ: заява про реєстрацію банку; статут банку; установчий договір; протоколи установчих зборів; копію про результати підписки на акції; виписка з тимчасового рахунку про сплату статутного фонду; бізнес-план; договір про оренду приміщення строком на 3 роки. Визначити чи повністю укомплектований пакет документів для реєстрації банку у форму ПАТ та яке рішення буде прийнято територіальним управлінням НБУ після розгляду пакету документів.

Завдання 4

На основі показників, наведених нижче у тис. грн., визначити обсяг активів, пасивів банківської установи, в тому числі власний капітал, зобов'язання та позичені ресурси банку.

Таблиця 8.1

1	Статутний капітал	111 000
2	Нерозподілений прибуток	2 479
3	Кошти в касі та на коррахунку в НБУ	29 735
4	Кошти, на коррахунках в інших банках	122 079
5	Залишки на поточних рахунках клієнтів банку	786 130
6	Кредити та заборгованість клієнтів	790 431
7	Кошти інших банків	82 319
8	Резерви та інші фонди	1 200
9	Цінні папери на продаж	4 400
10	Основні засоби та нематеріальні активи	43 765
11	Нараховані доходи до отримання	10 067
12	Нараховані витрати до сплати	8 788
13	Інші активи	6 335
14	Інші зобов'язання	13 444
15	Результати переоцінки необоротних активів	2 452

Завдання 5

За матеріалами офіційного сайту НБУ проаналізувати зміни в кількості банків за останні 5 років, вказати причини їх коливання, визначити кількість банків з іноземним капіталом, побудувати діаграму співвідношення іноземного та вітчизняного капіталу банківської системи України.

Завдання 6

До територіального управління НБУ подано пакет документів щодо реєстрації банківської установи. За даними установчого договору, підписаного засновниками банку та засвідченого відбитками печаток до складу засновників банку увійшли: ПАТ «Шахтар» – 40% статутного капіталу, ПАТ «Альянс» – 30% статутного капіталу, кредитна спілка «Гроші» – 20% статутного капіталу, Агропідприємство «Атлант» – 10% статутного капіталу. Кошти для формування статутного фонду, повністю перераховано всіма учасниками на накопичувальний рахунок. Визначити чи задовольнить НБУ прохання щодо реєстрації банку.

Завдання 7

Побудувати схему організаційно-управлінської структури банку за умови, що організаційно-правова форма господарювання банку – публічне акціонерне товариство. Банк має 10 філій та 40 відділень на території України, спеціалізується на кредитуванні суб'єктів малого та середнього бізнесу, чисельність внутрішніх підрозділів визначається на власний розсуд. Визначити та обґрунтувати фактори, що впливають на вибір та побудову відповідної організаційно-управлінської структури банку та особливості структури органів управління банками у порівнянні з іншими суб'єктами господарювання.

✎ Тестові завдання

1. Банківська система – це:

- а) залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на

власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб;

б) специфічне організаційно-правове утворення, що забезпечує функціонування грошового ринку країни;

в) сукупність підтвердженої інформації про особу, що дає можливість зробити висновок про професійні та управлінські здібності такої особи, її порядність та відповідність її діяльності вимогам закону.

2. Державна реєстрація банку – це:

а) документ, який видається НБУ в порядку і на умовах, визначених законодавчо, на підставі якого банки та філії іноземних банків мають право здійснювати банківську діяльність;

б) залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб;

в) надання банку статусу юридичної особи відповідно до вимог законодавства України;

г) немає правильної відповіді.

3. Банк набуває статусу юридичної особи з моменту:

а) відкриття тимчасового накопичувального рахунку в НБУ;

б) внесення відповідного запису щодо реєстрації банку до Державного реєстру банків;

в) одержання свідоцтва про державну реєстрацію;

г) одержання ліцензії на право здійснення банківських операцій.

4. Банківська ліцензія – це:

а) документ, який видається НБУ в порядку і на умовах, визначених законодавчо, на підставі якого банки та філії іноземних банків мають право здійснювати банківську діяльність;

б) залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб;

в) надання банку статусу юридичної особи відповідно до вимог законодавства України;

г) немає правильної відповіді.

5. Банк, що здійснює основні види операцій грошового ринку, називається:

а) спеціалізованим;

б) кліринговим;

в) універсальним;

г) розрахунковим.

6. Документ, на підставі якого банки здійснюють свою діяльність, називається:

а) ліцензія НБУ;

б) дозвіл НБУ;

в) патент;

г) свідоцтво про державну реєстрацію.

7. Рішення про державну реєстрацію банку приймається НБУ у:
- а) двохмісячний строк;
 - б) трьохмісячний строк;
 - в) шестимісячний строк;
 - г) вірна відповідь відсутня.
8. Відокремлений структурний підрозділ банку, що не має статусу юридичної особи і здійснює банківську діяльність від імені банку – це:
- а) філія;
 - б) представництво;
 - в) дочірній банк;
 - г) вірна відповідь відсутня.
9. За обсягом виконуваних операцій банки можуть функціонувати як:
- а) універсальні або спеціалізовані;
 - б) інвестиційні та іпотечні;
 - в) розрахункові та ощадні;
 - г) всі відповіді правильні.
10. За величиною активів банки в Україні класифікують на:
- а) універсальні, спеціалізовані;
 - б) безфіліальні, багатофіліальні;
 - в) найбільші, великі, середні, малі;
 - г) великі, середні, малі.
11. Класифікація організаційних структур банку за критерієм бюрократії така:
- а) матричні, продуктові, регіональні, конгломерати;
 - б) продуктові, регіональні, міжнародні;
 - в) функціональні, дивізійні, пірамідальні, міжнародні структури;
 - г) функціональні, дивізійні, регіональні.
12. Традиційні (специфічні) банківські операції – це:
- а) інвестиційні, кредитні, розрахункові;
 - б) депозитні, кредитні, розрахункові;
 - в) депозитні, валютні, касові;
 - г) кредитні, розрахункові, інвестиційні.
13. Сутність активних операцій банку – це розміщення банківських ресурсів у:
- а) емісію власних цінних паперів;
 - б) кредити;
 - в) депозити та різні види вкладів;
 - г) кредити, інвестиції, казначейські інструменти, і інші активні операції
14. Нетрадиційні (неспецифічні) банківські послуги – це:
- а) надання банками гарантій та порук; довірчі (трастові) операції; послуги, спрямовані на розвиток підприємництва; надання в розпорядження банківських сейфів; бухгалтерська допомога підприємствам; інші консалтингові послуги;
 - б) залучення депозитів; видача кредитів; здійснення платежів і розрахунків; надання банками гарантій і порук; довірчі (трастові) операції; видача кредитів;
 - в) надання гарантій і порук; бухгалтерська допомога підприємствам;

г) надання в розпорядження банківських сейфів; здійснення розрахунково-касового обслуговування; інші консалтингові послуги.

15. Комерційна основа банківських операцій полягає в тому, що вони здійснюються з метою:

- а) залучення вкладів фізичних осіб;
- б) отримання прибутку;
- в) підтримки ліквідності;
- г) підтримки платоспроможності.

Тема 8.2. Операції банків з формування власного капіталу

☞ Основні поняття

Пасиви банку – це операції, завдяки яким банки формують свої фінансові ресурси у вигляді власних, залучених і емітованих коштів для проведення кредитних та інших активних операцій.

Ресурси банку – це сукупність грошових коштів, що перебувають у його розпорядженні і використовуються для виконання певних операцій.

Банківський капітал – це грошові кошти і виражена у грошовій формі частка матеріальних, нематеріальних і фінансових активів, що перебувають у розпорядженні банків і використовуються ними для здійснення операцій з розміщення коштів і надання послуг з метою одержання прибутку з врахуванням допустимого рівня ризику.

Власні ресурси банку утворюють його власний капітал, до складу якого входять: статутний, резервний та інші фонди банку, що створюються для забезпечення фінансової стійкості, комерційної і господарської діяльності, а також нерозподілений прибуток поточного та минулих років.

Залучені ресурси банку – це сукупність коштів клієнтів, що акумулюються банком на депозитах.

Ресурсний потенціал банку – це сукупність усіх коштів, що перебувають у його безпосередньому розпорядженні і коштів, які можуть бути потенційно залучені банком внаслідок проведення ефективної повномасштабної банківської діяльності або пророшені чи втрачені в разі проведення активних операцій.

Статутний капітал – це сплачений та зареєстрований підписний капітал, тобто величина капіталу, на яку отримано письмові зобов'язання акціонерів (пайовиків) банку на внесення коштів за підпискою на акції (паї).

Резервний капітал банку – це грошові ресурси, що резервуються банком для забезпечення непередбачених витрат, спеціальних потреб та покриття збитків.

Нерозподілений прибуток – це тимчасово вільні кошти банку, які не розподілені між акціонерами у формі дивідендів та не зараховані у фонди банку.

Регулятивний капітал банку являє собою грошові кошти, внесені засновниками (акціонерами) банку, і кошти, утворені у процесі діяльності банку.

Субординований борг – це звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти (складові елементи капіталу), які відповідно до угоди не можуть бути взяті з банку раніше п'яти років, а у випадку банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій усіх інших кредиторів.

Економічні нормативи діяльності банків – показники, встановлені Національним банком України з метою регулювання банківської діяльності на основі безвизного нагляду для здійснення моніторингу діяльності окремих банків і банківської системи в цілому.

Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу – економічний норматив Н2, встановлений Національним банком України, що відображає здатність банку своєчасно та в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру.

Емісійні різниці – сума коштів, отриманих банком від первинної емісії власних акцій та інших корпоративних прав, що перевищує номінальну вартість таких акцій (інших корпоративних прав).

✂ *Методичний інструментарій*

Вартість емісійних різниць являє собою перевищення суми коштів, отриманих від первинного випуску або продажу власних акцій (інших корпоративних прав), над їх номіналом або перевищення номіналу акцій (інших корпоративних прав) над вартістю їх викупу.

Субординований борг включається у вартість додаткового капіталу з щорічним зменшенням на 20% вкладеної вартості на протязі 5–ти років.

Регулятивний капітал банку призначений для покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе у процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості та стабільності банківської діяльності і визначається за формулою:

$$PK = OK + ДК - B,$$

OK – основний капітал; ДК – додатковий капітал; B – відвернення.

Мінімальний розмір регулятивного капіталу банку (Н1) становить 500 млн. грн..

Норматив адекватності регулятивного капіталу, або норматив платоспроможності (Н2), відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають з торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру:

$$H2 = \frac{PK}{Aз} \times 100\%,$$

PK – регулятивний капітал; Aз – активи зважені на відповідний коефіцієнт ризику, залежно від групи до якої віднесено актив.

Активи банку поділяються на 5 груп за ступенем ризику. Чим вище значення показника адекватності регулятивного капіталу, тим більша частка ризику, що її беруть на себе власники банку. Нормативне значення становить не менше 10%.

Норматив співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів відображає розмір регулятивного капіталу, необхідний для здійснення банком активних операцій. Він установлює мінімальний коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів і розраховується за формулою:

$$H3 = \frac{PK}{A} \times 100\% ,$$

PK – регулятивний капітал; A – сукупні активи банку.

Нормативне значення показника становить не менше 9%.

Норматив співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань банку визначає достатність власних коштів банку для виконання зобов'язань перед вкладниками та кредиторами:

$$H3-1 = \frac{PK}{З} \times 100\% ,$$

PK – регулятивний капітал; З – зобов'язання банку.

Значення показника H3–1 має бути не менше 10%.

☒ Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Засновниками банку «Новий» є ПАТ «Атлант» з участю у статутному капіталі – 15% та відповідно ПАТ «Інвойс» – 25%, ПАТ «Гарант» – 5%. Визначити, якою часткою капіталу банку «Новий» володіє ПАТ «Гарант», якщо він володіє 60% капіталу ПАТ «Атлант» та 10% капіталу ПАТ «Інвойс».

Розв'язок

1. За умовою задачі ПАТ «Гарант» не має істотної участі у капіталі банку його самостійна частка становить 5%, що менше 10%.

2. ПАТ «Гарант» має участь у капіталі ПАТ «Атлант» та «Інвойс», що тримають частки у капіталі банку.

Тому опосередкована частка ПАТ «Гарант» в капіталу банку становить:

$$0,6 \times 15 + 0,1 \times 25 = 11,5\% .$$

3. Загальна частка ПАТ «Гарант» в капіталу банку «Новий» становить:

$$11,5 + 5 = 16,5\% .$$

Отже, опосередковано ПАТ «Гарант» має в капіталі банку «Новий» частку 11,5%, тобто істотну участь. Загалом ПАТ «Гарант» володіє 16,5% статутного капіталу банку «Новий».

Практичне завдання 2

На початок поточного року статутний фонд банку становить 70 000 тис. грн.. В процесі діяльності, за звітний період, банком було отримано прибуток у розмірі 20 000 тис. грн.. Резервний фонд банку сформовано за мінімальними законодавчими нормами. Визначити, яким буде розмір резервний фонд банку по закінченню звітного періоду, якщо відрахування до нього становлять 5%.

Розв'язок

1. Резервний фонд банку відповідно до мінімальних законодавчих норм становить 25% від розміру статутного капіталу на початок періоду:

$$70000 \times 0,25 = 17500 \text{ тис. грн.}$$

2. З прибутку банку за звітний рік в резервний фонд направлено:

$$20000 \times 0,05 = 1000 \text{ тис. грн.}$$

3. Резервний фонд по закінченню звітного року становитиме:

$$17500 + 1000 = 18500 \text{ тис. грн.}$$

Отже, обсяг резервного фонду банку за звітний період становить 18 500 тис. грн..

Практичне завдання 3

Банк здійснив емісію звичайних акцій загальною кількістю 6 000 тис. шт. номінальною вартістю 25 грн., привілейованих акцій загальною кількістю 1 200 тис. шт. номіналом 25 грн. Із загальної кількості емітованих акцій 1 200 тис. звичайних акцій були продані за ціною 30 грн. за одну акцію, 350 тис. привілейованих акцій були продані за ціною 32 грн. за акцію. Визначте розмір статутного капіталу банку та розмір його емісійного доходу.

Розв'язок

1. Статутний капітал банку складається з простих і привілейованих акцій, тому його вартість становить :

$$6000 \times 25 + 1200 \times 25 = 180000 \text{ тис. грн.}$$

2. Розмір емісійних різниць, отриманих від продажу прости акцій складає:

$$(30 - 25) \times 1200 = 6000 \text{ тис. грн.}$$

3. Розмір емісійних різниць, отриманих від продажу привілейованих акцій складає: $(32 - 25) \times 350 = 2450$ тис. грн.

4. Загальна сума емісійних різниць становить:

$$6000 + 2450 = 8450 \text{ тис. грн.}$$

Отже, статутний фонд банку становить 180 000 тис. грн., а розмір емісійного доходу 8 450 тис. грн..

Практичне завдання 4

Банківська установа залучила депозит на умовах субординованого боргу у сумі 10 млн. грн. терміном на 5 років. Визначте розмір субординованого боргу, який включається у додатковий капітал банку щороку, якщо НБУ дозволив включати субординований борг в повному обсязі в додатковий капітал.

Розв'язок

1. Як відомо, в розрахунок додаткового капіталу включається вартість субординованого боргу з щорічним зменшенням на 20% вкладеної вартості на протязі 5-ти років. Тоді кожного року сума субординованого боргу, що включається в додатковий капітал становитиме:

а) перший рік – включається вся сума – 10 млн. грн.;

б) другий рік на 20% менше, тобто $10 - 10 \times 0,2 = 8$ млн. грн.

в) третій рік становить $8 - 10 \times 0,2 = 6$ млн. грн.

г) четвертий рік становить $6 - 10 \times 0,2 = 4$ млн. грн.

д) п'ятий рік становить $4 - 10 \times 0,2 = 2$ млн. грн.

Практичне завдання 5

Діяльність банку за звітний період характеризується такими показниками (у тис. грн.): сплачений зареєстрований статутний капітал – 70 000; реінвестовані дивіденди – 4 000; резервний фонд – 500; резерви під кредитну

заборгованість клієнтів – 55 000; загальні резерви – 100; субординований борг – 20 000; емісійні різниці – 3 000; результат переоцінки основних засобів – 2 000; нематеріальні активи – 800; сума зносу нематеріальних активів – 200; прибуток минулих років – 4 500; збитки поточного року – 300. Розрахуйте суму основного, додаткового та регулятивного капіталу банку.

Розв'язок

1. До основного капіталу віднесено сплачений зареєстрований статутний капітал, реінвестовані дивіденди, резервний фонд, загальні резерви, емісійні різниці, прибуток минулих років.

Вартість основного капіталу становить:

$$70000 + 4000 + 500 + 100 + 3000 + 4500 = 82100 \text{ тис. грн.}$$

2. Додатковий капітал включає резерви під кредитну заборгованість клієнтів, субординований борг, та результати переоцінки основних засобів

Вартість додаткового капіталу становить:

$$55000 + 20000 + 2000 = 77000 \text{ тис. грн.}$$

3. Регулятивний капіталу банку (РК) як відомо визначається за формулою:

$$PK = OK + DK - B,$$

OK – основний капітал; DK – додатковий капітал; B – відвернення.

Відвернення, на які зменшується регулятивний капітал банку включають в себе нематеріальні активи, суму зносу нематеріальних активів та збитки поточного року.

Відвернення складають:

$$800 + 200 + 300 = 1300 \text{ тис. грн.}$$

5. Регулятивний капітал банку становить:

$$82100 + 77000 - 1300 = 157800 \text{ тис. грн.}$$

Отже, основний капіталу банку становить 82 100 тис. грн., додатковий капітал – 77 000 тис. грн., регулятивний капітал – 157 800 тис. грн.

Практичне завдання 6

Діяльність банку характеризується такими показниками: основний капітал банку становить 500 тис. грн., додатковий капітал – 700 тис. грн., субординований капітал – 70 тис. грн., відвернення – 60 тис. грн., активи зважені за ступеням ризику – 6 500 тис. грн., загальні активи – 7 300 тис. грн., зобов'язання – 6 100 тис. грн.. Необхідно розрахувати розмір регулятивного капіталу банку, норматив адекватності регулятивного капіталу, норматив співвідношення регулятивного капіталу банку до сукупних активів та співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань банку.

Розв'язок

1. Регулятивний капіталу банку (РК) як відомо визначається за формулою:

$$PK = OK + DK - B = 500 + 700 - 60 = 1140 \text{ тис. грн.}$$

OK – основний капітал; DK – додатковий капітал; B – відвернення.

2. Визначимо норматив адекватності регулятивного капіталу:

$$H2 = \frac{PK}{A3} \times 100\% = \frac{1140}{6500} \times 100\% = 17,54\%.$$

Значення адекватності регулятивного капіталу більше 10%, тобто банк дотримується нормативу.

3. Визначимо норматив співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів: $H3 = \frac{PK}{A} \times 100\% = \frac{1140}{7300} \times 100\% = 15,61\%$.

Норматив H3 відповідає вимогам НБУ, тобто не менше 9%.

4. Норматив співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань банку становить:

$$H3-1 = \frac{PK}{3} \times 100\% = \frac{1140}{6100} \times 100\% = 18,69\%$$

Норматив H3-1 відповідає вимогам НБУ, тобто не менше 10%.

Отже, регулятивний капіталу банку становить 1 140 тис. грн., нормативи достатності капіталу банку відповідають вимогам НБУ.

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Практичні завдання**

Завдання 1

Засновниками банку «Тендер» є ПАТ «Атлант» з участю у статутному капіталі – 10% та відповідно ПАТ «Брама» – 7%, ПАТ «Гарант» – 25%, ПАТ «Реноме» – 5%. Визначити, якою часткою капіталу банку «Тендер» володіє ПАТ «Реноме», якщо він володіє 51% капіталу ПАТ «Атлант» та власників істотної участі у статутному капіталу банку.

Завдання 2

На початок поточного року статутний фонд банку становить 450 000 тис. грн. В процесі діяльності, за звітний період, банком було отримано прибуток у розмірі 120 000 тис. грн. Резервний фонд банку сформовано за мінімальними законодавчими нормами. Визначити, яким буде розмір резервний фонд банку по закінченню звітного періоду, якщо відрахування до нього становлять 6%.

Завдання 3

Банк залучив депозит на умовах субординованого боргу у сумі 8 млн. грн. терміном на 6 років. Визначте розмір субординованого боргу, який включається у додатковий капітал банку щороку, якщо НБУ дозволив включати субординований борг в повному обсязі в додатковий капітал. Проаналізуйте отриманий результат.

Завдання 4

Діяльність банку за звітний період характеризується такими показниками (у тис. грн.): сплачений зареєстрований статутний капітал – 120 000; реінвестовані дивіденди – 10 000; резервний фонд – 1 000; резерви під кредитну заборгованість клієнтів – 90 000; загальні резерви – 500; субординований борг – 40 000; емісійні різниці – 3 000; результат переоцінки основних засобів – 15 000; нематеріальні активи – 1 000; сума зносу нематеріальних активів – 400; прибуток минулих років – 8 000; збитки поточного року – 1 500, резерв під заборгованість інших банків – 4 000. Розрахуйте суму основного, додаткового та регулятивного капіталу.

Завдання 5

Основний капітал банку становить 400 млн. грн., додатковий капітал – 200 млн. грн.. Фактично сформований резерв за інвестиційними операціями становить 30 млн. грн. Сума резерву, що має бути створений за кредитними операціями – 50 млн. грн., відвернення – 30 млн. грн.. Збиток минулого року становить 80 млн. грн.. Визначити розмір регулятивного капіталу та порівняти його з нормативним значенням.

Завдання 6

Банк здійснив емісію звичайних акцій загальною кількістю 6 300 шт., номінальною вартістю 33 грн. за одну акцію, привілейованих акцій загальною кількістю 320 шт., номіналом 40 грн.. Із загальної кількості емітованих акцій 2 000 звичайних акцій були продані за ціною 38 грн. за одну акцію, 100 привілейованих акцій за ціною 45 грн. за одну акцію. Визначте розмір статутного капіталу банку та розмір його емісійного доходу.

Завдання 7

Діяльність банку характеризується такими показниками: основний капітал банку становить 15 100 тис. грн., фактично сформований резерв за кредитними операціями – 900 тис. грн., фактично сформований резерв за операціями з цінними паперами – 780 тис. грн., недосформований резерв за операціями з цінними паперами – 120 тис. грн., загальні активи – 341 000 тис. грн., прибуток минулого року – 600 тис. грн., емісійні різниці – 300 тис. грн., знос основних засобів – 780 тис. грн.. Необхідно розрахувати розмір регулятивного капіталу банку, норматив адекватності регулятивного капіталу та співвідношення регулятивного капіталу банку до сукупних активів.

✎ Тестові завдання

1. Вибрати правильне визначення терміну «банківські ресурси»:
 - а) сукупність коштів, внесених акціонерами і засновниками банку;
 - б) сукупність грошових коштів, що перебувають в розпорядженні банку і використовуються ним для здійснення активних операцій;
 - в) сукупність грошових коштів на балансі банку;
 - г) капітал банку.
2. Капітал банку виконує такі функції як:
 - а) захисну;
 - б) захисну, оперативну, регулятивну;
 - в) емісійно-засновницьку;
 - г) емісійну, перерозподільчу, контрольну.
3. Достатність капіталу банку – це:
 - а) співвідношення загальних активів банку до загальних зобов'язань банку;
 - б) співвідношення капіталу банку до сумарних активів, зважених щодо відповідних коефіцієнтів за ступенем ризику;
 - в) співвідношення високоліквідних активів до робочих активів банку;
 - г) співвідношення капіталу банку до загальних активів банку, зменшених на відповідні резерви.

4. Норматив співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів банку (Н3) має бути не менше:
- а) 4%;
 - б) 9%;
 - в) 10%;
 - г) 20%.
5. Показник адекватності регулятивного капіталу банку (Н2) має бути не менше:
- а) 4%;
 - б) 8%;
 - в) 10%;
 - г) 25%.
6. Основний капітал банку не включає:
- а) фактично сплаченого статутного капіталу;
 - б) субординованого боргу;
 - в) емісійної різниці;
 - г) капіталізованих дивідендів.
7. Додатковий капітал банку не включає:
- а) резервів під стандартну заборгованість банків та клієнтів;
 - б) субординованого боргу;
 - в) капіталізованих дивідендів;
 - г) прибутку поточного року.
8. Активи банку зі ступенем ризику 10% – це:
- а) готівкові кошти та банківські метали;
 - б) кредити, що надані центральним органам виконавчої влади та нараховані доходи за ними;
 - в) боргові цінні папери місцевих органів влади в портфелі банку на продаж та інвестиції;
 - г) гарантійні депозити (покриті).
9. Активи банку зі ступенем ризику 20% – це:
- а) готівкові кошти та банківські метали;
 - б) кредити, що надані центральним органам виконавчої влади та нараховані доходи за ними;
 - в) боргові цінні папери місцевих органів влади в портфелі банку на продаж та інвестиції;
 - г) гарантійні депозити (покриті).
10. Готівкові кошти, банківські метали, кошти в НБУ, боргові цінні папери центральних органів влади, що рефінансуються, та емітовані НБУ і нараховані відсотки за ними – це активи зі ступенем ризику:
- а) 0%;
 - б) 10%;
 - в) 20%;
 - г) 100%.
11. Резервний фонд банку створюється від величини статутного фонду у розмірі не менше:

- а) 10%;
- б) 20%;
- в) 25%;
- г) 50%.

12. Розмір щорічних відрахувань до резервного фонду передбачається установчими документами, але не може бути менше від суми чистого прибутку:

- а) 5%;
- б) 10%;
- в) 25%;
- г) 50%.

13. Міжнародне наближення розрахунку капіталу та стандартів капіталу (Базель I) містить такі положення:

- а) капітал банку – це основний і додатковий капітал;
- б) банки повинні утримувати капітал для покриття кредитного ризику;
- в) в будь-який момент часу співвідношенням між капіталом і активами, зваженими за ризиком, не менше 8%;
- г) всі відповіді правильні.

Тема 8.3. Операції банків із залучення та запозичення коштів

☞ Основні поняття

Ресурси банку – це сукупність грошових коштів, що перебувають у його розпорядженні і використовуються для виконання певних операцій.

Залучені ресурси банку – це кошти, що акумулюються банком на певних умовах на різних видах рахунків клієнтів.

Вклад – це грошові кошти у готівковій або безготівковій формі, в національній або іноземній валюті, що передані банку їхніми власниками або третьою особою за дорученням та за рахунок власника для зберігання на певних умовах.

Вкладник – юридична чи фізична особа, яка здійснила розміщення готівкових (безготівкових) грошових коштів або банківських металів на рахунок у банку чи придбала ощадний (депозитний) сертифікат банку на договірних умовах.

Депозити до запитання – це кошти, що залучені на депозит без визначеного строку погашення та поповнюються і використовуються власниками залежно від потреби в цих коштах.

Строкові депозити – це кошти, що зберігаються на окремих депозитних рахунках у банку протягом строку, який визначається у депозитній угоді.

Депозитні операції – операції банку із залучення грошових коштів або банківських металів від вкладників на їхні рахунки у банку на договірних засадах або депонування грошових коштів вкладниками з оформленням їх ощадними (депозитними) сертифікатами.

Депозитний рахунок – це рахунок, який відкривається підприємству на підставі укладеного депозитного договору між власником рахунку та установою банку на визначений у договорі строк.

Номинал депозиту – сума коштів на яку укладено депозитний договір.

Номинальна процентна ставка – це процентна ставка, що вказана в договорі.

Фактична процентна ставка – процентна ставка, розрахована шляхом застосування номінальної ставки до номіналу депозиту, збільшеного на суму сплачених раніше процентів.

Ощадний (депозитний) сертифікат – цінний папір, випущений банком, як письмове свідоцтво про депонування грошових коштів, та яке засвідчує право вкладника на отримання після закінчення встановленого строку суми депозиту та процентів за ним.

Депозити овернайт – депозити, що залучені банком на термін не більше одного операційного дня (без урахування неробочих днів банку).

Страхування (гарантування) вкладів – це комплекс заходів центрального банку, спрямований на гарантію, обмежене чи повне покриття вкладів населення у разі настання ситуації їх недоступності.

Запозичені (недепозитні) ресурси банківських установ – це позики на грошовому ринку, які залучаються у формі міжбанківських кредитів і кредитів центрального банку, операцій з цінними паперами на вторинному фондовому ринку, позик на валютних ринках, а також операцій з наявними активами.

Міжбанківський кредит – це позичковий капітал банку, що передається іншому банку у тимчасове користування на умовах повернення і платності.

Кредит овернайт – це кредит у межах обумовленого ліміту та визначеної процентної ставки, який надано банку Національним банком за постійно діючою лінією рефінансування строком на один день під забезпечення цінних паперів або як бланковий (без забезпечення).

Стабілізаційний кредит – це кредит Нацбанку, що може надаватися банку на підтримку виконання заходів фінансового оздоровлення для забезпечення його ліквідності на визначений Правлінням НБУ термін.

Кількісний тендер – тендер, на якому НБУ наперед установлює ціну (процентну ставку), за якою банки можуть одержати кредит шляхом рефінансування.

Процентний тендер – тендер, на якому банки у своїх заявках до Національного банку, крім суми очікуваного кредиту, пропонують ціну (процентну ставку), за якою вони погоджуються отримати кредит від НБУ шляхом рефінансування.

Кредитна гарантія – це позабалансове зобов'язання банку, згідно з яким він погоджується за визначену плату гарантувати повернення кредиту своїм клієнтом іншому банку або виконання умов контракту, що був укладений між клієнтом банку і третьою особою.

РЕПО – операція, що передбачає угоду між її учасниками про зворотний викуп цінних паперів (валюти або інших цінностей) за наперед обумовленою ціною.

«Пряме» РЕПО – це кредитна операція, що ґрунтується на двосторонній угоді між НБУ та банком про купівлю НБУ державних цінних паперів із портфеля банку або іноземної валюти з подальшим зобов'язанням банку викупити ці

державні цінні папери або іноземну валюту за обумовленою ціною на обумовлену дату.

«Зворотне» РЕПО – це депозитна операція, що ґрунтується на двосторонній угоді між: НБУ та банком про продаж: НБУ зі свого портфеля державних цінних паперів з одночасним зобов'язанням зворотного їх викупу в банків з обумовленою ціною на обумовлену дату.

Управління ресурсами банку – це діяльність, пов'язана з оптимізацією розміру та структури залучених ресурсів у відповідності з їх розміщенням.

Обов'язкові резерви – це певна сума активів, які банк згідно з чинним законодавством зобов'язаний зберігати в центральному банку.

✂ Методичний інструментарій

У світовій банківській практиці база виміру часу враховується трьома методами:

- 1) німецький: рік умовно приймається за 360 днів, а місяць – 30 днів (30/360);
- 2) французький: рік умовно приймається за 360 днів, а кількість днів у місяці відповідає календарній тривалості (факт/360);
- 3) англійський: число днів у році й місяці відповідає їх календарній тривалості (факт/факт).

Незалежно від методу розрахунку відсотків при визначенні кількості днів враховується перший день і не враховується останній день угоди.

При визначенні рівня доходів вкладників використовують схеми нарахування простих та складних відсотків. При використанні схеми простих відсотків базою нарахування відповідної ставки за кожний встановлений період буде одна і та ж основна сума строкового вкладу.

Прості відсотки обчислюються за формулою: $V = \frac{P \times k \times n}{T \times 100}$,

V – сума відсотків за період у n днів; P – сума номіналу депозиту; k – річна сума відсотка; n – кількість днів, розрахункового періоду; T – максимальна кількість днів у році за умовами договору.

Нарощена сума депозиту розраховується таким чином:

$$S_n = P \times \left(1 + \frac{k \times n}{T \times 100} \right),$$

S_n – сума відсотків за період у n днів.

При визначенні схеми складних відсотків дохід за кожен період розраховується не з первісної суми вкладу, а із загальної суми, яка включає первісну суму вкладу та проценти, що були нараховані за всі попередні періоди.

Складні відсотки за розрахунковий період визначаються за формулою:

$$V = S - P, \quad V = P \times \left(\left(1 + \frac{k \times n}{m \times T \times 100} \right)^m - 1 \right),$$

m – кількість періодів (разів) нарахування складного відсотка.

Нарощена сума депозиту при застосування складних відсотків за період не більше одного року визначається за формулою: $S = P \times \left(1 + \frac{k \times n}{m \times T \times 100}\right)^m$.

При визначенні суми нарахованих процентів за вкладом необхідно враховувати рівень інфляції, оскільки якщо зростання інфляції перевищує суму зростання доходів вкладників, то це призводить до знецінення їх доходів.

Реальне значення суми вкладу разом з нарахованими процентами з урахуванням інфляції S_p можна визначити за формулою: $S_p = \frac{S_n}{I_n}$,

S_n – номінальна сума вкладу з нарахованими відсотками; I_n – індекс інфляції.

При цьому індекс інфляції розраховується таким чином: $I_n = (1 + p)^n$,

p – рівень інфляції; n – кількість періодів, за які враховуються рівні інфляції.

Для визначення найбільш прийняттого для вкладника варіанту депозиту використовують ефективну річну процентну ставку, яка визначається за

формулою: $R_e = \left(\left(1 + R \times \frac{i}{360}\right)^n - 1 \right) \times \frac{360}{m} \times 100\%$,

R – річна процентна ставка за вкладом; n – кількість періодів нарахування; i – період нарахування в днях; m – загальний термін користування вкладом в днях.

Формула для визначення вартості міжбанківського кредиту:

$$V_{\text{МБК}} = \frac{ПВ_{\text{МБК}}}{СБ \times (1 - В)} \times (1 - ПП),$$

$V_{\text{МБК}}$ – вартість міжбанківського кредиту, грн.; $ПВ_{\text{МБК}}$ – процентні виплати за кредитом, грн.; $СБ$ – розмір міжбанківського кредиту, грн.; $В$ – витрати на укладання кредитних угод відносно суми угоди, од.; $ПП$ – ставка податку на прибуток, од.

📁 Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Банк залучає депозит фізичної особи у розмірі 25 000 грн. на чотири місяці на термін з 9 травня до 9 вересня за відсотковою ставкою 12% річних із капіталізацією відсотків щомісячно. Нарахування відсотків проводиться в останній день місяця, а їх сплата – при погашенні депозиту. Кількість днів згідно з угодою розраховується за методом факт/360. Необхідно нарахувати відсотковий дохід за кожен місяць та розрахувати платіж по закінченні терміну дії депозитної угоди.

Розв'язок

При капіталізації відсотки щомісячно зараховуються на депозитний рахунок. Подальше нарахування відсотків здійснюється на суму депозиту з урахуванням раніше нарахованих відсотків.

1. Визначимо суму відсотків за розрахункові періоди:

а) за травень: $\frac{25000 \times 12 \times 23}{360 \times 100} = 191,67$ грн.

$$\text{б) за червень: } \frac{25191,67 \times 12 \times 30}{360 \times 100} = 251,92 \text{ грн.}$$

$$\text{в) за липень: } \frac{25443,59 \times 12 \times 30}{360 \times 100} = 262,92 \text{ грн.}$$

$$\text{г) за серпень: } \frac{25706,51 \times 12 \times 31}{360 \times 100} = 265,63 \text{ грн.}$$

$$\text{д) за вересень: } \frac{25972,14 \times 12 \times 8}{360 \times 100} = 69,26 \text{ грн.}$$

2. Відсотковий дохід за весь період становитиме:

$$191,67 + 251,92 + 262,92 + 265,63 + 69,26 = 1041,40 \text{ грн.}$$

3. Платіж по закінченню терміна дії депозитної угоди становить:

$$25000 + 1041,40 = 26041,40 \text{ грн.}$$

Отже, відсотковий дохід за весь період дії депозитної угоди складе 1041,40 грн., а по закінченні терміну її дії банк поверне фізичній особі 26041,40 грн..

Практичне завдання 2

Банківська установа залучила строковий депозит у розмірі 2 000 грн. На термін від 20 березня до 17 червня під 18% річних. Необхідно розрахувати суми процентних платежів, використовуючи різні методи виміру часу.

Розв'язок

Таблиця 8.2 - Порядок розрахунків процентного доходу

Метод розрахунків	Визначення кількості днів за період дії угоди, днів	Кількість днів у році, днів	Розрахунок суми відсотків, грн
1. Факт/факт	12+30+31+16=89	365	$\frac{2000 \times 18 \times 89}{365 \times 100} = 87,78$
2. Факт/360	12+30+31+16=89	360	$\frac{2000 \times 18 \times 89}{360 \times 100} = 89$
3. 30/360	11+30+30+16=87	360	$\frac{2000 \times 18 \times 87}{360 \times 100} = 87$

Отже, результати розрахунків показують, що для вкладника вигідний метод «факт/360», а для позичальника – метод «30/360».

Практичне завдання 3

Банк залучає строковий депозит юридичної особи у розмірі 65 000 грн. на три місяці на термін від 5 жовтня до 5 січня за річною відсотковою ставкою 17%. Відсотки нараховуються щомісячно і сплачуються не пізніше 1-го числа кожного місяця. Кількість днів згідно з угодою обчислюється за методом «факт/факт». Розрахувати щомісячні платежі за відсотками та платіж по закінченні дії депозитної угоди.

Розв'язок

1. Обчислюємо суми відсотків за розрахункові періоди:

$$\text{а) від 5 жовтня до 31 жовтня: } \frac{65000 \times 17 \times 27}{365 \times 100} = 817,40 \text{ грн.}$$

Сума відсотків у розмірі 817,40 грн. перераховується банком на поточний рахунок вкладника не пізніше 01 листопада.

б) від 1 листопада до 30 листопада: $\frac{65000 \times 17 \times 30}{365 \times 100} = 908,22$ грн.

Сума відсотків у розмірі 908,22 грн. перераховується банком на поточний рахунок вкладника не пізніше 01 грудня.

в) від 1 грудня до 31 грудня: $\frac{65000 \times 17 \times 31}{365 \times 100} = 938,49$ грн.

Сума відсотків у розмірі 938,49 грн. перераховується банком на поточний рахунок вкладника не пізніше 01 січня.

г) від 1 січня до 04 січня: $\frac{65000 \times 17 \times 4}{365 \times 100} = 121,10$ грн.

2. Банк 5 січня перераховує на поточний рахунок вкладника платіж на суму $65000 + 124,10 = 65121,10$ грн.

Отже, платіж по закінченню терміну дії депозитної угоди становить 65121,10 грн..

Практичне завдання 4

Банк залучає депозит юридичної особи у розмірі 50 000 грн. на три місяці на термін з 24 квітня до 24 липня за номінальною ставкою 20% із виплатою відсотків при внесенні коштів на депозит. Кількість днів згідно з угодою розраховується за методом 30/360. Необхідно визначити суму відсотків, що сплачується за депозитом та суму коштів, що зараховується на депозитний рахунок клієнта.

Розв'язок

1. Визначаємо кількість днів за період з 24 квітня до 24 липня 7 днів у квітні, 30 – у травні, 30 – у червні, 23 – у липні, усього – 90 днів.

2. Розраховуємо суму відсотків, що сплачується за депозитом:

$$\frac{50000 \times 20 \times 90}{360 \times 100} = 2500 \text{ грн.}$$

3. Сума коштів, що перераховується з поточного рахунку клієнта на депозитний склад: $50000 + 2500 = 47500$ грн.

Отже, суму відсотків, що сплачується за депозитом становить 2 500 грн., а суму коштів, що зараховується на депозитний рахунок клієнта – 47 500 грн..

Практичне завдання 5

Банківська установа залучає депозит фізичної особи у розмірі 10 000 грн. на три місяці на термін з 13 серпня до 13 листопада за відсотковою ставкою 15% річних із капіталізацією відсотків щомісячно. Відсотки нараховуються в останній день місяця і сплачуються при погашенні депозиту. Кількість днів згідно з угодою розраховується за методом «факт/360». Необхідно нарахувати відсотковий дохід за кожен місяць та обчислити платіж по закінченні терміну дії депозитної угоди.

Розв'язок

1. Згідно умови завдання маємо чотири періоди нарахування складних відсотків: 1-й – з 13.08 до 31.08; 2-й – з 01.09 до 30.09; 3-й – з 01.10 до 31.10; 4-й – з 01.11 до 12.11.

2. Платіж при погашенні депозиту становить:

$$10000 \times \left(1 + \frac{15 \times (19 + 30 + 31 + 12)}{4 \times 360 \times 100} \right)^4 = 10388,88 \text{ грн.}$$

3. Сума відсотків за розрахункові періоди:

а) за серпень: $10000 \times \left[\left(1 + \frac{15 \times 19}{1 \times 360 \times 100} \right)^1 - 1 \right] = 79,17 \text{ грн.}$

Сума відсотків за серпень становить 79,17 грн.

б) за серпень-вересень: $10000 \times \left[\left(1 + \frac{15 \times 49}{2 \times 360 \times 100} \right)^2 - 1 \right] = 205,21 \text{ грн.}$

Сума відсотків за вересень становить: $205,21 - 79,17 = 126,04 \text{ грн.}$

в) за серпень-жовтень: $10000 \times \left[\left(1 + \frac{15 \times 80}{3 \times 360 \times 100} \right)^3 - 1 \right] = 337,05 \text{ грн.}$

Сума відсотків за жовтень становить: $337,05 - 205,21 = 131,84 \text{ грн.}$

г) за серпень-листопад: $10000 \times \left[\left(1 + \frac{15 \times 92}{4 \times 360 \times 100} \right)^4 - 1 \right] = 388,88 \text{ грн.}$

Сума відсотків за жовтень становить $388,88 - 337,05 = 51,83 \text{ грн.}$

Отже, відсотковий дохід за весь період дії депозитної угоди складає 388,88 грн., а по закінченні терміну її дії банк поверне фізичній особі 10388,88 грн..

Практичне завдання б

Вклад у сумі 5 000 грн. покладено в банк на півроку з щомісячним нарахуванням складних процентів за номінальною ставкою 16% річних. Визначити реальний дохід вкладника, якщо рівень інфляції складав 2% на місяць.

Розв'язок

1. Номінальну суму вкладу з процентами визначаємо за формулою:

$$S_n = P \times (1 + i_n)^n \quad S_n = 5000 \times \left(1 + \frac{0,16}{12} \right)^6 = 5413,57 \text{ грн.}$$

P – базова сума; i_n – номінальна ставка складних відсотків; n – термін вкладу в роках.

2. Індекс інфляції розраховуємо за допомогою формули:

$$I_n = (1 + p)^n = (1 + 0,02)^6 = 1,1262 \text{ грн.}$$

p – рівень інфляції; n – кількість періодів, за які враховуються рівні інфляції.

3. Сума вкладу у відсотках з точки зору їх купівельної спроможності визначається за формулою: $S_p = \frac{S_n}{I_n} = \frac{5413,57}{1,1262} = 4807,1 \text{ грн.}$

4. Реальний дохід (збиток) вкладника складатиме: $4807,1 - 5000 = 192,90 \text{ грн.}$

Отже, реальний дохід вкладника знеціниться на 192,90 грн..

Практичне завдання 7

Банк пропонує вкладникам депозити терміном на півроку трьох видів: а) депозит «Капітал» на умовах нарахування складних відсотків за ставкою 15% річних один раз по закінченню терміну; б) депозит «Різдвяний» на умовах щоквартального нарахування складних відсотків за ставкою 16% річних; в) депозит «Пенсійний» з щомісячним нарахуванням складних відсотків за ставкою 17% річних. Який із зазначених депозитів найбільш прийнятний для вкладника?

Розв'язок

Для визначення найбільш прийняттого для вкладника варіанту депозиту необхідно розрахувати ефективну річну процентну ставку за умовами кожного депозиту. Для цього скористаємося відомою формулою та отримаємо:

$$R_e = \left(\left(1 + R \times \frac{i}{360} \right)^n - 1 \right) \times \frac{360}{m} \times 100\% ,$$

R – річна процентна ставка за вкладом; n – кількість періодів нарахування; i – період нарахування в днях; m – загальний термін користування вкладом в днях.

1. Ефективна ставка відсотка за депозитом «Капітал» становить:

$$R_e = \left(\left(1 + 0,15 \times \frac{180}{360} \right)^1 - 1 \right) \times \frac{360}{180} \times 100\% = 15\% .$$

2. Ефективна ставка відсотка за депозитом «Різдвяний» становить:

$$R_e = \left(\left(1 + 0,16 \times \frac{90}{360} \right)^2 - 1 \right) \times \frac{360}{180} \times 100\% = 16,32\% .$$

3. Ефективна ставка відсотка за депозитом «Пенсійний» становить:

$$R_e = \left(\left(1 + 0,17 \times \frac{30}{360} \right)^6 - 1 \right) \times \frac{360}{180} \times 100\% = 17,61\% .$$

Отже, депозит «Пенсійний» є найбільш прийнятний для вкладника, адже він має найвищу ефективну річну процентну ставку.

♣ Завдання для самостійного опрацювання

✍ Практичні завдання

Завдання 1

Банківська установа залучила строковий депозит у розмірі 14 000 грн.. На термін від 23 березня до 15 червня під 20% річних. Необхідно розрахувати суми процентних платежів, використовуючи різні методи визначення кількості днів.

Завдання 2

Банк залучає строковий депозит юридичної особи у розмірі 45 000 грн. на три місяці на термін від 7 жовтня до 7 січня за річною відсотковою ставкою 20%. Відсотки нараховуються щомісячно і сплачуються не пізніше 1-го числа кожного місяця. Кількість днів згідно з угодою обчислюється за методом «факт/факт». Розрахувати щомісячні платежі за відсотками та платіж по закінченні дії депозитної угоди.

Завдання 3

Банківська установа залучає депозит юридичної особи у розмірі 75 000 грн. на три місяці на термін з 23 травня до 23 вересня за номінальною ставкою 17% із виплатою відсотків при внесенні коштів на депозит. Кількість днів згідно з угодою розраховується за методом 30/360. Необхідно визначити суму відсотків, що сплачується за депозитом та суму коштів, що зараховується на депозитний рахунок клієнта.

Завдання 4

Банк залучає строковий депозит юридичної особи у розмірі 14 5000 грн. на термін з 7 лютого до 7 листопада за річною відсотковою ставкою 19%. Відсотки нараховуються щомісячно і сплачуються не пізніше 1-го числа кожного місяця. Кількість днів згідно з угодою обчислюється за методом факт/факт. Необхідно розрахувати щомісячні платежі за відсотками та платіж по закінченні дії депозитної угоди.

Завдання 5

Банк пропонує вкладникам депозити терміном на півроку двох видів: а) депозит «Капітал» з щомісячним нарахуванням складних відсотків за ставкою 17% річних; б) депозит «Різдвяний» на умовах щодакного нарахування складних відсотків за ставкою 16% річних. Який із зазначених депозитів найбільш прийнятний для вкладника?

Завдання 6

На який період вкладну необхідно розмістити тимчасово вільні кошти на депозит в банку під процентну ставку 20% річних, щоб розмір відсотків перевищив початково вкладену суму на 2 000 грн..

Завдання 7

Банк нараховує проценти на строкові вклади громадян за ставкою 12% річних. Якщо 20 січня на поточний рахунок в банку буде покладена певна сума з метою отримання 5 серпня того ж року суми 3 000 грн., яку суму процентних доходів отримає власник рахунку? Визначити необхідну суму вкладу та розрахункову кількість днів

Завдання 8

Вкладник збирається покласти в банк кошти з метою накопичення за рік 5500 грн.. Банк нараховує проценти за депозитами за ставкою 15% річних. Визначити необхідну суму вкладу за рік.

Завдання 9

Різниця між розмірами двох депозитів складає 300 грн.. Більший депозит розміщений в банку на 6 місяців під 5% річних, а менший – на 3 місяці під 6% річних. Сума відсотків за першим (більшим) депозитом дорівнює подвійній сумі відсотків за другим депозитом. Для визначення сум доходів (відсотків) за депозитами застосовується метод простих відсотків та підхід до визначення тривалості відповідних періодів «30/360». Необхідно визначити величину стартових депозитів.

Завдання 10

Середні залишки вкладів клієнтів умовного банку склали: у минулому році – 15 000 млн. грн., у звітному році – 20 000 млн. грн.. Оборот з видачі

вкладів складав: у минулому році – 10 000 млн. грн., у звітному році – 12 000 млн. грн.. Визначити середній термін зберігання коштів на рахунку та зробити висновки про стабільність вкладів у даній установі банку, а також можливість їх застосування як ресурсів для надання кредитів.

Завдання 11

Вклад у сумі 4586 грн. покладено в банк на півроку з щомісячним нарахуванням складних процентів за номінальною ставкою 20% річних. Визначити реальний дохід вкладника, якщо рівень інфляції складав 1,3% на місяць.

Завдання 12

Норма обов'язкового резервування за депозитами до запитання (r_1) – 10%, а за строковими (r_2) – 5%. Період резервування – п'ять днів. Залишки коштів на строкових депозитних рахунках (ЗКДР_{ст}), рахунках до запитання (ЗКДР_{зап}) та на кореспондентському рахунку (ЗККР) відповідно становили (млн. грн.):

Таблиця 8.3

День періоду	1	2	3	4	6
ЗКДР _{зап}	50	100	100	100	50
ЗКДР _{ст}	50	20	10	20	50
ЗККР	5	20	10	5	10

Визначити, чи дотримується банк норм обов'язкового резервування.

✎ Тестові завдання

- Номінал депозиту – це:
 - сума коштів, на яку укладено депозитний договір;
 - сума коштів та процентна ставка згідно з депозитним договором;
 - сума коштів, збільшена на суму сплачених раніше відсотків;
 - всі відповіді правильні.
- Номінальна процентна ставка за депозитом – це:
 - процентна ставка, що вказана в договорі;
 - процентна ставка залучення коштів банком;
 - міжбанківська процентна ставка залучення коштів;
 - процентна ставка з амортизацією процентів.
- За категорією депонентів депозити поділяються на:
 - депозити банків;
 - депозити суб'єктів господарювання;
 - депозити фізичних осіб;
 - всі відповіді правильні.
- Фактична процентна ставка – це:
 - ставка, вказана в депозитному договорі;
 - ставка, розрахована шляхом застосування номінальної ставки до номіналу депозиту;
 - міжбанківська процентна ставка залучення коштів;
 - процентна ставка з амортизацією процентів.
- Сума відсотків за депозитом (I) нарахованих з використанням номінальної процентної ставки за період у p днів – розраховується за формулою:

$$а) I = \frac{P \times i \times n}{T};$$

$$б) I = \frac{P \times i \times T}{n};$$

$$в) I = \frac{P \times i}{T \times n};$$

$$г) I = P \times (1+i)^n.$$

Умовні позначення:

P – номінал депозиту; I – номінальна процентна ставка у сотих частинах; T – максимальна кількість днів у році; n – кількість днів дії депозитної угоди.

6. Якщо депозитна операція відображається лише двома потоками – залученням депозиту і оплатою номіналу депозиту та процентів, то фактична процентна ставка (i) розраховується за формулою:

$$а) i = \sqrt[n]{\frac{P}{S}} - 1;$$

$$б) i = \frac{P}{(1+i)^n} - 1;$$

$$в) i = \frac{S}{(1+i)^n} - 1;$$

$$г) i = \sqrt[n]{\frac{S}{P}} - 1.$$

Умовні позначення: S – нарощена сума депозиту наприкінці періоду n (номінал депозиту + проценти); P – номінал депозиту; n – строк депозиту в річному обчисленні.

7. Сума нарахованих процентів за депозитом при використанні фактичної процентної ставки розраховується за формулою:

$$а) I = S \times (\sqrt[n]{1+i} - 1);$$

$$б) I = \frac{S \times i \times n}{T};$$

$$в) I = \sqrt{\frac{P}{S}} - 1;$$

$$г) I = \sqrt{\frac{P}{S}} + 1.$$

Умовні позначення: S – нарощена сума депозиту наприкінці попереднього періоду; P – номінал депозиту; i – річна фактична процентна ставка; n – період за який нараховуються% за депозитом.

8. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) – це система страхування вкладів фізичних осіб:

а) централізована;

б) децентралізована;

в) індивідуальна;

г) державна.

9. Фінансові ресурси Фонду гарантування вкладів фізичних осіб формуються за рахунок таких видів надходжень:

а) початковий внесок НБУ – 20 млн. грн.;

б) 1% зареєстрованого статутного фонду банків-учасників;

в) 0,25% від вкладів фізичних осіб двічі на рік;

- г) всі відповіді правильні.
10. Запозичені фінансові ресурси банку – це:
- а) статутний капітал, резервний фонд, субординований борг;
 - б) депозити, кредиторська заборгованість;
 - в) міжбанківські кредити, емісія боргових зобов'язань, ринок комерційних цінних паперів, позики небанківських посередників;
 - г) всі відповіді правильні.
11. Кількісний тендер – це тендер, на якому НБУ встановлює:
- а) процентну ставку;
 - б) облікову ставку НБУ;
 - в) суму, кредитну та процентну ставку;
 - г) ставку кредиту овернайт.
12. Процентний тендер – це тендер, на якому комерційні банки в заявках пропонують НБУ:
- а) процентну ставку;
 - б) суму кредиту та процентну ставку;
 - в) величину застави;
 - г) процентну ставку та вартість застави.
13. НБУ може надавати банкам кредит овернайт:
- а) під забезпечення державними цінними паперами;
 - б) під забезпечення державними цінними паперами, без забезпечення (бланковий);
 - в) під забезпечення іпотечними сертифікатами;
 - г) під забезпечення вексями.
14. На процентному тендері заявки банків задовольняються:
- а) у міру зниження запропонованої процентної ставки;
 - б) у міру підвищення запропонованої процентної ставки;
 - в) за обліковою ставкою НБУ;
 - г) пропорційно до поданих заявок.
15. НБУ може здійснювати такі види операцій РЕПО:
- а) відкрите, строкове;
 - б) закрите, строкове;
 - в) нічне, безстрокове;
 - г) пряме, зворотне.
16. Операцією прямого РЕПО називається:
- а) купівля-продаж цінних паперів НБУ комерційними банками;
 - б) купівля НБУ державних облігацій України із зобов'язанням їх викупити за обумовленими ціною та датою;
 - в) купівля державних цінних паперів банком у чітко визначений час і за встановленою процентною ставкою;
 - г) продаж НБУ зі свого портфеля державних облігацій України із зобов'язанням їх викупу за обумовленою ціною та датою.
17. Операцією зворотного РЕПО називається:
- а) купівля-продаж цінних паперів НБУ комерційними банками;

- б) купівля НБУ державних облігацій України із зобов'язанням їх викупити за обумовленими ціною та датою;
- в) купівля державних цінних паперів банком у чітко визначений час і за встановленою процентною ставкою;
- г) продаж НБУ зі свого портфеля державних облігацій України із зобов'язанням їх викупу за обумовленою ціною та датою.

Тема 8.4. Операції банків з обслуговування платіжного обороту

☞ Основні поняття

Платіжний оборот – це процес безперервного руху засобів платежу, який існує в тій чи іншій державі.

Платіжний інструмент – це спосіб здійснення платежів і переказів грошей, що принципово відрізняється від інших способів технологією (порядком) здійснення цієї операції та видом платіжного документа.

Безготівкові розрахунки – це перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки одержувача коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки одержувачів коштів.

Інкасування (інкасо) – це здійснення банком за дорученням клієнта операцій з розрахунковими та супровідними документами з метою одержання платежу або передавання розрахункових і супровідних документів проти платежу, або передавання розрахункових та супровідних документів на інших умовах.

Банківський рахунок – спосіб зберігання коштів в банках і проведення грошових операцій через банки.

Контокорентний (поточний) рахунок – це єдиний рахунок, на якому враховуються всі операції банку з клієнтом (приходні і видаткові).

Меморіальний ордер – розрахунковий документ, який складається за ініціативою банку для оформлення операцій щодо списання коштів з рахунка платника і внутрішньобанківських операцій відповідно до Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» та нормативно-правових актів Національного банку України.

Платіжне доручення – розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника банкові, що його обслуговує про списання зі свого рахунку зазначеної суми коштів та перерахування її на рахунок одержувача.

Дата валютування – це зазначена платником у розрахунковому документі або в документі на переказ готівки дата, починаючи з якої кошти, переказані платником одержувачу, переходять у власність одержувача.

Платіжна вимога – доручення – розрахунковий документ, який складається з двох частин: верхньої – вимоги одержувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів; нижньої – доручення платника безпосередньо обслуговуючому банку про списання зі свого рахунку визначеної ним суми коштів та перерахування її на рахунок одержувача.

Акредитив – договір, що містить зобов'язання банку-емітента, за яким цей банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти

документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж.

Платіжна вимога – це розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача або в разі договірною списання отримувача до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ призначеної суми коштів з рахунку платника на рахунок отримувача.

Міжбанківські розрахунки – система регулювання та здійснення грошових вимог та зобов'язань, що виникають між банками, їх філіями та клієнтами банків.

Міжбанківський переказ коштів – переказ коштів між банками в безготівковій формі, що обумовлений потребою виконання платежів або власних зобов'язань банків.

Система електронних платежів Національного банку України (СЕП НБУ) – це загальнодержавна платіжна система, що забезпечує здійснення розрахунків в електронній формі між банківськими установами і їхніми філіями як з доручення клієнтів банків, так і за зобов'язаннями банків один перед одним на території України.

Прямі кореспондентські відносини – договірні відносини між комерційними банками, метою яких є прискорення платежів і розрахунків.

Рахунок ЛОРО – рахунок, відкритий банком банку-кореспонденту (ваш рахунок у нас).

Рахунок НОСТРО – рахунок, відкритий банком у банку-кореспонденті (наш рахунок у вас).

Касові операції – це операції, які здійснює банк, а саме: видача готівки, приймання її та обмін непридатних до обігу банкнот (монет) на придатні до обігу банкноти (монети), банкнот на монети, монет на банкноти, банкнот (монет) одного номіналу на банкноти (монети) іншого номіналу, вилучення з обігу сумнівних банкнот (монет), валютно-обмінні операції та операції з банківськими металами.

Касові обороти – це обороти готівкових грошей, які надходять у каси банків і витрачаються з неї.

Електронні банківські послуги – послуги, що надаються електронними каналами передачі інформації з використанням комп'ютерних технологій та електронного обладнання, що призначене для її пересилки, прийому, відображення, обробки та збереження, а також гарантує конфіденційність.

Внутрішня електронна банківська діяльність – це така діяльність, яка пов'язана з використанням електронних технологій всередині установи банку, при здійсненні внутрішньобанківських операцій та таких, що супроводжують будь-яку зовнішню діяльність.

Зовнішня внутрішньосистемна електронна банківська діяльність – ведеться із проведенням зовнішніх (міжбанківських) операцій банку, але всередині банківської системи та в різних платіжних системах, а також на фінансових, міжбанківських та інших ринках, окрім ринку банківських послуг.

Зовнішня електронна банківська діяльність – це діяльність, яка пов'язана з наданням електронних банківських послуг.

Банківська пластикова картка – це пластиковий ідентифікаційний засіб, за допомогою якого власнику картки надається змога здійснювати операції з оплати за товари і послуги та отримувати готівкові кошти; це інструмент безготівкових розрахунків та засіб отримання кредиту.

Платіжна система – це сукупність учасників, що є кредитними організаціями, які здійснюють розрахунки; це система взаємовідносин між учасниками, яка необхідна для виконання зобов'язань щодо розрахунків за допомогою карток; це сукупність нормативних, договірних, фінансових та інформаційно-технічних засобів, що регламентують порядок використання банківських платіжних карток.

✂ *Методичний інструментарій*

Коефіцієнт плинності рахунків клієнтів банку розраховується за формулою: $K_{пл} = \frac{ЗР}{Рс}$,

$K_{пл}$ – коефіцієнт плинності рахунків у банку; $ЗР$ – кількість закритих рахунків за період, шт.; $Рс$ – середня кількість рахунків у періоді, шт.

Формула розрахунку коефіцієнта залучення (примноження) рахунків у банку:

$$K_{зал} = \frac{ВР}{Рс},$$

$K_{зал}$ – коефіцієнт залучення рахунків у банку; $ВР$ – кількість відкритих рахунків за період, шт.; $Рс$ – середня кількість рахунків у періоді, шт.

Формула розрахунку коефіцієнта сталості рахунків у банку:

$$K_{стал} = \frac{ВР - ЗР}{ВР},$$

$K_{стал}$ – коефіцієнт сталості рахунків у банку; $ВР$ – кількість відкритих рахунків за період, шт.; $ЗР$ – кількість закритих рахунків за період, шт.

Формула розрахунку вартості (ціни) розрахункових операцій банку:

$$Ц_{ро} = \frac{Воп - Ппл}{Коп},$$

$Ц_{ро}$ – ціна розрахункової операції, грн.; $Воп$ – витрати на здійснення розрахункової операції, грн.; $Ппл$ – плановий прибуток, грн.; $Коп$ – кількість розрахункових операцій за період.

Формула розрахунку ціни окремої розрахункової операції банку:

$$Ц_{оп} = \frac{\sum_{i=1}^n B_{ni} - ПВ_i + Ппл}{Коп},$$

$Ц_{оп}$ – ціна окремої розрахункової операції, грн.; $В_{pi}$ – питома вага робочого часу підрозділу на виконання операції (платіжного документа в

загальній сумі розрахункових документів),%; Ппл – плановий прибуток, грн.;
Коп – кількість розрахункових операцій за період.

Формула розрахунку ціни касової операції банку:

$$Цко = \frac{Впр \times Кпр + B_1 + B_2 + B_3 + Ппл}{Коп},$$

Цко – ціна касової операції, грн.; Впр – витрати на утримання працівника каси банку, грн.; B_1 – витрати на підготовку та видачу готівкових грошових коштів, грн.; B_2 – витрати на проведення приходних касових операцій, грн.; B_3 – витрати на звірку денної та вечірньої каси, грн.; Ппл – плановий прибуток, грн.; Коп – кількість касових операцій за період.

Для визначення проценту від інкасації торговельної виручки необхідно розрахувати ряд показників, таких як:

– частково інкасована виручка що визначається сумою обсягів дрібнооптової торгівлі клієнтів банку та товарів, реалізовані клієнтами банку населенню в кредит;

– витрати, які оплачені готівкою з виручки становить суму заробітної плата, сплаченої клієнтами банку та інші витрати клієнтів банку з виручки на поточні господарські потреби;

– загальний обсяг не інкасованої виручки становить суму частково інкасована виручки та витрат, які оплачені готівкою з виручки;

– загальний обсяг інкасованої торговельної виручки являє собою різницю між товарообігом клієнтів, що обслуговуються банком та загальним обсягом не інкасованої виручки;

– загальний відсоток інкасації становить відсоткове значення добутку загального обсягу інкасованої торговельної виручки до товарообігу клієнтів, що обслуговуються банком;

– виручка, що здається до каси банку готівкою визначається як різниця між загальним обсягом інкасованої торговельної виручки, надходженням виручки до банку та надходження виручки у відділення зв'язку;

– відсоток інкасації торговельної виручки готівкою, що надійшла у банк розраховується як співвідношення виручки, що здається до каси банку готівкою до товарообігу клієнтів, що обслуговуються банком.

Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Сільськогосподарське підприємство 5 квітня поточного року звернулося до відділення установи банку зі заявою про відкриття акредитиву для розрахунків згідно договору з машинобудівним заводом. Термін дії акредитиву встановлено згідно договору у 15 днів. Його сума 525 тис. грн.. На поточному рахунку підприємства у банку – 637 тис. грн.. Розрахунки здійснюються без акцепту. З банку постачальника надійшло підтвердження про оплату за рахунок цього акредитиву наступних розрахункових документів: 10 квітня – 170 тис. грн., 13 квітня – 230 тис. грн., 20 квітня – 125 тис. грн.. Автотранспортне підприємством 25 квітня подано заяву про відмову від акцепту рахунків

машинобудівним заводу, сплачених з акредитиву 20 квітня на суму 125 тис. грн.. Визначити позицію банку в цьому випадку.

Розв'язок

Термін дії акредитиву згідно умов задачі встановлено до 20 квітня. Відмова від акцепту приймається банком протягом трьох робочих днів після отримання покупцем оплачених за рахунок акредитиву документів, тобто не пізніше 23 квітня.

Отже, в даному випадку банк не прийме відмови від акцепту, оскільки сільськогосподарським підприємством перевищено термін подання його заяви.

Практичне завдання 2

На початок операційного дня залишок готівки в операційній касі банку складав 32 тис. грн.. Від підприємств і організацій, що обслуговувались банком протягом операційного дня, надійшло 197,5 тис. грн.. За цей же день банком видано 184,9 тис. грн. готівкою. Ліміт залишку обігової каси даного банку – 40 тис. грн.. Розрахувати залишок обігової каси даного банку на кінець операційного дня. Які заходи необхідно прийняти банку?

Розв'язок

1. Залишок готівки па кінець операційного дня банку склав:

$$32 + 197,5 - 184,9 = 44,6 \text{ тис. грн.}$$

2. Понадлімітний залишок обігової каси банку становить у розмірі:

$$44,6 - 40 = 4,6 \text{ тис. грн.}$$

Отже, 4,6 тис. грн. може бути перераховано на коррахунок в НБУ (до обов'язкового резерву), або ж продано іншому банку, що їх потребує за комісійні.

Практичне завдання 3

Розрахувати процент інкасації торговельної виручки, що надійшла безпосередньо до каси банку та загальний процент інкасації виручки на основі наступних даних: товарообіг клієнтів, що обслуговуються банком складає 99 000 тис. грн.; обсяги дрібнооптової торгівлі клієнтів банку складає 2 001 тис. грн.; товари, реалізовані клієнтами банку населенню в кредит складає 317 тис. грн.; заробітна плата, сплачена клієнтами банку складає 2 538 тис. грн.; інші витрати клієнтів банку з виручки на поточні господарські потреби складає 687 тис. грн.; надходження виручки до банку складає 4 137 тис. грн.; надходження виручки у відділення зв'язку складає 4 586 тис. грн..

Розв'язок

1. Частково інкасована виручка = обсяги дрібнооптової торгівлі клієнтів банку + товари, реалізовані клієнтами банку населенню в кредит:

$$2001 + 317 = 2318 \text{ тис. грн.}$$

2. Витрати, які оплачені готівкою з виручки = заробітна плата, сплачена клієнтами банку + інші витрати клієнтів банку з виручки на поточні господарські потреби:

$$2538 + 687 = 3225 \text{ тис. грн.}$$

3. Загальний обсяг не інкасованої виручки = частково інкасована виручка + витрати, які оплачені готівкою з виручки:

$$2318 + 3225 = 5543 \text{ тис. грн.}$$

4. Загальний обсяг інкасованої торговельної виручки = товарообіг клієнтів, що обслуговуються банком – загальний обсяг не інкасованої виручки:

$$99000 - 5543 = 93457 \text{ тис. грн.}$$

5. Загальний відсоток інкасації = загальний обсяг інкасованої торговельної виручки / товарообіг клієнтів, що обслуговуються банком $\times 100\%$:

$$\frac{93457}{99000} \times 100 = 94,4\%.$$

6. Виручка, що здається до каси банку готівкою = загальний обсяг інкасованої торговельної виручки – надходження виручки до банку – надходження виручки у відділення зв'язку:

$$93457 - 4137 - 4586 = 84734 \text{ тис. грн.}$$

7. Відсоток інкасації торговельної виручки готівкою, що надійшла у банк = виручка, що здається до каси банку готівкою / товарообіг клієнтів, що обслуговуються банком:

$$\frac{84734}{99000} \times 100 = 85,59\%.$$

Отже, процент інкасації торговельної виручки що надійшла безпосередньо до каси банку 94,4%, а відсоток інкасації торговельної виручки готівкою становить 85,59%.

🔗 **Завдання для самостійного опрацювання**

🔗 **Практичні завдання**

Завдання 1

Меблева фабрика звернулася до відділення ПАТ «УнікредитБанк» з проханням відкрити акредитив на суму 25 000 грн. за рахунок власних коштів для розрахунків з ліспромгоспом, який обслуговується в банку «Полісся». Згідно договору між постачальником і покупцем прийнято рішення про відкриття акредитиву в банку постачальника. Дати характеристику розрахунків за допомогою акредитивів, визначити особливості даного виду акредитиву, пояснити, чи можна виставляти акредитив одночасно за рахунок власних коштів та банківського кредиту.

Завдання 2

Розрахувати процент інкасації торговельної виручки, що надійшла безпосередньо до каси банку та загальний процент інкасації виручки на основі наступних даних: товарообіг клієнтів, що обслуговуються банком складає 199 000 тис. грн.; обсяги дрібнооптової торгівлі клієнтів банку складає 20 001 тис. грн.; товари, реалізовані клієнтами банку населенню в кредит складає 3 315 тис. грн.; заробітна плата, сплачена клієнтами банку складає 45 540 тис. грн.; інші витрати клієнтів банку з виручки на поточні господарські потреби складає 1 780 тис. грн.; надходження виручки до банку складає 41 370 тис. грн.; надходження виручки у відділення зв'язку складає 35 500 тис. грн..

Завдання 3

Визначити процент інкасації торговельної виручки для торговельного підприємства, якщо: план роздрібного товарообороту на рік встановлено в сумі

124 000 грн., в тому числі дрібнооптовий відпуск товарів – 25 000 грн.. Витрати готівки із виторгу в% до обороту: на оплату праці – 5%; поточні потреби – 0,8%. Виручка в банк здається щоденно в кінці робочого дня.

Завдання 4

На початок операційного дня залишок готівки в операційній касі банку складав 178 тис. грн.. Від підприємств і організацій, що обслуговувались банком протягом операційного дня, надійшло 597 тис. грн. За цей же день банком видано 487 тис. грн. готівкою. Ліміт залишку обігової каси даного банку – 200 тис. грн.. Розрахувати залишок обігової каси даного банку на кінець операційного дня. Які заходи необхідно прийняти банку?

Завдання 5

За умовами додаткової угоди до договору про обслуговування пластикової карти клієнту встановлюється автоматичний торговий кредитний ліміт у розмірі 50% від заробітної плати, що в середньому зараховується на картку, але не більше мінімальної за останні 3 місяці. Процентна ставка за користування кредитом (санкціонованим овердрафтом) – 22% річних. Графік перерахувань заробітної плати на картку: 25.05 – 400 грн., 21.06 – 600 грн., 17.07 – 2 000 грн., 26.08 – 750 грн.. У серпні було зафіксовано такий рух по рахунку клієнта: залишок на 1.08 +200 грн., 5.08 списано 364 грн., 14.08 списано 212 грн., 16.08 списано 75 грн., 19.08 – 50 грн.. Визначити суму нарахованих процентів за користування санкціонованим овердрафтом у серпні, а також загальну суму сплачених процентів, яка буде списана з рахунку клієнта наприкінці місяця. Пояснити переваги і недоліки застосування пластикових карток на вказаних умовах.

Завдання 6

Визначити обсяг місячного доходу банку від обслуговування банківських платіжних кредитних карток своїх клієнтів за такими даними: кількість карток – 426 шт.; середній обсяг кредитних ресурсів, використаних одним клієнтом протягом місяця, – 1,25 тис. грн.; відсоткова ставка за картковим кредитом – 36% річних; ставка комісії за зняття готівки з карткового рахунку – 3,5%; середній обсяг знятих коштів з рахунку одним клієнтом – 230 грн..

✍ Тестові завдання

- Дата валютування – це дата:
 - а) проведення валютних операцій;
 - б) здійснення крос-курсу валют;
 - в) переказу коштів на рахунок банку-кореспондента;
 - г) за якої кошти, переказані платником, переходять у власність отримувача.
- Платіжні доручення застосовуються в розрахунках за:
 - а) зовнішньоекономічною діяльністю;
 - б) товарним і нетоварним платежами;
 - в) товарними платежами;
 - г) внутрішньобанківськими операціями.

3. Примусове стягнення коштів з рахунків клієнтів банк виконує з використанням таких видів платіжних інструментів:
- а) платіжного доручення;
 - б) платіжної вимоги-доручення;
 - в) платіжної вимоги;
 - г) акредитива.
4. Акредитив, який може бути змінений або анульований банком-емітентом без повідомлення бенефіціара, називається:
- а) покритий;
 - б) непокритий;
 - в) відкличний;
 - г) безвідкличний.
5. Верхня частина платіжної вимоги-доручення – це:
- а) розпорядження платника банку про списання зі свого рахунку визначеної суми коштів;
 - б) вимога отримувача до платника про сплату визначеної суми коштів;
 - в) документ про списання визначеної суми коштів;
 - г) розрахунковий документ, що містить доручення платника банку про списання зі свого рахунку зазначеної суми коштів.
6. Приходні каси приймають від клієнтів готівку за такими документами:
- а) приходний ордер, грошовий чек;
 - б) приходний ордер, об'ява на внесок готівкою, повідомлення із видачею квитанції при прийомі платежів від населення;
 - в) видатковий касовий ордер, грошовий чек;
 - г) об'ява на внесок готівкою, грошовий чек.
7. Видача грошей з кас установ банку проводиться за такими документами:
- а) приходний ордер, грошовий чек;
 - б) приходний ордер, об'ява на внесок готівкою, повідомлення з видачею квитанції при прийомі платежів від населення;
 - в) видатковий касовий ордер, грошовий чек;
 - г) об'ява на внесок готівкою, грошовий чек.
8. Після закінчення операційного дня в банку працює:
- а) вечірня (прибуткова) каса;
 - б) видаткова каса;
 - в) прибутково-видаткова каса;
 - г) каса перерахування.
9. Діяльність, яка ведеться із проведенням зовнішніх (міжбанківських) операцій банку, але всередині банківської системи та в різ них платіжних системах, а також на фінансових, міжбанківських та інших ринках, окрім ринку банківських послуг – це:
- а) електронна банківська діяльність;
 - б) внутрішня електронна банківська діяльність;
 - в) зовнішня внутрішньосистемна (міжбанківська) електронна банківська діяльність;
 - г) зовнішня електронна банківська діяльність.

10. Процедура отримання дозволу на проведення операції з використанням спеціального платіжного засобу – це:

- а) ліцензування;
- б) авторизація;
- в) реєстрація;
- г) ідентифікація.

11. Діяльність яка включає в себе виконання за операціями з спеціальними платіжними засобами авторизації, моніторингу, збору, оброблення, зберігання інформації та надання обробленої інформації учасникам розрахунків і розрахунковому банку для проведення взаєморозрахунків називається:

- а) процесингом;
- б) еквайрингом;
- в) електронною торгівлею;
- г) авторизацією.

12. Паперовий документ, який підтверджує здійснення операції з ті використанням платіжної картки і містить набір даних щодо цієї чиєї рації та реквізити платіжної картки називається:

- а) платіжний додаток;
- б) сліп;
- в) особистий спеціальний платіжний засіб;
- г) платіжна схема.

13. Перелік спеціальних платіжних засобів, складений за певними їх реквізитами, за якими заборонено або обмежено проведення операцій – це:

- а) сліп;
- б) стоп-список;
- в) платіжний список;
- г) особистий спеціальний платіжний засіб;

14. Діяльність, пов'язана з технологічним, інформаційним обслуговуванням суб'єктів господарювання і здійсненням операцій з ви дачі готівки користувачам спеціальних платіжних засобів, які не є клієнтами емітента, а також проведенням розрахунків з ними за операції, які здійснені із застосуванням спеціальних платіжних засобів називається:

- а) процесингом;
- б) еквайрингом;
- в) електронною торгівлею;
- г) авторизацією.

15. Внутрішньодержавна платіжна система:

- а) платіжна система, в якій платіжна організація є резидентом та яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу грошей виключно в межах держави;
- б) платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність між банками різних країн, які використовують єдині стандарти платіжних засобів;
- в) платіжна організація, члени платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при проведенні переказу грошей;

- г) платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом;
16. Картки, при яких не дозволяється оплачувати покупку при відсутності грошей на рахунку, кошти при цьому списуються з рахунку власника картки в банку називаються:
- а) кредитними;
 - б) дебетними;
 - в) картками типу «електронний гаманець»;
 - г) чековими гарантійними картками.
17. Емісія спеціальних платіжних засобів в Україні може здійснюватися:
- а) виключно банками;
 - б) банками та іншими фінансово-кредитними установами;
 - в) банками та іншими юридичними особами;
 - г) всі відповіді правильні.

Тема 8.5. Кредитні операції банку

☞ Основні поняття

Кредит – економічна категорія, яка є виразом відносин між суб'єктами господарювання щодо надання й отримання позики в грошовій чи товарній і формі на умовах повернення, строковості й платності.

Банківський кредит – будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантій, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми.

Кредитний процес – це рух банківського кредиту як послідовний перебіг його організаційних стадій.

Кредитні операції – вид активних операцій, пов'язаних з наданням клієнтам коштів у тимчасове користування або прийняттям зобов'язань про надання коштів у тимчасове користування за певних умов, а також надання гарантій, поручительств, авалів, розміщення депозитів, проведення факторингових операцій, фінансового лізингу, видача кредитів у формі врахування векселів, у формі операцій РЕПО, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми.

Кредитор – юридична особа, яка надає кредити згідно принципів кредитування.

Позичальник – це особа, що отримала кредит і гарант – третя сторона, яка надає зобов'язання виконати кредитні зобов'язання позичальника перед кредитором у разі його неплатоспроможності.

Принципи кредитування – це комплекс найважливіших вихідних положень, на які спирається теорія кредиту і які визначають процес кредитування й конкретизуються в певних правилах надання кредитів. Розрізняють загальні, часткові (особливі) та одиничні принципи кредитування.

Стандартні кредити – це кредити, за якими кредитний ризик є незначним і становить 1% чистого кредитного ризику.

Кредити під контролем – це кредити, за якими кредитний ризик є незначним, але він може збільшитися внаслідок виникнення несприятливої для позичальника ситуації та становить 5% чистого кредитного ризику;

Субстандартні кредити – це кредити, за якими кредитний ризик є значним, надалі може збільшуватись і становить 20% чистого кредитного ризику, а також є ймовірність несвоєчасного погашення заборгованості в повній сумі та у строки, передбачені кредитним договором.

Сумнівні кредити – це кредити, за якими виконання зобов'язань з боку позичальника банку в повній сумі під загрозою, а також є низькою ймовірність повного погашення кредитної заборгованості, яка становить 50% чистого кредитного ризику.

Безнадійні кредити – це кредити, ймовірність виконання зобов'язань за якими з боку позичальника банку (з урахуванням фінансового стану позичальника й рівня забезпечення) практично відсутня, ризик за такими кредитами становить 100%.

Кредитна лінія – надання банком кредитів у межах попередньо визначеного ліміту кредитування.

Револьверні кредити – кредити, які надаються банком у межах встановленого ліміту, використовуються повністю або частинами і відновлюються відповідно до погашення раніше виданих кредитів.

Контокорентні кредити – кредити, надання яких відбувається через спеціальний контокорентний рахунок, при цьому банк здійснює всі операції позичальника за поточними вимогами та зобов'язаннями.

Овердрафтний кредит – кредит, надання якого здійснюється через основний поточний рахунок і в будь-який момент можна отримати кредит у межах певного ліміту.

Гарантійні кредити – це кредити, які є лише зобов'язаннями сплатити в разі потреби протягом певного періоду з обов'язковим стягненням комісії.

Кредитний механізм – це сукупність взаємопов'язаних прийомів і способів, що забезпечують реалізацію на практиці об'єктивних функцій кредиту як економічної категорії та дотримання принципів кредитування.

Кредитна інструкція – це опис послідовних дій з реалізації конкретної кредитної процедури.

Кредитоспроможність – наявність у позичальника (контрагента банку) передумов для проведення кредитної операції і його спроможність повернути борг у повному обсязі та в обумовлені договором строки.

Застава – це спосіб забезпечення зобов'язань, який передбачає право заставодержателя у разі невиконання заставодавцем забезпеченого заставою зобов'язання одержати задоволення з вартості заставленого майна з перевагою перед іншими кредиторами.

✂ *Методичний інструментарій*

В процесі дослідження кредитних операцій банку необхідно звернути увагу на процентний відсоток та на розрахунок ціни кредиту. Сума відсотків за кредитом визначається за формулою:

$$V = \frac{P \times k \times n}{T \times 100},$$

V – сума відсотків за період у n днів; P – сума кредиту; k – річна сума відсотка; n – кількість днів, розрахункового періоду; T – максимальна кількість днів у році за умовами договору.

Нарощена сума кредиту разом із відсотками розраховується таким чином:

$$S_n = P \times \left(1 + \frac{k \times n}{T \times 100} \right),$$

S_n – сума відсотків за період у n днів.

Складні відсотки за розрахунковий період визначаються за формулою:

$$V = P \times \left(\left(1 + \frac{k \times n}{m \times T \times 100} \right)^m - 1 \right).$$

m – кількість періодів (разів) нарахування складного відсотка.

Нарощена сума кредиту при застосування складних відсотків за період не більше одного року визначається за формулою: $S = P \times \left(1 + \frac{k}{m} \right)^{mm}$

$$S = P \times \left(1 + \frac{k \times n}{m \times T \times 100} \right)^m.$$

Формула визначення майбутньої вартості ануїтету:

$$Sa = AП \times \frac{(1+k)^n - 1}{k \times (1+k)^n}.$$

Суму відсотків за користування кредитними ресурсами розраховується таким чином: $S_r = \frac{Sk}{p} \times R \times \frac{p \times n + 1}{2}$,

Sk – сума кредиту; p – кількість виплат на протязі відповідного терміну; R – процентна ставка; n – термін видачі кредиту у роках.

Процентні витрати по обслуговуванню кредиту визначаються за формулою:

$$ПВ = \frac{ОВ}{СК} \times 100\%,$$

$ОВ$ – операційні витрати банку на обслуговування кредиту; $СК$ – сума кредиту.

Для визначення оптимальної для банку процентної ставки за кредитом розраховується мінімальна норма дохідності за кредитними ресурсами за

формулою: $МНД = ПЗР + НД \times \frac{Н}{360} = \frac{Д - В}{К + P}$,

МНД – мінімальна норма дохідності; ПЗР – процентні витрат за залученими ресурсами; НД – надбавка для покриття ризику та отримання прибутку в процентах; Н – термін дії кредиту в днях; К – основна сума кредиту; Р – сума резерву за даним кредитором на коррахунку НБУ.

Мінімальний дохід від кредиту визначається за допомогою формули:

$$D_m = CK \times \text{МНД}.$$

Оптимальна процентна ставку за кредитом розраховується за формулою:

$$\text{Re} = \frac{D_m}{K} \times \frac{360}{N}.$$

Визначення кредитоспроможності клієнта банку регламентується положенням «Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями» від 25.01.2012, затверджене постановою НБУ № 23.

Відповідно, банк визначає клас боржника – юридичної особи залежно від значення інтегрального показника, розрахованого із застосуванням багатофакторної дискримінантної моделі за формулою:

$$Z = a_1 K_1 + a_2 K_2 + a_3 K_3 \dots a_n K_n - a_0,$$

Z – інтегральний показник; K_1, K_2, \dots, K_n – фінансові коефіцієнти, що визначаються на підставі даних фінансової звітності боржника – юридичної особи для великого або середнього підприємства (для малого підприємства – коефіцієнти MK_1, MK_2, \dots, MK_n ; a_1, a_2, \dots, a_n – параметри, що визначаються з урахуванням вагомості та розрядності фінансових коефіцієнтів і щорічно актуалізуються НБУ на підставі даних фінансової звітності боржників – юридичних осіб та залежно від виду їх економічної діяльності; a_0 – вільний член дискримінантної моделі, значення якого щорічно актуалізуються НБУ.

Фінансові коефіцієнти, рекомендовані для визначення інтегрального показника, звичайно поділяють на окремі групи залежно від того, який бік діяльності позичальника вони характеризують.

1. Показники платоспроможності визначають достатність ліквідних активів для покриття позичальником його зобов'язань і вимірюються співвідношенням між різними групами ліквідних активів і короткостроковими зобов'язаннями позичальника перед банком та іншими кредиторами.

Платоспроможність позичальника визначається за такими показниками:

– коефіцієнт покриття (ліквідність третього ступеня) (K_1) характеризує здатність підприємства покривати поточні зобов'язання оборотними активами,

розраховується за формулою: $K_1 = \frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}}$;

– проміжний коефіцієнт покриття (K_2) характеризує очікувану платоспроможність боржника у короткостроковому періоді, розраховується за формулою:

$K_2 = \frac{\text{Грошовікошти} + \text{поточні фінансові інвестиції} + \text{дебіторська заборгованість} + \text{векселі одержані}}{\text{Поточні зобов'язання}}$,

2. Показники фінансової стабільності характеризують забезпеченість підприємства власними джерелами формування основних та обігових коштів.

Фінансова стійкість позичальника визначається за такими показниками:

– коефіцієнт фінансової незалежності (K_3) характеризує ступінь залежності підприємства від позикових джерел фінансування, розраховується за

$$\text{формулою: } K_3 = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Валюта балансу}};$$

– коефіцієнт покриття необоротних активів власним капіталом (K_4) характеризує рівень фінансування необоротних активів за рахунок власного

$$\text{капіталу підприємства, визначається за формулою: } K_4 = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Необоротні активи}}.$$

3. Показники рентабельності та інші показники ефективності позичальника засвідчують частку чистого прибутку на одиницю активів чи пасивів; їх обчислюють як співвідношення між чистим прибутком і окремими статтями активів чи пасивів, виражене у відсотках, а також включають показники, що характеризують ефективність використання активів. Визначається за такими показниками:

– коефіцієнт рентабельності власного капіталу (K_5) характеризує ефективність використання капіталу підприємства інвестованого власником:

$$K_5 = \frac{\text{Чистий прибуток}}{(\text{статутний капітал} + \text{інший додатковий капітал} - \text{неоплачений капітал} - \text{вилучений капітал}) + (\text{статутний капітал} + \text{інший додатковий капітал} - \text{неоплачений капітал} - \text{вилучений капітал}) / 2},$$

– коефіцієнт рентабельності продаж за фінансовими результатами від операційної діяльності (K_6):

$$K_6 = \frac{\text{Фінансові результати від операційної діяльності}}{\text{Чистий дохід від реалізації}},$$

– коефіцієнт рентабельності продаж за фінансовими результатами від звичайної діяльності (K_7), розраховується за формулою:

$$K_7 = \frac{\text{Чистий прибуток} + \text{амортизація} + \text{податок на прибуток} + \text{фінансові витрати}}{\text{Чистий дохід від реалізації} + \text{інші операційні доходи}},$$

– коефіцієнт рентабельності активів за чистим прибутком (K_8) характеризує ефективність використання активів підприємства, розраховується за формулою:

$$K_8 = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Середня вартість валюти балансу}},$$

– коефіцієнт оборотності оборотних активів (K_9) характеризує ефективність використання оборотних активів підприємства, розраховується за формулою:

$$K_9 = \frac{\text{Чистий дохід від реалізації}}{\text{Середня вартість оборотних активів}},$$

– коефіцієнт оборотності позичкового капіталу (K_{10}) характеризує здатність підприємства розраховуватися з боргами за рахунок внутрішній фінансових джерел:

$$K_{10} = \frac{\text{Чистий прибуток} + \text{амортизація} + \text{фінансові витрати}}{\text{Довгострокові зобов'язання} + \text{поточні зобов'язання}},$$

Результат розрахунку інтегрального показника оцінюється відповідно до шкали НБУ (залежно від величини підприємства – велике, середнє чи мале), що дозволяє визначити клас позичальника від 1-го (найвищого) до 9-го (найнижчого). При цьому банк визначає клас боржника – юридичної особи не вище 8, якщо проти нього порушено справу про банкрутство чи відсутня фінансова звітність за останній звітний період; кредит в іноземній валюті надано боржнику – юридичній особі, у якого немає джерел надходження валютної виручки в обсязі, достатньому для погашення боргу протягом дії договору або ж боржником чи банком не надано інформації до бюро кредитних історій. Також банк визначає клас боржника – юридичної особи не вище 9, якщо боржника визнано банкрутом у встановленому законодавством України порядку. Якщо ж боржник є нерезидентом, то при визначенні його класу також враховується ризик країни місцезнаходження.

📌 Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Банківська установа 1 серпня поточного року надає кредит виробничому підприємству в сумі 600 000 грн. терміном до 2 листопада поточного року під 24% річних. Через 45 днів банк підвищив відсоткову ставку до 28%. На даний момент позичальником було погашено 25% основної суми позики. Розрахуйте суму відсотків за користування позикою, яку повинно сплатити підприємство.

Розв'язок

1. Оскільки відсоткова ставка змінювалася протягом терміну дії кредитного договору, необхідно розрахувати відсотки в щоденному режимі за кожен період окремо, враховуючи те, що день видачі та погашення кредиту вважають як один.

2. Перший період протягом якого діяла ставка 24% триває 45 днів – з 1.08 по 15.09 включно. Використовуючи просту схему нарахування відсотків сума відсотків за визначений період становить:

$$V = \frac{P \times k \times n}{T \times 100} = \frac{600000 \times 0,24 \times 45}{365} = 17753,42 \text{ грн.}$$

3. Наступний період протягом якого діяла ставка 28% триває 47 днів – з 16.09 по 2.11 включно. На даний момент заборгованість позичальника становила 75% початкової вартості. Тому сума відсотків за визначений період становить:

$$V = \frac{(600000 \times 0,75) \times 0,28 \times 47}{365} = 16224,66 \text{ грн.}$$

4. Загальна вартість відсотків за позикою становить:

$$17753,42 + 16224,66 = 33978,08 \text{ грн.}$$

Отже, сума відсотків за користування позикою, що сплатить позичальник становить 33 978,08 грн..

Практичне завдання 2

Підприємство одержує кредит у банку розміром 250 000 грн. строком на 5 років під 20% річних. Основна сума боргу за кредитом погашається щорічно рівними частками протягом всього строку дії кредитної угоди. Наррахування

процентів здійснюється на залишок суми боргу. Скласти графік погашення кредиту позичальником та визначити, яку суму процентів сплатити позичальник банку за користування кредитом.

Розв'язок

1. Визначаємо частку погашення основного боргу за кредитними ресурсами, що сплачуватиме підприємство кожний період: $\frac{250000}{5} = 50000$ грн.

2. Сума відсотків, що підлягає сплаті за простою схемою нарахування становитиме:

а) за 1 рік – $250000 \times 0,2 = 50000$ грн.

Сума коштів, що підлягає оплаті позичальником становить:

$$50000 + 50000 = 100000 \text{ грн.}$$

Залишок кредитних ресурсів на 2 рік погашення кредиту:

$$250000 - 50000 = 200000 \text{ грн.}$$

б) за 2 рік – $200000 \times 0,2 = 40000$ грн.

Сума коштів, що підлягає оплаті позичальником становить:

$$50000 + 40000 = 90000 \text{ грн.}$$

Залишок кредитних ресурсів на 3 рік погашення кредиту:

$$200000 - 50000 = 150000 \text{ грн.}$$

Ідентично розраховуємо за 3–5 роки погашення кредиту.

Таблиця 8.4 - Результати розрахунку сформовано у графік погашення кредитних ресурсів підприємства.

№	Дата повернення кредитних коштів	Залишок заборгованості за кредитними ресурсами	Сума коштів, що підлягає оплаті позичальником	Сума кредитних ресурсів основного боргу до погашення	Сума процентів, що підлягають оплаті
1	1 рік	250 000	100 000	50 000	50 000
2	2 рік	200 000	90 000	50 000	40 000
3	3 рік	150 000	80 000	50 000	30 000
4	4 рік	100 000	70 000	50 000	20 000
5	5 рік	50 000	60 000	50 000	10 000
Всього		0	400 000	250 000	150 000

Отже, сума відсотків, що повинен сплатити позичальник банку за користування кредитом становить 150 000 тис. грн..

Практичне завдання 3

Банківська установа надала кредит позичальнику 60 000 грн. на півроку за такими умовами: відсоткова ставка – 20% річних; комісійна винагорода за розрахункове обслуговування – 1% щомісячно від суми кредиту; погашення кредиту здійснюється рівними строковими платежами щомісячною. Необхідно визначити розмір щомісячних платежів та побудувати графік погашення боргових зобов'язань клієнтом.

Розв'язок

1. Сума рівних щомісячних платежів щодо погашення тіла кредиту становить :

$$\frac{60000}{6} = 10000 \text{ грн.}$$

2. Визначимо суму відсотків за користування кредитними ресурсами за формулою: $S_r = \frac{Sk}{p} \times R \times \frac{p \times n + 1}{2} = \frac{60000}{6} \times 0,2 \times \frac{6 \times 0,5 + 1}{2} = 4000$ грн.

S_r – сума кредиту; p – кількість виплат на протязі відповідного терміну; R – процентна ставка; n – термін видачі кредиту у роках.

3. Сума щомісячного відсоткового платежу становитиме: $\frac{4000}{6} = 466,6$ грн.

4. Вартість комісійної винагороди, щомісячно становить:
 $60000 \times 0,01 = 600$ грн.

5. Складемо графік погашення кредитної заборгованості клієнта:

Місяць	Кредитна заборгованість на початок	Сума погашення кредиту	Сума нарахованих відсотків	Сума нарахованих комісійних	Щомісячна виплата	Кредитна заборгованість на кінець
1	60 000	10 000	666,66	600	11 266,66	50 000
2	50 000	10 000	666,66	600	11 266,66	40 000
3	40 000	10 000	666,66	600	11 266,66	30 000
4	30 000	10 000	666,66	600	11 266,66	20 000
5	20 000	10 000	666,66	600	11 266,66	10 000
6	10 000	10 000	666,66	600	11 266,66	0
Разом	X	60 000	4000	3600	67 599,96	X

Отже, позичальник за термін дії кредитної угоди повинен сплати 67 599,96 грн., при цьому щомісячний платіж становитиме 11 266,66 грн..

Практичне завдання 4

За наступними показниками діяльності банку визначте оптимальну процентну ставку за кредитом у сумі – 100 000 грн. терміном на 1 рік: процентні витрат за залученими ресурсами – 18% річних; операційні витрати банку на обслуговування кредиту – 10 000 грн.; норма обов'язкового резерву – 15%; встановлена норма прибутку від кредитних операцій – 4%.

Розв'язок

1. Процентні витрати по обслуговуванню кредиту визначаються за формулою: $ПВ = \frac{ОВ}{СК} \times 100\% = \frac{10000}{100000} \times 100\% = 10\%$.

ОВ – операційні витрати банку на обслуговування кредиту; СК – сума кредиту.

2. Визначимо мінімальну норму дохідності за даним кредитом:

$$МНД = ПЗР + НД \times \frac{Н}{360} = (18 + 10 + 15 + 4) \times \frac{365}{360} = 47,65\%$$

МНД – мінімальна норма дохідності; ПЗР – процентні витрат за залученими ресурсами; НД – надбавка для покриття ризику та отримання прибутку в процентах; Н – термін дії кредиту в днях.

3. За мінімальною нормою дохідності знаходимо мінімальний дохід від кредиту:

$$D_m = СК \times МНД = 100000 \times 0,4765 = 47650 \text{ грн.}$$

4. Визначаємо оптимальну процентну ставку за кредитом за формулою:

$$Re = \frac{D_m}{K} \times \frac{360}{N} = \frac{47650}{100000} \times \frac{360}{365} = 0,4699 \text{ або } 46,99\%$$

Отже, оптимально процентна ставка за кредитними ресурсами становить 46,99%, при номінальній ставці 18%.

Практичне завдання 5

На основі даних звіту про фінансовий стан нафтопереробного підприємства на звітну дату оцінити його кредитоспроможність та зробити попередні висновки про ймовірність отримання ним кредитних ресурсів.

Таблиця 8.5 - Звіт про фінансовий стан нафтопереробного підприємства

№	Статті балансу	Сума, тис. грн.	
		На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
АКТИВ			
1.	Необоротні активи – усього	63 086	188 934
	у т.ч. : Основні засоби:		
	– залишкова вартість	51 211	145 673
	– первісна вартість	66 376	166 930
	– знос	(15 165)	(21 256)
2.	Оборотні активи – усього, у т.ч.:	57 549	96 790
	– виробничі запаси і товари	677	803
	– векселі одержані	1 000	–
	– дебіторська заборгованість	35 849	57 700
	– грошові кошти та їх еквіваленти	957	4 705
	– поточні фінансові інвестиції	18 493	32 180
3.	Витрати майбутніх періодів	307	45
4.	Необоротні активи та групи вибуття	–	–
	БАЛАНС	120 942	285 769
ПАСИВ			
1.	Власний капітал – усього, у т.ч.:	86 890	179 513
	Статутний капітал	120 000	130 000
	Додатковий власний капітал	–	20 000
	Інший додатковий капітал	11 256	17 122
	Неоплачений капітал	(45 605)	–
	Вилучений капітал	(170)	–
2.	Забезпечення майбутніх витрат і платежів	–	–
3.	Довгострокові зобов'язання	23 854	77 477
4.	Поточні зобов'язання – усього, у т.ч.:	10 198	28 779
	– кредиторська заборгованість за товари	7 135	11 234
	– поточні зобов'язання за розрахунками	662	15 214
	– інші поточні зобов'язання	2 401	2 331
5.	Доходи майбутніх періодів	–	–
	БАЛАНС	120 942	285 769

Довідково: дані форми 2 (звіту про сукупний дохід) на звітну дату: чистий дохід від реалізації – 24 387 тис. грн.; інші операційні доходи – 43 551 тис. грн.; фінансові результати від операційної діяльності – 7 247 тис. грн.; фінансові витрати – 6 716 тис. грн.; фінансові результати від звичайної діяльності – 10 894 тис. грн.; податок на прибуток від звичайної діяльності – 285 тис. грн.; чистий прибуток – 10 609 тис. грн.; амортизація – 8 270 тис. грн..

Розв'язок

1. Розрахунок кредитоспроможності проведемо з використання методики НБУ щодо оцінювання кредитоспроможності позичальника, що міститься в Положенні про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями

Відповідно до вказаної методики підприємство відноситься до переробної та добувної промисловості, виробництва та розподілення електроенергії, газу та води (4 група економічної діяльності). Для визначення класу боржника відповідно до вищезгаданого положення та формули використовуємо наступну модель:

$$Z = 0,025K_1 + 1,9K_3 + 0,45K_6 + 1,5K_8 + 0,03K_9 - 0,5.$$

2. Розраховуємо значення фінансових коефіцієнтів, покладених в основу визначення інтегрального показника:

– коефіцієнт покриття (ліквідність третього ступеня) (K_1) характеризує здатність підприємства покривати поточні зобов'язання оборотними активами, визначений за формулою:

$$K_1 = \frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}}, K_{1_0} = \frac{57549}{10198} = 5,64; K_{1_1} = \frac{96790}{28779} = 3,36.$$

Отримане значення коефіцієнта K_1 за звітний період теж дещо знизилося і показує, що обсяг поточних зобов'язань можна повністю погасити за рахунок оборотних активів.

– проміжний коефіцієнт покриття (K_2) характеризує очікувану платоспроможність боржника у короткостроковому періоді, визначений за формулою:

$$K_2 = \frac{\text{Грошові кошти} + \text{поточні фінансові інвестиції} + \text{дебіторська заборгованість} + \text{векселіодержані}}{\text{Поточні зобов'язання}},$$

$$K_{2_0} = \frac{957 + 18493 + 35849 + 1000}{10198} = 5,52; K_{2_1} = \frac{4705 + 32180 + 57700}{28779} = 3,29.$$

Отриманий результат за звітний період хоча і знизився, але показує, що підприємство спроможне погашати поточні зобов'язання у встановлені строки, очікувана платоспроможність боржника у короткостроковому періоді є достатньою;

– коефіцієнт фінансової незалежності (K_3) характеризує ступінь залежності підприємства від позикових джерел фінансування, визначений за формулою:

$$K_3 = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Валюта балансу}}, K_{3_0} = \frac{86890}{120942} = 0,72; K_{3_1} = \frac{179513}{285769} = 0,63.$$

Отриманий результат у звітному періоді має тенденцію до зниження, хоча частка власного капіталу залишається достатньою (більше 50%) у структурі джерел фінансування, що характеризує невисокий ступінь залежності підприємства від позикових джерел фінансування;

– коефіцієнт покриття необоротних активів власним капіталом (K_4) характеризує рівень фінансування необоротних активів за рахунок власного капіталу підприємства, визначений за формулою:

$$K_4 = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Необоротні активи}}, K4_0 = \frac{86890}{63086} = 1,38; K4_1 = \frac{179513}{188934} = 0,95.$$

Отриманий результат свідчить, що хоча рівень фінансування необоротних (довгострокових) активів за рахунок власного капіталу підприємства на початок звітної періоду був достатнім (більше 1), то на кінець звітної періоду він суттєво знизився і став недостатнім (менше 1). Це є негативним;

– коефіцієнт рентабельності власного капіталу (K_5) характеризує ефективність використання капіталу підприємства інвестованого власником, визначений за формулою:

$$K_5 = \frac{\text{Чистий прибуток}}{((\text{статутний капітал} + \text{інший додатковий капітал} - \text{неоплачений капітал} - \text{вилучений капітал}) + (\text{статутний капітал} + \text{інший додатковий капітал} - \text{неоплачений капітал} - \text{вилучений капітал})) / 2}$$

$$K5 = \frac{10609}{(120000 + 11256 - 45605 - 170) + (130000 + 20000 + 17122)} = 0,08.$$

Отриманий результат свідчить, що у звітному періоді ефективність використання капіталу підприємства, інвестованого власником складала 0,08 або 8%.

– коефіцієнт рентабельності продаж за фінансовими результатами від операційної діяльності (K_6) визначений за формулою:

$$K_6 = \frac{\text{Фінансові результати від операційної діяльності}}{\text{Чистий дохід від реалізації}}, K6 = \frac{7247}{24387} = 0,30.$$

Отримані результати свідчать про достатню рентабельність продаж за фінансовими результатами від операційної діяльності;

– коефіцієнт рентабельності продаж за фінансовими результатами від звичайної діяльності (K_7), визначений за формулою:

$$K_7 = \frac{\text{Чистий прибуток} + \text{амортизація} + \text{податок на прибуток} + \text{фінансові витрати}}{\text{Чистий дохід від реалізації} + \text{інші операційні доходи}}$$

$$K7 = \frac{10609 + 8270 + 285 + 6716}{24387 + 43551} = 0,38.$$

Отримані результати свідчать про достатню рентабельність продаж за фінансовими результатами від звичайної діяльності;

– коефіцієнт рентабельності активів за чистим прибутком (K_8) характеризує ефективність використання активів підприємства, визначений за формулою:

$$K_8 = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Середня вартість валюти балансу}}, K8 = \frac{10609}{(120942 + 285769) / 2} = 0,05.$$

Отримані результати свідчать, що у звітному періоді ефективність використання (рентабельність) активів підприємства складала 0,05 або 5%;

– коефіцієнт оборотності оборотних активів (K_9) характеризує ефективність використання оборотних активів підприємства, визначений за формулою:

$$K_9 = \frac{\text{Чистий дохід від реалізації}}{\text{Середня вартість оборотних активів}}, K9 = \frac{24387}{(57549 + 96790) / 2} = 0,32.$$

Отримані результати свідчать, що кожна гривня оборотних активів приносить 3 коп. чистого доходу від реалізації, тобто ефективність використання оборотних активів підприємства складає 0,03 або 3%;

– коефіцієнт оборотності позичкового капіталу (K_{10}) характеризує здатність підприємства розраховуватися з боргами за рахунок внутрішній фінансових джерел, визначений за формулою:

$$K_{10} = \frac{\text{Чистий прибуток} + \text{амортизація} + \text{фінансові витрати}}{\text{Довгострокові зобов'язання} + \text{поточні зобов'язання}},$$

$$K_{10} = \frac{10609 + 8270 + 6716}{77477 + 28779} = 0,24.$$

Отримані результати свідчать, що внутрішні джерела підприємці па забезпечують фінансування поточних і довгострокових боргів лише на 24% (0,24).

3. Підставимо у модель, вказану у п. 1 дані вище визначених коефіцієнтів та розрахуємо значення інтегрованого показника за звітний період:

$$Z = 0,025 \times 3,36 + 1,9 \times 0,63 + 0,45 \times 0,3 + 1,5 \times 0,05 + 0,03 \times 0,32 - 0,5 = 1,006.$$

Розглядаючи величину підприємства як середнє та застосовуючи значення шкали, встановленої для інтерпретації значень інтегрованого показника (4 група за видом економічної діяльності), вказаної у таблиці 4 Додатку 3 до Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, визначаємо клас боржника, фінансовий стан якого аналізується як клас 2.

Отже, отримані результати проведених розрахунків свідчать, що підприємство, у цілому, є ліквідним і платоспроможним, але відчуває труднощі з мобільністю використання власних коштів. Це може пояснюватись специфічними особливостями даної галузі, а погіршення значень окремих коефіцієнтів на кінець звітної періоду – значними інвестиціями в нове будівництво. Враховуючи достатній рівень рентабельності діяльності підприємства та його ділової активності та невисокий рівень фінансового ризику підприємство можна вважати кредитоспроможним. Оскільки значення більшості фінансових коефіцієнтів у звітному періоді мають тенденцію до зниження та відчуваються фінансові труднощі на кінець звітної періоду, то клас позичальника у наступному періоді може знизитися до 3.

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Практичні завдання**

Завдання 1

Підприємство одержує кредит у банку розміром 560 000 грн. строком на 7 років під 24% річних. Основна сума боргу за кредитом погашається щорічно рівними частками протягом всього строку дії кредитної угоди. Нарахування процентів здійснюється на залишок суми боргу. Скласти графік погашення кредиту позичальником та визначити, яку суму процентів сплатити позичальник банку за користування кредитом.

Завдання 2

Банківська установа надала кредит позичальнику 152 000 грн. на півроку за такими умовами: відсоткова ставка – 23% річних; комісійна винагорода за розрахункове обслуговування – 1,25% щомісячно від суми кредиту; погашення кредиту здійснюється рівними строковими платежами щомісячною.

Необхідно визначити розмір щомісячних платежів та побудувати графік погашення боргових зобов'язань клієнтом.

Завдання 3

На основі даних звіту про фінансовий стан нафтопереробного підприємства на звітну дату оцінити його кредитоспроможність та зробити попередні висновки про ймовірність отримання ним кредитних ресурсів.

Таблиця 8.6 - Звіт про фінансовий стан нафтопереробного підприємства

	Статті балансу	Сума, тис. грн	
		На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
АКТИВ			
1.	Необоротні активи – усього	4400	5 500
	у т.ч. : Основні засоби:		
	– залишкова вартість	4 400	5 500
	– первісна вартість	5 600	7 000
	– знос	(1 200)	(1 500)
2.	Оборотні активи – усього, у т.ч.:	32 100	49 300
	– виробничі запаси і товари	250	600
	– векселі одержані	18 500	10 000
	– дебіторська заборгованість	8 400	17 700
	– грошові кошти та їх еквіваленти	4 900	7 100
	– поточні фінансові інвестиції	50	13 900
3.	Витрати майбутніх періодів	100	–
	БАЛАНС	36 600	54 800
ПАСИВ			
1.	Власний капітал	24 700	33 800
2.	Забезпечення майбутніх витрат і платежів	–	–
3.	Довгострокові зобов'язання	50	–
4.	Поточні зобов'язання – усього, у т.ч.:	11 850	21 000
	– кредиторська заборгованість за товари	9 900	19 600
	– поточні зобов'язання за розрахунками	250	550
	– інші поточні зобов'язання	1 700	850
5.	Доходи майбутніх періодів	–	–
	БАЛАНС	36 600	54 800

Довідково: дані форми 2 (звіту про сукупний дохід) на звітну дату чистий дохід від реалізації – 69 841 тис. грн., інші операційні доходи – 15 325 тис. грн., фінансовий результат від операційної діяльності – 25 488 тис. грн., фінансові витрати – 10 450 тис. грн., фінансові результати від звичайної діяльності – 23 456 тис. грн., податок на прибуток від звичайної діяльності – 4 826 тис. грн., чистий прибуток – 15 087 тис. грн., амортизація – 8 755 тис. грн.

Завдання 5

Позичальник збирається взяти кредит у розмірі 60 000 грн. з помісячним поверненням рівними частинами протягом 7 місяців 65000 грн. Визначити ставку відсотків по кредиту, на підставі якої він може вибрати банк.

Завдання 4

Банківська установа 1 березня поточного року надає кредит виробничому підприємству в сумі 87 000 грн. терміном до 15 вересня поточного року під 25% річних. Через 25 днів банк підвищив відсоткову ставку до 28%. На даний момент позичальником було погашено 25% основної суми позики. Розрахуйте суму відсотків за користування позикою, яку повинно сплатити підприємство.

Завдання 6

За наступними показниками діяльності банку визначте оптимальну процентну ставку за кредитом у сумі – 200 000 грн. терміном на 1 рік: процентні витрати за залученими ресурсами – 25% річних; операційні витрати банку на обслуговування кредиту – 22 000 грн.; норма обов'язкового резерву – 5%; встановлена норма прибутку від кредитних операцій – 6%.

Завдання 7

Банк надав позичальнику кредит у сумі 220 тис. грн. строком на 3 місяці під 26% річних. Розрахувати суму заборгованості підприємства перед банком за умови щомісячного нарахування складних відсотків.

Завдання 8

Банківською установою надано кредит юридичній особі в сумі 240 000 грн. під заставу майна строком на 2 роки. Визначити майбутню вартість кредиту при щомісячному нарахуванні простих відсотків за ставкою 23%. Пояснити механізм використання номінальної та ефективної ставки простих відсотків при здійсненні банківських операцій.

✍ Тестові завдання

1. Функції кредиту:
 - а) контрольна;
 - б) захисна, оперативна, регулятивна;
 - в) емісійна, перерозподільча, контрольна;
 - г) контрольна, захисна, перерозподільча.
2. Принципи кредитування:
 - а) строковість;
 - б) поверненість, платність;
 - в) незабезпеченість, цільовий характер використання;
 - г) строковість, цільовий характеру використання, забезпеченість, поверненість, платність.
3. За строком користування банківські кредити поділяються на:
 - а) виробничі;
 - б) строкові, короткострокові;
 - в) короткострокові та довгострокові;
 - г) кредити для юридичних та фізичних осіб.
4. Кредити банку поділяються по характеру процентної ставки на кредити з:

- а) плаваючою процентною ставкою;
 - б) домінуючою процентною ставкою;
 - в) традиційною процентною ставкою;
 - г) екстраординарною процентною ставкою.
5. Овердрафт – це:
- а) ломбардний кредит;
 - б) перевищення ліміту кредитування;
 - в) перевищення банком своїх повноважень;
 - г) заборгованість банку перед клієнтом.
6. Онкольні кредити – це кредити, які надаються...
- а) на онкольні операції;
 - б) за умови, що кредит має бути повернутий на першу вимогу банку;
 - в) за умови, що позичальник є бланковим;
 - г) за умови, що кредит має бути повернутий не пізніше зазначеного в угоді терміну.
7. Довгострокові позики, за рахунок яких фінансується придбання житла – це:
- а) іпотечні кредити;
 - б) разові кредити;
 - в) лізингові кредити;
 - г) сезонні кредити.
8. Чим обмежується строк дисконтного кредиту?
- а) дисконтом;
 - б) строком дії акції;
 - в) строком, на який виписано вексель;
 - г) строком поставки товару.
9. Які існують ступені обслуговування боргу?
- а) стандартний, субстандартний, сумнівний;
 - б) добрий, слабкий, незадовільний;
 - в) сильний, слабкий, відносний;
 - г) вірна відповідь відсутня.
10. Консорціумні кредити – це кредити, які надаються...
- а) декількома банками окремо;
 - б) двома банками окремо;
 - в) одним банком;
 - г) декількома банками.
11. Застава – це спосіб:
- а) оплати послуг;
 - б) забезпечення зобов'язань;
 - в) забезпечення права власності на майно;
 - г) забезпечення права нагляду за майном.
12. Пролонгація кредиту – це:
- а) довгострокове повернення кредиту позичальником;
 - б) продовження строку дії кредитного договору;
 - в) розірвання кредитного договору;
 - г) кредитні канікули.

Тема 8.6. Особливості операцій з надання та погашення окремих видів кредитів

☞ Основні поняття

Споживчий кредит – кошти, що надаються кредитором (банком або іншою фінансовою установою) фізичним особам на придбання споживчих товарів або послуг у тимчасове користування, під процент, на умовах строковості та платності.

Консорціумні кредити – кредити, що надаються об'єднанням банків, в якому один з банків є головним, тобто він відповідає за погодження умов кредиту з клієнтом, а після укладення договору здійснює безпосереднє надання кредиту за рахунок коштів, які виділили інші банки – члени консорціуму

Іпотечний кредит – це особлива форма кредиту, пов'язана з наданням позик під заставу нерухомого майна – землі, виробничих або житлових будівель тощо.

Акцептний кредит – це банківський кредит особливої форми, який отримує експортер або імпортер шляхом передання банкові переважно короткострокових торгових векселів.

Авальний кредит – це кредит, призначений для сплати банком за зобов'язаннями клієнта в тому разі, коли сам клієнт не зможе цього зробити у формі поручительства або гарантії.

Факторинг – це вид торгівельно-комісійних операцій банку, пов'язаних з кредитуванням оборотного капіталу клієнта шляхом інкасування його дебіторської заборгованості.

Відкритий факторинг – це вид факторингу, за якого платника (боржника) повідомляють про участь і розрахунках фактора-посередника.

Конфіденційний факторинг – це надання банком чи фактор-фірмою послуг, які полягають в облікові рахунків клієнта, виписаних на його боржників, та наданні кредиту в рахунок майбутньої сплати боргів боржниками.

Лізинг – це вид підприємницької діяльності, яка спрямована на інвестування власних і залучених фінансових ресурсів, і полягає у наданні лізингодавцем у виключне користування лізингоодержувача майна, яке є власністю лізингодавця або набувається ним у власність у відповідного продавця майна зі сплатою періодичних лізингових платежів.

Лізингодавець – суб'єкт підприємницької діяльності, в тому числі банківська або небанківська фінансова установа, яка передає в користування об'єкти лізингу за договором лізингу.

Лізингоодержувач – суб'єкт підприємницької діяльності, який отримує в користування об'єкти лізингу за договором лізингу.

Продавець лізингового майна – суб'єкт, який виготовляє майно (машини, устаткування тощо) та/або продає власне майно, що є об'єктом лізингу.

Сублізинг – це вид піднайму предмета лізингу, у відповідності з яким лізингоодержувач за договором лізингу передає третім особам (лізингоодержувачам за договором сублізингу) у користування за плату на

погоджений строк відповідно до умов договору сублізингу предмет лізингу, отриманий раніше від лізингодавця за договором лізингу.

Гарантія – це спосіб забезпечення виконання зобов'язань, відповідно до якого банк-гарант бере на себе грошове зобов'язання перед боржником (бенефіціаром) сплатити кошти на прохання боржника в разі невиконання останнім своїх зобов'язань в повному об'ємі або оплати частини коштів в разі пред'явлення бенефіціаром вимоги про їх оплату.

Кредитний ризик – ризик невиконання позичальником (контрагентом) банку зобов'язань за кредитними операціями (тобто ризик того що сплата позичальником відсотків і основного боргу за кредитними операціями проводитиметься з відхиленням від умов кредитної угоди або взагалі не відбуватиметься).

Кредитний портфель банку – це загальна заборгованість за кредитами, які надані банком.

✂ *Методичний інструментарій*

Мінімальна ставка овердрафту розраховується за формулою:

$$C_{\text{мін}} = C_p + V_n + P_{\text{рмін}},$$

C_p – собівартість залучення банком ресурсів; V_n – накладні витрати; $P_{\text{рмін}}$ – мінімальний прибуток.

Порогова ставка – це ставка, яка формується з метою стимулювання погашення позичальником суми основного боргу і процентів за даний період і розраховується за формулою: $C_{\text{пр}} = C_p + V_n + P_{\text{рмакс}}$,

$P_{\text{рмакс}}$ – рівень максимального прибутку.

Середня ставка залежить від порогової і мінімальної ставок і розраховується за формулою: $C_{\text{сер}} = \frac{(C_{\text{мін}} + C_{\text{пр}})}{2}$.

Підвищена ставка визначається величиною порогової ставки і розраховується за формулою: $C_{\text{підв}} = C_{\text{пр}} \times K$,

K – коефіцієнт стимулювання ліквідності активу, який залежить від терміну кредитування і виду кредитного продукту: для овердрафту $K=2$.

Розрахунок ліміту овердрафту здійснюється за формулою:

$$K = K_t \times K_n \times K_c.$$

L – ліміт кредиту у формі овердрафт; K_t – можливе надходження на розрахунковий рахунок клієнта протягом одного тижня в наступному місяці; K_n – коефіцієнт ризику який відображає зменшення (збільшення) надходжень на рахунок клієнта; K_c – коефіцієнт ризику, який оцінює загальний фінансовий стан позичальника. У свою чергу, можливе надходження на розрахунковий рахунок клієнта протягом одного тижня в наступному місяці (K_t) визначається за формулою:

$$K_t = \frac{(K_1 + K_2)}{2} \times 0,25,$$

К1 – сумарний кредитний оборот по розрахунковому рахунку за останній місяць; К2 – сумарний кредитний оборот по розрахунковому рахунку за передостанній місяць;

Коефіцієнт ризику зміни фінансового стану позичальника (Кс) визначається за формулою: $Kc = \frac{Bk}{100}$, Bк – вагові коефіцієнти.

Теперішня вартість одного лізингового платежу на 1 грн. розраховується за формулою: $Pl_1 = \frac{1}{(1+i)^n}$,

i – процентна ставка; n – період часу.

Теперішня вартість серії рівних лізингових платежів на одну гривню, які здійснюються в кінці кожного періоду, розраховується за формулою:

$$Pl_2 = \frac{1 - \frac{1}{(1+i)^n}}{i}, i - \text{процентна ставка; } n - \text{період часу.}$$

Теперішня вартість серії рівних лізингових платежів на одну гривню, які здійснюються на початку кожного періоду, розраховується за формулою:

$$Pl_3 = 1 + \frac{1 - \frac{1}{(1+i)^n}}{i}, i - \text{процентна ставка; } n - \text{період часу.}$$

Теперішня вартість серії рівних лізингових платежів на одну гривню, які здійснюються в кінці кожного періоду, і вартість об'єкта, яку необхідно сплатити після закінчення строку лізингу, визначається:

$$Pl_4 = \frac{1 - \frac{1}{(1+i)^n}}{i} + \frac{X}{(1+i)^n},$$

X – сума, що сплачується після закінчення строку лізингу, крім лізингового платежу i – процентна ставка; n – період часу.

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) встановлюється з метою обмеження кредитного ризику, що виникає внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань. І

визначається за формулою: $H7 = \frac{Зс}{PK} \times 100\%$,

$Зс$ – сукупна заборгованість банку; PK – регулятивний капітал банку.

Значення нормативу Н7 складає не більше 25%.

Норматив великих кредитних ризиків (Н8) встановлюється з метою обмеження концентрації кредитного ризику за окремим контрагентом або групою пов'язаних контрагентів і розраховується за формулою:

$$H8 = \frac{Зв}{PK} \times 100\%,$$

$Зв$ – сукупна заборгованість за великими кредитами; PK – регулятивний капітал.

Нормативне значення нормативу Н8 не повинно перевищувати 8-кратний розмір регулятивного капіталу банку.

Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9) встановлюється з метою обмеження ризику, який виникає під час здійснення операцій з інсайдерами, що може призвести до прямого або непрямого впливу на діяльність банку і визначається за формулою:

$$H9 = \frac{Zi}{СК} \times 100\%,$$

Zi – зобов'язань інсайдера (групи пов'язаних інсайдерів) перед банком і всіх позабалансових зобов'язань; $СК$ – статутний капітал банку.

Нормативне значення коефіцієнта Н9 не повинно перевищувати 5%.

Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам Н10 обмежує сукупну суму всіх вимог до інсайдерів та зобов'язань, виданих банком щодо всіх інсайдерів.

Розраховується за формулою: $H10 = \frac{CZi}{СК} \times 100\%$,

CZi – сукупної заборгованості зобов'язань усіх інсайдерів перед банком і 100% суми позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо всіх інсайдерів; $СК$ – статутний капітал банку.

Нормативне значення коефіцієнта Н10 не повинно перевищувати 30%.

Формули розрахунку банком коефіцієнта платоспроможності позичальника

– фізичної особи при споживчому кредитуванні: $K_{пл} = \frac{Дм}{ПзП + Вм} \times 100\%$,

$K_{пл}$ – коефіцієнт платоспроможності позичальника – фізичної особи, %; $Дм$ – обсяги місячних доходів позичальника банку, грн.; $ПзП$ – сума місячних платежів за позикою та проценти за нею, грн.; $Вм$ – сума місячних обов'язкових витрат позичальника, грн.

📖 Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Фізична особа отримала від банку 15 травня споживчий кредит на придбання будівельних матеріалів в сумі 35 000 грн. з 15 травня по 15 листопада поточного року під 24% річних. Останній строк сплати процентів повинен співпасти з днем повернення кредиту. Облікової ставки НБУ становить 10%. Витяг з кредитного договору:

Механізм стягнення процентів за кредитом передбачається кредитним договором передбачає:

1) нарахування процентів за користування кредитом здійснюється на суму дійсної заборгованості за кредитом, у валюті кредиту щомісячно, за методом факт/360, де факт – фактична кількість днів у місяці, а 360 – умовна кількість днів у році. Сплата позичальником процентів здійснюється у валюті кредиту щомісячно, до 16.00 в день (на дату), на яку припадає погашення процентів згідно графіку, шляхом зарахування позичальником суми процентів па відповідний рахунок у банку. Позичальник може доручити кредитору

здійснювати договірне списання коштів в сумі нарахованих процентів з рахунків позичальника в банку;

2) розмір пені складає 1% в національній валюті.

Пояснити механізм щомісячного стягнення процентів в процесі банківського кредитування. Розрахувати загальну суму кредиту, що підлягає поверненню в банк, якщо борг було повернено 22 листопада поточного року. Кредит не було пролонговано.

Розв'язок

1. Skorиставшись формулою суму відсотків за кредитами визначимо загальну суму нарахованих процентів з 15 травня по 15 листопада: $V = \frac{P \times k \times n}{T \times 100}$,

V – сума відсотків за період у n днів; P – сума номіналу депозиту; k – річна сума відсотка; n – кількість днів, розрахункового періоду; T – максимальна кількість днів у році за умовами договору.

Тривалість розрахункового періоду становить:

$$n = (31 - 15 + 1) + 30 + 31 + 31 + 30 + 31 + 15 - 1 = 184 \text{ дні ,}$$

$$V = \frac{35000 \times 0,24 \times 184}{360} = 4293,33 \text{ грн.}$$

2. Сума нарахованих процентів буде сплачена позичальником за період кредитування кредитом згідно графіку щомісячними платежами:

Сума нарахованих щомісячних відсотків становить:

$$k_m = \frac{4293,33}{6} = 715,56 \text{ грн.}$$

3. Оскільки позичальником прострочено строки платежів з погашення кредиту згідно графіку, визначимо суму пені, яку повинен буде сплатити позичальник. А саме, згідно умов кредитного договору розмір пені складає 1% в національній валюті України, від несвоєчасно сплаченої суми за кожний день прострочення з 15 листопада по 22 листопада ($t=7$ днів), але не більше подвійної облікової ставки НБУ ($10,0 + 10,0 = 20,0\%$). що діяла у період невиконання зобов'язань за кредитним договором. У нашому випадку пеня за 7 днів складе 7%.

Тим самим розмір нарахованої пені складе: $35000 \times 0,07 = 2450$ грн.

4. Загальний борг позичальника перед банком па 22 листопада складе:

$$35000 + 2450 = 37450 \text{ грн.}$$

Отже, загальна сума боргу позичальника становить 37 450 грн..

Практичне завдання 2

Споживчий кредит на суму 30 000 грн. надано терміном на 6 місяців за такими умовами: процентна ставка 17% річних; кредитне супроводження та страхування фінансових ризиків: 0,96% комісійних від початкової суми кредиту щомісячно; 3% разової комісії за весь період користування кредитом; 5 грн. за оформлення кредитної справи та 10 грн. за касове обслуговування. Погашення кредиту повинне здійснюватися рівними строковими внесками щомісячно. Визначити розмір щоквартальних внесків та побудувати графік

погашення боргу. Вказати, яка буде вартість кредиту за ефективною ставкою простих процентів

Розв'язок

1. Розрахуємо суму рівних щомісячних платежів погашення тіла кредиту:

$$\frac{30000}{6} = 5000 \text{ грн.}$$

2. Визначимо суму відсотків за користування кредитними ресурсами за формулою:

$$S_r = \frac{Sk}{p} \times R \times \frac{p \times n + 1}{2} = \frac{3000}{6} \times 0,17 \times \frac{6 \times 0,5 + 1}{2} = 1700 \text{ грн.}$$

Sk – сума кредиту; p – кількість виплат на протязі відповідного терміну; R – процентна ставка; n – термін видачі кредиту у роках.

3. Сума щомісячного відсоткового платежу становитиме: $\frac{1700}{6} = 283,33 \text{ грн.}$

4. Вартість щомісячних комісійної становить: $30000 \times 0,0096 = 288 \text{ грн.}$

5. На основі проведених розрахунків можна побудувати наступний графік погашення боргу.

Таблиця 8.7

Місяць	Кредитна заборгованість на початок	Сума погашення кредиту	Сума нарахованих відсотків	Сума нарахованих комісійних	Щомісячна виплата	Кредитна заборгованість на кінець
1	30 000	5 000	283,33	288	5571,33	25 000
2	25 000	5 000	283,33	288	5571,33	20 000
3	20 000	5 000	283,33	288	5571,33	15 000
4	15 000	5 000	283,33	288	5571,33	10 000
5	10 000	5 000	283,33	288	5571,33	5 000
6	5 000	5 000	283,33	288	5571,33	0
Разом	X	30 000	1 700	1 728	33 427,98	X

6. Для визначення вартості кредиту за ефективною ставкою простих процентів (I_e) скористаємося формулою: $I_e = \frac{I + K_m}{P \times n} = \frac{I + K_m}{P \times t}$, $I + K_m$ – загальна сума нарахованих відсотків, комісійних та інших виплат банку за кредитом; P – сума основного боргу за кредитом (тіло кредиту) n, t – строк кредитування, відповідно у роках, чи у днях.

Для розрахунку вартості кредиту визначимо загальну суму виплат за кредитом ($I + K_m$): $I + K_m = 1700 + 1728 + 15 + 30000 \times 0,03 = 4343 \text{ грн.}$

Скориставшись формулою визначимо ефективну процентну ставку:

$$I_e = \frac{4343}{30000 \times 0,5} = 0,2895 \text{ або } 28,95\%$$

Отже, реальна вартість кредиту складає 28,95% річних за вказаних вище умов.

Практичне завдання 3

Розрахувати лізингові платежі за наступними умовами фінансового лізингу сільськогосподарського обладнання (зрошувальної техніки) з повною окупністю: вартість обладнання – 100 тис. грн.; строк його повної амортизації –

5 років; річна норма амортизації – 20%; строк лізингу – 5 років; процентна ставка за кредит – 15%; розмір комісії по лізингу – 3%.

Розв'язок

Одним із основних видів лізингу є фінансовий лізинг – договір лізингу, в результаті укладення якого лізингоотримувач на своє замовлення отримує в платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу, на строк, не менший строку, за який амортизується 60% (50%) вартості об'єкта лізингу, визначеної в день укладення договору. Після закінчення строку договору фінансового лізингу об'єкт лізингу переходить у власність лізингоотримувача або викупується ним за залишковою вартістю.

За рівномірної системи амортизаційних відрахувань розмір річної амортизації складе: $100000 \times 0,2 = 20000$ грн.

Оскільки, розмір плати за кредитні ресурси, комісійної винагороди, а, отже, і податку на додану вартість залежить від залишкової вартості обладнання, розрахуємо середньорічну вартість обладнання на 5 років у наступній таблиці.

Період	Вартість обладнання на початок року	Річна сума амортизації	Вартість обладнання на кінець року	Середньорічна вартість обладнання
1-й рік	100 000	20 000	80 000	90 000
2-й рік	80 000	20 000	60 000	70 000
3-й рік	60 000	20 000	40 000	50 000
4-й рік	40 000	20 000	20 000	30 000
5-й рік	20 000	20 000	–	10 000

3. Розрахуємо загальний розмір лізингового платежу за перший рік:

Амортизаційні відрахування: 20 000 грн.

Відсотки за кредит становлять: $90000 \times 0,15 \times 1 = 13500$ грн.

Комісійна винагорода лізингодавця: $90000 \times 0,03 = 2700$ грн.

Виручка за лізинговою угодою, за вирахуванням ПДВ:

$$13500 + 2700 = 16200 \text{ грн. , ПДВ – 3240 грн.}$$

Загальна сума лізингових платежів за перший рік:

$$20000 + 13500 + 3240 = 39440 \text{ грн.}$$

4. Аналогічним чином розрахуємо суму лізингових платежів і на наступні роки. Результати розрахунків оформимо у вигляді таблиці:

Період	Амортизаційні відрахування	Відсоток за кредит	Комісійні	Виручка за вирахуванням ПДВ	Сума ПДВ	Загальна сума лізингових платежів
1-й рік	20 000	13 500	2 700	16 200	3 240	39 440
2-й рік	20 000	10 500	2 100	12 600	2 520	35 120
3-й рік	20 000	7 500	1 500	9 000	1 800	30 800
4-й рік	20 000	4 500	900	5 400	1 080	26 480
5-й рік	20 000	1 500	300	1 800	3 60	22 160
Всього	100 000	37 500	7 500	45 000	9 000	154 000

Отже, загальна сума лізингових платежів за 5 років складе 154 000 грн.. В залежності від фінансового стану лізингодавця і лізингоодержувача і їх

домовленості графік платежів (за рік, за півріччя чи кварталних) може бути депресивним (як це видно з таблиці), рівномірним чи регресивним.

Практичне завдання 4

Підприємство здійснює поставки товарів у сумі 16000000 грн., оборотність цієї дебіторської заборгованості складає 20 рази на рік. Для прискорення погашення цієї заборгованості вона була передана факторинговому відділу банку на наступних умовах: розмір резервування – 15% комісійна винагорода банку – 0,5% процентна ставка за факторинговий кредит – 25%. Визначити, яку суму отримає підприємство за даною операцією і який розмір доходу банку.

Розв'язок

1. Розрахуємо середню дебіторську заборгованість підприємства за рік:

$$\frac{16000000}{20} = 800000 \text{ грн.}$$

2. Визначаємо розмір резервних відрахувань: $800000 \times 0,15 = 120000$ грн.

3. Сума нарахованих комісійних за інкасацією рахунків становитиме:

$$800000 \times 0,005 = 4000 \text{ грн.}$$

4. Визначення суми нарахованих процентів за факторинговим кредитом.

При цьому, якщо оборотність дебіторської заборгованості складає 20 разів на рік, то термін факторингового кредиту складе: $\frac{360}{20} = 18$ днів.

5. Відповідно, сума нарахованих процентів за кредит становить:

$$\frac{(800000 - 120000) \times 0,25 \times 18}{360} = 8500 \text{ грн.}$$

6. Визначаємо суму, яка перераховується на рахунок позичальника:

$$800000 - 120000 - 8500 - 4000 = 667500 \text{ грн.}$$

Сума резерву буде повернута підприємству після погашення заборгованості дебіторам.

7. Загальний дохід банку за надану факторингову послугу складає:

$$8500 + 4000 = 12500 \text{ грн.}$$

8. Дохідність факторингової операції для банку складе:

$$i_e = \frac{12500}{680000 \times (18/360)} = 12500/34000 = 0,3676 \text{ або } 36,76\% .$$

Отже, дохід банку від такої операції становить 12 500 грн., а дохідність даної операції – 36,76%.

Практичне завдання 5

Діяльність банку характеризується таким показником діяльності: загальні активи банку – 1 200 000 грн.; зобов'язання банку – 900 000 грн.; фактична заборгованість за всіма великими кредитами – 850 000 грн.; сукупна заборгованість за позиками наданими одному позичальнику (юридичній особі) – 50 000 грн.; сума врахованих векселів цього позичальника – 4000 грн.; позабалансові зобов'язання за всіма великими кредитами – 150 000 грн..

Визначити максимальний розмір кредитного ризику на одного позичальника та розрахувати норматив великих кредитних ризиків, якщо регулятивний капітал співпадає з власним капіталом.

Розв'язок

1. Розрахуємо суму власного капіталу банку (за умовою задачі він співпадає з регулятивним), використавши відоме рівняння балансу:

$$K = A - Z = 1200000 - 900000 = 300000 \text{ грн.}$$

K – капітал банку; A – активи банку; Z – зобов'язання банку.

2. Визначимо норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента як співвідношення суми всіх вимог банку до цього контрагента та всіх позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо цього контрагента, до капіталу банку за допомогою формули:

$$H7 = \frac{Zc}{PK} \times 100\% = \frac{5000 + 4000}{300000} \times 100\% = 18\% .$$

Zc – сукупна заборгованість банку; PK – регулятивний капітал банку.

Показник у 18% відповідає нормативу, що не перевищує 25%.

3. Визначимо норматив великих кредитних ризиків як співвідношення суми всіх одного контрагента або групи пов'язаних контрагентів перед банком всіх позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо цього контрагента або групи т пов'язаних контрагентів до регулятивного капіталу банку за формулою:

$$H8 = \frac{Zv}{PK} \times 100\% = \frac{850000 + 150000}{300000} \times 100\% = 3,33\% .$$

Zv – сукупна заборгованість за великими кредитами; PK – регулятивний капітал.

Показник $H8$ не перевищує 8-ми кратного розміру регулятивного капіталу банку.

Отже, нормативи кредитних ризиків банку знаходяться в межах норми.

♣ **Завдання для самостійного опрацювання**

✍ **Практичні завдання**

Завдання 1

Фізична особа отримала від банку 15 травня споживчий кредит на придбання будівельних матеріалів в сумі 50 000 грн. з 15 травня по 15 листопада поточного року під 28% річних. Останній строк сплати процентів повинен співпасти з днем повернення кредиту. Облікової ставки НБУ становить 30%. Витяг з кредитного договору:

Механізм стягнення процентів за кредитом передбачається кредитним договором передбачає:

1) нарахування процентів за користування кредитом здійснюється на суму дійсної заборгованості за кредитом, у валюті кредиту щомісячно, за методом факт/360, де факт – фактична кількість днів у місяці, а 360 – умовна кількість днів у році. Сплата позичальником процентів здійснюється у валюті кредиту щомісячно, до 16.00 в день (па дату), на яку припадає погашення процентів згідно графіку, шляхом зарахування позичальником суми процентів па

відповідний рахунок у банку. Позичальник може доручити кредитору здійснювати договірне списання коштів в сумі нарахованих процентів з рахунків позичальника в банку;

2) розмір пені складає 1% в національній валюті.

Пояснити механізм щомісячного стягнення процентів в процесі банківського кредитування. Розрахувати загальну суму кредиту, що підлягає поверненню в банк, якщо борг було повернено 22 листопада поточного року. Кредит не було пролонговано.

Завдання 2

Споживчий кредит на суму 50 тис. грн. надано терміном на 6 місяців за такими умовами: процентна ставка 21% річних; кредитне супроводження та страхування фінансових ризиків: 0,90% комісійних від початкової суми кредиту щомісячно; 5% разової комісії за весь період користування кредитом; 25 грн. за оформлення кредитної справи та 20 грн. за касове обслуговування. Погашення кредиту повинне здійснюватися рівними строковими внесками щомісячно. Визначити розмір щоквартальних внесків та побудувати графік погашення боргу. Вказати, яка буде вартість кредиту за ефективною ставкою простих процентів.

Завдання 3

Визначити вартість послуг факторингового відділу банку, що були надані підприємству, якщо відомо, що він виставив рахунок за відвантажену продукцію на суму 100 тис. грн. Строк нормального документообігу складає 10 днів, процентна ставка за кредит підвищена на 3 пункти при середній банківській кредитній ставці 17% річних. Комісійні папку за обслуговування дебіторської заборгованості складають 0,25%.

Завдання 4

Промислове об'єднання «Алмакс» здійснило поставки товарів у кредит у розмірі 1600 тис. грн.. Оборотноість цієї дебіторської заборгованості складає 6 разів на рік і не задовольняє постачальника. Для прискорення погашення дебіторської заборгованості підприємство звернулось до факторингового відділу «Приватбанку», який надає свої послуги на наступних умовах: а) розмір резервування – 15%; б) комісійна винагорода банку за інкасацію рахунків – 2,5% в) процентна ставка за наданий банком факторинговий кредит – 18% річних Розрахувати рівень доходності даної операції для факторингового відділу «Приватбанку» за ефективною ставкою простих процентів. Вказати, яку суму отримає промислове об'єднання у своє розпорядження після проведення факторингової операції.

Завдання 5

Підприємство здійснює поставки товарів у сумі 358 000 грн., оборотноість цієї дебіторської заборгованості складає 5 рази на рік. Для прискорення погашення цієї заборгованості вона була передана факторинговому відділу банку на наступних умовах: розмір резервування – 15% комісійна винагорода банку – 0,25%; процентна ставка за факторинговий кредит – 21%. Визначити, яку суму отримає підприємство за даною операцією і який розмір доходу банку.

Завдання 6

Розрахувати лізингові платежі за наступними умовами фінансового лізингу сільськогосподарського обладнання (зрошувальної техніки) з повною окупністю: вартість обладнання – 350 тис. грн.; строк його повної амортизації – 5 років; річна норма амортизації – 20%; строк лізингу – 5 років; процентна ставка за кредит – 18%; розмір комісії по лізингу – 3%.

Завдання 7

За даними балансу банку відомі такі показники: загальні активи банку – 1 500 000 грн.; зобов'язання банку – 1 350 000 грн.; фактична заборгованість за всіма великими кредитами – 1 300 000 грн.; сукупна заборгованість за позиками наданими одному позичальнику (юридичній особі) – 25 000 грн.; сума врахованих векселів цього позичальника – 5000 грн.; позабалансові зобов'язання за всіма великими кредитами – 100 000 грн. Визначити максимальний розмір кредитного ризику на одного позичальника та розрахувати норматив великих кредитних ризиків, якщо регулятивний капітал співпадає з власним капіталом.

Завдання 8

Визначити максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента (позичальника) за умови, що власний капітал банку станом на 1 січня поточного року склав 2 054,7 млн. грн., сукупна заборгованість за позиками, міжбанківськими кредитами та врахованими векселями одного позичальника та сума позабалансових зобов'язань, виданих стосовно цього позичальника, дорівнює 367,0 млн. грн.. Проаналізувати дотримання банком нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента Н7.

✎ Тестові завдання

- Однією з форм споживчого кредитування є:
 - вексель;
 - грошовий чек;
 - кредитна картка;
 - ощадний сертифікат.
- Предметом лізингу не можуть бути:
 - земельні ділянки;
 - комп'ютерна техніка;
 - легкові автомобілі;
 - майно, що перебуває в комунальній власності.
- Який вид лізингу передбачає можливість викупу об'єкта лізингу після закінчення дії договору лізингу?
 - оперативний;
 - чистий;
 - сублізинг;
 - фінансовий.
- Факторинг є можливим, якщо...
 - покупець сплачує рахунки при укладанні угоди;
 - покупець здійснює передоплату;
 - покупець здійснює купівлю товарів на умовах комерційного кредиту;

- г) вірна відповідь відсутня.
5. Чинники, що становлять різницю між гарантією та контргарантією:
- а) кількість банків, що пропонують зобов'язання;
 - б) кількість бенефіціарів;
 - в) кількість принципалів;
 - г) усі відповіді вірні.
6. Для покриття можливих збитків за кредитними операціями комерційних банків створюються такі резерви:
- а) стандартний резерв, розрахунковий резерв;
 - б) загальний резерв, спеціальний резерв;
 - в) спеціальний резерв;
 - г) загальний резерв, страховий резерв.
7. Максимальний розмір «великих» кредитних ризиків, який встановлюється як співвідношення сукупного розміру «великих» кредитів, наданих комерційним банком з урахуванням 100% поза балансових зобов'язань банку, до капіталу банку, не повинен бути більший:
- а) 8-кратного розміру капіталу банку;
 - б) 12-кратного розміру капіталу банку;
 - в) 25-кратного розміру капіталу банку;
 - г) 50-кратного розміру капіталу банку.
8. Чистий кредитний ризик банку розраховується шляхом:
- а) зменшення валового кредитного ризику, класифікованого за ступенем ризику, на вартість прийнятого забезпечення;
 - б) збільшення валового кредитного ризику, класифікованого за ступенем ризику на вартість прийнятого забезпечення;
 - в) визначення резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків;
 - г) визначення резервів під стандартну та нестандартну заборгованість за кредитними операціями.
9. Валовий кредитний ризик для банку – це:
- а) загальна заборгованість за кредитними операціями;
 - б) безнадійна кредитна заборгованість;
 - в) сумнівна та безнадійна кредитна заборгованість;
 - г) нестандартні кредити.
10. Кредити, які включені до портфеля однорідних споживчих кредитів і, прострочені до 30 днів за основним боргом та відсотками за ним класифікуються як:
- а) стандартні;
 - б) під контролем;
 - в) субстандартні;
 - г) сумнівні.
11. Рівень резервування за кредитами, які включені до портфеля однорідних споживчих кредитів і класифіковані за ступенем ризику «під контролем» складає:
- а) 10%;

- б) 40%;
- в) 80%;
- г) 100%.

12. До розрахунку резерву під кредитні ризики за кредитами «стандартними», а предмет застави у вигляді недержавних цінних паперів, приймається до розрахунку у сумі:

- а) 100%;
- б) 80%;
- в) 50%;
- г) 40%.

Тема 8.7. Операції банку з вексями

☞ Основні поняття

Вексель – цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання строку визначену суму грошей власнику векся (векселедержателю).

Вексельні операції – це будь-які дії суб'єктів господарювання, пов'язані зі складанням, рухом, погашенням векселів, тобто відносини з іншими підприємствами й організаціями стосовно вексельного обігу.

Векселедержатель – законний векселедержатель, який доручає банку виконати операцію інкасування.

Банк-ремітент – банк, якому векселедержатель доручив операцію інкасування. Як правило, це банк, в якому обслуговується векселедержатель.

Інкасуючий банк – будь-який банк, крім банку-ремітента, який бере участь в операції інкасування.

Пред'являючий банк – інкасуючий банк, який здійснює пред'явлення векселів і комерційних документів платнику. Як правило, це банк, в якому обслуговується платник.

Кредитні вексельні операції – це операції, що супроводжуються наданням або залученням грошових коштів проти векселів або під забезпечення вексями.

Торговельні вексельні операції – це операції з вкладення або залучення грошових коштів від векселі за ціною, що встановлюється у відсотках до номіналу векся.

Гарантійні вексельні операції – це операції, що супроводжуються взяттям банком на себе зобов'язань платежу за векселем з умовою відкладення, тобто оплатити вексель при настанні певних обставин і в обумовлений строк.

Розрахункові вексельні операції – це операції з оформлення заборгованості за вексями і операції з розрахунків з використанням векселів.

Комісійні та довірчі вексельні операції – це операції, пов'язані з інкасуванням векселів, доміциляцією векселів, оплатою векселів, в яких банк виступає особливим платником-доміциліантом, зберіганням векселів, купівлею, продажем та обміном векселів за дорученням клієнтів.

Безоборотне врахування – різновид врахування, за якого пред'явник векся вибуває з числа зобов'язаних за векселем осіб, що здійснюється шляхом

вчинення пред'явником в тексті індосаменту безоборотного застереження або шляхом передання банку векселя пред'явником без вчинення індосаменту, якщо останній індосамент бланковий, або на пред'явника. Банкам рекомендується використовувати цей різновид врахування у разі врахування короткострокових векселів при безумовній впевненості в кредитоспроможності платника за векселем можливості переврахувати (продати) вексель.

Врахування з реверсом – різновид врахування, за якого пред'явник векселя дає банку позавексельне зобов'язання викупити враховані векселі до настання, строку їх оплати або при настанні чи ненастанні певних обставин.

Реверс – це письмове зобов'язання пред'явника викупити векселі до настання їх строку або при настанні (ненастанні) певних обставин. Із допомогою реверсу векселі відчужуються і передаються банку тимчасово.

Аваль – гарантійна операція банку з векселями, яка полягає у тому, що банк здійснює повну чи часткову гарантію платежу за векселем.

Авалювання – це взяття банком на себе зобов'язання оплатити вексель повністю чи частково за одну із зобов'язаних за векселем осіб, якщо платник не оплатив вексель у строк чи неможливо одержати платіж за векселем у строк.

Зберігання векселів – це здійснення банком за дорученням від імені та за рахунок векселедержателя операції з векселями відповідно до одержаних від нього інструкцій.

✂ *Методичний інструментарій*

Векселі за способом отримання доходів їх власниками поділяються на процентні та дисконтні. За процентними векселями відсотки можуть нараховуватись аналогічно їх нарахуванню за депозитними рахунками. Тобто сума, яка виплачується банком по закінченню терміну обігу векселя

визначається за формулою: $S_f = S \times (1 + R \times \frac{n}{360})$,

S – номінальна сума векселя; R – річна відсоткова ставка за векселем; n – кількість періодів нарахування.

Якщо за векселями використовується ставка процентів, то величина дисконту буде визначатися за формулою дисконтування для простої ставки процентів:

$$D = \frac{S \times r \times t}{n \times 100\%}$$

S – номінальна сума векселя; r – річна ставка дисконту; t – строк у днях від дати врахування до дати погашення векселя; n – кількість днів у році.

Фактична вартість дисконтного відсотка за переказним векселем визначається з формули дисконту:

$$r = \frac{D \times 100 \times n}{P \times t}$$

r – річна ставка дисконту; t – строк у днях від дати врахування до дати погашення векселя; n – кількість днів у році; D – дисконт; P – сума, що виплачується пред'явнику за врахований вексель.

Розрахунок суми, яка належить сплаті пред'явнику векселя у момент його врахування здійснюється за формулою:

$$R = S \times \left(1 - \frac{r \times t}{n \times 100}\right),$$

S – номінальна сума векселя; r – річна ставка дисконту; t – строк у днях від дати врахування до дати погашення векселя; n – кількість днів у році.

Індекс інфляції за строк від дати врахування до дати погашення векселя за формулою: $I_n = (1 + p)^n$

p – рівень інфляції; n – кількість періодів, за які враховуються рівні інфляції.

Ставка відсотків за кредитом з урахуванням індексу інфляції дорівнює

$$I_r = \frac{(1 + n_i) \times I_n - 1}{n},$$

I_r – ставка відсотків за кредитом; n_i – кількість років; I_n – індекс інфляції за строк від дати врахування до дати погашення векселя.

Дохідність операцій банку з векселями визначається за формулою:

$$d = \frac{I_r}{1 + n \times I_r},$$

Для визначення суми кредиту, який може бути наданий під заставу векселів використовують ряд показників, такі як:

– фактичне співвідношення між позикою та забезпеченням за допомогою формули:

$$\Phi C = \frac{CB}{\Phi Z} \times 100\%,$$

ΦC – фактичне співвідношення між позикою та забезпеченням; CB – сума векселів прийнятих у заставу; ΦZ – фактична заборгованість за позикою.

– можлива заборгованість за кредитом, виходячи із фактичного забезпечення і прийнятного співвідношення заборгованості до забезпечення:

$$MЗК = \frac{CB \times CЗ}{100},$$

MЗК – можлива заборгованість за кредитом; CB – сума векселів прийнятих у заставу; CЗ – співвідношення заборгованості до забезпечення.

– вільний ліміт заборгованості за вексельним кредитом: $ВЛЗ = ЛЗ - \Phi Z$.

ВЛЗ – вільний ліміт заборгованості за вексельним кредитом; ЛЗ – ліміт заборгованості за кредитом; ΦZ – фактична заборгованість за позикою.

– можлива додаткова сума позики становить: $МДП = МЗК - \Phi Z$,

MЗК – можлива заборгованість за кредитом; ΦZ – фактична заборгованість за позикою.

📖 Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Банк випустив в обіг вексель на номінальну суму 10 000 грн. за процентною ставкою 20% річних на термін 90 днів. За якою ціною банк продасть вексель та викупить його після закінчення обігу?

Розв'язок

1. Банк продасть вексель за номінальною вартістю, яка становить 10 000 грн.

2. Після закінчення терміну обігу векселя банк викупить його у власника за ціною: $S_f = S \times (1 + R \times \frac{n}{360}) = 10000 \times (1 + 0,20 \times \frac{90}{360}) = 10500$ грн.

Отже, банк продасть вексель за 10 000 грн., а по закінченню терміну обігу векселя викупить його можливо за ціною 10 500 грн.

Практичне завдання 2

Банк врахував переказний вексель від підприємства на суму 35 000 грн. за 60 днів до його погашення за ставкою 18% річних. Визначити суму дисконту та яку суму сплатить банк підприємству за врахованим векселем. Яка фактична ставка дисконтного відсотку за такою операцією.

Розв'язок

1. Розрахуємо суму дисконту за векселем за формулою дисконту:

$$D = \frac{S \times r \times t}{n \times 100\%} = \frac{35000 \times 0,18 \times 60}{365} = 1035,62 \text{ грн.}$$

S – номінальна сума векселя; r – річна ставка дисконту; t – строк у днях від дати врахування до дати погашення векселя; n – кількість днів у році.

2. Банк сплатить підприємству за векселем суму:

$$P = 350000 - 1035,6 = 33964,38 \text{ грн.}$$

3. Фактичну суму дисконтного відсотка за даною операцією визначимо з формули дисконту: $r = \frac{D \times 100 \times n}{P \times t} = \frac{1035,62 \times 100 \times 365}{33964,38 \times 60} = 18,55\%$

Отже, сума дисконту та яку суму сплатить банк підприємству за врахованим векселем становить 33964,38 грн., а фактична ставка дисконтного відсотку за такою операцією – 18,55%

Практичне завдання 3

Вексель обліковується в банку за півроку до строку його погашення. Місячний рівень інфляції – 3%. Реальна дохідність операції обліку 5% річних (відповідає реальній дохідності кредитних операцій).

Визначити: індекс інфляції за строк від дати врахування до дати погашення векселя; ставку процентів за кредитом, що враховує інфляцію; дохідність операції.

Розв'язок

1. Визначимо індекс інфляції за строк від дати врахування до дати погашення векселя за формулою: $I_n = (1 + p)^n$

p – рівень інфляції; n – кількість періодів, за які враховуються рівні інфляції.

$$I_n = (1 + 0,03)^6 = 1,19$$

2. Ставка процентів за кредитом з урахуванням індексу інфляції дорівнює

$$I_r = \frac{(1 + n_i) \times I_n - 1}{n} = \frac{(1 + 0,5 \times 0,05) \times 1,19 - 1}{0,5} = 0,44 \text{ або } 44\%$$

3. Дохідність даної операції становить:

$$d = \frac{I_r}{1 + n \times I_r} = \frac{0,44}{1 + 0,8 \times 0,44} = 0,33 \text{ або } 33\%$$

Отже, індекс інфляції за строк від дати врахування до дати погашення векселя становить 1,19, ставка процентів за кредитом, що враховує інфляцію – 44%, а дохідність даної операції – 36%.

Практичне завдання 4

Розрахувати суму кредиту, що може бути наданий під заставу векселів, якщо відомо: співвідношення заборгованості до забезпечення – 80%; встановлений ліміт заборгованостей за кредитом – 110 тис. грн.; сума векселів, що прийняті у заставу – 97 тис. грн.; фактична заборгованість за позикою – 60 тис. грн. Визначити розмір додаткової позички, що може бути надана під заставу векселів.

Розв'язок

1. Розрахуємо фактичне співвідношення між позикою та забезпеченням за допомогою формули:

$$\Phi C = \frac{CB}{\Phi Z} \times 100\% = \frac{97}{60} \times 100\% = 161,67\%$$

ΦC – фактичне співвідношення між позикою та забезпеченням; CB – сума векселів прийнятих у заставу; ΦZ – фактична заборгованість за позикою.

2. Визначимо можливу заборгованість за кредитом, виходячи із фактичного забезпечення і прийнятного співвідношення заборгованості до забезпечення:

$$MЗК = \frac{CB \times CЗ}{100} = \frac{97 \times 80}{100} = 77,6 \text{ тис. грн.}$$

$MЗК$ – можлива заборгованість за кредитом; CB – сума векселів прийнятих у заставу; $CЗ$ – співвідношення заборгованості до забезпечення.

3. Розрахуємо вільний ліміт заборгованості за вексельним кредитом:

$$ВЛЗ = ЛЗ - \Phi Z = 110 - 60 = 50 \text{ тис. грн.}$$

$ВЛЗ$ – вільний ліміт заборгованості за вексельним кредитом; $ЛЗ$ – ліміт заборгованості за кредитом; ΦZ – фактична заборгованість за позикою.

4. Можлива додаткова сума позички становить:

$$МДП = МЗК - \Phi Z = 77,6 - 60 = 17,6 \text{ тис. грн.}$$

Отже, можлива додаткова позика під заставу векселя становить 17,6 тис. грн..

🔔 Завдання для самостійного опрацювання

🔗 Практичні завдання

Завдання 1

Банк випустив вексель номіналом 500 грн., терміном 6 місяців з нарахуванням процентів за ставкою 8% річних. Визначити суму доходу, що отримує власник векселя.

Завдання 2

Банк випустив в обіг вексель на номінальну суму 20 000 грн. за процентною ставкою 15% річних на термін 45 днів. За якою ціною банк продасть вексель та викупить його після закінчення обігу?

Завдання 3

Шістдесятиденний вексель вартістю 25 000 грн. проданий за дисконту 15%. Визначте величину дисконту, ціну, сплачену за вексель та фактичну процентну ставку при дисконтуванні.

Завдання 4

Розрахувати суму кредиту, що може бути наданий під заставу векселів, якщо відомо: співвідношення заборгованості до забезпечення – 70%; встановлений ліміт заборгованостей за кредитом – 20 тис. грн.; сума векселів, що прийняті у заставу – 10 тис. грн.; фактична заборгованість за позикою – 6 тис. грн. Визначити розмір додаткової позички, що може бути надана під заставу векселів.

Завдання 5

Банк врахував переказний вексель від підприємства на суму 50 000 грн. за 120 днів до його погашення за ставкою 22% річних. Визначити суму дисконту та яку суму сплатить банк підприємству за врахованим векселем. Яка фактична ставка дисконтного відсотку за такою операцією.

Завдання 6

Вексель обліковується в банку за півроку до строку його погашення. Місячний рівень інфляції – 2,4%. Реальна дохідність операції обліку 7% річних (відповідає реальній дохідності кредитних операцій). Визначити: індекс інфляції за строк від дати врахування до дати погашення векселя; ставку процентів за кредитом, що враховує інфляцію; дохідність операції.

Завдання 7

Поточною датою в банку проведено врахування векселя терміном погашення якого наступить через 45 днів та виплачено власнику векселя дисконтну суму за векселем у розмірі 175 000 грн.. Визначити номінальну суму векселя, якщо дисконтна ставка – 16% річних.

Завдання 8

Банк випустив векселі дисконтного типу номіналом 500 грн. і терміном 3 місяці. Процентні витрати за векселем повинні визначатися на основі облікової ставки, що дорівнює 8% річних.

✍ Тестові завдання

1. Безоборотне врахування векселя відбувається шляхом:

- а) проведення врахування з реверсом;
- б) здійснення безоборотного індосаменту;
- в) акцепту векселя;
- г) переврахування векселя.

2. Дисконт векселя – це:

- а) сума, що виплачується пред'явнику за врахований вексель;
- б) процентна ставка, за якою нараховуються відсотки на номінал векселя;

- в) сума, яка підлягає утриманню на користь банку;
 - г) процентна ставка, за якою нараховується комісія.
3. Активні кредитні операції банку з вексями поділяються на:
- а) авалювання векселів;
 - б) переврахування придбаних векселів;
 - в) надання кредитів під заставу векселів, врахування векселів;
 - г) видачу гарантій на забезпечення оплати векселів.
4. Пасивні кредитні операції банку з вексями поділяються на:
- а) врахування векселів;
 - б) переврахування придбаних векселів, одержання кредитів під заставу векселів;
 - в) авалювання векселів;
 - г) видачу гарантій на забезпечення оплати векселів.
5. Гарантійні операції банку з вексями поділяються на:
- а) переврахування придбаних векселів, авалювання векселів;
 - б) авалювання векселів, видачу гарантій на забезпечення оплати векселів;
 - в) доміциляцію векселів;
 - г) врахування векселів, операції з оформлення заборгованості вексями.
6. Торговельні операції банку з вексями – це:
- а) операції, що супроводжуються наданням або залучення грошових коштів проти векселів або під забезпечення вексями;
 - б) операції, що супроводжуються взяттям банку на себе зобов'язань платежу за вексями;
 - в) операції з оформлення заборгованості вексями;
 - г) операції з вкладення або залучення грошових коштів під векселі.
7. Комісійні операції банку з вексями – це:
- а) авалювання векселів;
 - б) інкасування векселів, доміциляція векселів;
 - в) врахування векселів;
 - г) всі відповіді правильні.
8. Спеціальний напис на лицьовому боці векся – це:
- а) банківський акцепт;
 - б) індосамент;
 - в) доміциляція;
 - г) аваль.
9. Авалювання векселів – це:
- а) надання кредитів під заставу векселів;
 - б) взяття банком на себе зобов'язання оплатити вексель повністю або частково за одну із зобов'язаних за векселем сторін;
 - в) оформлення заборгованості вексями між банком та іншою особою;
 - г) одержання платежу та/або акценту за векселем.
10. Зберігання векселів здійснюється за такими видами:
- а) закриті, відкриті;
 - б) схов векся, передавання;
 - в) застара, стандартне;

г) строкове, відкрите.

11. Засвідчену підписом платника згоду своєчасно оплатити вексель в такому вигляді, який йому пред'явлений, називають:

- а) авалем;
- б) індосаментом;
- в) акцептом;
- г) інкасацією.

12. Вексель, який містить просте і нічим не обумовлене зобов'язання векселедавця (боржника) сплатити у встановлений строк певну суму грошей векселедержателю або його наказові – це:

- а) простий вексель;
- б) переказний вексель;
- в) товарний вексель;
- г) авальований вексель.

Тема 8.8. Операції банку з цінними паперами

☞ Основні поняття

Банківські інвестиції – це вкладання коштів банками у рухоме і нерухоме майно, інтелектуальні цінності та цінні папери, що здійснюються комерційними (універсальними і спеціалізованими) банками як і не цінними інвесторами з метою одержання прибутку чи поширення корпоративного впливу.

Банківський портфель цінних паперів – це сукупність усіх придбаних банком цінних паперів, паїв та вкладень в інші компанії, які здійснені за рахунок коштів, що перебувають у розпорядженні банку, з метою отримання доходів у вигляді відсотків, дивідендів, прибутків від перепродажу та інших прямих і непрямих доходів.

Інвестиційні операції банків – операції з усіма видами майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності й приносять прибуток (дохід) або забезпечують соціальний ефект.

Емісійні операції банків – це діяльність банків з випуску власних цінних паперів і їх розміщення на ринку капіталу.

Банківський портфель цінних паперів – це сукупність усіх придбаних та отриманих банком цінних паперів, право на власність, користування та розпорядження якими належить банку та які згруповані за типами і призначенням.

Діяльність з управління цінними паперами – діяльність, яка провадиться торговцем цінними паперами від свого імені за винагороду протягом визначеного строку на підставі договору про управління переданими йому цінними паперами, іншими фінансовими інструментами та грошовими коштами, призначеними для інвестування в цінні папери та інші фінансові інструменти, а також отриманими у процесі управління цінними паперами, іншими фінансовими інструментами і грошовими коштами в інтересах установника управління або визначених ним третіх осіб.

Андеррайтинг – розміщення (підписка, продаж) цінних паперів торговцем цінними паперами за дорученням, від імені та за дорученням емітента.

Депозитарій цінних паперів – юридична особа, яка провадить виключно депозитарну діяльність та може на підставі дозволу Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку здійснювати кліринг та розрахунки за угодами щодо цінних паперів (кліринговий депозитарій).

Зберігач – банк або торговець цінними паперами, який має дозвіл на зберігання та обслуговування обігу цінних паперів і операцій емітента з цінними паперами на рахунках у цінних паперах як щодо тих цінних паперів, що належать йому, так і тих, які він зберігає згідно з договором про відкриття рахунку в цінних паперах; при цьому зберігач не може вести реєстр власників цінних паперів, щодо яких він здійснює угоди.

Реєстратор – юридична особа – суб'єкт підприємницької діяльності, який одержав у встановленому порядку дозвіл на ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (реєстр власників іменних цінних паперів – складений реєстратором на певну дату список власників іменних цінних паперів та номінальних утримувачів).

✂ *Методичний інструментарій*

Сума дивідендів, нарахованих за акціями за два роки знаходимо за формулою: $I = P \times i \times n$,

P – базова сума акції; i – проста ставка відсотка; n – тривалість вкладу.

Доход від реінвестування нарахованих процентів, визначений за формулою

складе:
$$D_p = R \times \frac{(1+i)^n - 1}{i},$$

R – сума надходження річних процентів від облігації, i – процентна ставка реінвестування; n – строк, за який доходи будуть реінвестуватися.

Середня ринкова норма доходу пакета облігацій розраховується як співвідношення середнього періодичного доходу до середньої ціни облігації:

$$D_0 = \frac{C + \frac{(N - P)}{K}}{\frac{(N + P)}{2}},$$

D_0 – норма доходу облігації (ринкова); N – номінальна вартість облігацій; C – купонний платіж за окремий період; P – вартість купівлі облігації; K – кількість періодів нарахування та здійснення купонних платежів, що залишилися до погашення облігації.

Показник поточної доходності (ПД) купонної облігації розраховується як співвідношення купонного доходу (C) за відповідний період до фактичних витрат на придбання облігації (P):

$$ПД = \frac{C}{P}.$$

Показник загальної доходності (ЗД) купонної облигації до моменту її погашення розраховується за формулою:
$$ЗД = \frac{C + \frac{(N - P)}{K}}{P}$$
.

Норматив інвестування в цінні папери за кожною установою (Н11) визначається як співвідношення розміру інвестицій на придбання акцій / паїв тощо окремо за кожною установою до регулятивного капіталу банку, яке не повинно перевищувати 15%:
$$Н11 = \frac{I_{np}}{PK} \times 100\%$$
,

I_{np} – інвестиції на придбання акцій будь-якої юридичної особи; PK – регулятивний капітал банку.

Норматив загальної суми інвестування (Н12) визначається як співвідношення суми коштів, що інвестуються на придбання акцій, паїв, часток тощо будь-якої юридичної особи до регулятивного капіталу банку. При цьому, склад лівої частини формули 2 визначається аналогічно до формули 1 за винятком, що в чисельнику охоплюються сума усіх інвестицій банку на придбання корпоративних прав будь-якої юридичної особи:
$$Н12 = \frac{I_n}{PK} \times 100\%$$
,

I_n – всі інвестиції на придбання акцій будь-якої юридичної особи; PK – регулятивний капітал банку.

Нормативне значення Н12 не має перевищувати 60%.

☒ Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Курс акцій номіналом 10 грн. складає:

а) на момент купівлі: купівлі – 11 грн., продажу – 12 грн.

б) на момент продажу: купівлі – 24 грн., продажу – 25 грн.

Визначити за ефективною ставкою простих процентів доходність операцій банку з акціями, куплених банком у кількості 1 000 штук та проданих через 2 роки, якщо рівень дивідендів, нарахованих за цей період складає: за 1 рік – 10% річних; за 2 рік – 15% річних.

Розв'язок

1. Доход банку від операцій банку з акціями у даному випадку складаються з курсових різниць та нарахованих дивідендів. Для визначення суми курсової різниці розрахуємо:

а) вартість купівлі 1 000 акцій: $P_1 = 12 \times 1000 = 12000$ грн.

б) суму, отриману від продажу акцій: $P_2 = 24 \times 1000 = 24000$ грн.

2. Сума дивідендів, нарахованих за акціями за два роки знаходимо за формулою:

$$I = P \times i \times n = 1000 \times 10 \times (0,10 + 0,15) = 2500 \text{ грн.},$$

P – базова сума акції; i – проста ставка відсотка; n – тривалість вкладу.

3. Визначаємо загальну суму доходу банку від операції з акціями:

$$D = 2500 + (24000 - 12000) = 14500 \text{ грн.}$$

4. Дохідність операцій з акціями у вигляді ефективної ставки простих процентів, розрахована за формулою:

$$I_e = \frac{I + K_m}{P \times n} = \frac{I + K_m}{P \times t} = \frac{14500}{12000 \times 2} = 0,6042 \text{ або } 60,42\%$$

Отже, за ефективною ставкою простих процентів дохідність операцій банку з акціями становить 60,42%.

Практичне завдання 2

У портфелі банку знаходиться пакет облігацій номінальною вартістю 100 тис. грн. із терміном погашення через 3 роки і 30%-ним річним купоном. Ринкова ціна пакета облігацій – 85 тис. грн. Визначити: середню ринкову норму доходу пакета облігацій, поточну дохідність пакета облігацій, загальну дохідність пакета облігацій.

Розв'язок

1. Середня ринкова норма доходу пакета облігацій знаходиться за

допомогою формули:
$$D_0 = \frac{C + \frac{(N - P)}{K}}{(N + P)} = \frac{30 + \frac{100 - 85}{3}}{100 + 85} = 37,8\%$$

2. Поточна дохідність пакета облігацій становить: $PД = \frac{C}{P} = \frac{30}{85} = 35,3\%$

3. Загальна дохідність пакета облігацій становить:

$$ЗД = \frac{C + \frac{(N - P)}{K}}{P} = \frac{30 + \frac{100 - 85}{3}}{85} = 41,18\%$$

Отже, середня ринкова норма доходу пакета облігацій становить 37,8%, поточна дохідність пакета облігацій – 35,3% та загальна дохідність пакета облігацій – 41,18%.

Практичне завдання 2

Облігація банку номіналом 100 тис. грн. і терміном 5 років, проценти за якою будуть сплачуватись щорічно за ставкою 15% річних, куплена за курсом 96. Визначити загальний дохід від облігації, якщо отримані проценти будуть реінвестуватись за складною ставкою 10% річних.

Розв'язок

1. Ціна купівлі такої облігації дорівнює: $P = 100000 \times 0,96 = 96000 \text{ грн.}$

2. Сума щорічних процентів, нарахованих на облігацію дорівнює:

$$I = P \times i \times n = 100000 \times 0,15 = 115000 \text{ грн.}$$

3. Доход від реінвестування нарахованих процентів, визначений за

формулою складе:
$$D_p = R * \frac{(1+i)^n - 1}{i} = 15000 \times \frac{(1+0,10)^5 - 1}{0,10} = 91576,5 \text{ грн.}$$

R – сума надходження річних процентів від облігації, i – процентна ставка реінвестування; n – строк, за який доходи будуть реінвестуватись.

4. Дохід від купівлі облігації за ціною, що менше номіналу складе:

$$D = 100000 - 96000 = 4000 \text{ грн.}$$

5. Загальний дохід від операції з облігацією складе:

$$D = 91576,5 + 4000 = 95576,5 \text{ грн.}$$

Отже, загальний дохід від облігації становить 95 576,5 грн.

🔗 Завдання для самостійного опрацювання

📌 Практичні завдання

Завдання 1

Курс акцій номіналом 10 грн. складає: а) на момент купівлі: купівлі – 13 грн., продажу – 15 грн.; б) на момент продажу: купівлі – 26 грн., продажу – 28 грн..

Визначити за ефективною ставкою простих процентів доходність операцій банку з акціями, куплених банком у кількості 1 200 штук та проданих через 3 роки, якщо рівень дивідендів, нарахованих за цей період складає: за 1 рік – 12% річних; за 2 рік – 17% річних.

Завдання 2

Облігація номіналом 15 000 грн. куплена за курсом 90 і продана через 2 роки за курсом 115. Доход по облігації нараховується за простою ставкою процентів, що дорівнює 15% річних. При купівлі продавцю облігацій оплачено процентний дохід за 50 днів.

Завдання 3

Банк розглядає два проекти щодо фінансування (з однаковою нормою доходності). Дані про кожний проект наведено в таблиці. Визначити проект, який вигідніше фінансувати.

Показник	Значення за проектами	
	А	Б
Початкові інвестиції, грн	15000	20000
Теперішня вартість, грн	25500	32000

Завдання 4

Облігація банку номіналом 150 тис. грн. і терміном 5 років, проценти за якою будуть сплачуватись щорічно за ставкою 17% річних, куплена за курсом 125. Визначити загальний дохід від облігації, якщо отримані проценти будуть реінвестуватися за складною ставкою 12% річних.

Завдання 5

У портфелі банку знаходиться пакет облігацій номінальною вартістю 250 тис. грн. із терміном погашення через 5 роки і 25%-ним річним купоном. Ринкова ціна пакета облігацій – 220 тис. грн.. Визначити: середню ринкову норму доходу пакета облігацій, поточну доходність пакета облігацій, загальну доходність пакета облігацій.

Завдання 6

Банк приймає рішення щодо фінансування інвестиційного проекту. Початкові інвестиції – 10000 грн. Прийнятна норма доходності – 10%. Дані про проект наведено в таблиці. Визначити чи варто фінансувати даний проект.

Рік	Грошові доходи, грн	Грошові витрати, грн.
1-й	5000	4000
2-й	8000	3000
3-й	12000	3000
Разом	25000	10000

✍ Тестові завдання

1. Операції з вкладення коштів в цінні папери, нерухомість, статутні фонди підприємств та інші об'єкти, ринкова вартість яких здатна зростати і приносити банку дохід – це...

- а) фінансові операції банку;
- б) поточні операції банку;
- в) інвестиційні операції банку;
- г) вірна відповідь відсутня.

2. До прямих банківських інвестицій зараховують...

- а) портфельні інвестиції;
- б) інвестиції у власну діяльність;
- в) купівлю акцій та облігацій;
- г) вірна відповідь відсутня.

3. Банк як емітент цінних паперів випускає акції, які можуть бути:

- а) виключно іменними;
- б) на пред'явника;
- в) звичайними, простими;
- г) привілейованими.

4. Портфель цінних паперів банку на інвестиції – це:

- а) цінні папери, що придбані банком для їх утримання до настання строку погашення і отримання дивідендного доходу;
- б) акції та паї, на які виплачуються дивіденди;
- в) вкладання капіталу в дочірні компанії, де банк володіє часткою, що складає 50 і більше процентів;
- г) цінні папери з нефіксованим прибутком.

5. Акції, що емітуються банками, можуть мати ... форму.

- а) документарну;
- б) бездокументарну;
- в) електронну;
- г) всі відповіді вірні.

6. Випуск акцій банку має бути зареєстрований у ...

- а) НБУ;
- б) Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку;
- в) Біржовій комісії;
- г) Комісії з питань акціонерних товариств.

7. Випуск короткострокових облігацій комерційними банками має на меті...

- а) покриття збитків;
- б) поповнення статутного капіталу;
- в) поповнення власного капіталу;

- г) вірна відповідь відсутня.
8. Ощадні (депозитні) сертифікати можуть емітуватися...
- а) банками;
 - б) кредитними спілками;
 - в) інвестиційними фондами;
 - г) всі відповіді вірні.
9. До депозитарних операцій банків не зараховують...
- а) прийом цінних паперів;
 - б) інкасування;
 - в) транспортування;
 - г) вірна відповідь відсутня.
10. Депозитарні операції з відкриття рахунків у цінних паперах та їх закриття, а також операції, пов'язані зі зміною способу зберігання цінних паперів, що не призводять до зміни залишків цінних паперів, мають назву...
- а) адміністративні;
 - б) облікові;
 - в) інформаційні;
 - г) вірна відповідь відсутня.

Тема 8.9. Операції банку з іноземною валютою

☞ Основні поняття

Валюта – це грошова одиниця, що використовується для вимірювання величини вартості товару.

Валютний курс – це ціна грошової одиниці однієї країни, виражена в грошових одиницях іншої країни.

Валютні операції – це контракти агентів валютного ринку щодо купівлі-продажу та надання позик в іноземній валюті на певних умовах, у певний момент часу.

Валюта платежу – це валюта, в якій відбувається фактична оплата товару в зовнішньоторговельній операції або погашення міжнародного кредиту.

Валютна операція спот – це операція, у процесі якої дві сторони обмінюються двома різними валютами за погодженим обмінним курсом з розрахунком через два робочі дні.

Форвардний контракт – угода з обміну однієї іноземної валюти на іншу за раніш узгодженим курсом, яка укладається сьогодні, а дата валютування (тобто реального зачислення валюти на відповідний рахунок) відкладена на визначений термін у майбутньому.

Форвардний курс – це курс, що використовується торговцями валютою для купівлі або продажу іноземної валюти в майбутньому.

Валютний опціон – це контракт, який надає право покупцеві (але не зобов'язує) купівлі або продажу обумовленої суми валюти за фіксованим курсом на визначену дату або протягом визначеного періоду в майбутньому в обмін на опціонну премію, виплачену продавцеві опціону.

Премія опціону – це сума грошей, що сплачується покупцем опціону продавцеві при укладенні опціонного контракту.

Валютними ф'ючерсами називають строкові контрактні угоди на купівлю або продаж в майбутньому стандартизованої суми іноземної валюти за стандартизованою специфікацією валют та узгодженою ціною.

Валютний «своп» (currency swap) – валютна операція, яка поєднує купівлю або продаж валюти на умовах «спот» із одночасним продажем (або купівлею) тієї ж валюти на певний термін на умовах «форвард».

Репорт – це продаж валюти на умовах «спот» і одночасна купівля на умовах форвард.

Депорт – купівля валюти на умовах «спот» і одночасна її продаж на умовах форвард.

Операція «форвард-форвард», або «форвардний своп» – операція, коли купівля (продаж) валюти здійснюється на основі двох угод за курсом «аутрайт»

Банківський переказ – просте доручення банку своєму банку-кореспонденту виплатити певну суму грошей на прохання і за рахунок переказодавця іноземному одержувачу (бенефіціару), з вказівкою способу відшкодування банку-платнику виплаченої суми.

Інкасо – це доручення експортера своєму банку одержати від імпортера (безпосередньо або через інший банк) певну суму, або підтвердження (акцепт), що сума буде сплачена у встановлений термін.

Чисте інкасо – це інкасо фінансових документів, до яких відносяться чеки, векселі, платіжні розписки та інші документи, які використовуються для одержання платежу грошима.

Документарне інкасо – це інкасо комерційних документів, які можуть супроводжуватися чи не супроводжуватися фінансовими документами.

Неторговельні валютні операції – це операції з обслуговування фізичних осіб, що не займаються підприємницькою діяльністю, а також послуги, які надаються суб'єктам господарювання і не пов'язані із міжнародним товарооборотом.

Переказні операції – це операції, в основі яких лежить переказ коштів однієї особи на користь іншої, або трансформація грошових коштів особи для використання їх тією ж особою (операції з дорожніми чеками).

Конверсійні операції – це купівля та продаж іноземної валюти через обмінні пункти.

Дорожній чек – паперовий розрахунковий документ, що виражений в іноземній валюті, використовується як засіб міжнародних розрахунків неторговельного характеру і є грошовим зобов'язанням чекодавця виплатити зазначену в чеку суму чекодержателю (власнику), підпис якого проставляється в зазначеному місці під час продажу.

Валютна позиція – співвідношення вимог і зобов'язань банку в кожній іноземній валюті та в кожному банківському металі.

Валютна позиція відкрита – сума активів та позабалансових вимог у певній іноземній валюті не збігається із сумою балансових і позабалансових зобов'язань у цій самій валюті.

Валютна позиція відкрита довга – сума активів та позабалансових вимог перевищує суму балансових і позабалансових зобов'язань у кожній іноземній

валюти. Банк із такою позицією може зазнати втрат у разі підвищення курсу національної валюти відносно іноземної.

Валютна позиція відкрита коротка – сума балансових та позабалансових зобов'язань перевищує суму активів і позабалансових вимог у кожній іноземній валюті. Банк із такою позицією може зазнати додаткових втрат у разі підвищення курсу іноземної валюти відносно національної.

Валютна позиція закрита – сума активів та позабалансових вимог збігається із сумою балансових та позабалансових зобов'язань у кожній іноземній валюті.

Валютний ризик – небезпека валютних втрат, зв'язаних із зміною курсу іноземної валюти стосовно національної валюти при проведенні внутрішньоторгівельних, кредитних та валютних операцій.

✂ *Методичний інструментарій*

В банківській практиці існує декілька підходів до визначення форвард-курсів на основі діючих спот-курсів та діючих процентних ставок ринку грошей. Перший підхід: форвардний курс валюти А (з більш низькими процентними ставками) до валюти В (з більш високими процентними ставками) за прямого їх котирування.

Другий підхід: Для розрахунків рекомендується використовувати наступні формули форвардний курс може бути визначений:

$$\text{а) на купівлю валюти: } \Phi K_{\kappa} = SK_{\kappa} + \Pi(-D)_{\kappa},$$

SK_{κ} – спот-курс на купівлю певної валюти; $\Pi(-D)$ – премія (дисконт) для форвардного курсу на купівлю певної валюти.

Премія на купівлю валюти визначається за формулою:

$$\Pi(-D) = \frac{SK_{\kappa} \times (R_{\text{д.к.}} - R_{\text{кр.б.}}) * t}{360 * 100 + R_{\text{кр.б.}} * t},$$

$R_{\text{кр.б.}}$ – процентна ставка за міжбанківськими депозитами у валюті котирування (гривнях); $R_{\text{д.к.}}$ – процентна ставка за міжбанківськими кредитами у базовій валюті (іноземній валюта); t – термін у днях, на який розраховується валютний форвардний курс. SK_{κ} – спот-курс на продаж певної валюти.

$$\text{а) на продаж валюти: } \Phi K_{\text{пр}} = SK_{\text{пр}} + \Pi(-D)_{\text{пр}},$$

$SK_{\text{пр}}$ – спот-курс на продаж певної валюти; $\Pi(-D)$ – премія (дисконт) для форвардного курсу на продаж певної валюти.

Премія за продаж валюти визначається за формулою:

$$\Pi(-D) = \frac{SK_{\text{пр}} (R_{\text{кр.к.}} - R_{\text{д.б.}}) * t}{360 * 100 + R_{\text{д.б.}} * t},$$

$R_{\text{кр.к.}}$ – процентна ставка за міжбанківськими кредитами у валюті котирування (гривнях); $R_{\text{д.б.}}$ – процентна ставка за міжбанківськими депозитами у базовій валюті (іноземній валюта); t – термін у днях, на який розраховується валютний форвардний курс. $SK_{\text{пр}}$ – спот-курс на продаж певної валюти.

📁 Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Підприємство має намір розмістити власні валютні кошти сумою у 500 тис. дол. на депозит у банку терміном на 6 місяців. Визначити, який з 2 варіантів депонування коштів є найефективнішим для підприємства – у вигляді валютного депозиту, чи у вигляді гривневого депозиту? Для розрахунків використовувати наступні процентні ставки встановлені банком: за доларовими 6-місячними депозитами 8% річних; за гривневими 6-місячними депозитами 10% річних; за доларовими 6-місячними кредитами 15% річних; за гривневими 6-місячними кредитами 20% річних. Крім того, банк встановив спот-курс долара до гривні: USA/UAH = 22,03 – 25,10.

Розв'язок

1. Підприємство має 2 варіанти депонування коштів: у вигляді валютного депозиту та у вигляді гривневого депозиту.

У першому випадку підприємство отримає дохід (без валютного ризику) у розмірі, що визначений за формулою:

$$\text{Дохід} = \frac{\text{Сума депозиту} \times \text{процентна ставка за 6-місячними депозитами} \times 180}{360},$$
$$\text{Дохід} = \frac{500000 \times 0,08 \times 180}{360} = 20000 \text{ дол.}$$

Відповідно, загальна сума до повернення становитиме:

$$500000 + 20000 = 520000 \text{ дол.}$$

2. У другому випадку підприємству спочатку доведеться проконвертувати наявну валюту у гривні за курсом 22,03: $500000 \times 22,03 = 11015000$ дол.

3. При вкладенні одержаної суми у гривневий депозит підприємство отримає дохід:

$$\frac{11015000 \times 0,1 \times 180}{360} = 550750 \text{ дол.}$$

4. Для прийняття остаточного рішення нам необхідно здійснити конвертацію гривневого депозиту і доходу за ним за форвардним курсом. Для його визначення перш за все треба розрахувати величину форвардної маржі, яка в даному випадку буде премією на продаж валюти за формулою:

$$П(-Д) = \frac{СК_{np} (R_{кр.к.} - R_{д.б.}) \times t}{360 * 100 + R_{д.б.} \times t} = \frac{25,10 \times (20 - 8) \times 180}{360 \times 100 + 8 \times 180} = 1,448,$$

$R_{кр.к.}$ – процентна ставка за міжбанківськими кредитами у валюті котирування (гривнях); $R_{д.б.}$ – процентна ставка за міжбанківськими депозитами у базовій валюті (іноземна валюта); t – термін у днях, на який розраховується валютний форвардний курс. $СК$ – спот-курс на продаж певної валюти.

5. Форвард-курс банку на продаж валюти становитиме:

$$ФК_{np} = СК_{np} + П(-Д)_{np} = 25,10 + 1,448 = 26,548,$$

$СК_{np}$ – спот-курс на продаж певної валюти; $П(-Д)$ – премія (дисконт) для форвардного курсу на продаж певної валюти.

6. У результаті конвертації суми гривневого депозиту доходу за форвардним курсом підприємство отримає: $\frac{11015000 + 550750}{26,548} = 435654,29$ дол.

7. Другий варіант вкладення коштів принесе підприємству збитки у сумі:
 $435654,29 - 520000 = 84345,71$ дол.

Отже, підприємству краще обрати перший варіант – валютний депозит, розмір доходу якого 20 000 дол.

Практичне завдання 2

Банк вилучив із свого обігу 500 000 доларів на 3 місяці. Він має можливість розмістити ці кошти на депозит у американському банку «Credit Union» під процентну ставку 6% річних, або вибрати європейський «Finans Bank», де процентна ставка за трьохмісячними депозитами у євро складає 4% річних. Припустимо, що форвардний курс і спот-курс євро до долару дорівнюють один одному і складають: EUR/USD = 1,43. Що зробить банк за даних умов з метою найбільш ефективного використання вивільнених коштів?

Розв'язок

1. Якщо розмістити 500 000 доларів США на 3-х місячний депозит в американському банку, то вартість вкладу складе:

$$500000 \times (1 + 0,06 \times 0,25) = 507500 \text{ дол.}$$

2. Курс конвертації доларів у євро за умовами задачі становить:

$$1 / 1,43 = 0,7.$$

3. Якщо конвертувати долари у євро, а потім розмістити їх у європейському банку, а потім здійснити зворотні операції, то вартість капіталу складе: $500000 \times 0,7 \times (1 + 0,04 \times 0,25) = 353500$ євро.

4. Відповідно, у доларах ця сума складатиме: $353500 \times 1,43 = 505500$ євро.

5. Вартість капіталу у даному випадку буде становитиме:

$$507500 - 505500 = 1995 \text{ дол.}, \text{ тобто менше на } 1995 \text{ дол. США}$$

Практичне завдання 3

Підприємство уклало угоду на імпорт запчастин. Умовами контракту передбачається 20%-й авансовий платіж. Валюта контракту EUR, курс валюти до гривні за 100 одиниць – 2800 грн. Курс долара до гривні за 100 одиниць – 2510 грн. Сума контракту 50 000 EUR. Комісія банку за купівлю валюти, яка стягується у гривнях становить 0,25%, комісія банку за здійснення переказу 0,11% витрати по переказу 30 USD або еквівалент у валюті. Розрахувати суму коштів у гривнях, яка потрібна підприємству для здійснення цієї операції.

Розв'язок

1. Визначимо суму авансового платежу: $50000 \times 0,2 = 10000$ євро.

2. Комісія, яка належить банку за здійснення платежу:

$$10000 \times 0,0011 = 11 \text{ євро.}$$

3. Розмір витрат по переказу у валюті платежу: крос-курс $\frac{2510}{2800} = 0,89$

$$30 \times 0,89 = 26,88 \text{ євро.}$$

4. Суму валюти, яку треба купити підприємству для здійснення платежу:

$$10000 + 11 + 26,88 = 10037,88 \text{ євро.}$$

5. Витрати на купівлю валюти складуть: $10033,89 \times 2,8 = 281060,64$ грн.

6. Комісію, яку треба сплатити банку за купівлю валюти:

$$281060,64 \times 0,005 = 1405,30 \text{ грн.}$$

7. Загальні витрати на купівлю валюти:

$$281060,64 + 1405,30 = 282465,94 \text{ грн.}$$

Отже, для проведення даної операції підприємству необхідно 282 465,94 грн..

Практичне завдання 4

На поточну дату вимоги та зобов'язання банку по долару відповідно в гривні становлять: кошти на поточних рахунках банку в доларах – 2 000 тис. грн.; кошти на коррахунках в інших банках в доларах – 5 000 тис. грн.; кошти інших банках на коррахунках в банку в доларах – 1 000 тис. грн.; депозит юридичних осіб в доларах – 1 500 тис. грн.; кредитний портфель банку – 2 500 тис. грн.; депозити в інших банках в доларах – 300 тис. грн.; позабалансові зобов'язання в доларах – 500 тис. грн.; позабалансові вимоги в доларах – 1 000 тис. грн. Визначити характер та величину валютної позиції банку.

Розв'язок

1. Згрупуємо та знайдемо суму активів та позабалансових вимог банку щодо долара:

а) до активів віднесено кошти на коррахунках в інших банках в доларах, кредитний портфель банку, депозити в інших банках в доларах, позабалансові зобов'язання в доларах.

$$\text{Сума активів становить: } 5000 + 2500 + 300 + 1000 = 8800 \text{ тис. грн.}$$

б) до зобов'язань банку в доларах віднесено кошти на поточних рахунках банку в доларах, кошти інших банках на коррахунках в банку в доларах, депозит юридичних осіб в доларах, позабалансові зобов'язання в доларах.

$$\text{Сума зобов'язань становить: } 2000 + 1000 + 1500 + 500 = 5000 \text{ тис. грн.}$$

$$2. \text{ Валютна позиція банку становить: } 8800 - 5000 = 3800 \text{ тис. грн.}$$

Отже, валютна позиція банку є відкритою та довгою.

🔊 Завдання для самостійного опрацювання

📖 Практичні завдання

Завдання 1

Підприємство має намір розмістити власні валютні кошти сумою у 500 тис. дол. США на депозит у банку терміном на 6 місяців. Визначити, який з 2 варіантів депонування коштів є найефективнішим для підприємства – у вигляді валютного депозиту, чи у вигляді гривневого депозиту? Для розрахунків використовувати наступні процентні ставки встановлені банком: за доларовими 6-місячними депозитами 10% річних; за гривневими 6-місячними депозитами 12% річних; за доларовими 6-місячними кредитами 14% річних; за гривневими 6-місячними кредитами 18% річних Крім того, банк встановив спот-курс долара США до гривні: USA/UAN = 23,020 – 26,160

Завдання 2

Банк вилучив із свого обігу 200 000 доларів США на 3 місяці. Він має можливість розмістити ці кошти на депозит у американському банку «Credit Union» під процентну ставку 7% річних, або вибрати європейський «Finans Bank», де процентна ставка за трьохмісячними депозитами у євро складає 5% річних. Припустимо, що форвардний курс і спот-курс євро до долару США дорівнюють один одному і складають: EUR/USD= 1,55. Що зробить банк за даних умов з метою найбільш ефективного використання вивільнених коштів?

Завдання 3

Підприємство уклало угоду на імпорт запчастин. Умовами контракту передбачається 20%-й авансовий платіж. Валюта контракту EUR, курс валюти до гривні за 100 одиниць – 2800 грн. Курс долара до гривні за 100 одиниць – 2510 грн. Сума контракту 155 000 EUR. Комісія банку за купівлю валюти, яка стягується у гривнях становить 0,15%, комісія банку за здійснення переказу 0,25% витрати по переказу 50 USD або еквівалент у валюті. Розрахувати суму коштів у гривнях, яка потрібна підприємству для здійснення цієї операції.

Завдання 4

Банк видав кредит на суму 100 тис. дол. США на 5 років, фіксований відсоток – 9,76% річних. Платежі здійснюються один раз на півроку і включають суму відсотків за період на фактичну суму заборгованості за кредитом та тіло кредиту. Погашається кредит рівними сумами – 10 внесків по 12 875 дол. США. Здійснити необхідні розрахунки і скласти схему погашення кредиту.

Завдання 5

Чи може покритий арбітраж розглядатися як вигідний для німецьких інвесторів, що мають 1000 тис. EUR вільних коштів, якщо спот-курс євро складає 1,3245 EUR/USD, а форвардний курс на рік складає 1,3130 EUR/USD? Процентні ставки по депозитах у Нью-Йорку складають 6% річних, а у Франкфурті-на-Майні – 4% річних?

Завдання 6

На поточну дату вимоги та зобов'язання банку по долару відповідно в гривні становлять: кошти на поточних рахунках банку в доларах – 1 550 тис. грн.; кошти на коррахунках в інших банках в доларах – 520 тис. грн.; кошти інших банках на коррахунках в банку в доларах – 470 тис. грн.; депозит юридичних осіб в доларах – 800 тис. грн.; кредитний портфель банку – 1 300 тис. грн.; депозити в інших банках в доларах – 250 тис. грн.; позабалансові зобов'язання в доларах – 350 тис. грн.; позабалансові вимоги в доларах – 970 тис. грн.. Визначити характер та величину валютної позиції банку.

✍ Тестові завдання

1. На валютному ринку формується система взаємовідносин між:
 - а) центральними банками та іншими уповноваженими банками;
 - б) банками та їх клієнтами;
 - в) центральними та комерційними банками різних держав.
 - г) всі відповіді правильні.
2. Валютні операції – це операції, які пов'язані з:

- а) переходом права власності на валютні цінності, за винятком тих, що здійснюються між резидентами у валюті України;
- б) використанням валютних цінностей у міжнародному обігу як засобу платежу з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності;
- в) ввезенням, переказуванням і пересиланням по території України і за її межами валютних цінностей;
- г) всі відповіді правильні.

3 Операції комерційних банків з іноземною валютою і цінними паперами в іноземній валюті поділяються на:

- а) валютні операції, пов'язані з рухом капіталу;
- б) неторгові валютні операції;
- в) операції з обслуговування зовнішньоекономічної діяльності;
- г) поточні валютні операції; операції, пов'язані з рухом капіталу.

4. Валютний арбітраж – це операції:

- а) купівлі валюти з її одночасним продажем з метою одержання прибутку;
- б) купівлі валюти;
- в) продажу валюти;
- г) правильна відповідь відсутня.

5. Одиначна конверсійна форвардна операція з визначеною датою валютування – це:

- а) угода « опціон»;
- б) угода «аутрайт»;
- в) угода «своп»;
- г) угода «спот».

6. Фіксинг – це:

- а) процедура котирування, яка складається з визначення міжбанківського курсу;
- б) різниця між курсами продавця і покупця;
- в) залишки коштів в іноземних валютах;
- г) надлишок надходжень.

7. Курс спот – це:

- а) співвідношення між двома валютами, яке визначено через їх курс до третьої валюти;
- б) курс, згідно з яким банк-резидент купує іноземну валюту за національну; курс, згідно з яким банк продає валюту;
- в) обмінний курс продажу чи купівлі, який використовується для валютних операцій без будь-якої угоди про здійснення майбутньої купівлі чи продажу.

8. Валютні свопи – це:

- а) операції з обміну фіксованих валютних курсів на плаваючі;
- б) операції із залучення і розміщення валютних ресурсів за фіксованими курсами;
- в) операції з пересилання за кордон валютних цінностей;
- г) операції з переходом права власності на валютні цінності.

9. Валютний опціон – це:

- а) двостороння угода про передачу прав купити чи продати ви значену суму
 - б) іноземної валюти за фіксованим курсом в певний термін;
 - в) стандартний документ, який засвідчує зобов'язання придбати (продати) кошти у визначений час;
 - г) контракт на купівлю-продаж валюти.
10. Грошове зобов'язання банку, яке виставляється на підставі доручення його клієнта-імпортера на користь експортера, – це:
- а) банківський переказ;
 - б) документарний акредитив;
 - в) документарне інкасо;
 - г) чисте інкасо.
11. Залежно від виду неторговельні операції банку можна поділити на:
- а) переказні та конверсійні;
 - б) переказні, конверсійні та ведення валютних рахунків клієнтів;
 - в) переказні та ведення валютних рахунків клієнтів;
 - г) ведення валютних рахунків клієнтів.
12. Операція банку з виконання доручення клієнта по переведенню грошей в інший (закордонний) банк для виконання його грошових зобов'язань – це:
- а) акредитив;
 - б) банківський переказ;
 - в) сплата коштів за вимогами;
 - г) поштовий переказ.
13. Для обмінних пунктів банк встановлює:
- а) ліміт авансу в межах встановленої обмінному пункту категорії охорони;
 - б) ліцензію;
 - в) номер реєстрації;
 - г) назву банку агента.
14. Банк не має права брати участь у Системі підтвердження угод без:
- а) підтвердження угоди на міжбанківському ринку;
 - б) отримання підтвердження Національного банку України про прийняття заявки;
 - в) отримання взаємних підтверджень учасників ринку;
 - г) всі відповіді правильні.
15. Рахунок іноземного банку, відкритий у вітчизняному банку – це:
- а) ЛОРО;
 - б) НОСТРО;
 - в) ВОСТРО;
 - г) всі відповіді правильні.
16. Для здійснення міжнародних розрахунків банки використовують:
- а) власні відділення та філії за кордоном;
 - б) рахунки ЛОРО;
 - в) рахунки НОСТРО;
 - г) всі відповіді правильні.

Тема 8.10. Операції із забезпечення фінансової стійкості банку та банківські послуги

☞ Основні поняття

Фінансова стійкість банку – це спроможність банку як системи трансформувати банківські ресурси з максимальною прибутковістю і з врахуванням допустимих рівнів ризику і виконувати свої основні функції в умовах кон'юнктури ринку під впливом макро- та мікроекономічних факторів.

Стійкість капітальної бази – це важливий інструмент оцінювання якості управління банком з позицій акціонерної вартості банку.

Ліквідність банку – спроможність окремої установи чи системи в цілому забезпечувати своєчасність, повноту та безперервність виконання усіх своїх грошових зобов'язань.

Норматив миттєвої ліквідності (Н4) визначається як співвідношення високоліквідних активів до поточних зобов'язань банку.

Норматив поточної ліквідності (Н5) визначається як співвідношення активів з кінцевим строком погашення до 31 дня до зобов'язань банку з кінцевим строком погашення до 31 дня.

Норматив короткострокової ліквідності (Н6) визначається як співвідношення ліквідних активів до зобов'язань з кінцевим строком погашення до одного року.

Платоспроможність банку – це достатність власних коштів банку для захисту інтересів вкладників та інших кредиторів банку.

Система CAMEL – це система оцінки банківської установи за критеріями: достатність капіталу, якість активів, якість управління, доходність банку та ліквідність балансу.

Прибуток банку – це фінансовий результат діяльності банку, який розраховується як різниця між його доходами та витратами.

Доходи банку – це зростання економічних вигод упродовж звітного періоду у вигляді збільшення активів або зменшення зобов'язань, що призводить до збільшення власного капіталу (за винятком збільшення капіталу за рахунок внесків акціонерів).

Витрати банку – це зменшення економічних вигод упродовж звітного періоду у вигляді вибуття активів чи збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення чи виплати власникам).

Маржа банківська – різниця між середньозваженою ставкою доходу, що банківська установа отримує від процентних активів, та середньозваженою ставкою витрат, що банківська установа виплачує за своїми процентними зобов'язаннями.

Реструктуризація банку – це здійснення організаційно-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на зміну структури банку, його управління, форм власності, повної або часткової зміни власника з переходом боргових зобов'язань до юридичної особи інвестора з метою фінансового оздоровлення.

Банківська послуга – це форма задоволення потреб (в кредиті, розрахунково-касовому обслуговуванні, гарантіях, купівлі-продажу та збереженні цінних паперів, іноземної валюти, дорогоцінних металів тощо) споживачів – клієнтів банку.

Трастові послуги – це вид діяльності банківської установи з управління майном, що за домовленістю з клієнтом передається банку.

Посередницькі послуги – це послуги, у наданні яких бере участь третя сторона, що виступає посередником між замовником і виконавцем.

Консультаційно-інформаційні операції – це операції надання банками своїм клієнтам консультацій з фінансово-економічних питань, банківської справи і організації бізнесу, а також різної інформації, необхідної для забезпечення нормальної господарської діяльності клієнта.

Сховище для індивідуальних сейфів – це спеціальне сховище, обладнане індивідуальними сейфами для зберігання цінностей і документів клієнтів банку, технічне укріплення якого має відповідати чинним нормативно-правовим актам.

✂ *Методичний інструментарій*

Фінансову стійкість банківської установи варто оцінювати в розрізі таких показників:

- коефіцієнт надійності – співвідношення власного капіталу (К) до залучених коштів (З_к): $K_n = \left(\frac{K}{Z_k} \right)$.

Визначає рівень залежності банку від залучених коштів і повинно бути не менше 5%

- коефіцієнт фінансового важеля – співвідношення зобов'язань банку (З) і капіталу (К), розкриває здатність банку залучати кошти на фінансовому ринку і визначається за формулою:

$$K_{фв} = \left(\frac{Z_k}{K} \right)$$

- коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів – достатність капіталу. Розкриває достатність сформованого власного капіталу (К) в активізації та покритті різних ризиків і визначається за формулою:

$$K_{ук} = \left(\frac{K}{A_{зАГ}} \right)$$

Оптимальне значення не менше 10%

– коефіцієнт захищеності власного капіталу – співвідношення капіталізованих активів (А_к) і власного капіталу (К). Показує, яку частину

капіталу розміщено в нерухомість і визначається за формулою: $K_{зк} = \left(\frac{A_k}{K} \right)$.

Значення свідчать і про зростання захищеності власного капіталу зростаючим вкладенням його також у свої власні капіталізовані активи – основні засоби і нематеріальні активи.

– коефіцієнт захищеності дохідних активів – сигналізує про захист дохідних активів (що чутливі до зміни процентних ставок) мобільним власним капіталом:

$$K_{зда} = \left(\frac{K - N_{ад} - Z_{б}}{A_{д}} \right),$$

$N_{ад}$ – недохідні активи; $A_{д}$ – дохідні активи; $Z_{б}$ – збитки

- коефіцієнт мультиплікатора капіталу визначає ступінь покриття активів (А) (акціонерним) капіталом (K_a):

$$K_{МК} = \left(\frac{A}{K_a} \right).$$

Двома найважливішими показниками аналізу прибутковості банку є показники: прибутковість активів (ROA); прибутковість капіталу (ROE).

Прибутковість активів розраховується за такою формулою:

$$ROA = \frac{ЧП}{Aз} \times 100\%,$$

ЧП – чистий прибуток; $Aз$ – загальна вартість активів.

Цей показник може використовуватися як коефіцієнт для оцінки діяльності керівництва банку. На практиці вважається: якщо рівень прибутковості активів перевищує 1%, то банк працює рентабельно.

Прибутковість капіталу розраховується за формулою:

$$ROE = \frac{ЧП}{K} \times 100\%,$$

ЧП – чистий прибуток; K – загальна вартість капіталу.

Оптимальне значення цього показника не менше 15%.

Процентна маржа (процентний прибуток) банку визначається як різниця між процентними доходами та процентними витратами: $ПМ = ПД - ПВ$,

ПД – процентні доходи; ПВ – процентні витрати.

Чиста процентна маржа (ЧПМ) дає змогу оцінити здатність банку утворювати чистий процентний дохід, використовуючи загальні активи. До деякої міри можна вважати, що цей показник характеризує ефективність структури активів банку. Чиста процентна маржа визначається як відношення різниці між процентними доходами і процентними витратами до активів банку,

$$y\%: ЧПМ = \frac{ПД - ПВ}{Aр} \times 100\%,$$

ПД – процентні доходи; ПВ – процентні витрати; $Aр$ – загальні робочі активи.

Чистий спред (ЧС) характеризує рівень узгодженості процентної політики банку за кредитними і депозитними операціями.

$$ЧС = \frac{ПД}{КП} - \frac{ПВ}{ПЗ} \times 100\%.$$

ПД – процентні доходи за кредитними операціями; КП – кредитний портфель; ПВ – процентні витрати за депозитами; ПЗ – процентні зобов'язання.

📄 Алгоритми вирішення типових практичних завдань

Практичне завдання 1

Використовуючи наведені дані оцінити фінансову стійкість банку. Зробити відповідні висновки.

Таблиця 1

№	Назва показників	Умовні позначення	Станом на 1.01.		Темп змін, %
			2012 р.	2013 р.	
Вихідні дані, тис. грн					
1	Власний капітал	К	112 904,1	125 926,2	111,5
2	Засновницький (акціонерний) капітал	Какц	26 176,8	31 911,1	121,9
3	Залучені кошти	Зк	152 531,1	182 636,1	119,7
4	Активи загальні	Аз	265 435,2	308 562,3	116,2
5	Активи дохідні	Ад	146 910,6	216 662,7	147,5
6	Активи недохідні	Ан	118 524,6	91 899,6	77,5
7	Активи капіталізовані	Ак	379 66,8	48 029,7	126,5

Розв'язок

1. Розрахуємо коефіцієнт надійності банківської установи за 2 періоди становить:

$$K_{н2012} = \frac{112904,1}{152531,1} = 0,74; K_{н2013} = \frac{125926,2}{182636,1} = 0,69.$$

Коефіцієнт надійності дещо знизився, але станом на 2012 р. становив 74,0%, а станом на 2013 р. зріс до 69,0%. Таким чином, банк має високу забезпеченість власним капіталом і, отже, високу надійність, тобто він досяг того рівня, за якого не залежить від стихій у залученні вільних коштів грошового ринку, бо має вдосталь своїх, дешевших, які можна розміщати в кредити господарюючим суб'єктам та в інвестиції.

2. Коефіцієнт фінансового важеля становить:

$$K_{\phi2012} = \frac{152531,1}{112904,1} = 1,35; K_{\phi2013} = \frac{182636,1}{125926,2} = 1,46.$$

Коефіцієнт фінансового важеля при максимально допустимому співвідношенні 1 : 20 становив на 2012 р. 1:35, а на 2013 р. – 1 : 45. Це свідчить також і про те, що банк підвищив активність щодо залучення вільних коштів на грошовому ринку, навіть за високого забезпечення власними.

3. Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів – достатність капіталу. Розкриває достатність сформованого власного капіталу (К) в активізації та покритті різних ризиків і становить:

$$K_{ук2012} = \frac{112904,1}{265435,2} = 0,43; K_{ук2013} = \frac{125926,1}{308562,3} = 0,41.$$

Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів дещо знизився за аналізований період з 0,43 до 0,41 (або відповідно з 43% до 41%) за оптимального значення не менше 10% і підтверджує вище встановлену тенденцію його високої ролі.

4. Коефіцієнт захищеності власного капіталу становить:

$$K_{зк\ 2012} = \frac{37966,8}{112904,1} = 0,34; K_{зк\ 2013} = \frac{48029,7}{125926,2} = 0,38.$$

Значення свідчать і про зростання захищеності власного капіталу зростаючим вкладенням його також у свої власні капіталізовані активи – основні засоби і нематеріальні активи. Це підтверджується зростанням відповідного коефіцієнта з 0,34 до 0,38.

1. Коефіцієнт захищеності дохідних активів, що сигналізує про захист дохідних активів (що чутливі до зміни процентних ставок) мобільним власним капіталом за 2 періоди становить:

$$K_{за\ 2012} = \frac{112904,1 - 118524,6}{146910,6} = -0,04; K_{за\ 2013} = \frac{125926,2 - 91899,6}{216662,7} = 0,15.$$

Також банк значно посилив захист дохідних активів власним капіталом. Так, якщо на початок 2012 р. цей коефіцієнт має негативне значення (-0,04), то вже на кінець року він зріс майже до позитивного значення (0,15). Це свідчить про те, що розмір власного капіталу за мінусом недохідних активів не покривав на початок року дохідних активів, а наприкінці року покривав, на що вплинуло два фактори: зростання капіталу на 25% і скорочення недохідних активів на 23%.

Отже, банк за рік поліпшив менеджмент пасивів і активів, підвищивши забезпеченість власними коштами і скоротивши обсяг недохідних активів.

6. Визначимо коефіцієнт мультиплікатора капіталу:

$$K_{мк\ 2012} = \frac{265435,2}{26176,8} = 10,14; K_{мк\ 2013} = \frac{308562,3}{31911,1} = 9,67.$$

Що стосується коефіцієнта мультиплікатора капіталу, який характеризує ступінь покриття активів акціонерним капіталом, то за оптимального співвідношенні 12,0–15,0 разів він на початок 2012 р. становив 10,14, а на початок 2013 р. скоротився до 9,67 рази. Це свідчить, насамперед, що темп зростання активів (він склав 1,17) перевищує темп зростання акціонерного капіталу (він склав 1,02%) і, по-друге, – про наявність тенденцій зниження використання «потужностей» із залучення їх з акціонерного капіталу. Ця сама тенденція зберігається, якщо зіставити темп зростання власних коштів у цілому (капітал – бруто), то вони зросли за рік в 1,12 рази, порівняно із зростанням у цілому всіх активів у 1,17 рази, що не є ризикованим у даному випадку, але це вже сигнал про необхідність поліпшити менеджмент власного капіталу. Отже, крім коефіцієнта мультиплікатора капіталу, всі основні показники взяті нами для аналізу фінансової стійкості банку, мають тенденцію до поліпшення (коефіцієнт надійності, участі власного капіталу у формуванні активів, захищеності власного капіталу, захищеності ним дохідних активів) або стабілізації чи незначної зміни (коефіцієнт «фінансового важеля»).

Звідси можна зробити висновок, що фінансова стійкість банку достатньо забезпечена його капіталом і останній може захищати банк від імовірних ризикованих втрат сьогодні і в близькому майбутньому.

Практичне завдання 2

Діяльність банківської установи характеризується такими показниками діяльності: активи банку – 42 000 тис. грн.; зобов'язання банку – 32 000 тис. грн.; робочі активи – 35 000 тис. грн.; чистий прибуток 500 тис. грн. Визначити прибутковість капіталу та активів за звітний рік.

Розв'язок

1. Знайдемо капітал банку з головного рівняння балансу:

$$\text{Капітал} = \text{Активи} - \text{Зобов'язання} = 42000 - 32000 = 10000 \text{ тис. грн.}$$

2. Розрахуємо прибутковість капіталу $ROE = \frac{500}{10000} \times 100\% = 5\%$.

3. Визначимо прибутковість активів банку

$$ROA = \frac{ЧП}{Аз} \times 100\% = \frac{500}{42000} \times 100\% = 1,19\%$$

Отже, прибутковість капіталу банку становить 5%, а прибутковість активів 1,19%

Практичне завдання 3

Діяльність банківської установи характеризується такими показниками діяльності:

- надані кредити – 1 000 тис. грн., процентні доходи 18%;
- цінні папери – 500 тис. грн., процентні доходи 20%;
- недохідні активи – 200 тис. грн.;
- загальні активи – 1 700 тис. грн.;
- строкові вклади – 50 тис. грн., процентні витрати 13%;
- вклади до запитання – 800 тис. грн., процентні витрати 5%;
- кредити інших банків – 450 тис. грн., процентні витрати 14%;
- капітал банку – 400 тис. грн.;
- всього пасивів – 1 700 тис. грн.

Розрахувати процентну, чисту процентну маржу та чистий спред.

Розв'язок

1. Знаходимо процентні доходи: $1000 \times 0,18 + 500 \times 0,2 = 280$ тис. грн.

2. Аналогічно розраховуємо процентні витрати

$$50 \times 0,13 + 800 \times 0,05 + 450 \times 0,14 = 109,5 \text{ тис. грн.}$$

3. Знаходимо процентну маржу за формулою:

$$ПМ = ПД - ПВ = 280 - 109,5 = 170,5 \text{ тис. грн.}$$

4. Розраховуємо чисту процентну маржу:

$$МП = \frac{ПД - ПВ}{Ар} \times 100\% = \frac{170,5}{1700 - 200} \times 100\% = 11,36\%$$

5. Визначаємо чистий процентний спред (ЧС):

$$ЧС = \frac{ПД}{КП} * 100\% - \frac{ПВ}{ПЗ} \times 100\% = \frac{280}{1700 - 200} \times 100 - \frac{109,5}{1700 - 400} \times 100\% = 10,24\%$$

🎵 Завдання для самостійного опрацювання

📖 Практичні завдання

Завдання 1

Діяльність банківської установи характеризується такими показниками діяльності: надані кредити – 1 800 тис. грн., процентні доходи 16%; цінні папери – 800 тис. грн., процентні доходи 17%; недохідні активи – 450 тис. грн.; загальні активи – 2350 тис. грн.; строкові вклади – 600 тис. грн., процентні витрати 15%; вклади до запитання – 900 тис. грн., процентні витрати 7%; кредити інших банків – 450 тис. грн., процентні витрати 13%; капітал банку – 400 тис. грн.; всього пасивів – 2 350 тис. грн. Визначити процентну та чисту процентну маржу та чистий спред.

Завдання 2

Банк має активи, що реагують на зміну відсоткової ставки, у розмірі 3 400 млн. грн. із усієї суми активів 12 200 млн. грн... Пасиви, що реагують на зміну процентної ставки, становлять 3 600 млн. грн. із загальної суми пасивів у 12 200 млн. грн. Процентні ставки за змінними та фіксованими активами становлять 22% та 24% відповідно, а за змінними та фіксованими пасивами – 15% та 17,5% відповідно. Необхідно визначити: чистий процентний дохід банку; як зміниться чистий процентний дохід банку, якщо ставки за змінними.

Завдання 3

Діяльність банківської установи характеризується такими показниками діяльності: робочі активи – 25 000 тис. грн.; чистий прибуток – 4 000 тис. грн.; процентні доходи – 1 500 тис. грн.; процентні витрати – 1 200 тис. грн. Визначити процентну та чисту процентну маржу.

Завдання 4

Банк прогнозує свої потреби в ліквідних коштах на місяць. У цей період, як правило, зростає попит на банківські кредити. Фахівці банку проаналізували структуру та динаміку своїх депозитних рахунків і поділили їх на три групи:

1. Вклади та інші грошові кошти, які швидко реагують на зміну процентних ставок, – 431 млн. грн.

2. Вклади та депозити клієнтів, значна частина яких може бути вилучена з банку у будь-який момент протягом поточного періоду, – 224 млн. грн..

3. Стабільні кошти (строкові вклади та депозити), вилучення яких, як правило, до настання зазначеного в договорі строку маловірогідне, – 110 млн. грн..

Керівництво банку вирішило тримати 60% резервів у ліквідних активах закладами першої групи, 15% резервів закладами другої групи і 3% резервів закладами третьої групи. Резервні вимоги НБУ до залучених коштів становлять 4,5%. Кредитна заборгованість клієнтів перед банком дорівнює 610 млн. грн., хоча тиждень тому була 620 млн. грн. з темпом росту 7,3% на рік. Шляхом здійснення відповідних розрахунків необхідно визначити прогнозу потребу банку в ліквідних коштах на майбутній місяць.

Завдання 5

На основі звітних даних банку розрахуйте норматив короткострокової ліквідності й складіть відповідні висновки щодо його виконання. Ліквідні активи

й короткострокові зобов'язання з початковим строком погашення до одного року, тис. грн.: готівкові кошти – 20 000; банківські метали – 10 000; кошти на коррахунках в НБУ та інших банках – 15 000; короткострокові кредити, надані іншим банкам – 25000; кошти до запитання – 200 000; короткострокові кредити, одержані від НБУ та інших банків – 20 000; короткострокові депозити інших банків і клієнтів – 10 000; зобов'язання за всіма видами гарантій, порук, авалів – 50 000; зобов'язання з кредитування, надані банкам і клієнтам – 50 000.

Завдання 6

Доходи банку за звітний рік склали 12 350 тис. грн., витрати 4 320 тис. грн. Відрахування до резервного фонду здійснено у мінімально допустимому розмірі. Інші відрахування до капіталу склали 1 250 тис. грн. Частка прибутку, направлена на сплату дивідендів затверджена зборами акціонерів на рівні 40%. Визначте розмір нерозподіленого прибутку.

✎ Тестові завдання

1. Ліквідність банку – це:
 - а) здатність банку забезпечити виконання своїх зобов'язань;
 - б) рівень забезпеченості фінансових зобов'язань власним капіталом банку;
 - в) співвідношення пасивів та активів банку;
 - г) забезпеченість регулятивним капіталом.
2. Платоспроможність банку – це:
 - а) здатність банку забезпечити виконання своїх зобов'язань;
 - б) рівень забезпеченості фінансових зобов'язань власним капіталом банку;
 - в) співвідношення пасивів та активів банку;
 - г) забезпеченість регулятивним капіталом.
3. До показників ліквідності не відносяться:
 - а) коефіцієнт загальної ліквідності;
 - б) коефіцієнт термінової ліквідності;
 - в) фінансовий важіль;
 - г) коефіцієнт термінової ліквідності.
4. Для банку норматив поточної ліквідності повинен складати не менше:
 - а) 15%;
 - б) 20%;
 - в) 40%;
 - г) 100%.
5. Норматив короткострокової ліквідності визначається як співвідношення:
 - а) співвідношення суми коштів у касі та на кореспондентських рахунках до зобов'язань банку, що обліковуються за поточними рахунками;
 - б) активів первинної та вторинної ліквідності до зобов'язань банку з відповідними строками виконання;
 - в) ліквідних активів до короткострокових зобов'язань;
 - г) загальних активів до загальних зобов'язань.
6. Чиста процентна маржа показує:
 - а) наскільки продуктивно керівництво використовує активи;
 - б) здатність банку приносити прибуток;

- в) межі захисту кредиторів та вкладників від непередбачених збитків, яких може зазнати банк у процесі своєї діяльності;
- г) окупність на утримання працівників.
7. Чистий спред показує:
- а) різницю між процентною ставкою виданих кредитів і процентною ставкою по залученню коштів;
 - б) здатність банку приносити прибуток;
 - в) рівень покриття власним капіталом витрат і збитків;
 - г) скільки одиниць коштів у позичках припадає на кожну одиницю фондів.
8. До нетрадиційних операцій та послуг банків належать:
- а) факторинг, лізинг, форфейтинг;
 - б) кредитування, залучення коштів;
 - в) фондові та розрахунково-касові;
 - г) перерахування коштів.
9. Комісійні та трастові послуги банку належать до:
- а) процентних;
 - б) непроцентних;
 - в) традиційних;
 - г) нетрадиційних.
10. Трастові операції здійснюються банком з метою:
- а) отримання додаткового прибутку у вигляді процента від прибутку або у вигляді фіксованої суми;
 - б) встановлення контролю над компаніями, фондами і їх грошовими коштами;
 - в) придбання вигідних клієнтів і зміцнення зв'язків з ними;
 - г) всі відповіді правильні.
11. Використання індивідуальних сейфів проводиться на підставі:
- а) договору між клієнтом і банком;
 - б) сплачених платіжних документів;
 - в) усної домовленості з банком;
 - г) правильна відповідь відсутня.
12. Оплата за користування сейфом здійснюється наймачем:
- а) авансом, тільки в готівковій формі;
 - б) авансом, тільки в безготівковій формі;
 - в) авансом в готівковій або безготівковій формі;
 - г) після завершення строку оренди.

Список основної літератури з дисципліни «Банківські операції»

1. Аналіз банківської діяльності: Підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін.; За ред. А. М. Герасимовича. – К.: КНЕУ, 2005. – 599 с.

2. Бадзим О. С., Задніпровська В.Г., Тичина О.Г. Банківські операції: навч. посіб. / О. С. Бадзим, О. Г. Задніпровська, В. Г. Тичина; Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. – К. : КНУТД.

3. Банківські операції : підручник за ред. О. В. Дзюблюка; М-во освіти науки України, Терноп. нац. екон. ун-т. – Тернопіль: ТНЕУ, 2009. – 694 с.: іл., табл.
4. Банківські операції: Підруч. / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Васюренко О.В. Банківські операції: навч. посібник / О.В. Васюренко. – 6-те вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 318 с.
5. Живко З.Б. Банківська діяльність: навчальний посібник /З.Б. Живко. – К.: Алерта, 2012. – 248 с.
6. Копилюк, О. І. Банківські операції [Текст] : навч. посіб. / О. І. Копилюк, О. М. Музичка. – 2-ге вид., випр. і доповн. – К. : ЦУЛ, 2012. – 536 с.
7. Косова Т.Д. Банківські операції: навч. посіб. / Т.Д. Косова, О.Р. Циганов. – К. : Центр навч. Л-ри, 2008. – 372 с.
8. Котковський, В. С. Банківські операції : навч. посібник / В. С. Котковський, О. В. Неізнана. – К. : Кондор, 2011. – 498 с.
9. Коцовська Р. Р. Банківські операції: навч. посіб. / Р. Р. Коцовська, О. П. Павлишин, Л. М. Хміль; Нац. банк України, Ун-т банк. справи. – К. : УБС НБУ : Знання, 2010. – 390 с.
10. Михайловська, І.М. Банківські операції [текст]: кредитно-модульний курс: навчальний посібник / І.М.Михайловська, А.В.Олійник; М-во освіти та науки України. – Львів : Магнолія 2006, 2011. – 646 с.
11. Прасолова С.П. Банківські операції: навчальний посібник та практикум /С.П. Прасолова, О.С. Вовченко. – К.: ЦУЛ, 2013. – 568 с.
12. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України № 2121–III від 07.12. 2000 р. – Режим доступу: [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
13. Про Національний банк України [Електронний ресурс]: Закон України № 679–XIV від 20.05.1999 р. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
14. Про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України [Електронний ресурс] : положення НБУ : [Затверджене постановою Правління Національного банку України від 16.12.2002 № 508]. – Режим доступу : [http:// www. zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua).
15. Про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами [Електронний ресурс]: положення НБУ: [Затверджене постановою Правління Національного банку України від 03.12.2003 № 516]. – Режим доступу : [http:// www. zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua).
16. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс]: інструкція НБУ: [Затверджена постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368]. – Режим доступу: [http:// www. zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua).
17. Про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів [Електронний ресурс]: положення НБУ: [Затверджене постановою Правління Національного банку України від 08.09.2011 N 306]. – Режим доступу : [http:// www. zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua).
18. Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями положення НБУ: [Затверджене постановою Правління Національного банку

України від 25.01.2012 № 23]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

19. Про регулювання Національним банком України ліквідності банків України Електронний ресурс]: положення НБУ: [Затверджене постановою Правління Національного банку України від 30.04.2009 № 259]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

20. Скоморович І.Г. Банківські операції навч. посібник / І.Г. Скоморович. – Львів : Магнолія – 2006 , 2010. – 482 с.

21. Снігурська, Л. П. Банківські операції і послуги [Текст] : навч. посібник / Л. П. Снігурська. – К. : МАУП, 2006. – 456 с.